

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Кремень Вікторія Михайлівна

УДК 336:005.584(477) (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

08 – Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ В. М. Кремень

Науковий консультант: **Школьник Інна Олександрівна**
доктор економічних наук, професор

Суми – 2018

АНОТАЦІЯ

Кремень В. М. Методологічні засади розвитку фінансового нагляду в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, Суми, 2018.

Робота присвячена вирішенню наукової проблеми розвитку теоретико-методологічних і методичних засад розбудови фінансового нагляду в Україні.

У дисертації уточнено понятійно-категоріальний апарат фінансового нагляду, за результатами структурно-декомпозиційного аналізу запропоновано розуміти фінансовий нагляд з точки зору управлінського та організаційного підходів, обґрунтовано концептуальні відмінності фінансового нагляду від інших функцій держави у фінансовому секторі, зокрема фінансового регулювання, фінансового контролю та фінансового моніторингу, що дозволило визначити їх спільні і відмінні риси щодо мети, об'єкта, суб'єктів та методичного інструментарію. Класифікація фінансового нагляду включає такі критерії: специфіка організації та здійснення нагляду у різних сегментах фінансового сектору, об'єкт, склад фінансового посередника, підстава проведення, рівень суб'єктів, місце здійснення, час здійснення заходів, джерела даних, охоплення, суб'єкт ініціативи.

Визначено сутність стійкості фінансового сектору та умови її досягнення як мети фінансового нагляду у результаті інкорпорації критеріїв надійності, прозорості та ефективності у роботу фінансових посередників, фінансового ринку та наглядових органів. Дослідження стратегічних і основоположних документів, які стосуються економічної системи, фінансового сектору і фінансового нагляду виявили поверхневий та фрагментарний підхід до визначення сучасного стану, ключових проблем у

фінансовому нагляді та напрямів їх вирішення. Для вирішення цієї задачі обґрунтовано концепцію стратегічного розвитку фінансового нагляду, ґрунтуючись на поєднанні таких підходів: інституційному, функціональному, структурному та результатному.

У роботі визначено кількісні оцінки відповідності фінансового нагляду міжнародним принципам в цілому та за його напрямками відповідно до структури фінансового сектору шляхом бального оцінювання імплементації кожного з принципів та використання середньої арифметичної зваженої і середньої геометричної, що дозволило комплексно оцінити відповідність національних наглядових систем міжнародним стандартам та найкращим світовим практикам. За результатами оцінювання встановлено, що серед усіх міжнародних принципів фінансового нагляду найбільш проблемним залишається практична реалізація принципів, пов'язаних із забезпеченням належного рівня інституційної, операційної та фінансової незалежності, а також підзвітності наглядових органів.

Інституційна структура фінансового нагляду в Україні є секторною: створено органи фінансового нагляду за функціонуванням банківського сектору, небанківських фінансових посередників та ринку цінних паперів. Оцінювання незалежності фінансового нагляду здійснено шляхом обчислення дифузних індексів відповідно до рейтингових оцінок критеріїв інституційної, операційної та фінансової незалежності, що створює підґрунтя належного виконання функції фінансового нагляду з боку держави.

На основі низки показників діяльності банків, страхових компаній, кредитних спілок, ломбардів, фінансових компаній, недержавних пенсійних фондів та ринку цінних паперів застосовано ієрархічний метод кластерного аналізу та визначено етапи розвитку фінансового сектору, які стали основою для визначення ключових змін у нормативно-правовому забезпеченні фінансового нагляду.

Для оцінювання рівня дотримання вимог банківської діяльності визначено інтегральний показник, проаналізовано його динаміку та визначено

закономірності. Фінансові нормативи діяльності страхових компаній, кредитних спілок, компаній з управління активами та особами, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, професійними учасниками фондового ринку, що здійснюють торгівлю цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність клірингову діяльність, організацію торгівлі на фондовому ринку, а також інституційних інвесторів досліджено за напрямками адекватності капіталу, ліквідності, платоспроможності, управління істотними ризиками, диверсифікації активів.

У контексті виведення значної кількості фінансових посередників з ринку в останні роки доцільно здійснювати прогнозування їх фінансового стану. Формалізація процедури прогнозування фінансового стану фінансових посередників здійснена, використовуючи лінійне, logit- і probit-регресійні рівняння, висновки про включення предикторів до яких зроблені за результатами F -тесту для дисперсій, алгоритму Фаррара – Глобера та розрахунку парних коефіцієнтів кореляції.

Науково-методичний підхід визначення максимально граничного значення нормативу достатності регулятивного капіталу банків з урахуванням забезпечення мінімально допустимого рівня дотримання вимог банківської діяльності, який формується під дією компонент „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” та „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування” слугує емпіричним підґрунтям встановлення та коригування вимог до банківської діяльності.

З огляду на те, що фінансова криза продемонструвала занадто високу залежність фінансового сектору від системно важливих фінансових посередників, у роботі розроблено науково-методичний підхід визначення системної важливості фінансового посередника відповідно до їх ринкової частки, фінансової автономії, рентабельності активів та ступеня взаємозв'язків з іншими фінансовими посередниками та може бути застосований до різних видів фінансових посередників і сприяє зниженню ризику регуляторного арбітражу. На прикладі системно важливих банків і non-life страхових

компаній продемонстровано взаємозв'язок між діяльністю системно важливих фінансових посередників та фінансово-економічними макропоказниками.

Для оцінювання системного ризику фінансового сектору використано показники функціонування сектору фінансових корпорацій та інституційних секторів, що впливають на фінансовий сектор, – нефінансових корпорацій, домашніх господарств, сектору загального державного управління, „іншого світу” та макроекономічних факторів, обґрунтовано діапазони їх значень на основі даних міжнародної фінансової статистики та рекомендацій і стандартів міжнародних фінансово-кредитних організацій для різних рівнів системного ризику. Виходячи із отриманих векторів бінарних характеристик та вагових коефіцієнтів, обчислених методом головних компонент, визначено кількісні та якісні оцінки системного ризику фінансового сектору України.

Узагальнююча оцінка фінансової стійкості здійснена на основі індикаторів фінансової стійкості МВФ. Враховуючи важливість не тільки стійкості, а й розвитку фінансового сектору, у роботі проведено порівняльне оцінювання цих характеристик фінансового сектору для розвинених країн і країн, що розвиваються з використанням матричного методу, що стало основою для групування країн та визначення закономірностей їх руху за кластерами. Із застосуванням непараметричних методів продемонстровано силу і напрям впливу фінансової стійкості на соціально-економічний розвиток країн, що дозволило заперечити негативний та суттєво стримуючий вплив підвищення фінансової стійкості, що вимагає посилення наглядових вимог щодо фінансових посередників, на економічне зростання і соціально-економічний розвиток як розвинених країн, так і країн, що розвиваються.

Ключові слова: фінансовий нагляд, фінансовий посередник, банк, страхова компанія, міжнародні принципи, незалежність фінансового нагляду, системно важливий фінансовий посередник, системний ризик, фінансова стійкість, індикатори фінансової стійкості.

ABSTRACT

Kremen V. M. Methodological approaches of financial supervision development in Ukraine. – The manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Science (Economics) on specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Sumy State University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Sumy, 2018.

The thesis is devoted to developing theoretical, methodological and methodical foundations and practical tools for financial supervision in Ukraine and working out practical recommendations aimed at its improvement.

According to the results of the structural-decomposition analysis, the categorical apparatus of financial supervision was specified in the dissertation. It was proposed to understand financial supervision from the point of view of managerial and organizational approaches. The conceptual differences between financial supervision and other state functions in the financial sector in particular financial regulation, financial control, and financial monitoring were defined, which made it possible to determine their common and distinctive features regarding the purpose, object, subjects and employing methods.

The essence of financial soundness and conditions for its achievement as a goal of financial supervision were determined by incorporation of criteria of reliability, transparency, and efficiency in the work of financial intermediaries, financial market and supervisory bodies. The study of strategic and fundamental documents related to the economic system, the financial sector, and financial supervision revealed a superficial and fragmentary approach to defining the current situation, key issues in financial supervision, and directions for their solution. To solve this problem, the concept of strategic development of financial supervision was developed, based on a combination of such approaches: institutional, functional, structural and resultant.

The paper determined the quantitative assessments of the compliance of financial supervision with international principles in general and in its directions in accordance with the structure of the financial sector by means of a grade and score of the implementation of each of the principles and the use of the arithmetic mean and geometric meanwhile. It gave a comprehensive assessment of the compliance of national supervisory systems with international standards and best world practices. According to the results of the evaluation, it was established that, among all international financial supervision principles, the practical implementation of the principles related to ensuring an adequate level of institutional, operational and financial independence and accountability of supervisory bodies remained the most problematic.

The institutional structure of financial supervision in Ukraine was identified as sectoral: financial supervisors have been established for the banking sector, non-bank financial intermediaries and the securities market. The assessment of the independence of financial supervision was carried out by calculating diffuse indices in accordance with the rating assessments of the criteria of institutional, operational and financial independence. It allowed creating the basis for the proper performance of the function of financial supervision by the state.

Based on indicators of banks, insurance companies, credit unions, pawnshops, financial companies, pension funds, and securities market applied a hierarchical method of cluster analysis the stages of the financial sector development were defined, which became the basis for identifying key changes in the financial regulation and supervision.

In order to assess the level of compliance with banking requirements, an integral indicator was determined, its dynamics and regularities were analysed. Financial requirements of insurance companies, credit unions, asset management companies and entities which manage assets of private pension funds, professional securities market participants engaged in securities trading, institutional asset management, depository activities of clearing activities, organization of trade on the stock market, as well as institutional investors were investigated in areas of capital adequacy, liquidity, solvency, management of significant risks, assets diversification.

In the context of the bankruptcy of a large number of financial intermediaries in recent years, it was advisable to forecast their financial situation. The formalization of forecasting the state of financial intermediaries was carried out using a linear, logit- and probit-regression. The predictors for regression were chosen employing F-test for dispersions, Farrar – Globe algorithm, and correlation coefficients.

Methodical approach to the determination of the maximum value of the adequacy ratio of regulatory capital of banks with a view to ensuring the minimum level of compliance of banking supervision was formed under the component ‘adequacy of regulatory capital – credit risks’ and ‘liquidity – investment’. It served as an empirical basis for the establishment and adjusting banking requirements.

The financial crisis revealed the financial sector’s excessive dependence on systemically important financial intermediaries so that the scientific approach for determining their systemic importance was developed in the work. It involved market share, equity-to-asset ratio, return on assets ratio and interconnection with other financial intermediaries and identification of the different types of financial intermediaries, which allowed reducing the risk of regulatory arbitrage. An example of systemically important banks and non-life insurance companies demonstrated the relationship between the activities of systemically important financial intermediaries and financial and economic macroeconomic indicators.

In order to assess the systemic financial risk, indicators of the functioning of the sector of financial corporations and institutional sectors that affect the financial sector (non-financial corporations, households, government, ‘other world’) and macroeconomic factors were used. Their ranges of values were defined according to international data financial statistics, recommendations and standards of international financial organizations. Based on the binary characteristics and weight coefficients found employing the principal components method, quantitative and qualitative levels of the financial systemic risk in Ukraine were determined.

A summary assessment of financial soundness was based on the IMF’s financial soundness indicators. Taking into account the importance of not only financial soundness but also the financial development, a comparative evaluation of these

characteristics of the financial sector for developed and developing countries was carried out using the matrix method, which became the basis for grouping countries and determining the patterns of their movement in clusters.

Employing nonparametric methods, the impact of financial soundness on the socio-economic development of the countries was demonstrated, which allowed denying the negative and significantly restraining influence of increasing financial soundness, which requires strengthening the supervision requirements for financial intermediaries, economic growth and socio-economic development of developed countries, as well as developing countries.

Key words: financial supervision, financial intermediary, bank, insurance company, international principles, independence of financial supervision, systemically important financial intermediary, systemic risk, financial soundness, indicators of financial soundness.

Список публікацій здобувача,
в яких опубліковані основні наукові результати:

1. Кремень В. М. Фінансовий нагляд в Україні: проблеми і перспективи розвитку: монографія. Суми: Ярославна, 2018. 320 с. (18,60 друк. арк.).
2. Школьник І. О., Кремень В. М. Формування вимог до системи фінансового нагляду у контексті стратегічного розвитку економіки і фінансового сектора України // Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України: монографія. За заг. ред. І. О. Школьник, І. І. Рекуненка. Суми: Сумський державний університет, 2017. С. 44–57 (12,37 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено стратегічні вимоги до розбудови фінансового нагляду (0,37 друк. арк.).*
3. Інтеграційні процеси на фінансовому ринку України: монографія. За ред. А. О. Єпіфанова, І. О. Школьник, Ф. Павелки. Суми: УАБС НБУ, 2012. 258 с. (16,25 друк. арк.) *Особистий внесок: визначено закономірності діяльності фінансових конгломератів (2,1 друк. арк.).*
4. Кремень В. М., Школьник І. О. Періодизація розвитку фінансового сектору та фінансового нагляду в Україні // Фінанси України (*Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2018. №3. С. 97–115 (1,63 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено періоди розвитку фінансового нагляду та їх особливості (0,80 друк. арк.).*
5. Кремень В. М., Кремень О. І., Бричко М. М. Науково-методичний підхід до оцінювання незалежності фінансового нагляду // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики (*Web of Science, EBSCO, UlrichsWeb, Index Copernicus, ResearchBib*): зб. наук. праць. № 1 (24). Харків: ХІБС, 2018. С. 383–391 (0,78 друк. арк.). *Особистий внесок: запропоновано критерії оцінювання незалежності наглядових органів та інструментарій визначення загального рейтингу (0,35 друк. арк.).*
6. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Логіт-модель прогнозування ймовірності банкрутства банків // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму

- (*Index Copernicus, ResearchBib*). 2018. № 3. С. 66–78 (0,71 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено показники діяльності банків та запропоновано процедуру їх включення у модель (0,40 друк. арк.)*.
7. Кремень В. М., Ковтун С. В. Оцінювання впливу адекватності капіталу фінансових посередників на фінансовий та економічний розвиток країн // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму (*Index Copernicus, ResearchBib*). 2018. № 3. С. 79–88 (0,93 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено підхід щодо оцінювання впливу адекватності капіталу на фінансово-економічний розвиток з використанням статистичних рівнянь залежностей (0,50 друк. арк.)*.
 8. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Оцінювання фінансової безпеки країни // Бізнес Інформ (*Ulrichs Web, RePEc, DOAJ, Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2018. № 3. С. 155–161 (0,70 друк. арк.). *Особистий внесок: розвинуто науково-методичний підхід щодо оцінювання фінансової безпеки країни (0,35 друк. арк.)*.
 9. Кремень В. М., Ковтун С. В., Оголь Д. О. Особливості вимірювання системного ризику фінансового сектору України // Економіка. Фінанси. Право (*Index Copernicus*). 2017. № 8/1. С. 25–28 (0,34 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено підходи до розуміння сутності і вимірювання системного ризику фінансового сектору (0,14 друк. арк.)*.
 10. Кремень В. М., Кремень О. І., Бричко М. М. Оцінювання дотримання вимог фінансового нагляду у банківському секторі // Економічний простір: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). № 123. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2017. С. 119–126 (0,41 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено науково-методичний підхід до визначення інтегральної оцінки дотримання ключових вимог банківської діяльності (0,15 друк. арк.)*.
 11. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Діяльність фінансових конгломератів та їх вплив на стійкість фінансового сектору України // Економіка та суспільство (*Index Copernicus, SIS*) (електронне фахове видання). 2017. № 12. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/92.pdf (0,65 друк.

- арк.). *Особистий внесок: досліджено діяльність фінансових конгломератів на фінансовому ринку України (0,35 друк. арк.).*
12. Kremen V., Ohol D. Financial Sector Stability: Essence and Assessment // The Problems of Economy (*UlrichsWeb, RePEc, DOAJ, Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2017. № 4. pp. 363–368. (0,64 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено науково-методичний інструментарій оцінювання стійкості фінансового сектору (0,34 друк. арк.).*
 13. Кремень В. М., Косенко В. І. Оцінювання фінансової стійкості в контексті розвитку макропруденційного фінансового нагляду // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). Вип. 41. Суми: УАБС НБУ, 2015. С. 121–135 (0,83 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено науково-методичний підхід до оцінювання фінансової стійкості країн на основі індикаторів стійкості МВФ (0,41 друк. арк.).*
 14. Кремень В. М., Оголь Д. О. Удосконалення методичних засад прогнозування грошово-кредитних показників // Бізнес Інформ (*UlrichsWeb, RePEc, DOAJ, Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2015. № 6 (449). С. 204–208 (0,48 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено статистичні рівняння залежності між грошово-кредитними показниками та ВВП (0,24 друк. арк.).*
 15. Кремень В. М., Левченко В. П. Науково-методичний підхід до оцінювання незалежності регулювання і нагляду на ринку небанківських фінансових послуг // Ефективна економіка (*Index Copernicus*) (електронне фахове видання). 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3921> (0,68 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано критерії інституційної, операційної та фінансової незалежності наглядового органу (0,20 друк. арк.).*
 16. Кремень В. М. Сутність поняття „фінансовий нагляд”: структурно-декомпозиційний аналіз // Актуальні проблеми економіки (*Scopus*). 2014. № 9 (159). С. 38–45 (0,58 друк. арк.).
 17. Кремень В. М. Співвідношення між поняттям „фінансовий нагляд” та поняттями „фінансове регулювання” і „фінансовий контроль” // Бізнес Інформ

- (*UlrichsWeb, RePEc, DOAJ, Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2014. № 4. С. 372–375 (0,53 друк. арк.).
18. Кремень В. М. Стійкість фінансового сектора: сутність і значення // Економіка. Фінанси. Право (*Index Copernicus*). 2014. № 6. С. 29–32 (0,52 друк. арк.).
 19. Школьник І. О., Кремень В. М. Міжнародні фінансові конгломерати на страховому ринку України // Фінанси України (*Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2013. № 2. С. 110–121 (0,63 друк. арк.). *Особистий внесок: проведено оцінювання активності міжнародних фінансових конгломератів та їх розміру відносно страхового ринку (0,31 друк. арк.).*
 20. Кремень В. М. Науково-методичні підходи до визначення сутності та мети фінансового нагляду // Бізнес Інформ (*UlrichsWeb, RePEc, DOAJ, Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2013. № 4. С. 381–385 (0,47 друк. арк.).
 21. Кремень В. М., Семенов А. Ю. Науково-методичні засади забезпечення розвитку фінансового сектора України // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) (*UlrichsWeb, ResearchBib*). 2013. № 2 (17). С. 29–33 (0,75 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено фактори, що стримують розвиток фінансового сектору (0,37 друк. арк.).*
 22. Кремень В. М., Семенов А. Ю. Особливості оцінювання розвитку фінансового сектора України // Вісник Хмельницького національного університету (*Index Copernicus*). 2013. № 2. Т. 1 „Економічні науки”. С. 160–165 (0,63 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено сутність розвитку фінансового сектора та фактори, що його визначають (0,31 друк. арк.).*
 23. Кремень В. М., Омардібірова А. Н. Дискримінантна модель визначення імовірності банкрутства підприємств машинобудівної галузі України // Економічний простір: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). № 71. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2013. С. 204–213 (0,45 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено дискримінантну функції фінансово стійких і неспроможних компаній (0,22 друк. арк.).*

24. Кремень В. М., Кремень О. І. Категорія „фінансовий механізм”: науково-методичні підходи до тлумачення сутності // Інноваційна економіка (*Index Copernicus*). 2012. № 5 (11). С. 254–259 (0,53 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено класифікацію фінансового механізму та його сутність з точки зору складових елементів (0,26 друк. арк.).*
25. Кремень В. М., Кремень О. І. Оцінювання рівня фінансової інтегрованості країни // Економічний простір: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). № 60. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2012. С. 5–11 (0,35 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено інструментарій оцінювання інтегрованості країни у міжнародний фінансовий ринок (0,17 друк. арк.).*
26. Кремень В. М., Москаленко І. М. Особливості діяльності ісламських банків та їх входження на фінансові ринки європейських країн // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). Т. 34. Суми: УАБС НБУ, 2012. С. 178–195 (0,97 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено хронологію становлення фінансового посередництва та розвитку банків у ісламських країнах (0,57 друк. арк.).*
27. Кремень В. М., Оголь Д. О. Економіко-статистичний аналіз рівня монетизації економіки // Прикладна статистика: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). Вип. 11. Київ: Формат, 2012. С. 185–191 (0,35 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено сутність монетизації економіки та підходи до її оцінювання (0,20 друк. арк.).*
28. Кремень В. М., Щепетков С. Я. Оцінка фінансової стійкості підприємства // Актуальні проблеми економіки (*Scopus*). 2011. № 1. С. 107–117 (0,66 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено науково-методичний підхід до оцінювання стійкості компанії (0,40 друк. арк.).*
29. Кремень В. М. Особливості діяльності фінансових конгломератів на міжнародному фінансовому ринку // Економічний простір: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). № 56/2. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. С. 23–32 (0,53 друк. арк.).

30. Кремень В. М. Розвиток bancassurance: досвід європейських країн та України // Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 3. С. 184–195. Серія „Економічні науки” (1,06 друк. арк.).
31. Kremen V., Riashchenko V., Bochkariova T. A Discriminant Analysis of Insurance Companies in Ukraine // Financial Markets, Institutions and Risks (*UlrichsWeb, ResearchBib*). 2017. Volume 1, Issue 4. pp. 65–73 (0,84 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено показники діяльності страхових компаній та запропоновано процедуру їх включення у модель (0,34 друк. арк.).*

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

32. Кремень В. М. Міжнародні стандарти фінансового нагляду як основа його удосконалення. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: зб. матеріалів XI Міжн. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2017 р.). Черкаси: ЧННІ УБС, 2017. С. 187–190 (0,20 друк. арк.).
33. Кремень В. М., Замора О. М. Інструменти макропруденційного аналізу у забезпеченні стійкості фінансового сектора. Статистичне та експертно-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком економіки і соціальної сфери: зб. матеріалів III Міжн. наук.-практ. конф. (5 грудня 2017 р.). Чернігів: ЧНТУ, 2017. С. 105–107 (0,21 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено особливості індикаторів фінансової стійкості, стрес-тестування та систем раннього попередження криз (0,11 друк. арк.).*
34. Кремень В. М. Періодизація розвитку фінансового сектору України. Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: зб. матеріалів II Всеукр. науково-практ. конф. (23 листопада 2017 р.). Суми: СумДУ, 2017. С. 157–160 (0,12 друк. арк.).

35. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Особливості діяльності фінансових конгломератів на вітчизняному та світовому фінансових ринках. Інструменти фінансово-кредитного розвитку економіки України та її регіонів: зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених і студентів (01 квітня 2016 р.). Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2016. С. 123–125 (0,18 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено діяльність фінансових конгломератів на світовому фінансовому ринку (0,09 друк. арк.)*.
36. Кремень В. М. Системно важливі фінансові посередники на фінансовому ринку України. Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: зб. матеріалів I Всеукр. науково-практ. конф. (23–24 листопада 2016 р.). Суми: УАБС СумДУ, 2016. С. 125–127 (0,10 друк. арк.).
37. Кремень В. М. Фінансовий нагляд та науково-методичні підходи до його класифікації. Антикризове фінансове управління в системі забезпечення соціально-економічного розвитку територій: зб. тез доповідей Міжн. наук.-практ. конф. (27 березня 2015 р.). Луцьк: ЛНТУ, 2015. С. 53–56 (0,18 друк. арк.).
38. Кремень В. М. Сутність і необхідність фінансового нагляду. Актуальні питання безпеки фінансової системи держави: зб. наукових праць Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (21 лютого 2014 р.). Харків: ХНУВС, 2014. С. 170–172 (0,10 друк. арк.).
39. Кремень В. М. Фінансовий сектор в економічній системі країни. Формування та ефективність використання фінансових ресурсів в економічній діяльності: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (11–12 квітня 2014 р.). Чернігів: Гельветика, 2014. С. 168–171 (0,23 друк. арк.).
40. Кремень В. М. Особливості визначення мети і завдань фінансового нагляду. Перспективні питання економіки та управління: зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (17–18 квітня 2014 р.). Дніпропетровськ: Дробязко С. І., 2014. С. 99–102 (0,22 друк. арк.).
41. Кремень В. М. Стійкість фінансового сектора як макроекономічна категорія. Актуальні питання економічних наук: зб. матеріалів IV Міжн. наук.-практ.

- конф. (16–17 травня 2014 р.). Ч. 1. Донецьк: Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2014. С. 27–30 (0,20 друк. арк.).
42. Кремень В. М. Особливості взаємодії органів фінансового нагляду. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей XVII Всеукр. наук.-практ. конф. (30–31 жовтня 2014 р.). Суми: УАБС НБУ, 2014. С. 95–96 (0,09 друк. арк.).
43. Кремень В. М. Світова практика формування інституційної структури фінансового нагляду. Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин: зб. тез доповідей Міжн. наук.-практ. конф. (16–18 травня 2013 р.). Сімферополь: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2013. С. 151–153 (0,13 друк. арк.).
44. Кремень В. М., Коробка Р. В. Особливості оцінювання рівня фінансової інтегрованості країни. Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: зб. тез доповідей VII Міжн. наук.-практ. конф. (24–25 травня 2012 р.). Т. 2. Суми: УАБС НБУ, 2012. С. 95–96 (0,12 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено аналітичні можливості міжнародної інвестиційної позиції для оцінювання рівня фінансової інтегрованості країни (0,06 друк. арк.).*
45. Кремень В. М. Зарубіжний досвід використання bancassurance в діяльності фінансових посередників. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (28–29 жовтня 2010 р.). Т. 2. Суми: УАБС НБУ, 2010. С. 110–111 (0,10 друк. арк.).
46. Кремень В. М. Фінансова система країни: визначення сутності. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей XV Всеукр. наук.-практ. конф. (8–9 листопада 2012 р.). Суми: УАБС НБУ, 2012. С. 116–117 (0,09 друк. арк.).
47. Кремень В. М. Статистичне забезпечення нагляду за діяльністю фінансових конгломератів. Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи: зб. тез виступів на VIII Міжн. наук.-практ. конф. (3–4 грудня 2010 р.). К.: НАСОА, 2010. С. 94–96 (0,10 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП _____	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ „ФІНАНСОВИЙ НАГЛЯД” _____	30
1.1. Визначення сутності поняття „фінансовий нагляд” на основі структурно-декомпозиційного підходу _____	30
1.2. Обґрунтування співвідношення між поняттями „фінансовий нагляд” та поняттями „фінансове регулювання”, „фінансовий контроль” і „фінансовий моніторинг” _____	66
1.3. Розвиток науково-методичних підходів до класифікації фінансового нагляду _____	85
Висновки за розділом 1 _____	103
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ _____	107
2.1. Визначення умов досягнення фінансової стійкості як мети фінансового нагляду _____	107
2.2. Концептуальні основи стратегічного розвитку фінансового нагляду України _____	127
2.3. Удосконалення фінансового нагляду на основі впровадження міжнародних принципів _____	151
Висновки за розділом 2 _____	165
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ _____	169
3.1. Дослідження інституційної структури та рівня незалежності фінансового нагляду в Україні _____	169
3.2. Періодизація розвитку фінансового сектора та удосконалення фінансового нагляду в Україні _____	189
3.3. Узагальнююча оцінка дотримання вимог діяльності у банківському секторі _____	210
3.4. Визначення особливостей фінансового нагляду за діяльністю небанківських фінансових посередників _____	227
Висновки за розділом 3 _____	240
РОЗДІЛ 4. УДОСКОНАЛЕННЯ НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ _____	243
4.1. Теоретичні підходи щодо прогнозування фінансового стану фінансових посередників _____	243
4.2. Розробка моделей прогнозування фінансового стану фінансових посередників _____	253

4.3. Обґрунтування науково-методичного підходу щодо визначення нормативу достатності регулятивного капіталу банків _____	263
Висновки за розділом 4 _____	282
РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК МАКРОПРУДЕНЦІЙНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ _____	285
5.1. Удосконалення визначення системно важливих фінансових посередників _____	285
5.2. Розробка науково-методичного підходу до оцінювання системного ризику фінансового сектору України _____	300
5.3. Вивчення взаємозв'язків між фінансовою стійкістю та фінансовим і соціально-економічним розвитком країн _____	320
Висновки за розділом 5 _____	343
ВИСНОВКИ _____	347
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ _____	352
ДОДАТКИ _____	402

ВСТУП

Актуальність теми. На тлі зростання амплітуди і частоти коливань у фінансовому секторі, слабкої передбачуваності криз та системного недооцінювання ризиків назріла суттєва необхідність переосмислення наглядової практики та формування принципово нових підходів, методів та інструментів. Здійснення функції фінансового нагляду перебуває під тиском цілої низки факторів – природної нестабільності фінансового сектору, його випереджаючого розвитку порівняно із реальним, ускладнення його структури, докорінних змін у технологіях діяльності фінансових посередників, диспропорцій у розвитку розвинених країн і країн, що розвиваються, недостатньої координації дій міжнародної спільноти щодо попередження і подолання наслідків фінансово-економічних криз, обумовлених глобальними процесами, високим борговим навантаженням країн, інфляцією.

Свідченням значущості розбудови фінансового нагляду є визначення фундаментальної реформи системи фінансового регулювання й нагляду одним із напрямів модернізації світової фінансової архітектури, що виводить на новий рівень розуміння завдань, функцій і мети фінансового нагляду.

Фундаментальні засади дослідження фінансового нагляду та розвитку його методичних підходів сформовано у наукових працях зарубіжних дослідників, серед яких: С. А. Асонгу (S. A. Asongu), Е. Батуо (E. Batuо), М. Д. Бордо (M. D. Bordo), Н. Веллінк (N. Wellink), У. С. Дас (U. S. Das), Е. Деміргук-Кунт (A. Demirgüç-Kunt), Ф. Л. Делгадо (F. L. Delgado), Б. Е. Ердоган (B. E. Erdogan), С. Карбо-Валверде (S. Carbó-Valverde), М. Квинтін (M. Quintyn), С. Клерк-Ренауд (S. Clerc-Renaud), Е. Крокет (A. Crockett), Р. Левайн (R. Levine), М. Мезо (M. Mezo), К. М. Мейснер (C. M. Meissner), Ф. Мишкін (F. Mishkin), К. Мламбо (K. Mlambo), Т. Падое-Шіопа (T. Padoa-Schioppa), Е. Познер (E. Posner), У. Рейфнер (U. Reifner), Л. П. Санчес (L. P. Sánchez), Т. Трессел (T. Tressel), Р. Фергюсон (R. Ferguson), К. Фефайн (C. Furfine), М. Фут (M. Foot), Е. Хюпкес

(E. Hürkes), Дж. Чант (J. Chant), М. Чінак (M. Čihák), К. Ченард (K. Chenard), Г. Шиназі (G. Schinasi) та ін.

Вагомий внесок у розвиток теоретико-методологічних засад та методичного інструментарію нагляду за діяльністю фінансових посередників здійснили вітчизняні науковці та науковці з країн СНД: А. В. Ахметчина, Б. П. Адамик, Ю. Б. Битяк, О. Б. Васильчишин, М. Власенко, Н. М. Внукова, Н. Г. Вядрова, Д. С. Гайдукович, С. М. Ганзюк, Ж. М. Довгань, І. І. Д'яконова, О. П. Заруцька, О. О. Зубкович, П. В. Каллаур, В. В. Коваленко, Ю. М. Коваленко, В. В. Козюк, С. В. Криворучко, І. В. Лінтур, С. В. Леонов, С. В. Міщенко, Л. Є. Момотюк, І. В. Нагай, С. В. Науменкова, А. Пашкевич, Б. І. Пшик, М. І. Суржинський, А. А. Семіряд, В. М. Тихонов, К. Ю. Цицик, К. А. Шкарупа, І. О. Школьник, С. В. Юдіна та ін.

Високо оцінюючи існуючі наукові здобутки, слід наголосити, що невіршеним остаточно залишається ряд теоретико-методологічних та науково-методичних проблем, пов'язаних із уніфікацією наглядових норм і положень для різних фінансових посередників, розвитком спеціальних режимів нагляду за діяльністю системно важливих посередників та посередників зі складною структурою, підтриманням фінансової стійкості та обмеженням системного ризику, удосконаленням методології їх оцінювання, розширенням застосування макропруденційних інструментів, наближенням національних положень до міжнародних стандартів фінансового нагляду, впровадженням наднаціональних наглядових механізмів. Отже, незавершеність формування логічно впорядкованого та цілісного уявлення про розбудову фінансового нагляду обумовила актуальність, мету та завдання дослідження, його об'єкт і предмет.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні положення дисертації відповідають пріоритетним напрямам науково-дослідницької роботи Сумського державного університету. Так, зокрема, в межах теми „Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (№ державної реєстрації 0103U006965) розроблено періодизацію розвитку

фінансового нагляду; теми „Реформування фінансової системи країни в умовах євроінтеграційних процесів” (№ державної реєстрації 0109U006782) – проведено оцінювання відповідності національних наглядових систем міжнародним стандартам і рекомендаціям з фінансового нагляду; теми „Моделювання та прогнозування поведінки фінансових ринків як інформаційний базис забезпечення фінансової стійкості та безпеки держави” (№ державної реєстрації 0117U003936) – побудовано модель визначення майбутнього фінансового стану фінансових посередників.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних засад та розроблення методичного забезпечення розбудови фінансового нагляду. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- поглибити теоретичні підходи до визначення сутності фінансового нагляду;
- обґрунтувати співвідношення між поняттям „фінансовий нагляд” та поняттями „фінансове регулювання”, „фінансовий контроль” і „фінансовий моніторинг”;
- узагальнити підходи до класифікації фінансового нагляду;
- поглибити концептуальні засади досягнення фінансової стійкості як мети фінансового нагляду;
- обґрунтувати концептуальні засади стратегічного розвитку фінансового нагляду;
- розвинути науково-методичні засади оцінювання впровадження міжнародних принципів в наглядову практику;
- дослідити інституційну структуру та розробити науково-методичний підхід до оцінювання незалежності фінансового нагляду;
- визначити сучасний стан, періодизацію та тенденції розвитку фінансового сектору й удосконалення фінансового нагляду в Україні;
- провести узагальнююче оцінювання дотримання вимог банківської діяльності;

- вивчити особливості фінансового нагляду за діяльністю небанківських фінансових посередників;
- розробити моделі прогнозування фінансового стану фінансових посередників;
- запропонувати науково-методичний підхід до визначення значення нормативу достатності регулятивного капіталу банків;
- поглибити методичне підґрунтя визначення системних фінансових посередників;
- розвинути науково-методичний інструментарій оцінювання системного ризику фінансового сектору України;
- розробити науково-методичний підхід до кластеризації країн за критеріями фінансової стійкості та фінансового розвитку.

Об'єктом дослідження є сукупність економічних відносин, що виникають між органами фінансового нагляду та фінансовими посередниками, які здійснюють діяльність на фінансовому ринку.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та методичний інструментарій фінансового нагляду.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи складають фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансів, сучасні концепції фінансового посередництва та фінансового нагляду, а також теоретичний доробок вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячений проблемам досягнення стійкості фінансового сектору. Для вирішення поставлених завдань використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: наукова абстракція, індукція та дедукція, аналіз та синтез, логічне узагальнення – при уточненні категоріального апарату дослідження; порівняльний та статистичний аналіз, логіко-історичний метод, метод аналогій – при дослідженні сучасних тенденцій розвитку фінансового сектору та фінансового нагляду; метод бальних та рейтингових оцінок – при оцінюванні впровадження міжнародних стандартів у практику фінансового нагляду, визначенні його незалежності та аналізі системної важливості фінансових посередників; кореляційний та багатофакторний регресійний

аналіз – при моделюванні показників діяльності фінансових посередників та нормативу адекватності капіталу; групування та кластеризація – при визначенні періодів розвитку фінансового сектору і фінансового нагляду та взаємозв'язків між стійкістю фінансового сектору та фінансовим розвитком; таксономічний метод – при оцінюванні дотримання наглядових вимог.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є законодавство України, міжнародні нормативно-правові та рекомендаційні документи з питань фінансового нагляду, звітно-аналітична інформація Національного банку України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Державної служби статистики України, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Ради Європи, Базельського комітету з питань банківського нагляду, Міжнародної асоціації органів страхового нагляду, Міжнародної організації комісій з цінних паперів, Всесвітнього економічного форуму, інформаційно-аналітичних агенцій, інших організацій та установ у сфері фінансового нагляду, звіти фінансових посередників, результати наукових досліджень із проблематики фінансового нагляду та розвитку й стійкості фінансового сектору.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у вирішенні наукової проблеми щодо створення теоретико-методологічного та методичного підґрунтя розвитку фінансового нагляду. Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційної роботи є такі:

вперше:

- обґрунтовано концепцію стратегічного розвитку фінансового нагляду, яка поєднує інституційний підхід – передбачає формування оптимальної за структурою, незалежної, прозорої та підзвітної інституційної моделі фінансового нагляду, функціональний підхід – визначає проходження фінансовим наглядом етапів руху від нормативного до емпіричного аналізу, структурний підхід – враховує прямий і зворотний суб'єктно-об'єктний зв'язок між органами фінансового нагляду і фінансовими

посередниками, що діють на фінансовому ринку, результатний підхід – орієнтується на критерії надійності, прозорості та ефективності, які мають забезпечуватися фінансовими посередниками, фінансовим ринком та органами фінансового нагляду, які в сукупності забезпечують стійкість фінансового сектору;

- розроблено науково-методичний підхід до визначення максимально граничного значення нормативу достатності регулятивного капіталу банків з урахуванням забезпечення мінімально допустимого рівня дотримання вимог банківської діяльності, який формується під дією компонент „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” та „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування” і визначається шляхом багатокритеріальної аналітичної згортки, на основі оптимізаційної задачі їх взаємозв’язку, що сприяє формуванню емпіричного підґрунтя встановлення вимог до банківської діяльності;
- запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання системного ризику фінансового сектору, який поєднує функціонування сектору фінансових корпорацій і вплив на нього таких інституційних секторів як нефінансові корпорації, домогосподарства, сектор загального державного управління, „інший світ” і макроекономічних факторів та базується на визначенні векторів бінарних характеристик відповідно до діапазону значень показників та вагових коефіцієнтів методом головних компонент;
- формалізовано процес визначення системної важливості фінансових посередників, що здійснено на єдиній основі для різних видів посередників відповідно до їх ринкової частки, фінансової автономії, рентабельності активів та ступеня взаємозв’язків з іншими фінансовими посередниками, що дозволить знизити ризик регуляторного арбітражу;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до оцінювання незалежності фінансового нагляду, який базується на обчисленні дифузних індексів відповідно до рейтингових оцінок критеріїв інституційної, операційної та фінансової

незалежності, що, на відміну від існуючих підходів, створює підґрунтя належного виконання функції фінансового нагляду з боку держави;

- науково-методичний підхід до прогнозування фінансового стану банків і страхових компаній шляхом побудови лінійної, логіт- і пробіт-регресії на основі даних щодо банкрутств у фінансовому секторі України, що сприятиме попередженню кризових ситуацій у діяльності фінансових посередників та розширенню інструментарію безвізного фінансового нагляду;
- науково-методичний підхід до визначення закономірностей взаємозв'язку між стійкістю фінансового сектору та його розвитком шляхом використання матричного методу, що дозволило виділити кластери країн, які ілюструють комбінації фінансової стійкості й фінансового розвитку в розвинених країнах та країнах, що розвиваються;

набули подальшого розвитку:

- конкретизація спільних рис фінансового нагляду з фінансовим контролем і фінансовим регулюванням в частині мети, із фінансовим регулюванням в частині об'єкта і суб'єктів, із фінансовим контролем і фінансовим моніторингом в частині методичного інструментарію та відмінностей фінансового нагляду від фінансового регулювання в частині методів, від фінансового контролю – в об'єкті і суб'єктах, від фінансового моніторингу – у меті, об'єкті, суб'єктах і методах, що сприяє розмежуванню функцій держави у фінансовому секторі;
- класифікація фінансового нагляду на основі доповнення традиційних ознак наступними: час здійснення – ретроспективний, поточний і перспективний; джерела даних – документальний і фактичний; охоплення – комплексний та вибіркового; суб'єкт ініціативи – за ініціативою фінансового посередника та наглядового органу;
- визначення сутності поняття „фінансовий нагляд”, яке пропонується розуміти: з позиції організаційного підходу – як функцію держави, яка здійснюється уповноваженим органом (уповноваженими органами) влади на засадах відповідальності й незалежності, зі спостереження за дотриманням

фінансовими посередниками вимог, що висувуються щодо їхньої діяльності, й параметрів функціонування фінансового сектору в аспекті його стійкості; з позиції управлінського підходу – як комплекс дій уповноваженого органу (уповноважених органів) влади з отримання інформації про стан фінансових посередників і параметри фінансового сектору, перевірки дотримання фінансовими посередниками нормативних вимог та встановлення відповідності функціонування фінансового сектору критеріям стійкості, усунення порушень з боку фінансових посередників та підвищення стійкості фінансового сектору країни; запропоновані визначення враховують сутність базових понять „фінансовий посередник” і „фінансовий сектор”, сучасну концепцію мікро- та макропруденційного нагляду, дуалістичну природу об’єкта нагляду та його мету;

- науково-методичний підхід до визначення відповідності фінансового нагляду міжнародним принципам відповідно до структури фінансового сектору шляхом бального оцінювання імплементації кожного з принципів та використання середньої арифметичної зваженої і середньої геометричної, що дозволило комплексно оцінити відповідність національних наглядових систем міжнародним стандартам та найкращим світовим практикам;
- періодизація розвитку фінансового нагляду, яка ґрунтується на дослідженні циклічності розвитку фінансового сектору із використанням ієрархічного методу кластерного аналізу функціонування фінансових посередників та ринку цінних паперів, що дозволило обґрунтувати особливості розбудови та трансформації фінансового нагляду;
- методичний підхід до комплексного оцінювання і порівняння дотримання вимог банківської діяльності шляхом обчислення інтегрального показника на основі таксономічного методу, що дозволило визначити рівень, динаміку та вплив факторів залежно від градації дотримання наглядових вимог.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що ключові результати роботи доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані регуляторами фінансового сектору, професійними асоціаціями, банками і небанківськими фінансовими посередниками.

Пропозиції щодо здійснення періодизації розвитку фінансового сектору України впроваджено в діяльність Головного управління статистики в Сумській області (довідка № 01-16/304-18 від 29.01.2018), щодо визначення системно важливих фінансових посередників – у діяльність ПАТ КБ „Приватбанк” (довідка № 10/1-02 від 09.02.2018) та страхової компанії „Глобал Гарант” (довідка № 148/78 від 28.08.2018), щодо прогнозування фінансового стану страхової компанії – у діяльність ПАТ „НАСК „Оранта” (довідка № 147-Д від 25.06.2018), щодо визначення системного ризику фінансового сектору України – у діяльність товариства „Fx Private Company Ltd” (довідка № 02/220818 від 22.08.2018).

Матеріали дослідження використовуються у освітньому процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін „Фінанси”, „Страхування”, „Фінансова статистика”, „Ринок фінансових послуг”, „Регулювання та нагляд за діяльністю фінансових посередників” (акт від 25.06.2018).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що викладені в дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї й положення, які є результатом особистої роботи здобувача. Внесок автора в праці, опубліковані в співавторстві, наведено у переліку основних публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, викладені у дисертації, доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на 16 міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях (пп. 32-47 у наведеному в авторефераті списку праць).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 47 наукових праць загальним обсягом 68,22 друк. арк. (особисто – 34,26 друк. арк.), з яких 3 монографії загальним обсягом 47,22 друк. арк. (особисто – 21,07 друк. арк.), 27 статей у наукових виданнях України (з них 23 статті у виданнях, що входять до Index Copernicus, та 13 статей у виданнях, які входять до баз Scopus, Web of Science, DOAJ, EBSCO, UlrichsWeb, RePEc, SIS, ResearchBib) загальним обсягом 17,79 друк. арк. (особисто – 10,73 друк. арк.), 1 стаття у іншому науковому журналі (входить до міжнародних наукометричних баз UlrichsWeb, ResearchBib) загальним обсягом 0,84 друк. арк. (особисто – 0,34 друк. арк.), 16 тез доповідей на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях загальним обсягом 2,37 друк. арк. (особисто – 2,12 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи складає 536 сторінок, основний зміст викладено на 318 сторінках. Дисертація містить 40 таблиць, 20 рисунків та 16 додатків, список використаних джерел налічує 498 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ „ФІНАНСОВИЙ НАГЛЯД”

1.1. Визначення сутності поняття „фінансовий нагляд” на основі структурно-декомпозиційного підходу

Запорукою економічного зростання в країні є розбудова ефективного та розвиненого фінансового сектору. При цьому слід враховувати, що економічний розвиток, з одного боку, зумовлений рівнем розвитку фінансового посередництва і ринку фінансових послуг, з іншого боку, його забезпечення вимагає підтримання належного рівня фінансової стійкості в країні, що, в свою чергу, базується на ефективному формуванні і розвитку системи фінансового нагляду. Усе це обумовлює необхідність комплексного і всебічного дослідження сутності фінансового нагляду, його місця та ролі в регулюванні економіки, функцій, форм, видів і методів, підходів до його інституційної побудови.

Протягом останніх років завдяки вагомим науковим розробкам суттєво розширилися наукові знання і уявлення про фінансовий нагляд, проте на сьогоднішній день все ще існує безліч розбіжностей щодо тлумачення змісту фінансового нагляду, також немає однакості серед науковців щодо його співвідношення з іншими формами діяльності держави у сфері розбудови системи фінансового нагляду.

Розглянемо науково-методичні підходи до трактування поняття „фінансовий нагляд”, які склалися у сучасній вітчизняній і зарубіжній фінансовій науці.

У широкому розумінні фінансовий нагляд є системою, яку використовує уряд країни, аби гарантувати стійкість фінансового сектору і фінансової системи та їх безпеку.

У Зеленій книзі, яка була підготовлена у процесі консультацій щодо

підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором України у 2010 р., поняття „нагляд” пропонується трактувати як „форму діяльності державних органів щодо забезпечення законності, яка складається з моніторингу, застосування та забезпечення діяльності установ, які знаходяться під наглядом, відповідно до існуючих пруденційних критеріїв” [136, с. 4].

На думку науковців С. В. Науменкової та В. І. Міщенко, нагляд за діяльністю установ фінансового сектору слід розглядати як „форму діяльності державних органів влади щодо забезпечення законності діяльності, прозорості та стабільності ведення бізнесу окремими установами” [232, с. 5].

Однією із проблем при визначенні сутності поняття „фінансовий нагляд” є те, що на сьогоднішній день вітчизняний законодавець або ж взагалі не визначає це поняття, або ж підходить до його сутності як до рівнозначного з поняттям „фінансове регулювання”. З цієї причини не дозволяють встановити співвідношення між поняттями „фінансовий нагляд” та „фінансове регулювання” і чинні нормативно-правові акти: у вітчизняному законодавстві поняття фінансового нагляду не визначено взагалі.

Єдиним поняттям, близьким до поняття „фінансовий нагляд” і визначеним у вітчизняному законодавстві, є поняття „державне регулювання ринків фінансових послуг”. Відповідно до ст. 1 Закону України державне регулювання ринків фінансових послуг – це здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам [307]. Таке тлумачення поняття „регулювання ринків фінансових послуг” фактично означає ототожнення його змісту з поняттям фінансового нагляду.

На думку російського науковця В. А. Кузнецова, фінансовий нагляд являє собою „сукупність методів організації роботи щодо співпраці і постійного відстеження діяльності посередників та інших агентів фінансової сфери з метою дотримання ними законодавства тієї країни, на території якої вони здійснюють свою діяльність без втручання в їх оперативну діяльність” [195].

Російський вчений А. М. Зевайкіна вважає, що фінансовий нагляд являє собою „діяльність уповноважених органів, спрямовану на виконання вимог законодавства органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними особами та громадянами з метою виявлення, припинення і попередження правопорушень, забезпечення законності та фінансової дисципліни” [103, с. 11].

На думку колективу авторів на чолі з Б. Н. Топоріним, фінансовий нагляд є сукупністю методів організації роботи зі співпраці та постійного моніторингу (пильнування) діяльності посередників і економічних агентів фінансової сфери з метою дотримання ними законодавства тієї країни, на території якої вони здійснюють свою діяльність, без втручання в їхню оперативну діяльність [20, с. 32].

У зарубіжній науці та практиці фінансового нагляду найбільш традиційним підходом до визначення сутності поняття „фінансовий нагляд” є його розуміння як нагляду за діяльністю фінансових посередників з боку державних органів.

Зарубіжні науковці У. Рейфнер і С. Клерк-Ренауд більш конкретно підійшли до визначення фінансового нагляду як діяльності, пов’язаної з контролем і забезпеченням дотримання правил, що регулюють ринок фінансових послуг і стосуються продуктів, послуг та фінансових інститутів. На переконання вищезазначених авторів, нагляд є важливим напрямом діяльності разом із регулюванням, управлінням і забезпеченням ринкової дисципліни. Ці ж науковці наголошують на тому, фінансовий нагляд спрямований, з одного боку, на фінансові інститути, з іншого – на їхню діяльність та операції [480, с. 29].

У глосарії термінів, які використовуються у платіжних і розрахункових системах, Комітету з платіжних і розрахункових систем Банку міжнародних розрахунків, виданому в березні 2003 р., фінансовий нагляд (*supervision of financial institutions*) визначається як оцінка фінансових інститутів та застосування до них заходів впливу з метою дотримання ними законів, інструкцій та інших нормативно-правових актів, спрямовані на забезпечення безпечного і стійкого функціонування, а також підтримання достатнього

капіталу і резервів для покриття ризиків їхньої діяльності [394, с. 47].

На нашу думку, при тлумаченні змісту поняття „фінансовий нагляд” слід виходити зі структурно-композиційної взаємодії у ньому сутності двох складових – поняття „нагляд” і категорії „фінанси”.

У словнику української мови, укладеному колективом співробітників Інституту мовознавства Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки, поняття „нагляд” розглядається, по-перше, як дія для значення дієслова „наглядати” і, по-друге, як група осіб чи органи влади, що наглядають за ким-небудь або чим-небудь [331, с. 49]. Такі ж самі підходи до тлумачення поняття „нагляд” представлені і в тлумачному словнику С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової [248]. Досить поширеним підходом до трактування сутності поняття „нагляд” є підхід, наведений у Великому енциклопедичному словнику, згідно з яким нагляд визначається як одна із форм діяльності різних державних органів із забезпечення законності [42].

Зміст чи дієслова „наглядати” у тлумачному словнику Д. Н. Ушакова подається таким чином – займатися спостереженням, доглядом, при цьому маючи відповідальність за це. Водночас із цим наголошується, що наглядати прийнято за роботами, людьми і порядком [353]. У словнику російських синонімів дієслово „наглядати” пояснюється за допомогою таких дієслів – стежити, роздивлятися, контролювати, не спускати з очей, тримати під наглядом, пильнувати, спостерігати, не випускати з уваги [2].

М. І. Суржинський наголошує на тому, що поняття „нагляд” означає процедуру постійного моніторингу за відповідністю юридичних правил чи адміністративних вимог, що висуваються органами влади [348].

На переконання В. К. Колпакова, нагляд – це здійснення спеціальними державними структурами цільового спостереження за дотриманням виконавчо-розпорядчими органами, підприємствами, установами і організаціями та громадянами правил, передбачених нормативними актами [132, с. 622].

Ю. Б. Битяк вважає, що нагляд має на меті виявлення і попередження правопорушень, усунення їхніх наслідків і притягнення винних до відповідальності, без права втручатися в оперативну та господарську

діяльність піднаглядних об'єктів, зміни чи скасування актів управління [5, с. 224].

В зарубіжній науці поняття „нагляд” традиційно розглядається як процес застосування правил до конкретних обставин [498].

Зарубіжні науковці У. Рейфнер і С. Клерк-Ренауд вважають, що нагляд є моніторингом продуктивності людини або групи людей [480, с. 29].

Отже, ґрунтуючись на проведеному аналізі науково-методичних підходів до визначення сутності нагляду, можна виокремити декілька підходів до тлумачення сутності поняття „фінансовий нагляд”:

- діяльність державних органів із забезпечення законності у фінансовому секторі;
- комплекс заходів, який здійснюється наглядовими органами для забезпечення повної відповідності діяльності фінансових установ вимогам щодо їхньої діяльності;
- система методів виявлення недотримання або порушення умов діяльності фінансовими установами.

Отже, підбиваючи підсумки, заважимо, що в основі поняття „фінансовий нагляд” має лежати сутність нагляду як діяльності органів влади зі спостереження, стеження і пильнування на засадах їх відповідальності за стан справ і ситуацію.

Прикметник „фінансовий” у понятті „фінансовий нагляд”, на нашу думку, позначає не категорію „фінанси” як таку, а сутність понять „фінансова установа”, „фінансовий посередник”, „фінансовий інститут”, а також „фінансовий сектор”. Проте для чіткого розуміння сутності поняття „фінансовий нагляд” слід з'ясувати, які серед перелічених понять є ключовими з точки зору змісту фінансового нагляду та його практичної реалізації.

При цьому, на нашу думку, передусім варто дослідити не тільки сутність понять „фінансова установа”, „фінансовий посередник” і „фінансовий інститут”, а й обґрунтувати характер співвідношення їх сутності. Така значна увага і детальний підхід до визначення сутності понять „фінансова установа”, „фінансовий посередник” і „фінансовий інститут”, на наш погляд, є вкрай необхідним з огляду на те, що важливою науково-практичною проблемою є

чітке і обґрунтоване визначення об'єкта фінансового нагляду і його складу.

Проведемо дослідження науково-методичних підходів, які склалися у вітчизняній і зарубіжній науці, щодо тлумачення сутності поняття „фінансова установа”.

Поняття „установа” у тлумачних словниках традиційно пояснюється як організація (з певним штатом службовців і адміністрацією), що відає якоюсь галуззю (галуззями) народного господарства, торгівлі, культури, науки і працює в цій галузі (галузях) [329, с. 497].

Поняття „фінансова установа” визначено у статті 1 Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” як юридична особа, що відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку [307].

У цій самій статті Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” визначено, що до фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інших послуг (операцій), пов'язаних із наданням фінансових послуг. Не є фінансовими установами (не мають статусу фінансової установи) незалежні фінансові посередники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій в порядку та на умовах, визначених Митним кодексом України [307].

Отже, визначення фінансової установи у цьому законодавчому акті надано через таке поняття як „фінансова послуга”, під яким пропонується розуміти операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

На думку С. В. Науменкової та С. В. Міщенко, фінансові послуги, як будь-які види послуг, мають певні особливості:

- фінансова послуга сприймається як діяльність особи (юридичної чи фізичної), яка надає послугу;
- фінансова послуга не має матеріально-речової форми вираження;
- абстрактна форма фінансової послуги набуває конкретного вираження на основі договірних відносин або в процесі купівлі-продажу цінних паперів;
- корисний ефект фінансової послуги виявляється в процесі її надання;
- час надання та споживання фінансової послуги здебільшого збігається [228].

Згідно з пунктом 1 статті 4 Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” фінансовими вважаються такі послуги:

- випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- довірче управління фінансовими активами;
- діяльність з обміну валют;
- залучення фінансових активів із зобов’язанням щодо наступного їх повернення;
- фінансовий лізинг;
- надання коштів у позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту;
- надання гарантій та поручительств;
- переказ коштів;
- послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення;
- професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню;
- факторинг;
- адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах;

- інші операції, які відповідають сутності фінансової послуги, визначеної законодавством [307].

Стосовно співвідношення між фінансовою послугою та фінансовим продуктом науковці мають однакові думки. Фінансовий продукт традиційно розглядається ними як форма представлення фінансової послуги. Вітчизняні вчені В. І. Міщенко, С. В. Науменкова, С. В. Міщенко та О. В. Глущенко однаково і слушно зазначають, що „...фінансовий продукт та фінансова послуга виступають як форма і зміст у взаємозв'язку. Фінансовий продукт може мати комплексний характер і бути формою вираження кількох послуг” [62; 228, с. 23].

В редакції Закону України „Про Національний банк України” від 11 травня 2000 р., у статті 1 „Терміни і поняття” було надано визначення фінансово-кредитної установи як юридичної особи, яка проводить одну або кілька операцій, що можуть виконуватися банками, за винятком залучення вкладів від населення [299]. Проте 13 липня 2000 р. до Закону України „Про Національний банк України” було внесено зміни і вилучено з нього слова „фінансово-кредитна установа”, „та фінансово-кредитні установи”, „інші фінансово-кредитні установи”, „та інші фінансово-кредитні установи”, „а також інших фінансово-кредитних установ” у відповідних відмінках [280].

На думку українського науковця Т. Г. Юр'євої, визначення фінансової установи в Законі України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” є „найбільш всеосяжним, проте вимагає певних уточнень”. У результаті наукового дослідження цей науковець дійшла висновку, що фінансова установа – це професійний учасник фінансового ринку, який виконує посередницькі послуги між продавцем та споживачем фінансових послуг та допомагає перерозподілити вільні фінансові ресурси [392, с. 15].

Л. В. Піддубна, визначаючи поняття „фінансова установа”, також погоджується із трактуванням цього поняття, представленим у Законі України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” [266, с. 246].

На думку українського науковця А. Ю. Семенова, фінансовою

установою слід вважати інститути, що надають фінансові послуги та виступають єднальною ланкою між фінансовою системою та реальним сектором економіки, забезпечують функціонування фінансового ринку, формують ресурсну базу розширеного відтворення, стимулюють економічне зростання країни і в сукупності створюють фінансовий сектор [323, с. 7].

Американські науковці П. Роуз, С. Петер і Дж. Коларі фінансовими установами вважають фірми, у яких головними активами є фінансові активи чи акції, облігації та кредити, окрім реальних активів (таких як будинки, обладнання, сировина тощо) [484].

Проведемо дослідження науково-методичних підходів, що склалися у вітчизняній і зарубіжній науці, до тлумачення сутності поняття „фінансове посередництво”.

Згідно із Господарським кодексом України, фінансовим посередництвом є діяльність, яка пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюється установами банків та іншими фінансово-кредитними організаціями. Допоміжною ж діяльністю у сфері фінансів та страхування є недержавне управління фінансовими ринками, біржові операції з фондовими цінностями, інші види діяльності (посередництво у кредитуванні, фінансові консультації, діяльність, пов'язана з іноземною валютою, страхуванням вантажів, оцінюванням страхового ризику та збитків, інші види допоміжної діяльності) [66].

У фінансовій енциклопедії, підготовленій авторським колективом на чолі з О. П. Орлюк, фінансове посередництво визначається як система опосередкованого фінансування, що полягає у залученні фінансових ресурсів із метою їх подальшого розміщення у фінансові активи [362].

В. В. Корнеєв вважає, що фінансове посередництво є професійною діяльністю банківських і небанківських фінансових установ щодо задоволення економічних потреб клієнтів шляхом надання їм відповідних фінансових послуг [143]. Такий підхід так чи інакше ґрунтується на ототожненні чи безумовному поєднанні фінансового посередництва та надання фінансових послуг.

В. В. Зимовець і С. П. Зубик розглядають фінансове посередництво як систему опосередкованого фінансування, яка полягає в залученні фінансових ресурсів з метою їх подальшого розміщення у фінансові активи [105].

На переконання Д. В. Долбневої, фінансове посередництво є певним різновидом фінансової діяльності банківських і небанківських фінансово-кредитних установ, яка спрямована на залучення і перерозподіл фінансових ресурсів між суб'єктами ринку з метою їх ефективного інвестування, на продаж фінансових послуг і продуктів, здійснення операцій із цінними паперами та надання інформаційно-консультативних послуг на основі отриманих дозволів (ліцензій) [82, с. 271].

Тісно пов'язаним із поняттям фінансового посередництва є поняття „фінансовий посередник”.

Що стосується визначення сутності поняття „фінансовий посередник”, передусім звернемося до сутності поняття „посередник”. У словнику української мови, укладеному колективом співробітників Інституту мовознавства Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки, поняття „посередник” розглядається у таких аспектах:

- особа або установа, організація і т. ін., що сприяє встановленню та здійсненню ділових контактів, торговельних або дипломатичних зносин між ким-, чим-небудь;
- той, хто допомагає кому-небудь спілкуватися з кимось;
- той, хто умовляє когось помиритися;
- організація, що сприяє мирному розв'язанню конфлікту між двома іншими державами (у міжнародному праві) [332, с. 316].

В рамках свого підходу до розуміння сутності фінансового посередництва В. В. Корнеєв фінансовими посередниками називає сукупність банківських і небанківських фінансових установ як економічних одиниць сектору фінансових корпорацій (у термінології системи національного рахівництва). Крім того, цей науковець зазначає, що фінансові посередники є спеціалізованими професійними операторами фінансового ринку – кредитно-інвестиційними установами, що пропонують і реалізують фінансові послуги як особливий товар на умовах провадження виняткових і поєднаних видів

діяльності [143].

Науковець Фредерік С. Мишкін під фінансовим посередництвом розуміє процес непрямого інвестування, при якому фінансові посередники пов'язують кредиторів-заощадників і позичальників-витратників [213]. Цей підхід до тлумачення сутності фінансового посередництва видається нам вочевидь вузьким.

У фінансовій енциклопедії, підготовленій авторським колективом на чолі з О. П. Орлюк, визначення фінансового посередника подається таким чином: „Фінансові посередники – інститути, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг та опосередковують у своїй діяльності рух фінансових ресурсів шляхом їх залучення та вкладення мобілізованих ресурсів у різноманітні фінансові активи” [362].

В. П. Ходаківська і О. Д. Данілов сутність поняття „фінансовий посередник” визначають через характеристику фінансових посередників – фінансові посередники створюють нові фінансові активи, дають змогу отримувати прибуток внаслідок економії, зумовленої зростанням масштабу операцій, здійснюючи аналіз кредитоспроможності потенційних кредиторів, розроблення порядку надання позик і рахунків за них, рівномірно розподіляючи ризики [366].

Обидва вищенаведені визначення поняття „фінансовий посередник” відповідають підходу до трактування цього поняття у широкому сенсі.

Визначення поняття „фінансовий посередник”, надане наведеними нижче науковцями, можна вважати такими, що ґрунтуються на його розумінні у вузькому сенсі:

- Фредерік С. Мишкін: „Фінансові посередники – інститути, що позичають кошти у тих, хто заощадив, і, в свою чергу, надають позики іншим. До фінансових посередників включають банки, страхові компанії, взаємні фонди, пенсійні фонди, фінансові компанії тощо” [213];
- В. В. Зимовець і С. П. Зубик: „Фінансові посередники – це спеціалізовані інститути, що опосередковують рух фінансових ресурсів, залучаючи їх шляхом розміщення фінансових інструментів

власного випуску (в тому числі виражених у формі цінних паперів) серед індивідуальних інвесторів та вкладаючи акумульовані у такий спосіб кошти в різноманітні фінансові активи” [105];

- З. Боді, Р. Мертон: „Фінансові посередники – це фірми, головна функція яких полягає в забезпеченні клієнтів фінансовими продуктами і послугами з більшою ефективністю, чим вони могли б отримати від своїх безпосередніх операцій на фінансових ринках” [28, с. 94];
- Дж. Ван Хорн: „Фінансові посередники – це учасники фінансового ринку, які трансформують кошти так, щоб забезпечити найбільшу привабливість своїх цінних паперів для інвесторів” [38, с. 37];
- А. Т. Ковальчук: „Фінансові посередники – це юридичні особи, що на підставі ліцензії (дозволу) здійснюють визначену законодавством України комерційну (інвестиційні фонди та інвестиційні компанії), представницьку (довірчі товариства) або посередницьку (торговці цінними паперами, комерційні банки) діяльність стосовно обігу приватизаційних паперів, або філії таких юридичних осіб” [127];
- В. Г. Федоренко: „Фінансові посередники – це організації, що залучають кошти через відкриття чекових, ощадних, страхових рахунків і використовують їх для надання різних позик, придбання кредитних заставних і цінних паперів держави та корпорацій” [357];
- О. Л. Лаврик: „Фінансовий посередник – це фінансовий інститут, який здійснює професійну діяльність з прямого та непрямого фінансування секторів економіки за рахунок коштів інших учасників фінансового ринку” [200];
- Д. В. Долбнева: „Фінансові посередники – це спеціалізовані фінансово-кредитні установи, які здійснюють свою діяльність на комерційній основі відповідно до отриманої ліцензії шляхом залучення тимчасово вільних коштів домогосподарств, підприємств, держави з метою забезпечення суб’єктів господарювання необхідними фінансовими ресурсами, задоволення потреб і побажань як інвесторів, так і позичальників, а також надають їм різні

фінансові послуги за визначену плату” [82, с. 271].

Підводячи підсумок дослідження понять „фінансове посередництво” і „фінансовий посередник”, підкреслимо, що ми цілком погоджуємося із науковою думкою О. Д. Вовчак і Л. М. Креонтковською, що складність визначення цих понять зумовлена їх багатоаспектністю [50, с. 5]. Тож віднесення визначень до одного з двох підходів – вузького чи широкого – є досить умовним.

У системі національних рахунків, яка є системою зведених взаємопов’язаних економіко-статистичних показників, що характеризують виробництво, розподіл і використання кінцевого продукту та національного доходу країни, широко використовується така ключова категорія як „операція”. При цьому під операцією розуміють більшість економічних дій, які здійснюються за погодженням між інституційними одиницями з приводу обміну економічних вартостей (економічна операція) або добровільної передачі (трансферт) певної кількості економічних вартостей без відповідного еквівалентного трансферту від однієї одиниці до іншої [225, с. 46-47].

Національне рахівництво поряд зі виділенням таких видів операцій як операції із товарами і послугами, операції з розподілу та іншими операціями передбачає й операції з фінансовими інструментами – так звані „фінансові операції”. Фінансовою операцією при цьому вважається операція, яка стосується чистого придбання фінансових активів або чистого сальдо взятих зобов’язань за кожним видом фінансових інструментів. Цей підхід, на нашу думку, значною мірою дозволяє поєднати сутність таких понять як „фінансова послуга” і „фінансове посередництво”. При цьому в системі національних рахунків фінансовий інструмент – це будь-який контракт, що започатковує виникнення фінансового активу, з одного боку, та фінансовою зобов’язання з іншого.

Повертаючись до аналізу законодавства України, слід звернути увагу, що ключовою ознакою фінансової установи є надання фінансових послуг. У Законі України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” поряд із поняттям „фінансова установа” вживається поняття „учасники ринку фінансових послуг”, до складу яких включаються

особи, які відповідно до закону мають право надавати фінансові послуги на території України, тобто фінансові установи; особи, які провадять діяльність з надання посередницьких послуг на ринках фінансових послуг; об'єднання фінансових установ, включені до реєстру саморегулювальних організацій, що ведеться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг; споживачі фінансових послуг. Окрім того, зазначається, що законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг можуть визначатися інші учасники ринків фінансових послуг [307]. У продовження цієї думки слід звернути увагу на те, що при визначенні складу фінансових установ наголошується, що фінансовими установами не є незалежні фінансові посередники, які надають послуги з видачі фінансових гарантій.

У статті 1 Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” надано визначення поняття „посередницькі послуги на ринках фінансових послуг” – це діяльність юридичних осіб чи фізичних осіб-підприємців, що включає консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг [307]. Отже, у цьому законодавчому акті розмежовується сутність фінансових послуг і посередницьких послуг на ринку фінансових послуг.

Виходячи з цього можна стверджувати, що у Законі України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” немає ототожнення фінансових установ і фінансових посередників.

С. В. Науменкова і С. В. Міщенко широко використовують як одне, так і інше поняття, зокрема наголошують на тому, що „фінансові послуги є результатом діяльності фінансових посередників з фінансовими активами, <...> мета їх надання полягає в одержанні фінансовою установою прибутку” [228]. З огляду на це можна стверджувати, що ці науковці є прихильниками ототожнення понять „фінансова установа” і „фінансовий посередник” при тлумаченні їх сутності.

У вітчизняній фінансовій науці поширеним є підхід, коли сутність понять „фінансова установа” і „фінансовий посередник” визначають одне

через інше.

Так, український науковець І. О. Школьник фінансовими посередниками вважає фінансові установи, серед яких належне місце займають суб'єкти банківської системи, небанківські фінансові та кредитні інститути, контрактні фінансові інститути [379, с. 138]. Л. В. Піддубна поняття „фінансовий посередник” розглядає як фінансову установу, що забезпечує рух фінансових ресурсів від тих, хто їх має у тимчасовому надлишку, до тих, хто їх наразі потребує, тобто виконує посередницьку функцію [266, с. 246].

М. М. Буднік, Л. С. Мартюшева і Н. В. Сабліна, визначаючи поняття „фінансовий посередник”, використовують поняття „фінансова установа”: фінансові посередники – це фінансові установи, до яких включають банківську систему та небанківські фінансові інститути [36].

Одним із прихильників ототожнення понять „фінансовий посередник” і „фінансова установа” також можна вважати С. В. Герасимову. На переконання науковця, фінансовими посередниками є сукупність фінансових установ (банки, страхові компанії, кредитні спілки, пенсійні фонди). Автор наголошує, що ці установи акумулюють кошти фізичних та юридичних осіб, зокрема шляхом випуску цінних паперів потім на комерційних засадах надають ці кошти позичальникам [61].

Л. М. Волощенко і Л. В. Козина фінансових посередників розглядають як сукупність фінансових установ (банки, страхові компанії, кредитні спілки, пенсійні фонди тощо), чії функції полягають в акумулюванні коштів громадян та юридичних осіб і подальшому їх наданні на комерційних засадах у розпорядження позичальників [51].

Американські науковці П. Роуз і Дж. Коларі поділяють фінансові установи на дві групи: фінансові посередники та інші фінансові інститути [484], відтак вважаючи, що зміст поняття „фінансова установа” є ширшим за зміст поняття „фінансовий посередник”.

На нашу ж думку, зміст поняття „фінансова установа” є вужчим за зміст поняття „фінансовий посередник”, адже згідно з чинним вітчизняним законодавством фінансові послуги можуть надавати лише фінансові установи. Наявність у законодавстві чітких ознак і особливостей фінансової установи

дозволяє стверджувати, що фінансові установи належать до фінансових посередників. На користь цього також наведемо думку таких науковців як О. Д. Вовчак та Л. М. Крентковська, які наголошують, що „важко уявити фінансову установу, яка б надавала одну з перерахованих в Законі України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” послуг і не була б при цьому посередником” [50, с. 6]. Окрім того, зазначимо, що фінансова установа, працюючи на ринку фінансових послуг, передусім залучає фінансові ресурси з метою їх розміщення на фінансовому ринку.

Отже, проведений аналіз науково-методичних підходів до тлумачення сутності понять „фінансова установа” і „фінансовий посередник” дозволив нам дійти висновку, що фінансова установа у будь-якому разі є фінансовим посередником у широкому розумінні, у той час як не кожен фінансовий посередник є фінансовою установою.

Проведемо дослідження науково-методичних підходів, які склалися у вітчизняній і зарубіжній науці, до тлумачення сутності поняття „фінансовий інститут”.

У словнику української мови, укладеному колективом співробітників Інституту мовознавства Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки, поняття „інститут” розглядається, по-перше, як назва деяких вищих навчальних закладів і наукових установ, по-друге, як сукупність правових норм у якій-небудь галузі суспільних відносин [331, с. 33].

До згаданого вище другого підходу, який вочевидь є більш комплексним і всеохоплюючим, може бути включено визначення поняття „фінансовий інститут” У. Шарпа, тобто як широке поняття, що включає не лише сукупність фінансових посередників, а й правила та норми поведінки на ринку фінансових послуг [372].

Український науковець Л. В. Піддубна вважає, що поняття „інститут” використовується для позначення певного класу установ. Також автор стверджує, що до фінансових інститутів належать фінансові установи, фінансові посередники, державні органи та міжнародні фінансові організації [266, с. 246]. Отже, з одного боку, автор наголошує, що поняття „фінансовий інститут” є вужчим порівняно із поняттям „фінансова установа”,

з іншого – перелічуючи склад фінансових інститутів, наголошує на їх широкому складі. На нашу думку, більш правильною є друга теза, і ми вважаємо, що поняття „фінансовий інститут” є найбільш широким поняттям порівняно із поняттями „фінансова установа” і „фінансовий посередник”. Тож, на наше переконання, і фінансові установи, і фінансові посередники є фінансовими інститутами. Науковець А. Ю. Семенов наголошує на тому, що у зарубіжних наукових джерелах традиційно під поняттям „фінансовий інститут” розуміють поняття „фінансова установа” і „фінансовий посередник”.

Натомість Д. Морозов дотримується думки, що фінансовий інститут є більш широким поняттям, аніж фінансова установа чи фінансовий посередник. Науковець розглядає поняття „фінансовий інститут” зовсім в іншій площині – як формальні та неформальні правила поведінки суб’єктів фінансової системи, за якими здійснюється, з одного боку, специфікація прав власності, з іншого – формування, мобілізація та розміщення фінансових ресурсів з метою забезпечення відтворювальних процесів на мікро- та макрорівні [224, с. 7-9].

При цьому звернемо увагу, що деякі науковці використовують поняття „інститут” та „фінансовий інститут” для визначення поняття „фінансовий посередник” – А. Ю. Семенов, Фредерік С. Мишкін, В. В. Зимовець і С. П. Зубик. Дотримуючись думки, що поняття „фінансовий інститут” є ширшим за поняття „фінансовий посередник”, тобто фінансові інститути охоплюють фінансових посередників, вважаємо такий підхід цілком вмотивованим.

Неможливість використання поняття „фінансовий інститут” як ключового для визначення сутності фінансового нагляду, на наше переконання, може бути мотивована тим, що це занадто широке поняття, що охоплює окрім фінансових посередників державні органи та міжнародні фінансові організації, які, у свою чергу, можуть виступати суб’єктами нагляду. Проте інституційна структура фінансового нагляду, яка на практиці втілюється у складі суб’єктів – наглядових органів, може бути різною, при цьому у міжнародній практиці різні моделі інституційної структури фінансового нагляду довели свою ефективність. З позиції сутності поняття „фінансовий нагляд” принциповим є визначення об’єкта, тож вважаємо

принциповим є обґрунтування того, яке з понять слід використовувати – „фінансова установа” чи „фінансовий посередник”.

Фінансовий нагляд з позиції забезпечення стійкості фінансового сектору має охоплювати не тільки фінансові установи, тобто надавачів фінансових послуг, оскільки фінансовий нагляд не може бути сконцентрований на діяльності на ринку фінансових послуг. Ключові небезпеки з точки зору фінансового нагляду, на наше переконання, криються саме в діяльності фінансових посередників на фінансовому ринку. Отже, визначивши сутність понять „фінансова установа”, „фінансовий посередник” і „фінансовий інститут” та співвідношення між ними, ми дійшли висновку, що з позиції фінансового нагляду цілком виправданим, правильним і логічним є використання саме поняття „фінансовий посередник”.

Тож, підводячи підсумок проведеного дослідження щодо сутності поняття „фінансовий посередник”, зауважимо, що фінансовий посередник є фінансовим інститутом. Окрім того, визначення цього поняття вимагає визначення основних функцій фінансових посередників.

У цьому контексті Д. В. Долбнева цілком слушно зауважує, що на сьогодні, відповідно до існуючої теорії фінансового посередництва і напрацювань сучасників, розрізняють такі основні функції фінансових посередників:

- акумулювання та ефективного розміщення інвестицій, коли власники заощаджень не можуть і не знають, як ефективно розмістити свої кошти;
- стимулювання підприємницької діяльності та платіжного попиту;
- вилучення та перерозподіл коштів між сферами та галузями традиційного застосування, регіонами і спрямування їх на розвиток економіки новим прогресивним шляхом;
- безпосередня участь у створенні та управлінні підприємствами, управління рухом фінансів усередині крупних корпорацій;
- диверсифікація ризику різних видів активів, страхування непередбачуваного ризику та його розподіл між агентами;
- сприяння розвитку фінансового ринку та його інфраструктури;

- забезпечення рівноваги на фінансовому ринку шляхом узгодження попиту, пропозиції та ціни на фінансові ресурси;
- диверсифікація і трансформація активів;
- розрахункові, інформаційно-консультативні та ін. [82].

На нашу думку, такий широкий спектр функцій фінансових посередників у контексті визначення понятійно-категоріального апарату потребує звуження. Ми дійшли висновку, що в основі такого переліку лежить все ж одна – і найголовніша – функція: професійна діяльність на основі залучення і перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів. Проте використання такого підходу вимагає визначення, між якими суб'єктами, галузями і т. п. відбувається перерозподіл і залучення фінансових ресурсів.

Традиційно науковці говорять про залучення і перерозподіл між інвесторами, власниками заощаджень, кредиторами та позичальниками. Часте використання цих понять при визначенні сутності фінансових посередників, з одного боку, є цілком виправданим, проте, з іншого боку, і самі фінансові посередники, і інституційні одиниці інших інституційних секторів можуть виступати в усіх цих ролях – і інвесторів, і власників заощаджень, і кредиторів, і позичальників.

Також часто наголошується на тому, що перерозподіл фінансових ресурсів відбувається між сферами, секторами, галузями і т. п. – між тими, в яких є надлишок фінансових ресурсів, і тими, які мають потребу у фінансових ресурсах. На нашу думку, в цілому сутність фінансового посередництва є обґрунтованою, проте виникає важлива науково-практична проблема визначення таких понять як „сфера”, „сектор”, „галузь” і т. д.

Такий підхід до визначення сутності поняття „фінансовий посередник” дозволяє відійти від використання понять „інвестор”, „власник заощаджень”, „кредитор” і „позичальник”.

На наше ж переконання, фінансові посередники забезпечують перерозподіл фінансових ресурсів, який відбувається між інституційними секторами.

Поняття „інституційний сектор” є усталеним – воно напрацьоване у результаті розвитку і вдосконалення системи національних рахунків, яка

прийнята Комісією Європейського Союзу, Міжнародним валютним фондом, Організацією економічного співробітництва та розвитку, ООН та Світовим банком, набула широкого практичного визнання і на сьогоднішній день використовується у понад 150 країнах світу.

При цьому під інституційним сектором згідно системи національних рахунків розуміють сукупність інституційних одиниць, які мають подібні інтереси, функції та джерела фінансування, що обумовлює подібність їх економічної поведінки. Інституційною одиницею вважається господарська одиниця, якій властива низка ознак:

- може володіти товарами і активами від свого імені, що дає їй можливість обмінюватися правами власності на ці товари та активи шляхом проведення операцій з іншими інституційними одиницями;
- для неї існує повний набір рахунків, баланс активів і пасивів, або є практична можливість – як з економічної, так і з юридичної точки зору – підготувати повний набір рахунків, якщо в цьому виникне потреба;
- може брати зобов'язання від свого імені, зобов'язання іншого роду та зобов'язання у зв'язку із майбутніми витратами, а також укладати договори;
- може приймати самостійні економічні рішення та займатися господарською діяльністю, за яку вона сама несе відповідальність та відповідає перед законом.

Відповідно до міжнародних статистичних стандартів інституційні одиниці групуються в п'ять інституційних секторів:

- діяльністю яких є виробництво ринкових товарів чи надання нефінансових послуг;
- фінансові корпорації – всі корпорації, які спеціалізуються на фінансових послугах чи допоміжній фінансовій діяльності;
- сектор загального державного управління – об'єднує юридичні особи, для яких основною діяльністю є виконання функцій законодавчої, виконавчої або судової влади відносно інших інституційних одиниць в межах певної території;

- сектор домашніх господарств – домогосподарство визначається в „Керівництві з грошово-кредитної та фінансової статистики” як невелика група осіб, які спільно проживають та об’єднують повністю або частково свої доходи та майно і спільно споживають певні види. Згідно з вітчизняною Класифікацією інституційних секторів економіки домашні господарства (домогосподарства) – це сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об’єднують та витрачають кошти;
- сектор некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, як сукупність всіх некомерційних організацій-резидентів за винятком некомерційних організацій, які є ринковими виробниками, а також неринкових некомерційних організацій, які контролюються та в основному фінансуються органами державного управління [286].

Підводячи підсумок проведеного дослідження науково-методичних підходів до визначення понять „фінансова установа”, „фінансовий посередник” і „фінансовий інститут”, слід зауважити, що фінансові інститути охоплюють фінансових посередників, які, в свою чергу, включають фінансові установи. Поняття фінансової установи не в повній мірі відповідає цілям і завданням, які стоять перед фінансовим наглядом, адже відповідно до чинного законодавства фінансові установи діють на ринку фінансових послуг. Поняття „фінансовий інститут” є найширшим за змістом серед цих понять і в окремих аспектах може стосуватися не об’єкта фінансового нагляду, а формування інституційної структури фінансового нагляду. Такий підхід дозволяє нам стверджувати, що однією зі складових об’єкта фінансового нагляду є фінансові посередники.

Враховуючи, що ключові небезпеки з точки зору стійкості функціонування фінансового сектору і забезпечення ефективного фінансового нагляду криються у діяльності фінансових посередників на фінансовому ринку, найбільш обґрунтованим нам видається використання для визначення

поняття „фінансовий нагляд” поняття „фінансовий посередник”, під яким ми розуміємо фінансовий інститут, що здійснює відповідно до отриманих дозволів професійну діяльність на основі залучення і перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів між інституційними секторами.

Проведемо дослідження науково-методичних підходів, які склалися у вітчизняній і зарубіжній науці, до тлумачення сутності поняття „фінансовий сектор”.

У тлумачних словниках поняття „сектор” розглядається у таких аспектах:

- складова частина чого-небудь;
- частина народного господарства, яка має певні соціальні й економічні ознаки;
- відділ в установі або організації, який має певну спеціалізацію [337, с. 615; 334, с. 115].

Перш ніж навести науково-методичні підходи до визначення сутності поняття „фінансовий сектор”, слід зауважити, що ні у вітчизняній, ні у зарубіжній фінансові науці не напрацьовано єдиний підхід до розуміння сутності фінансового сектору. До того ж, ті ж самі науковці по-різному тлумачать це поняття у різних дослідженнях.

У дослідженні колективу авторів на чолі з В. М. Федосовим під фінансовим сектором мається на увазі „сукупність різних фінансових інституцій, що беруть участь у створенні національного продукту <...> Це та продуктивна частина фінансової системи, яка забезпечує мобілізацію і розміщення фінансових ресурсів, чим, власне, і робить свій внесок у виробництво національного продукту” [358].

О. І. Кірейцев, М. М. Шаповалова та Н. І. Гребенюк поняття „фінансовий сектор” розглядають як „ту частину економіки, що пов’язана з діяльністю фінансових інститутів <...> Останні здійснюють трансформацію заощаджень в інвестиції, забезпечують міжсекторальний розподіл фінансових ресурсів, що, в кінцевому підсумку, сприяє економічному розвитку” [265].

Російський науковець І. К. Левіна до сутності фінансового сектору підходить як до сукупності механізмів, що опосередковують функціонування

реального сектору, і елементів, які обслуговують лише інтереси капіталу [201, с. 87]. Дискусійність цього підходу ґрунтується на тому, що визначення фінансового сектору здійснюється через складну категорію „механізм”; окрім того, автор використовує неусталене поняття „інтереси капіталу”.

Вітчизняні науковці С. В. Науменкова і С. В. Міщенко визначають фінансовий сектор як певну сукупність інституційних одиниць, що спеціалізуються на фінансових послугах [229]. Критично оцінюючи такий підхід, не можемо не зауважити, що фінансовий сектор не обмежується тільки ринком фінансових послуг.

На переконання В. В. Зимовця, фінансовий сектор являє собою інституційне угруповання суб'єктів ринку, мета діяльності яких зводиться до опосередкування взаємовідносин щодо руху вільних фінансових ресурсів між суб'єктами інших секторів [105, с. 72]. Це визначення, на нашу думку, є досить розпливчастим, адже в ньому недостатньо конкретизовані особливості суб'єктів ринку.

На наше переконання, найбільш правильним визначенням поняття „фінансовий сектор” у широкому розумінні є визначення вітчизняних науковців І. О. Школьник, С. В. Науменкової і С. В. Міщенко: фінансовий сектор – це частина економіки, що пов'язана з діяльністю фінансових інститутів [379, с. 40; 230].

Зауважимо, що наведені визначення сутності поняття „фінансовий сектор” у широкому розумінні не відображають у повній мірі роль і місце фінансового сектору у фінансовій системі. Більше того, з позиції фінансового нагляду поняття „фінансовий сектор” вимагає деталізації його складу і структури.

Подібним до вищенаведеного визначення поняття „фінансовий сектор” є трактування сутності фінансового сектору О. К. Малютіним. При цьому він не обмежується тільки визначенням, а й характеризує склад фінансового сектору: „фінансовий сектор” традиційно використовується як узагальнююче для позначення сукупності всіх інститутів, головною метою діяльності яких виступає фінансове посередництво (банківська система, до складу якої входять органи грошово-кредитного регулювання, грошово-депозитні банки

та інші фінансові установи, що включають пенсійні фонди, страхові компанії, взаємні фонди, кредитні спілки) [210, с. 94].

С. В. Міщенко дотримується думки, що фінансовий сектор має розглядатися у площині ефективної взаємодії фінансових інститутів, фінансових ринків та систем забезпечення – регуляторної системи, систем фінансового забезпечення, до яких учений включає платіжну, розрахункову, облікову і валютну системи, а також інформаційні технології та мережі, які, в свою чергу, включають торговельні системи (біржі) та інформаційно-обчислювальні мережі передачі інформації [219, с. 9]. Окрім того, С. В. Міщенко наголошує на тому, що з огляду на відповідні рівні збирання та консолідації грошово-кредитної та фінансової статистики у процесі відповідного обстеження та узагальнення інформації, діяльність фінансових інститутів наближається до поняття фінансового сектору, що охоплює банківську систему, яка включає органи грошово-кредитного регулювання та грошово-депозитні банки, і небанківські фінансові установи. Вважаємо такий підхід до тлумачення поняття „фінансовий сектор” найбільш обґрунтованим.

Також обґрунтованим нам видається визначення фінансового сектору Ю. Ю. Дяченко: фінансовий сектор є цілеспрямованою самоорганізуючою підсистемою фінансової системи і являє собою сукупність фінансових інститутів, що здійснюють операції з надання фінансових послуг і пов’язані з іншими секторами економіки [83, с. 9], такі інститути виконують функції мобілізації заощаджень, управління ризиками і борговими зобов’язаннями, надання прозорого інформаційного поля, проведення моніторингу фінансових операцій, здійснення корпоративного контролю, забезпечення спеціалізації надання фінансових послуг [83, с. 15]. Але і це визначення не позбавлене недоліків – діяльність фінансових інститутів пов’язується лише із наданням послуг, у той час як, на наше переконання, більш правильним буде говорити про діяльність у сфері фінансового посередництва.

Зарубіжні вчені П. Г. Габбард, Е. Нів, Дж. Томпсон та М. Баклі функціонування фінансового сектору розглядають з точки зору забезпечення трансформації заощаджень у інвестиції [56].

Слід зазначити, що поняття „фінансовий сектор” використовується як

ключовий об'єкт розроблення стратегій в Україні. Зокрема, у 2008 р. робочою групою в складі представників Національної комісії, що здійснює регулювання в сфері фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), Національного банку України (НБУ) та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) було розроблено проект стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 р. У цьому документі фінансовий сектор розглядався як одна з найважливіших сфер національної економіки, в якій відбувається формування та розподіл фінансових ресурсів і яка пов'язана з діяльністю фінансових установ. Далі у тексті проекту уточнюється, що фінансовий сектор – це фінансовий ринок, який забезпечує накопичення і розподіл інвестиційних ресурсів, взаємодію виробників та споживачів фінансових послуг за правилами, визначеними державою та її регуляторними органами [345, с. 3]. Такий підхід до трактування сутності поняття „фінансовий сектор” є дещо звуженим і обмеженим: по-перше, фінансовий сектор пов'язується лише з діяльністю фінансових установ, при цьому не йдеться про діяльність фінансових посередників, по-друге, у самому визначенні містяться протиріччя – з одного боку, фінансовий сектор ототожнюється із фінансовим ринком, хоча при визначенні його складу вказано і складові фінансового ринку, і складові ринку фінансових послуг.

Про важливість фінансового сектору з позиції функціонування сучасної економічної системи та його ролі у забезпеченні економічного зростання свідчать науково-методичні підходи до трактування цього поняття, розроблені міжнародними фінансовими організаціями.

Згідно з підходом Міжнародного валютного фонду (МВФ) фінансовий сектор забезпечує економіку посередницькими послугами та охоплює всі організації, головною діяльністю яких є фінансове посередництво, у тому числі банківську систему та інші фінансові установи, включаючи пенсійні фонди, страхові компанії, взаємні фонди, кредитні спілки [196, с. 2].

У глосарії статистичних понять Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) наведено визначення П. Александера і С. Бадена: „Фінансовий сектор – це сукупність інститутів, інструментів та регуляторного середовища, що сприяє здійсненню трансакцій в економіці

шляхом взяття та погашення боргових зобов'язань [440].

Фахівці Світового банку в межах дослідження глобального фінансового розвитку фінансовий сектор визначають як сукупність інститутів, інструментів, ринків, а також нормативно-правового забезпечення здійснення угод, які пов'язані із розширенням кредитування [437].

Дослідження сутності поняття „фінансовий сектор” без розгляду його взаємозв'язків із іншими секторами вочевидь буде неповним. У зв'язку з цим слід зазначити, що протягом тривалого часу у вітчизняній наці домінував науковий підхід, згідно з яким економічна система поділялась на реальний та фінансовий сектори. Це обумовило відповідне розуміння їх ролі, місця та процесів, що у них відбуваються.

Окремі науковці навіть визначення поняття „фінансовий сектор” дають через призму його взаємозв'язків – як спільне функціонування чи протиставлення – з реальним сектором економіки. Так, І. К. Левіна фінансовий сектор визначає як сукупність механізмів, що опосередковують функціонування реального сектору та елементів, які обслуговують інтереси капіталу [201, с. 88]. Під словосполученням „інтереси капіталу”, на переконання С. В. Міщенко, слід розуміти збільшення його ринкової вартості. Під механізмами, що опосередковують функціонування реального сектору, розуміють сукупність процесів, які забезпечують безперервність виробництва. Для забезпечення ефективного застосування відповідних механізмів економічна система потребує певного державного регулювання. Акумуляючи та перерозподіляючи фінансові ресурси, держава постає одночасно споживачем товарів і послуг, а також інвестором, що допомагає вирішувати питання зниження рівня безробіття, зміцнення національної валюти, здійснення контролю за обсягом грошової маси тощо [219].

Ю. Бабишев і С. Черних наголошують на тому, що не завжди доцільно розкривати сутність однієї категорії через іншу та штучно протиставляти різні сектори економіки, зокрема визначати один із них реальним, а інший, відповідно, – „нереальним”. В основі такого підходу лежить марксистське твердження стосовно поділу суспільної праці на виробничу та невиробничу і, відповідно, галузей народного господарства – на виробничі та невиробничі.

Проте важко погодитись з тим, що, скажімо, наука, культура, сфера послуг, фінансова та банківська діяльність належать до „нереального” сектору економіки. Крім того, відсутність чіткого поділу ускладнює розуміння того, розвиток яких галузей та напрямків діяльності є пріоритетним, на підтримку та розвиток яких сфер спрямовуватимуться основні зусилля [11, с. 133-134].

Окремі науковці дотримуються наукового підходу, сутність якого полягає в тому, що реальний і фінансовий сектори – це складні багатофункціональні підсистеми з певною структурою, суб’єктами, ресурсами й економічними інтересами агентів. Реальний сектор є трансформаційним ядром, де вихідні ресурси трансформуються в нові види благ і послуг. Фінансовий сектор виступає транзакційною підсистемою, яка опосередковує фінансові потоки між агентами економічної системи [58; 323].

На наше переконання, найбільш науково обґрунтованим є підхід, згідно з яким найбільш коректним є використання понять „фінансовий сектор” та „нефінансовий сектор”. При цьому унеможлиблюється протиставлення фінансового і реального секторів економіки і створюється підґрунтя для аналізу їх еволюції у взаємозв’язку як складових економічної системи [219; 23, с. 106].

Для посилення аргументації щодо поділу економічної системи на фінансовий і нефінансовий сектори, зазначимо, що цей підхід повністю узгоджується із поділом економіки на інституційні сектори у системі національних рахунків. Відтак змісту поняття „фінансовий сектор” повно відповідає інституційний сектор „Фінансові корпорації”, а змісту поняття „нефінансовий сектор” – інституційні сектори нефінансових корпорацій, загального державного управління, домогосподарств і некомерційних організацій. При цьому слід звернути увагу на те, що узгодження структури інституційних секторів із поняттями „фінансовий сектор” і „реальний сектор” не видається нам можливим. Адже склад фінансового сектору не зміниться, проте до складу реального сектору, на нашу думку, може бути включений тільки сектор нефінансових корпорацій з огляду на те, що згідно з поширеною думкою базою функціонування реального сектору є продуктивний капітал. Відповідно до такого підходу інституційні сектори загального державного

управління, домогосподарств і некомерційних організацій залишаються не включеними ні до реального, ні до фінансового сектору. Це не дозволяє комплексно проаналізувати стан економічної системи, процеси і взаємозв'язки, що у ній відбуваються.

Науковий підхід, відповідно до якого до реального сектору включаються нефінансові корпорації, домашні господарства, сектор загального державного управління і некомерційні організації, на нашу думку, є недостатньо обґрунтованим, оскільки інституційні сектори суттєво різняться за такими ознаками як функції в економічній системі та основні джерела доходів та ресурсів (табл. 1.1).

Отже, найбільш обґрунтованим підходом щодо тлумачення сутності поняття „фінансовий сектор”, зважаючи на те, що його нормативно-правове визначення на сьогоднішній день відсутнє, ми вважаємо його визначення як сектору фінансових корпорацій відповідно до системи національних рахунків.

Розглянемо склад і структуру сектору фінансових корпорацій з огляду на важливість цих аспектів з точки зору формування цілісного бачення об'єкта фінансового нагляду. Сектор „Фінансові корпорації” включає резидентні корпорації та квазікорпорації, що зайняті фінансовим посередництвом та іншими пов'язаними з цим фінансовими послугами на комерційній основі [286]. Зауважимо, що під поняттям „корпорація” у контексті класифікації інституційних секторів економіки розуміється узагальнююче поняття для суб'єктів господарювання. Квазікорпорації мають певні особливості, проте в Україні квазікорпораціями є унітарні підприємства, ознаки яких визначені Господарським кодексом України.

Фінансовий сектор (сектор фінансових корпорацій) включає такі основні сектори та підсектори:

- центральний банк;
- інші депозитні корпорації, якими традиційно вважаються комерційні банки, інвестиційні банки, ощадні банки, позичково-ощадні асоціації, будівельні товариства та іпотечні банки, кредитні союзи та кредитні кооперативи, сільські та сільськогосподарські банки, компанії з випуску дорожніх чеків, які займаються діяльністю, що

властива фінансовим корпораціям;

- інші фінансові корпорації, до складу якого належать страхові корпорації та пенсійні фонди, інші фінансові посередники (окрім страхових корпорацій та пенсійних фондів) та фінансові допоміжні одиниці [469].

Детальний склад кожного з підсекторів сектору фінансових корпорацій наведено у додатку А.

Таблиця 1.1 – Основні функції та джерела доходів (ресурсів) секторів

№ пор.	Сектор	Основні функції	Основні джерела доходів (ресурсів)
1	Нефінансові корпорації	Виробництво товарів та ринкових нефінансових послуг	Виручка від реалізації товарів та послуг
2	Фінансові корпорації	Фінансові операції на комерційній основі та операції зі страхування	Надходження від кредитно-депозитних операцій, проценти, страхові внески за контрактами
3	Органи державного управління	Надання неринкових послуг для колективного споживання та перерозподілу національного доходу, багатства	Обов'язкові платежі (податки) з інституційних одиниць інших секторів
4	Домашні господарства: – як споживачі; – як підприємці	Споживання; Виробництво товарів і ринкових послуг	Оплата праці, трансферти з інших секторів, доход від власності; Виручка від реалізації товарів і послуг
5	Некомерційні організації, які обслуговують домашні господарства	Надання неринкових послуг домашнім господарствам	Добровільні та благодійні внески населення (домашніх господарств), доходи від власності, а також трансферти
6	„Інший світ”	Цей сектор не характеризується якоюсь принциповою функцією або доходами (ресурсами); він включає іноземні одиниці (нерезиденти), оскільки вони здійснюють операції з вітчизняними інституційними одиницями (резидентами даної країни)	

Джерело: [225, с. 99]

Окремо слід розглянути розвиток підходів до включення регуляторно-наглядових органів до підсекторів сектору фінансових корпорацій.

Виділення в окремий підсектор агентств та установ, пов'язаних із

державою (або урядових агентств), зумовлено тим, що грошово-кредитну політику іноді реалізовує міністерство фінансів від імені уряду і приватний банк, що володіє монополією на грошову емісію. Якщо інституціональна одиниця в основному займається виконанням функцій грошово-кредитного регулятора, вона включається в підсектор центрального банку. У багатьох країнах центральні банки регулюють діяльність депозитних та інших фінансових корпорацій або здійснюють їх нагляд. У 2000-х рр. мегарегулятор фінансового сектору потіснив спеціалізованих регуляторів у багатьох країнах. За кордоном під мегарегулятором мають на увазі модель інтегрованого нагляду за фінансовим сектором. За формальними ознаками мегарегулятором стає спеціалізована державна установа, уповноважена регулювати не менше двох з трьох основних категорій фінансових посередників – банки та страхові компанії; банки і компанії, що працюють на ринку цінних паперів; інвестиційні та страхові компанії. Установа, відповідальна за інтегрований нагляд за фінансовим сектором, класифікується у складі фінансових допоміжних одиниць, а не в підсекторі центрального банку. Приватні корпорації, що виконують такі функції як кліринг та розрахунки за чеками, включаються до підсектору інших фінансових корпорацій у відповідності з напрямками їхньої діяльності [469].

Склад сектору фінансових корпорацій відповідно до вітчизняної класифікації інституційних секторів економіки наведено у табл. 1.2.

Включення до складу сектору фінансових корпорацій усіх видів фінансових посередників, центрального банку країни та інших регуляторно-наглядових органів вважаємо цілком виправданим і обґрунтованим саме з позиції формування цілісного об'єкта фінансового нагляду та його належного інформаційного забезпечення. З одного боку, включення до складу фінансового сектору центрального банку та регуляторно-наглядових органів певною мірою суперечить науковому розумінню співвідношень між об'єктом і суб'єктом, адже ці фінансові інститути виступають частіше як суб'єкти фінансового нагляду, але, з іншого боку, такі характеристики їхньої діяльності як незалежність, підзвітність і прозорість суттєво впливають на функціонування і розвиток фінансового сектору країни. Оскільки ці фінансові

інститути можуть використовувати фінансові методи та інструменти впливу на фінансових посередників, фінансові параметри цих методів та інструментів значною мірою визначають функціонування фінансового сектору, особливо в умовах кризових ситуацій.

Особливої уваги у процесі наукового дослідження сутності поняття „фінансовий сектор”, на нашу думку, вимагає визначення співвідношення між цим поняттям і поняттями „фінансовий ринок” і „фінансова система”.

Проведене нами дослідження сутності поняття „фінансовий ринок” дозволило нам дійти висновку про існування двох науково-методичних підходів до визначення цього поняття – ринкового, в межах якого фінансовий ринок розглядається система економічних відносин, та інституціонального, в межах якого під фінансових ринком мається на увазі сукупність фінансових інститутів чи фінансових посередників. Прибічниками першого підходу є В. М. Опарін, В. М. Шелудько, В. П. Ходаківська та В. В. Беляєв. Так, на думку В. М. Опаріна, „фінансовий ринок – це сукупність обмінно-перерозподільних відносин, пов’язаних із процесами купівлі-продажу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення виробничої та фінансової діяльності” [249, с. 38].

В. М. Шелудько під фінансовим ринком розуміє „систему економічних та правових відносин, пов’язаних із купівлею-продажем або випуском та обігом фінансових активів” [376]. В. П. Ходаківська та В. В. Беляєв розглядають фінансовий ринок як „всю систему економічних відносин, що виникають між його прямими учасниками при формуванні попиту і пропозиції на специфічні послуги – фінансові послуги, пов’язані з процесом купівлі-продажу, розподілу та перерозподілу фінансових активів, які знаходяться у власності економічних суб’єктів національної, регіональної та світової економіки” [365].

Науковець І. О. Школьник цілком слушно наголошує на тому, що наведені визначення безперечно відображають саме поняття ринку з точки зору сукупності економічних відносин з приводу купівлі-продажу специфічних товарів, але з точки зору самих товарів виникають певні розбіжності. У дослідженні аргументовано доведено, що товаром на фінансовому ринку є фінансові активи [379, с. 13-14].

Таблиця 1.2 – Склад сектору фінансових корпорацій в Україні згідно з вітчизняною класифікацією інституційних секторів економіки

№ пор.	Підсектор	Склад
S.121	Національний банк України	Національний банк України
S.122	Інші депозитні корпорації	Всі фінансові корпорації (за винятком НБУ), основним видом діяльності яких є фінансове посередництво та зобов'язання яких мають форму депозитів або таких фінансових інструментів, як короткострокові депозитні сертифікати, що є близькими заміниками депозитів при мобілізації фінансових ресурсів і включаються до показника грошей в широкому розумінні; а також банки, філії іноземних банків, клірингові установи, фонди підтримки житлового будівництва тощо
S.123	Інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій та пенсійних фондів	Всі корпорації, основним видом діяльності яких є фінансове посередництво, тобто діяльність, пов'язана з отриманням і перерозподілом фінансових коштів, крім депозитних корпорацій, страхових корпорацій і недержавних пенсійних фондів; а також ті корпорації, які мобілізують кошти на фінансових ринках, але не в формі депозитів, та використовують ці кошти для придбання інших фінансових активів, зокрема іпотечні (земельні) банки, кредитні спілки, довірчі товариства, лізингові компанії, пайові інвестиційні фонди та ломбарди
S.124	Допоміжні фінансові організації (такі, що безпосередньо не є фінансовими посередниками)	Всі корпорації, які займаються переважно діяльністю, пов'язаною з фінансовим посередництвом, але самі не виконують функцій посередника; корпорації, основною функцією яких є надання гарантій шляхом індосаменту (спеціальний надпис на векселі, за яким векселедержатель передає всі або тільки певні права одержувачу векселя) векселів або подібних інструментів, призначених для обліку чи рефінансування фінансовими корпораціями; корпорації, що спеціалізуються на інструментах хеджування (процес, спрямований на зниження ризику щодо основної інвестиції); валютні, товарні та фондові біржі тощо
S.125	Страхові корпорації та пенсійні фонди	Страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди-резиденти

Джерело: складено на основі [286]

Розглянемо визначення поняття „фінансовий ринок” прибічниками інституціонального підходу. Так, на думку вітчизняних науковців А. Г. Загороднього, Г. Л. Вознюк і Т. С. Смовженко, фінансовий ринок – це „сукупність ринкових фінансових інститутів, що скеровують потік коштів від

власників заощаджень до позичальників” [94]. В. М. Іванов визначає фінансовий ринок як „місце купівлі-продажу фінансових ресурсів та сукупність інститутів, які забезпечують їх обіг, тобто сукупність соціально-економічних відносин у сфері трансформації бездієвих грошових коштів у позичковий капітал через кредитно-фінансові інститути на основі попиту та пропозиції” [108]. О. М. Іваницька наголошує на тому, що „фінансовий ринок – це мережа спеціальних (банківсько-фінансових) інститутів, що забезпечує взаємодію попиту і пропозиції на гроші як специфічний товар, їхнє взаємне врівноваження” [110].

Визначення фінансового ринку, в якому поєднано обидва підходи до його розуміння, обґрунтовано І. О. Школьник: „Фінансовий ринок – це сукупність економічних відносин із приводу перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів між населенням (домогосподарствами), суб’єктами господарювання та державою через систему фінансових інститутів на основі взаємодії попиту та пропозиції” [379, с. 14].

Таким чином, проаналізувавши співвідношення між поняттями „фінансовий сектор” і „фінансовий ринок”, ми дійшли висновку, що його слід розглядати у двох аспектах – у відповідності з підходами до тлумачення поняття „фінансовий ринок”. Відтак зміст поняття „фінансовий ринок” з позиції тлумачення його як системи економічних відносин, на наше переконання, є формою прояву функціонування фінансового сектору і діяльності фінансових посередників; при цьому саме функціонування і розвиток фінансового ринку відображають специфічні особливості взаємодії фінансового сектору з нефінансовим сектором – нефінансовими корпораціями, домашніми господарствами та державою. З позиції практики фінансового нагляду це означає, що у процесі оцінювання стійкості фінансового сектору країни необхідно враховувати увесь спектр взаємозв’язків між фінансовим сектором та цими інституційними секторами та сценарії їх зміни і розвитку. Що стосується співвідношення між поняттями „фінансовий сектор” і „фінансовий ринок”, які означають сукупність фінансових посередників, поняття „фінансовий сектор”, на нашу думку, ширше поняття „фінансовий ринок”, оскільки в межах інституціонального

підходу фінансовий сектор включає як фінансових посередників, так і фінансові інститути, водночас як фінансовий ринок – тільки фінансових посередників та їхніх контрагентів.

У вітчизняній науці існують два підходи до розгляду поняття „фінансова система” – з позиції її внутрішньої та організаційної будови.

Наведемо визначення поняття „фінансова система” згідно з першим підходом – з позиції її внутрішньої будови:

- В. М. Опарін: „Фінансова система – це сукупність відокремлених і взаємопов’язаних сфер і ланок, що відображають специфічні форми і методи фінансових відносин, а також сукупність фінансових органів та інституцій, що керують грошовими потоками” [250, с. 16];
- О. Р. Романенко: „Фінансова система – це сукупність відокремлених, але взаємопов’язаних одна з одною сфер фінансових відносин, що мають особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, відповідний апарат управління та забезпечення” [319];
- М. М. В. Грідчина, В. Б. Захожий, Л. Л. Осіпчук: „Фінансова система – це сукупність трьох сфер фінансових відносин – державних фінансів, фінансів підприємств і домогосподарств” [69, с. 16];
- Р. І. Лепак: фінансова система – це сукупність відокремлених ланок фінансових відносин, що виникають у різних сферах виробничої та невиробничої діяльності в процесі вартісного розподілу і перерозподілу ВВП та національного доходу з метою формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для задоволення суспільних інтересів і потреб” [202, с. 15].

З позиції організаційної будови фінансова система визначається як сукупність фінансових органів та інституцій, які управляють грошовими потоками [379, с. 31]. При цьому, як правило, за основу структуризації фінансів береться рівень економічної системи.

Наведемо науково-методичні підходи, які склалися у зарубіжній науці, до тлумачення сутності поняття „фінансова система”:

- З. Боді і Р. Мертон: фінансова система – це сукупність ринків та

інших інститутів, які використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами й ризиками (йдеться про ринки акцій, облигацій та інших фінансових інструментів, фінансових посередників, фірми, що пропонують фінансові послуги, і органи, що регулюють діяльність усіх цих установ) [28, с. 38];

- Р. Габбарт і Ф. Мишкін: фінансова система – це сукупність ринків та інститутів, які є посередниками між заощадниками і позичальниками (домогосподарства, підприємства, уряд, іноземці; фінансові посередники – банки і небанківські фінансові установи) [56, с. 34;466];
- П. Роуз і Д. Фрейзер: фінансова система – це мережа фінансових ринків, фінансових інститутів, бізнес-структур, фінансів домогосподарств та уряду [483, с. 6].

Отже, поняття „фінансовий сектор” є вужчим за поняття „фінансова система”: фінансовий сектор є самоорганізованою підсистемою фінансової системи, в якій відбувається взаємодія фінансових посередників, фінансових регуляторних і наглядових органів, фінансового ринку та систем забезпечення.

Визначаючи зміст поняття „фінансовий нагляд”, на наше переконання, слід звернути увагу на те, що він має враховувати сутність поняття „фінансовий сектор” з прив’язкою до внутрішньої економіки країни. Поняття „внутрішня економіка країни” визначено в системі національних рахунків як діяльність резидентів і нерезидентів на економічній території країни. На практиці це означає, що фінансовим наглядом повинні бути охоплені усі фінансові посередники – і вітчизняні, і іноземні, тобто незалежно від структури і приналежності їх капіталу і власників.

В узагальненому вигляді застосування структурно-декомпозиційного підходу до визначення сутності поняття „фінансовий нагляд” наведено на рис. 1.1.

Запропонований підхід, який базується на врахуванні у сутності поняття „фінансовий нагляд” саме обох вищезазначених понять – „фінансовий посередник” і „фінансовий сектор”, дозволяє розглядати сутність поняття „фінансовий нагляд” з позиції поєднання у ньому нагляду за функціонуванням

фінансового сектору та нагляду за діяльністю фінансових посередників, тобто поєднати ключові сучасні форми фінансового нагляду – мікро- та макропруденційний нагляд. Такий підхід, на нашу думку, дозволяє обґрунтувати, що фінансовий нагляд має двоєдиний об’єкт, який охоплює діяльність фінансових посередників і функціонування фінансового сектору в цілому.

Рисунок 1.1 – Використання структурно-декомпозиційного підходу щодо тлумачення сутності поняття „фінансовий нагляд”

Джерело: розроблено автором

Отже, критичний аналіз існуючих науково-методичних підходів до визначення поняття „фінансовий нагляд” та використання структурно-декомпозиційного аналізу для визначення його сутності на основі ключових складових – понять „нагляд”, „фінансовий посередник” і „фінансовий сектор” – дозволили нам дійти висновку, що сутність фінансового нагляду слід розуміти, по-перше, з організаційної точки зору – як функцію держави, яка здійснюється уповноваженим органом (уповноваженими органами) влади на

засадах їх відповідальності й незалежності зі спостереження за дотриманням фінансовими посередниками вимог, що висуваються щодо їхньої діяльності, та параметрами функціонування фінансового сектору в аспекті його стійкості; по-друге, з управлінської точки зору – комплекс дій уповноваженого органу (уповноважених органів) влади з отримання інформації про стан фінансових посередників та параметри фінансового сектору, перевірки дотримання фінансовими посередниками, що здійснюють діяльність в країні, законодавчих і нормативних актів та встановлення відповідності функціонування фінансового сектору критеріям стійкості, усунення порушень з боку фінансових посередників та підвищення стійкості фінансового сектору країни. Відтак, на нашу думку, важливим змістовим аспектом поняття „фінансовий нагляд” є те, що сутність цього поняття у практиці фінансового нагляду втілюється у розробці і удосконаленні цілісної системи вимог щодо діяльності фінансових посередників та функціонування фінансового сектору країни.

1.2. Обґрунтування співвідношення між поняттями „фінансовий нагляд” та поняттями „фінансове регулювання”, „фінансовий контроль” і „фінансовий моніторинг”

У процесі реалізації фінансової політики державні органи здійснюють фінансове регулювання, фінансовий контроль, фінансовий моніторинг та фінансовий нагляд. Забезпечення ефективного їх здійснення вимагає вирішення важливої науково-практичної проблеми щодо розмежування сутності поняття „фінансовий нагляд”, з одного боку, і понять „фінансове регулювання”, „фінансовий контроль” і „фінансовий моніторинг”, з іншого. Крім того, на наше переконання, необхідно чітко обґрунтувати співвідношення між метою, об’єктом, суб’єктами і методами фінансового нагляду та фінансового регулювання, фінансового контролю і фінансового моніторингу.

На наше переконання, в контексті вищезазначеної науково-практичної проблеми найбільш гостро стоїть питання щодо розмежування понять „фінансовий нагляд” і „регулювання фінансового сектору”.

Поняття „регулювання” походить від німецького слова „regulieren” – регулювати, яке, в свою чергу утворилося від латинського „regulo” – норма, правило.

Згідно з академічним тлумачним словником поняття „регулювання” є дією зі значенням „регулювати”, яка, в свою чергу, пояснюється таким чином: впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підпорядковуючи його відповідним правилам, певній системі; домагатись нормальної роботи машини, установки, механізму і т. ін., забезпечуючи злагоджену взаємодію складових частин, деталей [333, с. 480].

У Великій Радянській Енциклопедії регулювання пояснюється як підтримка стійкості (стабілізація) деякої величини, що регулюється, яка характеризує процес, або її зміна у відповідності з деяким вимірним зовнішнім процесом, що здійснюється застосуванням керуючого впливу [29, с. 54].

На думку М. І. Макаренка і В. Ю. Дудченко, „регулювання – це підпорядкування певному правилу, вплив на об’єкт управління з метою досягнення стану його стійкості у разі виникнення відхилень від графіків, планових завдань, встановлених норм і нормативів <...> Регулювання означає дію на об’єкт з метою не лише досягнення певного результату, а й для упорядкування його в межах заданих параметрів, планів, коригування відхилення від останніх” [208, с. 69-70]. Цими ж науковцями було ґрунтовно досліджено співвідношення між поняттями „регулювання” і „управління”. Так, М. І. Макаренко і В. Ю. Дудченко наголошують на тому, що загальними рисами обох понять є встановлення відповідності дій між економічними суб’єктами явища, що аналізується, і здійснення на них відповідного впливу, водночас як специфічними рисами поняття „управління” є організованість, планомірність, координування, стимулювання і контроль, специфічними рисами поняття „регулювання” – впорядкованість, встановлення взаємозв’язків, визначення напрямку розвитку [208, с. 70].

У Зеленій книзі поняття „нагляд” пропонується трактувати як форму

діяльності державних органів щодо забезпечення законності, яка складається з моніторингу, застосування та забезпечення діяльності установ, які знаходяться під наглядом, відповідно до чинних пруденційних критеріїв, а поняття „регулювання” фахівці робочої групи розуміють як процес створення та дотримання норм і правил діяльності фінансових установ [136, с. 4]. На думку науковців С. В. Науменкової та В. І. Міщенка, під регулюванням фінансового сектору розуміють процес створення та дотримання певних норм і правил діяльності фінансових установ, а нагляд за діяльністю установ фінансового сектору слід розглядати як форму діяльності державних органів влади щодо забезпечення законності діяльності, прозорості та стабільності ведення бізнесу окремими установами [232, с. 5]. Обидва вищенаведені підходи видаються нам досить слушними і обґрунтованими.

Цілком обґрунтованим є підхід представників USAID, зокрема Г. Гегенхаймера – старшого юридичного радника, який вказує на такі особливості застосування вищезазначених понять: поняття „регулювання” часто належить до юридичних правил чи адміністративних вимог, що висуваються органами влади, „нагляд” означає процедуру постійного моніторингу за відповідністю цих вимог [60, с. 4].

Не дозволяє встановити співвідношення між поняттями „фінансовий нагляд” та „фінансове регулювання” вітчизняне законодавство: у ньому поняття фінансового нагляду не визначено взагалі.

У Законі України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” надано таке тлумачення поняття „регулювання ринків фінансових послуг”, яке означає ототожнення його змісту з поняттям фінансового нагляду: відповідно до ст. 1 цього закону державне регулювання ринків фінансових послуг – це здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам [307]. Отже, у Законі України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” поняття „фінансовий нагляд” не розмежовано із поняттям „фінансове регулювання”, а також не визначено його сутність.

У Законі України „Про Національний банк України” надано визначення понять „банківське регулювання” і „банківський нагляд”. Відповідно до ст. 1 Закону України „Про Національний банк України” банківське регулювання – це одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. У свою чергу, у цій самій статті Закону України „Про Національний банк України”, банківський нагляд визначається як система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [299].

У Законі України „Про недержавне пенсійне забезпечення”, ст. 67, йдеться про державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення [307]. Але саме поняття „державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення” в цьому законі не визначено, хоча згідно зі ст. 4 Закону України „Про недержавне пенсійне забезпечення” державне регулювання діяльності з недержавного пенсійного забезпечення та нагляд за його здійсненням віднесені до принципів недержавного пенсійного забезпечення.

У зв’язку з цим, на думку багатьох науковців і практиків фінансового нагляду, регуляторно-наглядова діяльність вітчизняних наглядово-регуляторних органів суперечить одному з основних принципів управління: той, хто проводить політику, не повинен її формувати, хоча може надавати пропозиції до неї [232, с. 5]. Таким чином, відсутність розмежування понять фінансового регулювання і фінансового нагляду негативно впливає на їх практичне втілення.

Отже, дослідивши співвідношення між поняттями „фінансовий нагляд” та „фінансове регулювання”, ми дійшли висновку, що фінансове регулювання передбачає створення норм і правил діяльності фінансових посередників, у той

час як фінансовий нагляд є діяльністю державних органів влади щодо забезпечення дотримання фінансовими посередниками вимог стосовно їхньої діяльності та забезпечення стійкості фінансового сектору.

Зауважимо, що ефективний фінансовий нагляд є певною мірою залежним від якості фінансового регулювання, адже він ґрунтується на адекватній законодавчій та методологічній базі фінансового регулювання. Реалізація фінансового нагляду дає позитивні результати лише тоді, коли вона підкріплена міцним законодавством і чіткими правилами фінансового регулювання.

Проведемо дослідження науково-методичних підходів до тлумачення сутності понять „контроль” і „фінансовий контроль”.

Поняття „контроль” походить від латинського слова „*contra rotulus*” (*contra* – проти, *rotulus* – згорток), від якого утворилося французьке слово „*contrerôle*”, яке дослівно означало список, що ведеться в двох примірниках, і пізніше набуло значення „зіставлення”, „спостереження” або „протиставлення” [31, с. 192]. Найбільш традиційно контроль розглядається як одна із основних функцій системи управління – під контролем мається на увазі система спостереження і перевірки процесу функціонування і фактичного стану керованого об’єкта.

У словнику української мови, укладеному колективом співробітників Інституту мовознавства Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки, поняття „контроль” розглядається, по-перше, як перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось, по-друге, як установа або організація, що здійснює нагляд за ким-, чим-небудь або перевіряє його [330, с. 271].

Згідно з тлумачним словником В. І. Даля, контроль – це облік, перевірка рахунків, звітності [75]. В Словнику російської мови С. І. Ожегова контроль пояснюється як перевірка, а також спостереження з метою перевірки, контроль над звітністю тощо [248].

У Великій Радянській Енциклопедії контроль визначається як перевірка чого-небудь: виконання законів, планів, рішень [29].

В Оксфордському словнику поняття „контролювати” має такі значення:

по-перше, визначати поведінку або контролювати, що може відбуватися таким чином: зберегти вплив або владу, обмежити рівень, інтенсивність або кількість, зберігати спокій та розум, стримувати і направляти вільну дію; по-друге, вимагати звіту [472].

У Лімській декларації керівних принципів контролю, яка прийнята Міжнародною організацією вищих контрольних органів (INTOSAI) у 1977 році, контроль визначається як невід’ємна частина (елемент) системи регулювання(управління) [493].

Систематизація науково-методичних підходів до трактування поняття „контроль” засвідчила, що найпоширенішим підходом є розуміння його як перевірки, спостереження, визначення відповідності або ж як відповідного процесу:

- В. М. Гаращук: „перевірка, а також спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, тобто виявлення, попередження та припинення протиправної поведінки з боку будь-кого” [59];
- В. С. Калашников: „перевірка відповідності встановленим вимогам фінансово-господарської діяльності об’єкта контролю” [352];
- Й. С. Завадський: „процес встановлення відповідності діяльності об’єкта визначеним стандартам та нормативам для виявлення та корегування будь-яких відхилень” [93];
- А. Н. Азрилян: „система перевірки діяльності об’єкта контролю попередньо прийнятим управлінським рішенням” [30].

Дослідження сутності поняття „контроль” засвідчило, що поширеним є також науково-методичний підхід до розуміння цього поняття як більш комплексного, широкого і системного:

- В. І. Відяпін і І. В. Барсукова: „контроль є системною сукупністю процесів, за допомогою яких забезпечується спостереження за керованим об’єктом із метою виявлення відхилень від встановлених норм і вжиття заходів із усунення та ліквідації негативних явищ” [44, с. 5];
- О. Ф. Андрійко: „об’єктивне суспільне явище, що забезпечує ретельну перевірку за використанням ресурсів суспільства за

допомогою спостереження” [7];

- Л. С. Шатковська: „засіб попередження та запобігання порушенням в сфері фінансів” [373];
- Б. Л. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, О. Б. Стародубцева: „функція управління для забезпечення досягнення бажаного стану об’єкта” [312];
- В. В. Павлюк: „елемент управління для діагностики правильності реалізації норм, стандартів, управлінських рішень” [258];
- Л. Г. Картавих: „функція управління для своєчасної діагностики в діяльності об’єкта дослідження” [115];
- А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко: „функція управління об’єктами і процесами” [94].

Синтез обох підходів до тлумачення сутності поняття „контроль”, на нашу думку, є найбільш обґрунтованим і прийнятним для подальшої характеристики фінансового контролю.

Дослідження і систематизація науково-методичних підходів до трактування сутності поняття „фінансовий контроль” засвідчили, що традиційно фінансовий контроль розглядається як діяльність, спрямована на дотримання законності і доцільності здійснення фінансово-господарських операцій:

- О. П. Орлюк: „фінансовий контроль – це цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, спрямована на дотримання законності, фінансової дисципліни і раціональності у забезпеченні реалізації фінансової діяльності держави, тобто мобілізації, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів коштів з метою виконання завдань і функцій держави та ефективного соціально-економічного розвитку всіх суб’єктів фінансових відносин” [253];
- Л. К. Воронова: „фінансовий контроль – це регламентована правовими нормами діяльність державних і муніципальних та інших публічних органів з перевірки своєчасності й точності планування,

обґрунтованості й повноти надходження коштів у відповідні фонди, правильності та ефективності їх використання” [53, с. 57];

- Н. І. Хімичева: „фінансовий контроль – це контроль за законністю та доцільністю дій у галузі утворення, розподілу та використання грошових фондів держави і муніципальних утворень з метою ефективного соціально-економічного розвитку країни та її регіонів” [359, с. 23];
- Л. А. Савченко: „фінансовий контроль – це діяльність державних органів і недержавних організацій, самих суб’єктів господарювання чи їх структурних підрозділів, фізичних осіб, наділених відповідними повноваженнями чи правами, що спрямована на забезпечення законності, фінансової дисципліни, раціональності в ході мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів” [321, с. 21].

Цілком обґрунтовано і аргументовано К. В. Чернега наголошує на тому, що різними своїми сторонами фінансовий контроль так чи інакше зачіпає інтереси практично кожного громадянина і всіх без винятку юридичних осіб, а також є однією із завершальних стадій управління фінансами [371]. Враховуючи множинність суб’єктів і об’єктів фінансового контролю важко не погодитися зі словами П. Годме, на переконання якого, фінансовий контроль являє собою точку перехрестя різних наук, а фінансове право є своєрідною стиковою наукою [63].

Отже, проведені дослідження сутності понять „контроль” і „фінансовий контроль” дозволило нам дійти висновку, що основною проблемою визначення відмінностей у сутності понять „нагляд” і „контроль” є те, що зміст цих понять часто розкривається за допомогою узагальнюючого поняття „перевірка” або за допомогою один одного. Відтак дискусія щодо розмежування сутності понять „контроль” і „нагляд” триває вже досить довго, але незважаючи на те, що критерії їх розмежування широко висвітлюються у науковій літературі, їх систематизація відсутня.

Розмежовуючи поняття „нагляд” і „контроль”, О. Ф. Андрійко наголошує на тому, що „нагляд є похідним від контролю <...> нагляд слід

розглядати як окремий вид контролю, певну його форму” [8, с. 12]. Такої ж думки дотримується і В. Г. Клочков, наголошуючи на тому, що „за своєю юридичною природою державний нагляд є видом державного контролю із забезпечення законності, дотримання спеціальних норм, виконання загальнообов’язкових правил, що містяться у законах і підзаконних актах” [121, с. 206].

В. М. Манохін підкреслює, що нагляд, на відміну від контролю, який є функцією будь-яких управлінських органів, є елементом компетенції тільки деяких із них. За своїм змістом, на думку вченого, нагляд характеризується тим, що має на меті перевірку роботи органів та осіб лише з точки зору відповідності їй закону та іншим підзаконним нормативним актам [336, с. 250-252].

Ключовою відмінністю нагляду від контролю науковець О. М. Музичук вважає право суб’єктів контролю втручатися в професійну діяльність підконтрольного об’єкта та притягувати правопорушників до юридичної відповідальності. Вчений наголошує на тому, що нагляду властиве тільки виявлення порушень вимог законодавства, у той час як контроль, на його думку, передбачає припинення протиправної діяльності чи притягнення винних до відповідальності, скасування акту управління та ін. [226].

Такі науковці як М. Черкес та С. Васильєв наголошують на тому, що згідно з порядком контролю контролюючий орган може скасовувати акти підконтрольного органу, водночас як нагляд пов’язується із можливістю наглядового органу лише звертати увагу піднаглядного суб’єкта на ті його порушення, які він виправляє сам чи виправляє його вищий орган [370, с. 3].

Грунтовний підхід до розмежування понять „нагляд” і „контроль” запропонував В. М. Гаращук. Зокрема, контроль він визначив як складову частину (елемент) управління, що забезпечує систематичну перевірку виконання Конституції, законів України, інших нормативних актів, дотримання дисципліни й правопорядку та полягає у втручанні контролюючих органів у оперативну діяльність підконтрольних органів, наданні їм обов’язкових для виконання вказівок, припиненні, зміні чи скасуванні актів управління, вжитті заходів примусу щодо підконтрольних органів; нагляд – як

виявлення та попередження правопорушень, усунення їх наслідків і притягнення винних до відповідальності, без права втручання в оперативну й господарську діяльність піднаглядних об'єктів, зміни чи скасування актів управління [59, с. 246].

На переконання Ю. П. Битяка, контроль є складовою частиною (елементом) управління, що забезпечує систематичну перевірку виконання Конституції, законів України, інших нормативних актів, дотримання дисципліни і правопорядку та полягає у втручанні контрольних органів у оперативну діяльність підконтрольних органів, даванні їм обов'язкових для виконання вказівок, припиненні, зміни чи скасуванні актів управління, вжитті заходів примусу щодо підконтрольних органів; водночас як нагляд має на меті виявлення і попередження правопорушень, усунення їхніх наслідків і притягнення винних до відповідальності, без права втручання в оперативну та господарську діяльність піднаглядних об'єктів, зміни чи скасування актів управління [5, с. 224].

Науковець С. Г. Стеценко пропонує розмежувати поняття „нагляд” і „контроль” виходячи із таких критеріїв: відомча підлеглисть – при контролі, як правило, вона є, при нагляді – немає; можливість втручатися в господарську та виробничу діяльність для усунення виявлених вад (при контролі є, при нагляді немає); контроль здійснюється з погляду відповідності прийнятих актів чи вчинених дій законності й доцільності, нагляд – лише законності; застосування заходів адміністративного примусу (під час контрольних заходів практично немає, у здійсненні нагляду є досить імовірним) [340, с. 197].

О. Г. Серeda цілком слушно зазначає, що у чинному законодавстві поняття „нагляд” і „контроль” у більшості випадків вживаються у поєднанні – цим підкреслюється спільність цілей і завдань, що стоять перед відповідними органами [325, с. 229].

Отже, враховуючи усе вищезазначене, у процесі аналізу наукової, науково-методичної літератури і законодавчих актів нами було систематизовано спільні і відмінні риси понять „нагляд” і „контроль”:

- між поняттями „нагляд” і „контроль” не існує чіткої семантичної різниці, оскільки у тлумачних словниках зміст поняття „нагляд”

- розкривається за допомогою поняття „контроль” і навпаки;
- контроль і нагляд мають частково спільну мету – забезпечення дотримання чинного законодавства, під яким традиційно розуміють сукупність законодавчих та підзаконних актів, проте нагляд більшою мірою спрямований на виявлення, попередження правопорушень та усунення їхніх наслідків, а контроль – на систематичну перевірку виконання Конституції, законів України, інших нормативних актів, дотримання дисципліни і правопорядку та вживання заходів примусу щодо підконтрольних органів. При цьому слід зауважити, що контроль, окрім забезпечення законності, спрямований на оцінювання і досягнення доцільності, у той час як нагляд – лише на дотримання законності;
 - контрольні і наглядові функції органів державної влади визначаються на законодавчому рівні, з огляду на це контроль і нагляд можуть здійснюватися лише чітко визначеними державними органами, при цьому контрольні повноваження, як правило, пов’язані з припиненням протиправних дій, притягненням винного до відповідальності, скасуванням акту управління підконтрольного об’єкта, відстороненням його від виконання службових обов’язків,
 - нагляд слід розглядати як окрему, вузьку форму контролю, оскільки суб’єкт його здійснення має більш вузький обсяг владних повноважень і компетенції та не має права втручатися у професійну та оперативну діяльність того суб’єкта, за яким він наглядає, при цьому різними є методи виявлення порушень і способи реагування на них.

Проведемо дослідження науково-методичних підходів до тлумачення сутності понять „моніторинг” і „фінансовий моніторинг”.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови надано таке трактування поняття „моніторинг”: безперервне стеження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату, а також прогнозування та запобігання критичним ситуаціям [42; 136, с. 28]. Саме поняття „моніторинг” походить від англійського дієслова „*to monitor*”, яке, в

свою чергу, походить від латинського слова „*monitor*”, що означає „той, що дивиться вперед”, „той, що попереджує, застерігає”. Оксфордський словник визначає моніторинг як ретельне спостереження, контроль за роботою [472].

Поняття „моніторинг” вивчається і використовується в рамках різних сфер науково-практичної діяльності. Складність його тлумачення пов’язана з приналежністю його як до наукової, так і до практичної сфери. Він може розглядатися і як спосіб дослідження реальності, використовуваний у різних науках, і як спосіб забезпечення сфери управління різними видами діяльності за допомогою надання своєчасної та якісної інформації.

Вітчизняні науковці О. А. Кириченко і В. І. Міщенко розглядають моніторинг як систему постійного спостереження за всіма контрольованими лімітами та нормативами, визначення розмірів і причин відхилення фактичних показників від нормативних, причин цих відхилень і прийняття управлінських рішень [16].

На думку науковця А. Л. Гусак, коли йдеться про фінансовий моніторинг, тоді „йдеться про постійне спостереження та оцінку якого-небудь процесу <...> Інакше кажучи, якщо діагностика ситуації здійснюється систематично з певною заданою періодичністю та з використанням однієї й тієї ж системи оцінювання, ми маємо справу з моніторингом” [72].

Як справедливо зазначають фахівці Національного банку України, поняття „моніторинг” традиційно розглядається як безперервне стеження за якимось процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або тенденцій його розвитку [136, с. 28].

Моніторинг, на думку російських науковців С. П. Поленок і Ю. А. Ратушина, є процесом динамічного вистежування стану і параметрів системи, а також видання звітів про зміни, що відбулися за пройдений період [269].

Ю. А. Литвин пропонує розглядати фінансовий моніторинг у вузькому та широкому розумінні: вузькому – як недопущення легалізації та відмивання злочинних коштів; у широкому – як систематичне відстеження процесів або тенденцій, збирання інформації про певні явища, постійне спостереження за станом певних об’єктів із превентивною метою [204, с. 347]. Проте, на нашу

думку, такий підхід є не зовсім правильним і обґрунтованим, оскільки в межах вузького підходу йдеться про поняття „фінансовий моніторинг”, а в межах широкого підходу – про поняття „моніторинг”.

У сьогоденнішньому значенні сполучення слів „фінансовий моніторинг” остаточно закріпилося у вітчизняному науковому та офіційному категоріальному стилях і використовується в Україні для узагальненого найменування комплексу дій, засобів і заходів, здійснюваних для запобігання відмиванню грошей на об’єктах господарювання, на окремій території або в міжнародних масштабах [129, с. 56].

А. П. Гаврилишин вважає, що „фінансовий моніторинг – це сукупність заходів суб’єктів фінансового моніторингу з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції для віднесення їх до таких, що можуть бути пов’язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження, з наступним переданням їх правоохоронним органам” [57, с. 53.].

В. В. Сухонос відзначає, що „фінансовий моніторинг – це спеціально організоване систематичне безперервне спостереження за станом економічного об’єкта та негайна його оцінка, метою якої є вивчення та підготовка економічної інформації для підтримки прийняття рішень на різних рівнях управління” [349, с. 32-33]. З цим визначенням можна погодитися, оскільки фінансовий моніторинг спрямований на отримання таких показників, які сприяють найбільшій об’єктивності висновків, а тому сутність фінансового моніторингу проявляється через основні його функції: ідентифікація економічних процесів, оцінка впливу їх взаємозв’язків, урахування зовнішніх факторів, що мають вплив на показники, та забезпечення сумісних даних для розрахунку показників.

Чинне законодавство України визначає „фінансовий моніторинг” як сукупність заходів, які здійснюються суб’єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, та включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [282].

У науковій літературі співвідношення між поняттями „фінансовий

нагляд” і „фінансовий моніторинг” практично не аналізується, адже розкриття сутності цих понять практично ніколи не відбувається з використанням один одного. При цьому, визначаючи відмінність між цими поняттями, слід звернути увагу, що моніторинг, тобто організоване систематичне безперервне спостереження за станом економічного об’єкта, може використовуватися у процесі здійснення фінансового нагляду і виступати складовою методичного інструментарію фінансового нагляду. Фінансовий моніторинг і фінансовий нагляд є особливими формами контрольної діяльності держави, які спрямовані на різні цілі, хоча і можуть здійснюватися за допомогою однакових методів.

Як уже зазначалося, формування цілісного уявлення про співвідношення між поняттям „фінансовий нагляд”, з одного боку, і поняттями „фінансове регулювання”, „фінансовий контроль” і „фінансовий моніторинг”, з іншого, вимагає дослідження і чіткого обґрунтування співвідношень між метою, об’єктом, суб’єктами і методами фінансового нагляду та фінансового регулювання, фінансового контролю та фінансового моніторингу.

У сучасних умовах розвитку фінансового сектору найголовнішою метою фінансового нагляду є забезпечення стійкості фінансового сектору. Окрім того, фінансовий нагляд спрямований на дотримання фінансовими посередниками вимог щодо їхньої діяльності. Якщо розглядати співвідношення між забезпеченням стійкості фінансового сектору і дотриманням фінансовими посередниками вимог щодо їхньої діяльності, то стійкість фінансового сектору вочевидь неможлива без дотримання фінансовими посередниками таких вимог. Проте формування концептуально нового рівня фінансового нагляду у вигляді макропрудеційного нагляду сприяє тому, що стійкість фінансового сектору дедалі частіше розглядається як ключова і кінцева мета фінансового нагляду. Водночас не слід забувати, що фінансовий нагляд є особливою формою контрольної діяльності держави, тож виокремлення такої мети як дотримання фінансовими посередниками вимог щодо їхньої діяльності створює підґрунтя для єдності між фінансовим наглядом і фінансовим контролем.

Мету фінансового регулювання, на нашу думку, можна розглядати як у вузькому розумінні, тобто ототожнювати її з метою фінансового нагляду –

забезпечення стійкості фінансового сектору, так і у широкому – як забезпечення економічного зростання.

Найбільш ґрунтовно мету фінансового контролю визначив М. Ф. Базась – „виявити фактичний фінансово-господарський стан об’єкта контролю, порівняти його фактичний стан з певними вимогами щодо його функціонування та нормативний стан відповідно до чинного законодавства, виявити допущені відхилення від адміністративних рішень, стандартів, регламентів та принципів; проаналізувати причини цих відхилень та знайти шляхи виправлення недоліків, підвищити ефективність функціонування усієї управлінської системи” [13, с. 12].

Якщо говорити про фінансовий контроль, то його здійснення є гарантією дотримання законодавства, забезпечення реалізації принципів ефективності, доцільності, справедливості тощо у процесі розподілу і використання державних фінансів. У той час як ефективно організована система фінансового нагляду є гарантією дотримання фінансовими посередниками вимог щодо їхньої діяльності та стійкості фінансового сектору.

В контексті визначення мети фінансового моніторингу слід навести думку І. В. Коломієць – „вдосконалення державного фінансового моніторингу сприятиме підвищенню дієвості національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму” [131, с. 164]. На нашу думку, мета фінансового моніторингу цілком очевидна – це запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Стосовно визначення об’єкта фінансового нагляду слід зауважити, що відповідно до розуміння нами сутності фінансового нагляду його об’єктом виступає фінансовий сектор і діяльність фінансових посередників. На наше переконання, фінансовий сектор і діяльність фінансових посередників також є об’єктом фінансового регулювання.

На думку авторського колективу на чолі з П. Ю. Буряком і О. Б. Жихор, об’єктом фінансового контролю є фінансова діяльність суб’єктів економічних відносин, а предметом – встановлені фінансовим законодавством фінансові

показники діяльності підконтрольних суб'єктів [361, с. 82].

Згідно з вітчизняним законодавством об'єктом фінансового моніторингу є дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умови наявності ризиків використання цих активів з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, а також будь-яка інформація про такі дії чи події, активи та їх учасників. Чинним законодавством визначено перелік операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу та внутрішньому фінансовому моніторингу. Так, фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу у разі, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 150000 грн. (для суб'єктів господарювання, які проводять азартні ігри, – 13000 грн.) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентній 150000 грн. (для суб'єктів господарювання, які проводять азартні ігри, – 13000 грн.), та має одну або більше підозрілих ознак. До таких ознак у більшій мірі відносять операції, пов'язані зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності, наприклад: переказ грошових коштів на анонімний рахунок за кордон і надходження грошових коштів з анонімного рахунку з-за кордону, а також переказ коштів на рахунок, відкритий у фінансовій установі в країні, що віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон; зарахування або переказ коштів, надання або отримання кредиту, проведення інших фінансових операцій у разі, якщо хоча б одна зі сторін – учасників фінансової операції є фізичною або юридичною особою, що має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в країні, що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або з фінансуванням тероризму, або однією зі сторін є особа, що має рахунок у банку, зареєстрованому у вищезазначеній країні; переказ особою коштів за кордон за відсутності зовнішньоекономічного договору (контракту); здійснення розрахунків за зовнішньоекономічним контрактом, що не передбачає фактичного постачання на митну територію України товарів, робіт і послуг [282].

Суб'єкти фінансового нагляду у законодавстві України не визначені. Проте зауважимо, що у ст. 21 Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” визначено, що державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється:

- щодо ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів – Національним банком України;
- щодо ринків цінних паперів та похідних цінних паперів (деривативів) – Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
- щодо інших ринків фінансових послуг – Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [307].

Як свідчить аналіз вітчизняної практики фінансового нагляду, ці державні органи здійснюють і фінансове регулювання, і фінансовий нагляд.

При цьому в нормативно-правових актах, що визначають юридичний статус цих органів, визначено їхні відповідні наглядові повноваження. Отже, на нашу думку, суб'єктами фінансового нагляду є Національний банк України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Такий самий склад органів фінансового нагляду в Україні наводиться і науковцями С. В. Науменковою та В. І. Міщенком [232], а також фахівцями Національного банку України [136].

Зважаючи на тотожність органів фінансового нагляду і фінансового регулювання слід зауважити, що, на думку багатьох науковців і практиків фінансового нагляду, регуляторно-наглядова діяльність відповідних вітчизняних органів суперечить одному з основних принципів управління: той, хто проводить політику, не повинен її формувати, хоча може надавати пропозиції до неї. Тож органами регулювання фінансового сектору в Україні є Національний банк України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Склад суб'єктів фінансового контролю через множинність видів

фінансового контролю є широким, адже державний, муніципальний, незалежний контроль і контроль власника здійснюються різними суб'єктами. Проте, враховуючи, що фінансовий нагляд здійснюється державними органами, зупинимося більш детально на суб'єктах державного фінансового контролю. До них належать: Президент України, Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим та відповідні ради, Кабінет Міністрів України, Рахункова палата України, Міністерство фінансів України, Державна фінансова інспекція України, Міністерство доходів і зборів України, Державне казначейство України та ін.

Що стосується суб'єктів фінансового моніторингу, їх детальний перелік наведено у ст. 5 Закону України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму”, при цьому окремо визначено склад суб'єктів державного фінансового моніторингу і склад суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Традиційно до методів фінансового контролю включають ревізію, перевірку, обстеження, спостереження і аналіз. Враховуючи, що фінансовий нагляд є особливою формою контрольної діяльності держави, а також враховуючи практику фінансового нагляду, ми дійшли висновку, що у фінансовому нагляді використовуються усі вищезазначені методи.

Що стосується методів фінансового регулювання, їх традиційно групують у такий спосіб:

- правові методи, які на практиці втілюються у прийнятті законів і законодавчих актів Верховної Ради України, нормативних актів Уряду (декретів, постанов), виданні указів Президента, а також виробленні механізму їх реалізації і контролю;
- адміністративні методи, які означають пряме втручання держави і включають застосування системи державних контрактів, державне підприємництво, застосування державою санкцій і штрафів, ліцензій, дозволів, квот, встановлення норм і стандартів, які регламентують вимоги до діяльності фінансових посередників;
- економічні методи, які реалізуються через систему оподаткування,

регулювання резервів, процентних ставок, фінансової допомоги тощо.

Н. В. Синюгіна, досліджуючи численні різновиди інструментів фінансового моніторингу з погляду етапів його ведення, до найбільш поширених методів фінансового моніторингу включає спостереження, облік, перевірку, аудит, аналіз, контролінг [326, с. 7]. При цьому слід зауважити, що у практиці фінансового моніторингу широкого застосування набули також методи фінансового контролю.

В узагальненому вигляді порівняльну характеристику фінансового нагляду, фінансового регулювання, фінансового контролю і фінансового моніторингу наведено у додатку Б.

Проведений аналіз дозволив нам сформулювати ключові характеристики фінансового нагляду:

- з позиції мети – у процесі фінансового нагляду оцінюється діяльність фінансових посередників лише з точки зору законності (і не оцінюється з точки зору ефективності, доцільності тощо), а функціонування фінансового сектору – з точки зору його стійкості;
- з позиції об'єкта – фінансовий нагляд має дуалістичний об'єкт у складі фінансового сектору і фінансових посередників, тобто фінансовий нагляд охоплює не лише діяльність фінансових інститутів на предмет її відповідності спеціальним нормам і правилам, умовам, законам та підзаконним актам, а й відповідність фінансового сектору критеріям стійкості;
- з позиції суб'єктів – фінансовий нагляд здійснюється лише уповноваженими державними органами, які можуть застосовувати заходи примусу, при цьому суб'єкт і об'єкт фінансового нагляду не мають відносин організаційної підпорядкованості в спеціально-предметних вузьких сферах державного управління;
- з позиції методів – фінансовий нагляд здійснюється на систематичній основі і проводиться за допомогою спостереження, перевірки, ревізії і аналізу, але втручання в оперативну, господарську або іншу діяльність об'єкта нагляду не допускається.

Підводячи підсумок дослідження спільних і відмінних рис фінансового нагляду, з одного боку, та фінансового регулювання, фінансового контролю і фінансового моніторингу, з іншого, слід зазначити, що фінансовий нагляд є особливою формою контрольної діяльності держави та має частково спільну мету з фінансовим контролем і фінансовим регулюванням, спільні об'єкти і суб'єкти із фінансовим регулюванням, а також значною мірою спільний методичний інструментарій із фінансовим контролем і фінансовим моніторингом. Проте наявність суттєвих відмінностей між фінансовим наглядом та фінансовим регулюванням – у методах, між фінансовим наглядом та фінансовим контролем – в об'єкті і суб'єктах, між фінансовим наглядом і фінансовим моніторингом – у меті, об'єкті, суб'єктах і методах створює підґрунтя для відокремлення фінансового нагляду від інших форм діяльності держави та його самостійного розвитку. Такий підхід до розмежування сутності фінансового нагляду, з одного боку, та фінансового регулювання, фінансового контролю і фінансового моніторингу, з іншого, унеможливило дублювання функцій держави у фінансовому секторі та сприяє чіткій організації наглядової діяльності.

1.3. Розвиток науково-методичних підходів до класифікації фінансового нагляду

Важливим аспектом вивчення фінансового нагляду є його класифікація, яка дозволяє згрупувати різні його види та форми за певними ознаками, що на практиці сприяє уніфікації та полегшенню здійснення наглядової діяльності. Дослідження науково-методичних підходів до класифікації фінансового нагляду засвідчило, що у цьому питанні відсутній єдиний підхід та відбувається ототожнення видів і форм фінансового нагляду. Практична реалізація фінансового нагляду, враховуючи його багатогранність, вимагає розмежування його видів.

Підґрунтям для класифікації фінансового нагляду можуть стати, по-

перше, практика здійснення фінансового нагляду, а також існуючі науково-методичні підходи до класифікації фінансового контролю, враховуючи значну спільність між фінансовим наглядом і фінансовим контролем. Значні напрацювання щодо проблематики класифікації фінансового контролю належать таким науковцям: Л. М. Касьяненко [116], С. В. Бардаш [22], Н. М. Малюга [22], Н. І. Петренко [22], С. С. Вітвицький [46], О. П. Орлюк [362; 252], В. С. Щербина [388; 387], Ю. М. Крупка [194], М. Т. Білуха [25], Г. М. Остапович [255] та А. В. Бондар [33].

Враховуючи невизначеність вітчизняних науковців у єдиному підході щодо класифікації фінансового нагляду, так само відсутній єдиний підхід до класифікації контролю та його видів у нормативно-правових актах України.

Серед вітчизняних науковців немає єдиного підходу до класифікації як фінансового нагляду, так і фінансового контролю. Підхід щодо їх класифікації у нормативно-правових актах України також відсутній.

У словнику української мови, укладеному колективом співробітників Інституту мовознавства Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки, поняття „вид” розглядається у таких аспектах: по-перше, це окрема галузь роботи, заняття, різновид у ряді предметів, явищ і т. ін., тобто тип, по-друге, це підрозділ, що об’єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загальнішого вищого розділу – роду [328, с. 381]. З огляду на вищесказане можна стверджувати, що види фінансового нагляду – це його різновиди, згруповані за певними спільними ознаками.

Систематизація особливостей практики здійснення фінансового нагляду дозволила нам провести його класифікацію за низкою ознак (рис. 1.2). Так, залежно від специфіки організації та здійснення фінансового нагляду в різних сегментах фінансового сектору можна виокремити такі види фінансового нагляду:

- банківський нагляд;
- нагляд у сфері страхування;
- нагляд у сфері діяльності кредитних спілок;
- нагляд у сфері недержавного пенсійного забезпечення;
- нагляд у сфері цінних паперів;
- нагляд у сфері спільного інвестування.

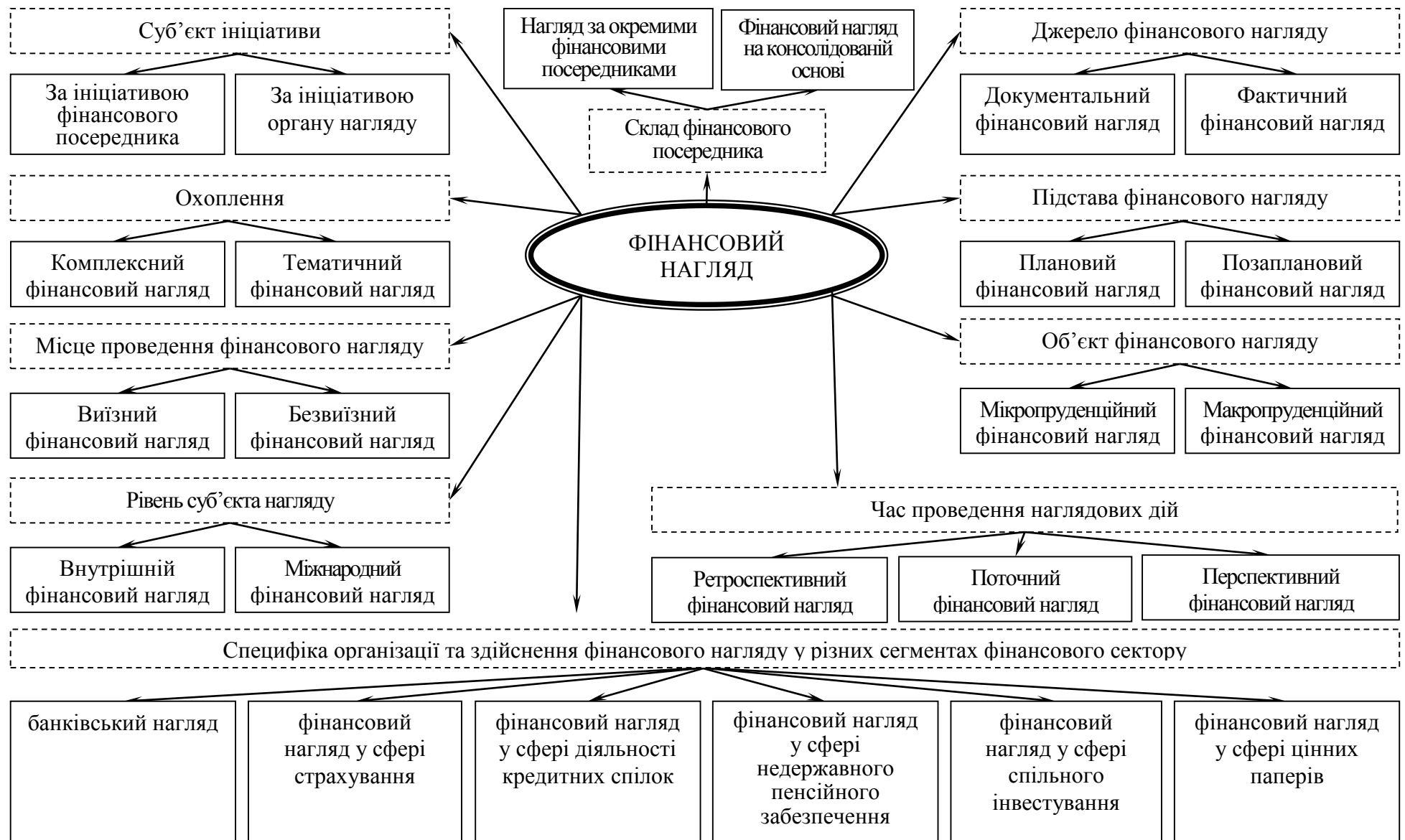

Рисунок 1.2 – Науково-методичні підходи до класифікації фінансового нагляду

Джерело: розроблено автором

Банківський нагляд у країнах з розвинутою економікою існує в різних формах понад сто років, зокрема у Сполучених Штатах Америки, а також у країнах Північної Європи. Протягом останніх 15–20 років майже усі держави світу визнали, що банківський нагляд відіграє ключову роль як у фінансовому секторі, так і в цілому в економіці [122, с. 12]. Необхідність банківського нагляду зумовлена тим, що, з одного боку, банки відіграють ключову роль в економіці, виконуючи суспільно корисні й необхідні функції, з іншого боку, їм притаманна підвищена фінансова вразливість – низька частка власного капіталу і залежність від банківських ризиків.

Особливо важливого значення банківський нагляд набуває у країнах з банкоцентричною моделлю фінансового ринку, в якій банки є ключовими фінансовими посередниками, а інші фінансові посередники через фінансовий ринок і ринок фінансових послуг, як правило, тісно пов'язані з банками. Тож дослідимо науково-методичні підходи до тлумачення сутності поняття „банківський нагляд”.

Для визначення сутності поняття „банківський нагляд” проаналізуємо його співвідношення із поняттям „банківське регулювання”, оскільки, як засвідчив аналіз науково-методичних підходів до тлумачення цих понять, деякі науковці ототожнюють ці поняття, інші визначають їх підпорядкованість і взаємозалежність, а деякі – розмежовують їх.

Так, Ж. Матук наполягає на узагальненні зазначених вищезгаданих повноважень центробанку і вважає, що таке узагальнення має відбутися за допомогою банківського контролю, і включає до нього видання нормативно-правових актів, процес спостереження за діяльністю банків та адміністративно-вольовий вплив на їхню діяльність [212].

В. П. Поляков і Л. А. Московкіна, навпаки, як узагальнююче поняття використовують „банківське регулювання”, що визначає систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк забезпечує стабільне й безпечне функціонування банківської системи [271, с. 137].

В. В. Пасічник розмежовує згадувані поняття і зазначає, що під банківським регулюванням розуміють розроблення та видання уповноваженими органами на підставі законів нормативно-правових актів, які

регламентують види і способи банківської діяльності. Під контролем за діяльністю банків, на думку науковця, слід розуміти цілісне й безперервне відстеження здійснення банками їхньої діяльності згідно із нормативно-правовими актами [261, с. 237].

На нетотожності банківського нагляду і банківського регулювання, але їх взаємозалежності та взаємній підпорядкованості наголошують такі вітчизняні науковці як О. П. Орлюк і О. Хаб'юк. Так, О. П. Орлюк дотримується визначення поняття банківського нагляду, наведеного у нормативно-правових актах, та визнає, що поняття „банківське регулювання” та „банківський нагляд” належать до (різних) взаємодоповнюючих видів діяльності. Вчений подає банківське регулювання як одну із форм державного управління, що охоплює систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган) забезпечує стабільне та безпечне функціонування банків, а також попереджає дестабілізуючі процеси в банківському секторі [252, с. 148-152]. О. Хаб'юк розглядає банківське регулювання як формування та застосування державою заходів впливу на банківську сферу для досягнення державних цілей (забезпечення грошового обігу, стабільність банківської системи, уникнення монополізації, усунення недоліків міжнародної діяльності банків тощо) і складовою цього поняття вважає поняття банківського нагляду, яке визначається як контроль (моніторинг) за діяльністю банків та застосування заходів впливу в разі порушень законодавства, а також нормотворча діяльність органів нагляду [364].

В. Л. Кротюк дотримується думки про самостійність банківського регулювання і банківського нагляду і вважає, що це різні види діяльності щодо виконання завдання забезпечення надійного та стабільного функціонування банків, які доповнюють один одного [193].

Ототожнення понять „банківське регулювання” та „банківський нагляд” відбувається у зарубіжній науці і практиці фінансового нагляду, при цьому їх зміст об'єднується у понятті „банківський нагляд”. На підтвердження цієї думки можна навести назву відомої міжнародної організації у сфері фінансового нагляду – „Базельський комітет з питань банківського

нагляду” [259, с. 248-249].

Виходячи із наших висновків щодо співвідношення між поняттями „фінансове регулювання” та „фінансовий нагляд” ми вважаємо, що поняття „банківське регулювання” та „банківський нагляд” є самостійними, хоча і взаємозалежними.

Систематизація науково-методичних підходів до розуміння сутності поняття „банківський нагляд” дозволила виокремити два підходи: інтерпретація банківського нагляду як форми діяльності державних органів та з позиції його функцій та змістовних параметрів.

Першому підходу відповідає визначення банківського нагляду Р. С. Портером: „Банківський нагляд в широкому значенні є системою, якою користується уряд, щоб гарантувати стабільність фінансової системи, її безпеку та здоров’я [475]. Цей підхід є також поширеним у вітчизняній науці і практиці фінансового нагляду, де банківський нагляд у широкому розумінні розглядається як система, якою користується уряд з метою гарантування стабільності фінансового сектору національної економіки, його безпеки і здоров’я [207, с. 29; 122, с. 12].

Іншого підходу до визначення поняття „банківський нагляд” дотримуються такі науковці:

- Н. С. Бровкіна: „банківський нагляд – це процес підтримки стабільності банківської системи, оснований на прийнятих у відповідності до світової практики та рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду нормах наглядового режиму і здійснюваний шляхом постійного аналітичного обстеження кредитних організацій на всіх етапах їх функціонування із застосуванням адекватних заходів наглядового реагування” [35, с. 34];
- В. В. Коваленко: „банківський нагляд – це система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими кредитно-фінансовими установами у процесі їх діяльності законів України і встановлених нормативів з метою забезпечення

стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників” [122, с. 16];

- М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.: „банківський нагляд – це моніторинг процесів, що відбуваються в банківській системі на різних стадіях функціонування банків – від моменту створення банків до моменту ліквідації, а також застосування щодо банків певних коригувальних заходів і засобів примусового впливу з метою регулювання їх діяльності” [17];
- О. С. Любунь і К. Є. Раєвський: „банківський нагляд на сучасному етапі – це моніторинг усіх видів ризиків, притаманних банківській діяльності, з метою зведення до мінімуму передусім системного ризику, тобто запобігання ланцюговій реакції, за якої крах одного або кількох банків може спричинити кризу всієї банківської системи” [207, с. 35].

У вітчизняному законодавстві чітко розмежовано сутність понять „банківський нагляд” і „банківське регулювання”. Згідно зі ст. 1 Закону України „Про Національний банк України”, банківське регулювання – це одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. А банківський нагляд – це система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [299]. Але подальше ознайомлення зі змістом цього закону дозволяє стверджувати, що у ньому поняття банківського регулювання і банківського нагляду розглядаються як єдина самостійна функція НБУ, яка складається з двох взаємозалежних і взаємодоповнюючих частин: ст. 55 визначає, що Національний банк України здійснює функції банківського регулювання і банківського нагляду, відтак виконуючи дві різні, а головне,

окремі функції.

На нашу думку, під банківським наглядом слід розуміти, з організаційної точки зору, діяльність уповноваженого органу чи уповноважених органів влади на засадах їх відповідальності зі спостереження за діяльністю банків з метою забезпечення повного дотримання банками вимог щодо їхньої діяльності та стійкості банківської системи, та з управлінської точки зору – комплекс дій, що проводяться уповноваженим органом або уповноваженими органами влади для отримання необхідної інформації про фінансовий стан як конкретного банку, так і банківської системи в цілому, а також з метою перевірки дотримання банками законодавчих і нормативних актів та застосування щодо „порушників” адекватних заходів впливу.

Об'єктом банківського нагляду виступає сукупність банків, які здійснюють діяльність у банківській системі. Згідно зі ст. 2 Закону України „Про банки і банківську діяльність”, банк – це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виняткове право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків [277].

Предметом банківського нагляду виступають кількісні показники та якісні характеристики банківської діяльності. Згідно зі ст. 2 Закону України „Про банки і банківську діяльність”, банківська діяльність – це залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [277].

Необхідність належного страхового нагляду обумовлена тим, що страховий ринок України є найбільш потужним сектором небанківських фінансових послуг в Україні. Цей сегмент фінансового ринку постійно нарощує свої фінансові можливості, які стосуються не тільки економічної, комерційної та інвестиційної діяльності, що значною мірою впливає на соціальний розвиток країни.

Дослідження і систематизація науково-методичних підходів до трактування сутності поняття „страховий нагляд” засвідчили, що на сьогодні єдиний підхід щодо цього поняття не напрацьований. При визначенні сутності поняття „страховий нагляд” проблемою є навіть не стільки те, що воно

ототожнюється і не розрізняється із поняттям „страхове регулювання” або „регулювання страхової діяльності”, скільки те, що більшість науковців розглядає тільки це одне поняття та ігнорує поняття „страховий нагляд” як таке.

Так, С. С. Осадець розглядає лише поняття „страхове регулювання”, під яким розуміє „систему правового регулювання страхової діяльності, яка містить норми, визначені Конституцією України, міжнародними угодами, які підписала й ратифікувала Україна, Цивільним кодексом України, законами та постановами Верховної Ради України” [346].

На відміну від вищенаведеного підходу, вітчизняний науковець І. О. Зискінд наголошує на необхідності та важливості розмежування понять „страхове регулювання” і „страховий нагляд”: перше поняття вченим визначається як система норм, яка регулює страхову діяльність, а друге – як процес, що передбачає перевірку з боку держави виконання страховиком чинних обов’язкових норм [107].

У ст. 35 Закону України „Про страхування” визначено, що державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників [305]. Але сутність державного нагляду за страховою діяльністю у цьому законі не визначена. Хоча справедливим буде зауважити, що згідно з визначенням мети державного нагляду за страховою діяльністю він спрямований не тільки на дотримання обов’язкових норм і правил, а й на ефективний розвиток страхового ринку.

За аналогією з фінансовим і банківським наглядом надамо визначення поняття „страховий нагляд”: з організаційної точки зору це діяльність уповноваженого органу чи уповноважених органів влади на засадах їх відповідальності зі спостереження за діяльністю страховиків з метою забезпечення повного дотримання ними вимог щодо їхньої діяльності та стійкості страхового ринку, з управлінської точки зору – комплекс дій, що проводяться уповноваженим органом або уповноваженими органами влади для отримання необхідної інформації про фінансовий стан як конкретного

страховика, так і страхового ринку в цілому, а також з метою перевірки дотримання страховиками законодавчих і нормативних актів та застосування щодо „порушників” адекватних заходів впливу.

Стосовно фінансового нагляду за діяльністю кредитних спілок слід зауважити, що у вітчизняному законодавстві таке поняття взагалі відсутнє. У Законі України „Про кредитні спілки” є розділ VII „Державне регулювання і нагляд за діяльністю кредитних спілок”, який складається тільки з однієї статті під номером 26 і назвою „Органи, що здійснюють державне регулювання і нагляд за діяльністю кредитних спілок”. У цій статті зазначається, що державне регулювання і нагляд за діяльністю кредитних спілок здійснює уповноважений орган згідно із законодавством України про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг, інші державні органи відповідно до їхньої компетенції [298]. Звісно, що в Україні розроблено низку підзаконних актів, які врегульовують питання діяльності кредитних спілок та визначають засади фінансового нагляду за їхньою діяльністю, проте чітке законодавче визначення цього поняття, мети і завдань фінансового нагляду безпосередньо створює підґрунтя для його належної організації в країні. Не применшуючи значення сучасних наукових досліджень розвитку кредитної кооперації в Україні та діяльності кредитних спілок, слід зазначити, що вони здебільшого спрямовані на удосконалення окремих напрямів регуляторної і наглядової діяльності та удосконалення вимог щодо діяльності кредитних спілок, але наукові публікації і розробки, присвячені теоретико-методологічним основам фінансового нагляду за діяльністю кредитних спілок, практично відсутні.

Відтак, згідно з обґрунтованим вище підходом до визначення поняття „фінансовий нагляд” надамо визначення поняття „фінансовий нагляд у сфері діяльності кредитних спілок” з організаційної і управлінської точок зору. Фінансовий нагляд за діяльністю кредитних спілок з організаційної точки зору – це діяльність уповноваженого органу чи уповноважених органів влади на засадах їх відповідальності зі спостереження за діяльністю кредитних спілок з метою забезпечення повного дотримання ними вимог щодо їхньої діяльності та стійкості ринку кредитної кооперації, з управлінської точки

зору – це комплекс дій, що проводяться уповноваженим органом або уповноваженими органами влади для отримання необхідної інформації про фінансовий стан як конкретної кредитної спілки, так і ринку кредитної кооперації в цілому, а також з метою перевірки дотримання кредитними спілками законодавчих і нормативних актів та застосування щодо „порушників” адекватних заходів впливу.

У законодавстві України також відсутнє визначення поняття фінансового нагляду за діяльністю учасників недержавного пенсійного забезпечення. У Законі України „Про недержавне пенсійне забезпечення” є розділ XI „Державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення”, який включає ст. 67 „Органи, що здійснюють державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення”. У цій статті йдеться про розподіл повноважень нагляду і контролю між органами державного нагляду залежно від учасників недержавного пенсійного забезпечення, а також про порядок і механізми їх взаємодії [302]. Знову ж таки, слід звернути увагу, що сучасні наукові дослідження практично не охоплюють теорію та методологію фінансового нагляду за діяльністю учасників недержавного пенсійного забезпечення – наукові розробки значною мірою спрямовані на вирішення окремих напрямів, проблем і аспектів нагляду за діяльністю учасників недержавного пенсійного забезпечення. Отже, згідно з обґрунтованим вище підходом до визначення поняття „фінансовий нагляд” надамо визначення поняття „фінансовий нагляд у сфері недержавного пенсійного забезпечення” з організаційної і управлінської точок зору. Фінансовий нагляд у сфері недержавного пенсійного забезпечення з організаційної точки зору – це діяльність уповноваженого органу чи уповноважених органів влади на засадах їх відповідальності зі спостереження за діяльністю учасників недержавного пенсійного забезпечення з метою забезпечення повного дотримання ними вимог щодо їхньої діяльності та стійкості ринку кредитної кооперації, з управлінської точки зору – це комплекс дій, що проводяться уповноваженим органом чи уповноваженими органами влади для отримання необхідної інформації про фінансовий стан як конкретного учасника недержавного пенсійного забезпечення, так і ринку

недержавного пенсійного забезпечення в цілому, а також з метою перевірки дотримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення законодавчих і нормативних актів та застосування щодо „порушників” адекватних заходів впливу.

Закон України „Про цінні папери та фондовий ринок” встановлює засади регулювання ринку цінних паперів: так, у ст. 47 зазначено, що регулювання фондового ринку здійснює держава та саморегулювні організації, при цьому державне регулювання ринку цінних паперів здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, а також інші державні органи у межах своїх повноважень, визначених законом. Тож в цьому законодавчому документі про нагляд взагалі не йдеться [308].

Майже подібна ситуація склалася в сфері регулювання діяльності зі спільного інвестування: згідно із Законом України „Про інститути спільного інвестування”, регулювання діяльності зі спільного інвестування здійснюють держава та саморегулювна організація професійних учасників фондового ринку – об’єднання учасників фондового ринку, що провадять професійну діяльність на фондовому ринку з управління активами інституційних інвесторів [297].

У тлумачному словнику поняття „форма – це спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз” [352, с. 617]. З позицій філософії зміст і форма є загальними категоріями, що відображають взаємозв’язок двох сторін будь-якого предмета чи явища, причому зміст є визначальною стороною предмета, а форма – засобом його вираження і внутрішньою організацією, яка модифікується зі зміною змісту [253]. Традиційно формами фінансового нагляду вважаються ретроспективний, поточний і перспективний нагляд. Ці форми фінансового нагляду розрізняються залежно від часу здійснення заходів.

Так, ретроспективний нагляд здійснюється на підставі законності та правильності прийнятого, але не реалізованого управлінського рішення. Попередній контроль має превентивний характер, оскільки надає наглядовому органу можливість запобігти порушенню до його вчинення. Попередній фінансовий нагляд здійснюється на стадії надання спеціального дозволу на

проведення певної операції. На нашу думку, включення до попереднього фінансового нагляду процедур допуску фінансових посередників на ринок, тобто надання ліцензій і дозволів на провадження певної діяльності, є не цілком правильним. Поточний фінансовий нагляд може стосуватися певної фінансової операції чи угоди, проводиться на етапі реалізації управлінського рішення і дозволяє припинити порушення до його завершення, що частково або повністю уможливорює запобігання негативним наслідкам. Перспективний або наступний фінансовий нагляд включає перевірку реалізованих управлінських рішень і дозволяє забезпечити дотримання принципу невідворотності покарання.

За джерелами даних фінансовий нагляд поділяється на документальний і фактичний. Документальний фінансовий нагляд здійснюється на підставі аналізу документів, що відображають показники об'єкта, за діяльністю якого здійснюється нагляд. Фактичний фінансовий нагляд ґрунтується на фактичному аналізі об'єкта та його діяльності (наприклад, обстеження, перерахування, проведення контрольних фінансових операцій тощо).

За підставами проведення фінансового нагляду розрізняють плановий і позаплановий нагляд. Планові наглядові дії, як правило, передбачені планом проведення перевірок органу фінансового нагляду. Позаплановий фінансовий нагляд проводиться з метою підтвердження відомостей іншого суб'єкта, наприклад, за наявності скарги, а також за заявою самого об'єкта нагляду чи з інших передбачених законодавством підстав.

Одним із традиційних критеріїв класифікації фінансового нагляду є місце його здійснення. За цим критерієм розрізняють виїзний і безвиїзний фінансовий нагляд. Виїзний фінансовий нагляд проводиться за місцезнаходженням об'єкта нагляду. За місцезнаходженням органів фінансового нагляду здійснюється безвиїзний фінансовий нагляд.

За охопленням фінансового нагляду його поділяють на комплексний та вибіркового. Комплексний фінансовий нагляд передбачає проведення оцінки всіх дій об'єкта нагляду за певним аспектом (дотримання вимог достатності капіталу, ліцензійних умов, захисту прав споживачів тощо). При вибіркового (цільового) фінансовому нагляду досліджується одна операція чи група

операцій (дій) об'єкта нагляду.

За суб'єктом ініціативи проведення фінансового нагляду можна виділити такі його види: фінансовий нагляд за ініціативою фінансового посередника та фінансовий нагляд за ініціативою органу фінансового нагляду.

Фінансовий нагляд за ініціативою органу фінансового нагляду може проводитися з таких підстав:

- проведення планових заходів фінансового нагляду;
- підтвердження недостовірних даних, заявлених у документах обов'язкової звітності фінансового посередника;
- перевірка виконання фінансовим посередником приписів, розпоряджень або інших розпорядчих документів щодо усунення порушень вимог законодавства, виданих за результатами проведення планових заходів органом фінансового нагляду;
- неподання у встановлений термін фінансовим посередником документів обов'язкової звітності без поважних причин, а також пояснень про причини, які перешкоджали поданню таких документів), на підставі скарги (звернення) особи про порушення її прав чи інтересів, іншого порушення чинного законодавства.

Основою цієї класифікації є Закон України „Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності”, зокрема положення, викладені у його ст. 6 [303].

Залежно від складу фінансових посередників слід розрізняти фінансовий нагляд за окремими фінансовими посередниками та фінансовий нагляд за фінансовими групами на консолідованій основі. Особливого значення в сучасних умовах набуває фінансовий нагляд на консолідованій основі, враховуючи значні масштаби конвергенції та інтеграції різних видів фінансових посередників та фінансових послуг.

Зауважимо, що важливий критерій класифікації фінансового нагляду запропоновано В. А. Кузнецовим, який наголошує на тому, що окрім внутрішнього (внутрішньодержавного) фінансового нагляду існує й зовнішній, тобто міжнародний фінансовий нагляд, який здійснюється незалежними міжнародними фінансовими інститутами [195].

Найбільш сучасним підходом до класифікації фінансового нагляду є розмежування його на мікро- і макропруденційний.

Перш ніж визначити ключові особливості і відмінності мікро- і макропруденційного фінансового нагляду, дослідимо сутність поняття „пруденційний нагляд”.

Поняття „пруденційний” активно вживається в українській мові у фінансово-економічній лексиці від початку ХХІ століття і означає „обережний, розсудливий, далекоглядний” [390]. Це поняття запозичено з англійської мови через його активне використання в міжнародних фінансах і складність однозначного перекладу з англійської на українську.

Первинне значення поняття „пруденційний” пов’язано з латинськими словами „*providentia*” – „передбачення, передбачення, передбачливість, обережність” та „*providere*” – „дивитися вперед, готуватися”, які, в свою чергу, мають префікс „*pro-*” („попереду”) і корінь „*videre*” („бачити”).

Сьогодні поняття „пруденційний” лежить в основі понять „пруденційний нагляд”, „пруденційні норми” і „пруденційне регулювання”. Точного визначення цих понять ще не надано, але їх зміст зараз, як правило, визначається таким чином:

- пруденційний нагляд – попередній, „ранній” нагляд, який дозволяє реєструвати потенційні можливості ускладнень і проблем в діяльності фінансових установ і базується на перевірці фінансової звітності;
- пруденційні норми – обов’язкові вимоги, виконання яких забезпечує надійність, ліквідність і платоспроможність фінансових установ, управління ризиками, захист інтересів акціонерів і вкладників;
- пруденційне регулювання, як правило означає те ж саме, що і пруденційний нагляд [390].

На думку старшого юридичного радника USAID Г. Гегенхаймера, пруденційний нагляд є спеціалізованим типом нагляду, який, за загальним правилом, застосовується до фінансових інститутів, передусім банків. Підхід пруденційного нагляду розроблений для гарантування фінансової стійкості. Країни, що вдаються до пруденційного нагляду, здійснюють його шляхом

надання двох видів гарантії: по-перше, гарантії проведення банками діяльності з урахуванням обмеження та контролю за ризиком; по-друге, гарантії здійснення банківської діяльності особами, які відповідають критеріям порядності і чесності [60, С. 4].

В Україні концептуальні засади пруденційного нагляду закладено Законом України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”: у першій частині ст. 29 цього закону визначено, що „пруденційний нагляд є складовою частиною загальної системи нагляду <...> і базується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану фінансової установи...”, у другій частині – що основні напрями пруденційного нагляду мають відповідати встановленим критеріям та нормативам щодо ліквідності, капіталу та платоспроможності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій, а також дотримання правил надання фінансових послуг [307].

Поняття пруденційного нагляду і пруденційних правил визначені у Концепції запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку [137] і Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами [138]. Так, під пруденційний нагляд визначається як система наглядових процедур Нацкомфінпослуг за дотриманням фінансовою установою пруденційних правил, яка дозволяє зменшити наглядове навантаження на фінансові установи, діяльність яких не несе загрозу невиконання зобов'язань перед існуючими клієнтами, і посилити наглядові зусилля за установами, діяльність яких є чи може бути загрозою для виконання таких зобов'язань. Пруденційні правила – кількісні та якісні показники, нормативи та вимоги щодо ліквідності, капіталу та платоспроможності, прибутковості та якості активів, ризиковості операцій, якості систем управління та управлінського персоналу, дотримання правил надання фінансових послуг тощо [138].

Порівняльну характеристику мікро- і макропруденційного нагляду наведено у табл. 1.3. Мікропруденційний нагляд на сьогоднішній день є більш традиційним і спрямований на забезпечення стабільності діяльності фінансових установ та запобігання їх банкрутству. Об'єктом мікропруденційного нагляду слід вважати діяльність окремих фінансових установ.

Таблиця 1.3 – Порівняльна характеристика мікро- та макропруденційного фінансового нагляду

№ пор.	Критерій порівняння	Мікропруденційний нагляд	Макропруденційний нагляд
1	Кінцева мета	Захист прав споживачів фінансових послуг, кредиторів та інвесторів	Зниження витрат від нестабільності, пов'язаної із фінансовою кризою шляхом обмеження системного або близького до системного фінансового ризику
2	Проміжна мета	Запобігання банкрутству окремих фінансових установ	Зниження проциклічності фінансової системи та концентрації ризиків, які виникають усередині фінансових установ (активи, зобов'язання, залежність від послуг) та в результаті їх взаємозв'язку (ризик контрагентів)
3	Охоплення	Окремі фінансові установи	Фінансовий сектор як єдине ціле у взаємодії із реальною економікою
4	Специфіка врахування макроекономічних ризиків	Розглядаються як екзогенні ризики	Розглядаються як ендогенні ризики
5	Специфіка врахування взаємозв'язків та загальних ризиків учасників ринку	Не враховуються	Взаємозв'язки та загальні ризики учасників ринку розглядаються як основні
6	Оцінювання перспектив	Підхід, оснований на аналізі формальній звітності, акцент на внутрішньому контролі та перевітках	Ймовірнісний підхід, оснований на оцінках ризиків, акцент на сценарному аналізі
7	Пруденційні заходи	Підхід „знизу вгору”: відстеження ризиків окремих фінансових установ	Підхід „зверху вниз”: відстеження системних шоків фінансового сектору
8	Розкриття інформації	Стандартизовані звіти та конфіденційна інформація для цілей нагляду	Широке розповсюдження результатів, у тому числі показників фінансової стійкості, макропруденційних індикаторів, сигналів моделей раннього попередження

Джерело: складено на основі [124]

Згідно з даними Банку міжнародних розрахунків, вперше поняття „макропруденційний нагляд” пролунало аж у 1979 році на засіданні Комітету Кука – попередника Базельського комітету з банківського нагляду. У ті часи Комітет

розпочинав проект зі збирання статистики про міжнародне кредитування і був стурбований одночасним існуванням мікро- і макропроблем. Вираз „макропруденційний нагляд” залишався глибокою таємницею, ставши відомим широкому загалу тільки після азіатської кризи в кінці 1990-х рр. „Прапор” політики макропруденційного фінансового нагляду перейшов до МВФ: у річному звіті МВФ 1998 року зазначалося, що ефективний нагляд має бути безперервним, що може бути забезпечено насамперед шляхом документарного нагляду як на мікропруденційному, так і на макропруденційному рівні.

Макропруденційний нагляд являє собою нагляд за стабільністю фінансового сектору в цілому і передбачає в тому числі здійснення аналізу ризиків, що виникають в результаті колективних дій фінансових установ, схильності фінансової системи до потенційних шоків та аналізу макроекономічних наслідків у разі поширення проблем у фінансовій сфері. Основоположною концепцією політики макропруденційного нагляду є контрциклічне регулювання. Об'єктом макропруденційного нагляду є взаємовідносини між фінансовими посередниками, ринками, інфраструктурою фінансового ринку, а також між фінансовою системою і реальною економікою.

Макропруденційний фінансовий нагляд відрізняється від мікропруденційного нагляду використанням нового, більш прогресивного підходу до аналізу стійкості фінансової системи і фінансового сектору, який відбувається на агрегованому рівні, а не на рівні окремих фінансових установ; до уваги береться увесь фінансовий ринок, а не тільки банківські установи; аналізуються взаємозв'язки між системними, середніми та дрібними фінансовими установами для уникнення ситуації, коли виникає ефект „доміно” [124]. Перехід до більш широко використання макропруденційного фінансового нагляду зумовлений тим, що дії наглядових та регуляторних органів стосовно окремих фінансових установ можуть не мати високу ефективність на рівні фінансового сектору в цілому. Пояснюється це тим, що ризик системної стабільності залежить від колективної поведінки учасників фінансового ринку, в результаті чого ризики у фінансовому секторі для наглядового органу набувають ендogenous характеру.

Фінансовий нагляд також можна класифікувати залежно від методу проведення дій органом фінансового нагляду, тобто прийомів і способів його здійснення. Академічний тлумачний словник визначає поняття „метод” як прийом або систему прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [330, с. 692].

Фінансовий нагляд може здійснюватися за допомогою таких методів:

- постійне спостереження – постійне загальне ознайомлення і моніторинг діяльності фінансових посередників;
- періодичні перевірки і ревізії – стосуються основних питань діяльності фінансових посередників з метою виявлення порушень законодавства і порушень фінансової дисципліни;
- аналіз – проводиться на основі фінансової звітності з метою виявлення проблем у фінансовому стані та діяльності фінансових посередників;
- вивчення звернень громадян та юридичних осіб, публікацій в засобах масової інформації про порушення в сфері фінансового посередництва.

Отже, ефективна організація фінансового нагляду вимагає чіткої ідентифікації специфіки його проведення, особливостей об'єкта, ініціатора, складу представників наглядового органу, підстави, місця і характеру наглядових дій, джерел і форми фінансового нагляду. Це дозволить повною мірою досягати поставлених цілей фінансового нагляду та обирати відповідні методи та інструментарій здійснення наглядових дій.

Висновки за розділом 1

1. Проведене дослідження науково-методичних підходів вітчизняних і зарубіжних науковців до розуміння сутності фінансового нагляду засвідчило їх недостатню чисельність, відсутність усталеного бачення, неузгодженість суб'єктів та об'єкта фінансового нагляду, поширену практику його

трактування, спираючись на зміст інших функцій держави у фінансовому секторі, зокрема, контроль і регулювання. В Україні відсутнє законодавче визначення поняття „фінансовий нагляд”, а найближчим за змістом та визначеним у Законі України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” є поняття „державне регулювання ринків фінансових послуг”.

2. Використовуючи метод структурної декомпозиції, доведено, що зміст фінансового нагляду визначають поняття „нагляд”, „фінансовий посередник” і „фінансовий сектор”, які несуть змістовне навантаження прикметника „фінансовий” у понятті фінансового нагляду. З позиції організаційного підходу фінансовий нагляд слід розуміти як функцію держави, яка здійснюється органом (органами) влади на засадах їх відповідальності й незалежності зі спостереження за дотриманням фінансовими посередниками вимог, що висуваються щодо їхньої діяльності, та параметрами функціонування фінансового сектору в аспекті його стійкості. В рамках управлінського підходу фінансовий нагляд слід визначати як комплекс дій уповноваженого органу (уповноважених органів) влади з отримання інформації про стан фінансових посередників та параметри фінансового сектору, перевірки дотримання фінансовими посередниками, що здійснюють діяльність в країні, законодавчих і нормативних актів та встановлення відповідності функціонування фінансового сектору критеріям стійкості, усунення порушень з боку фінансових посередників та підвищення стійкості фінансового сектору країни.

3. Спираючись на критичний аналіз науково-методичних підходів щодо трактування понять „фінансове регулювання”, „фінансовий контроль” й „фінансовий моніторинг”, визначено їх спільні і відмінні риси. Фінансове регулювання передбачає створення норм і правил діяльності фінансових посередників, у той час як фінансовий нагляд спрямований на визначення дотримання фінансовими посередниками вимог стосовно їхньої діяльності та забезпечення стійкості фінансового сектору. Між поняттями „нагляд” і „контроль” не існує чіткої семантичної різниці, оскільки у тлумачних словниках зміст поняття „нагляд” розкривається за допомогою поняття

„контроль” і навпаки, проте контроль і нагляд мають частково спільну мету – забезпечення дотримання чинного законодавства, хоча нагляд більшою мірою спрямований на виявлення, попередження правопорушень та усунення їхніх наслідків, а контроль – на систематичну перевірку виконання Конституції, законів України, інших нормативних актів, дотримання дисципліни і правопорядку та вживання заходів примусу щодо підконтрольних органів. У науковій літературі співвідношення між поняттями „фінансовий нагляд” і „фінансовий моніторинг” практично не аналізується, адже розкриття сутності цих понять практично ніколи не відбувається з використанням один одного. При цьому моніторинг у сенсі організованого систематичного безперервного спостереження за станом об’єкта, може використовуватися у процесі здійснення фінансового нагляду і виступати складовою його методичного інструментарію.

4. У результаті компаративного аналізу мети, об’єктів, суб’єктів і методів фінансового нагляду, фінансового регулювання, фінансового контролю і фінансового моніторингу, обґрунтовано ключові характеристики фінансового нагляду: досягнення мети фінансового нагляду вимагає оцінювання діяльності фінансових посередників лише з точки зору законності (і не вимагає аналізу ефективності, доцільності тощо) та функціонування фінансового сектору з точки зору його стійкості; фінансовий нагляд має дуалістичний об’єкт, який складають, по-перше, фінансові посередники та, по-друге, фінансовий сектор в цілому; суб’єктами фінансового нагляду є уповноважені державні органи, які можуть застосовувати заходи примусу, які не перебувають у відносинах організаційної підпорядкованості з об’єктом нагляду (фінансовими посередниками); фінансовий нагляд здійснюється на систематичній основі і проводиться за допомогою методів спостереження, перевірки, ревізії і аналізу, але втручання в оперативну, господарську або іншу діяльність об’єкта нагляду не допускається.

5. Фінансовий нагляд має частково спільну мету з фінансовим контролем і фінансовим регулюванням, спільні об’єкт і суб’єкти – із фінансовим регулюванням, а також значною мірою спільний методичний інструментарій – із фінансовим контролем і фінансовим моніторингом. Проте наявність

суттєвих відмінностей між фінансовим наглядом та фінансовим регулюванням у методах, між фінансовим наглядом та фінансовим контролем – в об'єкті і суб'єктах, між фінансовим наглядом і фінансовим моніторингом – у меті, об'єкті, суб'єктах і методах зумовлюють самостійний розвиток фінансового нагляду та його відокремлення фінансового нагляду від інших функцій держави у фінансовому секторі.

6. Систематизація існуючих підходів до класифікації фінансового нагляду засвідчила, що види фінансового нагляду, які в них виділяються, лише фрагментарно відображають змістовні і практичні аспекти фінансового нагляду та актуалізувала проблему розмежування видів фінансового нагляду. У роботі запропоновано традиційні ознаки класифікації, зокрема, специфіка організації та здійснення нагляду у різних сегментах фінансового сектору, об'єкт, структура фінансового посередника, підстави проведення, рівень суб'єктів та місце здійснення такими критеріями: час здійснення заходів – попередній, поточний і подальший фінансовий нагляд; джерела даних – документальний і фактичний фінансовий нагляд; охоплення – комплексний та тематичний фінансовий нагляд; суб'єкт ініціативи – фінансовий нагляд за ініціативою фінансового посередника та фінансовий нагляд за ініціативою наглядового органу; склад суб'єктів – одноосібний і колегіальний фінансовий нагляд.

Основні результати дослідження за першим розділом опубліковані в наукових працях: [149; 151; 157; 161; 162; 163; 164; 165; 176].

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ

2.1. Визначення умов досягнення фінансової стійкості як мети фінансового нагляду

Запорукою належного здійснення фінансового нагляду є чітко визначена мета та система завдань. На сьогоднішній день в Україні фінансовий нагляд здійснюється наглядовими органами, відповідальними за певний сегмент фінансового ринку і фінансового сектору, що визначає певну розпорошеність їхніх дій у часи фінансових ускладнень, а також відсутність єдиних підходів до різних фінансових посередників. При цьому кожен з цих органів має власні завдання і повноваження, що не дозволяє їм мати спільну мету і досягати її.

З огляду на це розглянемо науково-методичні підходи до визначення мети фінансового нагляду.

У Зеленій книзі, яка була підготовлена у процесі консультацій щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором України у 2010 р., зазначено, що мета (місія) фінансового регулювання та нагляду полягає у збільшенні ефективності роботи фінансового сектору, підтриманні ринкової довіри, сприянні конкуренції, захисті інтересів споживачів фінансових послуг та зміцненні системної стабільності [136, с. 3].

Науковці С. В. Науменкова та В. І. Міщенко вважають, що метою регулювання та нагляду за функціонуванням фінансового сектору є проведення єдиної державної політики у фінансовій сфері для зміцнення системної стабільності, підвищення ефективності функціонування, підтримання ринкової довіри, сприяння конкуренції, захисту інтересів інвесторів і споживачів фінансових послуг, а також забезпечення прозорості

та відкритості ринків фінансових послуг [232, с. 6].

Російський науковець О. В. Зенькович наголошує на тому, що нагляд за підприємницькою діяльністю спрямований на здійснення таких цілей контролю: дотримання законодавства, підтримка стабільності суспільних відносин, підвищення ефективності державного регулювання. У числі інших цілей нагляду О. В. Зенькович називає забезпечення загальної легітимності управління завдяки поліпшенню якості управлінських рішень і захисту прав споживачів фінансових послуг, більшої відкритості у діяльності фінансових установ [104, с. 7].

На думку М. І. Суржинського, нагляд служить лише суспільним цілям – захисту вкладів і підтриманню ефективної кредитної системи, а зусилля банківського нагляду мають бути спрямовані на реалізацію таких цілей:

- впровадження, підтримка та розвиток широкого кола фінансових послуг в інтересах банківської системи зокрема та економіки країни у цілому;
- забезпечення ефективної і надійної роботи банків та їх спроможності задовольняти потреби, вимоги і претензії своїх клієнтів;
- забезпечення відповідності діяльності банківської системи грошово-кредитній політиці центробанку, враховуючи те, що регулювання може суперечити їхнім цілям і завданням;
- забезпечення дотримання законів, нормативно-правових актів центрального банку, якими встановлено правила, що передбачають відповідний рівень компетенції ведення банківської справи [348].

Знову ж, на наше переконання, такий підхід до визначення мети фінансового нагляду робить її занадто широкою.

Б. П. Адамик та Р. Тиркало наголошують на тому, що нагляд за діяльністю банків здійснюється з метою забезпечення надійності та стійкості окремих банків та передбачає цілісний і неперервний нагляд за здійсненням банками своєї діяльності відповідно до чинного законодавства та інструкцій [4].

Відповідно до ст. 19 Закону України „Про фінансові послуги та

державне регулювання ринків фінансових послуг” метою державного регулювання ринків фінансових послуг є:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- захист інтересів споживачів фінансових послуг;
- створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг;
- створення умов для ефективної мобілізації та розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;
- забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг та захисту прав їх учасників;
- дотримання учасниками ринків фінансових послуг вимог законодавства;
- запобігання монополізації та створення умов для розвитку добросовісної конкуренції на ринках фінансових послуг;
- контроль за прозорістю та відкритістю ринків фінансових послуг;
- сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг [307].

Такий підхід до визначення мети характеризується відсутністю єдності і розпорошеністю цілей у контексті здійснення фінансового нагляду – цей перелік, на нашу думку, являє собою систему завдань.

Згідно зі ст. 5 Закону України „Про Національний банк України”, головною метою банківського регулювання і нагляду є безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів [299]. Відповідно до ст. 67 Закону України „Про банки і банківську діяльність” метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках [277]. Отже, хоча мета банківського нагляду в Україні й визначена у двох документах, протиріч між ними

практично немає – відтак можна вважати, що метою банківського нагляду є стійкість банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів.

Згідно зі ст. 67 Закону України „Про недержавне пенсійне забезпечення”, метою державного нагляду та контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення є захист майнових прав і законних інтересів учасників недержавного пенсійного забезпечення [302].

У Законі України „Про кредитні спілки”, як уже зазначалося, не визначено сутність поняття „державне регулювання і нагляд за діяльністю кредитних спілок” і, як наслідок, не сформульовано його мету.

У Проекті Концепції регулювання фінансового ринку України, підготовленому робочою групою з представників професійних учасників ринку фінансових послуг, а також бізнес-асоціацій, об’єднань підприємців та фахівців органів державної влади України, визначено, що регулювання фінансового ринку та нагляду за діяльністю фінансових установ базується на трьох цілях: захист інвесторів та споживачів фінансових послуг; забезпечення умов для справедливості, ефективності та прозорості фінансового ринку; зниження системних ризиків як інвесторів та споживачів фінансових послуг, так і фінансових установ [140].

У зарубіжній практиці фінансового нагляду його метою традиційно вважається підвищення стійкості, надійності, прозорості та ефективності фінансового сектору та зниження системних ризиків. Окрім того, мета фінансового нагляду може визначатися як забезпечення відкритої, справедливої і впорядкованої конкуренції на фінансових ринках на основі дотримання вимог законодавства і запобігання системному ризику, а також захист законних прав та інтересів вкладників, інвесторів і страхувальників.

З погляду на те, що новим кроком у практиці фінансового нагляду стало виникнення і становлення макропруденційного нагляду, основоположною та єдиною метою фінансового нагляду в контексті його стратегічного розвитку в сучасних умовах, на наше переконання, має бути забезпечення стійкості фінансового сектору.

Слід зауважити, що враховуючи складність і багатогранність поняття „стійкість фінансового сектору”, на сьогодні не вироблено єдиного загальноприйнятого і чітко окресленого його визначення.

Це значною мірою зумовлено тим, що поняття „стійкість фінансового сектору” є відносно новим – воно з’явилося на початку 90 р. ХХ століття і на сьогоднішній день перебуває на початковій стадії розроблення і дослідження.

По-перше, виникнення цього поняття пов’язано із цілою низкою проблем і криз у фінансовому секторі, з якими стикнулися уряди і центральні банки різних країн у різні історичні періоди. Як справедливо зазначає Б. І. Пшик, актуальність проблеми забезпечення фінансової стабільності в цілому посилилася на тлі лібералізації руху капіталу, бурхливого розвитку ринку фінансових послуг для іноземного капіталу та інших процесів економічної глобалізації, які спостерігалися у багатьох країнах, що наочно продемонструвало небезпеку фінансових дисбалансів і можливість швидкого розвитку фінансових криз [311, с. 92]. Отже, це поняття бере свій початок із комплексу практичних проблем, з яким стикнулися органи грошово-кредитного регулювання і фінансового нагляду.

Багатогранність поняття „стійкість фінансового сектору” обумовлена тим, що стійкість фінансового сектору, з одного боку, є характеристикою його функціонування, з іншого – визначає стан фінансової системи та економічної системи країни. Ці взаємозв’язки вимагають комплексного підходу до визначення стійкості фінансового сектору та управління нею.

Дослідження і систематизація науково-методичних підходів, що склалися у фінансовій науці та практиці фінансового нагляду, дозволили нам дійти висновку, що для характеристики стійкості фінансового сектору використовуються декілька понять – „фінансова стійкість” (financial soundness) і „фінансова стабільність” (financial stability), які часто ототожнюються.

Передусім зауважимо, що крім змістовних аспектів при визначенні поняття „стійкість фінансового сектору” слід враховувати і лінгвістичні.

В українській мові поняття „стабільність” асоціюється з незмінністю. У

тлумачному словнику С. І. Ожегова поняття „стабільність” визначається як „міцність, стійкість, постійність” [248]. Водночас фінансовий сектор є динамічним і його стійке функціонування та розвиток не передбачають його незмінність. Тому обом англійським поняттям „financial soundness” і „financial stability” в українській мові краще, на наше переконання, відповідає поняття „фінансова стійкість”, а не „фінансова стабільність”. Аргументуючи свою позицію, звернемося до тлумачного словника Д. В. Дмитрієва, де знайдемо таке його тлумачення: „Стійким до чого-небудь називають об’єкт, який здатний зберігати свої функціональні якості при несприятливому впливі зовнішнього середовища” [79, с. 1140]. При цьому основне змістовне навантаження робиться не на постійності системи чи об’єкта, а на збереженні їхніх сприятливих якостей при несприятливому впливі зовнішнього середовища. Саме такий підхід до тлумачення сутності стійкості має стати підґрунтям для визначення поняття „стійкість фінансового сектору”, оскільки він є найбільш правильним і адекватним з позиції використання у фінансовій сфері, в якій присутні зовнішні шоки, значні ризики, невизначеність та асиметричність інформації.

Окрім того, зауважимо, що в українській мові не набуло поширення поняття „нестійкість”, попри вищезазначені лінгвістичні особливості, натомість використовується поняття „нестабільність”. Ця особливість проявляється і у фінансовій науці, а відтак у фінансовій термінології – поняття „фінансова нестабільність” зазвичай вживається як протилежне поняттю „фінансова стійкість”. Тому ототожнення понять „фінансова стійкість” і „фінансова стабільність” видається нам дещо вмотивованим, хоча не цілком прийнятним у лінгвістичному сенсі.

Традиційно під стійкістю розуміють здатність системи зберігати незмінними деякі її властивості та характеристики. Але таке трактування, на наше переконання, є дуже неконкретним. Визначення стійкості системи як у вітчизняній, так і в іноземній наукових школах має різні трактування з огляду на різноманітність самих систем та їхніх характеристик. Так, стійкість, що розглядається для статичних і динамічних систем, може характеризуватися як

фіксованими параметрами (конкретними точками), так і змінними характеристиками (прив'язкою руху системи до будь-якої площини чи траєкторії).

Складність розроблення критеріїв фінансової стійкості визначається тим, що сьогодні немає єдності в розумінні як самого поняття „стійкість системи”, так і в класифікації видів стійкості. Так, програма оцінювання фінансового сектору Міжнародного валютного фонду і Світового банку (FSAP) передбачає оцінювання надійності окремих підсистем (передусім банківської системи), якості банківського, страхового, фінансового ринків та нагляду за прийнятими міжнародними стандартами, проведення стрес-тестів, оцінювання здатності монетарної влади ефективно реагувати у випадку системного стресу, але не розкриває поняття стійкості фінансової системи і стійкості фінансового сектору [426].

Система вважатиметься стійкою, якщо при її збуренні вона відхиляється незначно від стану рівноваги, а всі наступні рухи залишаються на відносно малій відстані від рівноваги. Але часто для динамічної системи рівновага може мати багатократний прояв. Такі багатократні прояви рівноваги в економіці змусили вчених увести поняття стійкості в процесі адаптації та квазістійкості системи. Процес адаптації системи, як вважають, є глобально стійким, якщо для будь-якого початкового її стану є точка рівноваги, до якої система прямує, – ця точка не повинна бути тією ж самою для всіх початкових умов. Квазістійкість відображається послідовністю точок від будь-якої початкової точки, що передає послідовність часу, яка прямує до нескінченості, і всі ці точки є точками рівноваги [495, с. 461].

Все це зумовлює відсутність єдності стосовно тлумачення сутності поняття „фінансової стійкості”, адже у вітчизняній та іноземній наукових школах досі немає його остаточного визначення.

У сучасній практиці фінансового нагляду традиційним підходом до визначення сутності поняття „фінансова стійкість” стало його трактування через множину критеріїв.

Критичний аналіз науково-методичних підходів до тлумачення сутності

поняття „фінансова стійкість” у фінансовій науці та практиці фінансового нагляду в Україні та пострадянських країнах засвідчив, що фінансова стійкість тут розглядається на різних рівнях – як характеристика фінансової системи, фінансового сектору, грошово-кредитної системи, банківської системи, національної і глобальної економіки.

Наведемо визначення поняття „фінансова стійкість” вітчизняними науковцями та науковцями з пострадянських країн. Деякі науковці розглядають поняття „фінансова стійкість” з прив’язкою до фінансової системи:

- фахівці Центру наукових досліджень Національного банку України: „фінансова стійкість – це такий стан динамічної фінансової системи, за якого вплив будь-яких шоків на фінансову систему (чи на окремі її елементи) не заважає їй забезпечувати ефективний перерозподіл фінансових ресурсів в економіці, функціонування платіжної системи, а також абсорбцію (амортизацію) шоків” [251, с. 12, 68];
- І. І. Попов: „фінансова стійкість – це збалансований стан, який визначається певним трендом протягом тривалого інтервалу часу, який розглядається <...> Це пов’язано з тим, що фінансова система, як об’єкт, що досліджується, діє в постійно змінних умовах зовнішнього середовища, але важливим є те, щоб така лінія знаходилась у певних межах” [273];
- П. В. Каллаур: „фінансова стійкість – це властивість фінансової системи повертатися до рівноважного стану після припинення впливу, яке вивело її з цього стану” [113, с. 33];
- автори Зеленої книги, підготовленої у процесі консультацій щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором України: „фінансова стійкість – це стан розвитку фінансової системи, за якого вплив будь-яких дій на фінансову систему (чи на окремі її елементи) несуттєво впливає на можливість виконання фінансовою системою власних функцій. Для України

цими функціями є створення умов для реалізації стійкого розвитку економіки України” [136, с. 18];

- В. Бурлачков: „фінансова стабільність – це стійкість фінансових ринків і фінансових інститутів, зокрема наявність на ринку достатнього обсягу ліквідності та рівня капіталу фінансових установ для покриття можливих втрат <...> У такому випадку до умов забезпечення фінансової стабільності не входить стабільність цін фінансових активів, оскільки їх коливання є наслідком динамічності ринкових процесів, а отже – іманентною властивістю фінансових інструментів” [37, с. 56].

Науковець І. О. Школьник наголошує на тому, що фінансова система може вважатись стабільною, якщо вона:

- полегшує ефективний розподіл економічних ресурсів як у просторі, так і в часі, а також інші фінансово-економічні процеси, такі як: зберігання та інвестування коштів, кредитування та отримання позик, створення та розподіл ліквідності, формування ціни на активи, і в результаті нагромадження багатства та зростання виробництва;
- дозволяє оцінювати, котирувати та розподіляти фінансові ризики, а також здійснювати управління ними;
- зберігає здатність виконувати ці важливі функції навіть в умовах політичних, соціальних, економічних потрясінь і зовнішньої фінансової нестабільності, а також при посиленні певних диспропорцій в економіці [379, с. 41].

Оскільки фінансова система включає різноманітні елементи, то у випадку, коли вона ефективно виконує вищезазначені функції, виникнення проблем у одного з елементів не повинно нести загрозу стабільності фінансової системи в цілому. Стабільна фінансова система має властивість обмежувати та врегульовувати диспропорції шляхом використання механізмів самокоригування, перш ніж вони призведуть до виникнення фінансової кризи, а також дозволяє грошовій одиниці країни виконувати всі властиві грошам

функції (тут відбувається поєднання фінансової та грошово-кредитної стабільності) [379, с. 41-42].

Науковці А. О. Тихонов і О. О. Зубкович фінансову стійкість ототожнюють з поняттям „стійкість грошово-кредитної системи”, під якою розуміють стійке функціонування її складових елементів, здатність збереження її властивостей за несприятливих зовнішніх впливів, ефективні системи нагляду, моніторингу та управління ризиками; раціональну монетарну політику, яка не провокує зростання цін; відсутність відхилень цін на фінансові активи від їх фундаментальних рівнів [351, с. 12].

В. В. Козюк досліджує поняття „глобальна фінансова стабільність” як „такий розвиток фінансового сектору, який би сприяв довгостроковому зростанню глобальної економіки в цілому, забезпечив безперешкодне фінансування дефіцитів платіжних балансів із приватних джерел <...>, створив рамкові умови для запобігання кризовим ситуаціям у фінансово-банківській і валютно-курсовій сферах” [130].

Фахівці Інституту економіки перехідного періоду поняття фінансової стійкості вивчають з позиції факторів, які впливають на стан фінансової системи і можуть вивести її з рівноваги, а саме: банківської паніки, безвідповідальної поведінки банків, асиметрії інформації, ефекту зараження та коливання цін активів на фінансових ринках) [240].

Науковець Б. І. Пшик, досліджуючи місце фінансової стійкості у системі макроекономічної стійкості країни, обґрунтував наявність трьох підходів до трактування поняття „фінансова стійкість”:

- прямий підхід – визначення містять опис функцій та інших характеристик, якими повинна володіти фінансова система у стабільному стані. В основі цих визначень лежить теза, що фінансова система є стабільною до тих пір, поки вона виконує покладені на неї функції;
- зворотній підхід – фінансова стійкість досліджується як відсутність нестабільності та фінансової кризи;
- змішаний підхід – полягає в одночасному застосуванні прямого і

зворотного підходів у визначенні поняття „фінансова стійкість” [311, с. 95].

У проєкті Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 р. стійкість фінансового сектору визначається як його здатність до самодостатнього розвитку, протидії негативному впливу інших країн на внутрішню фінансову політику України, а також нейтралізації загроз світових фінансових криз [345, с. 4].

Проведемо систематизацію і критичний аналіз науково-методичних підходів до трактування сутності поняття „фінансова стійкість”, які напрацьовані зарубіжними науковцями та фахівцями міжнародних фінансових інститутів, наглядових і регуляторних органів.

Професор Вищої школи бізнесу при Колумбійському університеті Ф. Мишкін вважає, що фінансова нестабільність виникає, коли фінансова система піддається шокам та інформаційним потокам таким чином, що вона більше не може трансформувати заощадження в інвестиції [467].

Представник Міжнародного валютного фонду Г. Шиназі вважає, що фінансова стабільність – це ситуація, в якій фінансова система здатна задовільно виконувати три ключові функції одночасно: по-перше, фінансова система ефективно і безупинно сприяє міжчасовому розподілу ресурсів в економіці від власників заощаджень до інвесторів і розподілу економічних ресурсів загалом; по-друге, фінансові ризики на перспективу визначаються й оцінюються з прийнятною точністю, а також відносно добре керуються; по-третє, фінансова система перебуває в такому стані, що спроможна абсорбувати фінансові та реальні економічні шоки. На думку фахівця, фінансова система перебуває у стані стабільності, коли вона сприяє функціонуванню економіки і розсіює фінансові дисбаланси, які виникають ендогенно або як результат значних негативних і непередбачуваних подій [377, с. 2]. Такий підхід до розуміння фінансової стійкості вимагає належної роботи фінансових інститутів, фінансового ринку та фінансової інфраструктури, тобто фінансового сектору в цілому, а також акцентує увагу на такій важливій передумові стійкості фінансового сектору як оцінювання та управління

ризиками.

М. Фут з Управління з фінансового регулювання і нагляду Великої Британії пропонує розуміти фінансову стійкість з таких позицій:

- а) монетарна (цінова) стабільність;
- б) наближення рівня зайнятості в економіці до природного рівня;
- в) довіра до економічних операцій ключових фінансових інституцій та ринків;
- г) відсутність негативного впливу руху цін на реальні та фінансові активи в економіці на (а) або (б) [433].

Вищенаведений підхід ґрунтується на тому, що основою фінансової стійкості є стійкість функціонування фінансового ринку, цінова стабільність та стабільність грошово-кредитної системи.

Е. Крокет, представник Банку міжнародних розрахунків і Форуму фінансової стійкості, дотримується думки, що фінансова стійкість визначається як відсутність нестійкості, тобто стану, в якому економічна діяльність потенційно послаблює коливання цін фінансових активів або нездатність фінансових установ відповідати за договірними зобов'язаннями [416].

Представник банку Канади Дж. Чант також вважає за доцільне сутність фінансової стійкості розглядати як протилежну фінансовій нестабільності – ситуації на фінансових ринках, яка перешкоджає або загрожує економічній діяльності [409].

Р. Фергюсон з Федеральної резервної системи США фінансову стійкість розглядає з позиції фінансової нестійкості, під якою він розуміє ситуацію, що характеризується такими критеріями:

- ціни на деякі важливі набори фінансових активів можуть суттєво відхилятися від рівноважних;
- функціонування ринку та кредитна спроможність на національному і на міжнародному рівні значною мірою викривлені;
- відхилення в споживанні як при високих, так і низьких виробничих можливостях економіки.

Р. Фергюсон розглядає фінансову стійкість через її протилежність – фінансову нестабільність, яка визначається трьома критеріями: 1) суттєвим відхиленням цін на ключові активи від фундаментальних значень та (або) 2) збоями у функціонуванні ринків цінних паперів і доступом до кредиту всередині країни і, можливо, на міжнародному рівні; 3) суттєвим відхиленням сукупних витрат від потенційних значень [425].

В. Дуйзенберг, фахівець Європейського центрального банку, під фінансовою стійкістю розуміє стабільність загального рівня цін, маючи на увазі відсутність як інфляції, так і дефляції [422].

В обох вищенаведених підходах основоположним критерієм є критерій цінової стабільності на фінансові активи.

Т. Падоа-Шіопа вважає, що фінансова стійкість – це стан, за якого фінансова система спроможна витримувати порушення, при цьому не допускаючи кумулятивних процесів, які зможуть завдати шкоду заощадженням для інвестування й обробленню платежів в економіці [473].

Н. Н. Веллінк, фахівець Центрального банку Нідерландів, наголошує на тому, що визначення фінансової стійкості слід надавати через ознаки стійкої фінансової системи: „...стійка фінансова система здатна до ефективного розміщення ресурсів та абсорбції шоків, уникаючи руйнівного впливу на реальну економіку або на інші фінансові системи. Також система безпосередньо не повинна бути джерелом шоків. Тому наше визначення охоплює ті гроші, які функціонують належним чином як засіб платежу і як розрахункова одиниця, та фінансову систему, яка має адекватно виконувати функцію з мобілізації заощаджень, диверсифікації ризиків та перерозподілу ресурсів” [494].

Відповідно до розуміння поняття „фінансова стійкість” Т. Падо-Шіопа і Н. Веллінком, ключовими ознаками фінансової стійкості є такі, що відносяться до грошово-кредитної системи.

Фахівці Бундесбанку – Центрального банку Німеччини вважають, що фінансова стійкість описує стійкий стан, за якого фінансова система ефективно виконує її ключові економічні функції, такі як розподіл ресурсів,

покриття ризиків, організація платежів і можливість робити це навіть у моменти шоків, стресових ситуацій та у періоди глибоких структурних змін [482].

У Центральному банку Південно-Африканської Республіки наголошують на тому, що фінансова стійкість може характеризуватись як відсутність макроекономічних втрат від шоків, що діють на систему фінансового обміну між домогосподарствами, корпораціями і фінансовими інституціями. Розвиваючи цей підхід, науковці дотримуються думки, що фінансова стійкість є доказом ефективної регуляторної інфраструктури, ефективного фінансового ринку, ефективних фінансових інституцій. Відтак фінансова стійкість існуватиме лише в разі усвідомлення приватними і ринковими суб'єктами тих умов, за яких вона може бути досягнута, та зведення до мінімуму будь-якого втручання з метою уникнення системного ризику [432].

У Банку Норвегії фінансова стійкість визначається як відсутність криз у фінансовій системі, тобто стійкість фінансового сектору до шоків, які виникають у діяльності фінансових установ чи функціонуванні фінансових ринків [431].

Фахівцями Банку Польщі фінансова стійкість розглядається з позиції стійкості фінансової системи – ситуації, коли система безперервно й ефективно виконує всі свої функції, навіть за умов значних неочікуваних і негативних шоків [429].

У Банку Чехії під фінансовою стійкістю розуміють ситуацію, в якій фінансова система діє без суттєвих вад недоліків або небажаних впливів на поточний і майбутній розвиток економіки в цілому, що засвідчує високий ступінь стійкості системи до потрясінь [430].

Фахівці Національного банку Республіки Казахстан визначають фінансову стійкість досить широко – як відсутність диспропорцій в економіці, які можуть призвести до корекції фінансових ринків, розгортання системної кризи та падіння спроможності фінансових інститутів забезпечувати безперебійне функціонування фінансової системи й підтримувати ділову

активність реального сектору економіки [241].

В процесі дослідження ми дійшли висновку, що, по-перше, більшість визначень поняття „фінансова стійкість” характеризуються певною апофатичністю, тобто при аналізі використовується метод протиставлення – фінансова стійкість визначається як відсутність, відповідно, фінансової нестабільності. В науковому сенсі це не зовсім прийнятний підхід до аналізу змісту поняття „фінансова стійкість” і стійкості фінансового сектору як явища – через використання деяких термінів, понять і категорій, що виходять за межі його сутнісних ознак. По-друге, вищенаведені визначення в більшій мірі описують наслідки фінансової стійкості (або фінансової нестабільності) для економіки, ніж її внутрішній зміст і фундаментальну сутність стійкості фінансового сектору.

Вирізняється серед інших підхід до визначення фінансової стійкості, запропонований Е. Хюпкесом. Науковець наголошує, що органи регулювання і нагляду всіх країн світу несуть відповідальність за забезпечення нормального фінансового стану банків та інших фінансових установ, а також збереження стійкості фінансової системи. При цьому фінансову стійкість він вважає явним суспільним товаром, який обумовлює більш складні рамки регулювання і нагляду [367, с. 2].

Найбільш повним і обґрунтованим підходом до визначення фінансової стійкості нам видається підхід, наведений у робочому звіті Міжнародного валютного фонду WP/04/101 „International Capital Markets Department Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability”. Відповідно до нього фінансова стійкість розглядається як такий стан або ситуація у фінансовому секторі, за якої забезпечується ефективний і своєчасний перерозподіл фінансових ресурсів, адекватна оцінка та ефективне управління ризиками, абсорбція фінансових шоків – здатність фінансового сектору поглинати фінансові шоки без істотних потрясінь [449].

Проте, на наше переконання, до стійкості фінансового сектору слід підходити не стільки з позиції функціонування і розвитку фінансового сектору, скільки з позиції підґрунтя її формування. В рамках такого підходу

нами пропонується у якості компонент фінансової стійкості розглядати надійність, прозорість та ефективність. При чому ці характеристики властиві фінансовим посередниками, фінансовим ринкам та органам фінансового нагляду.

Трактування надійності ринку представлене у Економічній енциклопедії як стійкість ринку до політичних потрясінь, прорахунків і помилок економічних, фінансових та інших вищих органів [84]. На наше ж переконання, надійність фінансового ринку визнається здатністю абсорбувати фінансово-економічні шоки.

У Словнику української мови визначено сутність прикметника „надійний” як такого, що викликає повну довіру, на якого цілком можна покластися; такого, що відповідає своєму призначенню; такого, що забезпечує досягнення мети; перевіреного [331, с. 69]. З огляду на це, надійність фінансових посередників найбільш вдало може бути визначена як адекватність капіталу та прийнятих установою ризиків. Надійність органів фінансового нагляду може бути визначена виходячи із довіри усіх учасників ринку – фінансових посередників та їхніх клієнтів – до дій регуляторного та наглядового органу. На практиці ця властивість проявляється як операційна незалежність органу фінансового нагляду. Під операційною незалежністю розуміють такі умови діяльності органів регулювання, які передбачають їх автономію, що уможливує встановлення пруденційних правил і нормативів, а також надання особливого статусу, який гарантує достатні права для забезпечення неупередженого нагляду.

„Чистки” банківської системи України у 2015–2016 рр. призвели до ліквідації роботи близько 80 банків, при цьому деякі з них припинили діяльність через непрозору структуру власників [100]. Концептуально під прозорістю діяльності фінансових посередників у наукових і практичних колах традиційно розуміють прозорість їхніх фінансових потоків, яка, на нашу думку, у контексті фінансового нагляду може бути забезпечена повнотою інформації про власників, походження коштів акціонерів, здійснювані

операції. Вищенаведений аспект прозорості діяльності фінансових посередників більшою мірою важливий для наглядових органів. Для учасників ринку, контрагентів та клієнтів банківських і фінансових установ більшої важливості набуває надання фінансовим посередником усім зацікавленим особам необхідної для прийняття рішень інформації на принципах повноти, відкритості, своєчасності і зрозумілості.

Прозорість фінансового ринку є досить усталеним поняттям, під яким розуміють суттєву умову функціонування вільного ринку, яка передбачає вільний доступ до інформації про ціни та обсяги здійснюваних операцій [360]. Вважається, що фінансові ринки за високої прозорості функціонують більш упорядковано і надійно, адже вільний доступ до інформації сприяє скороченню кількості помилок і волатильності ринку, а також може запобігти паніці та втечі капіталу [310].

Прозорість діяльності наглядових органів нами пропонується розглядати через зміст їхньої підзвітності. На сьогоднішній день широко обговорюється необхідність підвищення незалежності наглядових органів, проте посилення їх незалежності є невід'ємним від посилення підзвітності діяльності органів фінансового нагляду. Підзвітність органів нагляду є запорукою їх фактичної незалежності. Незалежність ніколи не буває абсолютною, оскільки навіть рівні й незалежні партнери обов'язково повинні співпрацювати і координувати свої дії. Крім того, політична легітимність тягне за собою вимогу щодо підзвітності незалежних наглядових органів у використанні повноважень, делегованих їм законодавчими органами. Компромісу між незалежністю і підзвітністю не існує: дві концепції доповнюють одна одну. Підзвітність необхідна для фактичної незалежності. Чим вище ступінь незалежності, тим важливішими стають механізми підзвітності [118, с. 14-15].

Поняття підзвітності є розпливчастим й не регламентується у правовій площині. Поняття „незалежність” і „підзвітність” можуть бути розмежовані виходячи з таких аспектів:

- незалежність органу фінансового нагляду не може бути абсолютною, адже повноваження делеговані йому органами або гілкою влади, яка підзвітна виборцям, це проявляється в тому, що орган фінансового нагляду має звітувати про свою діяльність і вживати заходів щодо виправлення недоліків і усунення проблем;
- механізми контролю за діяльністю органу фінансового нагляду є взаємодоповнюючими і такими, що перетинаються, при цьому справляється враження, що фактично орган фінансового нагляду ніхто не контролює, але він все одно є підконтрольним;
- підзвітність і незалежність є взаємодоповнюючими поняттями, адже перша зміцнює другу; в цьому контексті ключовою виступає репутація органу фінансового нагляду, яка формується шляхом роз'яснення дій наглядового органу, можливості суспільства в обговоренні рішень органу та висловленні думки щодо них; при цьому орган нагляду з бездоганною репутацією з більшою ймовірністю користуватиметься довірою суспільства, і в спірних випадках його позиція сприйматиметься як правильна, посилюючи, у свою чергу, незалежність органу фінансового нагляду.

Така складна і спеціалізована діяльність як нагляд за функціонуванням фінансового сектору вимагає чисельних механізмів підзвітності щодо діяльності органів фінансового нагляду:

- попередня підзвітність – передбачає надання звітності до початку дій відомства (наприклад, в рамках консультацій із зацікавленими сторонами з питань політики у сфері нагляду та регулювання);
- фактична підзвітність – звітність після прийняття заходів (наприклад, у формі річних звітів);
- роз'яснювальна підзвітність – вимагає вказувати і деталізувати причини вжитих заходів і пояснювати їх;
- коригуюча підзвітність – зобов'язання розглядати і задовольняти скарги, вживаючи заходів щодо виправлення недоліків політики чи

нормотворчості;

- процедурна підзвітність – стосується вимог щодо обов'язкових для виконання процесуальних норм;
- матеріально-правова або функціональна підзвітність – покликана забезпечити обґрунтованість заходів регулювання та нагляду з точки зору цілей відомства;
- персональна підзвітність – стосується виконання обов'язків, делегованих окремим особам у відомстві;
- фінансова підзвітність – надання вичерпної інформації щодо використання фінансових ресурсів і оприлюднення фінансових звітів;
- підзвітність за результати діяльності – стосується ступеня виконання відомством його цілей.

Ефективність діяльності фінансових посередників можна визначити, звернувшись до теорії та практики фінансового менеджменту, як підвищення ринкової вартості фінансової установи на основі раціональної фінансової політики. Досягнення цієї мети вимагає від менеджменту фінансових посередників для виконання таких завдань: формування достатнього обсягу фінансових ресурсів та їх найбільш ефективного використання відповідно до оперативних і стратегічних завдань розвитку, забезпечення поточної і перспективної платоспроможності, максимізація прибутку з найменшим рівнем фінансового ризику, досягнення фінансової рівноваги [363, с. 17-18].

Враховуючи здобутки економічної науки, можемо стверджувати, що ефективність ринку визначається рівнем конкуренції. Ринкова конкуренція сприяє найбільш ефективному використанню обмежених ресурсів, впровадженню сучасних технологій, зниженню витрат, максимальному задоволенню потреб клієнтів, встановленню справедливої ціни. І в цьому сенсі фінансовий ринок не є винятком – без належного рівня конкурентної боротьби процес перерозподілу вільних фінансових ресурсів неможливий. Враховуючи специфіку фінансового ринку, також слід наголосити на тому, що вимірником

ефективності може стати поняття фінансового розвитку – Всесвітній економічний форум World Economic Forum, WEF) оприлюднює, починаючи з 2008 р., щорічні звіти щодо фінансового розвитку країн з даними Financial Development Index.

Ефективність роботи органів фінансового нагляду, на наше переконання, слід оцінювати за результатами досягнення основної функції, мети та кількісних чи якісних індикаторів їх досягнення, визначених законодавчими чи нормативними документами. Одним із підходів до оцінювання ефективності діяльності органів фінансового нагляду є визначення абсолютних і відносних показників використання коштів для забезпечення діяльності органу фінансового нагляду. Наприклад, для центральних банків поширеною є практика визначення чисельності персоналу наглядової установи у розрахунку на один банк. Не менш важливим аспектом ефективності діяльності наглядового органу є наявність механізмів відповідальності за прийняті рішення та існування практики їх застосування.

Підводячи підсумок проведеного дослідження щодо визначення мети фінансового нагляду, слід наголосити на тому, що в сучасних умовах розвитку фінансового сектору метою фінансового нагляду має бути фінансова стійкість.

Під фінансовою стійкістю, на нашу думку, слід розуміти такий стан фінансового сектору, за якого забезпечується його здатність виконувати свої функції та абсорбція фінансових шоків. Систематизація науково-методичних підходів до тлумачення поняття „фінансова стійкість” засвідчила, що це поняття розглядається з прив’язкою до різних рівнів – як характеристика фінансової системи, фінансового сектору, грошово-кредитної системи, банківської системи, національної і глобальної економіки. Змістовно науковці визначають фінансову стійкість в рамках прямого підходу – на основі обґрунтування її ключових характеристик, зворотного підходу – як відсутність фінансової нестабільності, а також поєднуючи обидва підходи.

Отже, можна стверджувати, що складність визначення поняття „фінансова стійкість” як мети фінансового нагляду зумовлена такими її особливостями:

- системність – фінансова стійкість виникає як синергетичний результат надійності, прозорості та ефективності фінансових посередників, фінансового ринку та органів фінансового нагляду;
- множинність – фінансова стійкість не являє собою єдино можливий стан фінансового сектору, а охоплює певний діапазон його станів;
- динамічність – паралельно із фінансовою стійкістю існує ймовірність переходу фінансового сектору у зону нестабільності та кризи;
- обумовленість – стійкість фінансового сектору підтримується належно функціонуючим фінансовим наглядом, що зобов'язує фінансових посередників дотримуватися вимог професійної діяльності та обмежувати ризики;
- комплексність – фінансова стійкість перебуває під впливом низки факторів: як внутрішніх, пов'язаних із функціонуванням фінансового сектору, так і макроекономічних, міжнародних та глобальних фінансових явищ і процесів.

2.2. Концептуальні основи стратегічного розвитку фінансового нагляду України

На тлі загострення проблеми забезпечення стійкості фінансового сектору і згладжування циклічності його функціонування і розвитку назріла суттєва необхідність формування цілісного бачення щодо розбудови фінансового нагляду і передусім визначення його принципових підходів, методів та інструментів.

Саме тому питання стійкості фінансового сектору і розбудови фінансового нагляду зараз враховуються в стратегічних і основоположних документах, які стосуються економічної системи в цілому, фінансового

сектору та його структурних елементів, а також системи фінансового нагляду.

З огляду на це потребують розгляду, вивчення і систематизації проблеми, перспективи і напрями розвитку фінансового сектору і розбудови системи фінансового нагляду в Україні, які визначені в розроблених останнім часом стратегічних документах:

- Проект Стратегії розвитку України у період до 2020 року, розроблений на виконання доручення Кабінету Міністрів України Міністерством економіки України за участю центральних органів виконавчої влади, Державної установи „Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України” із врахуванням пропозицій, отриманих від громадських організацій [344];
- Національна стратегія розвитку „Україна – 2015” в редакціях 2008 р. [354] і 2009 р. [355], яка базується на результатах дослідження „Стратегічні виклики суспільству та економіці України у ХХІ ст.” під редакцією В. М. Гейця, В. П. Семиноженка і Б. Є. Кваснюка та підсумовує роботу, що декілька років тривала під егідою „Українського форуму”;
- Програма економічних реформ на 2010–2014 роки „Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, розроблена робочими групами Комітету з економічних реформ Верховної Ради України, які об’єднали зусилля представників державного апарату, регіональної влади, бізнесу, українського і міжнародного експертного товариства [96].

Безпосередньо розвитку фінансового сектору та його складових стосуються такі стратегічні розробки:

- Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [133];
- Проект стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року, розроблений робочою групою в складі представників Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків

фінансових послуг, Національного банку України та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [345];

- Концепція розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013–2014 роки, розроблена фахівцями Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [140];
- Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012–2021 роки, розроблена фахівцями Української федерації ubezpieчення [343];
- Концепція розвитку системи кредитної кооперації [142].

Слід зазначити, що безумовно позитивним моментом у розбудові системи фінансового нагляду є наявність в Україні розроблених концепцій, які безпосередньо стосуються питань наглядових дій у фінансовому секторі:

- Стратегія Національного банку України [341];
- Концепція консолідованого нагляду за діяльністю учасників небанківських фінансових груп, розроблена фахівцями Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку виходячи з потреби належного регулювання питань функціонування небанківських фінансових груп та мінімізації ризиків діяльності як окремих учасників небанківських фінансових груп, так і ризиків самих груп [139];
- Концепція запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку, розроблена фахівцями Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку з метою захисту активів інвесторів і, як наслідок, посилення довіри інвесторів до фондового ринку України, запобігання настанню неплатоспроможності професійних учасників фондового ринку [137];
- Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програма розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами,

- розроблена фахівцями Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [138];
- Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг в Україні на 2012–2017 роки, розроблена фахівцями Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [342];
 - Проект Концепції регулювання фінансового ринку України, підготовлений робочою групою з представників професійних учасників ринку фінансових послуг, а також бізнес-асоціацій, об'єднань підприємців та фахівців органів державної влади України [140];
 - Концепція Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні [306].

У Проекті Стратегії розвитку України на період до 2020 року визначено, що стратегічною метою розвитку економіки України є входження України до групи країн, де домінує інноваційний шлях розвитку. При цьому однією із вихідних умов формування ефективної економічної системи є розвиток стійких та ефективних фінансових інститутів [344, с. 144]. Крім того, у Проекті визначено, що розвиток економіки значною мірою залежатиме від оздоровлення внутрішніх фінансових ринків [344, с. 69]. Зауважимо, що розробники цього документа акцентують увагу на двох аспектах розвитку фінансового ринку – ефективності і стійкості, оскільки, як показала вітчизняна і міжнародна практика, неконтрольований розвиток фінансового ринку може стати джерелом фінансово-економічних криз і потрясінь. Це твердження відповідає сучасному баченню мети фінансового нагляду, яка полягає в забезпеченні фінансової стійкості.

Розробниками Проекту Стратегії розвитку України на період до 2020 року було проведено SWOT-аналіз функціонування фінансових ринків в Україні (табл. Д.1 додатку Д). При цьому серед елементів, за якими проводився SWOT-аналіз, є аспекти, що стосуються фінансового нагляду. З-серед сильних сторін функціонування фінансових ринків фінансового нагляду так чи інакше торкаються такі: порівняно ефективна система нагляду за банківською системою,

що, в свою чергу, означає можливість підвищення якості фінансового нагляду за небанківськими фінансовими установами та ринком цінних паперів, а також розвиток нових фінансових продуктів, технологій та інновацій після приходу іноземного капіталу на український ринок. Про необхідність удосконалення системи фінансового нагляду свідчить така слабка сторона функціонування фінансових ринків як різке погіршення якості кредитного портфелю банків. При цьому слід зауважити, що у Проекті Стратегії розвитку України на період до 2020 року нічого не зазначено про низку проблем, з якими стикнулися небанківські фінансові установи під час фінансової кризи. Окрім того, в Проекті Стратегії розвитку України на період до 2020 року конкретно сказано про важливість удосконалення системи фінансового нагляду, тобто наголошено на необхідності посилення ефективності нагляду за фінансовими установами і передусім на забезпеченні дієвої співпраці між органами фінансового нагляду – Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку і Національним банком України [344, с. 162].

Національна стратегія розвитку „Україна – 2015” одним із ключових завдань на шляху прискорення економічного і соціального розвитку України визначає забезпечення макроекономічної стабільності, в рамках якої повинні забезпечуватися грошово-кредитна і фінансова стабільність [354, с. 34, 50-52; 355, с. 32-33, 36]. Окрім того, у цьому ж документі критично наголошується на існуванні загроз фінансовій стійкості України та чітко визначено ознаки фінансової нестабільності у країні [354, с. 34-36, 38].

Відтак стратегічним орієнтиром державної фінансової політики в контексті виконання завдань економічної політики визначається побудова якісно нової інтегрованої фінансової системи, яка повинна бути:

- основою економічної та фінансової стабільності у країні;
- ефективним інструментом соціально-економічного розвитку в умовах глобальної нестабільності та проявів фінансової кризи у світовій економіці;
- гарантом стабільного забезпечення потреб економіки у фінансових

ресурсах і послугах на тлі активізації інноваційно-інвестиційних процесів [355, с. 37].

Національною стратегією розвитку „Україна – 2015” у редакції 2009 р. визначено заходи, спрямовані на забезпечення стійкого розвитку і зміцнення фінансової стійкості банківського сектору, сфери страхування та фондового ринку [355, с. 39-40]. Нами було критично проаналізовано запропоновані заходи і визначено, які з них стосуються питань фінансового нагляду:

- підвищення рівня капіталізації страхових компаній шляхом залучення інвестицій в умовах поетапної лібералізації ринку страхових послуг;
- розвиток ринкової конкуренції у сфері страхування, що передбачає демонополізацію окремих її сегментів;
- впровадження принципів страхового нагляду відповідно до стандартів Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (IAIS);
- зниження адміністративних бар’єрів та поліпшення рівня ринкової конкуренції на фондовому ринку;
- розроблення та запровадження у практику функціонування вітчизняних ринків капіталів сучасних інструментів, технологій та механізмів, спрямованих на підвищення надійності та ліквідності таких ринків.

Реалізація заходів щодо забезпечення стійкості фінансового сектору в комплексі із заходами підвищення стійкості сфери грошового обігу, державних фінансів і корпоративного сектору, на думку розробників Національної стратегії розвитку „Україна – 2015”, надасть можливості досягти макроекономічної стабільності, подолати макрофінансові диспропорції в економіці України, зменшити ступінь її боргової залежності та посилити стійкість національної фінансової системи до негативного впливу глобальних факторів [355, с. 40].

Також цим документом визначено сучасні завдання фінансової політики в контексті формування сучасних інститутів фінансового ринку, серед яких до сфери фінансового нагляду може бути віднесено реформування державних інститутів фінансової системи України в контексті забезпечення стабільного

конкурентоспроможного зростання, євроінтеграційних процесів та забезпечення внутрішніх ринків капіталу від ризиків впливу світової нестабільності, а також забезпечення ефективного державного нагляду та контролю за функціонуванням ринків капіталу та діяльністю його суб'єктів [355, с. 48]. У контексті стратегічних цілей формування сучасної інституційної інфраструктури фінансового ринку одним із пріоритетних завдань, на думку розробників Національної стратегії розвитку „Україна –2015”, є визначення змісту та етапності кроків щодо поступового просування до створення єдиного регуляторного органу фінансового сектору, який би інтегрував функції Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг та відповідних департаментів Національного банку України. Більше того, наголошується, що ця проблема потребує ґрунтовного опрацювання з урахуванням незавершеності перебудови банківської системи, низького рівня розвитку небанківських сегментів фінансового ринку, виняткової ролі банківської системи у забезпеченні стабільності національної грошової одиниці [355, с. 49].

Отже, вітчизняні стратегічні документи, в яких обґрунтовано перспективні напрями розвитку економічної системи України та вирішення ключових системних проблем, визначають переважно якісні параметри розвитку фінансового сектору і практично не охоплюють проблематику фінансового нагляду. У розглянутих основоположних документах стратегічного розвитку України на найближчу перспективу питання фінансового нагляду розглянуті фрагментарно, а відтак у цих документах не визначено напрямів розбудови системи фінансового нагляду.

Передбачається, що реалізація Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року відбуватиметься в три етапи: 2014–2016 рр. – вирішення проблем минулого та очищення фінансового сектору, 2015–2017 рр. – закладення фундаменту для розвитку системи, 2017–2020 рр. – реалізація заходів щодо самого розвитку. Цим документом визнається, що низька ефективність нагляду за банками та іншими фінансовими

установами, яка не дає можливості вчасно попередити розвиток ризиків, що призводить до фрагментарності та низької капіталізації фінансового ринку [128, с. 5]. Для досягнення основних цілей Комплексної програми поставлено три основні завдання: забезпечення фінансової стабільності та динамічного розвитку фінансового сектору; розбудова інституційної спроможності регуляторів фінансового сектору; захист прав споживачів та інвесторів фінансового сектору. В рамках першого завдання визначено такий захід як удосконалення системи регулювання та нагляду за фінансовим сектором, а в рамках другого – підвищення інституційної та фінансової незалежності регуляторів та перехід до нагляду та оверсайту на основі оцінювання ризику (табл. 2.1).

У проєкті Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року однією із загальних проблем розвитку цього сектору визначено розпорошення державного регулювання і нагляду, що унеможлиблює комплексний підхід до розвитку ринку як цілісної системи та не дозволяє забезпечити ефективний контроль за діяльністю фінансових конгломератів та консолідований нагляд за професійними учасниками різних сегментів ринку.

Окрім того, у проєкті Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року наголошується на необхідності урахування сучасних підходів та основних складових перебудови регулювання, які передбачають: уніфікацію процедур нагляду над установами різних сегментів фінансового ринку; впровадження нагляду, що базується на ризиках; застосування контролю за власниками та керівниками фінансових установ; формування уніфікованих вимог до корпоративного управління та стандартизованих процедур управління ризиками, активами і пасивами; посилення боротьби з відмиванням грошей; концентрацію та інтеграцію наглядових функцій, їх зосередження у єдиному регуляторному органі; здатність та готовність до ефективної співпраці з міжнародними фінансовими органами та об'єднаннями регуляторів [345, с. 6-7].

Таблиця 2.1 – Дії в межах заходів щодо удосконалення фінансового нагляду згідно з Комплексною програмою фінансового сектору до 2020 року

Захід	Дія
Удосконалення системи регулювання та нагляду за фінансовим сектором	<ul style="list-style-type: none"> – покласти в основу подальшого розвитку функції нагляду у фінансовому секторі – продовження переходу від нагляду на основі правил (compliance based supervision) до нагляду та оверсайту на підставі оцінювання ризику (risk based supervision) та принципів постійного упереджувального моніторингу; – продовжити приведення нормативно-правових актів із питань нагляду та оверсайту у фінансовому секторі у відповідність до найкращих міжнародних практик; – продовжити практику регулярного діалогу з учасниками фінансового сектору з роз’яснення змін у нормативно-правових актах щодо нагляду; – забезпечити підвищення якості системи регулювання у частині діяльності небанківських фінансових установ; – запровадити засоби консолідованого нагляду за діяльністю бірж та їх членів, а також за діяльністю небанківських фінансових установ; – удосконалити умови внесення та перебування цінних паперів у лістингу; – забезпечити рівні умови щодо виставлення заявок та укладення біржових контрактів; – запровадити практику всебічного регулювання ціноутворення для всіх організаторів торгівлі; – удосконалити законодавство щодо злиття учасників фінансового сектору
Підвищення інституційної та фінансової незалежності регуляторів	<ul style="list-style-type: none"> – внести зміни до законів, що регламентують функціонування регуляторів фінансового сектору, спрямовані на підвищення їх автономії та незалежності регуляторів; – забезпечити незалежність регуляторів у частині бюджету регуляторів; – забезпечити незалежність розподілу прибутку регуляторами; – удосконалити модель фінансування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема шляхом запровадження системи диференційованих зборів
Перехід до нагляду та оверсайту на основі оцінювання ризику	<ul style="list-style-type: none"> – проаналізувати міжнародну практику та сформовані стандарти нагляду та оверсайту на основі оцінювання ризику; – провести адаптацію нормативних положень і внутрішніх регламентів та інструкцій регуляторів до міжнародних стандартів нагляду та оверсайту; – забезпечити навчання персоналу, відповідального за нагляд, із питань нагляду на підставі оцінювання ризику, налагодити обмін досвідом із міжнародними регуляторами; – реалізувати поетапний перехід до нагляду на підставі оцінювання ризику та оверсайту

Джерело: розроблено автором на основі [133]

У контексті розбудови системи фінансового нагляду вищезазначений проект визначає, що до 2015 року необхідно провести реформу державного регулювання, спрямовану на суттєве підвищення ефективності нагляду та зменшення ризиків професійної діяльності та створення єдиного регуляторного органу. Це передусім передбачає реформування системи державного нагляду шляхом його відокремлення від інших регуляторних функцій та запровадження пруденційного нагляду в усіх сегментах фінансового ринку [345, с. 8-9].

Проект Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року побудовано за сегментами фінансового сектору: банківська система, ринок кооперативного кредитування, ринок страхових послуг, ринок цінних паперів і строкових контрактів, ринок послуг спільного інвестування, ринок недержавних пенсійних послуг, ринок лізингових послуг. В рамках кожної складової проведено оцінювання поточної ситуації, визначено проблеми, основні напрями державної політики та ключові заходи щодо розвитку. Слід зазначити, що критичний аналіз проблем, основних напрямів державної політики та ключових заходів щодо розвитку засвідчив, що питання фінансового нагляду розглядаються стосовно всіх сегментів фінансового сектору – банківської системи, ринку кредитної кооперації, ринку страхових послуг, ринку цінних паперів та строкових контрактів, ринку послуг спільного інвестування та ринку недержавних пенсійних послуг (Додаток Д, табл. Д.2). Тож можна стверджувати, що у проекті Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року здійснено спробу реалізації системного підходу до визначення напрямів і пріоритетів розбудови фінансового нагляду.

Серед проблем у фінансовому секторі України, визначених розробниками проекту Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року, до сфери фінансового нагляду належать такі:

- неадекватність розміру банківського капіталу обсягам кредитних операцій;
- недостатня ефективність банківського нагляду;
- низький рівень капіталізації та нестійкий фінансовий стан частини кредитних спілок, відсутність дієвого механізму підтримки їх фінансової стабільності;

- функціонування на ринку кооперативного кредитування значної кількості кредитних спілок, що не дотримуються у своїй діяльності основоположних принципів міжнародного кооперативного руху та вимог щодо захисту прав їхніх членів;
- недосконалість існуючих механізмів захисту прав членів кредитних спілок та гарантування їхніх вкладів;
- нехтування правами страхувальників з боку окремих страховиків;
- низька капіталізація, недостатня прозорість ринку цінних паперів;
- слабкий захист прав інвесторів на ринку цінних паперів [345, с. 10, 15, 17-18, 21].

Серед проблем, напрямів державної політики та ключових заходів розвитку на ринках послуг спільного інвестування, недержавних пенсійних послуг та ринку лізингових послуг, визначених у проекті Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року, питання фінансового нагляду взагалі відсутні, що вочевидь є значною прогалиною у створенні підґрунтя для розбудови фінансового нагляду в Україні.

Окрім того, у проекті Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року проблеми регулювання і нагляду у фінансовому секторі досліджені в окремому розділі [345, с. 37-42]. У систематизованому вигляді напрями розбудови системи фінансового нагляду наведено у табл. 2.2.

У Концепції розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013–2014 роки питання фінансового нагляду за діяльністю фінансових посередників піднімаються в межах проблем ринків фінансових послуг та шляхів їх вирішення. Так, серед шляхів вирішення проблем страхового ринку визначено встановлення вимог до платоспроможності на основі оцінки ризиків та якості активів страховика та вимог до системи управління, розкриття інформації страховиками та аудиторських висновків, посилення ролі та відповідальності актуаріїв [141, с. 11].

До проблем ринку кредитної кооперації, які визначені розробниками Концепції розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013–2014 роки і стосуються сфери фінансового нагляду, віднесено відсутність механізму гарантування вкладів членів кредитних спілок та недосконалість

системи пруденційного нагляду на ринку кредитних установ, а до шляхів їх вирішення – створення умов для забезпечення фінансової стабільності кредитних спілок та внесення змін до законодавства щодо встановлення нових вимог до системи управління кредитною спілкою [141, с. 16-17].

У сфері фінансового нагляду ключовою проблемою ринку накопичувального пенсійного забезпечення є недостатній рівень повноважень Нацкомфінпослуг у сфері контролю за станом управління активами недержавних пенсійних фондів, вирішувати яку пропонується шляхом посилення координації щодо регулювання та нагляду за діяльністю компаній з управління активами недержавних пенсійних фондів із Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [141, с. 21-22].

У Стратегії розвитку страхового ринку України на 2012–2021 роки зазначається, що розвиток страхового ринку гальмує недосконале, застаріле законодавство, неефективні, непрозорі, непередбачувані та вибіркові правила державного регулювання і нагляду [343, с. 4]. Серед основних завдань і заходів реалізації Стратегії є такі, що стосуються сфери фінансового нагляду (табл. 2.3). Зазначимо, що значна частина цих заходів і завдань стосується питань інституційної структури фінансового нагляду та її удосконалення.

Реалізація Стратегії розвитку страхового ринку України на 2012–2021 роки передбачає такі етапи: 2012–2014 рр., 2015–2017 рр. та 2018–2021 рр. Саме на другому етапі – 2015–2017 рр. – планується здійснювати удосконалення державного регулювання страхового ринку в частині продовження перегляду повноважень Нацкомфінпослуг, впровадження пруденційного нагляду з елементами економічної оцінки балансу страховика, систем управління ризиками страховика, вимог до регулятивного капіталу, контролю за діяльністю осіб, що відповідно до умов договору виконують частину функцій страховика.

У період 2018–2021 рр. планується завершити удосконалення державного регулювання страхового ринку в частині впровадження вимог до регулятивного капіталу на основі системи управління ризиками страховиків та інтеграції страхового ринку України до світового фінансового ринку [343, с. 10-11].

Таблиця 2.2 – Напрями удосконалення регулювання і нагляду у фінансовому секторі згідно з проектом Стратегії розвитку фінансового сектора до 2015 року

Напрямы	Характеристика
Уніфікація державного регулювання та нагляду	Уніфікація регуляторних вимог до інвестиційної діяльності фінансових установ, насамперед у сфері колективного інвестування. Застосування єдиних вимог і стандартів інвестування для всіх форм інститутів колективного інвестування.
Концентрація функцій державного регулювання	Створення єдиного центру регулювання фінансового ринку з урахуванням реалій сформованої в Україні системи державного регулювання, зокрема необхідність перегляду чинного законодавства та збереження за Національним банком України відповідних повноважень, обумовлені завданнями макроекономічного регулювання та здійснення грошово-кредитної політики. Мегарегулятор, що діятиме на фінансовому ринку, має виконувати свої функції як колегіальний орган державної влади зі спеціальним статусом, з особливим порядком призначення та звільнення вищих посадових осіб та гнучкою системою фінансування, що передбачатиме можливість залучення до цієї справи коштів професійних учасників ринку.
Впровадження системи пруденційного нагляду	Підготовка та здійснення організаційно-правових заходів, спрямованих на розвиток пруденційного нагляду за професійними учасниками усіх його сегментів, що дозволить прогнозувати та попереджати як ризики діяльності окремих фінансових установ, так і системні ризики ринку в цілому. Стосовно окремих учасників фінансового ринку завдання наглядового органу полягатиме в оцінюванні ризику ліквідності, властивого фінансовій установі, для попередження можливих наслідків неплатоспроможності, а також у зменшенні операційного ризику шляхом впровадження ефективних процедур контролю за проведенням операцій. Встановлення ефективних заходів дії (як попереджувальних, так і примусових) наглядового органу на порушників пруденційних норм і стандартів. Реалізація заходів для гармонізації методів і правил нагляду за небанківськими фінансовими установами з вимогами банківського нагляду. Запровадження сучасних методик оцінювання ризиків, оснований на міжнародно прийнятих моделях та активному використанні рейтингових оцінок. Зближення положень про банкрутство фінансових установ, що працюють на різних сегментах фінансового ринку, включаючи введення тимчасової адміністрації з метою запобігання банкрутства.

Джерело: розроблено на основі [345]

Таблиця 2.3 – Основні завдання і заходи реалізації Стратегії розвитку страхового ринку України на 2012–2021 роки у сфері фінансового нагляду

Завдання / Заходи	Зміст
Розбудова ефективного, прозорого, недискримінаційного, інституційно спроможного, передбачуваного державного нагляду за страховим ринком	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечити інституційну спроможність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; – надати політичну незалежність Нацкомфінпослуг; – удосконалити розподіл повноважень щодо регулювання і нагляду між центральними органами виконавчої влади та Нацкомфінпослуг; – забезпечити інформаційну прозорість та передбачуваність діяльності Нацкомфінпослуг; – надати Нацкомфінпослуг право використовувати обов’язкові для розгляду рекомендації для оперативного припинення дій, що містять ознаки порушень законодавства; – систематизувати порушення законодавства та встановити відповідальність щодо кожного з цих порушень з урахуванням ступеня їх суспільної небезпеки
Впровадження реального захисту прав споживачів	<ul style="list-style-type: none"> – впровадити для страховиків систему пруденційного нагляду, вимоги до акціонерів (учасників), до оцінки вартості активів, консолідований нагляд у фінансових групах; – впровадити інститут „страхового омбудсмена”; – впровадити вимоги до регулятивного капіталу на підставі системи управління ризиками страховиків; – унормувати діяльність інших, окрім страховиків, учасників страхового ринку, зокрема посередників, аудиторів, актуаріїв, аварійних комісарів, експертів, аджастерів, сюрвеєрів; – впровадити стандарти корпоративного управління страховиків; – створити ефективну систему протидії страховому шахрайству; – запровадити дозвільну процедуру щодо операцій з активами страховиків, до яких застосовується захід впливу у вигляді затвердження плану відновлення фінансової стабільності
Інтеграція страхового ринку України до світового фінансового простору	<ul style="list-style-type: none"> – адаптувати законодавство України у сфері страхування до законодавства Європейського Союзу; – усунути суперечності між чинними нормативно-правовими актами з метою вдосконалення договірних відносин у сфері страхування, класифікації ризиків і видів страхування; – впровадити міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності страховиків; – укладати двосторонні та багатосторонні договори між Нацкомфінпослуг та органами страхового нагляду інших країн; – запровадити взаємний обмін інформацією між Нацкомфінпослуг та органами страхового нагляду інших держав щодо діяльності страховиків, їхніх філій, страхових посередників та страхових груп (страхових холдингів)

Джерело: розроблено на основі [343]

У Концепції розвитку системи кредитної кооперації особливості розвитку і розбудови фінансового нагляду детально не розглядаються, проте наголошується на необхідності впровадження пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок [142].

У Концепції Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні особливості розвитку і розбудови фінансового нагляду детально не розглядаються, проте неодноразово наголошується на консолідації системи державного регулювання всіх складових ринків капіталу, що на практиці має втілитися у створенні мегарегулятора, а також на необхідності провадження консолідованого пруденційного нагляду за діяльністю фінансових установ, необхідності удосконалення механізмів контролю і нагляду за виконанням вимог щодо розкриття інформації [306].

У систематизованому вигляді положення базових і стратегічних документів щодо проблематики фінансового нагляду та його розбудови наведено у табл. 2.4.

Розглядаючи продукти Національного банку України для клієнтських груп – експертів, суб'єктів економічної та фінансової державної політики, суб'єктів фінансової та економічної діяльності, держави як постачальника послуг та громадян – та їхню цінність, автори Стратегії Національного банку України (далі – Стратегії) разом із методологією, механізмами підтримки, обліковою ставкою та іншими монетарними інструментами, інфраструктурними рішеннями до продуктів НБУ включають і нагляд. При цьому однією з умов досягнення стратегічних цілей Національним банком України визначено оновлений банківський нагляд, який відповідає стандартам ЄС та повноцінно працює.

Відповідно до Стратегії стратегічними цілями НБУ є:

- низька та стабільна інфляція;
- стабільна, прозора та ефективна банківська система;
- відновлення кредитування;
- ефективне регулювання фінансового сектору;
- вільний рух капіталу;
- фінансова інклюзія;
- сучасний, відкритий, незалежний, ефективний центральний банк.

Питання вдосконалення фінансового, зокрема банківського, нагляду визначені в рамках мети „Стабільна, прозора та ефективна банківська система”.

Таблиця 2.4 – Проблеми і перспективи розбудови системи фінансового нагляду в Україні відповідно до стратегічних документів розвитку економіки і фінансового сектору

Документ	Зміст положень про фінансовий нагляд
Проект Стратегії розвитку України у період до 2020 року	Особливості розвитку і розбудови фінансового нагляду детально не розглядаються, проте при проведенні SWOT-аналізу функціонування фінансових ринків визначено загальний стан фінансового нагляду в Україні, а також обґрунтовано ключові параметри розвитку фінансового ринку – ефективність і стійкість.
Національна стратегія розвитку „Україна – 2015”	Особливості розвитку і розбудови фінансового нагляду детально не розглядаються, проте фінансову стабільність поряд із грошово-кредитною стабільністю визначено як одне із ключових завдань прискорення економічного і соціального розвитку України. Окрім того, визначено особливості якісно нової інтегрованої фінансової системи. Серед заходів, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку і укріплення фінансової стійкості банківського сектору, сфери страхування та фондового ринку, є декілька, що стосуються фінансового нагляду. Обґрунтовуються кроки зі створення єдиного регуляторного органу фінансового сектору.
Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року	Основними завданнями визначено: забезпечення фінансової стабільності та динамічного розвитку фінансового сектору; розбудова інституційної спроможності регуляторів фінансового сектору; захист прав споживачів та інвесторів фінансового сектору. Незалежність та ефективність роботи регуляторів, здійснення нагляду на основі оцінювання ризиків визначено одним із базових принципів програми. В рамках першого завдання визначено такий захід як удосконалення системи регулювання та нагляду за фінансовим сектором, який, у свою чергу, потребує здійснення дій: перехід до нагляду на основі оцінки ризиків, приведення нормативно-правової бази у відповідність до найкращих міжнародних практик, діалог з учасниками фінансового сектору, підвищення якості системи регулювання у частині діяльності небанківських фінансових установ, консолідований нагляд, стандартизація вимог щодо ділової репутації засновників та керівників небанківських фінансових установ та ін.
Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2015 року	Питанням регулювання і нагляду у фінансовому секторі відведено окремий розділ. Визначено низку проблем у фінансовому регулюванні і надзгляді, обґрунтовано необхідність впровадження пруденційного нагляду за діяльністю фінансових посередників. Проблематика фінансового нагляду піднімається практично для усіх сегментів фінансового сектору – банківської системи, ринку кредитної кооперації, ринку страхових послуг, ринку цінних паперів та строкових контрактів, ринку послуг спільного інвестування та ринку недержавних пенсійних послуг.
Концепція розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013–2014 роки	Особливості розвитку і розбудови фінансового нагляду детально не розглядаються, хоча деякі проблеми у розвитку ринків небанківських фінансових послуг та шляхи їх вирішення стосуються сфери фінансового нагляду.
Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012–2021 роки	Особливості розвитку і розбудови фінансового нагляду детально не розглядаються, хоча документом передбачається удосконалення фінансового нагляду за діяльністю суб'єктів страхового ринку відповідно до етапів реалізації Стратегії. Значна увага приділена питанням забезпечення інституційної та операційної незалежності фінансового нагляду на страховому ринку.
Концепція розвитку системи кредитної кооперації	Впровадження пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок.
Концепція Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні	Базові напрями реформування системи державного регулювання ринків капіталу.

Джерело: розроблено на основі [133; 142; 306; 343; 344; 345; 354; 355]

Безпосередньо банківського нагляду стосуються такі напрями, визначені авторами Стратегії:

- перехід до ризик-орієнтованого банківського нагляду, що ґрунтується на аналізі бізнес-моделей та стратегій банків, щорічному стрес-тестуванні, посиленому контролі операцій банків з пов'язаними особами;
- гармонізація пруденційних вимог до банків з нормами законодавства ЄС та рекомендаціями Базельського комітету;
- удосконалення макропруденційного нагляду;
- підвищення якості розкриття фінансової та пруденційної звітності.

Очікуваний ефект, на переконання розробників Стратегії, має проявитися у наступному:

- вимоги до ліквідності та капіталу відповідають найкращим міжнародним практикам та Директивам ЄС;
- ефективний нагляд за фінансовими установами, усталений неперервний процес наглядової перевірки та оцінювання кожного банку;
- коректне оцінювання і врахування банками ризиків у своїй діяльності [341].

Метою Концепції консолідованого нагляду за діяльністю учасників небанківських фінансових груп є встановлення основних методів та заходів, які мають використовуватись Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, небанківськими фінансовими групами та їх відповідальними особами для мінімізації ризиків діяльності учасників фінансового сектору економіки України. У цьому документі визначено основні напрями розвитку законодавства для функціонування системи консолідованого нагляду, які стосуються удосконалення вимог до небанківських фінансових груп та їх членів у частині:

- удосконалення систем корпоративного управління;
- запровадження ефективної системи управління ризиками;

- встановлення ефективної системи внутрішнього контролю;
- встановлення та адаптації облікових процедур, інформаційних систем, необхідних для забезпечення виконання вимог нагляду на консолідованій основі;
- визначення порядку складання та подання консолідованої та субконсолідованої звітності, інформації про діяльність небанківських фінансових груп;
- встановлення вимог щодо достатності регулятивного капіталу, економічних нормативів, лімітів та обмежень щодо певних видів діяльності, у тому числі діяльності на території інших держав [139].

Концепція запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку визначає основні цілі впровадження такої системи фінансового нагляду:

- формування системи оцінювання ризиків у діяльності професійних учасників фондового ринку та управління ними;
- встановлення особливостей організації та проведення внутрішнього аудиту (контролю);
- забезпечення контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю професійних учасників фондового ринку;
- запобігання виникненню системних ризиків на фондовому ринку з метою забезпечення стійкості і надійності всього ринку в цілому;
- розроблення принципів корпоративного управління професійними учасниками фондового ринку;
- прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі аналізу отриманої інформації [137].

Запровадження пруденційного нагляду планується для діяльності з торгівлі цінними паперами та організації торгівлі, діяльності з управління активами, депозитарної та розрахунково-клірингової діяльності. При цьому для кожного з цих видів діяльності наведено огляд елементів пруденційного нагляду, які застосовуються в умовах сьогодення, визначено особливості

звітності та вимоги до неї. Окрім того, розробниками запропоновано пруденційні нормативи та вимоги, які слід взяти до уваги та впроваджувати у практику фінансового нагляду, визначено специфіку системи управління ризиками та вимоги щодо розкриття інформації [137].

У Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами для страхових компаній, кредитних спілок та пенсійних фондів визначено пруденційні нормативи та вимоги щодо фінансової установи в аспекті її діяльності, системи управління та розкриття інформації [138].

У Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг в Україні на 2012–2017 роки, розробленій фахівцями Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, однією з проблем, що стримують розвиток системи захисту прав споживачів фінансових послуг, визначено недосконалість системи державного регулювання та нагляду за фінансовим сектором. Серед принципів реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг є такі, що стосуються сфери фінансового нагляду, – забезпечення неухильного дотримання вимог щодо розкриття інформації фінансовими установами та належної їх прозорості; забезпечення відповідальної ділової поведінки та високих стандартів надання фінансових послуг фінансовими установами, юридичними та фізичними особами, що провадять допоміжну діяльність на ринках фінансових послуг [342]. Звісно, питання захисту прав споживачів фінансових послуг більшою мірою стосується юриспруденції, ніж фінансів, проте із соціально-економічної точки зору створення належної системи фінансового нагляду дозволить підвищити рівень довіри населення до фінансових посередників, ринків фінансових послуг і фінансового ринку, що на практиці призведе до детінізації економіки в результаті більш широкого використання безготівкових розрахунків, притоку ресурсів у фінансову систему та зниження фінансового навантаження на бюджет.

Проект Концепції регулювання фінансового ринку України,

підготовлений робочою групою з представників професійних учасників ринку фінансових послуг, а також бізнес-асоціацій, об'єднань підприємців та фахівців органів державної влади України, є детально розробленим документом, в якому прописані ключові принципи регулювання фінансового ринку та нагляду за діяльністю фінансових установ в Україні, стан регулювання фінансового ринку України та нагляду за діяльністю фінансових установ у розрізі ринку банківських послуг, фондового ринку, ринку страхових послуг і ринку послуг інших небанківських фінансових установ, створення ефективної системи регулювання фінансового ринку України та нагляду за діяльністю фінансових установ.

У проекті Концепції регулювання фінансового ринку України, підготовленому робочою групою з представників професійних учасників ринку фінансових послуг, а також бізнес-асоціацій, об'єднань підприємців та фахівців органів державної влади України, детально виписано мету, завдання і форми фінансового регулювання і нагляду, визначено періодизацію їх розвитку, а також обґрунтовано необхідність координації та співпраці органів, що здійснюють регулювання і нагляд за функціонуванням фінансового ринку. Проте слід зауважити, що в цьому документі поняття „регулювання фінансового сектору” і „фінансовий нагляд” вживаються переважно разом, і сутність цих понять не розмежовується. Існуючий стан регулювання і нагляду на ринках фінансових послуг досліджується з позиції законодавчої бази, інституційної структури регулювання і нагляду, особливостей учасників та фінансових послуг, а також системних взаємозв'язків між учасниками ринків фінансових послуг. Особливу увагу розробниками приділено координації і взаємодії органів фінансового регулювання і нагляду – у сферах фінансової звітності, захисту прав інвесторів та споживачів фінансових послуг, посилення правозастосування та міжвідомчої і міжнародної взаємодії [140].

У систематизованому вигляді положення базових і стратегічних документів щодо розвитку і удосконалення фінансового нагляду наведено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Ключові аспекти розбудови фінансового нагляду в Україні відповідно до стратегічних документів його розвитку

Документ	Зміст
Стратегія Національного банку України	Банківський нагляд розглядається як продукт Національного банку для клієнтських груп. Стабільна, прозора та ефективна банківська система є стратегічною метою, напрямками досягнення якої є перехід до ризик-орієнтованого банківського нагляду (аналіз бізнес-моделей та стратегій банків, щорічне стрес-тестування, посилений контроль операцій банків з пов'язаними особами), гармонізація пруденційних вимог до банків з нормами законодавства ЄС та рекомендаціями Базельського комітету, Удосконалення макропруденційного нагляду
Концепція консолідованого нагляду за діяльністю учасників небанківських фінансових груп	Принципи і методи консолідованого нагляду за діяльністю учасників небанківських фінансових груп. Ключові ризики діяльності учасників небанківської фінансової групи, які підлягають нагляду та мінімізації. Основні вимоги, які мають бути встановлені до консолідованої звітності небанківської фінансової групи
Концепція запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку	Елементи пруденційного нагляду, які застосовуються та мають бути впроваджені, система управління ризиками, вимоги до фінансової звітності та розкриття інформації для професійних учасників фондового ринку – діяльності з торгівлі цінними паперами та організації торгівлі, діяльності з управління активами, депозитарної і розрахунково-клірингової діяльності
Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програма розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами	Пруденційні нормативи та вимоги для фінансових установ, система управління в фінансовій установі, розкриття інформації для страхових компаній, кредитних спілок та пенсійних фондів
Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг в Україні на 2012-2017 роки	Основні проблеми у сфері захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг, принципи реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг та очікувані результати
Проект Концепції регулювання фінансового ринку України, підготовлений робочою групою з представників професійних учасників ринку фінансових послуг, а також бізнес-асоціацій, об'єднань підприємців та фахівців органів державної влади України	Ключові принципи регулювання фінансового ринку та нагляду за діяльністю фінансових установ в Україні, стан регулювання фінансового ринку України та нагляду за діяльністю фінансових установ у розрізі ринку банківських послуг, фондового ринку, ринку страхових послуг і ринку послуг інших небанківських фінансових установ, створення ефективної системи регулювання фінансового ринку України та нагляду за діяльністю фінансових установ

Джерело: розроблено на основі [137; 138; 139; 140; 341; 342]

Формування стратегічного бачення щодо розвитку фінансового нагляду вимагає обґрунтування концептуальних засад його забезпечення. Методологічним підґрунтям розроблення концепції стратегічного розвитку фінансового нагляду, на наше переконання, має стати поєднання інституційного, функціонального, структурного і результатного підходів (рис. 2.1).

Інституційний підхід передбачає трансформацію інституційної моделі фінансового нагляду в напрямках оптимізації структури, підвищення незалежності, прозорості та підзвітності. Свідченням важливості цього підходу є тенденція трансформації інституційної структури наглядових систем країн світу: тільки впродовж 2008-2010 років зміни у свої системи регулювання фінансових секторів внесли Бельгія, Велика Британія, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Литва, Португалія, Франція, Швейцарія та інші країни [218, с. 24-25]. Питання зміни інституційної структури фінансового нагляду в Україні дедалі частіше піднімаються у наукових дослідженнях. Так, С. В. Міщенко наголошує, що система єдиного регулятора фінансового сектору в країнах – членах ЄС стала переважаючою, і спостерігається тенденція до посилення в цих процесах ролі центральних банків і створення єдиного регулятора саме на їх основі, що сприяє забезпеченню стійкості фінансового сектора [218, с. 26]. Ю. М. Коваленко, досліджуючи проблему регулювання і нагляду в фінансовому секторі України, наголошує на важливості переходу від відомчої до функціональної організаційно-економічної моделі з чотирма рівнями: мезо-, макро-, мікрорівень та саморегулювання [126]. І. О. Школьник, дослідивши особливості реформування системи регулювання та нагляду за фінансовим сектором у США, Європейському Союзі, країнах пострадянського простору та Україні, дійшла висновків, що трансформація інституційної структури нагляду є вкрай важливою і має забезпечувати належне виконання пруденційного нагляду, нагляду за поведінкою ринку та захист прав споживачів фінансових послуг [378].

Рисунок 2.1 – Концептуальні засади стратегічного розвитку фінансового нагляду
Джерело: розроблено автором

Функціональний підхід до розвитку фінансового нагляду ґрунтується на „колесі науки” В. Валласа [497] і враховує проходження наглядом незалежних, проте невід’ємних етапів руху від нормативного до емпіричного аналізу, що втілюється у поступальному перегляді наглядових принципів, вимог до фінансових посередників та методичного інструментарію.

Структурний підхід відображає взаємозв’язки всередині фінансового сектору у процесі здійснення державою функції фінансового нагляду: ефективне функціонування фінансового сектору вимагає реалізації з боку держави функції фінансового нагляду, який, у свою чергу, стабілізує розвиток фінансового сектору і знижує його системний ризик. З одного боку, фінансові посередники, виконуючи свої функції, зацікавлені в стабільному ринковому середовищі, що є необхідною умовою їхньої ефективної діяльності. Оскільки інтереси окремого фінансового посередника орієнтовані на одержання максимального фінансового результату за припустимого рівня ризику, активізація його діяльності відбувається лише при наявності сприятливих умов у фінансовому секторі.

Саме фінансовий сектор відіграє провідну роль у нагромадженні інвестицій, їх трансформації у заощадження та перерозподілі їх між сферами економіки, а активність та ефективність цих процесів визначає рівень розвитку фінансового сектору. З іншого боку, стійкість функціонування фінансового сектору багато в чому залежить від надійності та ефективності кожного фінансового посередника, тобто від рівня ризикованості діяльності кожного фінансового посередника. За допомогою системи фінансового нагляду здійснюється моніторинг ризиків фінансових посередників та управління системним фінансовим ризиком, що створює підґрунтя для забезпечення фінансової стійкості на макроекономічному рівні.

Результатний підхід до розвитку фінансового нагляду визначає його зорієнтованість на досягнення мети – стійкості фінансового сектору, що передбачає інкорпорацію критеріїв надійності, прозорості та ефективності у роботу фінансових посередників, фінансового ринку та наглядових органів.

Отже, на сьогоднішній день у стратегічних документах щодо розвитку

економіки, фінансового сектору та фінансового нагляду в Україні присутній фрагментарний підхід до визначення сучасного стану та ключових проблем у фінансовому нагляді і практично відсутній системний підхід до визначення напрямків розвитку фінансового нагляду.

Стратегічні засади розвитку фінансового нагляду ґрунтуються на синтезі інституційного, функціонального, структурного та результатного підходів. Ключовими напрямками розвитку фінансового нагляду в сучасних умовах є забезпечення своєчасного і завчасного характеру застосування форм, методів та інструментів фінансового нагляду, визначення критеріїв системних фінансових посередників та впровадження особливих засад нагляду за їх діяльністю та ризиками, удосконалення і розвиток засад консолідованого фінансового нагляду, забезпечення належного рівня незалежності органів фінансового нагляду, уніфікація вимог до фінансового нагляду за фінансовими посередниками, які конкурують у різних сегментах фінансового сектору, а також розроблення і розвиток методичного інструментарію оцінювання та управління системним ризиком і стійкістю фінансового сектору.

2.3. Удосконалення фінансового нагляду на основі впровадження міжнародних принципів

Враховуючи високий рівень фінансової інтеграції та фінансової конвергенції на національних і міжнародних фінансових ринках, значні зусилля міжнародної спільноти спрямовані на уніфікацію принципів фінансового нагляду у різних країнах. Так, для банківського сектору Базельським комітетом (Basel Committee on Banking Supervision, BCBS) розроблено Основні принципи ефективного банківського нагляду (Core Principles for Effective Banking Supervision, BCPs), Міжнародною асоціацією органів страхового нагляду (International Association of Insurance Supervisors, IAIS) – Ключові принципи страхування (Insurance Core Principles, ICPs),

Міжнародною організацією комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions, IOSCO) – Цілі та принципи регулювання цінних паперів (Objectives and Principles of Securities Regulation, OPSR).

На відміну від вітчизняної практики реалізації фінансової політики, коли законодавчо визначені принципи являють собою або важливе, суттєве, неодмінне твердження, або спосіб створення чи функціонування чогось, теоретичні засади чи правила у міжнародних нормативно-правових документах встановлюють відповідні принципи фінансового нагляду, а також визначають порядок оцінювання дотримання цих принципів за чіткими критеріями. Принципи нагляду, визначені міжнародними організаціями, являють собою основу для формування й забезпечення ефективності національних систем нагляду за діяльністю фінансових посередників та досягнення базового рівня надійної практики фінансового нагляду. Міжнародні принципи фінансового нагляду розроблені таким чином, що можуть бути впроваджені у різні моделі інституційної організації фінансового нагляду – секторну, „двох вершин” чи мегарегулятора.

Перша редакція Основних принципів ефективного банківського нагляду з’явилася у 1997 р., відповідно до якої принципи мали стати орієнтирами для оцінювання країнами якості їхніх наглядових систем та визначення майбутніх заходів щодо розбудови фінансового нагляду. Основні принципи ефективного фінансового нагляду переглядалися двічі: у 2006 р. та 2011 р. у зв’язку із необхідністю посилення наглядової практики у банківському секторі [414]. Ключові принципи страхування були ухвалені у жовтні 2011 р., відтоді зміни вносилися восени 2012, 2013 і 2015 рр. Ключові принципи страхування являють собою рамкову програму нагляду за сектором страхування, прийняту в усьому світі. Як зазначається у вступній частині Ключових принципів страхування, раціонально організована система фінансового нагляду є необхідною умовою функціонування справедливого, безпечного і стабільного сектору страхування та підтримки стійкості фінансової системи [448]. Цілі та принципи регулювання цінних паперів покликані при впровадженні у наглядову практику забезпечити

захист інвесторів, функціонування справедливого, ефективного та прозорого ринку та зниження системного ризику [470].

Дослідження з цих питань переважно присвячені дотриманню Основних принципів ефективного банківського нагляду. Науковці Світового банку Е. Демігрук-Кунт, Е. Дертаджієйк і Т. Трессел здійснили порівняльне оцінювання дотримання Основних принципів ефективного банківського нагляду за регіонами світу, розділивши їх на такі групи: передумови ефективного нагляду, ліцензування та структура, пруденційне регулювання і вимоги, методи поточного нагляду, інформаційні вимоги, офіційні повноваження наглядових органів, транскордонний банкінг. У аналітичній частині дослідження автори визначили взаємозв'язок між дотриманням Основних принципів ефективного банківського нагляду, з одного боку, та надійністю банківської системи країни, з іншого. У якості індикаторів надійності банківської системи використано суверенні рейтинги Moody's та Z – score банківської системи [420].

У 2014 р. фахівцями МВФ було підготовлено робочу публікацію „A Macrofinancial Approach to Supervisory Standards Assessments”, у якій порівнювався рівень впровадження Основних принципів ефективного банківського нагляду, Ключових принципів страхування, Принципів регулювання цінних паперів у країнах світу, а також з-серед них відібрано значущі з позиції забезпечення фінансової стабільності і на цій основі проведено економетричний аналіз [395].

Ф. Л. Делгадо і М. Мезо своє дослідження присвятили розвитку фінансового нагляду і використанню макропруденційних заходів у Центральній Америці. Автори порівняли рівень впровадження Основних принципів ефективного банківського нагляду в Коста-Ріці, Гондурасі, Ель Сальвадорі, Гватемалі, Домініканській Республіці, Панамі (у 2007–2010 рр.) з рівнем дотримання принципів у Канаді (2008 р.) та Іспанії (2006 р.), а також визначили перспективи активізації використання

макропруденційних інструментів для розвитку практики фінансового нагляду [419].

М. Чінак та А. Тіємен дослідили дотримання Основних принципів ефективного банківського нагляду, Ключових принципів страхування та Принципів регулювання цінних паперів у країнах світу протягом 2000–2007 рр., розділивши їх на такі групи: регуляторний вплив, пруденційна структура, регулятивна практика, фінансова інтеграція, мережа безпеки. Автори також оцінили рівень дотримання міжнародних принципів фінансового нагляду у країнах з різним рівнем доходу на душу населення та регіонах світу. Окрім того, у дослідженні представлено результати регресійного аналізу впливу рівня дотримання міжнародних принципів фінансового нагляду на величину ВВП на душу населення та оцінювання якості фінансового нагляду за регіонами світу та групами міжнародних принципів [412].

Ю. Дас, М. Квинтін та К. Ченард навели емпіричні докази того, що якість регуляторного регулювання державного управління, прийнята регуляторними органами фінансової системи та керівниками, має важливе значення для надійності фінансової системи. Авторами обчислено показники надійності фінансової системи та регуляторного управління на основі даних про країни, зібрані за Програмою оцінювання фінансового сектору (FSAP). Автори дійшли висновку, що регуляторне управління істотно впливає на стійкість фінансової системи, а також на змінні, що відображають макроекономічні умови, структуру банківської системи та управління державним сектором. Також було визначено параметри фінансової стійкості як функції регуляторного управління [417].

Б. П. Адамик здійснив оцінювання дієвості принципів ефективного банківського нагляду в Україні виходячи з умов та ризиків вітчизняної банківської системи, а також запропонував напрями розвитку системи банківського нагляду в Україні [3].

Досліджуючи стійкість банківської системи, Ж. М. Довгань запропонувала обчислювати індекс якості регулювання та нагляду в

банківській системі як середньозважену оцінку виконання Основних принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету з банківського нагляду та Правил прозорості монетарної та фінансової політики МВФ. Автором доведено, що якість регулювання та нагляду в банківській системі суттєво впливає на рівень її фінансової стійкості [81].

Наукова робота С. В. Леонова та О. В. Ісаєвої присвячена оцінюванню якості регуляторного управління та визначенню її впливу на стабільність фінансового ринку України. При цьому автори при оцінюванні якості регуляторного управління враховували дотримання Цілей та принципів регулювання цінних паперів OPSR, Рекомендацій Групи 30 щодо стандартів і процедур ринків цінних паперів, Загальних принципів захисту прав споживачів фінансових послуг ОЕСР, Основних принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету, Правил прозорості монетарної та фінансової політики МВФ, Ключових принципів страхування IAIS. Окрім того, авторами проведено оцінювання взаємозв'язку між обчисленим індексом якості регуляторного управління та низкою показників функціонування та розвитку фінансового ринку, які, на думку авторів, характеризують його стабільність [203].

У науковій роботі К. Ю. Цицик, присвяченій ефективності пруденційного ризик-орієнтованого банківського нагляду, обґрунтовано науково-методичний підхід, який базується на групуванні Основних принципів ефективного банківського нагляду відповідно до критеріїв функціональної, інституційної та операційної ефективності та визначенні агрегованого показника [368, с. 181–193].

Оцінювання впровадження у наглядову практику та дотримання країнами міжнародних принципів здійснюється з 1999 р. у рамках спільної місії „Програма оцінювання фінансового сектору” (Financial Sector Assessment Program, FSAP) МВФ та Світового банку – на офіційних сайтах цих організації оприлюднюються звіти країн.

Для 29 чинних принципів ефективного банківського нагляду Базельським комітетом встановлено основні критерії, що свідчать про їх дотримання, а для деяких – додаткові [414]. Основоположний документ Міжнародної асоціації органів страхового нагляду передбачає, що оцінювання відповідності наглядової практики принципам відбувається на основі застосування стандартів для кожного принципу [448]. Підхід Міжнародної організації комісій з цінних паперів ґрунтується на визначенні базових аспектів впровадження та ключових питань, від особливостей відповідей на які залежить оцінка дотримання кожного з 38 принципів [464] (Додаток В).

Критерії оцінювання виконання принципів у тій чи іншій країні відповідно до методичних вказівок BCBS, IAIS та OPSR нами пропонується переводити в бальні оцінки (табл. 2.6).

На наступному кроці пропонується використовувати формулу середньої арифметичної зваженої для узагальненого оцінювання впровадження міжнародних принципів:

– у банківському нагляді:

$$I_{BCPs} = \frac{1,00 \cdot bcp_C + 0,75 \cdot bcp_{LC} + 0,50 \cdot bcp_{MNC} + 0,25 \cdot bcp_{NC}}{bcp_C + bcp_{LC} + bcp_{MNC} + bcp_{NC} + bcp_{NA}}; \quad (2.1)$$

– у фінансовому нагляді у сфері страхування:

$$I_{ICP} = \frac{1,00 \cdot icp_O + 0,75 \cdot icp_{LO} + 0,50 \cdot icp_{PO} + 0,25 \cdot icp_{NO}}{icp_O + icp_{LO} + icp_{PO} + icp_{NO} + icp_{NA}}; \quad (2.2)$$

– у фінансовому нагляді у сфері цінних паперів:

$$I_{OPSR} = \frac{1,00 \cdot opsr_{FI} + 0,66 \cdot opsr_{BI} + 0,33 \cdot opsr_{PI}}{opsr_{FI} + opsr_{BI} + opsr_{PI} + opsr_{NI}}; \quad (2.3)$$

де

I_{BCPs} – індекс відповідності банківського нагляду міжнародним принципам;

Таблиця 2.6 – Шкала переведення оцінок відповідності фінансового нагляду міжнародним принципам в бали

Оцінка	Характеристика	Бал	Оцінка	Характеристика	Бал	Оцінка	Характеристика	Бал
Основні принципи ефективного банківського нагляду (BCPs)			Ключові принципи страхування (ICP)			Цілі та принципи регулювання цінних паперів (OPSR)		
Відповідає (Compliant, C)	Основні критерії виконуються без суттєвих недоліків	1,00	Спостерігається (Observed, O)	Основні стандарти виконуються	1,00	Повністю впроваджений (Fully implemented, FI)	Визначається кількістю позитивних відповідей на запитання щодо впровадження принципу	1,00
Переважно відповідає (Largely compliant, LC)	Спостерігаються лише незначні недоліки, які не викликають занепокоєння щодо здатності та намірів наглядового органу досягти повної відповідності принципу протягом встановленого періоду часу	0,75	Переважно спостерігається (Largely observed, LO)	Існують лише незначні недоліки, які не викликають занепокоєння щодо здатності наглядового органу домогтися повного дотримання принципу	0,75	Широко впроваджений (Broadly implemented, BI)		0,66
Переважно не відповідає (Materially Non-Compliant, MNC)	Існують серйозні недоліки, незважаючи на наявність формальних правил, правил та процедур, і докази, що практика застосування нагляду є слабкою та неефективною, або ж існують сумніви щодо здатності наглядового органу до досягнення відповідності принципу	0,5	Частково спостерігається (Partly observed, PO)	Незважаючи на прогрес, недоліки є суттєвими для того, щоб викликати сумніви щодо здатності наглядового органу домогтися дотримання принципу	0,5	Частково впроваджений (Partly implemented, PI)		0,33
Не відповідає (Non-compliant, NC)	Предметне впровадження принципу не відбувалося, основні критерії не виконуються, або нагляд є очевидно неефективним	0,25	Не спостерігається (Not observed, NO)	Не досягнуто суттєвого прогресу у дотриманні стандартів принципу	0,25	Не впроваджений (Not implemented, NI)		0,00
Не застосовується (Not applicable, NA)	Принцип не застосовується з урахуванням структурних, правових та інституційних особливостей країни	0,00	Не застосовується (Not applicable, NA)	Стандарти принципу не застосовуються	0,00			

Джерело: розроблено автором з урахуванням [414; 448; 464; 470]

I_{ICP} – індекс відповідності нагляду у сфері страхування міжнародним принципам;

I_{OPSR} – індекс відповідності нагляду у сфері цінних паперів міжнародним принципам;

I_{BCPs} – індекс відповідності банківського нагляду міжнародним принципам;

I_{ICP} – індекс відповідності нагляду у сфері страхування міжнародним принципам;

I_{OPSR} – індекс відповідності нагляду у сфері цінних паперів міжнародним принципам;

$bcp_C, bcp_{LC}, bcp_{MNC}, bcp_{NC}$ і bcp_{NA} – кількість критеріїв, які відповідають, переважно відповідають, переважно не відповідають, не відповідають Основним принципам ефективного банківського нагляду та не застосовуються;

$icp_O, icp_{LO}, icp_{PO}, icp_{NO}$ і icp_{NA} – кількість критеріїв, які спостерігаються, переважно спостерігаються, частково спостерігаються, не спостерігаються та не застосовуються відповідно до Ключових принципів страхування;

$opsr_{FI}, opsr_{BI}, opsr_{PI}$ і $opsr_{NI}$ – кількість критеріїв, які повністю, широко й частково впроваджені та не впроваджені відповідно Цілей та принципів регулювання цінних паперів.

Узагальнена оцінка відповідності фінансового нагляду країни міжнародним принципам I_{FSP} може бути визначена за формулою:

$$I_{FSP} = \sqrt[3]{I_{BCPs} \cdot I_{ICP} \cdot I_{OPSR}} \quad (2.4)$$

Розрахунок I_{BCPs} , I_{ICP} , I_{OPSR} та I_{FSP} побудований так, щоб значення індексів знаходилися в діапазоні $[0;1]$. З огляду на це можна провести ранжування відповідності фінансового нагляду країни міжнародним принципам – в цілому і за сегментами фінансового сектору (табл. 2.7).

В узагальненому вигляді розроблений науково-методичний підхід до визначення незалежності органів фінансового нагляду наведено на рис. Г.1 додатку Г.

Наше дослідження ґрунтується на результатах оцінювання фахівцями МВФ та Світового банку дотримання Основних принципів ефективного банківського нагляду для країн, Ключових принципів страхування та Принципів регулювання цінних паперів, починаючи з 2014 р. (Додаток Г, табл. Г.1–Г.4).

Як засвідчили середні оцінки дотримання міжнародних принципів фінансового нагляду VCPs, ICP та OPSR в досліджуваних країнах протягом 2014–2017 рр. (рис. 2.2), найвищий рівень впровадження Основних принципів ефективного банківського нагляду – індекс впровадження – в середньому складає 0,83, впровадження Ключових принципів страхування та регулювання цінних паперів є дещо нижчим: індекси впровадження на рівні 0,76 і 0,75 відповідно.

Таблиця 2.7 – Визначення відповідності фінансового нагляду країни міжнародним принципам

Діапазон значень I_{VCPs} , I_{ICP} , I_{OPSR} , I_{FSP}	Рівень відповідності міжнародним принципам
[0,90; 1,00]	Дуже високий
[0,75; 0,90)	Високий
[0,50; 0,75)	Середній
[0,10; 0,50)	Низький
[0; 0,10)	Дуже низький

Джерело: розроблено автором

Найвищий рівень дотримання спостерігається за такими Основними принципами ефективного банківського нагляду – „Співпраця та спільна робота”, „Дозволені види діяльності”, „Ринковий ризик” та „Ризик процентної ставки у банківському портфелі”. Виходячи із середніх оцінок, в цілому так чи інакше, але абсолютно усі принципи ефективного банківського нагляду переважно впроваджені у практику фінансового нагляду досліджуваних країн – оцінки, нижчі за 0,5, відсутні.

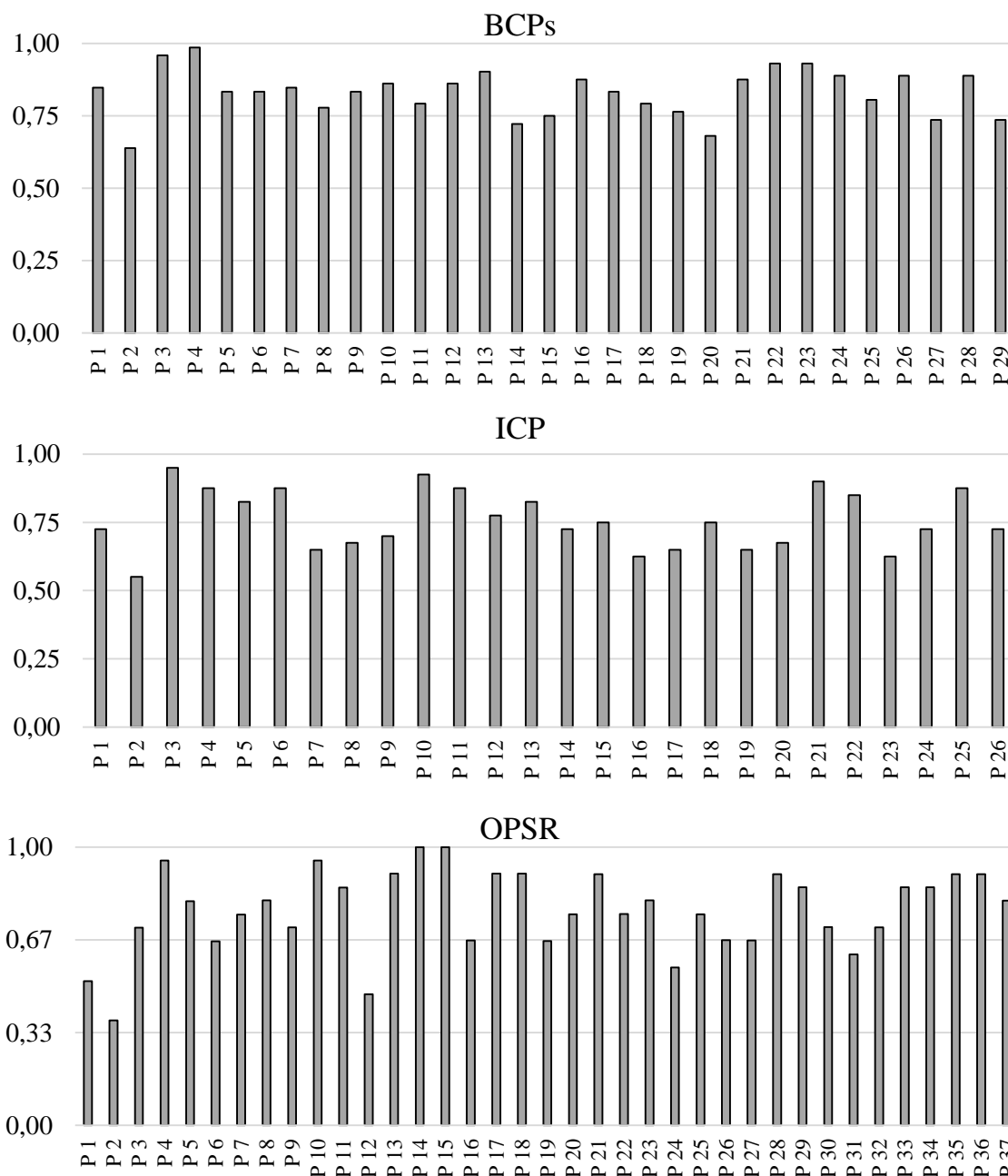

Рисунок 2.2 – Середній рівень впровадження міжнародних принципів у наглядові системи країн світу у 2014-2017 рр.

Джерело: розраховано на основі FSAPs [489]

Водночас 6 із 29 принципів мають бальну оцінку впровадження, нижчу за 0,75. Це „Незалежність, підзвітність, ресурси та правовий захист органів нагляду”, „Корпоративне управління”, „Процес управління ризиками”, „Операції з пов’язаними особами”, „Фінансова звітність та зовнішній аудит” та „Зловживання фінансовими послугами”. Серед вищезазначених принципів найбільші проблеми спостерігаються із незалежністю і підзвітністю незалежних органів, адже на

сьогоднішній день на перший план виходить не вирішення проблеми формування оптимальної структури органів фінансового нагляду, а забезпечення їх інституційної, операційної та фінансової незалежності та використання ефективних механізмів їх підзвітності. Серед усіх досліджуваних країн цей принцип тільки у США отримав оцінку „Відповідає (Compliant, C)”.

Найвищий рівень впровадження Ключових принципів страхування спостерігається у досліджуваних країнах щодо принципів „Обмін інформацією та вимоги щодо конфіденційності”, „Ліцензування”, „Зміни в управлінні і передача портфелів”, „Превентивні і коригувальні заходи”, „Приведення в дію коригувальних заходів”, „Протидія шахрайству в страхуванні” та „Співпраця і координація наглядових органів”.

Проблеми у досліджуваних країнах існують із дотриманням таких принципів: „Наглядовий орган”, „Корпоративне управління”, „Управління ризиками і внутрішні системи контролю”, „Наглядовий контроль і подання звітів”, „Управління ризиками компаній з точки зору платоспроможності”, „Достатність капіталу”, „Посередники”, „Порядок ведення справ”, „Розкриття інформації”, „Нагляд за групами”, „Макропруденційний і страховий нагляд” і „Транскордонне співробітництво і координація дій з управління кризовими ситуаціями”. Найскладнішою є ситуація із впровадженням принципу, пов'язаного з наглядовим органом, який відповідно до рекомендацій IAIS має бути функціонально незалежним, підзвітним і прозорим, захищати конфіденційну інформацію, мати належний правовий захист, мати достатньо ресурсів, відповідати високим професійним стандартам [448].

Не менш складним є впровадження принципу, пов'язаного з надглядом за групами фінансових посередників. Відповідно до вказівок IAIS, наглядовий орган повинен визначити сутність групи компаній, враховуючи при цьому діючі й недіючі холдингові компанії (у тому числі посередницькі), страховиків, інші регульовані організації (банки й інвестиційні компанії), компанії спеціального призначення тощо. Окрім того, наглядовий орган у наглядових процедурах повинен брати до уваги такі аспекти страхової діяльності: пряма й опосередкована участь, вплив та інші договірні

зобов'язання, взаємопов'язаність, ризикованість, концентрація та перехід ризиків, а також угоди й ризики всередині групи [448]. Принцип „Наглядний орган” має оцінку впровадження „Переважно спостерігається (Largely observed, LO)” тільки у Новій Зеландії та Туреччині, а принцип „Нагляд за групами” – лише у Данії та Туреччині, що є найвищою оцінкою серед досліджуваних країн.

Аналіз дотримання принципів регулювання цінних паперів OPRR в досліджуваних країнах засвідчив, що найкращий рівень дотримання спостерігається за такими принципами:

- „Регулятор повинен забезпечувати чіткий та послідовний процес регулювання”;
- „Регулятор повинен мати всеохоплюючі повноваження щодо правозастосування”;
- „Регулятор повинен мати повноваження отримувати як відкрити, так і неоприлюднену інформацію стосовно діяльності національних та іноземних партнерів”;
- „Регулятори повинні встановлювати механізми обміну інформацією, в яких вони встановлюватимуть, коли та як вони обмінюватимуться оприлюдненою та неоприлюдненою інформацією з національними та іноземними партнерами”;
- „Регуляторна система повинна дозволяти надання допомоги іноземним регуляторам, які потребують її при виконанні своїх функцій та обов'язків”;
- „Ставлення до власників цінних паперів компанії повинно бути справедливим і рівноправним”;
- „Стандарти бухгалтерського обліку, які використовуються емітентами для підготовки фінансових звітів, повинні бути високими та якісно відповідати міжнародним стандартам”;
- „Стандарти аудиту повинні бути високими та якісно відповідати міжнародним стандартам”;
- „Регулювання повинно забезпечувати, що хедж фонди / управляючі

- хедж фондами / радники підлягають відповідному нагляду”;
- „Регулювання повинно сприяти розвитку прозорості торгівлі”;
 - „Регулювання повинно дозволяти виявляти та усувати маніпулювання та інші види недобросовісної торгівлі цінними паперами”.

Найгірша ситуація із впровадженням принципів регулювання цінних паперів OPSR „Повноваження регулятора повинні бути зрозумілими та конкретно визначеними”, „Регулятор повинен бути операційно незалежним та підзвітним у прийнятті рішень, здійсненні своїх функцій та повноважень”, „Регуляторна система повинна забезпечувати ефективне та надійне використання повноважень з перевірок, розслідувань, нагляду та правозастосування та застосування ефективних програм з дотримання законодавства” та „Регуляторна система повинна встановлювати стандарти відповідності, управління, організації та операційної поведінки для осіб, які мають бажання здійснювати ринкові операції або управління схемами колективного інвестування”. Ситуація із принципом операційної незалежності та підзвітності наглядового органу щодо ухвалення рішень, реалізації основних функцій та повноважень є ще гіршою: серед шести досліджених країн лише в Канаді цей принцип є широко впровадженим (Broadly implemented, VI).

Результати розрахунків I_{BCPs} , I_{ICP} , I_{OPSR} та I_{FSP} для країн світу, FSAP-звіти яких оприлюднені на офіційному сайті МВФ, наведено у табл. 2.8 та табл. Г.5 Додатку Г.

Як засвідчують результати розрахунків, найвищий рівень відповідності банківського нагляду міжнародним принципам спостерігається у Канаді, Великій Британії, Гонконгу, США та ПАР. Слід звернути увагу, що в досліджуваних країнах не виявлено дуже високу відповідність нагляду у сфері страхування і нагляду в сфері цінних паперів. Високий рівень відповідності банківського нагляду міжнародним принципам зафіксовано у Австрії, Болгарії, Китаї, Німеччині, Данії, Грузії, Індії, Японії, Республіці Корея, Росії та Туреччині,

нагляду у сфері страхування – в Канаді, Китаї, Данії, Гонконзі, Індонезії, Ірландії та США, нагляду у сфері цінних паперів – в Канаді, Китаї, Гонконзі, Республіці Корея та США. Середній рівень відповідності банківського нагляду міжнародним принципам характерний для Молдови та Нової Зеландії, нагляду у сфері страхування – для Нової Зеландії, Туреччини та ПАР, нагляду в сфері цінних паперів – для ПАР. Низький рівень відповідності міжнародним стандартам спостерігався лише стосовно нагляду в сфері цінних паперів у Росії. Щодо узагальнюючої оцінки, то усі країни, для яких можливе проведення відповідних обчислень, – Канада, Китай, Гонконг, США та ПАР – визначаються як країни із високим рівнем відповідності фінансового нагляду міжнародним принципам.

Таблиця 2.8 – Індеси відповідності фінансового нагляду країн світу міжнародним стандартам у 2014–2017 рр.

	I_{BCPs}	I_{ICP}	I_{OPSR}	I_{ESP}		I_{BCPs}	I_{ICP}	I_{OPSR}	I_{ESP}
AUT	0,88				IDN		0,74		
BGR	0,76				IRL		0,81		
CAN	0,91	0,85	0,86	0,87	JPN	0,85			
CHN	0,87	0,79	0,78	0,81	KOR	0,75		0,80	
DEU	0,78				MDA	0,66			
DNK	0,81	0,77			NZL	0,71	0,65		
GBR	0,92				RUS	0,77		0,49	
GEO	0,78				TUR	0,84	0,70		
HKG	0,97	0,79	0,85	0,87	USA	0,91	0,78	0,84	0,84
IND	0,84				ZAF	0,93	0,72	0,66	0,76

Умовні позначки: AUT – Австрія, BGR – Болгарія, CAN – Канада, CHN – Китайська народна республіка, DEU – Німеччина, DNK – Данія, GBR – Велика Британія, GEO – Грузія, HKG – Гонконг, IDN – Індія, IDN – Індонезія, IRL – Ірландія, JPN – Японія, KOR – Республіка Корея (Південна Корея), MDA – Молдова, NZL – Нова Зеландія, RUS – Російська Федерація, TUR – Туреччина, USA – США, ZAF – Південна Африка.

Джерело: розраховано на основі [489]

Отже, оцінювання відповідності фінансового нагляду країни міжнародним принципам на основі запропонованого науково-методичного підходу дозволить визначати динаміку розбудови і покращення фінансового нагляду як у цілому, так і у різних сегментах фінансового сектору, а також чітко ідентифікувати ключові напрями подальшого розвитку фінансового нагляду. Підвищення відповідності

фінансового нагляду міжнародним стандартам може бути забезпечено передусім шляхом впровадження ризик-орієнтованого фінансового нагляду, удосконалення корпоративного управління та розкриття фінансової звітності фінансових посередників. Окрім того, серед усіх Основних принципів ефективного банківського нагляду, Ключових принципів страхування та Принципів регулювання цінних паперів найбільш проблемним залишається практична реалізація принципів, пов'язаних із забезпеченням належного рівня інституційної, операційної та фінансової незалежності, а також підзвітності наглядових органів. Ці напрями повинні бути враховані й у процесі удосконалення фінансового нагляду в Україні, незважаючи на те, що оцінювання вітчизняної наглядової практики у фінансовому секторі на відповідність міжнародним принципам Міжнародним валютним фондом та Світовим банком останнім часом не здійснювалося.

Висновки за розділом 2

1. Наукові та нормативно-правові підходи до визначення мети фінансового нагляду характеризуються відсутністю єдності, розпорошеністю цілей та підміною мети фінансового нагляду переліком завдань. Відносна новизна поняття „стійкість фінансового сектору” – його виникнення на початку 90 р. ХХ століття пов'язано із цілою низкою криз у фінансовому секторі та бере початок свій початок із комплексу практичних проблем, з яким стикнулися органи грошово-кредитного регулювання і фінансового нагляду, – зумовила відсутність єдиного загальноприйнятого і чітко окресленого підходу до його розуміння. Найбільш повним і обґрунтованим підходом до визначення фінансової стійкості є підхід, наведений у робочому звіті Міжнародного валютного фонду WP/04/101 „International Capital Markets Department Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability”: відповідно до нього фінансова стійкість розглядається як такий стан або ситуація у фінансовому секторі, за якої забезпечується ефективний і

своєчасний перерозподіл фінансових ресурсів, адекватна оцінка та ефективне управління ризиками, абсорбція фінансових шоків – здатність фінансового сектору поглинати фінансові шоки без істотних потрясінь.

2. Враховуючи, що у сучасній практиці фінансового нагляду традиційним підходом до визначення сутності поняття „фінансова стійкість” стало його трактування через множину критеріїв, обґрунтовано, що до стійкості фінансового сектору слід підходити не стільки з позиції функціонування і розвитку фінансового сектору, скільки з позиції підґрунтя її формування. Інкorporація критеріїв надійності, прозорості та ефективності у роботу фінансових посередників, фінансового ринку та наглядових органів дала змогу сформуванню умови досягнення стійкості фінансового сектору. Такий підхід дозволив визначити ключові характеристики фінансової стійкості: системність, множинність, динамічність, обумовленість і комплексність.

3. Потужні конвергентно-інтеграційні процеси на національних і міжнародних фінансових ринках зумовили значні зусилля міжнародної спільноти, спрямовані на уніфікацію принципів фінансового нагляду у різних країнах. Принципи нагляду, визначені міжнародними організаціями являють собою основу для формування й забезпечення ефективності національних систем нагляду за діяльністю фінансових посередників та досягнення базового рівня надійної практики фінансового нагляду. Для узагальненого оцінювання впровадження Основних принципів ефективного банківського нагляду (BCPs), Ключових принципів страхування (ICP) та Цілей і принципів регулювання цінних паперів (OPSR) у роботі розроблено шкалу переведення оцінок відповідності фінансового нагляду міжнародним принципам в бали та використано статистичний інструментарій середньої арифметичної зваженої та середньої геометричної.

4. Відповідно до результатів розрахунків найвищий рівень відповідності банківського нагляду міжнародним принципам спостерігається у Канаді, Великій Британії, Гонконгу, США та ПАР. Слід звернути увагу, що в досліджуваних країнах не виявлено дуже високу відповідність нагляду у сфері страхування і нагляду в сфері цінних паперів. Високий рівень відповідності банківського нагляду міжнародним принципам зафіксовано у Австрії, Болгарії, Китаї,

Німеччині, Данії, Грузії, Індії, Японії, Республіці Корея, Росії та Туреччині, нагляду у сфері страхування – в Канаді, Китаї, Данії, Гонконзі, Індонезії, Ірландії та США, нагляду у сфері цінних паперів – в Канаді, Китаї, Гонконзі, Республіці Корея та США. Середній рівень відповідності банківського нагляду міжнародним принципам характерний для Молдови та Нової Зеландії, нагляду у сфері страхування – для Нової Зеландії, Туреччини та ПАР, нагляду в сфері цінних паперів – для ПАР. Низький рівень відповідності міжнародним стандартам спостерігався лише стосовно нагляду в сфері цінних паперів у Росії. Щодо узагальнюючої оцінки, то усі країни, для яких можливе проведення відповідних обчислень, – Канада, Китай, Гонконг, США та ПАР – визначаються як країни із високим рівнем відповідності фінансового нагляду міжнародним принципам.

5. У роботі досліджено стратегічні і основоположні документи, які стосуються економічної системи і фінансового сектору – Стратегію розвитку України до 2020 року, Національну стратегію розвитку „Україна – 2015”, Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року, Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2015 року, Концепцію розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013–2014 роки, Стратегію розвитку страхового ринку України на 2012–2021 роки, Концепцію розвитку системи кредитної кооперації, Концепцію Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні та базові документи щодо розбудови фінансового нагляду – Стратегію Національного банку України, Концепцію консолідованого нагляду за діяльністю учасників небанківських фінансових груп, Концепцію запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку, Концепцію запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програму розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами, Стратегію реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг в Україні на 2012-2017 роки. У більш ранніх документах присутній фрагментарний підхід до визначення сучасного стану та ключових проблем у фінансовому надгляді, в документах останніх років визначення напрямків розвитку фінансового нагляду відбувалося більш системно.

б. Формування стратегічного бачення щодо розвитку фінансового нагляду ґрунтується на поєднанні інституційного, функціонального, структурного і результатного підходів. З точки зору інституційного підходу концепція розвитку фінансового нагляду передбачає трансформацію інституційної моделі фінансового нагляду в напрямках оптимізації структури, підвищення незалежності, прозорості та підзвітності, з точки зору функціонального – визначає проходження фінансовим надглядом незалежних, проте невід’ємних етапів руху від нормативного до емпіричного аналізу, що втілюється у поступальному перегляді наглядових принципів, вимог до фінансових посередників та методичного інструментарію, з точки зору структурного – відображає взаємозв’язки всередині фінансового сектору у процесі здійснення державою функції фінансового нагляду, з точки зору результатного – орієнтована на досягнення мети фінансового нагляду.

Основні результати дослідження за першим розділом опубліковані в наукових працях: [148; 149; 151; 159; 160; 164; 179; 181; 182; 382; 454].

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

3.1. Дослідження інституційної структури та рівня незалежності фінансового нагляду в Україні

Ефективність здійснення фінансового нагляду суттєво залежить від обраної країною моделі фінансового нагляду. Як відомо, розрізняють три основні моделі інституційної структури фінансового нагляду – секторну, єдиного нагляду, „двох вершин”. Незважаючи на те, що різні країни все частіше відмовляються від секторної моделі на користь моделей єдиного нагляду чи „двох вершин”, підвищити ефективність фінансового нагляду можна не тільки шляхом трансформації інституційної структури фінансового нагляду. На перший план у сучасних умовах виходить проблема забезпечення належного рівня незалежності органів фінансового нагляду. Виконання наглядових функцій безпосередньо впливає на функціонування фінансового сектору, зокрема на фінансовий розвиток і фінансову стійкість. Підтвердженням цього стала зміна змісту стратегічних документів розвитку України та фінансового сектору щодо розбудови інституційної структури фінансового нагляду. Так, у Національній стратегії розвитку „Україна – 2015” та Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року було передбачено кроки щодо поступового просування до створення єдиного регуляторного органу фінансового сектору, водночас як в основу чинного стратегічного документу – Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року – покладено принцип незалежності та ефективності роботи регуляторів та здійснення нагляду на основі оцінки ризиків. Окрім того, Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 року передбачено такі заходи щодо забезпечення

інституційної та фінансової незалежності регуляторів: внесення змін до законів, що регламентують функціонування регуляторів фінансового сектору, спрямованих на підвищення їх автономії та незалежності, забезпечення незалежності регуляторів у частині бюджету регуляторів, забезпечення незалежності розподілу прибутку регуляторам [133].

Науковці М. Квинтін та М. У. Тейлор вивчали взаємозв'язок між регуляторною та наглядовою незалежністю, з одного боку, та фінансовою стабільністю, з іншого. Автори визначають чотири складові незалежності регуляторних і наглядових органів – регуляторну, наглядову, інституційну і фінансову. Під регуляторною складовою М. Квинтін та М. У. Тейлор розуміють можливість органу мати відповідний рівень автономії в ухваленні і застосуванні регуляторних і наглядових правил без законодавчих обмежень. Наглядова складова повинна ґрунтуватися на законодавчому захисті персоналу наглядового органу під час виконання повноважень, наявності системи правил санкцій і втручань, прийнятному рівні заробітної плати та можливості кар'єрного зростання, відокремленні видачі та анулювання ліцензій від функції нагляду. Інституційна незалежність, на переконання авторів, базується на умовах призначення і звільнення вищого керівництва наглядового органу, управлінської структури, відкритості та прозорості ухвалення рішень. Бюджетна складова незалежності регулювання і нагляду визначається роллю виконавчої чи законодавчої влади у формуванні обсягів бюджету регуляторного і наглядового органу, напрямів його використання, у тому числі у визначенні штату та рівня оплати праці [477]. Також ці науковці довели, що відсутність належного рівня незалежності наглядових органів поглиблює фінансові кризи, а також дослідили потенційні проблеми, пов'язані із незалежністю наглядових органів, створенням системи стримувань і противаг, забезпеченням підзвітності наглядових органів [478].

У. С. Дас, М. Квинтін та К. Ченард навели емпіричні докази того, що якість регуляторного управління є важливою передумовою надійності фінансової системи. Авторами обчислено показники надійності фінансової системи та якості регуляторного управління на основі даних про країни, зібраних за програмою оцінювання фінансового сектору (FSAP). Результати

засвідчили істотний вплив регуляторного управління на стійкість фінансової системи, макроекономічні умови, структуру банківської системи та управління державним сектором [417].

Е. Хюпкес, М. Квинтін та М. У. Тейлор досліджували взаємозв'язок між незалежністю органів регулювання і нагляду у фінансовому секторі та їх підзвітністю. Автори розкрили зміст підзвітності органів фінансового нагляду, з'ясували її роль та цілі. На переконання науковців, унікальні особливості нагляду за фінансовим сектором вказують на більш складну систему механізмів підзвітності, ніж, наприклад, механізмів проведення грошово-кредитної політики. У роботі обґрунтовано конкретні механізми, які найкраще забезпечують підзвітність і незалежність органів фінансового нагляду [445].

У Зеленій книзі, яка була підготовлена у процесі консультацій щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором України у 2010 р., розглядаються три види незалежності органів фінансового нагляду – інституційна, операційна та фінансова. У документі зазначається, що інституційна незалежність – це відокремленість регуляторного органу від впливу виконавчої та законодавчої гілок влади, яка складається з трьох елементів: гарантії керівництву органу від необґрунтованого звільнення, наявності в структурі органу комісії експертів, відкритості та прозорості схвалення рішень. Автори наголошують, що вищі посадові особи органів фінансового нагляду в Україні не є належним чином захищеними від політичного тиску відповідними законодавчими інструментами. Операційна незалежність, на думку авторів Зеленої книги, являє собою незалежність у сфері регулювання та нагляду й передбачає, що, з одного боку, органи регулювання користуються значною автономією, встановлюючи пруденційні правила та нормативи; з іншого боку, важливим є надання органу нагляду особливого статусу з метою забезпечення ефективного та неупередженого нагляду. Недостатня операційна незалежність регуляторів спричинила недосконалість або навіть відсутність у пруденційному нагляді підходів, орієнтованих на ризик. Одним із проявів недостатньої операційної незалежності органів фінансового нагляду є відсутність єдиних принципів та підходів щодо нагляду за фінансовими установами. Фінансова незалежність

обумовлюється роллю виконавчої або законодавчої гілок влади у визначенні бюджету регулятора і його використанні. Органи нагляду не повинні піддаватися політичному тиску через бюджет, а їх керівництво повинно користуватися бюджетною свободою для укомплектування наглядового органу на свій розсуд. Найбільш прийнятним у міжнародній практиці є фінансування органів нагляду внесками сектору – така практика зводить до мінімуму політичне втручання, проте створює ризик посилення залежності цих органів від галузі та її втручання в наглядову практику. Подолати цей недолік дозволяє погодження урядом плати фінансового сектору за нагляд [136]. Науковці С. В. Науменкова і В. І. Міщенко, досліджуючи системи регулювання ринків фінансових послуг, дійшли висновків про недостатній рівень інституційної, операційної та фінансової незалежності органів фінансового нагляду в Україні. Автори під інституційною незалежністю розуміють відокремленість наглядового органу від впливу виконавчої та законодавчої гілок влади, під операційною незалежністю – умови діяльності органів нагляду, які передбачають їх автономію, що уможливорює встановлення пруденційних правил і нормативів, а також надання особливого статусу, який гарантує достатні права для забезпечення ефективного та неупередженого нагляду; під фінансовою незалежністю – доступність і достатність джерел фінансування законодавчо визначеної сфери діяльності органів нагляду. С. В. Науменкова і В. І. Міщенко визначили основні напрями підвищення рівня незалежності органів фінансового нагляду шляхом змін та доповнень до нормативно-законодавчих актів в рамках чотирьох варіантів зміни інституційної структури фінансового нагляду – подальша розбудова секторної моделі фінансового нагляду, створення окремого мегарегулятора, створення мегарегулятора при Національному банку України, впровадження моделі „двох вершин” [232].

Наукова робота І. І. Д’яконової присвячена розвитку методичних підходів до оцінювання незалежності органів банківського нагляду. Автор наголошує, що незалежність банківського нагляду – одна з передумов забезпечення адекватного оцінювання діяльності банків і розроблення адекватних заходів із запобігання криз. У роботі запропоновано визначати

сумарний індекс незалежності банківського нагляду, який може приймати значення від 0 до 1, відповідно до критеріїв персональної, цільової, операційної і бюджетної незалежності. Країни, обрані для апробації наукового підходу, мали відмінності в структурі банківських систем і використовували різні моделі банківського нагляду. Отримані результати засвідчили, що значення сумарного індексу коливається в межах від 0,31 до 0,79, що вказує на різні умови роботи наглядових органів в різних країнах світу. При цьому найбільш незалежною є робота банківського нагляду в Фінляндії, Греції, Польщі [74].

А. В. Ахметчина у дисертаційній роботі, присвяченій незалежності органів грошово-кредитного регулювання в системі факторів фінансової стабільності російської економіки, систематизувала внутрішні фактори, що визначають незалежність органів грошово-кредитного регулювання у Росії, а також провела оцінювання впливу ступеня незалежності центрального банку на такі показники, як інфляція, макроекономічна динаміка, стан бюджетної системи, і на тривалість фази економічної рецесії [10].

Як засвідчив аналіз впровадження міжнародних принципів фінансового нагляду в наглядову практику зарубіжних країн, найбільш проблемним питанням є реалізація принципів щодо незалежності наглядових органів. Серед 29 Основних принципів ефективного банківського нагляду BCBS це другий принцип „Незалежність, підзвітність, ресурси та правовий захист органів нагляду”, серед 26 Ключових принципів страхування IAIS – другий принцип „Наглядовий орган”, серед 38 Принципів регулювання цінних паперів IOSCO – другий принцип „Регулятор повинен бути операційно незалежним та підзвітним у прийнятті рішень, здійсненні своїх функцій та повноважень”. З метою визначення критеріїв незалежності наглядових органів слід звернутися до критеріїв і засад дотримання цих міжнародних принципів (Додаток Е).

Відповідно до Основного принципу ефективного банківського нагляду „Незалежність, підзвітність, ресурси та правовий захист органів нагляду” ефективна діяльність наглядового органу ґрунтується на законодавчому визначенні операційної незалежності, відповідальності та порядку

призначення й звільнення керівництва, оприлюдненні цілей, прозорій структурі, ефективних процесах внутрішнього управління та комунікації, уникненні конфлікту інтересів, професіоналізмі та чесності співробітників, достатньому бюджеті [414]. Згідно з розробленими Ключовими принципами страхування, принцип „Наглядний орган” вимагає від органу страхового нагляду бути операційно незалежним, відповідальним, прозорим, захищати конфіденційну інформацію, мати відповідний правовий захист та ресурси, а також відповідати високим професійним стандартам [448]. Принцип регулювання цінних паперів „Регулятор повинен бути операційно незалежним та підзвітним у прийнятті рішень, здійсненні своїх функцій та повноважень” включає аспект незалежності, яка ґрунтується на відсутності політичного і галузевого впливу, ухваленні рішень без зовнішнього втручання, визначенні порядку консультацій регулятора із урядом чи іншими органами влади, стабільному фінансуванні діяльності регулятора, правовому захисті працівників регулятора, а також включає аспект підзвітності, яка у свою чергу, передбачає публічну відповідальність регулятора за здійснення повноважень, існуванні судової процедури перегляду рішень регулятора, захисті комерційної інформації [464]. Усе це, на думку фахівців міжнародних організацій, є підґрунтям незалежності наглядових органів та високої довіри суспільства, фінансових посередників, споживачів фінансових послуг до дій наглядових органів у фінансовому секторі, що, у свою чергу, дозволяє ухвалювати виважені, обґрунтовані та своєчасні рішення у сфері фінансового нагляду.

За результатами детального розгляду міжнародних принципів незалежності наглядових органів нами було сформовано систему критеріїв інституційної, операційної та фінансової незалежності вітчизняних органів фінансового нагляду. Порядок визначення для запропонованих критеріїв рейтингових оцінок „незадовільно” / „задовільно” / „добре” / „відмінно” або ж „незадовільно” / „відмінно” наведено у табл. Е.1 додатку Е. Оцінювання критеріїв за шкалою, що включає чотири або дві рейтингові оцінки, дозволяє

використати для визначення рівня інституційної, операційної та фінансової незалежності методичний інструментарій дифузних індексів. Отже, виходячи з отриманих рейтингових оцінок розраховуються дифузні індекси інституційної, операційної та фінансової незалежності наглядових органів:

$$II = \frac{i_E + 0,5 \cdot i_G - 0,5 \cdot i_S - i_U}{i_E + i_G + i_S + i_U}, \quad (3.1)$$

$$OI = \frac{o_E + 0,5 \cdot o_G - 0,5 \cdot o_S - o_U}{o_E + o_G + o_S + o_U}, \quad (3.2)$$

$$FI = \frac{f_E + 0,5 \cdot f_G - 0,5 \cdot f_S - f_U}{f_E + f_G + f_S + f_U}, \quad (3.3)$$

де

II , OI і FI – дифузні індекси інституційної, операційної та фінансової незалежності наглядового органу;

i_E , i_G , i_S і i_U – критерії інституційної незалежності наглядового органу, що отримали, відповідно, рейтингові оцінки „відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”;

o_E , o_G , o_S і o_U – критерії операційної незалежності наглядового органу, що отримали, відповідно, рейтингові оцінки „відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”;

f_E , f_G , f_S і f_U – критерії фінансової незалежності наглядового органу, що отримали, відповідно, рейтингові оцінки „відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”.

Метод обчислення дифузних індексів, широко використовуваний у практиці центральних банків, зокрема Європейського центрального банку, Банку Англії, Банку Росії при обстеженні умов кредитування, науковці С. В. Науменкова та К. Ю. Цицик застосували при обґрунтуванні підходу до визначення відповідності системи банківського нагляду Базельським принципам [233]. Виходячи зі значень дифузних індексів інституційної, операційної, фінансової

незалежності органу фінансового нагляду, які можуть знаходитися в діапазоні $[-1; 1]$, отримуються якісні оцінки рівня незалежності (табл. 3.1).

На сьогоднішній день в Україні діє секторна модель нагляду за функціонуванням фінансового сектору. Відповідно до цієї моделі до компетенції Національного банку України належить банківський нагляд. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України, здійснює нагляд у сфері страхування, діяльності кредитних спілок, недержавного пенсійного забезпечення та спільного інвестування, а Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку – нагляд у сфері цінних паперів.

Таблиця 3.1 – Визначення рівня незалежності органу фінансового нагляду

Діапазон значень дифузних індексів <i>II, OI, FI</i>	Рівень незалежності
$[0,5; 1,0]$	Високий
$[0; 0,5)$	Середній
$[-0,5; 0)$	Низький
$[-1,0; -0,5)$	Дуже низький

Джерело: розроблено автором

Національний банк України є центральним банком України та особливим центральним органом державного управління. Його юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації визначаються Конституцією України, Законом України „Про Національний банк України” та іншими законами України. Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку України є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Згідно зі ст. 6 Закону України „Про Національний банк України”, при виконанні своєї основної функції Національний банк України має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в країні, а також у межах своїх повноважень сприяє стабільності банківської системи [299]. До функцій фінансового регулювання і нагляду серед 29 інших функцій Національного банку України, визначених у ст. 7 Закону України „Про Національний банк України”, слід віднести наступні функції:

- встановлення для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- здійснення банківського регулювання та нагляду на індивідуальній та консолідованій основі;
- погодження статутів банків і змін до них, ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках, ведення Державного реєстру банків, Реєстру аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків [299].

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президентові України, підзвітним Верховній Раді України. Серед переліку завдань Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, визначених у ст. 27 Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, завданнями фінансового регулювання і нагляду слід вважати такі:

- розроблення стратегії і реалізації розвитку та вирішення системних питань функціонування ринків фінансових послуг в Україні;
- здійснення державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг та дотриманням законодавства у цій сфері;
- захист прав споживачів фінансових послуг шляхом застосування у межах своїх повноважень заходів впливу з метою запобігання і припинення порушень законодавства на ринку фінансових послуг [307].

Серед переліку із 21 повноваження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, визначених у ст. 27 Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, повноваженнями щодо фінансового регулювання і нагляду слід вважати такі:

- розроблення і затвердження нормативно-правових актів, обов’язкових до виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, учасниками

- ринків фінансових послуг, їх об'єднаннями, контролює їх виконання;
- видача фінансовим установам відповідно до законів з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг відповідних дозволів, а також ліцензій на провадження діяльності з надання фінансових послуг та затвердження умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії чи дозволу, та порядку контролю за їх дотриманням;
 - встановлення обов'язкових критеріїв і нормативів достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій, дотримання правил надання фінансових послуг та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами
 - встановлення обмежень на суміщення надання певних видів фінансових послуг;
 - проведення самостійно чи разом з іншими державними органами перевірки діяльності учасників ринків фінансових послуг;
 - у разі порушення законодавства про фінансові послуги, нормативно-правових актів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, застосування заходів впливу та накладання адміністративних стягнень;
 - надання фінансовим установам та саморегульним організаціям обов'язкових до виконання розпоряджень про усунення порушень законодавства про фінансові послуги з вимогою щодо надання необхідних документів;
 - погодження відповідно до законів з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг документів фінансових установ, що визначають вимоги щодо надання фінансових послуг [307].

Серед переліку із 150 повноважень Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, визначених у п. 4 Положення „Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг”, принаймні 18 можуть бути віднесені до сфери фінансового регулювання і нагляду (див. додаток Е).

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку здійснює державне регулювання ринку цінних паперів. Серед переліку із 11 завдань Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, визначених у п. 3 Положення „Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку”, завданнями фінансового регулювання і нагляду слід вважати такі:

- захист прав інвесторів шляхом здійснення заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів та законодавства про акціонерні товариства, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень;
- здійснення державного регулювання та контролю за емісією і обігом цінних паперів та похідних (деривативів) на території України;
- здійснення державного регулювання та контролю у сфері спільного інвестування;
- здійснення у межах компетенції державного регулювання та контролю у сфері накопичувального пенсійного забезпечення;
- здійснення у межах компетенції державного регулювання і нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;
- здійснення у межах повноважень, визначених законодавством, нагляду на консолідованій та субконсолідованій основі за небанківськими фінансовими групами та їх підгрупами [300].

Серед переліку із 199 повноважень Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, визначених у п. 4 Положення „Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку”, 14 повноважень відносяться до сфери фінансового регулювання і нагляду (див. додаток Е).

Визначення рейтингових оцінок відповідно до критеріїв інституційної, операційної та фінансової незалежності для Національного банку України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Рейтингові оцінки критеріїв інституційної, операційної та фінансової незалежності органів фінансового нагляду в Україні

№ пор.	Критерій	Рейтингова оцінка		
		НБУ	Нацком-фінпослуг	НКЦПФР
	ІНСТИТУЦІЙНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ			
1.1	Строк перебування керівника на посаді	E	E	E
1.2	Строк перебування топ-менеджменту (окрім керівника) на посаді	E	E	E
1.3	Умови призначення керівництва (керівника та топ-менеджменту)	E	G	G
1.4	Умови звільнення керівництва (керівника та топ-менеджменту)	E	E	E
1.5	Процедура призначення керівника	E	S	S
1.6	Процедура звільнення керівника	E	S	S
1.7	Процедура призначення топ-менеджменту	E	S	S
1.8	Процедура звільнення топ-менеджменту	E	S	S
1.9	Поновлення керівництва на посаді	E	E	E
1.10	Членство керівництва у політичних партіях	E	U	U
2	ОПЕРАЦІЙНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ			
2.1	Встановлення норм, правил, вимог щодо діяльності фінансових посередників	E	E	E
2.2	Повноваження щодо зміни організаційної структури, зміни керівництва та ініціювання банкрутства фінансових посередників	E	E	E
2.3	Процедура скасування рішень наглядового органу	G	G	G
2.4	Уникнення конфліктів інтересів	E	E	E
2.5	Захист конфіденційної та службової інформації	E	E	E
2.6	Взаємодія з міжнародними організаціями та науково-дослідницькими установами	E	G	G
2.7	Вплив громадськості на ухвалення рішень наглядового органу	E	E	E
3	ФІНАНСОВА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ			
3.1	Формування внутрішньої організаційної структури	E	S	S
3.2	Формування бюджету	S	U	U
3.3	Структура бюджету	E	S	S
3.4	Процедура здійснення фінансового контролю	G	S	S

Джерело: складено на основі офіційних веб-порталів НБУ, Нацкомфінпослуг, НКЦПФР, [281; 299; 300; 301; 307]

Надамо пояснення отриманих рейтингових оцінок для органів фінансового нагляду в Україні. Згідно зі ст. 18 Закону України „Про Національний банк України” Голова Національного банку призначається на

посаду і звільняється з неї Верховною Радою України за поданням Президента України, а його заступники призначаються на посаду і звільняються з неї Радою Національного банку, яка фактично є основним спостережним і контролюючим органом в НБУ. Строк повноважень Голови НБУ складає 7 років. Ст. 20 Закону України „Про Національний банк України” визначає, що заступники НБУ призначаються на строк, що відповідає терміну повноважень Голови Національного банку. Ст. 18 і 20 цього закону встановлюють вимоги до осіб, що претендують на посаду Голови та заступника Голови НБУ, – вони стосуються рівня освіти, професійного досвіду і ділової репутації. Законодавством України визначено, що особа не може бути Головою або заступником Голови НБУ, якщо вона є керівником політичної партії або членом керівних органів політичної партії, або є керівником чи входить до складу керівного органу юридичної особи (за винятком Національного банку), або є прямим чи опосередкованим власником будь-якої кількості акцій (часток, паїв) юридичної особи [299].

Окрім того, на час перебування на посаді Голова та заступники Голови зупиняють членство в політичній партії. Серед причин звільнення вищих посадових осіб НБУ політичні причини відсутні. Вітчизняне законодавство не визначає можливість поновлення вищих посадових осіб на посаді [299]. Тож усі критерії інституційної незалежності Національного банку України заслуговують рейтингових оцінок „Відмінно” (E).

Термін повноважень Голови та членів НКЦПФР та Нацкомфінпослуг становить шість років. Голова та члени обох комісій призначаються Президентом України [300; 301]. Згідно із Законом України „Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні”, до Голови та членів НКЦПФР висуваються освітні та професійні вимоги [281], вимоги до ділової репутації не висуваються. Така ж сама ситуація із Головою та членами Нацкомфінпослуг – відповідно до Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” особи, що можуть обіймати ці посади, повинні мати відповідну освітню підготовку та професійний досвід, вимоги щодо бездоганної ділової репутації відсутні [301; 307]. Серед причин звільнення вищих посадових осіб Нацкомфінпослуг та НКЦПФР політичні

причини відсутні [307; 281].

Закон України „Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні” та Положення „Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку” не містять норм щодо заборони та припинення членства Голови та членів комісії у політичних партіях, проте законодавство забороняє Голові та членам комісії бути власниками корпоративних прав професійних учасників фондового ринку [281; 300]. Згідно із Законом України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” Голова та члени Нацкомфінпослуг, не можуть бути власниками корпоративних прав фінансових установ [307]. Відповідне законодавство не визначає можливості поновлення вищих посадових осіб Нацкомфінпослуг та НКЦПФР на посадах [307; 281].

З огляду на вищезазначене за критеріями строків перебування керівника і топ-менеджменту на посадах, умов звільнення керівництва та поновлення на посадах Нацкомфінпослуг та НКЦПФР отримали рейтингові оцінки „Відмінно” (E), за критерієм умов призначення керівництва – „Добре” (G), за критеріями процедур призначення і звільнення керівника і топ-менеджменту – „Задовільно” (S), а за можливість членства керівництва у політичних партіях – „Незадовільно” (U).

Згідно із ст. 56 Закону України „Про Національний банк України” НБУ може ухвалювати нормативно-правові та розпорядчі акти. Нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, є обов’язковими для органів державної влади і органів місцевого самоврядування, банків, підприємств, організацій та установ незалежно від форм власності, а також для фізичних осіб. У цій самій статті зазначається, що акти НБУ можуть бути оскаржені відповідно до законодавства України. Проте у ст. 53 зазначено, що не допускається втручання органів державної влади та інших державних органів чи їх посадових та службових осіб, будь-яких юридичних чи фізичних осіб у виконання функцій і повноважень Національного банку України, Ради Національного банку України, Правління Національного банку України чи службовців Національного банку України інакше, як у межах, визначених Конституцією України та законом. Стаття 64 Закону України „Про

Національний банк України” передбачає, що члени Правління Національного банку України та інші працівники Національного банку України, члени Ради Національного банку України повинні неухильно дотримуватися Кодексу етики працівника Національного банку України та уникати будь-яких ситуацій, що призводять до конфлікту інтересів. Ст. 65 цього ж закону забороняє службовцям Національного банку України та їхнім родичам першого ступеня споріднення входити до органів управління та/або бути акціонерами банків, споріднених та афілійованих з банками осіб, у тому числі учасників банківської групи, крім випадків, передбачених законодавством, а ст. 66 забороняє службовцям Національного банку України розголошувати інформацію, що становить державну таємницю, банківську таємницю або іншу конфіденційну інформацію, яка стала відома їм у зв’язку з виконанням службових обов’язків, і в разі припинення роботи в Національному банку України, крім випадків, передбачених законодавством України. У ст. 57 визначено, що отримана НБУ інформація не підлягає розголошенню, за винятком випадків, передбачених законодавством України [299].

Згідно зі ст. 7 Закону України „Про Національний банк України”, НБУ здійснює ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках [299]. Згідно зі ст. 14 Закону України „Про банки і банківську діяльність”, власники істотної участі у банку повинні мати бездоганну ділову репутацію та задовільний фінансовий стан, вимоги до яких встановлюються НБУ. Ст. 17 цього закону визначає, що НБУ робить висновок про ділову репутацію самого засновника банку, а якщо засновник є юридичною особою – аналогічний висновок також стосовно виконавчого органу та/або наглядової ради та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю в особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність [277].

При Раді НБУ створено дорадчо-консультативні органи – Вищу експертну раду, сформовану з провідних вітчизняних та іноземних учених у галузі економіки та фінансів, державних діячів, які працювали у сферах державного управління та місцевого самоврядування, досвідчених фахівців банківського ринку, та Громадську колегію, до складу якої входять

представники банківських асоціацій чи об'єднань, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та Комітету Верховної Ради України з питань фінансової політики і банківської діяльності. Взаємодія НБУ з міжнародними організаціями та науково-дослідницькими установами охоплює міжнародні організації, зарубіжні й вітчизняні наукові й навчальні установи. Вищезазначене дозволило НБУ отримати рейтингові оцінки „Відмінно” (E) за усіма критеріями операційної незалежності, окрім процедури скасування рішень наглядового органу, для якої було виставлено оцінку „Добре” (G).

Згідно з п. 13 Положення „Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг”, рішення Нацкомфінпослуг, прийняті в межах її повноважень, є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами та місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності і громадянами [301]. Згідно з положеннями Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” виняткове право щодо видачі, анулювання ліцензій, скликання позачергових зборів учасників фінансової установи, відсторонення керівництва від управління фінансовою установою та призначення тимчасової адміністрації належить Нацкомфінпослуг. Статті 36, 41 уможливають звернення до суду для оскарження рішень Нацкомфінпослуг щодо відмови у видачі ліцензії та застосування штрафних санкцій [307]. У п. 13 Положення „Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг” зазначено, що рішення Комісії можуть бути оскаржені в установленому законодавством порядку [307]. При Нацкомфінпослуг створено консультативно-дорадчий орган – Громадську раду. Взаємодія Нацкомфінпослуг з міжнародними організаціями та науково-дослідницькими установами охоплює міжнародні організації, вітчизняні навчально-наукові установи. Отже, Нацкомфінпослуг за критеріями операційної незалежності має рейтингові оцінки „Відмінно” (E) за усіма критеріями, окрім критеріїв процедури скасування рішень наглядового органу та взаємодії з

міжнародними організаціями та науково-дослідницькими установами – за ними виставлено рейтингові оцінки „Добре” (G).

Відповідно до ст. 1 Закону України „Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні”, пруденційні нормативи – кількісні та якісні показники, встановлені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку з метою здійснення пруденційного нагляду, обов’язкові для дотримання професійними учасниками фондового ринку. Ст. 16 цього ж законодавчого акту визначає, що спори, що виникають у ході застосування цього закону, вирішуються судом у встановленому порядку [281].

Згідно зі ст. 6 Закону України „Про цінні папери та фондовий ринок” Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку розробляє і затверджує нормативно-правові акти з питань, що належать до її компетенції, обов’язкові до виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, учасниками ринку цінних паперів, їх об’єднаннями, контролює їх виконання [308]. У ст. 232 Кримінального кодексу України встановлено відповідальність за розголошення або використання неоприлюдненої інформації про емітента або його цінні папери [191]. Відповідно до Положення „Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку”, НКЦПФР у встановленому нею порядку видає, переоформлює, зупиняє дію або анулює ліцензії на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів та видає дублікати і копії таких ліцензій, може порушувати з метою захисту інтересів інвесторів та громадян питання про звільнення з посад керівників фондових бірж та інших установ інфраструктури фондового ринку у разі недотримання ними чинного законодавства України [300]. Ст. 48 Закону України „Про цінні папери та фондовий ринок” визначає, що анулювання реєстрації об’єднання професійних учасників фондового ринку здійснюється за рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [308]. Взаємодія НКЦПФР з міжнародними організаціями та науково-дослідницькими установами охоплює міжнародні організації, вітчизняні навчально-наукові установи. При НКЦПФР створено такі дорадчо-консультативні органи:

- Консультаційна рада з бухгалтерського обліку та аудиту, діяльність

якої спрямована на підвищення рівня підготовки нормативно-правових актів НКЦПФР та координації діяльності фахівців фондового ринку з питань бухгалтерського обліку, аудиту та внутрішнього контролю в системі корпоративних відносин, а також створення передумов для впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності на фондовому ринку України;

- Громадська рада, яка здійснює громадський контроль за діяльністю Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, налагоджує її ефективну взаємодію з громадськістю, сприяє врахуванню громадської думки під час формування єдиної державної політики у сфері розвитку та регулювання ринку цінних паперів;
- Експертна рада з питань корпоративного управління, на яку покладено розроблення та здійснення комплексних заходів щодо покращення інвестиційного і корпоративного іміджу країни, запровадження найкращих стандартів корпоративного управління в акціонерних товариствах, координацію діяльності органів державної влади, фахівців фондового ринку, науковців у сфері корпоративного управління.

Отже, НКЦПФР має рейтингові оцінки „Відмінно” (E) за усіма критеріями операційної незалежності, окрім критеріїв процедури скасування рішень наглядового органу та взаємодії з міжнародними організаціями та науково-дослідницькими установами – за ними виставлено рейтингові оцінки „Добре” (G).

Згідно зі ст. 4 Закону України „Про Національний банк України”, НБУ є економічно самостійним органом, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису адміністративних витрат. Ст. 15 цього закону встановлює, що Правління НБУ затверджує штатний розпис НБУ та форми оплати праці. Ст. 4 цього ж закону визначає, що кошторис адміністративних витрат НБУ затверджує Рада НБУ. Фінансовий контроль у НБУ здійснюється самостійно – Аудиторським комітетом; НБУ також є підзвітним парламенту: Голова НБУ доповідає Верховній Раді України про діяльність НБУ [299]. Отже, за критеріями формування внутрішньої

організаційної структури та структури бюджету Національний НБУ отримав рейтингову оцінку „Відмінно” (E), за критерієм процедури здійснення фінансового контролю – „Добре” (G), за критерієм формування бюджету – „Задовільно” (S).

Згідно зі ст. 23 Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, гранична чисельність працівників Нацкомфінпослуг, затверджується Президентом України, штатний розпис Нацкомфінпослуг затверджується Головою Нацкомфінпослуг та погоджується з Міністерством фінансів України. Структура Нацкомфінпослуг затверджується Головою Нацкомфінпослуг у межах видатків, передбачених в державному бюджеті України [307]. У структурі Нацкомфінпослуг створено сектор внутрішнього аудиту та службових перевірок. Аналіз кошторису Нацкомфінпослуг за 2017 р. засвідчив, що у ньому присутня стаття витрат „Видатки на відрядження”, проте немає витрат на підвищення кваліфікації персоналу та придбання обладнання й предметів довгострокового використання. Відповідно до Положення „Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку”, гранична чисельність працівників НКЦПФР затверджується Президентом України, структура НКЦПФР затверджується Головою НКЦПФР у межах видатків, передбачених у державному бюджеті України. Штатний розпис центрального апарату НКЦПФР затверджується Головою НКЦПФР за погодженням із Міністерством фінансів України [300]. Відповідно до даних річного звіту НКЦПФР за 2016 р., у структурі витрат присутні капітальні видатки. Враховуючи, що Нацкомфінпослуг і НКЦПФР є бюджетними розпорядниками, спеціальний виконавчий орган здійснює перевірку використання бюджетних коштів Нацкомфінпослуг. Отже, критерії формування внутрішньої організаційної структури, структури бюджету та процедури здійснення фінансового контролю Нацкомфінпослуг та НКЦПФР мають рейтингові оцінки „Задовільно” (S), а критерій формування бюджету – „Незадовільно” (U).

Розрахунок дифузних індексів інституційної, операційної та фінансової незалежності НБУ, Нацкомфінпослуг та НКЦПФР (рис. 3.1) засвідчив, що серед органів фінансового нагляду в Україні НБУ має найвищий рівень

незалежності, а Нацкомфінпослуг і НКЦПФР потребують підвищення передусім інституційної та фінансової незалежності. Інституційна незалежність лише НБУ може бути визначена як висока, водночас як Нацкомфінпослуг та НКЦПФР мають середній її рівень. Операційна незалежність усіх органів фінансового нагляду в Україні є високою. Найскладнішою є ситуація з фінансовою незалежністю: її середній рівень спостерігається у НБУ, водночас як для Нацкомфінпослуг і НКЦПФР зафіксовано дуже низький її рівень.

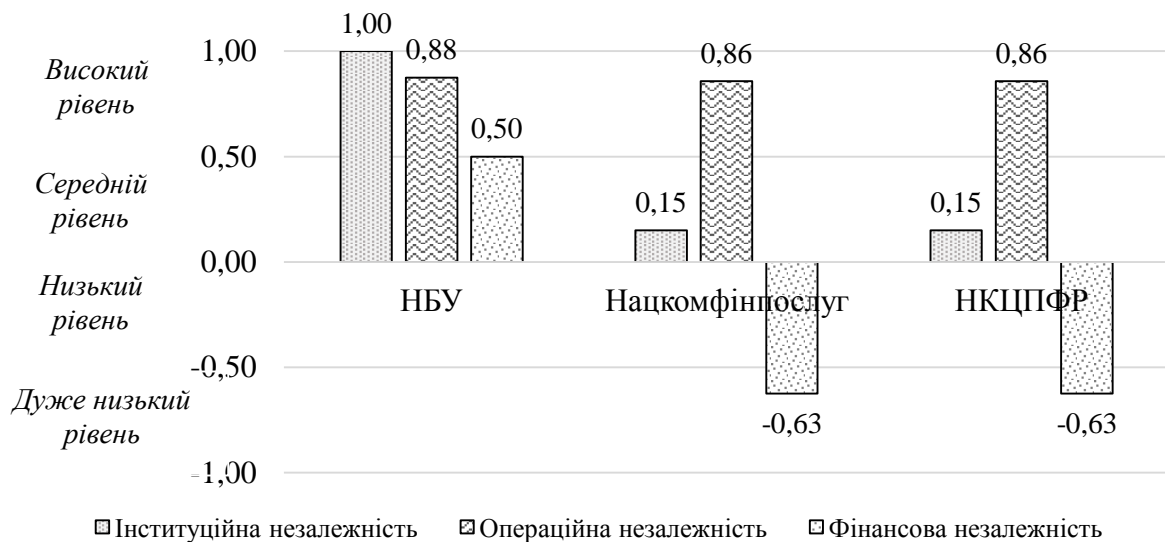

Рисунок 3.1 – Дифузні індекси незалежності органів фінансового нагляду України

Джерело: розраховано автором

В узагальненому вигляді науково-методичний підхід щодо оцінювання незалежності органів фінансового нагляду та результати його апробації для наглядових органів України наведено на рис. Е.1 додатку Е.

Основними напрямками підвищення незалежності наглядових органів в Україні мають стати формування їх належного захисту від політичного тиску, включення бездоганної ділової репутації до складу вимог щодо призначення на вищі посади, призначення керівників наглядових органів парламентом,

удосконалення вимог щодо уникнення конфлікту інтересів та захисту конфіденційної та службової інформації, активізація міжнародної співпраці органів фінансового нагляду, перехід до фінансування функції фінансового нагляду фінансовим сектором, підвищення професійних стандартів роботи органів фінансового нагляду на основі удосконалення структури їхніх витрат.

3.2. Періодизація розвитку фінансового сектора та удосконалення фінансового нагляду в Україні

Розвиток фінансового сектору нерозривно пов'язаний із удосконаленням фінансової політики, яка являє собою важливу частину економічної політики. Реалізуючи фінансову політику, держава також здійснює розподільчі й перерозподільні заходи через фінансову систему, невід'ємною складовою якої є фінансовий сектор. Комплексний розвиток фінансового сектору може стати підґрунтям розбудови економічної системи країни та її реформування.

За понад 25 років існування фінансовий сектор України виступав як рушієм економічного зростання і фінансового розвитку, так і джерелом фінансово-економічних криз. З огляду на це здійснення функції фінансового нагляду вимагає постійного коригування, особливо враховуючи специфічні зміни у функціонуванні та розвитку фінансового сектору, а також фінансові кризи, які стаються дедалі частіше. З одного боку, фінансові кризи спричиняють втрату довіри до фінансових посередників, їх менеджменту, з іншого – до регуляторних і наглядових органів, які не змогли вчасно попередити кризові явища у фінансовому секторі.

Враховуючи, що фінансовий сектор розвивається нерівномірно та проходить різні стадії економічного циклу в своєму розвитку, особливого значення набуває періодизація розвитку фінансового сектору з метою завчасного коригування фінансового нагляду як важливого напряму

фінансової політики.

В. І. Міщенко та С. В. Науменкова у науковій статті, присвяченій 25-річчю банківської системи України, здійснили ґрунтовну періодизацію розвитку банківської системи з початку її створення. Науковці виділили такі періоди: становлення і трансформація (1991–1996 рр.), якісне зростання і розвиток (1997–2007 рр.), криза (2008–2009 рр.) та післякризове відновлення (2010–2013 рр.), банківська криза (2014 р. і дотепер). Окрім того, автори визначили пріоритетні напрями розбудови вітчизняної банківської системи, підвищення її стійкості, ефективності й конкурентоспроможності з метою забезпечення стабільності економіки та її зростання, а також обґрунтували необхідність перегляду регуляторних і наглядових функцій Національного банку України задля створення рівних умов діяльності всім банкам, підтримання конкуренції та стійкого розвитку банківської системи [217].

І. І. Рекуненко, досліджуючи особливості функціонування грошового і кредитного ринків України, визначив і охарактеризував основні етапи їх розвитку. Своє бачення щодо виділення етапів розвитку грошового і кредитного ринків України науковець аргументував різними подіями, що мали місце в процесі розвитку ринків, зміною ролі учасників у розвитку ринків, а також особливостями створення й удосконалення законодавчої бази функціонування грошового і кредитного ринків [314].

Д. В. Щербатих у процесі вивчення концептуальних та фундаментальних основ формування банківської системи виділив основні етапи розвитку банківської системи України. Учений наголошує, що банківська система України пройшла свій генезис значно швидшими темпами, на відміну від провідних банківських систем у розвинених країнах; на його думку, сучасний стан банківської системи України – це результат її тривалого розвитку [386].

Науковець А. С. Шолойко, досліджуючи підходи до періодизації страхового ринку, дійшов висновків, що в основу періодизації можуть бути покладені такі критерії: створення нормативно-правового забезпечення функціонування страхового ринку та його удосконалення відповідно до

міжнародних угод України, діяльність Уповноваженого органу у сфері страхових відносин, економічна ситуація в країні [383].

І. С. Каракулова у дослідженні, присвяченому небанківським фінансовим інститутам на ринку фінансових послуг України, здійснила аналіз еволюції розвитку та становлення небанківських фінансових посередників в Україні за такими критеріями періодизації як загально-економічні, нормативно-правові, контрольньо-регуляторні та соціально-економічні, що дозволило виявити основні тенденції розвитку небанківських фінансових інститутів в Україні та запропонувати заходи з підвищення ефективності їх функціонування через зростання якості контролю у сфері держаного регулювання ринку фінансових послуг [114].

В. Л. Смагін, вивчаючи закономірності функціонування і розвитку фінансового ринку в трансформаційній економіці, запропонував періодизацію інституційних змін розвитку фінансового ринку України, відповідно до якої було виділено такі етапи: 1992–1999 рр. – створення та формування інститутів фінансового ринку, в процесі якого здійснено перехід від монополії державної власності до багатоманітності форм власності із завершенням сертифікатної приватизації та формуванням ринкових цін; 2000–2007 рр. – функціонування, трансформація інститутів фінансового ринку; з 2008 р. – подолання критичного розходження між цілями і інструментами їх досягнення в реальному секторі економіки та на фінансовому ринку [335].

Ю. М. Коваленко обґрунтувала можливість поєднання різних наукових напрямів на стику природничих і економічних наук для оцінювання процесів, що відбуваються у фінансовому секторі й на ринку капіталу, та здійснила практичну апробацію методу аналогій і законів термодинаміки для фінансового сектору, що дозволило розкрити сутність фінансової турбулентності [125].

Високо оцінюючи існуючий доробок вітчизняних науковців, зауважимо, що на сьогоднішній день практично відсутні підходи, які дозволяють провести періодизацію розвитку фінансового сектору з урахуванням усіх його складових – банківського, страхового секторів, діяльності інших

небанківських посередників, а також ринку цінних паперів.

Статистичне забезпечення функціонування і розвитку фінансового сектору передбачає багато показників, що відображають специфіку діяльності різних видів фінансових посередників [13]. Враховуючи це, виявлення однорідних періодів розвитку фінансового сектору України повинно ґрунтуватися на періодизації комплексного, тобто багатовимірного, динамічного ряду.

Для виявлення однорідних періодів розвитку фінансового сектору України з метою проведення періодизації розвитку фінансового сектору нами пропонується використати методичний інструментарій кластерного аналізу. Цей метод дозволить визначити періоди, які схожі один з одним за рівнем та динамікою діяльності фінансових посередників, адже розвиток фінансового сектору є результатом взаємовпливу та переплетіння різних процесів, які є динамічними та часто суперечливими. В основу кластерного аналізу покладено особливий принцип формування груп – політетичний, згідно з яким усі групувальні змінні одночасно беруть участь у створенні кластерів, тобто вони усі разом враховуються при включенні об'єкта спостереження до того чи іншого кластеру [67, с. 4].

Зауважимо, що періодизація розвитку фінансового нагляду, тобто зміна регуляторного і наглядового середовища, є вторинною відносно періодизації розвитку фінансового сектора. Тож зміну нормативно-правового забезпечення нагляду за діяльністю фінансових посередників ми досліджуватимемо в межах, визначених на основі кластерного аналізу періодів розвитку фінансового сектору України.

Кластерний аналіз належить до класу багатовимірних методів і дозволяє сформувати відносно віддалені одна від одної групи однорідних об'єктів на підставі інформації про відстань або зв'язок (як міру близькості), тобто класифікувати спостереження, кожне з яких описується набором вхідних змінних x_1, x_2, \dots, x_m . У нашому випадку об'єктами спостереження є роки, а групами, що будуть сформовані, – періоди розвитку фінансового сектору України.

Враховуючи існуючий досвід проведення кластерного аналізу [34; 211], виконання періодизації розвитку фінансового сектору України передбачатиме

такі кроки:

- відбір вхідних змінних та їх стандартизація;
- застосування відповідного методу кластерного аналізу для утворення груп (кластерів) та розрахунок міри схожості та відмінності між об'єктами спостереження;
- аналітична інтерпретація отриманих результатів.

Враховуючи обмеженість наявної статистичної бази (передусім для небанківських фінансових посередників та ринку цінних паперів), нами було обрано показники функціонування фінансового сектору за 2005–2016 рр. (рис. 3.2). Стандартизацію вхідних змінних слід провести виходячи зі значень середньої та стандартних відхилень.

Застосовуючи методи кластерного аналізу, спочатку слід скористатися ієрархічним методом, який дозволить попередньо визначити кількість кластерів, тобто періодів розвитку фінансового сектору України у 2005–2016 рр. На підставі припущення про найбільш імовірну кількість кластерів можна застосувати метод k -середніх. Детальний опис алгоритму методу k -середніх наведено у роботі у роботі Дж. Хартігана і М. Вонга [444]. Такий порядок використання методичного інструментарію кластерного аналізу є традиційним, оскільки метод k -середніх дозволяє уточнити результати ієрархічного методу і отримати стабільну розбивку елементів сукупності [220]. Саме у такому порядку застосовували методи кластерного аналізу науковці І. М. Виголова, Т. М. Ларіна, Л. В. Беньковська [54] та Д. В. Веремчук [43]. Зауважимо, що Н. І. Гражевська та Н. С. Ковтун використовували метод кластерного аналізу при багатовимірній періодизації та типологізації, досліджуючи закономірності глобалізації країн світу [67], тобто фактично для періодизації глобалізаційних процесів. Практична реалізація цього кроку кластерного аналізу для виконання періодизації розвитку фінансового сектору України може бути здійснена за допомогою програми статистичного аналізу „STATISTICA 10”. Аналітична інтерпретація отриманих результатів є завершальним етапом кластерного аналізу. Враховуючи, що ми отримаємо періодизацію розвитку фінансового сектору, отримані період слід охарактеризувати, використовуючи середні значення показників, обраних для кластеризації.

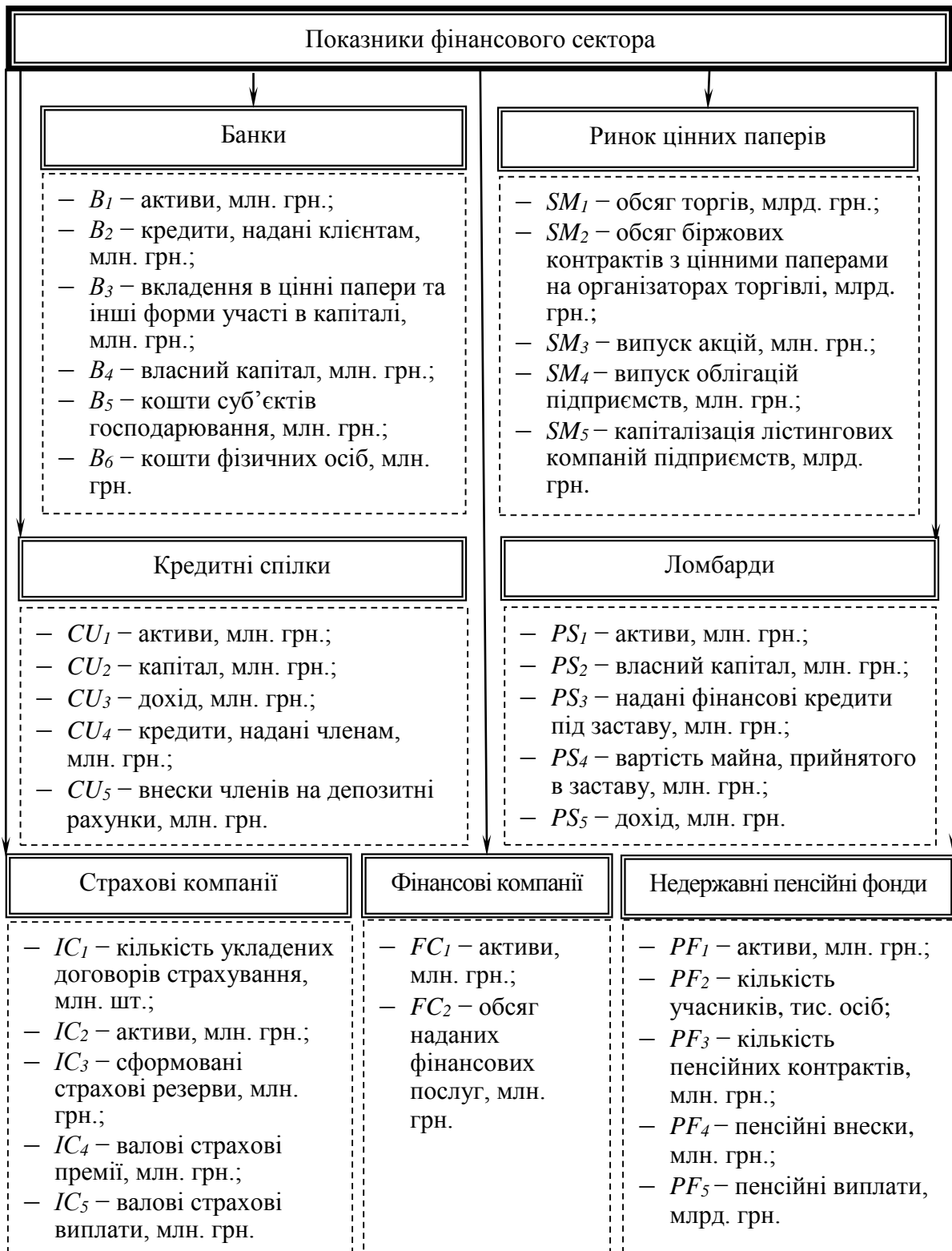

Рисунок 3.2 – Показники, обрані для періодизації розвитку фінансового сектора

Джерело: розроблено автором

Перш ніж перейти безпосередньо до визначення періодів розвитку фінансового сектора, проведемо аналіз динаміки кількості фінансових

посередників у розрізі банківського, небанківського секторів та ринку цінних паперів, а також частки їх активів у ВВП. Аналіз кількості фінансових посередників в Україні протягом 2005–2016 рр. (Додаток Ж, рис. Ж.1) засвідчив, що найбільша кількість банків, страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, адміністраторів недержавних пенсійних фондів, торговців цінними паперами та компаній з управління активами існувала у 2008 р.

Порівнюючи кількість фінансових посередників у 2016 р. з 2005 р., можна стверджувати про зменшення кількості банків на 40,0%, страхових компаній – на 22,1%, кредитних спілок – на 36,1%, адміністраторів недержавних пенсійних фондів – на 40,5%, торговців цінних паперів – на 62,0%. Протягом 2005–2016 рр. недержавних пенсійних фондів побільшало на 18,5%, фінансових компаній – на 1344,4%, лізингодавців – юридичних осіб – на 304,0%, ломбардів – на 55,1%, компаній з управління активами – на 88,7%. Якщо порівняти кількість депозитарних установ у 2016 р. із кількістю зберігачів і реєстраторів у 2005 р., то депозитарних установ виявиться на 55% менше. Представивши кількість досліджуваних фінансових посередників у розрізі банківського, небанківського секторів та ринку цінних паперів (рис. 3.3), можна дійти висновків щодо наявності тенденцій зростання ділової активності у небанківському секторі та її зниження у банківському секторі та на ринку цінних паперів.

Протягом тривалого часу в Україні формувалася банкоцентрична модель фінансового сектору (Додаток Ж, рис. Ж.2). Так, у 2008 р. активи банків сягали майже 94% ВВП. Враховуючи тенденції останніх років – протягом 2013–2017 рр. кількість банківських установ було скорочено наполовину – активи банків ледве перевищили половину ВВП України.

Ця тенденція отримала неформальну назву „банкопад” і, за оцінками експертів, обійшлася економіці у 38% ВВП загальних втрат і 14% ВВП фіскальних втрат [21]. Свої дії представники Національного банку України обґрунтовували необхідністю макроекономічної стабілізації, перезавантаженням монетарної політики, розчищенням банківської системи [257]. Причинами виходу

банківських установ з ринку стали порушення платоспроможності, порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу, незабезпечення прозорості структури власності, недостатній рівень капіталізації банків та неможливість акціонерів забезпечити належну фінансову підтримку установ. Окремі банки самостійно оголошували самоліквідацію, що не створювало додаткового тиску на Фонд гарантування вкладів населення, оскільки у такому випадку банк самостійно виконує усі зобов'язання перед клієнтами.

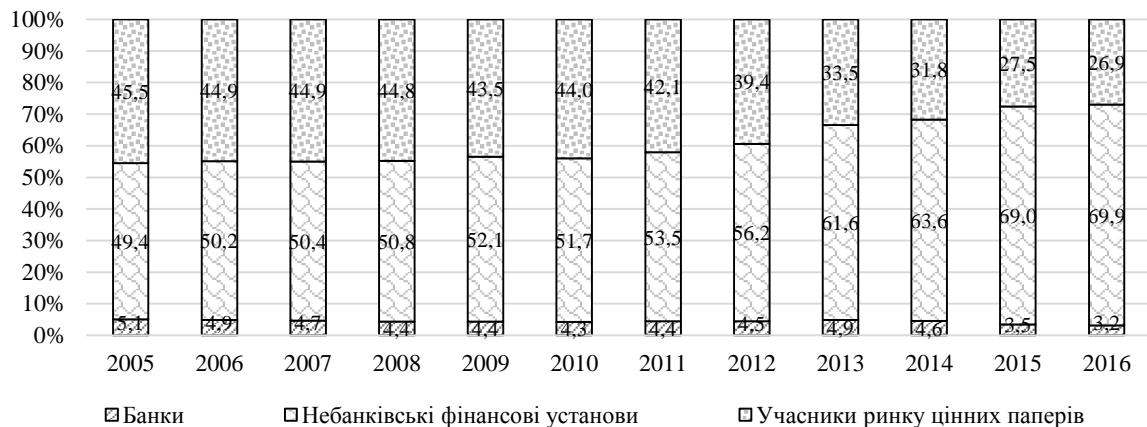

Рисунок 3.3 – Структура кількості фінансових посередників в Україні у 2005-2016 рр.

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246] та НКЦПФР [6]

Частка активів страхових компаній у ВВП протягом 2005–2016 рр. залишалася більш-менш стабільною і коливалася навколо 4%. Але протягом 2015–2016 рр. відбулося її суттєве зниження до 2,35%. Що стосується решти досліджених фінансових посередників – кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, ломбардів та фінансових компаній, – частки активів не перевищують 1% від ВВП. Проте слід звернути увагу, що в цілому активи недержавних пенсійних фондів, ломбардів та фінансових компаній протягом досліджуваного періоду мали висхідний тренд.

В узагальненому вигляді науково-методичні засади періодизації розвитку фінансового сектору наведено на рис. Ж.3 додатку Ж.

Вихідні дані для здійснення кластерного аналізу та їх стандартизовані

значення наведено у додатку Ж (табл. Ж.1-Ж.4).

В результаті застосування ієрархічного методу кластерного аналізу нами було побудовано дендрограму (рис. 3.4), на основі якої можна висунути гіпотезу про наявність у динамічному ряді розвитку фінансового сектору, що описується низкою показників, п'яти кластерів-періодів. Слід відмітити, що хронологічна послідовність зберігається. Результати застосування методу k -середніх підтвердили попередні результати – нами було отримано п'ять кластерів-періодів (табл. 3.3). Вони можуть бути визначені як такі, що відповідають п'яти стадіям розвитку фінансово сектору: 2005–2006 рр. – зростання; 2007–2008 рр. – пік, спад; 2009–2011 р. – криза, післякризове відновлення; 2012–2014 рр. – пік, спад; 2015–2016 рр. – криза (додаток Ж, табл. Ж.5).

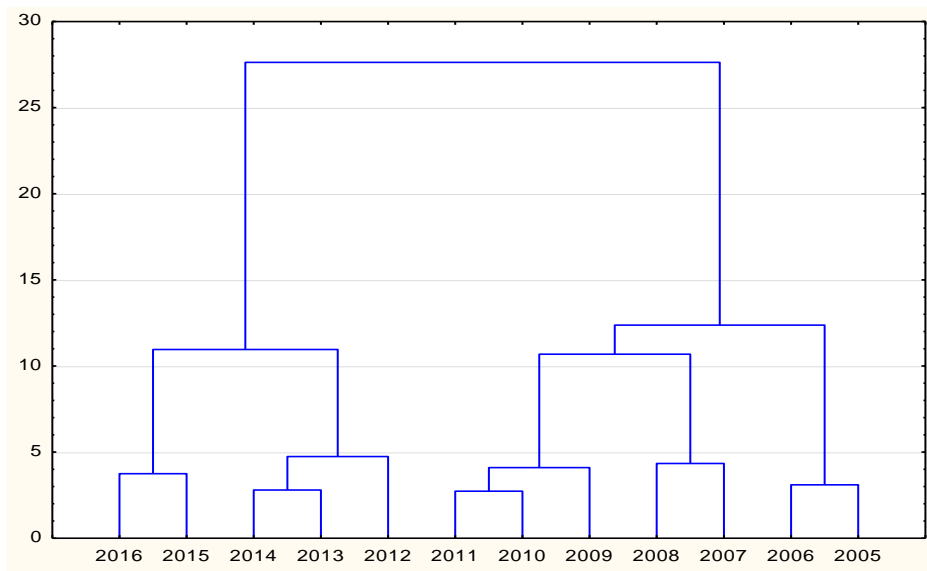

Рисунок 3.4 – Дендрограма результатів ієрархічного групування показників розвитку фінансового сектору України у 2005–2016 рр.

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246] та НКЦПФР [6]

Період 2005–2006 рр. фактично є завершальним у якісному зростанні фінансового сектору, яке розпочалось після грошової реформи 1996 р. У цей період трансформація економіки та її переведення на ринкові методи господарювання були переважно завершені, подолана гіперінфляція,

розпочалось економічне зростання [217, с. 10]. У цей період вже активно діяли такі небанківські фінансові посередники як страхові компанії, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, фінансові компанії, компанії з управління активами, ломбарди та ін. У цей період в Україні вже працювало 23 банки з іноземним капіталом, у тому числі 9 зі 100-процентним іноземним капіталом.

Зауважимо, що водночас у 1998 році на пострадянських теренах сталася перша реальна банківська криза з епіцентром у Росії і периферійними відгуками в Україні, яка спричинила обвал банківської системи в Україні та викликала девальвацію гривні стосовно долара [314]. Темпи зростання основних показників діяльності банків, страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, фінансових компаній, а також показників функціонування ринку цінних паперів протягом 2005–2006 рр. були вище 100%.

Що стосується нормативно-правового забезпечення фінансового нагляду, то до 2005–2006 рр. воно було вже цілком сформоване, і протягом зазначеного періоду велася активна робота щодо його удосконалення. У 1991 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України „Про цінні папери і фондову біржу”, який у 2006 р. було змінено на Закон України „Про цінні папери і фондовий ринок”, у 1996 р. – „Про страхування”, „Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні”, у 1999 р. – Закон України „Про Національний банк України”, у 2000 р. – Закон України „Про банки і банківську діяльність”, у 2001 р. – Закон України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”.

Відповідно до змін, внесених у 2005 р. до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків, протягом цього періоду відбулося підвищення вимог до регулятивного капіталу при здійсненні окремих операцій, удосконалення розрахунку економічних нормативів, що стосуються інсайдерів. Окрім того, відповідно до постанов Національного банку України удосконалено порядок формування резервів за кредитними операціями в іноземній валюті та резервів під дебіторську заборгованість, внесено зміни у порядок визначення рейтингових оцінок банків за системою CAMELS.

Наприкінці 2006 р. НБУ підвищив граничні розміри активів для чотирьох груп банків та встановив мінімальний розмір регулятивного капіталу у національній валюті, еквівалентний установленій сумі в євро. У цьому ж році НБУ також переглянув Положення про застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства, удосконалення ліквідаційної процедури, аудиту банків, видачі ліцензій, а також розробив методичні рекомендації щодо визначення критеріїв проблемності банків, порядок здійснення виїзного інспектування та взаємодію в цьому процесі Департаменту банківського регулювання і нагляду з територіальними управліннями, план заходів щодо забезпечення стабільності банківської системи [316]. На основі змін до Закону України „Про страхування”, ухвалених у 2006 р., Нацкомфінпослуг підготувала цілу низку положень щодо забезпечення діяльності на страховому ринку України філій страховиків-нерезидентів, зокрема щодо їх реєстрації, затвердження ліцензійних умов, вимог до гарантійного депозиту, здійснення нагляду та застосування заходів впливу, порядку ліквідації філій страховиків-нерезидентів [318].

У 2007–2008 рр. зростання у фінансовому секторі досягнуло пікового рівня, проте наприкінці 2008 р. з'явилися перші прояви фінансової кризи. У 2008 році в Україні працювали 184 банки, при цьому 53 мали іноземний капітал, серед яких 17 контролювалися іноземними установами на 100%. Таке суттєве зростання рівня іноземного капіталу в Україні пов'язане із активізацією угод М&А у банківському секторі. Однією з перших таких операцій в Україні стало поглинання другого за величиною вітчизняного банку „Аваль” компанією Raiffeisen International. Вартість угоди становила 1028 млрд дол. США. На особливу увагу заслуговує також купівля 8% акцій „Укрсоцбанку” банком Banca Intensa (Італія) вартістю 1,16 млрд дол. США. У цей період здійснено також продаж менших пакетів акцій великих українських банків закордонним інвесторам („УкрСиббанк”, „Форум”, „ВАБанк”, „Мрія”) [314, с. 180].

Вважається, що до осені 2008 р. банківська система розвивалася динамічно – капітал і активи банків станом на початок жовтня складали

відповідно 12,7 і 97,4% ВВП країни, а кредити фізичним особам зросли практично на третину з початку року. Фактично в Україні спостерігався бум банківського кредитування. Проте, як показав подальший розвиток подій, у цьому крилися серйозні загрози – розбалансований характер розширення кредитування, висока частка валютних кредитів, недостатньо якісне управління кредитними і валютними ризиками. Враховуючи, що іноземні материнські банківські установи перебували у кризовому становищі, вже на початку 2008 р. українські банки стикнулися з браком зовнішнього фінансування. Більше того, це відбувалося на тлі звуження депозитної бази вітчизняних банків. З метою протидії кризі у жовтні 2008 р. було ухвалено рішення про збільшення розміру гарантування вкладів фізичних осіб до 150 тис. грн., окрім того Національний банк України перерахував до Фонду гарантування вкладів 1 млрд грн [216, с. 65]. Девальвація національної валюти протягом 2007–2008 рр. склала 4,3%.

Як і протягом 2005–2006 рр., у 2007–2008 рр. темпи зростання основних показників діяльності банків, страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, фінансових компаній, а також показників функціонування ринку цінних паперів перевищували 100%, але темпи зростання діяльності переважної більшості видів фінансових посередників у 2008 році порівняно із попередніми роками дещо уповільнилися.

У 2007–2008 рр. через зростання споживчих кредитів у іноземній валюті НБУ удосконалив порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, порядок оцінки фінансового стану позичальника та визначення категорії кредиту. НБУ змінив порядок формування резервів під операції банків з цінними паперами. Окрім того, з метою покращення адекватності регулятивного капіталу щодо врахування валютного ризику та ризику довгострокової ліквідності НБУ вніс зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків. У 2008 р. цим документом було встановлено, що мінімальний регулятивний капітал банків має становити 10 млн євро – для новостворених банківських установ, і

поетапне досягнення цього обсягу регулятивного капіталу функціонуючими банками. Також було запроваджено новий економічний норматив для банків – співвідношення між регулятивним капіталом та сукупними активами. НБУ розробив рекомендації щодо удосконалення корпоративного управління в банківських установах та фінансового оздоровлення й ліквідації банків, а також підвищення їх капіталізації. У 2008 р. з'явилося Положення про особливості реорганізації банку за рішенням власників [316]. Нацкомфінпослуг у 2007–2008 рр. видала цілу низку розпоряджень щодо врегулювання діяльності страховиків-нерезидентів, зокрема вимог щодо рейтингу, укладання договорів, здійснення посередницької діяльності, змінила умови ліцензування страхової діяльності, а також удосконалила порядок оприлюднення інформації про діяльність недержавних пенсійних фондів, страхових компаній, нормативи діяльності для кредитних спілок, а також розпочала роботу з підвищення власної інституційної спроможності [318].

У 2009–2011 рр. в Україні в повній мірі проявився вплив світової фінансової кризи, яка розпочалася банкрутством Lehman Brothers, про яке було оголошено 15 вересня 2008 р. У 2009 р. в Україні функціонувало 182 банки, а на кінець 2011 р. їх було вже 176. Фінансова криза 2008–2009 рр. сприяла виникненню нової тенденції у банківському регулюванні і нагляді – передачі у державну власність проблемних банків, що суттєво збільшило присутність держави на банківському ринку і у фінансовому секторі в цілому. Так, у 2009 році до переліку державних додалися банківські установи „Київ”, „Родовід” і „Укргазбанк”.

У 2009 р. обсяг активів банків зменшився порівняно із 2008 рр. на 6%, видані кредити скоротились на 1,5% на тлі минулорічних приростів цих показників на 49,9 і 72,0%. У 2009 р. обсяг коштів фізичних осіб у банках залишився майже без змін, а обсяг коштів юридичних осіб – знизився на 5,4%. Проте вже наприкінці 2011 р. основні наслідки банківської кризи були подолані [216, с. 66]. Звісно, докризові темпи не були досягнуті, але протягом 2009–2011 рр. активи банків збільшилися на 20,7%, надані кредити – на 10,9%,

капітал – на 29,3%, кошти суб'єктів господарювання – на 57,5%, а кошти фізичних осіб – на 45,4%. Яскраво демонструє рівень накопичених проблем у банківському секторі частка простроченої проблемної заборгованості у сумі наданих резидентам кредитів. За десятирічний період 2005–2016 рр. банківський сектор наростив цю частку з 1,3 до 28,2%, проте в результаті фінансової кризи 2008–2009 рр. відбулося перше її пікове зростання з 2,3% у 2007 р. до 11,2% у 2010 р. Але вже у 2011 р. цей показник дещо зменшився і склав 9,6%.

Фінансова криза призвела до того, що практично усі види фінансових посередників погіршили фінансові результати або ж зазнали збитків. В цілому протягом 2009–2011 рр. мала місце негативна динаміка показників діяльності кредитних спілок. У 2009 р. порівняно із попереднім роком скоротилися такі показники страхових компаній: сформовані страхові резерви, валові і чисті страхові премії, валові і чисті страхові виплати. У 2011 р. страхові компанії досягли докризового рівня основних показників діяльності. Єдиними фінансовими посередниками, кількість яких збільшилася у 2009 році, стали ломбарди. Необхідно відзначити, що в умовах фінансової кризи ломбарди, активізувавши свою діяльність, створили серйозну конкуренцію банківським установам і кредитним спілкам саме у сфері кредитування фізичних осіб [314, с. 182]. Протягом 2009–2011 рр. вартість активів ломбардів, власного капіталу, наданих фінансових кредитів під заставу та вартість майна, прийнятого в заставу, щорічно зростала на 10–80%. Не скоротили свою діяльність також недержавні пенсійні фонди: їхні активи, кількість укладених контрактів, кількість учасників, пенсійні внески і виплати збільшувалися щорічно протягом 2009–2011 рр., хоча слід зазначити, що самі значення темпів зростання рік від року знижувались. Також розширювалася діяльність фінансових компаній – обсяг їхніх активів зростав протягом 2009–2011 рр. а обсяг наданих фінансових послуг – у 2010–2011 рр.

Протягом 2009–2011 рр. курс національної валюти до долара втратив майже 2 грн. Девальваційні та інфляційні очікування домашніх господарств та

нефінансових корпорацій посилилися, також скоротилася схильність до заощаджень. У 2011 році Верховна Рада України ухвалила зміни до законодавства про захист прав споживачів, заборонивши споживчі кредити в іноземній валюті.

Також можна говорити про наявність регуляторно-наглядової кризи у фінансовому секторі у цей період. Очевидно, що наглядові органи, які функціонують в Україні, не впоралися з викликами фінансової кризи та не змогли своєчасно вжити необхідних заходів. Окрім того, вийшла на поверхню проблема недосконалих підходів до управління ризиками фінансових посередників, неефективності фінансової підтримки банківських установ, недостатнього нагляду за діяльністю фінансових груп та ін.

Протягом 2009–2011 рр. робота НБУ в сфері удосконалення фінансового нагляду здійснювалася за напрямками: збільшення статутного капіталу банків, перегляд порядку врахування субординованого боргу в капіталі банку, зміна порядку реорганізації банків; удосконалення розрахунку нормативів ліквідності. У 2010 р. було внесено зміни до Закону України „Про банки і банківську діяльність” в частині строків повноважень тимчасової адміністрації. Також у 2011 р. суттєвих змін зазнала Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні в частині розрахунку регулятивного капіталу, удосконалення порядку врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банків, впровадження та визначення порядку обчислення нормативів – співвідношення між регулятивним капіталом та зобов'язаннями, інвестування в цінні папери окремо за кожною установою та загальної суми інвестування, уточнення визначення інсайдерів банку. Зміни було також внесено до Положення про планування і порядок проведення інспекційних перевірок: встановлено періодичність проведення планової перевірки, розширено підстави для проведення позапланових перевірок, визначено види інспекційних перевірок. Також відбулися зміни у порядку реорганізації банку за рішенням його власників та подання банками до НБУ аудиторських звітів [316]. Національна комісія, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, у 2010 р. змінила правила

формування, обліку та розміщення страхових резервів для страхових компаній „Non-life” та встановила обмеження на сумісництво діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг [318].

Протягом 2012–2014 рр. кількість банків скоротилася зі 175 до 162. У 2012 р. проведено реорганізацію діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, на нього покладено обов’язки щодо введення тимчасових адміністрацій у неплатоспроможні банки та виведення їх із ринку в разі ліквідації. В окреслений період запроваджувались нові інструменти ризик-менеджменту та вдосконалювались механізми корпоративного управління в банках [217, с. 12-13] з метою надання наглядовій та регуляторній політиці попереджувального та антикризового характеру. Банки у 2012–2013 рр. продемонстрували позитивну динаміку активів, виданих кредитів, вкладень в цінні папери, капіталу, коштів суб’єктів господарювання та фізичних осіб. Але вже у 2014 р. показники динаміки активів, виданих кредитів, вкладень в цінні папери та коштів суб’єктів господарювання дещо знизилися, капітал банківських установ за результатами 2014 р. знизився на 23,1%, а також спостерігався відтік депозитів фізичних осіб, які з початку року скоротилися на 4,3%. Обсяги рефінансування банків у цей період сягнули критично високих значень – 97,5 млрд грн у 2015 р. та 222,3 млрд грн у 2014 р., що склало відповідно 9 і 14% від ВВП [247]. Національна валюта протягом 2012–2014 рр. впала відносно долара США і євро на 48,9% і 53,0% відповідно.

У 2013 р. більшість показників діяльності страхових компаній продемонстрували позитивну динаміку, до того ж вищу за динаміку 2012 р. Хоча у 2013 р. майже на 10% знизилися валові страхові премії. У 2014 р. розширення страхової діяльності відбувалося значно нижчими темпами порівняно з двома попередніми роками, разом із обсягом сплачених статутних капіталів зменшились і валові страхові премії – на 0,7 і 6,6%. Якщо ж говорити про діяльність ломбардів, то її розширення відбувалося тільки у 2012 р., у 2013 р. їхні активи і власний капітал скоротилися, а у 2014 р. призупинилося зростання наданих фінансових кредитів та вартості майна, прийнятого в

заставу. Що стосується діяльності недержавних пенсійних фондів, у 2013 році спостерігалася їх позитивна динаміка, яка у 2014 році уповільнилася і повернулася до рівня 2012 р. Протягом 2012–2014 рр. фінансові компанії збільшили активи та обсяг наданих фінансових послуг. У 2012 р. показники діяльності кредитних спілок – кількість членів, капітал, доход, активи – показали позитивну динаміку, проте фінансовий результат їх діяльності через зростання витрат залишився від’ємним. На ринку цінних паперів у цей період зростав обсяг торгів цінними паперами, обсяг біржових контрактів та капіталізація лістингових компаній. У 2012 р. спостерігалася суттєве зниження випуску акцій – на понад 70% (проте позитивна динаміка відновилася у 2013–2014 рр.), а у 2013 і 2014 рр. – випуску облігацій (на 17,4 і 9,8%).

Протягом періоду розвитку фінансового сектору України, який припав на 2012–2014 рр., Нацкомфінпослуг змінила процедуру погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, затвердила порядок розрахунку та оприлюднення інформації про середньозважений показник зміни чистої вартості одиниці пенсійних активів, удосконалила вимоги до розкриття страховиками інформації щодо здійснення страхової діяльності [318]. Зміни 2013 р. до Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” уточнили перелік послуг, які вважаються фінансовими, та заборонили надання фінансовими установами послуг, які не входять до такого переліку.

У 2012 р. НБУ розробив та затвердив Положення про порядок ідентифікації та визнання банківських груп, а також Положення про порядок регулювання діяльності банківських груп, яким було встановлено економічні нормативи, розмір консолідованого регулятивного капіталу та критерії його достатності, вимоги щодо регулювання діяльності банківської групи та її підгруп. У цьому ж році знову зазнав змін порядок розрахунків економічних нормативів та визначення спеціалізації банківських установ. У 2013 р. НБУ удосконалив визначення економічних нормативів банків та переглянув

підходи до визначення прийнятності забезпечення за стабілізаційними кредитами банкам [316].

На початку липня 2014 року Верховною Радою України було прийнято Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи”, розроблений за ініціативою НБУ та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Цим законом було закріплено збільшення мінімального розміру статутного капіталу новостворюваних банків до 500 млн грн, а також графік приведення статутного капіталу діючих банків у відповідність до нових вимог протягом 10 років, збільшено мінімальний розмір регулятивного капіталу банку зі 120 млн грн до 500 млн грн. Цим законодавчим актом також було передбачено критерії системних банків – розмір банку, ступінь фінансових взаємозв’язків, напрями діяльності – та методику їх визначення. Змінами до закону України „Про банки і банківську діяльність” від 2014 р. визначено особливості корпоративного управління в банках: підвищено вимоги до його організації, підвищено відповідальність керівників банку за результати діяльності, встановлено вимоги щодо побудови адекватних та ефективних систем ризик-менеджменту та систем внутрішнього контролю.

У 2015 р. усі розглянуті нами показники банківської діяльності, окрім коштів суб’єктів господарювання, були менше, ніж у 2014 р. Наступний 2016 р. продемонстрував зростання усіх показників банківської діяльності. Проте незважаючи на позитивну динаміку, активи банків у 2016 р. не досягли навіть рівня 2013 р.

Наприкінці грудня 2016 р. Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про входження держави у капітал „Приватбанку”, послугами якого на той момент часу користувалося понад 20 млн осіб. Потребу в докапіталізації банку фахівці НБУ оцінили в 150 млрд грн [146]. Протягом 2008–2015 рр. держава витратила на докапіталізацію державних банків понад 74 млрд грн. У 2016 р. Кабінет Міністрів України на докапіталізацію „Приватбанку” виділив 107 млрд грн. Окрім того, на початку 2017 р. було докапіталізовано

„Ощадбанк” і „Укрексімбанк” на 14,3 млрд грн [102]. Тож прямі витрати держави на стабілізацію державних банків склали у 2016 році понад 120 млрд грн, що склало 5,1% річного ВВП. У лютому 2017 р. до вже здійснених витрат на докапіталізацію „Приватбанку” було додано ще 9,8 млрд грн [77], „Ощадбанку” – 3,5 млрд грн і „Укрексімбанку” – 3,0 млрд грн [112]. Влітку, у червні, 2017 року Кабінет Міністрів України на підставі висновків незалежного аудитора Ernst & Young також ухвалив рішення щодо вливання державних коштів 38,565 млрд грн у капітал „Приватбанку” з огляду на необхідність виконання банківською установою економічних нормативів [76]. Загальна сума державних витрат на докапіталізацію державних банків у 2017 р. склала у абсолютному вираженні 54,9 млрд грн. Таким чином, сумарно за 2008–2017 рр. урядом було витрачено понад 250 млрд грн на підтримання державних банків, що складає 1,2% ВВП країни за цей період часу. Це значна сума з погляду на те, що дотепер державні банки у своїй більшості не функціонують на принципах самостійності та ефективності. У 2017 р. НБУ наголосив, що націоналізація трьох банків у розпал фінансової кризи 2008–2009 рр. є прикладом нерациональних державних рішень, проте під час наступної кризи банки з державним капіталом відіграли позитивну роль „тихої гавані” для депозитів населення через упевненість населення в підтримці цих банків з боку уряду [102, с. 54].

Активи страхових компаній у 2015–2016 рр. суттєво знизилися – на 20% порівняно з 2014 р. Кількість укладених договорів страхування зросла у 2015 р. на 67,7 млн шт., а у 2016 – скоротилася на 23 млн шт. Такі показники як сформовані страхові резерви, валові страхові премії та валові страхові виплати продемонстрували у 2015–2016 рр. позитивну тенденцію. Ділова активність ломбардів у цей період суттєво підвищилася. Протягом 2015–2016 рр. зросла кількість пенсійних контрактів, сума пенсійних внесків та пенсійних виплат. Відповідно до динаміки досліджуваних нами показників діяльності кредитних спілок, їх ділова активність у 2015 р. знижувалася. У 2016 р. позитивна тенденція була характерною для капіталу, доходів та

виданих кредитів кредитними спілками, водночас як активи і внески членів спілок на депозитні рахунки продовжували скорочуватися. На тлі зростання обсягів надання фінансових послуг фінансовими компаніями у 2015 і 2016 рр. на 26,1 і 61,7% їхні активи у цей період не мали однозначної тенденції: у 2015 р. вони зросли на 38,7%, а у 2016 р. скоротилися на 5,2%. Ринок цінних паперів у 2015–2016 рр. не продемонстрував позитивної динаміки: скоротилися обсяги торгів, біржових контрактів, випуску облігацій, капіталізація лістингових компаній. Лише емісія акцій у 2016 р. зросла на 77 млрд грн, збільшившись на 63,0%.

У 2015 р. органами фінансового нагляду в Україні було розроблено Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Нацкомфінпослуг у 2015 р. розробила Стратегію реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015–2020 роки.

У сфері розбудови фінансового нагляду нормативно-правові акти Нацкомфінпослуг у 2015–2016 рр. стосувалися підвищення прозорості діяльності небанківських фінансових установ, удосконалення фінансових нормативів діяльності фінансових установ, запровадження нагляду на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами, удосконалення порядку погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, удосконалення розкриття фінансовими установами інформації, встановлення обов'язкових критеріїв та нормативів достатності, диверсифікованості та якості активів страхових компаній [318].

У 2015 р. проведено кардинальну зміну операційної, управлінської та організаційної структури Національного банку України. У 2016 р. роботу із внутрішньої трансформації НБУ було продовжено – здійснено централізацію функцій, оптимізацію супроводжуючих та неключових функцій, оптимізацію чисельності персоналу, реінжиниринг процесів. Робота НБУ з удосконалення фінансового нагляду спрямована на посилення відповідальності власників та керівництва банків за доведення фінансових установ до банкрутства, жорсткий контроль за операціями банків із пов'язаними особами та розкриття

структури власності банків [316].

У 2016 р. НБУ розпочав активно використовувати інструменти банківського нагляду на основі оцінювання ризиків, безвиїзний нагляд ґрунтувався на системі раннього реагування. Наглядовий процес було реорганізовано відповідно до рекомендацій Європейської банківської наглядової організації, який має складатися з таких етапів: категоризація банків за їх значущістю та рівнем ризику, моніторинг ключових показників банків, аналіз бізнес-моделі, оцінювання систем корпоративного управління та внутрішнього контролю, оцінювання ризиків, які загрожують капіталу, оцінювання ризиків, що загрожують ліквідності та фондуванню, оцінювання достатності власних коштів банку, оцінювання достатності ліквідності банку, загальне оцінювання, наглядові заходи. НБУ розробив і ухвалив положення щодо визначення банками розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Цей підхід базується на рекомендаціях Базельського комітету та містить деталізовані правила та загальні принципи оцінювання кредитного ризику відповідно суджень банку і наглядового органу. Очікувані збитки пропонується визначати виходячи із імовірності дефолту позичальника, рівня втрат у разі дефолту та боргу за активом [316].

В узагальненому вигляді періодизацію розвитку фінансового сектору України і фінансового нагляду у 2005–2016 рр. наведено у додатку Ж (рис. Ж.4).

Отже, використання такого інструментарію кластерного аналізу як ієрархічна кластеризація та метод k -середніх дозволило дійти висновків щодо шести періодів у розвитку фінансового сектору України у 2005–2016 рр.: 2005–2006 рр. – зростання; 2007–2008 рр. – пік, спад; 2009–2011 рр. – криза, післякризове відновлення; 2012–2014 рр. – пік, спад; 2015–2016 рр. – криза. Відповідно до цих етапів було проаналізовано наглядову практику Національного банку України та Національної комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. Фінансові кризи 2008–2009 та 2014–2015 рр. висунули на перший план такі напрями фінансового нагляду:

зміна порядку реорганізації та ліквідації банківських установ, удосконалення вимог щодо адекватності та ліквідності банків, обмеження сумісництва у діяльності фінансових установ, удосконалення корпоративного управління та внутрішнього контролю фінансових установ, запровадження консолідованого нагляду за банківськими і небанківськими фінансовими групами, підвищення прозорості діяльності фінансових установ шляхом зміни умов розкриття інформації та розширення її змісту.

3.3. Узагальнююча оцінка дотримання вимог діяльності у банківському секторі

За останні роки банківська система України пройшла усі фази економічного циклу, про що об'єктивно свідчать показники діяльності банків [123, с. 57], зокрема поступове їх зростання до 2008 р. та зміна тенденції на протилежну в 2009–2010 рр., відновлення діяльності у 2011–2014 рр. та черговий спад у 2015–2016 рр. В умовах нових викликів та зовнішніх загроз банки, балансуючи між прибутком і ризиком, починають трансформувати бізнес-модель своєї діяльності, не враховуючи можливість порушення базових вимог до здійснення банківської справи. Іноді менеджмент не повною мірою оцінює ризики і можливі збитки, наражаючи банк на нестабільність, погіршення фінансових результатів та втрату рівноваги. Аргументом на користь цієї тези є те, що в останні роки похитнулося фінансове становище навіть провідних вітчизняних банківських установ. Нестійка макроекономічна динаміка на тлі скорочення економічних циклів та перетворення банківського сектору на джерело фінансово-економічних криз вимагає від органів фінансового нагляду розроблення та реалізації пруденційної політики, яка має забезпечити стійкість функціонування та розвитку банківського сектору та пом'якшення його негативного впливу на інших фінансових посередників, нефінансові корпорації та домашні господарства. Розроблення такої політики,

у свою чергу, вимагає постійного моніторингу дотримання вимог щодо діяльності у банківському секторі та їх оперативного коригування.

Економічні нормативи діяльності банків в Україні розраховуються з 1993 р. та є важливою складовою безвізного фінансового нагляду. Економічні нормативи банківської діяльності є обов'язковими для розрахунку і дотримання усіма банками. Ст. 4 Закону України „Про банки і банківську діяльність” встановлює, що Національний банк України здійснює регулювання діяльності банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій, у ст. 2 цього закону йдеться про те, що економічні нормативи являють собою показники, що встановлюються Національним банком України і дотримання яких є обов'язковим для банків [277].

У процесі функціонування і розвитку банківського сектору економічні нормативи неодноразово змінювалися за часи незалежності України (Додаток И, табл. И.1) [290; 285; 278]. Особливо на зміну складу вимог до діяльності банків та їх граничних рівнів впливають кризові явища у банківському та фінансовому секторі країни. Фінансова криза 1998 р. призвела до суттєвого розширення переліку економічних нормативів – їх загальну чисельність було збільшено з 5 до 21. При цьому відбулася їх розбивка на ключові групи – достатність капіталу, ліквідність, кредитний ризик, валютна позиція та інвестування. Визначення економічного нормативу щодо обов'язкового резерву, що розміщується у Національному банку України, було скасовано. Під час позитивної економічної динаміки в країні та активізації банківської діяльності протягом 2002–2009 рр. було скасовано нормативи категорії капіталу, рефінансування і максимального розміру наданих міжбанківських позик та встановлено норматив інвестування в цінні папери окремо для кожної установи. Після фінансової кризи 2008–2009 рр. нормативи відкритої позиції було скасовано.

Питання виконання економічних нормативів, встановлених НБУ, широко розглядається у вітчизняній фінансовій науці. Так, В. В. Коваленко наголошує, що стрижнем банківського нагляду є спостереження

уповноваженими органами за виконанням банками вимог та умов діяльності, регламентованих законами України та нормативно-правовими актами цих органів з метою досягнення винятково суспільних цілей – захист вкладів, підтримання ефективної кредитної системи [122].

Науковці С. В. Юдіна, С. М. Ганзюк та К. А. Шкарупа досліджували динаміку економічних нормативів банківської системи України з 2012 по 2016 р., що дозволило їм зробити висновки стосовно надійності платоспроможності українських банків, відсутності надмірної концентрації кредитних ризиків у банківській системі, підвищення кредитного ризику в цілому в банківській системі України, стриманого рівня інвестування в компанії України та низької інвестиційної активності банків. На основі проведеного аналізу автори стверджують, що в цілому вітчизняні банки дотримуються виконання економічних нормативів [391, с. 892-893]. Подібних висновків дійшли й науковці Л. В. Юрчишена та В. П. Цибрій, які вивчали дотримання економічних нормативів вітчизняними банківськими установами у 2006–2010 рр. Автори також наголошують на тому, що виконанню економічних нормативів сприяє щоденний контроль з боку НБУ та наявність відповідальності за недотримання лімітів, подання недостовірної звітності та несвоєчасне її подання згідно із законодавством України [393].

А. П. Кричинюк та В. М. Кочетков провели порівняльний аналіз чинних економічних нормативів банків України. Вони систематизували призначення кожного із встановлених економічних нормативів та специфіку визначення їх нормативних значень. На підставі проведеного аналізу економічних нормативів кредитної діяльності банків, за допомогою яких орган фінансового нагляду регулює і контролює банківське кредитування економіки, автори зробили висновок стосовно того, що фінансова стійкість банківської системи перебуває на належному рівні, кредитний ризик розподіляється більшою мірою на кредиторів й вкладників банку і меншою мірою на власників банку, розмір регулятивного капіталу, необхідний для здійснення банками активних операцій, був більш ніж достатнім, існують вільні резерви, які не були

використані, і банки недоотримали можливий прибуток. Окрім того, автори стверджують, що банки можуть прийняти на себе більший кредитний ризик, оскільки вони не досягли допустимої концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів, а також за інсайдерами, що створює підґрунтя для отримання додаткових фінансових результатів [192].

Науковці Н. Г. Вядрова та І. В. Нагай, вивчаючи фінансову стійкість банківського сектору під впливом структури власних фінансів та макроекономічних факторів, визначили низку регресійних рівнянь залежності між значеннями нормативів та зовнішніми і внутрішніми факторами фінансової стійкості банків. До зовнішніх факторів авторами включено кількість діючих банків, облікову ставку НБУ, індекс споживчих цін, індекс цін виробників, темп зростання ВВП, курс долара США, реальну заробітну плату, нормативне значення Н1 і Н6. Перелік внутрішніх факторів складала кошти юридичних осіб, кошти фізичних осіб у банках, кредити, надані банками юридичним і фізичним особам, інвестиції у цінні папери, чистий прибуток попереднього періоду, загальні активи, значення Н2 і Н3 для банківського сектору в цілому. За результатами дослідження, для зменшення ступеня негативного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів автори обґрунтували низку заходів щодо підвищення рівня фінансової стійкості конкретного банку та банківського сектору загалом: підтримка регулятивного капіталу; додаткова капіталізація банків; збільшення статутного капіталу; збільшення резервів під активні операції банку; спрямування нерозподіленого прибутку на збільшення капіталу; збільшення субординованого капіталу банку; підтримка достатнього рівня вартості високоліквідних активів; збільшення частки грошових коштів, банківських металів, коштів у інших установах; збільшення частки валютних резервів; збільшення частки кредитування юридичних осіб, зваженого на поточні ризики; консолідація капіталів банківського сектору та окремих банків [55].

О. П. Заруцька, досліджуючи стійкість банківської системи, провела

структурно-функціональний аналіз ризиків, спираючись на функціональні характеристики банківської системи та її здатність виконувати усі завдання, що визначаються конкретними умовами розвитку економічної системи країни. Це дозволило науковцю сформулювати однорідні структурно-функціональні групи банків, що протягом тривалого періоду поєднують банки із відповідними характеристиками [98].

Досліджуючи достатність капіталу банківської системи в умовах циклічного розвитку економіки, В. В. Коваленко і Д. С. Гайдукович аналітично продемонстрували неадекватність зростання банківського капіталу щодо основних макроекономічних та банківських показників. Автори детально розглянули еволюцію економічних нормативів достатності капіталу починаючи із 1993 р. і по сьогоднішній час і дійшли висновків, що вимоги до достатності капіталів банків змінюються зі зміною циклів розвитку економіки [123, с. 49-51].

У дослідженні економічних нормативів НБУ як способу регулювання кредитного ризику у банківській діяльності І. В. Лінтур наголошує на необхідності визначення найефективніших способів аналізу видів, методів вимірювання і шляхів зниження негативних впливів кредитних ризиків на діяльність окремого банку та банківської системи України загалом. На переконання науковця, економічні нормативи, які доводить НБУ до виконання банків, належить до зовнішніх способів мінімізації кредитних ризиків [205].

Т. С. Білокудря досліджував дотримання економічних нормативів банками України, обчисливши основні економічні нормативи таких банків як „Приватбанк”, „Ощадбанк” і „ПУМБ” для визначення надійності банків. Необхідність економічних нормативів банківської діяльності автор вбачає в тому, що має забезпечуватися стійкість банківської системи та належний рівень виконання зобов'язань банків перед вкладниками. Проведені розрахунки основних економічних нормативів „Приватбанку”, „Ощадбанку” і „ПУМБ” дозволили автору дійти висновків про нормальний рівень дотримання економічних нормативів цими банками, адже виконання

встановлених нормативів комерційними банками щодня контролюється територіальним управлінням НБУ за місцезнаходженням банку та веде до застосування штрафних санкцій [24].

Науковці Н. Р. Швець та І. Я. Ткачук досліджували основні тенденції розвитку банківської системи України у 2011–2016 рр. Автори наголошують, що особливо показовою є негативна динаміка значення нормативу мінімального розміру регулятивного капіталу, яка демонструє небезпечну ситуацію зважаючи на непередбачувані структурні зміни в економіці України, нестабільність курсу національної валюти та її низьку купівельну спроможність. Автори також відмічають, що банки володіють значним запасом ліквідності, проте скорочуються їхні фінансові результати. Підсумовуючи отримані результати, Н. Р. Швець та І. Я. Ткачук акцентують увагу на тому, що банківська система України переживає важкі часи, реагуючи, як лакмус, на зміни в економічному та соціальному середовищі скороченням кількості банків, що у ній функціонують, скороченням кількості банків і обсягів їх регулятивного капіталу. Більше того, щорічне нарощення запасів ліквідності банками України, наслідком якого є зменшення доходності з одночасним зростанням витрат, призвело до суттєвого зменшення прибутків і навіть до виникнення постійних збитків у банківській системі України [374].

О. Б. Васильчишин, формалізуючи вплив державного регулювання та нагляду на фінансову безпеку банківської системи, економічні нормативи банківської діяльності включає до групи превентивних заходів забезпечення фінансової стійкості в межах безвиїзного фінансового нагляду. На думку автора, динаміка значень економічних нормативів капіталу в цілому в банківській системі відображає загальний стан системи і дає змогу наглядовому органу отримати інформацію про погіршення платоспроможності у банківській системі та на цій основі прийняти необхідні управлінські рішення. Також науковець наголошує, що динаміка нормативів ліквідності не відображає реального стану справ у банківській системі, оскільки в умовах кризи, коли майже всі банківські установи показують від'ємний фінансовий результат, значення економічних нормативів практично

не знижуються, а в деяких проміжках часу, навпаки, мають позитивну тенденцію, тому методика оцінювання ліквідності банківської системи на основі наявних нормативів ліквідності потребує негайного перегляду або переходу на коефіцієнти ліквідності, запропоновані у Базель III. Що стосується нормативів інвестування, в умовах нерозвиненості вітчизняного фондового ринку вони не мають сенсу, оскільки порушення нормативних вимог або принаймні наближення до максимальної межі не спостерігається, а тому в додатковому аналізі динаміки значень нормативів інвестування, на думку О. Б. Васильчишин, немає потреби. В результаті проведеного науковцем аналізу державного регулювання банківської діяльності та банківського нагляду виявлено низку проблем, які відображають неточності та прорахунки в законодавчих нормах та правилах діяльності банків, а також у самих механізмах оцінювання платоспроможності комерційних банків [40].

Економічні нормативи діяльності банків мають встановлені нормативні значення, яких банки повинні дотримуватися. Відповідно до вітчизняної практики фінансового нагляду економічні нормативи банківської діяльності розраховуються для кожного банку та банківської системи. На жаль, економічні нормативи, обчислені для конкретного банку, не оприлюднюються НБУ. З одного боку, це спричиняє паніки у фінансовому секторі, проте, з іншого, боку, такі дії створюють підґрунтя для спекулювання інсайдерською інформацією, збільшення непередбачуваних збитків економічних агентів, виникнення чуток, що, в кінцевому рахунку, впливає на рівень довіри до фінансових посередників. Враховуючи обмеження на статистичну інформацію – оприлюднення НБУ економічних нормативів тільки для банківського сектору в цілому – пропонуємо дослідити виконання економічних нормативів на узагальнюючому рівні, тобто на рівні банківського сектору України в цілому.

Як свідчить динаміка економічних нормативів адекватності капіталу (Додаток И, рис. И.1), норматив Н1 до 2009 р. мав стійку тенденцію до зростання. Після зниження у 2009 р. позитивна тенденція Н1 відновилаь, але протягом 2010–2013 рр. спостерігалися незначні коливання. У 2014 р.

динаміка стала нестійкою, а на початку 2015 р. зафіксовано суттєве зниження нормативу Н1 до рівня 2009 р., у другій половині 2015 р. Н1 „зповз” до позначок 2008 р. Протягом 2016 р. регулятивний капітал збільшився порівняно із 2015 р., проте у 2017 році він відкотився вниз, коливаючись навколо позначки у 105,6 млрд грн. Зауважимо, що підвищення капіталу банківських установ на сьогоднішній день є однією з ключових вимог щодо банківської діяльності. У квітні 2016 р. НБУ вніс корективи до Постанови № 464 „Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру” від 06.08.2014 і зобов’язав банки до збільшення статутного капіталу і мінімального розміру регулятивного капіталу [304]. Що стосується нормативу Н2, його коливання спостерігалися у 2005–2009 рр., тенденція до поступового зниження була характерна для 2006–2008 і 2011–2013 р., у 2017 р., а згодом і у 2015 р. банківська система продемонструвала стрімке зниження нормативу адекватності регулятивного капіталу. У 2016 році ситуація дещо стабілізувалася, але протягом 2017 р. знову маємо тенденцію зниження Н2. В цілому норматив адекватності регулятивного капіталу протягом усього досліджуваного періоду, окрім березня-грудня 2015 р., перевищував позначку 10%, чого вимагає закон. 2017 рік характеризувався тенденцією до зростання Н2 – норматив додав протягом року 2,7 п. п.

Нормативи ліквідності банківської системи України протягом 2003–2017 рр. (Додаток И, рис. И.2) відповідали рівням, що вимагаються. Так, норматив миттєвої ліквідності Н4 перевищував 20%: найнижчі його значення спостерігалися у 2014 р., а найвищі – припали на початок 2016 р., у 2017 р. Н4 мав дещо негативну тенденцію, знизившись з 60,8% на початку року до 45,6% на кінець року. Економічний норматив поточної ліквідності Н5 протягом усього досліджуваного періоду був вище 40%, проте у 2017 р. його значення перевищили 100%. Норматив поточної ліквідності Н6 мав бути вище 20% до 2010 р. – починаючи з 2010 р. він був трансформований у „норматив короткострокової ліквідності” і повинен перевищувати 60%. Протягом усього досліджуваного періоду часу значення нормативу перевищували необхідний

рівень. Протягом 2010–2015 рр. економічний норматив Н6 мав тенденцію до поступового зниження, у 2015 і 2017 р. зафіксовано в цілому позитивну динаміку його значень.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента Н7 протягом усього досліджуваного періоду мав не перевищувати встановлених НБУ 25%. В цілому Н7 протягом 2003–2017 рр. не був більше 25% і не мав значної варіації, проте Н7 протягом досліджуваного періоду зазвичай перевищував позначку в 20% (Додаток И, рис. И.3). У 2016 і 2017 рр. спостерігалась тенденція до зниження цього економічного нормативу. Норматив великих кредитних ризиків Н8 не повинен перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу. Протягом 2003–2014 р. (за винятком липня 2004 р.) він знаходився в межах 150–300%. В 2014 р. Н8 подолав рівень у 300%, у 2015 р. – 700%, перевищивши у жовтні 800%. Проте у 2016 р. спостерігалась динаміка до зниження, а у 2017 р. значення нормативу Н8 з позначки в майже 310% відкотилися до 230%. Норматив Н9 до 2015 р. називався „норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру”, а з 2016 р. запроваджено оновлений Н9 – „норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов’язаними з банком особами”. До зміни Н9 не мав перевищувати 5%, після зміни не повинен бути більше 25%. Як свідчать аналітичні дані, Н9 не вклався у відведені 5% у 2007–2008 рр., у 2016 р. оновлений Н9 одразу ж перевищив нове нормативне значення в 25%. Лише у серпні 2017 р. значення Н9 наблизилося до 20%, відтак увійшовши до прийняттого діапазону.

Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою Н11 протягом усього досліджуваного періоду (Додаток И, рис. И.4) не перевищував встановленої законодавством позначки у 15%: починаючи з 2010 р. його значення взагалі були менше 1%. Норматив загальної суми інвестування Н12 збільшувався з лютого 2002 р. по січень 2004 р., а також у 2005 р. Починаючи з 2007 р. спостерігається загальна тенденція до зниження Н12. З квітня 2009 р. по кінець 2014 р. Н12 знаходився у межах 3–4%, у

2015 р. – коливався у межах 1–2%, а з початку 2016 р. – став менше 1%.

Зважаючи на великий обсяг статистичної інформації та суттєві зміни значень економічних індикаторів вважаємо за доцільне здійснити узагальнююче оцінювання дотримання економічних нормативів банківським сектором. Вчений М. І. Гойхман у процесі аналізу економічних нормативів й діагностики діяльності банківської системи запропонував сформуванню інтегральний критерій, який дозволяє адекватно оцінити динаміку виконання економічних нормативів, і використав для цього таксономічний метод. Обчисливши запропонований критерій поквартально за 2007–2014 рр., автор дійшов висновку стосовно залежності значення інтегрального критерію економічних нормативів банківської системи від різкої зміни значень рівнів економічних нормативів [64]. Тож вважаємо, що цей напрям дослідження потребує розвитку і вдосконалення, оскільки обчислення інтегрального показника слід удосконалити й доповнити градацією рівня дотримання вимог банківської діяльності. Такий комплексний підхід може стати підґрунтям для удосконалення вимог щодо здійснення банківської справи та підвищення стабільності банківського сектору в цілому. Для реалізації цього підходу може бути використаний методичний інструментарій обчислення інтегрального показника.

Побудова інтегральної оцінки дотримання ключових вимог банківської діяльності країни включає декілька етапів:

- відбір об'єктів та показників, що характеризують дотримання нормативів, з їх розподілом на стимулятори та дестимулятори;
- стандартизація показників;
- знаходження координат вектора-еталона;
- знаходження відстаней між вектором-еталоном та вектором значень кожного періоду;
- обчислення інтегрального показника дотримання вимог;
- аналітична інтерпретація результатів;
- оцінювання впливу факторів на формування інтегрального показника.

Відбір факторів проводиться виходячи із наявної статистичної бази економічних нормативів банківської діяльності, а також з урахуванням сили зв'язку між факторами. Для цього слід скласти кореляційну матрицю. Якщо ж коефіцієнт кореляції між економічними нормативами перевищує 0,85, тоді один із них слід елімінувати, оскільки наявність щільного взаємозв'язку між двома нормативами в подальшому негативно вплине на адекватність інтегральної оцінки. Отже, отримаємо сформовану матрицю вихідних даних, у якій кожен економічний норматив $N_i (i = \overline{1,10})$ за визначений проміжок часу $t (t = \overline{1, T})$ набуває значення n_{it} .

Наступним кроком є здійснення стандартизації значень економічних нормативів, оскільки вони вимірюються у різних одиницях. Головним завданням стандартизації показників є приведення їх до єдиної основи, що забезпечує методологічну єдність усіх часткових компонентів системи і збереження співвідношень між ними. Серед різноманіття методів стандартизації нами було обрано метод Z -стандартизації значень, який дозволяє здійснити перехід n_{it} до нормованих y_{it} :

$$y_{it} = \frac{n_{it} - \bar{n}}{\sigma_n}, \quad (3.4)$$

де

\bar{n} – середнє арифметичне економічного нормативу за весь досліджуваний проміжок часу;

σ_n – середнє квадратичне відхилення економічного нормативу за весь досліджуваний проміжок часу.

Оскільки у процесі стандартизації відбулася втрата інформації про якісну характеристику досліджуваних ознак, зі стандартизованих значень показників, враховуючи їхній вплив на узагальнюючу оцінку дотримання банківських вимог, слід побудувати точку-еталон $E = (e_1, e_2, \dots, e_n)$, координати

якої визначаємо за умови, якщо економічний норматив ϵ :

– стимулятором:

$$e_i = \max_{t=1:T} \{y_{it}\}; \quad (3.5)$$

– дестимулятором:

$$e_i = \min_{t=1:T} \{y_{it}\}. \quad (3.6)$$

На наступному кроці знаходимо відстані l_t між цією точкою $E = (e_1, e_2, \dots, e_n)$ та кожною точкою $Y = (y_{1t}, y_{2t}, \dots, y_{nt})$ для кожного періоду t . Для цього використаємо найбільш поширений метод – обчислення евклідової відстані:

$$l_t = \sqrt{(y_{1t} - e_1)^2 + (y_{2t} - e_2)^2 + \dots + (y_{nt} - e_n)^2}. \quad (3.7)$$

На основі отриманого значення відстані за період t визначаємо інтегральний показник дотримання вимог банківської діяльності IBR_t :

$$IBR_t = 1 - \frac{l_t}{\bar{l} + m\sigma_l}, \quad (3.8)$$

де

\bar{l} – середнє арифметичне l_t за досліджуваний проміжок часу;

σ_l – середнє квадратичне відхилення l_t ;

m – деяке додатне число, яке обирають рівним 2 чи 3 – так, щоб значення IBR_t знаходилося у інтервалі $IBR_t \in [0;1]$.

Враховуючи можливі інтервали інтегрального показника дотримання вимог банківської діяльності за умови досягнення усіма економічними

нормативами нормативних значень, нами було визначено види узагальнюючих оцінок дотримання вимог банківської діяльності (табл. 3.3). При цьому вважаємо за доцільне ввести таке обмеження: якщо принаймні один із нормативів нижче нормативного значення, тоді загальний рівень дотримання вимог банківської діяльності автоматично слід вважати незадовільним.

Таблиця 3.3 – Ранжування інтегральної оцінки дотримання вимог банківської діяльності

Значення IBR_t	Узагальнена оцінка дотримання вимог банківської діяльності
[0,7; 1,0]	Дуже високий рівень
[0,5; 0,7)	Високий рівень
[0,3; 0,5)	Середній рівень
[0,1; 0,3)	Низький рівень
[0; 0,1)	Дуже низький рівень

Джерело: розроблено автором

Для побудови інтегрального показника дотримання ключових вимог банківської діяльності нами попередньо визначено 10 економічних нормативів банківської діяльності:

- регулятивний капітал;
- норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу;
- норматив миттєвої ліквідності;
- норматив поточної ліквідності;
- норматив короткострокової ліквідності;
- норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента;
- норматив великих кредитних ризиків;
- норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами;
- норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою;
- норматив загальної суми інвестування.

Вибір цих індикаторів обумовлений інформаційним забезпеченням:

статистична база для них наявна починаючи з 2003 р. на щомісячній основі. Нагадаємо, що норматив Н9 „Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру” у 2015 р. трансформовано у „Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов’язаними з банком особами”. Звісно, що за визначенням Національного банку України коло пов’язаних з банком осіб є ширшим від кола інсайдерів, проте з огляду на суттєву схожість сутності цих понять і наявність статистичної бази нами було вирішено включити цей індикатор до попереднього переліку для інтегрального оцінювання. Для визначення остаточного переліку ознак нами було складено кореляційну матрицю економічних нормативів (табл. 3.4). Як засвідчили результати обчислень, економічні нормативи не мають щільної кореляції – всі коефіцієнти кореляції нижче 0,85, тож усі відібрані нормативи можуть бути включені до інтегрального показника.

Розподіл економічних нормативів на стимулятори і дестимулятори пропонується здійснити у такий спосіб: стимулятори – Н1, Н2, Н4, Н5, Н6, дестимулятори – Н7, Н8, Н9, Н11, Н12. При здійсненні поділу ми виходили із логіки встановлених нормативних значень для економічних нормативів: нормативи з „не менше...” є стимуляторами, а з „не більше...” – дестимуляторами. Результати розрахунків інтегрального показника дотримання банківських вимог відповідно до вищенаведеного підходу наведено на рис. 3.5.

Періоди січень 2007 р. – грудень 2008 р., березень – грудень 2015 р. та січень 2016 р. – липень 2017 р. вважаються періодами незадовільного рівня дотримання вимог банківської діяльності, відповідно, через економічні нормативи Н2 і Н9. Дуже низький рівень дотримання вимог банківської діяльності спостерігався у липні, листопаді і грудні 2003 р. У подальшому значення інтегрального показника дотримання банківських вимог перевищували позначку в 0,1. Низький рівень дотримання вимог банківської діяльності спостерігався у січні – червні, серпні – жовтні 2003 р., 2004 р., липні – грудні 2005 р., червні – листопаді 2006 р., березні – листопаді 2015 р. та лютому 2016 р.

Таблиця 3.4 – Кореляційна матриця економічних нормативів банківської діяльності

Економічний норматив	Економічний норматив									
	H1	H2	H4	H5	H6	H7	H8	H6	H11	H12
Регулятивний капітал (H1)	1									
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (H2)	0,3281	1								
Норматив миттєвої ліквідності (H4)	0,0512	-0,0719	1							
Норматив поточної ліквідності (H5)	0,4200	-0,0680	0,3455	1						
Норматив короткострокової ліквідності (H6)	0,7784	0,1551	0,0734	0,5639	1					
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (H7)	-0,3346	-0,1935	-0,2342	-0,4270	-0,2948	1				
Норматив великих кредитних ризиків (H8)	-0,1050	-0,7439	0,0878	0,0531	0,1247	0,3115	1			
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (H9)	-0,0266	-0,3722	0,4139	0,5162	0,2405	-0,3913	0,1654	1		
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (H11)	-0,7344	0,0530	-0,2285	-0,4760	-0,5861	0,4171	-0,0086	-0,1545	1	
Норматив загальної суми інвестування (H12)	-0,7950	-0,0019	-0,2653	-0,5573	-0,7498	0,3864	-0,2302	-0,3573	0,6753	1

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Високий рівень дотримання вимог банківської діяльності був характерним для червня 2009 р., березня – серпня 2010 р., листопада 2010 р. – травня 2011 р., грудня 2011 р. – січня 2012 р., серпня 2012 р. – листопада 2013 р., січня – лютого 2014 р. та січня 2015 р. У решті періодів спостерігався середній рівень дотримання вимог банківської діяльності. Дуже високий рівень дотримання вимог банківської діяльності також протягом досліджуваного періоду 2003–2017 рр. не було зафіксовано.

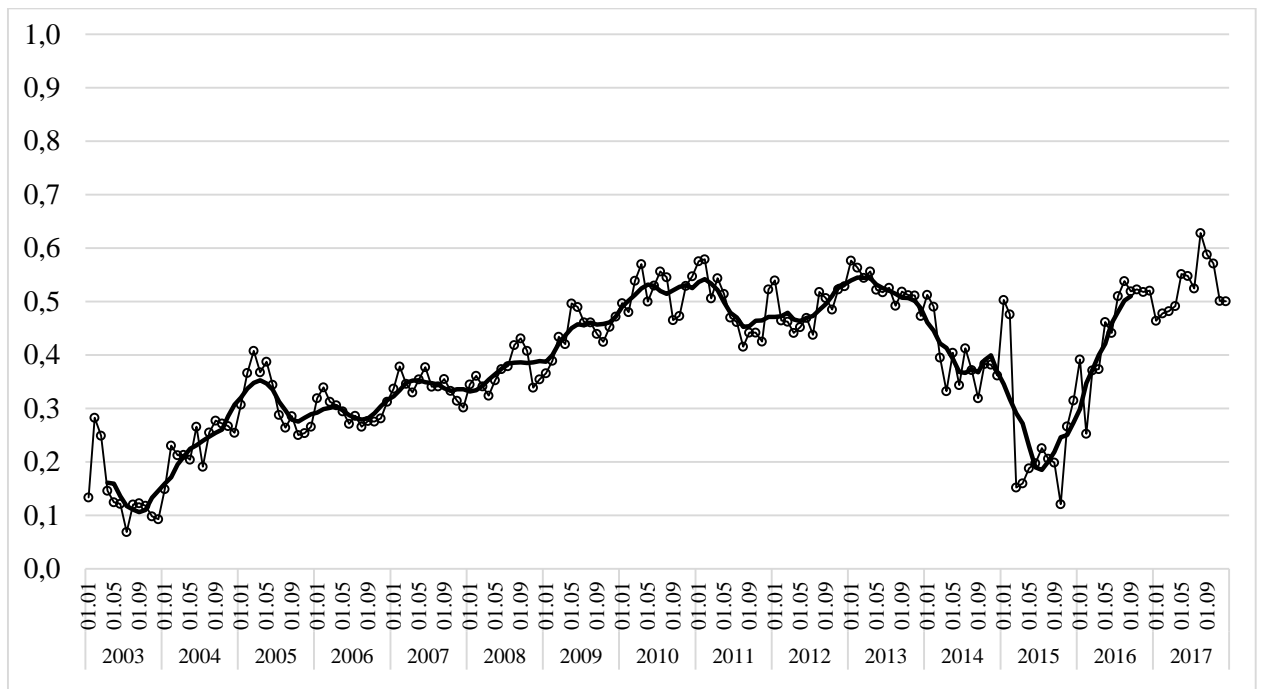

Рисунок 3.5 – Інтегральний показник дотримання вимог банківської діяльності в Україні у 2003–2017 рр.

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Для визначення впливу груп факторів нами було поділено множину значень IBR_t відповідно до виявлених у процесі дослідження банківського сектору України рівнів дотримання вимог банківської діяльності. Враховуючи вилучення періодів із незадовільним рівнем дотримання вимог банківської діяльності, дуже низький рівень спостерігався у 3 місяцях, низький – у 34 місяцях, середній – у 54 місяцях, високий – у 36 місяцях. Враховуючи, що множина значень інтегрального показника дуже низького рівня дотримання вимог банківської діяльності містить лише три значення інтегрального

показника, а множина дуже високого рівня відсутня, розрахунки за цими групами не проводилися. Обчислення були здійснені лише для таких груп як низький рівень дотримання вимог, середній та високий. Коефіцієнти кореляції між значеннями економічних нормативів та інтегрального показника наведено у табл. 3.5. Порівняємо взаємозв'язок між рівнем дотримання вимог банківської діяльності та економічними нормативами за умов його зміни від низького до середнього.

Таблиця 3.5 – Коефіцієнти кореляції економічних нормативів з рівнем дотримання вимог банківської діяльності

Економічний норматив	Рівень дотримання вимог банківської діяльності		
	Низький	Середній	Високий
Регулятивний капітал (Н1)	-0,668	-0,59	0,347
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2)	0,442	-0,51	0,113
Норматив миттєвої ліквідності (Н4)	-0,747	-0,30	-0,341
Норматив поточної ліквідності (Н5)	-0,836	0,05	-0,245
Норматив короткострокової ліквідності (Н6)	-0,512	-0,15	-0,390
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	-0,630	-0,58	-0,373
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	-0,145	-0,36	0,037
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)	-0,407	-0,52	0,284
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)	-0,686	-0,29	-0,161
Норматив загальної суми інвестування (Н12)	0,114	-0,57	-0,219

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Отримані результати показують, що зі зростанням рівня дотримання вимог банківської діяльності послаблюється обернений вплив на нього таких нормативів як миттєва ліквідність, максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента, інвестування в цінні папери окремо за кожною установою. Взаємозв'язок між нормативами достатності (адекватності) регулятивного капіталу, поточної ліквідності, максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами та рівнем дотримання вимог банківської діяльності при переході від низького до

середнього та від середнього до високого є різноспрямованим, проте в цілому він послаблюється.

Взаємозв'язок між нормативом загальної суми інвестування та рівнем дотримання вимог банківської діяльності є слабким, хоча при зміні рівня дотримання з низького на середній і високий він змінює характер з прямого на обернений. Послаблення оберненого впливу і зміна його на прямий спостерігається щодо таких економічних нормативів як регулятивний капітал та великі кредитні ризики.

В узагальненому вигляді розробка і апробація науково-методичного підходу щодо узагальненого оцінювання дотримання вимог банківської діяльності наведена на рис. И.5 додатку И.

Отже, враховуючи, що останнім часом в Україні спостерігається середній рівень дотримання вимог банківської діяльності, для досягнення його високого рівня органам фінансового нагляду при удосконаленні практики банківського нагляду слід враховувати реакцію банківських установ та банківської системи в цілому на зміну вимог до економічних нормативів банківської діяльності.

3.4. Визначення особливостей фінансового нагляду за діяльністю небанківських фінансових посередників

Небанківські фінансові посередники, як правило, розпоряджаються, на відміну від банків, більш довгими фінансовими ресурсами, що є джерелом інвестицій для економіки. У практиці небанківських фінансових посередників це актуалізує проблему управління та мінімізації передусім інвестиційних ризиків, а для органів фінансового нагляду – створення режимів управління і формування системи пруденційного нагляду, сприятливих для зростання довіри домогосподарств та нефінансових корпорацій до небанківських

фінансових посередників, яка, порівняно із довірою до банків в Україні, є вочевидь нижчою. У розвинених країнах небанківські фінансові посередники, з одного боку, вступають у конкурентну боротьбу з банками, з іншого – активно з ними взаємодіють, що прискорює конвергентно-інтеграційні процеси на фінансовому ринку. З огляду на це розбудова фінансового нагляду за діяльністю небанківських фінансових посередників є вкрай актуальним напрямом фінансового нагляду.

К. С. Грозава, досліджуючи специфіку ризиків страхової діяльності, дійшла висновку щодо необхідності посилення якості нагляду за діяльністю страхових компаній. При цьому науковець наголошує, що наглядовий орган повинен мати ефективний інструментарій для здійснення самостійного оцінювання видів ризиків підзвітних страхових компаній, кваліфікованого прогнозування імовірності та часу їх настання, аби вчасно виявити і запобігти негативним наслідкам впливу таких ризиків на споживачів страхових послуг та на загальну стабільність у страховій галузі. З цією метою, на думку К. С. Грозави, у нагоді стане модель CAMELS, яка містить складові капіталу, якості активів, перестраховування, актуарних зобов'язань, корпоративного управління, надходжень, ліквідності, управління дочірніми компаніями та пов'язаними сторонами [70, с. 62-64]. Ґрунтовним є дослідження пруденційного нагляду у сфері страхування, здійснене авторським колективом на чолі з Н. М. Внуковою. Авторами розкрито теоретико-методичні основи пруденційного нагляду у сфері страхування, інструментарій пруденційного нагляду у сфері страхування, а також здійснено апробацію цього інструментарію [49]. О. С. Журавка детально дослідила особливості пруденційного режиму регулювання у страховій діяльності в європейських країнах, окреслила перспективи запровадження пруденційного нагляду за страховою діяльністю в Україні. Науковець визначила низку першочергових заходів щодо впровадження системи пруденційного нагляду за страховою діяльністю в Україні: розроблення загальних принципів ідентифікації та оцінювання ризиків діяльності страховика на основі

міжнародного досвіду; удосконалення наявних тестів раннього попередження з урахуванням світового досвіду та особливостей національного ринку; корегування форм звітності страховиків, що подаються до Нацкомфінпослуг, з метою більш логічної їх побудови для якісного моніторингу ризиків страхових компаній, а також відстеження стану та тенденцій в окремих галузях страхового ринку; удосконалення нормативно-правових актів з питань пруденційного регулювання, у тому числі доопрацювання пруденційних вимог, норм і правил для приведення їх у відповідність до міжнародних принципів та стандартів, визначення державним регулятором вимог до функціонування систем управління ризиками у страхових компаніях [91, с. 144].

Науковець Є. С. Осадчий детально висвітлив досвід управління капіталом кредитних спілок та особливості методичних підходів до визначення їх фінансового стану, запроваджених у країнах ЄС. Він розглянув переваги і недоліки систем CAMELS, KAPERS та методик Базельського комітету, які стосуються не тільки банків, а й кредитних установ [254, с. 123-124]. І. В. Шпиль, обґрунтовуючи удосконалення інституціональних основ діяльності кредитних спілок в Україні, наголошує, що вкрай важливим є створення загальнодоступної інформаційної бази, яка б містила загальну інформацію про кредитну спілку та агреговані показники (фінансові нормативи) її діяльності [384, с. 120].

На думку Н. О. Небаби, існують три напрями регулювання діяльності системи недержавного пенсійного забезпечення: законодавчі вимоги, системні обмеження та регуляторні заходи. При цьому системні обмеження представлені вимогами щодо напрямів інвестування пенсійних активів та їх диверсифікації, системні обмеження – вимогами до створення, ліцензування та функціонування осіб, що здійснюють управління фондом, регуляторні заходи – контрольними діями регуляторних і наглядових державних органів [239, с. 328-329]. Н. І. Балдич, розглядаючи особливості регулювання ризиків у системі недержавного пенсійного забезпечення, систематизувала

регуляторну і наглядову практику у понад 20 країнах Латинської Америки, Центральної та Східної Європи, Північної Америки, Західної Європи та Азійсько-Тихоокеанського регіону за такими напрямками фінансового регулювання і нагляду: інвестування в дозволені інструменти, обмеження інструментів для інвестування, обмеження набору інструментів інвестування, обмеження кола емітентів, обмеження рівня ризиків, встановлення мінімальної прибутковості активів, обмеження інвестицій в іноземні інструменти [14, с. 221]. Науковець наголошує, що, з одного боку, очевидною є потреба в появі фінансових інструментів, прийнятних для зниження ризиків у діяльності недержавних пенсійних фондів, з іншого – доцільним є збереження в Україні низки обмежень щодо якісного та кількісного складу активів недержавних пенсійних фондів [14, с. 217, 224].

Грунтовне дослідження фінансових аспектів ломбардної діяльності здійснено Н. М. Внуковою. У науковій роботі розкрито місце і роль ломбардів на ринку фінансових послуг, специфіку формування їх фінансових показників, проведено моделювання бізнес-процесів фінансової діяльності, розроблено методично-організаційне забезпечення фінансової діяльності. Хоча в роботі безпосередньо не досліджуються питання регулювання і нагляду за діяльністю ломбардів з боку державних органів, проте автор висвітлила особливості застосування скорингових моделей, здійснення фінансового контролю та страхування ризиків ломбардів [48].

Науковці О. Й. Шевцова та В. М. Тихонова досліджували регулювання діяльності інститутів спільного інвестування як фактор стабілізації інвестиційного та фінансового ринку України. Автори дійшли висновків, що в Україні існує потреба в посиленні регуляторно-наглядового впливу з боку мегарегуляторів. Також у дослідженні класифіковано фінансові нормативи діяльності інститутів спільного інвестування, впроваджені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, з позиції характеру їх впливу на діяльність інститутів спільного інвестування – збалансування та сприяння розвитку [375].

В. В. Мороз, досліджуючи особливості регулювання діяльності інститутів спільного інвестування, представив комплекс заходів із нормативно-правового удосконалення адміністративно-правового, організаційно-економічного, фіскального, інформаційного механізмів державного регулювання [223].

Комплексним підходом до вивчення досвіду і практики регулювання і нагляду у фінансовому секторі в цілому вирізняється дослідження І. С. Каракулової. Науковиця детально вивчила досвід вітчизняної системи банківського нагляду та зарубіжний досвід регулювання і нагляду за небанківськими фінансовими посередниками і дійшла висновків щодо необхідності комплексного підходу до регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових посередників. Науковиця запропонувала запровадити систему нормативів для небанківських фінансових посередників, які надають фінансові послуги ощадно-договірного характеру, впровадити у практику ризик-орієнтовані методики нагляду у сфері регулювання небанківських фінансових посередників, вдосконалити систему пруденційного нагляду та стимулювання розвитку системи раннього попередження можливих фінансових збитків окремих небанківських фінансових установ [114].

І. О. Школьник, досліджуючи особливості державного регулювання фінансового ринку в Україні та його перспективи, наголошує, що метод стандартів та кодексів останнім часом починає все більше впливати на функціонування національних фінансових ринків та їх інтеграцію у світові фінансові ринки. Науковиця звертає увагу, що досить часто влада країни розглядає відповідність міжнародним кодексам функціонування фінансового ринку як індикатор певного статусу країни у світовому фінансовому просторі [379, с. 67-68].

Отже, розвиток теоретичних розробок і рівень практичного впровадження регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових посередників є нерівномірним і залежить від їх виду. Так,

найбільш повними і ґрунтовними є напрацювання щодо нагляду за діяльністю страхових компаній та інститутів спільного інвестування. Що стосується решти небанківських фінансових посередників, нагляд за їх діяльністю вимагає суттєвого покращення і розвитку.

Згідно із Положенням Нацкомфінпослуг „Про обов’язкові критерії та нормативи достатності, диверсифікованості та якості активів страховика”, ухваленим у лютому 2016 р., страхові компанії зобов’язані на будь-яку дату дотримуватися таких нормативів діяльності:

- норматив достатності капіталу: обчислюється як сума прийнятних активів, збільшена на величину непростроченої дебіторської заборгованості за укладеними договорами страхування та/або перестраховування, яка має бути не менше, ніж сумарна величина довгострокових та поточних зобов’язань і забезпечень;
- норматив диверсифікованості активів: визначається як сума прийнятних активів, що відповідають критеріям та вимогам до диверсифікованості активів, яка має бути не менше, ніж величина страхових резервів, що розраховується відповідно до законодавства з урахуванням вимог стандартів фінансової звітності.

При цьому наглядовий орган досить детально визначив, які активи можуть вважатися прийнятними, а також на яких умовах і в яких обсягах вони відносяться до величини прийнятних активів. Окрім того, визначено, які активи не включаються до складу прийнятних, які активи не враховуються для нормативу диверсифікованості активів страховика та перелік низькоризикових активів [291].

На жаль, відкрита база даних щодо дотримання вищезгаданих нормативів страховими компаніями або страховим ринком в цілому наглядовим органом наразі не створена, проте згідно із заявами членів чи керівництва Нацкомфінпослуг можна отримати фрагментарну інформацію щодо ситуації з виконанням впроваджених у 2016 р. нормативів.

Так, станом на 30 вересня 2016 р. нормативу достатності активів не

дотримувалися чотири компанії зі страхування життя (їх дефіцит коштів склав 180 млн грн) і 25 ризикових страхових компаній (1,19 млрд грн). Норматив диверсифікації активів не виконували 4 лайфових страхові компанії (180 млн грн) і 17 ризикових страхових компаній (410 млн грн). На переконання членів Нацкомфінпослуг, впровадження нормативів достатності та диверсифікованості активів призвело до зниження частки сумнівних активів страхових компаній: інвестування в акції зменшилося на 5,5 млрд грн, або на 32,6%, в корпоративні облигації – на 183,6 млн грн (-27,1%), права вимоги до перестраховальників-резидентів – на 619,9 млн грн (-43,2%), що в цілому призвело до зростання частки безризикових активів у 2016 р. з 60 до 69% (з 10,5 млрд грн до 13,4 млрд грн) [320]. У 2017 р., станом на кінець червня, вимоги щодо достатності активів не виконали 24 страховики, у тому числі 21 компанія ризикового страхування і 3 компанії страхування життя [237].

Для страхових компаній Національною комісією, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг України, розроблено методичні вказівки щодо проведення стрес-тестування. На сьогоднішній день вимірюванню впливу на фінансовий стан СК підлягають такі стресові події:

- зменшення на 30% ринкової вартості акцій, які перебувають у лістингу на фондовій біржі, що включені до складу активів балансу;
- зменшення на 40% ринкової вартості акцій, які не перебувають у лістингу, що включені до складу активів балансу;
- зниження на 10% цін на облигації підприємств, що включені до складу активів балансу;
- підвищення обмінного курсу іноземних валют відносно гривні на 25%;
- зниження обмінного курсу іноземних валют відносно гривні на 25%;
- зниження ринкових цін на нерухомість на 25%.

Для оцінювання кожного із зазначених стресів перераховуються статті балансу (звіту про фінансовий стан), які зазнають змін в оцінці у відповідь на кожне із зазначених ринкових потрясінь, з урахуванням позитивного впливу

інструментів пом'якшення ризиків (хеджування).

Також визначено особливості проведення стрес-тестів для СК, що спеціалізуються на певних напрямках страхування. Так, страховики, що здійснюють обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, вимірюють вплив на свій фінансовий стан збільшення загальної суми виплат за цим видом страхування на 30%. Страховики, що здійснюють медичне страхування (безперервне страхування здоров'я), вимірюють вплив на свій фінансовий стан збільшення загальної суми виплат за цим видом страхування на 40% та збільшення витрат, пов'язаних з обслуговуванням договорів медичного страхування, на 10%.

Страховики, що здійснюють страхування життя, також вимірюють вплив таких стресових подій на свій фінансовий стан:

- збільшення рівня смертності для кожної вікової групи на 15%;
- зменшення рівня смертності для кожної вікової групи на 20%;
- збільшення рівня тимчасової втрати працездатності, інвалідності, отримання травматичних ушкоджень, функціональних розладів здоров'я на 35% у перший рік дії договорів страхування та збільшення рівня тимчасової втрати працездатності, інвалідності, отримання травматичних ушкоджень, функціональних розладів здоров'я на 25% протягом наступних років дії договорів страхування [284].

У листопаді 2016 р. Нацкомфінпослуг ухвалила зміни щодо розкриття інформації страховиками у річних звітах. Так, передбачено розкриття інформації щодо ключових ризиків та результатів проведеного стрес-тестування, інформації щодо якості активів, особливостей корпоративного управління, формування страхових резервів, приналежності страхових компаній до страхових груп, дотримання страховиками нормативів діяльності [318].

Від кредитних спілок орган фінансового нагляду – Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг України – вимагає дотримання нормативів щодо капіталу, платоспроможності, якості активів,

ризиковості операцій, прибутковості та ліквідності, порядку формування та використання страхового резерву, а також критеріїв якості системи управління. Наглядний орган в цьому випадку визначає фінансовий норматив як співвідношення між показниками звітності, яке встановлюється для впровадження обмежень у діяльність кредитної спілки з метою управління її фінансовими ризиками [295]. До нормативів достатності та платоспроможності належать співвідношення між капіталом і сумою загальних зобов'язань, коефіцієнт платоспроможності, резервний капітал та його мінімальний розмір (табл. К.1 додатку К). Норматив якості представлено відношенням загальної суми заборгованості за простроченими, неповерненими, безнадійними та продовженими (продлонгованими) кредитами до загальної суми заборгованості за наданими кредитами для кредитних спілок.

Ризикованість операцій кредитної спілки визначається на таких нормативами: розмір кредиту, наданого одному члену кредитної спілки; максимальний залишок за наданими кредитами одного члена кредитної спілки; загальна сума заборгованості за кредитами, що пов'язані з великими ризиками; загальна сума залучених на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, грошових коштів інших установ та організацій; обсяг зобов'язань кредитної спілки перед одним своїм членом; сума залишку зобов'язань членів кредитної спілки, окрім об'єднаної кредитної спілки, перед третіми особами, для яких спілка виступає поручителем.

До нормативів прибутковості належать співвідношення між нерозподіленим доходом попереднього періоду та фактично отриманими кредитною спілкою доходами звітного періоду та сумою витрат кредитної спілки, збільшених на суму доходу, спрямованого на формування резервного капіталу протягом звітного періоду та за підсумками фінансового року, доходу, розподіленого на пайові внески протягом звітного періоду, а також обсяг поточного збитку кредитної спілки. Також кредитні спілки повинні дотримуватися нормативів миттєвої та короткострокової ліквідності.

„Положення про порядок складання та розкриття інформації компаніями

з управління активами та особами, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, та подання відповідних документів до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку” вимагає від компаній з управління активами та осіб, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, дотримання обсягів власних коштів, нормативу достатності власних коштів, а також коефіцієнтів покриття операційного ризику й фінансової стійкості [294]. Ст. 49 Закону України „Про недержавне пенсійне забезпечення” передбачено обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами пенсійного фонду, що так чи інакше формує підґрунтя їх диверсифікації [302].

Починаючи з лютого 2017 р. від ломбардів вимагається власний капітал у розмірі не менше 500 тис. грн при внесенні їх до Державного реєстру фінансових установ на останній день місяця, що передує поданню заяви, а у разі внесення до Реєстру відокремлених підрозділів – у розмірі не менше 1 млн грн на дату подання заяви, а також підтримання цих показників протягом періоду перебування у Реєстрі [293]. Нацкомфінпослуг також нормативно визначила загальні вимоги щодо складу активів пенсійних фондів, обмеження щодо дотримання структури активів пенсійних фондів, а також Вимоги щодо складу активів пенсійних фондів містять категорії активів, які можуть належати до складу активів пенсійного фонду, можуть і не можуть включатися до пенсійних активів у цінних паперах. Обмеження щодо дотримання структури активів пенсійними фондами передбачають категорії активів та відповідні обмеження їх питомої ваги у загальній вартості пенсійних активів. Обмеження на інвестиційну діяльність щодо активів пенсійних фондів включають, по-перше, заборони на певні операції (формування пенсійних активів за рахунок позикових (кредитних) коштів, надання майнових гарантій, забезпечених пенсійними активами або будь-яких кредитів (позик) за рахунок пенсійних активів та ін.), по-друге, умови здійснення купівлі-продажу акцій, облігацій українських емітентів не на фондовій біржі, по-третє, вимоги щодо інвестування пенсійних активів, призначених для покриття суми пенсійних зобов’язань щодо виплат пенсії на визначений строк.

Відповідно до „Положення щодо пруденційних нормативів професійної

діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками”, у квітні 2018 р. було оновлено пруденційні нормативи, які є обов’язковими до виконання Центральним депозитарієм цінних паперів й професійними учасниками фондового ринку, що провадять діяльність у сфері торгівлі цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами), депозитарну діяльність депозитарної установи, клірингову діяльність, а також діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку [296].

У сфері торгівлі на фондовому ринку визначають обсяг регулятивного капіталу, норматив адекватності регулятивного капіталу, норматив адекватності капіталу першого рівня, коефіцієнт фінансового левериджу, коефіцієнт абсолютної ліквідності та норматив концентрації кредитного ризику (табл. 3.6). При цьому регулятивний капітал розглядається як капітал, який установа може використовувати на покриття негативних фінансових наслідків реалізації ризиків, що виникають при провадженні нею професійної діяльності на фондовому ринку. Методика обчислення регулятивного (регуляторного) капіталу передбачає не лише додавання капіталів першого і другого рівня, а і його зменшення на величину неоплаченого статутного капіталу, вилученого статутного капіталу, простроченої понад 30 днів дебіторської заборгованості, збитків поточного року та ін. Обчислення нормативу адекватності регулятивного (регуляторного) капіталу передбачає поділ активів на 5 груп залежно від рівня ризику і використання коефіцієнтів зважування [296].

У сфері управління активами інституційних інвесторів Нацкомфінпослуг як орган фінансового нагляду перевіряє: обсяг власних коштів, який визначається за тією ж методикою, що застосовується для діяльності з торгівлі цінними паперами; достатність власних коштів, яка має забезпечити здатність компанії утримувати власні кошти в розмірі, достатньому для покриття її фіксованих накладних витрат протягом трьох місяців, навіть за умови відсутності доходів протягом цього часу; коефіцієнт покриття операційного ризику та коефіцієнт фінансової стійкості (табл. 3.7).

Визначення коефіцієнта покриття операційного ризику вимагає обчислення операційного ризику. Методика його обчислення передбачає, що він складає 15% від розміру середнього річного нетто-доходу установи за три

попередні фінансові роки, в які було отримано позитивний нетто-дохід, який визначається виходячи із чистого доходу, собівартості, інших операційних доходів, інших фінансових доходів та фінансових витрат. При цьому, якщо установа провадить професійну діяльність на фондовому ринку менше трьох років, до розрахунку береться річний нетто-дохід за кількість повних фінансових років здійснення установою професійної діяльності на фондовому ринку.

Таблиця 3.6 – Нормативи вимірювання та оцінки ризиків діяльності з торгівлі цінними паперами

№ пор.	Показник і методика обчислення	Критичне значення
1	Регулятивний капітал – складається з капіталу першого рівня (зареєстрований капітал, резервний капітал, додатковий капітал, нерозподілений прибуток, прибуток поточного звітного року) та капіталу другого рівня (внески до незареєстрованого статутного капіталу, капітал у дооцінках)	Не менше мінімального розміру статутного капіталу для відповідного виду професійної діяльності на фондовому ринку
2	Норматив адекватності регулятивного капіталу – відношення розміру регулятивного капіталу установи до загальної вимоги до капіталу під ризику установи, яка визначається з урахуванням вимог до капіталу установи під кредитний та операційний ризику	Не менше 8,0%
3	Норматив адекватності капіталу першого рівня – відношення розміру капіталу першого рівня установи до загальної вимоги до капіталу під ризику установи, яка визначається з урахуванням вимог до капіталу установи під кредитний та операційний ризику	Не менше 4,5%
4	Коефіцієнт фінансового левериджу – відношення балансової вартості загальної суми зобов'язань (довгострокових та поточних) торговця цінними паперами до розміру його власного капіталу	Від 0 до 3
5	Коефіцієнт абсолютної ліквідності – відношення вартості високоліквідних активів установи, до яких належать грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції, до величини її поточних зобов'язань	Не менше 0,2
6	Норматив концентрації кредитного ризику – визначається окремо щодо кожного контрагента установи як відношення суми всіх її активів, що становлять вимоги до контрагента, до розміру її регулятивного капіталу	Не більше 25%

Джерело: складено на основі [296]

Законом України „Про інститути спільного інвестування” встановлено вимоги щодо складу і структури активів інститутів спільного інвестування:

визначено, які категорії активів не можуть включати активи інститутів спільного інвестування, порядок розрахунку вартості чистих активів, вартості цінних паперів, а також обмеження питомої ваги деяких категорій активів у загальній вартості активів інституту спільного інвестування [297].

Таблиця 3.7 – Нормативи вимірювання та оцінки ризиків інституційних інвесторів (діяльність з управління активами)

№ пор.	Показник і методика обчислення	Критичне значення
1	Власні кошти – складаються з капіталу першого рівня (zareєстрований капітал, резервний капітал, додатковий капітал, нерозподілений прибуток, прибуток поточного звітного року) та капіталу другого рівня (внески до незареєстрованого статутного капіталу, капітал у дооцінках)	Не менше 50% від мінімального розміру статутного капіталу для зазначеного виду професійної діяльності на фондовому ринку
2	Норматив достатності власних коштів – відношення розміру власних коштів до величини, що становить 25% від фіксованих накладних витрат установи за попередній фінансовий рік	Не менше 1
3	Коефіцієнт покриття операційного ризику – відношення розміру власних коштів установи до величини її операційного ризику	Не менше 1
4	Коефіцієнт фінансової стійкості – відношення розміру власного капіталу установи до вартості її активів	Не менше 0,5

Джерело: складено на основі [296]

В узагальненому вигляді фінансові нормативи діяльності різних видів небанківських фінансових посередників за ключовими напрямками представлено у табл. К.2 додатку К.

Отже, на сьогоднішній день створено засади фінансового нагляду за діяльністю страхових компаній, кредитних спілок, компаній з управління активами, осіб, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, професійних учасників фондового ринку, що здійснюють торгівлю цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність клірингову діяльність, організацію торгівлі на фондовому ринку, а також інституційних інвесторів.

Фінансові нормативи їх діяльності охоплюють адекватність капіталу, ліквідність, платоспроможність, управління істотними ризиками,

диверсифікацію активів та інші напрями діяльності та аспекти фінансового стану небанківських фінансових посередників.

Висновки за розділом 3

1. В Україні діє секторна модель нагляду за функціонуванням фінансового сектору. Відповідно до цієї моделі до компетенції Національного банку України належить банківський нагляд, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України, здійснює фінансовий нагляд у сфері страхування, діяльності кредитних спілок, недержавного пенсійного забезпечення та спільного інвестування, а Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку – нагляд у сфері цінних паперів.

2. За результатами систематизації ключових міжнародних принципів фінансового нагляду дозволила сформовано основні критерії незалежності органів фінансового нагляду за її складовими: інституційна незалежність – строк перебування керівника на посаді, строк перебування топ-менеджменту (окрім керівника) на посаді, умови призначення керівництва (керівника та топ-менеджменту), умови звільнення керівництва (керівника та топ-менеджменту), процедура призначення керівника, процедура звільнення керівника, процедура призначення топ-менеджменту, процедура звільнення топ-менеджменту, поновлення керівництва на посаді; операційна незалежність – встановлення норм, правил, вимог щодо діяльності фінансових посередників, повноваження щодо зміни організаційної структури, зміни керівництва та ініціювання банкрутства фінансових посередників, процедура скасування рішень наглядового органу, уникнення конфліктів інтересів, захист конфіденційної та службової інформації, взаємодія з міжнародними організаціями та науково-дослідницькими установами, вплив громадськості

на ухвалення рішень наглядового органу; фінансова незалежність – формування внутрішньої організаційної структури, формування бюджету, структура бюджету, процедура здійснення фінансового контролю.

3. На основі розробленої шкали рейтингових оцінок для критеріїв незалежності отримано дифузні індекси інституційної, операційної та фінансової незалежності наглядових органів України. Серед органів фінансового нагляду в Україні НБУ має найвищий рівень незалежності, а Нацкомфінпослуг і НКЦПФР потребують підвищення передусім інституційної та фінансової незалежності. Інституційна незалежність лише НБУ була визначена як висока, у той час як Нацкомфінпослуг та НКЦПФР мали середній рівень інституційної незалежності. Операційна незалежність усіх органів фінансового нагляду в Україні є високою. Найскладніша ситуація із фінансовою незалежністю: її середній рівень спостерігається у НБУ, у той час як для Нацкомфінпослуг і НКЦПФР зафіксовано дуже низький рівень фінансової незалежності.

4. З використанням інструментарію кластерного аналізу здійснено періодизацію розвитку фінансового сектору за критеріями функціонування банків, страхових компаній, кредитних спілок, ломбардів, фінансових компаній, недержавних пенсійних фондів та ринку цінних паперів, що дозволило комплексно обґрунтувати особливості наступних етапів: 2005-2006 рр. – зростання; 2007-2008 рр. – пік, спад; 2009-2011 р. – криза, післякризове відновлення; 2012-2014 рр. – пік, спад; 2015-2016 рр. – криза.

5. Виходячи із періодизації розвитку фінансового сектора було визначено особливості розбудови та трансформації фінансового нагляду. Загальними напрямками удосконалення фінансового нагляду є підвищення вимог до капіталу банків, удосконалення розрахунку нормативів фінансових установ, удосконалення порядку формування резервів банків за кредитними операціям. Фінансові кризи 2008-2009 та 2014-2015 рр. на перший план у наглядовій діяльності вивели зміну порядку реорганізації та ліквідації банківських установ, удосконалення вимог щодо адекватності та ліквідності

банків, обмеження сумісництва у діяльності фінансових установ, удосконалення корпоративного управління та внутрішнього контролю фінансових установ, запровадження консолідованого нагляду за банківськими і небанківськими фінансовими групами, підвищення прозорості діяльності фінансових установ шляхом зміни умов розкриття інформації та розширення її змісту.

6. Узагальнююча оцінка дотримання економічних нормативів банківської діяльності була здійснена в наступні етапи: формування масиву даних економічних нормативів за 2003-2017 рр.; стандартизація їх значень; формування вектору-еталону залежно від рекомендованих значень для нормативів; визначення евклідової відстані; обчислення інтегрального показника дотримання вимог банківської діяльності. Враховуючи виключення періодів із незадовільним рівнем дотримання вимог банківської діяльності, дуже низький рівень спостерігався у 3 місяцях, низький – у 34 місяцях, середній – у 54 місяцях, високий – у 36 місяцях.

7. Фінансові нормативи діяльності страхових компаній, кредитних спілок, компаній з управління активами та особами, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, професійними учасниками фондового ринку, що здійснюють торгівлю цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність клірингову діяльність, організацію торгівлі на фондовому ринку, а також інституційних інвесторів охоплюють адекватність капіталу, ліквідність та платоспроможність, управління істотними ризиками, диверсифікацію активів та інші аспекти діяльності небанківських фінансових посередників.

Основні результати дослідження за першим розділом опубліковані в наукових працях: [111; 150; 152; 153; 155; 158; 164; 166; 167; 169; 177; 180; 186; 381].

РОЗДІЛ 4

УДОСКОНАЛЕННЯ НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ

4.1. Теоретичні підходи щодо прогнозування фінансового стану фінансових посередників

В умовах нестабільності в економічній і фінансовій системі менеджмент фінансових посередників має постійно здійснювати моніторинг стійкості установи та оцінювати її схильність до банкрутства. В цьому зацікавлені й органи фінансового нагляду, адже оперативний аналіз фінансового стану банківських посередників та попередження їх кризових станів формує підґрунтя для підвищення ефективності наглядової діяльності та досягнення основної її мети – забезпечення стійкості у фінансовому секторі, яка неможлива без стійкості окремих фінансових посередників. Ця задача може бути реалізована в межах безвиїзного фінансового нагляду на основі використання моделей ранньої діагностики ймовірності банкрутства та визначення перспективного фінансового стану. З одного боку, менеджмент фінансових посередників не може нехтувати можливостями покращення фінансових результатів діяльності, з іншого – їх керівники зобов'язані своєчасно виявляти проблеми, ризики, загрози і кризові явища в діяльності установи.

З огляду на загальне зростання ризиків у банківській системі, звуження ресурсної бази, збільшення частки проблемних кредитів, недостатній рівень капіталізації банків, трансформацію бізнес-моделей установ та підвищення вимог до банківської діяльності, своєчасна експрес-діагностика фінансового стану банків набуває особливо важливого значення. На сьогоднішній день методичний інструментарій для визначення фінансового стану і стійкості

банку має широкий спектр: статистичний метод, стрес-тестування, система рейтингових оцінок, макропруденційний, експертний, коефіцієнтний, факторний, інтегральний, структурно-функціональний дискримінантний аналіз [275, с. 117-118]. Ці ж самі методи можуть бути застосовані і для небанківських фінансових посередників. Для своєчасного визначення фінансового стану та глибокого розуміння ситуації ці методи слід поєднувати, оскільки отримані результати та оцінки щодо фінансової ситуації з фінансовим посередником дозволяють скласти комплексну картину.

На важливості такого інструмента фінансового нагляду як виведення фінансових посередників і, зокрема, банків наголошує О. П. Заруцька. Разом з тим науковець звертає увагу, що необґрунтовані та непрозорі рішення щодо ліквідації мають наслідком судові рішення щодо повернення на ринок, що завдає величезних втрат для фінансового сектору України та наносить нищівний удар по фінансовій довірі [97, с. 51]. Вирішення цієї проблеми криється у формуванні науково-методичного інструментарію об'єктивного визначення фінансового стану посередників та його прогнозування.

На сьогоднішній день зарубіжна наука і практика, на відміну від вітчизняної, має суттєві напрацювання щодо прогнозування банкрутства передусім банківських установ (табл. Л.1 додатку Л).

Науковець зі США Д. Мартін розробив групу рівнянь для раннього попередження банкрутства банків у 1969–1974 рр. Для кожного з цих років він визначав кількість банків-банкрутів та банків, які продовжили діяльність, і на цій основі висував нульову гіпотезу про те, що кожен банк має однакову схильність до банкрутства, яка дорівнює співвідношенню між збанкрутілими та незбанкрутілими банками у відповідному році. У своєму дослідженні він вивчав вплив на діяльність банків 25 факторів, згрупованих у такий спосіб: ризик активів, ліквідність, адекватність капіталу, надходження. Д. Мартін побудував рівняння логіт-регресій для різних горизонтів прогнозування [462].

Дослідження Дж. Ханвека базується на вибірці з 177 банків, діяльність яких оцінювалася за 1973–1975 рр. Пробіт-регресія, в кінцевому підсумку,

включала такі фактори: чистий операційний прибуток / загальні активи; власний капітал / загальні активи; процентна зміна чистого операційного прибутку / загальні активи; процентна зміна загальних активів; кредити / капітал; розмір банку за обсягом активів [443].

Р. Барр і Т. Сімс у 1996 році запропонували разом із факторами безпосередньо банківської діяльності – власний капітал / кредити, недіючі кредити / активи, чистий прибуток / активи, великі депозити / активи – такі фактори як якість менеджменту та економічних умов. Моделі були побудовані для однорічного і дворічного горизонтів прогнозування, точність оцінок за якими складає 92,4 і 94,8% [401].

Однією з найбільш відомих є багатофакторна модель прогнозування банкрутства банку канадського науковця Ю. Кочака, який для її розроблення дослідив вплив 87 факторів-показників на фінансовий стан банку [451].

Науковці Дж. Коларі, Д. Гленнон, Х. Шін та М. Капуто розробили логіт-моделі для 50, 30 та 20 банків США, з яких половина є збанкрутілими. Функції було побудовано для таких періодів як один рік та два роки до банкрутства. З 28 початково запропонованих факторів у модель було включено від 2 до 6 факторів – залежно від вибірки банків та горизонту прогнозування. Модель отримано за фінансовою звітністю 20 банків [453].

Науковці М. Халлінг та Е. Хайден на основі звітності 1100 австрійських банків розробили базову логіт-модель, а також розширені моделі з урахуванням періоду діяльності банку. Окрім того, авторами запропоновано удосконалити модель шляхом врахування переходу банків у ситуацію „at risk”, яку автори розглядають у декількох аспектах [442].

Турецький науковець Б. Е. Ердоган розробив 6-факторну модель прогнозування ймовірності банкрутства банків. Розглянувши 20 факторних ознак фінансового стану банківських установ, до моделі автор включив лише шість [423].

Науковцями економічного факультету політехнічного інституту в м. Ова (Нігерія) було розроблено модель D-оцінки можливості банкрутства.

Розглядаючи 11 факторів, у фінальний варіант моделі автори включили п'ять факторних ознак: економічні умови країни / продуктивність праці персоналу; кредитний ризик / ліквідність банку; управлінська компетентність / якість активів; доходність банку / прибуток банку; достатність капіталу банку / прибуток банку. Точність отриманих оцінок складає 78,1% [397].

Дж. Татом, вивчаючи діяльність близько 1500 американських банків, розробив логіт- та пробіт-модель на основі CAMEL-оцінок та інших показників для однорічного, дворічного та одноквартального горизонтів прогнозування [490].

У 2013 р. українськими науковцями А. В. Череп й О. А. Комісаренко було отримано дискримінантну функцію K -показника прогнозування банкрутства банків. З 24 факторних ознак, що розглядалися на предмет включення до функції, в процесі дослідження було залишено лише п'ять: чистий прибуток / активи; операційний доход / операційні витрати; кредити / зобов'язання; прибуток / власний капітал; депозити / зобов'язання. Точність моделі, за оцінками авторів, складає 95% [369].

Г. Островська і О. Квасовський систематизували сильні сторони дискримінантного аналізу: відносна простота і незначна трудомісткість процедури; інформація, потрібна для обчислень, є доступною для широкого загалу користувачів; вираження схильності до банкрутства у цифровому форматі дозволяє порівнювати компанії; невелика кількість коефіцієнтів, використаних у функції, забезпечує високий рівень достовірності оцінки [256, с. 101]. Проведене дослідження дозволило авторам дійти важливих висновків щодо обмеженого використання у сучасній національній аналітичній практиці зарубіжних моделей прогнозування імовірності банкрутства через невідповідність згаданих моделей вітчизняним умовам господарювання; часову невідповідність через їх розроблення на основі емпіричного матеріалу багаторічної давнини; значні відмінності у факторах, що впливають на фінансовий стан підприємств у країнах, де було розроблено моделі, та Україні; розбіжності у порядку ведення обліку відповідно до міжнародних і

національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та розрахунку окремих показників, які використовуються у закордонних методиках; невідповідність між балансовою і ринковою вартістю різних видів активів і пасивів; відсутність детальної типології ступенів фінансової стійкості та схильності до банкрутства на основі диференціації граничних значень інтегральних показників. З метою забезпечення більшої об'єктивності результатів аналізу на основі застосування зарубіжних моделей і методик прогнозування автори виступають за поєднання кількісних і якісних критеріїв, що сигналізують про потенційну загрозу банкрутства; врахування особливостей економічних циклів; узагальнення світового досвіду розроблення методичного інструментарію діагностики потенційного банкрутства і максимальну його адаптацію до умов діяльності та інформаційного забезпечення вітчизняних компаній; розроблення функцій для кожної галузі, які б враховували специфіку економічних умов в Україні [256, с. 110-111].

Л. В. Жердецька та І. С. Постирнак дослідили класичні моделі прогнозування банкрутств, моделі, розроблені спеціально для банківського сектору, а також моделі прогнозування банківських криз і банківських крахів. Особливу увагу автори акцентують на тому, що аналіз фінансової ситуації у банку має бути регулярним, а на основі отриманих результатів повинні розроблятися заходи для запобігання погіршення стану та виходу на траєкторію стабільного розвитку банківської установи [90].

Т. І. Євенко, досліджуючи методологічні аспекти прогнозування ймовірності банкрутства банківських установ, в основному акцентує увагу на класичних дискримінантних моделях, розроблених для підприємств: п'ятифакторній моделі Е. Альтмана, моделі Дж. Таффлера і Г. Тішоу, моделі Г. Спрінгейта, моделі Р. Ліса, моделі Р. С. Сайфуліна – Г. Г. Кадикова. Також автор розглядає вітчизняний досвід розроблення дискримінантних моделей і визначає специфіку моделей В. Мартиненка, О. Терещенка і М. Тридіда. В результаті автор дійшов висновку, що найбільш адаптованою моделлю

прогнозування ймовірності банкрутства банківських установ в Україні є модель прогнозування фінансової стійкості О. М. Тридіда [86].

В. Ю. Подчесова і К. В. Лисак узагальнили і поглибили теоретичні та методичні засади оцінювання фінансового стану банку, розроблення сучасного інструментарію прогнозування і планування основних фінансових параметрів його діяльності. У дослідженні автори визначили особливості, переваги і недоліки таких дискримінантних моделей оцінювання фінансового стану банку: Ю. Кочака, Б. Е. Ердогана, Р. С. Сайфуліна – Г. Г. Кадикова та О. М. Тридіда. Але вони наголошують на доцільності розроблення моделі оцінювання фінансового стану українських банків, яка ґрунтуватиметься на вітчизняних стандартах обліку і звітності та використовуватиме статистичну й інформаційну базу вітчизняних банків, що дозволить враховувати особливості як їх діяльності, так і самої країни [267].

Деякі напрацювання щодо визначення майбутнього фінансового стану страхових компаній та прогнозування ймовірності їхнього банкрутства також існують. Науковці із Румунії К. Ангелаше та Д. Арменау здійснили класифікацію страхових компаній, що працювали на ринку страхування Румунії у 2006 р. За результатами дослідження обрано такі показники: валові премії, чисті математичні резерви, валові виплати, чисті резерви, чистий доход, статутний капітал, операції перестраховання [399].

У роботі З. Д. Мартінес, Дж. Ф. Менандес та Дж. С. Варгас для прогнозування фінансового стану страхових компаній поряд із дискримінантним аналізом застосовано непараметричні методи. Ці методичні підходи використано для Non-life страхових компаній Іспанії [463].

Велика кількість банкрутств і позбавлень ліцензій фінансових посередників у 2014–2016 рр. і, зокрема, банківських установ і страхових компаній визначає необхідність удосконалення підходів до експрес-діагностики фінансового стану посередників, що дозволить покращити практику фінансового нагляду. Один із найбільш поширених підходів до визначення майбутнього фінансового стану та прогнозування ймовірності

банкрутства фінансових посередників передбачає побудову функції на основі економіко-математичних методів як поєднання різних факторних ознак, що впливають на діяльність установи. Згідно з цим методом при побудові функції визначають вагу, яка характеризує силу впливу тієї чи іншої факторної ознаки на фінансовий стан посередника в цілому. Скористаємося інструментарієм моделей бінарного вибору, зокрема logit- і probit-функціями, які можуть набувати значень від 0 до 1. Для кращого розуміння впливу факторів на ймовірність банкрутства та фінансовий стан посередника також скористаємося лінійною регресією.

В основу аналізу можуть бути покладені дані про банкрутства банків та страхових компаній, які трапилися останніми роками в Україні.

Так, нами було сформовано навчальну вибірку із 54 банків, серед яких 27 установ збанкрутіли та 27 продовжують роботу, а також 12 страхових компаній, серед яких 6 припинили діяльність і 6 нормально працюють. Шкала для бінарної змінної визначається на основі емпіричного дослідження діяльності фінансових посередників: $p = 1$, якщо фінансовий посередник збанкрутів, $p = 0$, якщо посередник працює на фінансовому ринку без проблем. Незалежними змінними є предиктори, що відображають фінансовий стан посередників: x_1, x_2, \dots, x_k . При цьому нами пропонується побудувати наступні види регресійних рівнянь:

– лінійна:

$$p = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k, \quad (4.1)$$

– logit:

$$p = \frac{1}{1 + e^{-Z}}, \quad (4.2)$$

де

$$Z = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k; \quad (4.3)$$

– probit:

$$p = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^x e^{-\frac{z^2}{2}} dz, \quad (4.4)$$

де

$$Z = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k. \quad (4.5)$$

Побудова лінійного рівняння в рамках нашого дослідження зумовлена лише тим, що ми можемо судити про специфіку впливу предикторів на рівень ймовірності банкрутства страхових компаній чи банків. Проте, зважаючи на лінійність зв'язку, за цим рівнянням значення ймовірності банкрутства можуть p виходити за межі $[0; 1]$, що ускладнює прогнозування на основі лінійної моделі – для цього краще придатні logit- та probit-моделі.

Відмінність logit-регресії від probit-регресії полягає в тому, що у першій значення функції p знаходиться в діапазоні від 0 до 1, а у другій – максимально наближені або дорівнюють 0 або 1. Інструментарій logit-регресії було розроблено у 50-60-х рр. ХХ ст., а інструментарій probit-регресії дещо раніше – у 30-х рр. ХХ ст. При побудові logit-регресії використовується логістичний розподіл, а при побудові probit-регресії – нормальний [88].

Визначення параметрів регресійних рівнянь може бути здійснено за допомогою програмного пакету статистичного аналізу „STATISTICA 10”.

Враховуючи виведення значної кількості банків з ринку в останні роки, нами було сформовано вибірку із 54 банків, з-серед яких 27 банків було ліквідовано протягом 2016 року, а 27 установ продовжили діяльність. На основі фінансової звітності за 2015 рік нами було визначено 37 показників діяльності банків (табл. 4.1). Обчислені для банків України показники наведені у табл. Л.2–Л.5 додатку Л.

Таблиця 4.1 – Показники діяльності банків, які розглядалися для включення у модель

	Показник		Показник
x_1	Активи	x_{20}	Кредити та заборгованість клієнтів / Зобов'язання
x_2	Адміністративні та інші операційні витрати / Активи	x_{21}	Кошти клієнтів / Зобов'язання
x_3	Процентні доходи / Активи	x_{22}	Кошти юридичних осіб / Зобов'язання
x_4	Цінні папери до погашення / Активи	x_{23}	Кошти фізичних осіб / Зобов'язання
x_5	Цінні папери в портфелі банку на продаж / Активи	x_{24}	Кошти банків / Зобов'язання
x_6	Інший сукупний дохід / Активи	x_{25}	Боргові цінні папери, емітовані банком / Зобов'язання
x_7	Власний капітал / Активи	x_{26}	Субординований борг / Зобов'язання
x_8	Грошові кошти та їх еквіваленти / Активи	x_{27}	Резерви за зобов'язаннями / Зобов'язання
x_9	Інвестиційна нерухомість / Активи	x_{28}	Статутний капітал
x_{10}	Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії / Активи	x_{29}	Статутний капітал / Власний капітал
x_{11}	Прибуток (збиток) після оподаткування	x_{30}	Основні засоби та нематеріальні активи / Власний капітал
x_{12}	Прибуток (збиток) після оподаткування / Зобов'язання банку	x_{31}	Основні засоби та нематеріальні активи / Активи
x_{13}	Прибуток (збиток) після оподаткування / Активи	x_{32}	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)
x_{14}	Прибуток (збиток) після оподаткування / Власний капітал	x_{33}	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) / Власний капітал
x_{15}	Чистий процентний дохід (Чисті процентні витрати)	x_{34}	Процентні доходи / Процентні витрати
x_{16}	Чистий комісійний дохід (Чисті комісійні витрати)	x_{35}	Комісійні доходи / Комісійні витрати
x_{17}	Кредити та заборгованість клієнтів / Активи	x_{36}	Резерви на втрати за кредитами / Надані кредити
x_{18}	Кредити та заборгованість юридичних осіб / Активи	x_{37}	(Грошові кошти + торгові цінні папери) / Активи
x_{19}	Кредити та заборгованість фізичних осіб / Активи		

Джерело: складено автором

Для проведення нашого дослідження відбір ліквідованих та нормально функціонуючих страхових компаній здійснено на основі даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Нами обрано 12 страхових компаній, з яких 6 ліквідовано – „Вектор Інвест”, „Вектор Інвест Життя”, „Стандарт Ре”, „Злагода”, „Атланта”, „Гарант-Лайф”, а 6 є фінансово стабільними – „Оранта”, „Провідна”, СГ „ТАС”, „УПСК”, „Княжа”, „Уніка”.

Таблиця 4.2 – Показники діяльності страхових компаній, які розглядалися для включення у модель

	Показник	Розрахунок
x_1	Коефіцієнт загальної ліквідності	Оборотний капітал / (Короткострокові зобов'язання + Страхові резерви)
x_2	Терміновий коефіцієнт ліквідності	(Грошові кошти + Короткострокові фінансові вкладення) / Короткострокові зобов'язання
x_3	Поточний коефіцієнт ліквідності	(Оборотний капітал – Довгострокова дебіторська заборгованість) / (Короткострокова кредиторська заборгованість + Страхові резерви)
x_4	Коефіцієнт критичної ліквідності	(Грошові кошти + Короткострокові фінансові вкладення + Короткострокова дебіторська заборгованість) / (Короткострокова кредиторська заборгованість + Страхові резерви)
x_5	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти / Короткострокові зобов'язання
x_6	Загальна рентабельність капіталу	Величина балансового прибутку / Обсяг капіталу
x_7	Чиста рентабельність власного капіталу	Чистий прибуток / Власний капітал
x_8	Рентабельність інвестованого капіталу	Доходи від інвестування коштів страхових резервів / (Короткострокові фінансові вкладення + Довгострокові фінансові вкладення + Цінні папери)
x_9	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Найбільш ліквідні активи / Короткострокові зобов'язання
x_{10}	Коефіцієнт поточної ліквідності	(Оборотні кошти – Витрати майбутніх періодів) / Короткострокові зобов'язання
x_{11}	Оборотність активів	Доходи страхової компанії / Активи
x_{12}	Оборотність власного капіталу	Загальні доходи / Власний капітал
x_{13}	Оборотність оборотних активів	Загальні доходи / Оборотної активи
x_{14}	Коефіцієнт автономії	Власний капітал / Капітал
x_{15}	Коефіцієнт фінансової залежності	Капітал / Власний капітал
x_{16}	Коефіцієнт маневреності капіталу	(Оборотні активи – Поточні зобов'язання) / Власний капітал
x_{17}	Коефіцієнт фінансової стійкості	Власний капітал / Позиковий капітал
x_{18}	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	Позиковий капітал / Капітал
x_{19}	Коефіцієнт обігу активів	Чистий дохід / Активи
x_{20}	Коефіцієнт обігу власного капіталу	Чистий дохід / Власний капітал
x_{21}	Показник дебіторської заборгованості	Дебіторська заборгованість / Капітал
x_{22}	Показник ліквідності активів	Високоліквідні активи / Зобов'язання
x_{23}	Показник ризику страхування	Чисті премії / Капітал
x_{24}	Зворотний показник платоспроможності	Зобов'язання / Капітал
x_{25}	Показник доходності	Чистий прибуток / Капітал
x_{26}	Показник обсягів андеррайтингу	Виплати і витрати / Чисті зароблені премії
x_{27}	Показник змін у капіталі	Капітал на кінець періоду / Капітал на початок періоду
x_{28}	Показник змін у сумі чистих премій за всіма полісами	Сума чистих премій на кінець періоду / Сума чистих премій на початок періоду
x_{29}	Показник незалежності перестраховування	Чиста сума премій / Валова сума премій
x_{30}	Показник відношення резервів до капіталу	Чисті страхові резерви / Капітал
x_{31}	Показник доходності інвестицій	Прибуток від фінансової діяльності / Фінансові інвестиції

Джерело: складено автором

На основі фінансової звітності страхових компаній за 2015 рік [85] ми сформували масив показників, які відображаються у звіті про фінансовий стан та доходи і витрати страхових компаній. Для розгляду щодо включення у модель прогнозування фінансового стану страхових компаній нами було визначено 31 показник (табл. 4.2), значення яких наведено у табл. Л.6–Л.7 додатку Л.

При цьому обрані показники належать до різних груп – ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, рентабельності, ділової активності, а також до групи специфічних показників тестів раннього попередження нестабільності страхової компанії. Відбір предикторів для включення у модель слід здійснювати за допомогою двовибірною F -тесту для дисперсій, алгоритму Фаррара – Глобера та розрахунку парних коефіцієнтів кореляції.

Для перевірки адекватності отриманих моделей слід розрахувати спеціальні показники: для лінійної регресії – R^2 , F -критерій, p -статистика, для logit та probit-рівнянь: χ^2 , рівень значущості (критерію максимальної правдоподібності), випадків передбачених банкрутств, сума квадратів залишків. Також перевірка рівнянь має базуватися на визначенні теоретичних значень функції і порівняння їх із емпіричними значеннями.

4.2. Розробка моделей прогнозування фінансового стану фінансових посередників

Відповідно до вищенаведеного науково-методичного підходу прогнозування фінансового стану визначимо параметри регресійних рівнянь для банків і страхових компаній, що здійснюють діяльність у сфері майнового і ризикового страхування.

Для відбору предикторів-факторів діяльності банків для включення в

модель нами було здійснено перевірку їх значущості за допомогою двовибірною F –тесту для дисперсій (табл. 4.3).

Враховуючи рівні свободи з імовірністю 0,95, табличне значення F – критерію складає 0,518. Порівнявши розраховані значення з критичним, ми вилучили із сукупності показників через статистичну незначущість такі: x_1 , x_6 , x_7 , x_8 , x_9 , x_{10} , x_{11} , x_{12} , x_{13} , x_{14} , x_{15} , x_{16} , x_{17} , x_{18} , x_{19} , x_{20} , x_{21} , x_{25} , x_{26} , x_{27} , x_{28} , x_{29} , x_{30} , x_{31} , x_{32} , x_{33} , x_{34} , x_{36} та x_{37} .

На основі алгоритму Фаррара – Глобера нами було здійснено стандартизацію змінних і побудовано кореляційну матрицю. Потім, визначивши критерій χ^2 , ми дійшли висновків, що в масиві даних існує мультиколінеарність, оскільки $\chi^2 > \chi_{табл}$ (2176,58 > 82,35).

Таблиця 4.3 – Значення F – критерію для показників банків

Показник	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7
F – критерій	0,075	1,060	64,868	11,554	24,815	0,473	0,197
Показник	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}	x_{13}	x_{14}
F – критерій	0,477	0,019	0,000	0,976	0,052	0,034	0,023
Показник	x_{15}	x_{16}	x_{17}	x_{18}	x_{19}	x_{20}	x_{21}
F – критерій	0,554	0,012	0,576	0,729	0,150	0,538	0,837
Показник	x_{22}	x_{23}	x_{24}	x_{25}	x_{26}	x_{27}	x_{28}
F – критерій	1,192	1,402	1,688	0,499	0,091	0,006	0,020
Показник	x_{29}	x_{30}	x_{31}	x_{32}	x_{33}	x_{34}	x_{35}
F – критерій	0,000	0,090	0,263	0,035	0,000	0,417	477,103
Показник	x_{36}				x_{37}		
F – критерій	0,004				0,547		

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Побудувавши матрицю парних коефіцієнтів кореляції (табл. 4.4), ми виявили, що щільний зв'язок мають такі фактори як x_3 та x_{23} ; x_5 та x_{24} ; x_{22} та x_{24} ; x_{24} та x_{35} . Щоб позбутися мультиколінеарності, ми вилучили фактори x_{35} , x_{22} , x_{23} та x_{24} .

З урахуванням раніше вилучених факторів отримуємо остаточний перелік предикторів для побудови регресійних моделей прогнозування фінансового стану банків: x_2 (адміністративні та інші операційні витрати / активи), x_3 (процентні доходи / активи), x_4 (цінні папери до погашення / активи), x_{21} (кошти клієнтів / зобов'язання) та x_{35} (комісійні доходи / комісійні витрати).

Таблиця 4.4 – Матриця парних коефіцієнтів кореляції показників банків

	x_2	x_3	x_4	x_5	x_{22}	x_{23}	x_{24}	x_{35}
x_2	1,000							
x_3	0,116	1,000						
x_4	0,281	0,141	1,000					
x_5	0,183	-0,163	-0,099	1,000				
x_{22}	0,097	-0,132	0,018	0,433	1,000			
x_{23}	0,061	0,650	0,263	-0,313	-0,355	1,000		
x_{24}	-0,061	-0,194	-0,245	0,810	-0,590	-0,340	1,000	
x_{35}	-0,151	-0,072	-0,198	0,046	-0,015	-0,060	0,720	1,000

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Отримані параметри рівнянь для регресійних рівнянь прогнозування фінансового стану банків України наведено у табл. 4.5.

Таблиця 4.5 – Параметри рівнянь регресії прогнозування фінансового стану банків України

Параметри	Регресія		
	лінійна	logit	probit
β_0	0,545	-4,678	-1,921
β_2	-8,980	-341,935	-143,205
β_3	0,742	-1,575	-0,492
β_4	3,633	-9,767	-3,872
β_{21}	-0,119	8,617	3,607
β_{35}	0,00003	0,006	-0,004

Джерело: розраховано на основі даних Національного банку України [268]

Для оцінювання адекватності лінійного рівняння нами було обчислено стандартну похибку, t -статистику для усіх коефіцієнтів регресійного

рівняння (рис. Л.1 додатку Л). Коефіцієнт множинної регресії складає 0,92, а коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,84$. Значення F -критерію дорівнює 52,97 при теоретичному значенні 2,41, його значущість значно менше 0,05, що свідчить про адекватність отриманого регресійного рівняння. Значення p -статистики для параметрів β_0 , β_3 , β_{21} і β_{35} відповідають рівню значущості 0,05.

Аналіз впливу предикторів відповідно до значень коефіцієнтів лінійної регресії на результативну ознаку засвідчив, що, збільшуючись, частка адміністративних та інших операційних витрат у активах та частка коштів клієнтів у зобов'язаннях зменшують ймовірність банкрутства банків, у той час як зростання співвідношення між процентними доходами і активами та часткою цінних паперів до погашення у активах та співвідношення між комісійними доходами і комісійними витратами вітчизняних банків призводить до зростання цієї ймовірності.

Про якість logit-регресії прогнозування фінансового стану банків України свідчить значення статистики χ^2 , яке відображає різницю між поточною моделлю та моделлю, що містить лише вільний член, і дорівнює 74,84 (рис. Л.2 додатку Л), що підтверджує вплив предикторів на результативну ознаку. Перевірка за критерієм максимальної правдоподібності показала, що досягнутий рівень значущості становить 0. Процент випадків передбачених банкрутств банків та подальшого функціонування складає 100%. Сума квадратів залишків на рівні 0,010643178 також свідчить про якість побудованого рівняння logit-регресії.

Отримане рівняння probit-регресії прогнозування фінансового стану страхових компаній України має значення статистики χ^2 , яке дорівнює 74,82. Це є свідченням того, що відібрані предиктори впливають на ймовірність банкрутства банків України. В результаті перевірки на основі критерія максимальної правдоподібності досягнутий рівень значущості становить 0 (рис. Л.3 додатку Л). Процент передбачених випадків банкрутств страхових компаній та подальшого функціонування страхових компаній складає 100%. Сума квадратів залишків також є незначною – 0,020292166, що свідчить про

нормальну якість отриманої probit-регресії.

Таким чином, отримані регресійні рівняння прогнозування фінансового стану для банків України мають вигляд:

– лінійне:

$$p = 0,454 - 8,980x_2 + 0,742x_3 + 3,633x_4 - 0,119x_{21} + 0,00003x_{35}; \quad (4.6)$$

– logit:

$$p = \frac{1}{1 + e^{-(-4,678 - 341,935x_2 - 1,575x_3 - 9,767x_4 + 8,617x_{21} + 0,006x_{35})}}; \quad (4.7)$$

– probit:

$$p = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^x e^{-\frac{(-1,921 - 143,205x_2 - 0,492x_3 - 3,872x_4 + 3,607x_{21} - 0,004x_{35})^2}{2}} dz. \quad (4.8)$$

Використовуючи вищенаведені рівняння, ми обчислили теоретичні значення функції p (табл. 4.6). Так, для лінійної регресії значення p для деяких банків виходять за межі діапазону $[0; 1]$, водночас як для logit- і probit-регресії теоретичні значення p повністю відповідають емпіричним значенням. Отже, саме logit- і probit-регресії можуть бути використані для прогнозування ймовірності банкрутства банків.

Для відбору предикторів-факторів діяльності страхових компаній для включення в модель нами було здійснено перевірку їх значущості за допомогою двовибірною F -тесту для дисперсій (табл. 4.7). Враховуючи рівні свободи з імовірністю 0,95, табличне значення F -критерію складає 0,198.

Таблиця 4.6 – Емпіричні та теоретичні значення функцій рівнянь регресії прогнозування фінансового стану банків України

Банк	Емпіричні значення	Теоретичні значення регресії			Банк	Емпіричні значення	Теоретичні значення регресії		
		лінійна	logit	probit			лінійна	logit	probit
Південний	0,000000	0,235298	0,000006	0,000000	Дельта Банк	1,000000	0,893659	0,999999	1,000000
Інг Банк Україна	0,000000	0,132079	0,000000	0,000000	Надра	1,000000	0,918413	0,999994	1,000000
Сітібанк	0,000000	0,237380	0,000709	0,001484	Банк Фінанси та кредит	1,000000	0,925181	0,999999	1,000000
Мегабанк	0,000000	0,248261	0,000017	0,000004	Імексбанк	1,000000	0,790812	0,999687	0,999777
Прокредит Банк	0,000000	-0,004109	0,000000	0,000000	Банк Київська Русь	1,000000	0,799408	0,999989	0,999999
Банк інвестицій та заощаджень	0,000000	0,246027	0,000692	0,001422	Златобанк	1,000000	0,800055	0,999967	0,999995
Таскомбанк	0,000000	0,115613	0,000001	0,000000	Укрінбанк	1,000000	0,781352	0,999996	1,000000
Індустріалбанк	0,000000	0,027107	0,000000	0,000000	Банк Національні інвестиції	1,000000	0,755618	0,999550	0,999862
Аркада	0,000000	0,016133	0,000000	0,000425	Український професійний банк	1,000000	0,819375	0,999986	0,999999
Експрес-банк	0,000000	-0,651165	0,000000	0,000000	Банк Національний кредит	1,000000	1,452066	1,000000	1,000000
Банк 3/4	0,000000	0,090446	0,000000	0,000000	Енергобанк	1,000000	1,091877	1,000000	1,000000
СЕБ корпоративний банк	0,000000	0,251378	0,000000	0,000000	Київ	1,000000	1,138031	1,000000	1,000000
Глобус	0,000000	0,120069	0,000000	0,000000	Капітал	1,000000	0,723960	0,999839	0,999909
Полтава-банк	0,000000	0,212968	0,000000	0,000000	Радикал банк	1,000000	1,103612	1,000000	1,000000
Комінвестбанк	0,000000	-0,011635	0,000000	0,000000	Унікомбанк	1,000000	0,536181	0,997574	0,996888
Банк грант	0,000000	0,139196	0,000005	0,000000	Укргазпромбанк	1,000000	0,917523	0,999999	1,000000
Європромбанк	0,000000	0,311380	0,002421	0,007524	БГ Банк	1,000000	1,065811	1,000000	1,000000
Банк січ	0,000000	0,113383	0,000001	0,000000	Кредитпромбанк	1,000000	0,982414	1,000000	1,000000
Кредитвест банк	0,000000	0,021299	0,000000	0,000000	Стандарт	1,000000	1,147055	1,000000	1,000000
Оксі банк	0,000000	0,106239	0,000001	0,000000	Інтеграл-банк	1,000000	0,937546	1,000000	1,000000
Мегабанк	0,000000	-0,052967	0,000000	0,000000	Юніон Стандарт Банк	1,000000	1,034897	1,000000	1,000000
Фінансовий партнер	0,000000	0,088015	0,000012	0,000001	Банк Софійський	1,000000	0,791162	0,999996	1,000000
Акордбанк	0,000000	-0,027546	0,000000	0,000000	Омега Банк	1,000000	0,828820	0,998022	0,996548
Банк Богуслав	0,000000	0,085203	0,000000	0,000000	Банк Контракт	1,000000	1,207660	1,000000	1,000000
Мотор-Банк	0,000000	0,086615	0,000006	0,000000	Столичний	1,000000	0,915060	0,999996	1,000000
Укрбудінвестбанк	0,000000	-0,087359	0,000000	0,000000	Укоопспілка	1,000000	0,777063	1,000000	1,000000
Полікомбанк	0,000000	0,021923	0,000000	0,000000	Банк Велес	1,000000	0,794156	0,998646	0,997636

Джерело: розраховано на основі даних Національного банку України [268]

Таблиця 4.7 – Значення F – критерію для показників страхових компаній

Показник	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7
F – критерій	0,000	0,012	0,000	0,000	0,037	9,218	39,901
Показник	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}	x_{13}	x_{14}
F – критерій	54,423	0,012	0,000	0,434	0,022	0,120	0,054
Показник	x_{15}	x_{16}	x_{17}	x_{18}	x_{19}	x_{20}	x_{21}
F – критерій	0,007	0,059	0,026	0,063	0,730	10,953	0,001
Показник	x_{22}	x_{23}	x_{24}	x_{25}	x_{26}	x_{27}	x_{28}
F – критерій	0,000	6,659	0,007	34,022	0,000	1,945	0,001
Показник	x_{29}		x_{30}		x_{31}		
F – критерій	0,000		0,094		0,000		

Джерело: розраховано на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], річних звітів та фінансової звітності страхових компаній

Порівнявши розраховані значення з критичним, ми вилучили із сукупності показників страхових компаній ряд показників через їх статистичну незначущість: $x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_9, x_{10}, x_{12}, x_{13}, x_{14}, x_{15}, x_{16}, x_{17}, x_{18}, x_{21}, x_{22}, x_{24}, x_{26}, x_{28}, x_{29}, x_{30}$ і x_{31} .

Використовуючи алгоритм Фаррара – Глобера ми здійснили стандартизацію змінних, склали кореляційну матрицю. Потім, визначивши критерій χ^2 , ми дійшли висновків, що в масиві даних існує мультиколінеарність, адже $\chi^2 > \chi_{табл}^2$ ($134,66 > 23,27$).

Побудувавши матрицю парних коефіцієнтів кореляції (табл. 4.8), ми виявили, що щільний зв'язок мають такі фактори як x_6 та x_7 ; x_6 та x_{25} ; x_7 та x_{25} ; x_8 та x_{20} ; x_{11} має щільний зв'язок з x_{19}, x_{20}, x_{23} ; x_{19} має щільний зв'язок з x_{20} та x_{23} ; x_{20} має щільний зв'язок з x_{23} . Щоб позбутися мультиколінеарності, фактори x_6, x_8, x_{20} та x_{25} було вилучено.

З урахуванням раніше вилучених факторів отримуємо остаточний перелік предикторів діяльності страхових компаній для побудови регресійних функцій: чиста рентабельність власного капіталу x_7 , оборотність активів x_{11} , показник ризику страхування x_{23} та показник змін у капіталі x_{27} .

Отримані параметри рівнянь для регресійних рівнянь прогнозування фінансового стану страхових компаній України наведено у табл. 4.9.

Для оцінювання адекватності лінійного рівняння нами обчислено стандартну похибку та t -статистику для усіх коефіцієнтів регресійного рівняння (рис. Л.4 додатку Л). Коефіцієнт множинної регресії складає 0,96, а коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,92$. Значення F -критерію дорівнює 20,74 при теоретичному значенні 4,12, його значущість – 0,0006, що свідчить про адекватність отриманого регресійного рівняння. Значення p -статистики для параметрів β_0 і β_{23} відповідають рівню значущості 0,05.

Таблиця 4.8 – Матриця парних коефіцієнтів кореляції показників страхових компаній

	x_6	x_7	x_8	x_{11}	x_{19}	x_{20}	x_{23}	x_{25}	x_{27}
x_6	1,000								
x_7	0,995	1,000							
x_8	0,241	0,283	1,000						
x_{11}	-0,243	-0,193	0,405	1,000					
x_{19}	-0,086	-0,034	0,504	0,828	1,000				
x_{20}	-0,030	0,025	0,675	0,782	0,951	1,000			
x_{23}	-0,287	-0,228	0,560	0,749	0,930	0,941	1,000		
x_{25}	0,804	0,750	-0,013	-0,329	-0,268	-0,256	-0,481	1,000	
x_{27}	0,466	0,493	0,419	0,287	0,425	0,542	0,283	0,230	1,000

Джерело: розраховано на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], річних звітів та фінансової звітності страхових компаній

Аналіз впливу предикторів відповідно до значень коефіцієнтів лінійної регресії на результативну ознаку засвідчив, що збільшення показників чистої рентабельності власного капіталу, оборотності активів та ризику страхування призводить до зниження ймовірності банкрутства страхових компаній, а збільшення змін у капіталі вітчизняних страхових компаній – до зростання цієї ймовірності.

Про якість logit-регресії прогнозування фінансового стану страхових компаній України свідчить значення статистики χ^2 , яке відображає різницю між поточною моделлю та моделлю, яка містить лише вільний член і дорівнює 16,64 (рис. Л.5 додатку Л), що підтверджує вплив предикторів на результативну ознаку. Перевірка за критерієм максимальної правдоподібності показала, що досягнутий рівень значущості становить 0,002. Процент випадків передбачених банкрутств страхових компаній та подальшого функціонування страхових компаній складає 100%. Сума квадратів залишків на рівні 0,000000053 також свідчить про якість побудованого рівняння logit-регресії.

Таблиця 4.9 – Параметри рівнянь регресії прогнозування фінансового стану страхових компаній України

Параметри	Регресія		
	лінійна	logit	probit
β_0	1,010	32,414	9,583
β_7	-0,330	-11,270	-6,774
β_{11}	-0,020	-2,378	1,281
β_{23}	-0,570	-43,191	-11,786
β_{27}	0,070	5,065	-2,091

Джерело: розраховано на основі даних Forinsurer [313] та Нацкомфінпослуг [246]

Отримане рівняння probit-регресії прогнозування фінансового стану страхових компаній України має значення статистики χ^2 , яке дорівнює 16,64 (рис. Л.6 додатку Л). Це є свідченням того, що відібрані предиктори впливають на ймовірність банкрутства страхових компаній України. В результаті перевірки за допомогою критерію максимальної правдоподібності досягнутий рівень значущості становить 0,002. Процент випадків передбачених банкрутств страхових компаній та подальшого функціонування страхових компаній складає 100%. Сума квадратів залишків також є незначною – 0,000002006, що свідчить про нормальну якість отриманої probit-регресії.

На основі отриманих рівнянь прогнозування фінансового стану для страхових компаній України – лінійної регресії

$$p = 1,010 - 0,330x_7 - 0,020x_{11} - 0,570x_{23} - 0,070x_{27}, \quad (4.9)$$

logit-регресії

$$p = \frac{1}{1 + e^{-(32,414 + 11,270x_7 - 2,378x_{11} - 43,191x_{23} + 5,065x_{27})}}, \quad (4.10)$$

а також probit- регресії

$$p = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^x e^{-\frac{(9,583 - 6,774x_7 + 1,281x_{11} - 11,786x_{23} - 2,091x_{27})^2}{2}} dz \quad (4.11)$$

нами обчислено теоретичні значення функції p (табл. 4.10).

Таблиця 4.10 – Емпіричні та теоретичні значення функцій рівнянь регресії прогнозування фінансового стану страхових компаній України

Страхова компанія	Емпіричні значення	Теоретичні значення регресії		
		лінійна	logit	probit
Оранта	0,000000	-0,025200	0,000000	0,000000
Провідна	0,000000	0,356300	0,000000	0,000000
ТАС	0,000000	0,036300	0,000000	0,000000
УПСК	0,000000	0,375500	0,000000	0,000000
Княжа	0,000000	-0,115700	0,000000	0,000000
Уніка	0,000000	-0,127100	0,000000	0,000000
Вектор Інвест	1,000000	0,740300	1,000000	0,999998
Вектор Інвест Життя	1,000000	1,077400	1,000000	1,000000
Стандарт Ре	1,000000	0,923000	1,000000	1,000000
Злагода	1,000000	1,056400	1,000000	1,000000
Атланта	1,000000	0,936900	1,000000	1,000000
Гарант-Лайф	1,000000	0,960200	1,000000	1,000000

Джерело: розраховано на основі даних Forinsurer [313] та Нацкомфінпослуг [246]

В узагальненому вигляді побудова моделей прогнозування фінансового стану фінансових посередників наведена на рис. Л.7 додатку Л.

Так, при лінійній регресії значення p для деяких страхових компаній виходять за межі діапазону $[0; 1]$, у той час як для logit- і probit-регресії

теоретичні значення p повністю відповідають емпіричним значенням. Отже, саме logit- і probit-регресії можуть бути використані для прогнозування ймовірності банкрутства страхових компаній.

Таким чином, для покращення практики безвизного фінансового нагляду нами використано як метод лінійної регресії, так і методи нелінійного оцінювання, які полягали у побудові логіт- і пробіт-моделі прогнозування фінансового стану банків та страхових компаній. Для банків побудовано рівняння з використанням показників співвідношень між адміністративними та іншими операційними витратами і активами, між процентними доходами і активами, між цінними паперами до погашення і активами, між коштами клієнтів і зобов'язаннями, між комісійними доходами й комісійними витратами, для страхових компаній – з використанням показників чистої рентабельності власного капіталу, оборотності активів, показника ризику страхування та змін у капіталі. Використання логіт- і пробіт-моделей прогнозування фінансового стану дасть змогу чітко провести межу між фінансово стійкими фінансовими посередниками та фінансовими посередниками, що мають проблеми у діяльності та ознаки банкрутів, що покращить якість наглядової діяльності та дозволить органам фінансового нагляду завчасно передбачати фінансовий стан фінансових посередників та вживати необхідних дій.

4.3. Обґрунтування науково-методичного підходу щодо визначення нормативу достатності регулятивного капіталу банків

В останні роки фінансові посередники різних видів продемонстрували недостатній запас фінансової міцності, що, у свою чергу, потребує підвищення адекватності їхнього капіталу. Тож одним із найважливіших напрямів

удосконалення фінансового нагляду та забезпечення стійкості фінансового сектору стало підвищення вимог до адекватності капіталу фінансових посередників та приведення його у відповідність із рівнем прийнятих ризиків. Концепція адекватності і достатності капіталу фінансових посередників перетворилася на центральне ядро сучасних стандартів фінансового нагляду як у банківському секторі, так і у секторі небанківських фінансових посередників. Свідченням цього є сучасні вимоги до адекватності і достатності капіталу, що висуваються до фінансових посередників у стандарті нагляду за діяльністю банківських установ Basel III.

Серед індикаторів фінансової стійкості відповідно до підходу Міжнародного валютного фонду адекватність капіталу банківських установ на рівні країни відображають такі індикатори фінансової стійкості: регулятивний капітал до активів, зважених на ризик; нормативний капітал першого рівня до активів, зважених на ризик; відношення капіталу до активів [428]. В Україні згідно з економічними нормативами банківської діяльності два – регулятивний капітал та норматив адекватності (достатності) регулятивного капіталу – також належать до сфери адекватності капіталу прийнятним ризикам банківських установ.

Незважаючи на достатню розробленість проблематики визначення адекватності капіталу фінансових посередників, залишається певна дискусійність та множинність підходів до визначення сутності понять „достатність капіталу” та „адекватність капіталу”. У практиці банківської справи та фінансового посередництва найсуперечливішим питанням є не стільки сутність, скільки визначення необхідного для фінансового посередника обсягу власного капіталу та процедури такого визначення.

Проаналізуємо напрацювання вітчизняної й зарубіжної науки і практики щодо тлумачення змісту понять „достатність капіталу” та „адекватність капіталу”. Л. О. Примостка ототожнює поняття „достатність капіталу” та „адекватність капіталу”, зазначаючи, що банківський капітал є джерелом

покриття збитків і його обсяг відображає рівень надійності та ризикованості банку [276]. На думку науковців А. В. Калтиріна та І. А. Скиби, достатність капіталу виступає загальною оцінкою надійності банку. Автори зауважують, що існує залежність між величиною капіталу та ризикованістю діяльності банку [78]. Аналогічне за сутністю тлумачення достатності капіталу банку надають О. І. Лаврушин і О. В. Дзюблюк [19]. Колектив російських авторів під керівництвом А. М. Тавасієва зазначає, що достатність капіталу є узагальнюючим вимірником надійності банку, тобто банк вважатиметься надійним у частині величини його капіталу, якщо параметри останнього відповідають розрахунковим нормативам достатності, виробленим емпіричним шляхом самим банком або регуляторним органом [18]. В. М. Шелудько в сутності поняття „адекватність капіталу” вбачає можливість для установи забезпечувати надійність і фінансову стійкість та поглинати ризики при збереженні платоспроможності у складній ситуації [376]. На переконання І.М. Парасій-Вергуненко, адекватність капіталу – це здатність банку захистити власні інтереси та інтереси своїх кредиторів і власників від незапланованих збитків, розмір яких залежить від ризиків, що виникають у результаті здійснення банком активних операцій [260].

А. Солек та М. Біалас у науковій роботі „Еволюція коефіцієнту адекватності капіталу” [405] зазначають, що адекватність капіталу визначається відношенням основного капіталу банку до активів та позабалансових зобов'язань, зважених на ризик. Основний капітал банку повинен покривати та нівелювати потенційні збитки через ризики банківської діяльності. Науковці наголошують, що значення цього коефіцієнта не може бути нижче 8%. Е. Познер наголошує, що адекватність капіталу на сьогоднішній день є однією з центральних концепцій банківського регулювання і нагляду [476]. Сутність адекватності капіталу вчений визначає як міру перевищення активів над зобов'язаннями, що перетворює адекватність капіталу на межу можливостей банку витримувати фінансові збитки.

Згідно з визначенням, яке надає англійський бізнес-словник, адекватність капіталу – це співвідношення між первинним капіталом фінансової установи та її активами (позики та інвестиції), яке використовується як показник фінансової міцності та стабільності [471]. А Кембриджський бізнес-словник наводить досить спрощене формулювання поняття адекватності капіталу – це міра спроможності банку або іншої фінансової установи сплатити свої борги, якщо люди чи організації не зможуть повернути позичені в банку кошти [407].

Американський економіст Ш. Дж. Мейзел порівнює та поєднує поняття „ризик” та „адекватність капіталу” у відповідності до портфельної теорії, що, на переконання науковця, дасть можливість виміряти адекватність капіталу так, щоб результати могли використати менеджери, страховики та регулятори [461].

Вимірювання рівня адекватності капіталу фінансових посередників започатковано в 1988 році у Basel I – документі Базельського комітету з банківського нагляду. Ключовою пропозицією Basel I було зменшення ризику банківського кредитування шляхом достатності капіталу: 8% його активів, зважених на ризик. У червні 2004 р. BCBS оприлюднив оновлений варіант Базельських угод, Basel II, щоб змінити загальний, складний та ризиковий для банків підхід до розрахунку регулятивного капіталу, необхідного для захисту від різних типів ризиків. Проте фінансова криза виявила низку слабких сфер у правилах Basel II: стало зрозуміло, що органам фінансового і, зокрема, банківського нагляду необхідно приділяти більше уваги передусім якості і структурі капіталу, а також провести диверсифікацію кредитних портфелів, удосконалити стандарти управління ліквідністю. Ці запропоновані заходи було схвалено групою країн G-12 12 листопада 2010 року на саміті в Сеулі – так з’явився Basel III [403; 402]. Головна ідея реформи архітектури світової фінансової системи полягає у зміцненні банківської системи через підвищення ліквідності, рівня капіталізації та поліпшення якості капіталу. Посилене

регулювання світової банківської системи, на думку представників Базельського комітету, має забезпечити від повторення світових фінансових та економічних криз, подібних до тієї, що сталася у 2007–2009 рр. Порівняльний аналіз Basel II і Basel III наведено у табл. М.1 додатку М. Нові вимоги будуть застосовані для врегулювання банківської діяльності як мінімум у 27 країнах, які є членами Базельського комітету або офіційно проголосили про дотримання його вимог. Вони мають впроваджуватися поступово й поетапно – впродовж 2013–2019 років.

Враховуючи важливе питання, яке постає перед органами фінансового нагляду, – „Яким же має бути рівень адекватності капіталу?” – нами пропонується здійснити спробу вирішення цієї науково-практичної задачі шляхом розроблення науково-методичного підходу до визначення оптимального рівня економічного нормативу Н2 для вітчизняних банків. Визначення оптимального значення нормативу, на наше переконання, має враховувати загальне дотримання економічних нормативів банками на належному рівні, яке може бути обчислено як композитний індикатор дотримання нормативів банківської діяльності, що формується під впливом кожного з нормативів, з використанням інструментарію аналітичної згортки на основі сформованих декількох компонент.

Враховуючи, що кожна з компонент повинна складатися із економічних нормативів-стимуляторів, тобто значення яких повинні бути „не менше, ніж...”, і нормативів-дестимуляторів – значення яких повинні бути „не більше, ніж...”, нами пропонується сформувати дві компоненти: АС „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” та LI „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування” (табл. 4.11).

Приведення показників до зіставного вигляду може бути здійснено з використанням методів природної стандартизації та Севіджа.

Перший метод застосовується для економічних нормативів, підвищення яких призводить до підвищення загального дотримання нормативів

банківської діяльності:

- в розрізі компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків”:

$$AC_{stand_n} = \frac{ac_{it} - \min_{i=1+n} \{ac_i\}}{\max_{i=1+n} \{ac_i\} - \min_{i=1+n} \{ac_i\}}, \quad (4.12)$$

Таблиця 4.11 – Розподіл економічних нормативів банківської діяльності за компонентами композитного індикатора їх дотримання

№ пор.	Компонента	Економічні нормативи	
		стимулятори	дестимулятори
1	Достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків (AC)	<ul style="list-style-type: none"> – Н1 – регулятивний капітал, млн грн; – Н2 – норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу, % 	<ul style="list-style-type: none"> – Н7 – норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента, %; – Н8 – норматив великих кредитних ризиків, %; – Н9 – норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов’язаними з банком особами, %
2	Забезпечення ліквідності – обмеження інвестування (LI)	<ul style="list-style-type: none"> – Н4 – норматив миттєвої ліквідності, %; – Н5 – норматив поточної ліквідності, %; – Н6 – норматив короткострокової ліквідності, % 	<ul style="list-style-type: none"> – Н11 – норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою, %; – Н12 – норматив загальної суми інвестування, %

Джерело: розроблено автором

- в розрізі компоненти „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування”:

$$LI_{stand_n} = \frac{li_{it} - \min_{i=1+n} \{li_i\}}{\max_{i=1+n} \{li_i\} - \min_{i=1+n} \{li_i\}}, \quad (4.13)$$

а метод Севіджа – для показників, зростання яких призводить до зниження загального дотримання нормативів банківської діяльності:

- в розрізі компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків”:

$$AC_{stand_i} = \frac{\max_{i=1+n} \{ac_i\} - ac_{it}}{\max_{i=1+n} \{ac_i\} - \min_{i=1+n} \{ac_i\}}, \quad (4.14)$$

- в розрізі компоненти „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування”:

$$LI_{stand_i} = \frac{\max_{i=1+n} \{li_i\} - li_{it}}{\max_{i=1+n} \{li_i\} - \min_{i=1+n} \{li_i\}}, \quad (4.15)$$

де

AC_{stand_i} – стандартизоване значення i -го економічного нормативу компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків”;

ac_{it} – значення i -го економічного нормативу компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків”;

$\min_{i=1+n} \{ac_i\}$ і $\max_{i=1+n} \{ac_i\}$ – мінімальне і максимальне значення i -го нормативу компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків”;

LI_{stand_i} – стандартизоване значення i -го економічного нормативу компоненти „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування”;

li_{it} – значення i -го економічного нормативу компоненти „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування”;

$\min_{i=1 \div n} \{li_i\}$ і $\max_{i=1 \div n} \{li_i\}$ – мінімальне і максимальне значення i -го нормативу компоненти „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування”.

З урахуванням усіх вищезазначених особливостей композитний індикатор дотримання нормативів банківської діяльності EN_t доцільно представити у вигляді дроби, де в чисельнику знаходиться добуток сум стандартизованих економічних нормативів кожної з компонент, які необхідно максимізувати – $AC_{norm_k}^+$ і $LI_{norm_k}^+$, а в знаменнику – добуток сум стандартизованих нормативів кожної з компонент, які потрібно мінімізувати $AC_{norm_k}^-$ і $LI_{norm_k}^-$:

$$EN_t = \frac{\sum_{i=1}^n AC_{norm_k}^+ \times \sum_{i=1}^n LI_{norm_k}^+}{\sum_{i=1}^n AC_{norm_k}^- \times \sum_{i=1}^n LI_{norm_k}^-}. \quad (4.16)$$

Особливості багатокритеріальної аналітичної згортки дозволяють виділити такі інтервали можливих значень композитного індикатора дотримання нормативів банківської діяльності: значення індикатора від 0 до 1 – вплив економічних нормативів, які зменшують загальний рівень дотримання нормативів, перевищує вплив економічних нормативів, які збільшують загальний рівень дотримання нормативів; значення індикатора більше 1 – вплив економічних нормативів, які збільшують загальний рівень дотримання нормативів, перевищує вплив економічних нормативів, які зменшують загальний рівень дотримання нормативів.

Наступним науковим завданням є вивчення умов забезпечення загального рівня дотримання нормативів банківської діяльності. Це завдання може бути вирішено на основі регресійного методу, який дозволяє визначити

ступінь впливу кожної з компонент. Отже, може бути побудована лінійна функція залежності між композитним індикатором дотримання нормативів банківської діяльності та компонентами „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” й „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування”:

$$EN = a_0 + a_1 AC + a_2 LI + \varepsilon, \quad (4.17)$$

де

a_m , $m = 0 \div 2$ – параметри регресії;

ε – похибка, яка характеризує відхилення композитного індикатора від лінії регресії.

Для ідентифікації ступеня впливу варіації компонент на варіацію композитного індикатора дотримання нормативів банківської діяльності слід визначити рівняння регресії у стандартизованому вигляді:

$$EN = k_1 AC + k_2 LI, \quad (4.18)$$

де

k_m , $m = 0 \div 2$ – стандартизовані параметри рівняння регресії, які, у свою чергу, визначаються так:

$$k_1 = a_1 \times \frac{\sigma_{AC}}{\sigma_{EN}} \quad (4.19)$$

і

$$k_2 = a_2 \times \frac{\sigma_{LI}}{\sigma_{EN}} \quad (4.20)$$

де

σ_{AC} , σ_{LI} і σ_{EN} – середні квадратичні відхилення компонент і композитного індикатора.

Розраховані стандартизовані коефіцієнти дозволяють нам проранжувати компоненти за ступенем їх впливу на результативну ознаку, проте вони не дають змоги безпосередньо оцінити частку впливу кожного фактора в загальному впливі усіх факторів. Для подолання цього обмеження обчислюють Δ – коефіцієнти:

$$\Delta_1 = r_1 \frac{k_1}{R^2} \quad (4.21)$$

і

$$\Delta_2 = r_2 \frac{k_2}{R^2}, \quad (4.22)$$

де

r_1 і r_2 – коефіцієнти кореляції між значеннями компонент „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” й „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування” та композитним індикатором відповідно;

R^2 – коефіцієнт детермінації рівняння.

З метою моделювання нормативу достатності регулятивного капіталу потрібно перейти від багатофакторного регресійного рівняння композитного індикатора до однофакторного. Це дозволить формалізувати залежність між кількісною оцінкою загального рівня дотримання нормативів банківської діяльності та одним фактором – компонентою „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” як змінною управління, оскільки саме до її складу належить норматив достатності регулятивного капіталу. В результаті перетворень функція (4.18) набуде вигляду:

$$EN = k_1 AC + k_2(k_1)LI. \quad (4.23)$$

Формалізацію між параметрами рівняння композитного індикатора – k_1

і k_2 слід здійснити на основі функції поліному третього ступеня:

$$k_2(k_1) = b_0 + b_1 k_1^3 + b_2 k_1^2 + b_3 k_1, \quad (4.24)$$

де

$b_m, m = 0 \div 3$ – параметри рівняння;

Умова визначення цього економічного норматив шляхом оптимізації частки компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” у досягненні необхідного рівня загального дотримання нормативів банківської діяльності може бути записана так:

$$\frac{\partial EN(k_1)}{\partial k_1} = AC + LI \frac{\partial k_2(k_1)}{\partial k_1}. \quad (4.25)$$

Цільову функцію нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу RCA в рамках запропонованого науково-методичного підходу пропонується визначити як багатofакторну авторегресійну функцію:

$$N_2^* = d_0 + d_1 RCA_{t-p} + d_2 AC_{t-p} + d_3 EN_{t-p}, \quad (4.26)$$

де

$d_m, m = 0 \div 3$ – параметри авторегресійної функції.

Визначення лагів $(t-p)$, з якими слід включати факторні ознаки – норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу, частка компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” у досягненні необхідного рівня загального дотримання нормативів банківської діяльності та композитного індикатора дотримання нормативів банківської діяльності до рівняння (4.26) може бути здійснено на основі обчислення

коефіцієнтів кореляції.

Отже, з урахуванням умов щодо визначення максимального рівня нормативу достатності (адекватності) регуляторного капіталу та забезпечення мінімально допустимого рівня загального дотримання нормативів банківської діяльності оптимізаційна задача може бути записана так:

$$\begin{cases} N_2^* = d_0 + d_1 N_{2-t-p} + d_2 AC_{t-p} + d_3 EN_{t-p} \rightarrow \max \\ EN = k_1 AC + k_2(k_1) LI \rightarrow \min \end{cases} \quad (4.27)$$

З урахуванням взаємозв'язку між k_1 і k_2 вищенаведена система набуде вигляду:

$$\begin{cases} N_2^* = d_0 + d_1 N_{2-t-p} + d_2 AC_{t-p} + d_3 EN_{t-p} \rightarrow \max \\ EN = k_1 AC + (b_0 + b_1 k_1^3 + b_2 k_1^2 + b_3 k_1) LI \rightarrow \min \end{cases} \quad (4.28)$$

Розв'язок оптимізаційної задачі здійснюється методом послідовних поступок. Для цього обирається такий критерій як мінімальний рівень загального дотримання нормативів банківської діяльності і визначається його оптимальне значення за рахунок грошової компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків”:

$$\min(EN(k_1) - \Delta EN) EN(k_1) \geq EN(k_1). \quad (4.29)$$

Отже, задача максимізації нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу з урахуванням зазначених обмежень матиме такий загальний вигляд:

$$N_2^* = d_0 + d_1 N_{2-t-p} + d_2 AC_{t-p} + d_3 EN_{t-p} \rightarrow \max$$

$$\begin{cases} \min(EN(k_1) - \Delta EN) EN(k_1) \geq EN(k_1) \\ \frac{\partial EN(k_1)}{\partial k_1} = AC + LI \frac{\partial k_2(k_1)}{\partial k_1} \end{cases} \quad (4.30)$$

З урахуванням знаходження $\frac{\partial EN(k_1)}{\partial k_1}$

$$\begin{aligned} \frac{\partial EN(k_1)}{\partial k_1} &= (b_0 + b_1 k_1^3 + b_2 k_1^2 + b_3 k_1)' = (b_0)' + (b_1 k_1^3)' + (b_2 k_1^2)' + (b_3 k_1)' = \\ &= 3b_1 k_1^2 + 2b_2 k_1 + b_3 \end{aligned} \quad (4.31)$$

(4.30) може бути записано так:

$$\frac{\partial EN(k_1)}{\partial k_1} = AC + (3b_1 k_1^2 + 2b_2 k_1 + b_3) LI = AC + 3b_1 LI k_1^2 + 2b_2 LI k_1 + b_3 LI. \quad (4.32)$$

Запишемо функцію (4.32) як квадратичне рівняння у стандартній формі $ax^2 + bx + c$:

$$\frac{\partial EN(k_1)}{\partial k_1} = 3b_1 LI k_1^2 + 2b_2 LI k_1 + (AC + b_3 LI), \quad (4.33)$$

тобто $a = 3b_1 LI$, $b = 2b_2 LI$, $c = AC + b_3 LI$. Цей вид рівнянь може бути розв'язаний

за алгоритмом дискримінанта $x = \frac{-b \pm \sqrt{D}}{2a}$, при цьому $D = b^2 - 4ac$. У нашому

випадку розв'язок (4.33) має вигляд:

$$k_1 = \frac{-2b_2 LI \pm \sqrt{(2b_2 LI)^2 - 12b_1 LI(AC + b_3 LI)}}{6b_1 LI} =$$

$$\begin{aligned}
&= \frac{-2b_2LI \pm \sqrt{4b_2^2LI^2 - 12b_1LI \times AC - 12b_1b_3LI^2}}{6b_1LI} = \\
&= \frac{-2b_2LI \pm \sqrt{4(b_2^2LI^2 - 3b_1LI \times AC - 3b_1b_3LI^2)}}{6b_1LI} = \\
&= \frac{-2b_2LI \pm 2\sqrt{b_2^2LI^2 - 3b_1LI \times AC - 3b_1b_3LI^2}}{6b_1LI} = \\
&= \frac{2(-b_2LI \pm \sqrt{b_2^2LI^2 - 3b_1LI \times AC - 3b_1b_3LI^2})}{6b_1LI} = \\
&= \frac{2}{2} \times \frac{-b_2LI \pm \sqrt{b_2^2LI^2 - 3b_1LI \times AC - 3b_1b_3LI^2}}{3b_1LI} = \\
&= \frac{-b_2LI \pm \sqrt{b_2^2LI^2 - 3b_1LI \times AC - 3b_1b_3LI^2}}{3b_1LI}. \tag{4.34}
\end{aligned}$$

Взаємозв'язок між k_1 і k_2 та отриманий розв'язок (4.33) змінює вигляд оптимізаційної задачі (4.30) на такий:

$$\begin{cases} N_2^* = d_0 + d_1N_{2-t-p} + d_2AC_{t-p} + d_3EN_{t-p} \rightarrow \max \\ \min(EN(k_1) - \Delta EN)EN(k_1) \geq EN(k_1) \\ k_1 = \frac{-b_2LI \pm \sqrt{b_2^2LI^2 - 3b_1LI \times AC - 3b_1b_3LI^2}}{3b_1LI} \end{cases} \tag{4.35}$$

Для економічних нормативів банківської діяльності України за 2003–2017 рр. (рис. И.1–И.4 додатку И) нами знайдено мінімальні та максимальні значення, необхідні для проведення їх стандартизації (табл. М.2 додатку М). Стандартизовані за формулами (4.12)–(4.15) значення економічних нормативів банківської діяльності наведено у табл. М.3–М.7 додатку М.

На основі стандартизованих значень нами обчислено величини компонент і композитного індикатора (рис. 4.1). Це дозволило нам побудувати за допомогою ППП „Ехсел” регресійне рівняння залежності між композитним індикатором дотримання нормативів банківської діяльності та значеннями компонент „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних

ризиків” й „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування”.

Регресійне рівняння має такий вигляд:

$$EN = 14,981 + 8,584 AC + 0,377 LI . \quad (4.36)$$

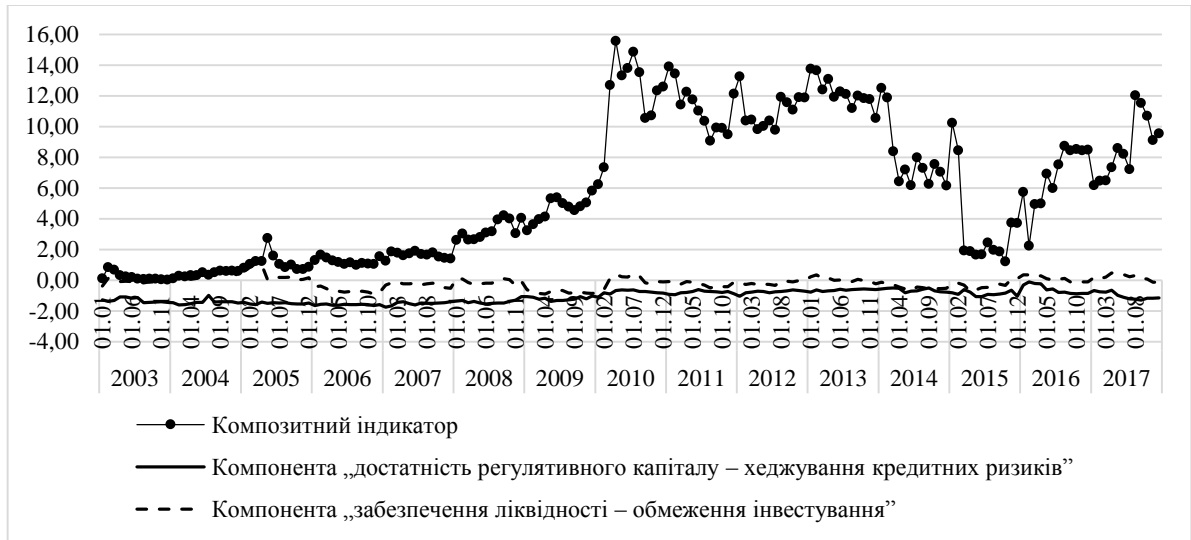

Рисунок 4.1 – Композитний індикатор дотримання нормативів банківської діяльності в Україні та його компоненти у 2003-2017 рр., од.
Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Для оцінювання адекватності отриманого рівняння нами обчислено стандартну похибку, t -статистику для усіх коефіцієнтів регресійного рівняння (рис. 4.2). Коефіцієнт множинної регресії складає 0,72, а коефіцієнт детермінації R^2 – 0,51. Значення F -критерію дорівнює 92,48 при теоретичному значенні 3,05, його значимість значно менше 0,05, що свідчить про адекватність отриманого регресійного рівняння.

Стандартизоване рівняння регресії (4.36) має такий вигляд:

$$EN = 0,712 AC + 0,031 LI . \quad (4.37)$$

Отже, збільшення факторної ознаки AC на одну σ_{AC} призводить до збільшення композитного індикатора EN в середньому на $0,712 \sigma_{EN}$, збільшення ж LI на одну σ_{LI} – до збільшення значення EN в середньому на

$0,031 \sigma_{EB}$.

Розрахунки Δ – параметрів засвідчили, що $\Delta_1 = 0,995$, а $\Delta_2 = 0,005$. Тож вплив компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” на композитний індикатор дотримання нормативів банківської діяльності складає 99,5%, а компоненти „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування” – 0,05%.

В результаті обчислення стандартизованих параметрів рівнянь регресії (4.37) для різних горизонтів досліджуваного періоду нами отримано динамічні ряди k_1 і k_2 , що дозволило отримати поліноміальну функцію залежності між ними:

$$k_2(k_1) = 1,1400 - 0,0003 k_1^3 + 0,0150 k_1^2 - 0,2518 k_1. \quad (4.38)$$

Regression Statistics									
Multiple R	0,7148312								
R Square	0,5109836								
Adjusted R Square	0,505458								
Standard Error	3,2292385								
Observations	180								
ANOVA									
		df	SS	MS	F	Significance F		F табл	
Regression		2	1928,666	964,333	92,47552	3,2E-28		3,047012	
Residual		177	1845,753	10,42798					
Total		179	3774,419						
		Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept		14,981227	0,72238	20,73872	3,01E-49	13,55564	16,40681	13,55564	16,40681
AC		8,583789	0,635447	13,50827	4,91E-29	7,329762	9,837816	7,329762	9,837816
LI		0,3773427	0,637984	0,591461	0,554966	-0,88169	1,636377	-0,88169	1,636377

Рисунок 4.2 – Знаходження параметрів регресійного рівняння залежності між композитним індикатором дотримання нормативів банківської діяльності та значеннями його компонент у ППП „Excel”

Джерело: сформовано автором

Нами визначено, що у багатофакторне рівняння залежності між результативною ознакою – нормативом достатності (адекватності)

регулятивного капіталу та факторними ознаками – нормативом достатності (адекватності) регулятивного капіталу, часткою участі компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” у досягненні бажаного рівня дотримання економічних нормативів банківської діяльності та композитним індикатором дотримання нормативів банківської діяльності, зсунутими на відповідний лаг, усі факторні ознаки слід включати в рівняння із лагом +1 (табл. 4.12).

Таблиця 4.12 – Коефіцієнти кореляції між значеннями нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу, компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” та композитним індикатором дотримання нормативів банківської діяльності та їх значеннями, зсунутими на відповідний лаг

№ пор.	Показник	Лаг m							
		1	2	3	4	5	6	7	8
1	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу	0,953*	0,921	0,879	0,840	0,791	0,751	0,699	0,651
2	Компонента „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків”	0,939*	0,908	0,870	0,837	0,814	0,798	0,783	0,764
3	Композитний індикатором дотримання нормативів банківської діяльності	0,962*	0,929	0,908	0,884	0,857	0,837	0,815	0,800

* позначено коефіцієнти кореляції, які відповідають лагам, які використані при побудові багатфакторного регресійного рівняння

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

За допомогою ППП „Excel” (рис. 4.3) нами отримано регресійне рівняння багатфакторної авторегресійної функції нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу:

$$N_2^* = 0,807 + 0,953 N_{2,t-1} + 0,062 AC_{t-1} - 0,004 EN_{t-1}. \quad (4.39)$$

Для оцінювання адекватності рівняння нами обчислено стандартну похибку, t -статистику для усіх коефіцієнтів регресійного рівняння. Коефіцієнт множинної регресії складає 0,95, а коефіцієнт детермінації R^2 – 0,91. Значення F -критерію дорівнює 575,95 при теоретичному значенні 2,66, його значимість менше 0,05, що свідчить про адекватність отриманого регресійного рівняння.

Для формування обмежень оптимізаційної задачі за формулою (4.34) було визначено, що функція (4.33) має два розв'язки: $k_1 = -142,63$ і $k_1 = 175,96$.

Regression Statistics								
Multiple R	0,952907233							
R Square	0,908032195							
Adjusted R Square	0,906455605							
Standard Error	0,880151481							
Observations	179							
ANOVA								
	df	SS	MS	F	Significance F	F табл		
Regression	3	1338,5	446,1666	575,9466	2,1E-90	2,656532		
Residual	175	135,5667	0,774667					
Total	178	1474,067						
	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	0,806629333	0,449049	1,796307	0,074171	-0,079619	1,692877	-0,079619	1,692877
$N_{2,t-1}$	0,952879653	0,030632	31,10783	3,25E-73	0,892425	1,013334	0,892425	1,013334
AC_{t-1}	0,061673963	0,269537	0,228814	0,819281	-0,470288	0,593636	-0,470288	0,593636
EN_{t-1}	-0,004543269	0,027048	-0,167971	0,8668	-0,057925	0,048839	-0,057925	0,048839

Рисунок 4.3 – Знаходження параметрів авторегресійного рівняння нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу у ППП „Ехсел”
Джерело: сформовано автором

Отже, отримане багатофакторне авторегресійне рівняння нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу та сформовані обмеження дозволяють нам реалізувати завершальний етап науково-методичного підходу і визначити максимальне значення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу при мінімальному рівні дотримання нормативів банківської діяльності. У результаті застосування надбудови „Пошук

рішення” ППП „Excel” нами визначено, що норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу не повинен перевищувати 15,1%. Такий рівень цього нормативу супроводжується мінімально допустимим рівнем дотримання нормативів банківської діяльності, що формується під дією усіх економічних нормативів банківської діяльності, на рівні 1,00. Проте слід враховувати, що цей розв’язок оптимізаційної задачі є адекватним за існуючих особливостей фінансово-економічних процесів в Україні та вітчизняному фінансовому секторі.

В узагальненому вигляді розробка і застосування науково-методичного підходу щодо визначення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків наведено на рис. М.1 додатку М.

Таким чином, розробка науково-методичного підходу щодо визначення оптимального рівня адекватності капіталу ґрунтувалася на визначенні композитного індикатора дотримання нормативів банківської діяльності з використанням багатокритеріальної аналітичної згортки. Такий підхід сприяв визначенню внеску кожної з компонент – достатність регулятивного капіталу, хеджування кредитного ризику, забезпечення ліквідності, обмеження інвестування на загальний рівень дотримання вимог банківської діяльності. Розв’язок оптимізаційної задачі – визначення максимального рівня нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу та забезпечення мінімально допустимого рівня дотримання вимог банківської діяльності – дозволив дійти висновку, що норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу в Україні у фінансово-економічних умовах, що склалися, не повинен перевищувати позначку в 15,1%.

Висновки за розділом 4

1. Для визначення предикторів економіко-математичної моделі прогнозування ймовірності банкрутства фінансових посередників було розглянуто 37 показників діяльності банків, які можуть бути обчислені на основі відкритих даних Національного банку України, та 31 показник діяльності страхових компаній, визначені на основі фінансової звітності страховиків та порталу Forinsurer. Обрані показники дозволяють комплексно оцінити фінансову ситуацію у банківських установах та страхових компанія, оскільки охоплюють сфери ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, рентабельності, ділової активності та ін.

2. В результаті застосування двовибірною F – тесту для дисперсій, алгоритму Фаррара – Глобера та обчислення коефіцієнтів парної кореляції факторами, які було включено у модель, стали: для банків – частка адміністративних та інших операційних витрат в активах, частка цінних паперів до погашення в активах, співвідношення між коштами клієнтів й зобов'язаннями та співвідношення між комісійними доходами й комісійними витратами; для страхових компаній – чиста рентабельність власного капіталу, оборотність активів, показник ризику страхування та показник змін у капіталі.

3. Визначення теоретичних значень функції продемонстрували, що за лінійної регресії значення функції для деяких фінансових посередників виходять за межі $[0; 1]$ та високий рівень передбачених банкрутств для logit- і probit-регресії, що уможливило використання двох останніх для прогнозування фінансового стану посередників. Запропонований науково-методичний підхід дозволяє проводити експрес-аналіз фінансового стану та визначати ймовірність настання банкрутства фінансових посередників, що сприятиме покращенню безвиїзного фінансового нагляду попередженню кризових ситуацій.

4. Розробка науково-методичного підходу щодо визначення

оптимального рівня достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків ґрунтувалася на визначенні композитного індикатора дотримання нормативів банківської діяльності з використанням багатокритеріальної аналітичної згортки. Такий підхід сприяв визначенню внеску кожної з компонент – „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” та „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування” на загальний рівень дотримання вимог банківської діяльності.

5. З метою формування оптимізаційної задачі та визначення її обмежень було формалізовано залежність між стандартизованими коефіцієнтами компонент на основі отриманого багатофакторного регресійного рівняння композитного індикатора дотримання нормативів банківської діяльності, визначено лаги затримки нормативом достатності (адекватності) регулятивного капіталу, компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” та композитного індикатора, формалізовано багатофакторну авторегресійну функцію залежності між результативною ознакою нормативом достатності (адекватності) регулятивного капіталу та факторними ознаками – нормативом достатності (адекватності) регулятивного капіталу, компонентом „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” та композитним індикатором, зсунутими на відповідний лаг; формалізація умови мінімально допустимого рівня дотримання вимог банківської діяльності на основі оптимізації змінної управління – частки компоненти „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” у досягненні бажаного рівня дотримання вимог банківської діяльності.

6. Розв’язок оптимізаційної задачі – визначення максимального рівня нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу та забезпечення мінімально допустимого рівня дотримання вимог банківської діяльності – дозволив визначити, що норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу в Україні у фінансово-економічних умовах, що склалися, не повинен перевищувати позначку в 15,1%. Запропонований науково-методичний підхід

може бути реалізований для кожного з економічних нормативів банківської діяльності, що сприяє формуванню емпіричного підґрунтя встановлення вимог щодо банків.

Основні результати дослідження за першим розділом опубліковані в наукових працях: [164; 168; 172; 183; 184; 185; 188; 455].

РОЗДІЛ 5

РОЗВИТОК МАКРОПРУДЕНЦІЙНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ФІНАНСОВОГО НАГЛЯДУ

5.1. Удосконалення визначення системно важливих фінансових посередників

Глобальна фінансова криза продемонструвала занадто високу залежність фінансового сектору від стану справ системно важливих фінансових посередників, а також їх вразливість до стресових подій. Щоб попередити ескалацію кризи, уряди багатьох країн світу вимушені були підтримати системно важливих фінансових посередників. Саме з огляду на це органи фінансового нагляду в різних країнах приділяють значну увагу питанням виявлення системно важливих фінансових посередників у цілому та банків і страхових компаній зокрема, а також розробленню і й впровадженню додаткових наглядових вимог з метою забезпечення стійкості фінансового сектору та економічної системи в цілому. Системно важливі посередники можуть спричиняти „ефект доміно”, коли нездатність одного з фінансових посередників виконувати свої зобов’язання призводить до порушення функціонування інших учасників фінансового ринку.

Сучасна концепція фінансового нагляду актуалізує наявність системного ризику, який, у свою чергу, може бути реалізований через недосконалу діяльність системно важливих фінансових посередників. Одразу зауважимо, що як у зарубіжній, так і у вітчизняній практиці фінансового нагляду набагато більш розробленими залишаються питання визначення і нагляду за діяльністю системно важливих банків, аніж системно важливих небанківських фінансових посередників.

У термінологічному словнику „Financial Times” надається таке

визначення системно важливих фінансових посередників – це компанії, що надають фінансові послуги, як правило банки, які є настільки великими, що настання їхніх ризиків не призводить до колапсу та потрясінь у світовій фінансовій системі [418]. Згідно з підходом Ради фінансової стабільності системно важливими фінансовими посередниками є фінансові установи, негаразди чи банкрутство яких, враховуючи їх розмір і складні та системні взаємозв'язки, призведуть до серйозних наслідків для усієї фінансової системи та економічної діяльності в цілому [474]. Зауважимо, що поряд із поняттям „системно важливий фінансовий посередник”, що широко використовується у офіційних, нормативних і рекомендаційних документах міжнародних фінансових організацій, у практиці фінансового нагляду широко застосовується технічне поняття „too big to fail” – „занадто великі, щоб могли зазнати краху”. Це поняття стосується певного розміру, масштабів діяльності і характеристики компаній і пов'язаних з цим проблем моральної і матеріальної безвідповідальності їхніх власників у контексті макроекономічної пруденційної політики [327].

Науковці А. Пашкевич і М. Власенко під системно важливими фінансовими посередниками пропонують розуміти фінансові установи, діяльність яких має суттєвий вплив на загальний стан (стійкість) банківського сектору країни і припинення якої може привести до дестабілізації всієї банківської системи [263, с. 27]. С. В. Криворучко та А. А. Семіряд наголошують, що системними слід вважати великих фінансових посередників, тісно пов'язаних з іншими, вихід яких із ринку може заподіяти значні збитки економічній системі [324; 190]. Учений В. В. Лавренюк наголошує, що системно важливим фінансовим посередником може бути банк, страхова компанія або інша фінансова установа, банкрутство чи проблемний стан якої може спричинити фінансову кризу при прямій дії або слугувати спусковим механізмом для поширення шоків [198]. Науковці наголошують, що значущість цих фінансових посередників є настільки важливою для економіки, що було впроваджено спеціальні наглядові вимоги, які повинні

сприяти зниженню ймовірності банкрутства цих установ, а у разі настання таких подій – їх поодиначному банкрутству [110]. Отже, можна дійти висновку, що сучасне розуміння системно важливих фінансових посередників ґрунтується на таких характерних ознаках: суттєва ринкова частка і питома вага активів фінансового посередника у фінансовому секторі, широкі зв'язки з іншими фінансовими посередниками, виникнення проблем у їхній діяльності та їх банкрутство призводить до дестабілізації фінансового сектору, настання фінансових криз, поширення шоків на весь фінансовий сектор, а також до суттєвих негативних наслідків для фінансової та економічної системи країни.

У міжнародній практиці визначають системно важливі банки у глобальному вимірі. Методологія Базельського комітету передбачає врахування низки критеріїв:

- міжнародна діяльність – враховуючи глобальну діяльність банку проводиться оцінювання масштабів його діяльності за межами країни його походження на основі міждержавних вимог та міжнародних зобов'язань, оскільки вважається, що ризик банкрутства банку змінюється у відповідності з часткою його міжнародних активів та зобов'язань, що, у свою чергу, може спричинити більш масштабне, значне поширення ефектів від проблем діяльності банку;
- розмір – банки з високою глобальною активністю можуть порушувати функціонування фінансових ринків та завдавати шкоди фінансовій системі в цілому; такі банки важче замінити іншими банками у разі банкрутства чи фінансових проблем;
- взаємозв'язки – фінансові труднощі одного фінансового посередника можуть суттєво збільшити ймовірність виникнення проблем в інших установах з урахуванням структури активів і зобов'язань фінансових посередників, що може підвищити системний вплив банку на діяльність інших фінансових посередників;
- замінюваність та інфраструктура фінансових посередників – системний вплив проблем банку, як очікується, буде негативно пов'язаний як зі ступенем замінюваності банку, так і з роботою сервісних систем і

передусім платіжної;

- складність – системний вплив банкрутства або фінансових проблем банку залежить від його ділової, структурної та операційної складності [438].

Базельський комітет на щорічній основі оприлюднює перелік глобально системно важливих банків починаючи з 2012 р. [459]. До визначених системно важливих банків на глобальному рівні застосовуються підвищені вимоги до буферу капіталу, абсорбції збитків, вирішення проблем, наглядових очікувань.

Окрім того, у міжнародній практиці додатковий нагляд передбачено для фінансових та фінансово-промислових груп, які були ідентифіковані як фінансові конгломерати. Фінансовий конгломерат, згідно з Директивою 2002/87/ЄС, повинен відповідати таким критеріям: регульований суб'єкт (банк, страхова або інвестиційна компанія) очолює групу або принаймні одна з дочірніх компаній у групі є регульованим суб'єктом, принаймні один із суб'єктів групи належить до сектору страхування і принаймні один – до банківського сектору чи сектору інвестиційних послуг; консолідована та/або сукупна діяльність суб'єктів групи, що належать до сектору страхування, та консолідована та/або сукупна діяльність суб'єктів групи, що належать до банківського сектору чи сектору інвестиційних послуг, є значною [424].]. Для фінансових конгломератів запроваджено додаткові вимоги щодо платоспроможності, зокрема для запобігання використанню одного і того ж самого капіталу більше одного разу при визначенні буферу капіталу в різних суб'єктах конгломерату, а також „поетапного впорядкування”, коли деякі суб'єкти, що входять до фінансового конгломерату, надають кошти в борг, а потім отримані доходи зараховують як власний капітал для своїх регульованих дочірніх компаній. Також додаткові вимоги стосуються професіоналізму керівництва, управління ризиками та систем внутрішнього контролю, призначення єдиного наглядового органу для координації загального нагляду за конгломератом, який може залучати інші наглядові органи, обміну

інформацією та співпраці між наглядовими органами регульованих суб'єктів фінансового конгломерату. Об'єднаний комітет Європейського наглядового органу починаючи з 2005 р. на щорічній основі визначає перелік фінансових конгломератів [458].

Міжнародною асоціацією органів страхового нагляду в 2013 р. було розроблено методологію визначення системно важливих страховиків у глобальному вимірі. Методологія 2013 р. використовувалася у 2013–2015 рр. при складанні переліку системно важливих страховиків на глобальному рівні. У 2016 р. методологія набула розвитку і базується на таких критеріях:

- розмір, який визначається виходячи із загальних активів та доходів;
- глобальна активність – цей критерій враховує частку доходів, отриманих поза країною походження, а також кількість країн, в яких здійснюється діяльність;
- взаємозв'язки – враховується ризик контрагентів, який, у свою чергу, оцінюється через взаємні активи і зобов'язання, перестраховування, деривативи, та макроекономічний ризик, який оцінюється обсягом операцій з деривативами, фінансовими гарантіями та мінімальними гарантіями на різні продукти;
- покриття активів – визначається через кількість позичальників, які не є власниками полісів, і обсяг доходів від нестрахової діяльності, короткострокове фінансування, активи 3-го рівня, оборот, ліквідність зобов'язань;
- замінність – премії від різних бізнес-ліній [439].

У вітчизняну практику фінансового нагляду з 2014 р. Національним банком України було впроваджено визначення системно важливих банків. При цьому враховуються такі критерії діяльності банківських установ як розмір, ступінь фінансових взаємозв'язків та напрям діяльності і визначаються такі показники: загальні активи; кошти фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ; кошти, розміщені в інших банках; кошти, залучені від інших банків; а також кредити, що надані суб'єктам господарювання у промисловості, сільському господарстві та

будівництві [292]. Підходи до визначення системної важливості небанківських фінансових посередників в Україні, на жаль, не впроваджені.

На нашу думку, незважаючи на широку практику визначення системної важливості банківських установ, з позиції забезпечення ефективності фінансового нагляду особливої значущості набуває розроблення універсального науково-методичного підходу до визначення загального рейтингу системної важливості для різних видів фінансових посередників. Найбільш універсальним підходом для визначення ринкової частки різних видів фінансових посередників є її визначення на основі обсягу активів.

Ключовим критерієм включення фінансових посередників до системних є частка ринку, яку вони контролюють. Градацію частки фінансового посередника на відповідному ринку було здійснено з урахуванням існуючих напрацювань теорії та практики фінансового нагляду. Так, К. Х. Фефайн у дослідженні, присвяченому поширенню ризиків у міжбанківській діяльності, довів, що нові хвилі банкрутств банків є неможливими, якщо їхні активи не перевищують 1% активів усіх банків за умови збереження ризиків отримання збитку на історичному рівні [435]. Отже, для усіх фінансових посередників, які контролюють більш ніж 1% ринку, необхідно визначати загальний рейтинг системної важливості. При цьому слід враховувати їхній фінансовий стан та рівень конвергентно-інтеграційної взаємодії з іншими фінансовими посередниками.

Для врахування фінансового стану фінансових посередників при визначенні рейтингу системної важливості нами обрано коефіцієнти, які належать до груп ефективності діяльності та фінансової автономії.

Рівень фінансової інтеграції можна визначити виходячи із взаємозв'язків фінансового посередника з іншими фінансовими посередниками (цього та іншого видів), а також входження установи до фінансових чи фінансово-промислових груп та особливостей їх архітектури. Проте зауважимо, що міжнародні підходи передбачають визначення обсягу операцій із пов'язаними фінансовими посередниками, а не лише визначення приналежності фінансового посередника до тієї чи іншої групи. На сьогоднішній день жоден із наглядових органів не декларує подібних намірів і, звісно, не оприлюднює таких даних. Особлива увага при

вивченні взаємозв'язків фінансових посередників акцентується на фінансових конгломератах та глобально-важливих фінансових посередниках, оскільки виявлення цих конвергентно-інтеграційних фінансових посередників належить до повноважень міжнародних регуляторних і наглядових органів.

Значення загального рейтингу системної важливості фінансового посередника пропонується обчислювати за формулою:

$$SI_i = \sum_{i=1, j=1}^n d_{si} \times si_{ij} . \quad (5.1)$$

де

SI_i – загальний рейтинг системної важливості i -го фінансового посередника;

d_{si} – ваговий коефіцієнт критерія системної важливості фінансових посередників;

si_{ij} – частковий рейтинг системної важливості i -го фінансового посередника;

j – кількість критеріїв для визначення приналежності фінансових посередників до системно важливих ($j = 1; 4$).

Часткові рейтинги системної важливості визначаються виходячи зі значень ринкової частки, показників фінансового стану та рівня фінансової інтеграції фінансового посередника (табл. 5.1). Визначення бальних оцінок для фінансових показників ґрунтується на відхиленні показників того чи іншого фінансового посередника від середнього для ринку показника. Адже суттєве відхилення показника від середнього як в один, так і в інший бік може бути свідченням вкрай неефективної діяльності, прийняття надмірних ризиків, недосконалої бізнес-моделі та ін.

Вагові коефіцієнти нами визначено експертним шляхом виходячи з таких положень: сума вагових коефіцієнтів має дорівнювати одиниці, найважливішим критерієм системної важливості є ринкова частка фінансового посередника, показники фінансової автономії і рентабельності мають однакову важливість, але нижчу, ніж ринкова частка, найменше ж значення має рівень фінансової інтеграції.

Таблиця 5.1 – Визначення часткових рейтингів системної важливості фінансових посередників

№ пор.	Критерій	Методика розрахунку	Значення*	Частковий рейтинг S_{ij}
1	Частка фінансового посередника на відповідному ринку (<i>Market Share, MS_i</i>), %	$MS_i = \frac{A_i}{A_{all}} \times 100$, де A_i – активи i -го фінансового посередника; A_{all} – сукупна вартість активів фінансових посередників певного виду	$MS_i > 10$	4
			$MS_i \in (5; 10]$	3
			$MS_i \in (3; 5]$	2
			$MS_i \in [1; 3]$	1
2	Коефіцієнт фінансової автономії (<i>Debt Equity Ratio, DER_i</i>)	$DER_i = \frac{E_i}{TL_i}$, де E_i – власний капітал i -го фінансового посередника; TL_i – пасиви i -го фінансового посередника	$DER_i \leq 0$	4
			$DER_i > 0$, $ DER_i - \overline{DER} > 2\sigma_{DER}$	3
			$DER_i > 0$, $ DER_i - \overline{DER} > (\sigma_{DER}; 2\sigma_{DER}]$	2
			$DER_i > 0$, $ DER_i - \overline{DER} > [0; \sigma_{DER}]$	1
3	Коефіцієнт рентабельності активів (<i>Return on Assets, ROA_i</i>)	$ROA_i = \frac{NI_i}{TA_i}$, де NI_i – чистий фінансовий результат i -го фінансового посередника; TA_i – активи i -го фінансового посередника	$ROA_i \leq 0$	4
			$ROA_i > 0$, $ ROA_i - \overline{ROA} > 2\sigma_{ROA}$	3
			$ROA_i > 0$, $ ROA_i - \overline{ROA} > (\sigma_{ROA}; 2\sigma_{ROA}]$	2
			$ROA_i > 0$, $ ROA_i - \overline{ROA} > [0; \sigma_{ROA}]$	1
4	Ступінь взаємозв'язків з іншими фінансовими посередниками (<i>Convergence and Intergation, CI</i>)	Фінансовий посередник входить до складу глобально-важливих страховиків, глобально-важливих банків чи міжнародних фінансових конгломератів		4
			Фінансовий посередник входить до міжнародних, відмінних від вищезазначених, фінансових груп та фінансово-промислових груп	3
			Фінансовий посередник входить до вітчизняних фінансових груп	2
			Фінансовий посередник входить до вітчизняних фінансово-промислових груп	1

* DER і \overline{ROA} – середньогалузеві значення коефіцієнтів фінансової автономії та рентабельності активів; σ_{DER} і σ_{ROA} – середньоквадратичне відхилення коефіцієнтів фінансової автономії та рентабельності активів.

Джерело: розроблено автором

Враховуючи вищезазначене, вагові коефіцієнти d_{si} отримують такі значення: $d_{MS} = 0,40$; $d_{DER} = d_{ROA} = 0,25$; $d_{CI} = 0,10$. Присвоєння найбільшого вагового коефіцієнта ринковій частці ґрунтується на підході Базельського комітету до визначення системно важливих банків у глобальному вимірі, відповідно до якого саме розмір фінансового посередника є ключовим критерієм системного значення [438].

Поряд із визначенням статусу фінансових посередників нами пропонується враховувати не лише системність чи несистемність посередника, а й ранжувати рівень загрози, яку може спричинити фінансовий посередник для фінансового сектору. Отже, визначення статусу фінансового посередника залежно від значення загального рейтингу системної важливості слід здійснювати за такою шкалою: якщо $SI_i \in [0; 2,0)$, фінансовий посередник не вважається системно важливим; якщо $SI_i \in [2,0; 3,0)$, фінансовий посередник є системно важливим з низьким рівнем ризику; якщо $SI_i \in [3,0; 3,5)$, фінансовий посередник є системно важливим із середнім рівнем ризику; якщо $SI_i \in [3,5; 4,0]$, фінансовий посередник є системно важливим з високим рівнем ризику. Після формування переліку системно важливих фінансових посередників аналітична робота має бути продовжена на основі визначення їх загального обсягу активів, капіталу, фінансових результатів тощо та кореляційного аналізу вивчення взаємозв'язків із фінансово-економічними макропоказниками.

В узагальненому вигляді науково-методичний підхід до визначення системної важливості фінансових посередників надведено на рис. Н.1 додатку Н.

Вихідні дані для обчислення ринкової частки, коефіцієнтів фінансової автономії та рентабельності активів банків та компаній ризикового й майнового страхування України, які досліджувалися на предмет системної важливості, та визначення цих показників у 2010-2016 рр. наведено у додатку Н (табл. Н.1–Н.8). Також ми обчислили величину коефіцієнтів фінансової автономії та рентабельності активів для усіх банківських установ та компаній ризикового й майнового страхування України з метою розрахунку їх середніх значень та середньоквадратичного відхилення (табл. Н.9 додатку Н).

Часткові рейтинги за взаємозв'язки з іншими фінансовими посередниками нами визначено на основі відкритої інформації щодо приналежності фінансових посередників до фінансових чи фінансово-промислових груп, глобально-важливих банків, глобально-важливих страхових компаній, міжнародних фінансових конгломератів та інформації щодо власників істотної частки в їх капіталі (табл. Н.10 і Н.11 додатку Н).

Значення часткових та загальних рейтингів системної важливості банків України наведені у табл. Н.12–Н.25 додатку Н. Перелік банків і компаній ризикового й майнового страхування, які отримали статус системно важливих, наведено у табл. Н.26 додатку Н.

Якщо у 2010 р. системно важливих банків було лише 3 – „Приватбанк”, „Райффайзен банк Аваль”, „Банк Форум”, а у 2011 р. – тільки 2 – „Приватбанк”, „Укрсиббанк”, то у 2012–2014 рр. системно важливим визнавався лише „Приватбанк” (рис. 5.1). До 2015 р. не було системно важливих банків ані з середнім, ані з високим рівнем ризику.

У 2015 р. кількість системно важливих банків сягнула 10 установ, серед яких „Укрексімбанк” мав високий рівень ризику, „Промінвестбанк” – середній, „Ощадбанк”, „Приватбанк”, „Укрсоцбанк”, „Райффайзен банк Аваль”, „Альфа-банк”, „Сбербанк” і „ПУМБ” – низький. У 2016 р. кількість системно важливих банків скоротилася до 6, проте ризик „Приватбанку” підвищився з низького до середнього, а „Укрексімбанку” – знизився з високого до середнього. У 2016 році системно важливими банками з низьким рівнем ризику стали „Ощадбанк”, „Укрсиббанк”, „Альфа-банк” та „Сбербанк”.

Відповідно до методики, використовуваної Національним банком України, у 2015 р. системно важливими було визнано „Приватбанк”, „Ощадбанк”, „Укрексімбанк”, „Дельта банк”, „Промінвестбанк”, „UniCredit Bank”, „Райффайзен Банк Аваль”, „Сбербанк Росії”, у 2016 і 2017 рр. статус системно важливого банку отримували лише три установи – „Приватбанк”, „Ощадбанк” і „Укрексімбанк”. Порівняння отриманих результатів із переліком банків, визначених НБУ як системно важливі, свідчить, що відповідно до запропонованої методики кількість

системно важливих банків у 2015 р. на один банк більше, проте відповідно до отриманих результатів „Дельта банк” не мав статусу системно важливого, у той час як „Альфа-банк” і „ПУМБ” мали його. Отриманий нами перелік для 2016 р. також є ширшим: окрім визначених НБУ „Приватбанку”, „Ощадбанку” і „Укрексімбанку”, до системно важливих належали „Альфа-банк” і „Сбербанк”.

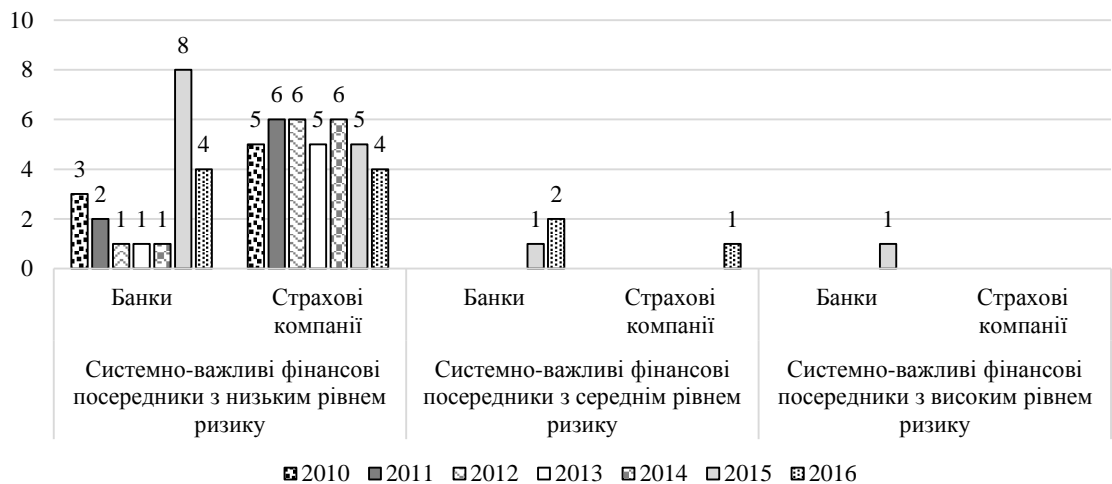

Рисунок 5.1 – Кількість системно важливих банків і компаній ризикового й майнового страхування в Україні у 2010-2016 рр.

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268] та Нацкомфінпослуг [246]

Кількість системно важливих страхових компаній у сфері ризикового й майнового страхування протягом досліджуваного періоду не мала різких коливань, на відміну від банківських установ (див. рис. 5.1). Так, у 2010 р. системно важливими були п'ять страхових компаній – „Аванта”, „Оранта”, „Провідна”, „Кремень” та „Княжа”. У 2011 р. до цих компаній додалася страхова компанія „Уніка”, і системно важливих Non-life страхових компаній стало 6. У 2012 р. системно важливих страхових компаній було, як і у попередньому році, 6, але їх склад змінився: статус системно важливих отримали „Лемма”, „Оранта”, „Провідна”, „Кремень”, „Уніка” та „PZU Україна”. У 2013 р. цього статусу не набули „Оранта” та „Кремень”, проте системно важливою було визнано „Аска”. У 2014 р. відбулося кардинальне оновлення списку системно важливих компаній ризикового й майнового страхування: такими стали „Аска”, „Провідна”, „Уніка”, „PZU Україна”,

„Українська страхова група” та „Allianz Україна”. У 2015 р. перелік системно важливих Non-life страхових компаній складався також із п’яти компаній: „Кремень”, „АХА Україна”, „PZU Україна”, „Аска” і „ТАС СГ”. Слід зазначити, що протягом 2010–2015 рр. відповідно до запропонованого методичного підходу всі системно важливі страхові компанії мали низький рівень ризику. У 2016 р. системно важлива компанія „Кремень” мала, за нашими оцінками, середній рівень ризику, решта 4 – „АХА Україна”, „PZU Україна”, „Аска” і „Княжа” – були ідентифіковані нами як системно важливі з низьким рівнем ризику.

Обсяг активів системно важливих банків (рис. 5.2) збільшився зі 182,6 млрд грн у 2010 р. до 722,8 млрд грн у 2016 р. Позитивна динаміка спостерігалася і щодо частки активів системно важливих банків у загальній величині активів банків – щороку протягом досліджуваного періоду вона в середньому зростала на 6,34 п. п. Незважаючи на деяке зниження у 2016 р., питома вага активів системно важливих банків у загальних активах банківських установ залишалася досить високою – 57,4%.

Зважаючи на обсяги страхового ринку України активи системно важливих non-life страхових компаній склали протягом досліджуваного періоду не більше 20% усіх активів страховиків. Загальний обсяг активів компаній ризикового й майнового страхування зростав до 2012 р. і сягнув позначки 6,7 млрд грн, у 2013 р. обсяг активів системно важливих страхових компаній знизився до рекордно низької позначки в 2,6 млрд грн. Протягом 2014–2015 рр. системно важливі Non-life страхові компанії продемонстрували нарощення активів – до 7,2 млрд грн, а в 2016 р. активи цих компаній скоротились на 18%. Частка активів системно важливих Non-life страхових компаній у загальних активах страхових компаній України була максимальною у 2012 і 2015 рр. – 19–20%, мінімум спостерігався у 2013 році – 7,0%. У 2016 р. ця частка складала 16,8%.

Власний капітал системно важливих банків з 2010 по 2014 р. збільшився на 3,6 млрд грн і сягнув позначки у 22 млрд грн, а протягом 2015–2016 рр. власний капітал системно важливих банків зростав на 10 млрд грн

щорічно (рис. 5.3). Також в останні роки стрімко зростає й частка власного капіталу системно важливих банків у загальній сумі власного капіталу банків: 13,1% у 2010 р., 15,3% у 2014 р. і майже 37% у 2016 р. Власний капітал компаній ризикового й майнового страхування зростає у 2011–2012 рр., сягнувши позначки у 4,4 млрд грн, що складало 31,4% активів усіх страхових компаній. У 2013 р. відбулося різке падіння обсягу власного капіталу системно важливих Non-life страхових компаній до 740 млн грн і 5,7% активів усіх страховиків. У 2014–2015 рр. власний капітал системно важливих компаній ризикового й майнового страхування мав позитивну тенденцію, проте в 2016 р. вона уповільнилась – майже 3,0 млрд грн і 20,5%.

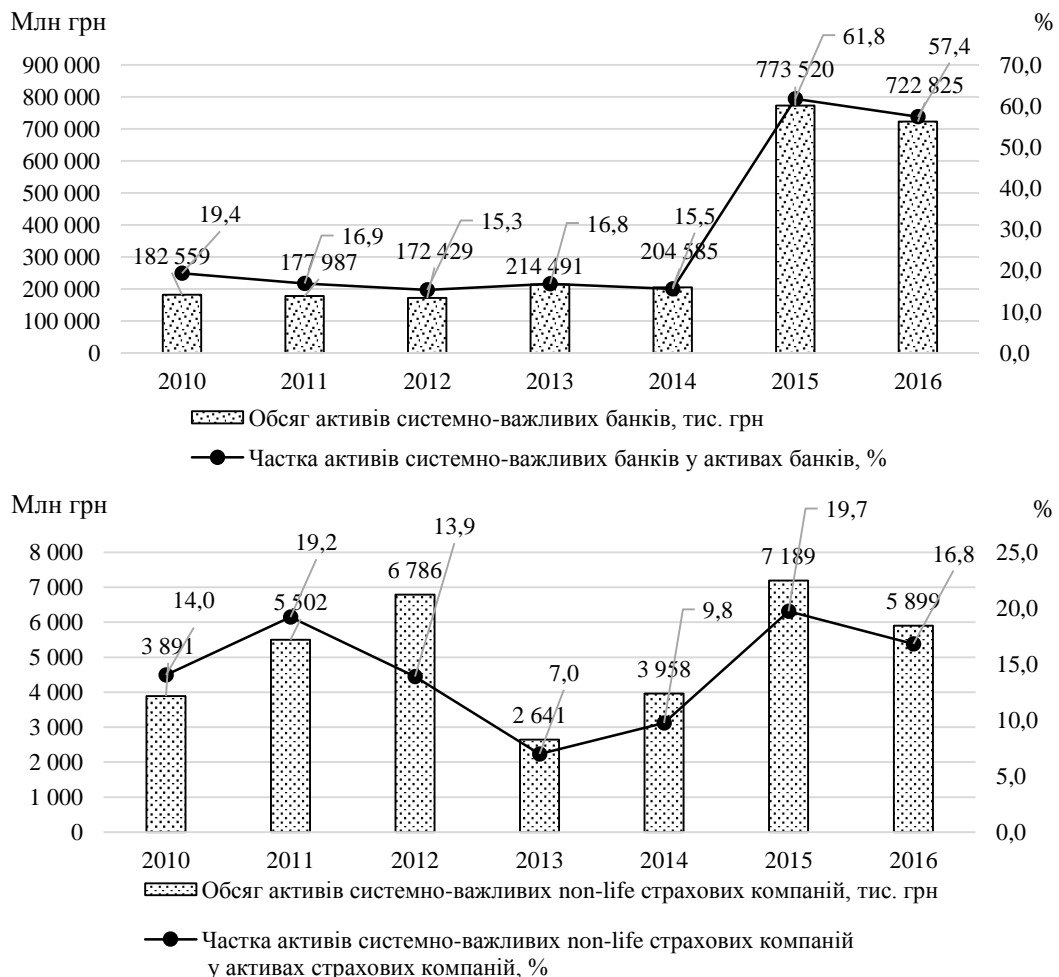

Рисунок 5.2 – Активи системно важливих банків і компаній ризикового й майнового страхування в Україні у 2010-2016 рр.

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Forinsurer [313] та Нацкомфінпослуг [246]

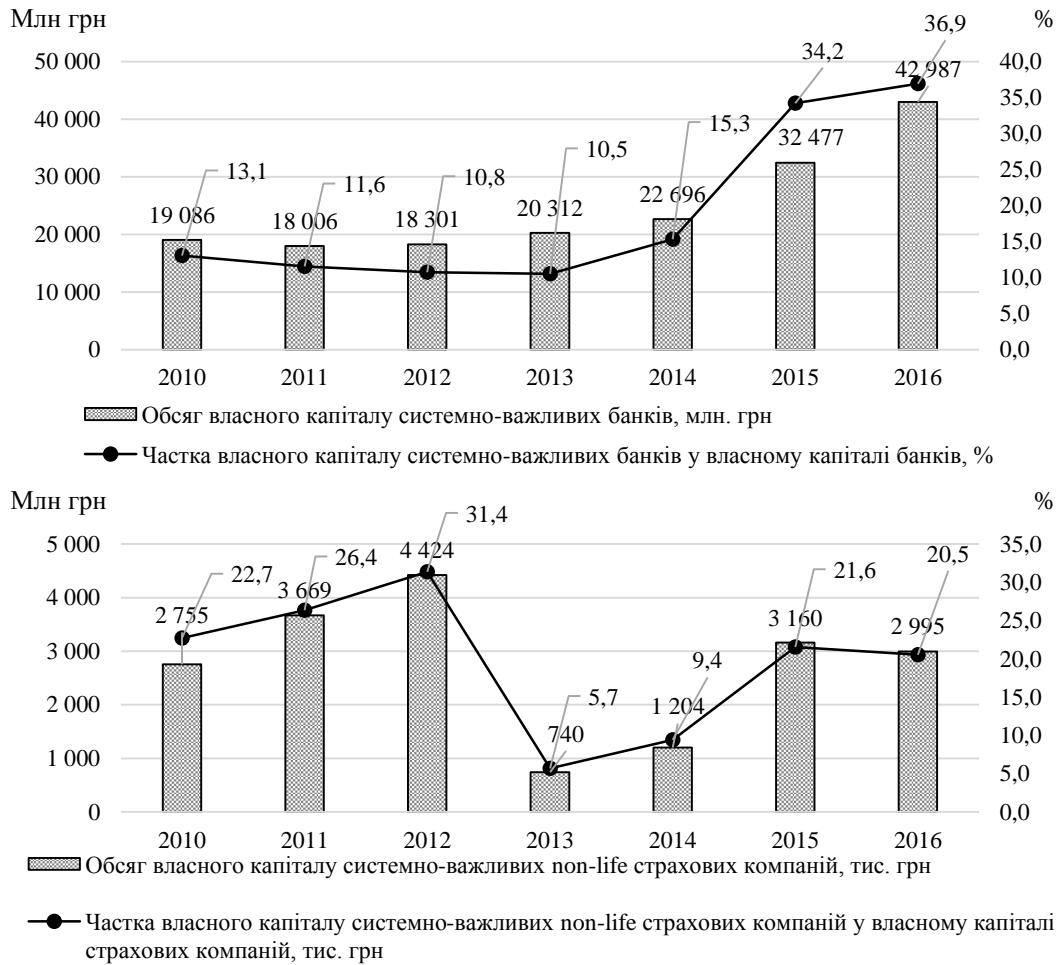

Рисунок 5.3 – Власний капітал системно важливих банків і компаній ризикового й майнового страхування в Україні у 2010-2016 рр.

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Forinsurer [313] та Нацкомфінпослуг [246]

У процесі визначення кореляційного зв'язку між обсягом активів та власного капіталу системно важливих фінансових посередників, з одного боку, та ВВП, валовою доданою вартістю сектору фінансових корпорацій, рівнем монетизації економіки та фінансової глибини економіки, з іншого, нами було отримано неоднозначні результати (табл. 5.2).

Так, активи та власний капіталу як системно важливих банків, так і системно важливих страхових компаній мають прямий зв'язок із ВВП та обернений із рівнем монетизації та фінансової глибини.

Вищезазначений зв'язок між ВВП та активами системно важливих банків є сильнішим, ніж зв'язок між ВВП та активами системно важливих non-

life страхових компаній. У той час коли між обсягом валової доданої вартості сектору фінансових корпорацій та обсягом активів і власного капіталу системно важливих банків існує прямий зв'язок, між обсягом валової доданої вартості сектору фінансових корпорацій та активами й власним капіталом системно важливих компаній ризикового й майнового страхування зв'язок є оберненим. Стосовно грошової маси слід зауважити, що між нею і активами й власним капіталом системно важливих банків спостерігається прямий зв'язок. Грошова маса і активи системно важливих компаній ризикового й майнового страхування мають прямий зв'язок, у той час як грошова маса і власний капітал – обернений.

Таблиця 5.2 – Коефіцієнти кореляції між активами і власним капіталом системно важливих фінансових посередників та показниками економічного розвитку України

Показник	Активи, млн грн		Власний капітал, млн грн	
	системно важливих банків	системно важливих компаній ризикового й майнового страхування	системно важливих банків	системно важливих компаній ризикового й майнового страхування
ВВП, млн грн	0,89	0,44	0,96	0,01
Валова додана вартість виду економічної діяльності „Фінансова та страхова діяльність”, млн грн	0,39	-0,20	0,42	-0,68
Обсяг грошової маси, млн грн	0,73	0,19	0,81	-0,31
Рівень монетизації, %	-0,75	-0,76	-0,73	-0,66
Фінансова глибина, %	-0,72	-0,69	-0,71	-0,60

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246] та Держстату [338]

Запропонований науково-методичний підхід є універсальним, адже він може бути застосований до різних видів фінансових посередників – банків, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів та ін. Цей підхід може бути впроваджений у наглядну практику поряд зі спеціалізованими підходами до визначення системної важливості конкретного виду фінансових

посередників. Незважаючи на те, що показники діяльності системно важливих банків мають більш відчутний вплив на фінансово-економічні макропоказники, взаємозв'язок між макроекономічними показниками та показниками діяльності системно важливих компаній ризикового й майнового страхування також є помітним. Це підвищує значущість процедури визначення як системно важливих банків, так і системно важливих небанківських фінансових посередників, а також здійснення постійного моніторингу показників їхньої діяльності.

5.2. Розробка науково-методичного підходу до оцінювання системного ризику фінансового сектору України

Проблема теоретичного обґрунтування і практичного оцінювання системного ризику фінансового сектору є досить новою для фінансового нагляду – лише починаючи з 2009–2010 рр. G-20, Рада з фінансової стабільності, Базельський комітет з питань банківського нагляду, МВФ та ЄС розпочали активну роботу в цьому напрямі [231, с. 186]. Накопичення ризиків у фінансовому секторі може порушити його функціонування та заважати його розвитку, більше того – дестабілізувати фінансову або ж економічну систему країни. Тож, питання визначення та моніторингу системного ризику є вкрай актуальним та певним чином дозволить наглядовим органам наблизитися до можливості управління системним ризиком фінансового сектору, що передбачає ідентифікацію його джерел, оцінювання рівня, регулювання та попередження.

В. В. Корнилюк, досліджуючи джерела системного ризику, наголошує, що концентрація банківського ринку та посилення фрагментованого розвитку посилюють системну нестабільність. Також науковець акцентує увагу на трансформації наглядових підходів – НБУ варто продовжувати

вдосконалювати свій методологічний апарат і замість реактивного підходу до подолання банківських криз регулятору варто переходити до проактивного превентивного механізму запобігання накопиченню системних дисбалансів і мінімізації суспільної ціни банківських криз для платників податків [144, с. 842, 849].

У дослідженні Л. В. Жердецької, присвяченому концептуальним засадам системного ризику у банківській справі, встановлено, що сутнісні ознаки системного ризику визначаються причинами, раптовим настанням (шоковою подією) та наслідками; крім того, це поняття характеризується фазами розвитку, чисельністю причин виникнення та необхідністю регулювання. Науковець виникнення системного ризику розподіляє за фазами накопичення, реалізації шокової події та поширення наслідків. На фазі накопичення автор визначає, що чинниками системного ризику у банківській справі є такі: економічні та фінансові дисбаланси; кредитний бум; колективна поведінка (банківські паніки); концентрація та конкуренція на ринку; взаємозв'язки між учасниками; глобалізація та лібералізація фінансових ринків; розвиток фінансових інновацій (облік активів, оцінка ризиків, розвиток деривативів); обсяги тіньового банківництва; „бульбашки” цін на активи; моральний ризик та асиметрія інформації. Шоковими подіями, на думку автора, є валютні шоки, падіння цін на активи, банкрутство системно важливої установи та фіскальні шоки. Фаза поширення наслідків передбачає крах окремих учасників ринку, фінансову кризу, загальноекономічну кризу, уповільнення економічного зростання, суверенні дефолти та глобальне уповільнення економічного розвитку [89, с. 94-95].

У науковій роботі Н. М. Сушко та Л. Г. Бригінської системний ризик визначено у широкому і вузькому розумінні відповідно до таких рівнів концентрації – мікроекономічного, макроекономічного та комбінованого. В якості базового поняття запропоновано таке визначення системного ризику банківської діяльності – ймовірність збою функціонування всієї банківської системи у зв'язку з критичним порушенням планетарної, регіональної,

національної чи внутрішньосистемної суспільно-економічної рівноваги, що формує умови для поширення нестабільності для банківської сфери [350, с. 134, 136].

На думку С. В. Науменкової та В. І. Міщенко, Системний ризик слід розглядати як ризик, що об'єктивно впливає із наявності системного взаємозв'язку та накопичення диспропорцій у діяльності окремих секторів чи фінансових інститутів на основі реалізації механізмів трансмісії ризиків і потенційного взаємного зараження унаслідок недостатньої керованості фінансовими процесами в окремих фінансових інститутах або у фінансовій системі в цілому. Науковці наголошують на необхідності додаткових регулятивних і наглядових заходів щодо системно важливих фінансових посередників і зокрема банків [231, с. 193–195].

Науковець Р. В. Кітц розглядає системний ризик у взаємозв'язку із фінансовою стійкістю макроекономічних систем і визначає, що фундаментальною причиною виникнення системного ризику, який може порушити фінансову стійкість макроекономічної системи, є рішення макроекономічних агентів в умовах невизначеності спрямовувати ресурси в ризикові активи, при цьому розподіл ризиків між макроекономічними агентами посилює нестабільність усєї економіки. Під фінансовою ж стійкістю макроекономічної системи науковець розуміє такий її стан, при якому мінімізується системний ризик у широкому розумінні [119, с. 160].

Систематизувавши погляди щодо визначення системного ризику та напрями впливу на нього змін фінансової системи, науковці В. В. Лавренюк та В. В. Шевчук дійшли таких висновків щодо природи системного ризику фінансового сектору: системний ризик провокує масштабні проблеми у фінансовій та банківській системах та у реальному секторі економіки, що зумовлено порушеннями у діяльності окремих банків, небанківських установ чи платіжних системах через реалізацію ефекту зараження; системний ризик через канали взаємопов'язаності провокує негативні коливання та сприяє накопиченню та передачі дисбалансів між банками, викликаючи їх послідовне

банкрутство, що є результатом ефекту доміно; системний ризик провокується як одним системно важливим банком, так і групою несистемно важливих, і впливає на фінансову стійкість і реальну економіку; під вплив системного ризику підпадає значна частка фінансових інститутів, що призводить до порушення функціонування фінансової системи у частині фінансового посередництва; основним аспектом системного ризику є трансмісія ризиків і шоків між взаємопов'язаними елементами фінансової системи [199].

У науковій статті В. В. Рисіна запропоновано трактування сутності системного ризику фінансового сектора як ймовірності настання системних подій несприятливого характеру, викликаних екзогенними чи ендогенними шоками, які спричиняють нестабільність фінансового ринку та можуть призвести до неплатоспроможності значної кількості взаємозалежних фінансових посередників, а також виділено три форми системного ризику банківського сектора – ризик поширення, ризик макроекономічних шоків та ризик дисбалансів, та розроблено класифікацію чинників, що впливають на кожен з них [315].

Відповідно до підходу Банку міжнародних розрахунків системний ризик являє собою ризик, що виникає внаслідок нездатності одного або декількох фінансових інститутів виконувати своєчасно і в повному обсязі свої зобов'язання перед контрагентами, що стає причиною банкрутства (неплатоспроможності) інших учасників грошово-фінансових відносин. Фахівці Міжнародного валютного фонду вважають, що системний ризик фінансового сектору пов'язаний з порушенням функціонування фінансової системи і може справляти істотний негативний вплив на реальну економіку. У групі 10 G-10 під системним ризиком фінансового сектору розуміють ризик того, що якась подія призведе до втрати економічної вартості активів або довіри до них, унаслідок чого невизначеність у фінансовій системі збільшиться до рівня, при якому цілком можливо буде значний несприятливий вплив на реальний сектор економіки. У Європейському центральному банку системний ризик фінансового сектору пов'язують із настанням і поширенням істотної системної події, яка негативно впливає на

велику кількість системних фінансових посередників або ринків [481].

Л. Є. Момотюк, досліджуючи фінансову нестабільність, наголошує на важливості застосування непараметричних методів, а саме – попереджувальних сигнальних індикаторів для внутрішньої макроекономічної політики, зовнішньоекономічних умов, фундаментальних індикаторів, показників здоров'я фінансової системи, шоків, що впливають на фінансовий сектор, та тиску валютного ринку [221].

Передусім у процесі розроблення науково-методичного підходу до оцінювання системного ризику фінансового сектору країни, на його першому етапі, відбувається відбір та обґрунтування показників. Інформаційна база повинна, на нашу думку, включати показники інституційних секторів – фінансових корпорацій, нефінансових корпорацій, сектору загального державного управління, сектору домашніх господарств, сектору „інший світ”, а також ключові макроекономічні показники (наприклад, рівень інфляції). Множина значень показника x_i може бути розбита на інтервали відповідно до рівня системного ризику j :

$$x_i \in [x_{i1}; x_{i2}); [x_{i2}; x_{i3}), \dots, [x_{i(m-1)}; x_{im}], \quad (5.2)$$

де

x_i – значення i -го показника ($i = 1 \div n$);

j – характеристика рівня ($j = 1 \div m$) системного ризику фінансового сектору, для кожного з яких визначаються інтервали x_i .

Виходячи із приналежності кожного показника до одного з інтервалів, визначаються бінарні характеристики b_{ij} :

$$b_{ij} = \begin{cases} 0, & \text{якщо } x_i \notin [x_{i1}; x_{i2}); [x_{i2}; x_{i3}), \dots, [x_{i1}; x_{i(m-1)}), [x_{i1}; x_{im}], \\ 1, & \text{якщо } x_i \in [x_{i1}; x_{i2}); [x_{i2}; x_{i3}), \dots, [x_{i1}; x_{i(m-1)}), [x_{i1}; x_{im}]. \end{cases} \quad (5.3)$$

які формують вектор-рядок:

$$b_i = (b_{i1} \quad b_{i2} \quad \dots \quad b_{i(m-1)} \quad b_{im}). \quad (5.4)$$

Враховуючи, що у оцінюванні використовується n показників, із векторів бінарних характеристик яких формується матриця:

$$B = \begin{pmatrix} b_{11} & b_{12} & \dots & b_{1(m-1)} & b_{1m} \\ b_{21} & b_{22} & \dots & b_{2(m-1)} & b_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ b_{(n-1)1} & b_{(n-1)2} & \dots & b_{(n-1)(m-1)} & b_{(n-1)m} \\ b_{n1} & b_{n2} & \dots & b_{n(m-1)} & b_{nm} \end{pmatrix}, \quad (5.5)$$

де

B – матриця бінарних характеристик.

З метою узагальнення взаємозв'язку i -го показника з рівнем системного ризику фінансового сектору країни формується матриця-стовпець D , значення якої d_i визначаються як сума відповідних бінарних оцінок b_{ij} :

$$D = \begin{pmatrix} d_1 \\ d_2 \\ \dots \\ d_{n-1} \\ d_n \end{pmatrix}, \quad (5.6)$$

де

$$d_1 = b_{11} + b_{12} + \dots + b_{1(m-1)} + b_{1m}, \quad (5.7)$$

$$d_2 = b_{21} + b_{22} + \dots + b_{2(m-1)} + b_{2m}, \quad (5.8)$$

...

$$d_{(n-1)} = b_{(n-1)1} + b_{(n-1)2} + \dots + b_{(n-1)(m-1)} + b_{(n-1)m}, \quad (5.9)$$

$$d_n = b_{n1} + b_{n2} + \dots + b_{n(m-1)} + b_{nm}. \quad (5.10)$$

Зауважимо, що подібний підхід використання векторів бінарних характеристик для оцінювання рівня банківсько-страхової інтеграції в Україні було використано у роботі К. В. Багмет, присвяченій ролі банківсько-страхової інтеграції в забезпеченні розвитку фінансового сектору економіки [12, с. 125-127]. Враховуючи, що кожен з показників здійснює різний вплив на формування рівня системного ризику фінансового сектору країни доцільним є використання вагових коефіцієнтів w_i , які можуть бути визначені на основі методу головних компонент. Цей метод досить часто використовується для вирішення цієї наукової задачі. Так, Р. В. Волощук детально охарактеризував метод головних компонент як один із підходів до визначення ваг індексів, що характеризують складні економічні системи та використовуються в задачах оцінювання економічної або екологічної безпеки, а також визначив його переваги і недоліки порівняно із експертними та аналітичними методами визначення вагових коефіцієнтів [52]. Науковець визначив вагові коефіцієнти для показників оцінювання інвестиційної безпеки України методами попарних порівнянь, ранжування, безпосередньої оцінки та головних компонент та дійшов висновків щодо доцільності застосування саме останнього [52, с. 164]. Науковці Т. В. Жгун, О. В. Ліпатов, Д. Д. Лемешова використали метод головних компонент для визначення композитного індексу зміни якості системи на основі методу головних компонент з урахуванням наявності шуму в вимірюваних даних [87]. У роботі І. В. Ільїна та Д. О. Любовикової представлено методичний підхід щодо обчислення інтегрального індексу якості життя, що вимагало визначення переліку показників та їх вагових значень, для чого було застосовано метод головних компонент [109, с. 49-51].

Для визначення вагових коефіцієнтів скористаємося підходом Р. В. Волощука [52, с. 161]:

$$w_i = \frac{f_j \times |a_{ij}|}{\sum f_j \times |a_{ij}|}, \quad (5.11)$$

де

f_j – внесок j -ої компоненти в загальну дисперсію;

a_{ij} – факторні навантаження показників за компонентами.

Таким чином, рівень системного ризику країни SR може бути обчислений за формулою:

$$SR = \sqrt[n]{\frac{\sum_{i=1}^n d_i \times w_i}{\max \sum_{i=1}^n d_i \times w_i}} \times 100. \quad (5.12)$$

Знаменник $\max \sum_{i=1}^n d_i \times w_i$ може бути визначений, адже максимальне значення $\sum_{i=1}^n w_i$ складає 1, а b_{ij} як бінарна характеристика може дорівнювати 0 або 1. Максимальна величина d_i може бути визначена відповідно до формул (5.7)–(5.10): $m \times b_{ij} = m \times 1 = m$. Отже, $\max \sum_{i=1}^n d_i \times w_i = m$. Це дозволить отриманим значенням системного ризику бути в інтервалі від 0 до 100%. У підсумку формула для визначення рівня системного ризику є такою:

$$SR = \sqrt[n]{\frac{\sum_{i=1}^n d_i \times w_i}{m}} \times 100. \quad (5.13)$$

Системний ризик фінансового сектору є низьким, якщо $SR \in [0; 30)$, середнім – $SR \in [30; 50)$, підвищеним – $SR \in [50; 70)$, високим – $SR \in [70; 100]$.

Для оцінювання загальної тенденції системного ризику фінансового сектору можна скористатися методичним інструментарієм лінійного часового тренду:

$$\hat{P}_t = a + b \times t, \quad (5.14)$$

параметри якого визначаються за формулами:

$$a = \frac{\sum P_t}{n}, \quad (5.15)$$

$$b = \frac{\sum P_t t}{\sum t^2}, \quad (5.16)$$

де

\hat{P}_t – теоретичне значення ознаки;

t – часовий параметр;

P_t – емпіричне значення ознаки;

n – кількість рівнів часового ряду.

Показники, які були використані для оцінювання системного ризику фінансового сектору країни, наведено у табл. 5.3. У якості показників, що характеризують діяльність фінансових корпорацій, було обрано такі: міжнародні резерви в місяцях імпорту, співвідношення між недіючими кредитами та сукупними валовими кредитами, рівень валових виплат страхових компаній та волатильність індексу ПФТС. Функціонування нефінансових корпорацій, які варто враховувати при оцінюванні системного ризику фінансового сектору країни, відображають наступні показники: коефіцієнт фінансування середніх та великих підприємств та частка валютних кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих депозитними корпораціями. Вплив сектору загального державного управління на системний ризик проявляється через співвідношення боргу і ВВП та рівень дефіциту державного бюджету. Взаємодія домогосподарств та фінансового сектору у контексті формування системного ризику фінансового сектору може бути визначена на основі таких показників як частка сукупних споживчих витрат у загальних витратах, частка валютних кредитів у загальному обсязі кредитів,

наданих депозитними корпораціями, та темп приросту депозитів домогосподарств, залучених депозитними корпораціями, крім Національного банку України. Основними макроекономічними факторами, що дозволяють врахувати загальну фінансово-економічну ситуацію в Україні, на нашу думку, є індекс споживчих цін, приріст офіційного валютного курсу гривні до долара США та рівень безробіття населення у віці 15-70 років.

Таблиця 5.3 – Інформаційна база оцінювання системного ризику фінансового сектору країни

Позначення	Показник
Фінансові корпорації	
x_1	Міжнародні резерви в місяцях імпорту
x_2	Співвідношення між недіючими кредитами та сукупними валовими кредитами банків, %
x_3	Рівень валових виплат страхових компаній, %
x_4	Волатильність індексу ПФТС, %
Нефінансові корпорації	
x_5	Коефіцієнт фінансування середніх та великих підприємств, од.
x_6	Частка кредитів у валюті у кредитах нефінансових корпорацій, наданих депозитними корпораціями (крім Національного банку України), %
Домашні господарства	
x_7	Частка кредитів у валюті у кредитах домогосподарств, наданих депозитними корпораціями (крім Національного банку України), %
x_8	Темп приросту депозитів домогосподарств, залучених депозитними корпораціями (крім Національного банку України), %
Сектор загального державного управління	
x_9	Співвідношення державного і гарантованого боргу та ВВП, %
x_{10}	Співвідношення між доходами і видатками державного бюджету, % ВВП
Інший світ	
x_{11}	Сальдо рахунку поточних операцій платіжного балансу, млн дол. США
x_{12}	Сальдо фінансового рахунку платіжного балансу, млн дол. США
Макроекономічні фактори	
x_{13}	Індекс споживчих цін (останній місяць кварталу до останнього місяця кварталу попереднього року), %
x_{14}	Темп приросту офіційного валютного курсу (гривні до долара США), %
x_{15}	Рівень безробіття у віці 15-70 років, у % до економічно активного населення відповідної вікової групи

Джерело: розроблено автором

Враховуючи наявні дані, оцінювання системного ризику фінансового сектору України може бути здійснене на щорічній основі, починаючи з 2005 р. Вихідні дані для розрахунків наведено у табл. П.1–П.2 додатку П. Реалізація

методу головних компонент здійснювалася у програмному пакеті статистичного аналізу „STATISTICA 10”.

Число факторів традиційно визначають, виходячи із кількості власних чисел більше одиниці. На основі рис. П.1 додатку П можна стверджувати, що доцільно виділити п'ять компонент. За допомогою процедури „варімакс нормалізованих” визначаються фактори, що можуть бути найкраще інтерпретовані. Разом усі компоненти пояснюють 91,6% загальної варіації, що є свідченням високого ступеня факторизації. Якщо загальну дисперсію прийняти за 1 (рис. П.2 додатку П), то внесок кожної з п'яти компонент становитиме: $f_1 = 0,39$, $f_2 = 0,27$, $f_3 = 0,16$, $f_4 = 0,11$ та $f_5 = 0,07$. Отримані значення вагових коефіцієнтів наведено у табл. 5.4.

Таблиця 5.4 – Проміжні розрахунки визначення вагових коефіцієнтів

	$ a_{i1} $	$ a_{i2} $	$ a_{i3} $	$ a_{i4} $	$ a_{i5} $	$f_1 \times a_{i1}$	$f_2 \times a_{i2}$	$f_3 \times a_{i3}$	$f_4 \times a_{i4}$	$f_5 \times a_{i5}$	w_i
x_1		0,76					0,20				0,06
x_2			0,65					0,10			0,03
x_3			0,68					0,11			0,03
x_4		0,72					0,19				0,06
x_5	0,83					0,33					0,09
x_6	0,69					0,27					0,08
x_7		0,76					0,21				0,06
x_8			0,72					0,11			0,03
x_9	0,87					0,34					0,10
x_{10}		0,62					0,17				0,05
x_{11}		0,78					0,21				0,06
x_{12}	0,73					0,29					0,08
x_{13}	0,69					0,27					0,08
x_{14}	0,87					0,34					0,10
x_{15}	0,82					0,32					0,09
Разом	X	X	X	X	X			3,46			1,00

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246], НКЦПФР [6] та Державної служби статистики [338]

Діапазони значень обраних для оцінювання системного ризику показників були визначені для наступних його рівнів – низького, середнього, підвищеного, високого. В узагальненому вигляді обґрунтовані інтервали показників функціонування фінансових корпорацій, нефінансових корпорацій, сектору

загального державного управління, сектору домашніх господарств, сектору „інший світ” та макроекономічних умов наведено у табл. 5.5.

Таблиця 5.5 – Діапазони значень показників для розрахунку рівня системного ризику фінансового сектору країни

Показник	Інтервали значень показника відповідно до рівня системного ризику			
	Низький	Середній	Підвищений	Високий
x_1	$x_1 \geq 6$	$3 \leq x_1 < 6$	$2 \leq x_1 < 2$	$x_1 \leq 2$
x_2	$x_2 \leq 12$	$12 < x_2 \leq 25$	$25 < x_2 \leq 45$	$x_2 > 45$
x_3	$40 < x_3 \leq 60$	$60 < x_3 \leq 70,$ $30 < x_3 \leq 40$	$70 < x_3 \leq 90,$ $10 < x_3 \leq 30$	$x_3 > 90,$ $x_3 < 10$
x_4	$x_4 \leq 10$	$10 < x_4 \leq 20$	$20 < x_4 \leq 30$	$x_4 > 30$
x_5	$x_5 \leq 1,0$	$1,0 < x_5 \leq 1,5$	$1,5 < x_5 \leq 2,3$	$x_5 > 2,3$
x_6	$x_6 \leq 15$	$15 < x_6 \leq 30$	$30 < x_6 \leq 45$	$x_6 > 45$
x_7	$x_7 \leq 15$	$15 < x_7 \leq 30$	$30 < x_7 \leq 45$	$x_7 > 45$
x_8	$\begin{cases} x_8^t > 0 \\ x_8^t > x_8^{t-1} \end{cases}$	$\begin{cases} x_8^t > 0 \\ x_8^t \leq x_8^{t-1} \end{cases}$	$\begin{cases} x_8^t \leq 0 \\ x_8^t \geq x_8^{t-1} \end{cases}$	$\begin{cases} x_8^t \leq 0 \\ x_8^t \leq x_8^{t-1} \end{cases}$
x_9	$x_9 \leq 20$	$20 < x_9 \leq 40$	$40 < x_9 \leq 75$	$x_9 > 75$
x_{10}	$x_{10} \leq 3$	$3 < x_{10} \leq 7$	$7 < x_{10} \leq 10$	$x_{10} > 10$
x_{11}	$\begin{cases} x_{11}^t > 0 \\ x_{11}^t > x_{11}^{t-1} \end{cases}$	$\begin{cases} x_{11}^t > 0 \\ x_{11}^t \leq x_{11}^{t-1} \end{cases}$	$\begin{cases} x_{11}^t \leq 0 \\ x_{11}^t \geq x_{11}^{t-1} \end{cases}$	$\begin{cases} x_{11}^t \leq 0 \\ x_{11}^t \leq x_{11}^{t-1} \end{cases}$
x_{12}	$\begin{cases} x_{12}^t > 0 \\ x_{12}^t > x_{12}^{t-1} \end{cases}$	$\begin{cases} x_{12}^t > 0 \\ x_{12}^t \leq x_{12}^{t-1} \end{cases}$	$\begin{cases} x_{12}^t \leq 0 \\ x_{12}^t \geq x_{12}^{t-1} \end{cases}$	$\begin{cases} x_{12}^t \leq 0 \\ x_{12}^t \leq x_{12}^{t-1} \end{cases}$
x_{13}	$x_{13} \leq 110$	$110 < x_{13} \leq 120$	$120 < x_{13} \leq 140$	$x_{13} > 140$
x_{14}	$x_{14} \leq 10$	$10 < x_{14} \leq 20$	$20 < x_{14} \leq 40$	$x_{14} > 40$
x_{15}	$x_{15} \leq 7$	$7 < x_{15} \leq 15$	$15 < x_{15} \leq 25$	$x_{15} > 25$

Умовні позначки: t – звітний період, $(t-1)$ – період, що передував звітному

Джерело: розроблено автором

Одним із базових показників достатності міжнародних резервів є їх обсяг у місяцях імпорту [441, с. 263]. Традиційно вважається, що цей показник має бути не менше позначки в 3 місяці [272, с. 395; 27, с. 48-49]. Визначення бінарних характеристик може здійснюватися відповідно до діапазонів: більше 6 місяців – низький системний ризик, 3-6 місяців – середній системний ризик, 2-3 місяці – підвищений системний ризик, менше 2 місяців – високий.

Відповідно до даних МВФ, співвідношення між недіючими кредитами та сукупними валовими кредитами країнах Центральної та Східної Європи, що розвиваються, у 2010-2017 рр. в середньому складало 10,87%, у країнах СНД – 9,86%. У розвинених економіках середнє співвідношення між недіючими

кредитами та сукупними валовими кредитами у цьому ж періоді часу було суттєво нижчим – 6,77%, а у світі в цілому – 6,88%. Значення цього показника вище за 40% протягом 2010-2017 рр. спостерігалися, окрім України, у таких країнах як Афганістан, Кіпр, Сан Маріно та Греція [427]. Враховуючи, що рівень співвідношення між недіючими кредитами та сукупними валовими кредитами у 2017 р. є найвищим у світі, а орієнтовним максимальним його значенням є 50-55%, то здійснювати ранжування цього показника можна наступним чином: до 12% за низького рівня системного ризику, 12-25% за середнього рівня системного ризику, 25-45% за підвищеного рівня системного ризику та вище 45% за високого рівня системного ризику.

Рівень валових виплат страхових компаній розраховується як співвідношення між валовими страховими преміями та валовими страховими виплатами. Вважається, що цей показник має бути в межах 40-60% або 30-60%. Якщо ж ця відносна величина відчутно нижче, це означає, що страховик не дотримується платіжної дисципліни, а якщо рівень виплат суттєво вище за 60% – зростає ризик банкрутства страховиків у середньо- і довгостроковій перспективі [92; 65]. Для оцінювання системного ризику діапазони співвідношення валовими страховими преміями та валовими страховими виплатами страхових компаній, на нашу думку, мають бути такими: 40-60% для низького рівня системного ризику, 30-40% або 60-70% – для середнього рівня системного ризику, 10-30 або 70-90% – для підвищеного рівня системного ризику, менше 10% або більше 90% – для високого рівня системного ризику.

Волатильність відповідно до традиційного розуміння відображає рівень коливань вартості фінансового інструменту або індексу залежно від коливань ринку. Історична волатильність вимірюється на основі стандартного відхилення за певний проміжок часу. Враховуючи потребу визначення меж показників відповідно до рівня системного фінансового ризику, у роботі буде використано не стандартне відхилення, а квадратичний коефіцієнт варіації, який визначається як співвідношення між стандартним відхиленням та

середнім рівнем показника і у певному сенсі є критерієм типовості середньої. Якщо квадратичний коефіцієнт варіації менше або дорівнює 30-33%, сукупність є однорідною, а середня є типовою і надійною характеристикою сукупності, якщо ж коефіцієнт більше 30-33%, розподіл сукупності вважають неоднорідним [178, с. 101-102]. З позиції рівня системного ризику, враховуючи, що навіть незначні коливання фондових індексів впливають на фінансово-економічну ситуацію, визначимо такі діапазони квадратичного коефіцієнта варіації індексу ПФТС: до 10% системний ризик є низьким, 10-20% – середнім, 20-30% – підвищеним, більше 30% – високим.

З позиції системного фінансового ризику загрозу несе надмірне боргове навантаження на нефінансові корпорації, коли у структурі пасивів компаній починають переважати позикові кошти порівняно із власним капіталом. Сучасна практика фінансового менеджменту оцінює здатність компаній розраховуватися за борговими зобов'язаннями на основі співвідношення боргу та прибутку до вирахування витрат на виплату відсотків, податків, зносу та нарахованої амортизації (Debt-to-EBITDA ratio). Проте вітчизняна служба статистики не обчислює і не оприлюднює таких даних, у той час як для середніх та великих компаній на основі відкритих даних можливим є розрахунок коефіцієнту фінансування – співвідношення позикового та власного капіталу (Debt-to-Equity ratio). Традиційно вважається, що оптимальним є значення цього коефіцієнта на рівні 1. З огляду на це, коефіцієнт фінансування менше 1 свідчить про низький рівень системного ризику, 1,0–1,5 – про середній рівень системного ризику, 1,5–2,3 – про підвищений рівень системного ризику, більше 2,3 – про високий рівень системного ризику.

Протягом 2002-2017 рр. частка валютних кредитів у кредитах нефінансових корпорацій, наданих депозитними корпораціями (крім Національного банку України), досягала критично високих значень у 2008 і 2015 рр. – 51,6 і 57,0% відповідно [268]. Тож пропонуємо вважати 60%

максимально можливим значенням цього показника при визначенні його діапазонів для різних рівнів системного ризику: до 15% валютних кредитів означає низький системний ризик, 15-30% – середній системний ризик, 30-45% – підвищений системний ризик, більше 45% – високий системний ризик.

Темп приросту депозитів домогосподарств, залучених депозитними корпораціями (крім Національного банку України), свідчить про рівень довіри домогосподарств до банківської системи України. З огляду на це вектори бінарних характеристик пропонуємо визначати, виходячи із їх знаків і динаміки обсягу залучених депозитів: темп приросту, що більше нуля і збільшився порівняно із попереднім періодом, є ознакою низького системного ризику; темп приросту, що більше нуля, але зменшився, – середнього системного ризику; темп приросту, що менше нуля і утворилося після додатного темпу приросту у попередньому періоді або ж збільшилося, – підвищеного системного ризику, темп приросту, що менше нуля і зменшилося, – високого системного ризику.

Протягом 2006-2017 рр. частка валютних кредитів у кредитах домогосподарств, наданих депозитними корпораціями (крім Національного банку України), досягала критично високих значень у 2008-2009 рр. – 63,8-64,3% [268]. Тож пропонуємо межі частки валютних кредитів у кредитах домогосподарств для різних рівнів системного ризику визначити такі ж як і для частки валютних кредитів у кредитах нефінансових корпорацій: до 15% означає низький системний ризик, 15-30% – середній системний ризик, 30-45% – підвищений системний ризик, більше 45% – високий системний ризик.

Не дивлячись на те, що згідно з Маастрихтськими критеріями обсяг державного боргу не повинен перевищувати 60% ВВП [413], для ранжування обсягу боргу відповідно до рівнів системного ризику скористаємося діапазонами показника „debt-to-GDP ratio”, використаного у огляді „Історична база даних державного боргу” („A Historical Public Debt Database”) колективу у складі С. А. Аббас (S. A. Abbas), Н. Белхосін (N. Belhocine), А. Ель Генейні

(А. ElGanainy) і М. Хортон (М. Horton). У цьому дослідженні країни групувалися за такими діапазонами співвідношення між державним боргом і ВВП – менше 20%, 20-40%, 40-75%, більше 75% [396, с. 9-10]. Такі межі значень співвідношення між державним боргом країни та ВВП є свідченням відповідно низького, середнього, підвищеного та високого рівня системного ризику.

Згідно з Маастрихтськими критеріями дефіцит державного бюджету не повинен перевищувати 3% ВВП [413], але враховуючи, що бюджет може бути як дефіцитним, так і профіцитним, пропонуємо такі межі для співвідношення між доходами і видатками бюджету: профіцит бюджету або ж його дефіцит, менший за 3% ВВП, відповідає низькому системному ризику країни, дефіцит у обсягах 3-7% від ВВП – середньому, дефіцит 7-10% ВВП – підвищеному, дефіцит більше за 10% ВВП – високому. Таке ранжування узгоджується із існуючою ситуацією: в середньому у 2017 р. в країнах світу дефіцит бюджету складав -3,1% ВВП. Такі країни Афганістан, Алжир, Бахрейн, Бруней, Конго, Куба, Єгипет, Гамбія, Ірак, Кенія, Оман, та Венесуела мали бюджетний дефіцит, більший за 10%, що дозволяє вважати цю позначку нижньою межею високого системного ризику [406].

Для сальдо поточного і фінансового рахунку вектори бінарних характеристик пропонуємо визначати, виходячи із їх знаків і динаміки: додатне сальдо, що збільшилося порівняно із попереднім періодом, є ознакою низького системного ризику, додатне сальдо, що скоротилося, – середнього системного ризику, від'ємне сальдо, що утворилося після додатного або ж таке, що збільшилося, – підвищеного системного ризику, від'ємне сальдо, що зменшилося, – високого системного ризику.

Дослідження взаємозв'язку інфляції та економічного зростання призвели до отримання кардинально різних результатів. Так, М. Сарел (М. Sarel), вивчивши інфляцію у близько 90 країнах у 1970-1990 рр. прийшов до висновку, що оптимальним є рівень інфляції у 8% [485]. Науковці П. Ф. Крістофферсен (P. F. Christoffersen) та П. Дойл (P. Doyle), обстеживши

22 країни з перехідною економікою, прийшли до висновку, що оптимальною є інфляція в 13% річних [410]. М. С. Хан (M. S. Khan) та А. С. Сенхаджі (A. S. Senhadji) на основі даних про інфляцію у 140 країнах протягом 1960-1998 рр. довели, що у розвинених країнах інфляція має бути у межах 1-3%, а у країнах, що розвиваються, – 11-12% [452]. Російські науковці І. Є. Греков та В. Г. Садков на основі аналізу даних про інфляцію у 127 країнах за 1971-2003 рр. зробили висновок, що для країн з перехідною економікою допустимим рівнем з позиції соціально-економічного розвитку та непогіршення рівня життя є 13% річних, а критичним – 16%. Для країн, що розвиваються ці показники складають відповідно 10-12% [68, с. 11]. Протягом 2013-2017 рр. у світі середній рівень індексу споживчих цін складав 123,0%, у країнах Європи, що розвиваються, – 127,0%, у країнах СНД – 155,9% [446]. Тож, середні значення індексу споживчих цін відповідно до даних МВФ, можуть бути використані нами як максимальні для визначення діапазонів інфляції для різних рівнів системного ризику. Зауважимо, що Національний банк України планує, що споживча інфляція увійде в межі цільового діапазону в середині 2019 року та досягне його центральної точки, тобто середньострокової інфляційної цілі 5%, у 2020 році [101, с. 3]. Тож будемо вважати, що про низький рівень системного ризику свідчить річний індекс споживчих цін в межах 100-110%, про середній – 110-120%, підвищений – 120-140%, високий – більше 140%.

У 2011 р. представники Національного банку допустимою амплітудою коливань валютного курсу вважали 2-5% [80]. Проте девальвація гривні у 2009 і 2014 рр. наблизилася до 50%, а у 2015 р. – перевищила цю позначку [268]. Тож, враховуючи вагому валютну складову в інфляційних процесах в Україні, пропонуємо межі коливань валютного курсу для різних рівнів системного ризику визначити у взаємозв'язку із діапазонами індексу споживчих цін: до 10% на рік є ознакою низького системного ризику, 10-20% – середнього, 20-40% – підвищеного, більше 40% – високого.

Відповідно до даних МВФ, середній рівень безробіття у 2013-2017 рр. у

країнах Європи, що розвиваються, склав 14,93%, а у країнах СНД – 6,72% [446]. Результати обчислень В. А. Малюги та К. В. Панчук засвідчили, що протягом 1995-2004рр. природний рівень безробіття складає 9,6% [209]. О. Васильєв, провівши прогнозування безробіття в Україні, дійшов висновку, що природний рівень у 2000-2008 рр. складав 6,2%, у 2007-2008 рр. – 5,0-6,0%, у 2009 р. – 7,7% [39, с. 45-46]. Виходячи з того, що відповідно до даних МВФ максимальний рівень безробіття спостерігався у Косово у 2014 р. і складав 35,3% [446], визначимо наступні інтервали для рівня безробіття: 7% для низького рівня системного ризику, 7-15% – для середнього, 15-25% – для підвищеного, більше 25% – для високого.

Алгоритм визначення бінарних характеристик – формула (5.3) – передбачає, що вектори бінарних характеристик матимуть вигляд: для низького системного ризику – (1;0;0;0); для середнього системного ризику – (1;1;0;0); для підвищеного системного ризику – (1;1;1;0); для високого системного ризику – (1;1;1;1).

Як приклад, наведено розрахунки для 2017 р. Так, матриці (5.4) і (5.5) мають такий вигляд:

$$B_{IV_2017} = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 0 \end{pmatrix}, \quad D_{IV_2017} = \begin{pmatrix} 1+1+0+0 \\ 1+1+0+0 \\ 1+1+1+1 \\ 1+0+0+0 \\ 1+1+1+1 \\ 1+1+1+1 \\ 1+1+1+0 \\ 1+0+0+0 \\ 1+1+1+0 \\ 1+0+0+0 \\ 1+1+1+1 \\ 1+1+1+1 \\ 1+1+0+0 \\ 1+0+0+0 \\ 1+1+0+0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 \\ 2 \\ 4 \\ 1 \\ 4 \\ 4 \\ 3 \\ 1 \\ 3 \\ 1 \\ 4 \\ 4 \\ 2 \\ 1 \\ 2 \end{pmatrix}. \quad (5.17)$$

Рівень системного ризику фінансового сектору України у 2017 р. обчислюється таким чином:

$$\sum_{i=1}^n d_i \times w_i = 2 \times 0,06 + 2 \times 0,03 + 4 \times 0,03 + 1 \times 0,06 + 4 \times 0,09 + 4 \times 0,08 + 3 \times 0,06 + 1 \times 0,03 + 3 \times 0,10 + 1 \times 0,05 + 4 \times 0,06 + 4 \times 0,08 + 4 \times 0,08 + 1 \times 0,10 + 4 \times 0,09 = 2,61 \quad (5.18)$$

$$SR_{2017} = \frac{2,61}{4} \times 100 = 65,4 (\%). \quad (5.19)$$

Результати визначення рівня системного ризику фінансового сектору України за 2005-2016 рр. наведено на рис. 5.4.

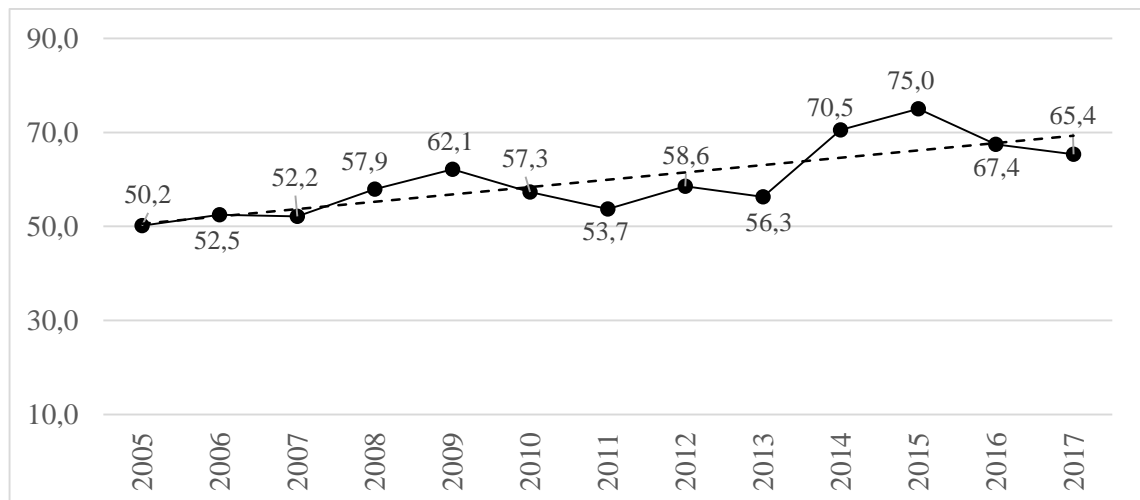

Рисунок 5.4 – Системний ризик фінансового сектору України у 2005-2017 рр., %

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246], НКЦПФР [6] та Державної служби статистики [338]

Параметри лінійного часового тренду системного ризику фінансового сектору України у 2005-2017 рр. (табл. 5.6) є такими:

$$a = \frac{779,2}{12} = 64,9, \quad (5.20)$$

$$b = \frac{284,4}{182} = 1,6, \quad (5.21)$$

що дозволяє записати рівняння часового тренду як $\hat{P}_t = 59,9 + 1,6t$. Це означає, що в середньому рівень системного ризику України в період з 2005 р. по 2017 р. складав 59,9% і мав висхідний тренд, щорічно зростаючи в середньому на 1,6 в. п.

Таблиця 5.6 – Проміжні розрахунки визначення параметрів часового тренду рівня системного ризику фінансового сектору країни

Рік	P_t	t	t^2	$P_t \times t$	\hat{P}_t
2005	50,2	-6	36	-301,0	50,5
2006	52,5	-5	25	-262,5	52,1
2007	52,2	-4	16	-208,7	53,7
2008	57,9	-3	9	-173,7	55,2
2009	62,1	-2	4	-124,3	56,8
2010	57,3	-1	1	-57,3	58,4
2011	53,7	0	0	0,0	59,9
2012	58,6	1	1	58,6	61,5
2013	56,3	2	4	112,6	63,1
2014	70,5	3	9	211,5	64,6
2015	75,0	4	16	300,2	66,2
2016	67,4	5	25	337,2	67,8
2017	65,4	6	36	392,2	69,3
	779,2	0	182	284,8	779,2

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246], НКЦПФР [6] та Державної служби статистики [338]

Інтерпретація отриманих результатів засвідчила, що протягом 2005-2013 рр. системний ризик був середнім. Хоча його динаміка не є однозначною: протягом 2005-2009 рр. мало місце підвищення рівня в середньому на 3 в. п. щороку, у 2009 р. спостерігався один із максимальних рівнів системного ризику – понад 60%. У 2009-2011 рр. спостерігалось зниження системного ризику до майже нижньої межі діапазону підвищеного системного ризику в 50%. У 2012 р. системний ризик збільшився до 58,6%, проте вже в наступному році знизився до 56,3%. Період 2014-2015 рр. характеризується найвищими темпами зростання системного ризику – близько 9,5 в. п. щороку. У цей період рівень системного ризику фінансового сектору України може бути ідентифікований як підвищений. Не дивлячись на те, що у 2016-2017 рр. рівень

системного ризику дещо знизився і повернувся до діапазону середніх значень – до 65-68%, проте його значення були розташовані впритул до верхньої межі діапазону підвищеного системного ризику в 70%.

5.3. Вивчення взаємозв'язків між фінансовою стійкістю та фінансовим і соціально-економічним розвитком країн

Поряд із такою характеристикою фінансового сектору як стійкість важливим аспектом функціонування фінансового сектору є його розвиток, що у підсумку забезпечує його позитивний вплив на економічне зростання країни. З одного боку, фінансова стійкість пов'язана із обмеженням ризиків – кредитного, інвестиційного, валютного, процентного тощо, та формуванням збільшених обсягів власного капіталу, що відповідають цим ризикам. З іншого, діяльність фінансових посередників ґрунтується на тому, що приймати на себе фінансові ризики та прагненні якомога меншої іммобілізації капіталу. Можна припустити, що обмежуючи діяльність фінансових посередників, ми обмежуємо їхній фінансовий розвиток, а відтак і розвиток фінансового ринку. Це, у свою чергу, може стримувати економічне зростання країн, яке останнім часом і так не є стрімким і важко досягається. Отже, трансформуючи наглядову практику та вимоги до фінансових посередників, органи фінансового нагляду знаходяться у постійному пошуку балансу між фінансовою стійкістю та фінансовим розвитком, співставляючи негативний ефект від уповільнення розвитку фінансового ринку та можливого зниження ВВП у результаті підвищення фінансової стійкості та збитки від фінансових криз, які неминуче настають, якщо не забезпечується стійкість фінансового сектора.

Дослідження і систематизація науково-методичних підходів щодо визначення сутності поняття „фінансовий розвиток” засвідчили відсутність єдиного підходу щодо його змісту. У більшості наукових праць поняття

„фінансовий розвиток” розглядається як удосконалення функцій фінансової системи або розвиток фінансових інституцій. У багатьох дослідженнях фінансовий розвиток зводиться лише до окремих кількісних показників, що характеризують розмір фінансових активів банківського сектору чи фондового ринку, при цьому увага не звертається на стійкість фінансового сектора, що не відповідає теоретичному підґрунтю розуміння фінансового розвитку. Тому існує потреба у цілісному і комплексному формуванні науково-методичного підходу щодо оцінювання взаємозв'язку фінансового розвитку країни і стійкості фінансового сектора.

Необхідно зазначити, що в сучасній економічній літературі поняття „фінансовий розвиток” досить часто ототожнюється з поняттям „розвиток фінансового сектора”. Одним із перших, хто звернув свою увагу на дослідження даного поняття був Р. Левайн, на думку якого, фінансовий розвиток відбувається лише тоді, коли фінансові інструменти, ринки і посередники починають краще виконувати свої функції, а саме відбувається удосконалення в продукуванні попередньої інформації про можливі інвестиції, моніторингу інвестицій і забезпеченні корпоративного управління, торгівлі, диверсифікації та управління ризиками, мобілізації і розподілі заощаджень, обміні та торгівлі товарами і послугами. Кожна з цих функцій може здійснювати вплив на збільшення заощаджень та прийняття інвестиційних рішень і таким чином сприяти економічному зростанню [456, с. 5-6]. Такої ж думки дотримуються і колектив науковців М. Чінак, Е. Феєн, Е. Дермірук-Кунт та Р. Левайн, які в основу фінансового розвитку покладають покращення здійснення функцій фінансового сектора. При чому, вони вважають, що оцінка рівня розвитку фінансового сектора повинна базуватися на вимірі чотирьох його характеристик: розміру (глибини) – загальної кількості послуг, що надається фінансовими установами; доступу – широти використання окремих фінансових послуг та інструментів, ефективності та стійкості [411, с. 3].

Вичерпно тлумачення поняття „фінансовий розвиток” представлено у доповіді з фінансового розвитку (Financial Development report), яка розроблена

Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum, WEF) [491]. Відповідно до цього документу фінансовий розвиток – це сукупність факторів, економічної політики та системи правових інституцій, які сприяють ефективнішому фінансовому посередництву, більш глибокому та широкому доступу до капіталу та фінансових послуг. Наведене трактування є дещо неповним із позиції динамічності, оскільки власне поняття „розвиток” – це процес, для якого характерна динаміка, перехід від одного якісного рівня до іншого, що супроводжується якісними, кількісними і структурними змінами.

Відтак, нами пропонується під фінансовим розвитком розуміти комплексну динамічну характеристику функціонування фінансового сектора, яка формується під впливом факторів фінансово-економічної політики та функціонування фінансового ринку і сприяє підвищенню ефективності фінансового посередництва та доступності капіталу і фінансових послуг для основних економічних суб'єктів.

У цьому контексті слід зауважити, що протягом останніх двох десятиліть з'явилася низка наукових праць та економетричних досліджень, у яких вивчається взаємозв'язок між фінансовим розвитком країн і темпами їх економічного зростання, з одного боку, і стійкістю фінансового сектора, з іншого.

У дослідженні WEF, підготовленому спільно з О. Вайманом йдеться про необхідність балансу між фінансовою стабільністю, інноваціями та економічним розвитком. У дослідженні наголошується на виникненні поряд із добре відомими джерелами системного ризику у фінансовому секторі, до яких відносять кредитні бульбашки, невідповідність строків, функціонування галузей, волатильність фінансових ринків, нових джерел – кіберризиків, розвиток критичної інфраструктури та залежність елементів інфраструктури один від одного. Також автори наголошують, що очікувані зміни, пов'язані із інноваціями, нададуть суттєвих переваг фінансовому сектору, проте потребують узгоджених дій в плані їх підвищення доступності та здешевлення вартості фінансових послуг, покращення ризик-менеджменту, стандартизації діяльності fintech-компаній, що більш активно створюють додану

вартість [400, с. 8-10].

М. Д. Бордо і К. М. Мейснер провели дослідження, намагаючись відповісти на запитання „Чому деякі країни вчилися досягати фінансової стійкості, а інші – ні?“. Автори дослідити ключові детермінанти та основні політичні реакції на банківську, валютну та боргові кризи між 1880 і по теперішній час у таких країнах як США, Канада, Бразилія та Аргентина. Також автори проаналізували співвідношення грошової маси та ВВП для таких груп країн як лідери (leaders), ті, що роблять висновки (learners), та ті, що не роблять висновки (non-learners). У результаті досліджень автори дійшли висновку, що країни, що досягали фінансової стійкості, мали верховенство права, демократію, політичну стабільність та інші інституційні особливості, висвітлені в літературі порівняльного розвитку [465].

Р. М. Алмарзоджі, С. Б. Нейшер, А. Котак провели дослідження, намагаючись з'ясувати, що ж має значення для фінансового розвитку і стійкості. Автори визначили заходи, які дозволяють впливати на такі аспекти розвитку фінансових установ як глибина, ефективність та стійкість. Також науковці, спираючись на теорію меж фінансових можливостей (financial possibility frontier), визначили розрив між фактичним та передбаченим рівнями фінансового розвитку. У процесі розрахунків автори дійшли висновків, що на фінансовий розвиток мають вплив рівень інфляції, рівень відкритості економіки країни, якість ризик-менеджменту та банківські кризи [398].

Метою наукового дослідження науковців Дж. Кріла, П. Хуберта і Ф. Лабонданса було встановлення зв'язку між економічними показниками, фінансовою глибиною та фінансовою стабільністю в Європейському Союзі у 1998-2011 р. Автори наголошують, що традиційне бачення – фінансова глибина позитивно впливає на економічну ефективність (компоненти агрегованого споживання, інвестицій або наявного доходу) – не підтверджується для європейських країн. Використовуючи різні вимірники фінансової нестабільності (інституційний індекс, мікроекономічні показники та власний статистичний індекс, отриманий на основі аналізу головних компонент), вони виявили, що фінансова нестабільність негативно впливає на

економічне зростання [415].

Е. Батуо, К. Мламбо та С. А. Асонгу провели ґрунтовне дослідження взаємозв'язків між фінансовим розвитком, фінансовою нестабільністю, фінансовою лібералізацією та економічним зростанням у країнах Африки. На основі розрахунків науковці дійшли висновків, що фінансовий розвиток та фінансова лібералізацію сприяють фінансовій нестабільності, а економічне зростання знижують фінансову нестабільність, і величина такого зниження є більшою в періоди, що передують фінансовій лібералізацію, ніж у періоди після лібералізації [404].

С. Карбо-Валверде та Л. П. Санчес у виданні, присвяченому кризі, ризику та стійкості фінансових ринків, дослідити взаємозв'язки між розвитком фінансового сектору країни та її темпами економічного зростання, що дозволило визначити канали впливу фінансової нестабільності на взаємозв'язок між розвитком фінансового сектору країни та її економічним зростанням [408].

Удосконалення пруденційного фінансового нагляду вимагає оцінювання та моніторингу міцності та вразливості фінансового сектору на макроекономічному рівні, для чого МВФ розробив систему індикаторів фінансової стійкості. За визначенням Міжнародного валютного фонду, вони являють собою індикатори поточного фінансового здоров'я та міцності фінансових установ країни та їх контрагентів – корпорацій та домогосподарств. Вони включають як агреговану інформацію щодо характеристики діяльності окремих установ, так і індикатори, що характеризують ринки, на яких функціонують фінансові установи [130].

Набір індикаторів фінансової стійкості включає показники, які характеризують рівень розвитку інших фінансових корпорацій, нефінансових корпорацій, домогосподарств, ринку цінних паперів та ринку нерухомості (табл. 5.7).

Таблиця 5.7 – Індикатори фінансової стійкості для різних інституційних секторів та ринків

Ключові індикатори фінансової стійкості депозитних установ	
I01	Співвідношення регулятивного капіталу та активів, зважених за ризиком
I02	Співвідношення регулятивного капіталу I рівня та активів, зважених за ризиком
I03	Співвідношення власного капіталу I рівня та активів, зважених за ризиком
I04	Частка капіталу в активах
I05	Частка недіючих кредитів за вирахуванням резервів у загальній сумі капіталу
I06	Частка недіючих кредитів у загальній сумі кредитів
I07	Резерви під недіючих позики
I08	Розподіл кредитів за секторами, частка у загальній сумі кредитів
I09	Рентабельність активів
I10	Рентабельність власного капіталу
I11	Частка процентна маржа у валовому доході
I12	Частка непроцентних витрат у валовому доході
I13	Частка ліквідних активів у загальній сумі активів
I14	Співвідношення ліквідних активів та короткострокових зобов'язань
I15	Співвідношення доступного стабільного фінансування та необхідного стабільного фінансування
I16	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті та капіталу
Додаткові індикатори ринку нерухомості	
I17	Співвідношення регулятивного капіталу та активів, зважених за ризиком
Додаткові індикатори фінансової стійкості депозитних установ	
I18	Співвідношення великих ризиків та капіталу
I19	Географічний розподіл кредитів за секторами, частка у загальній сумі кредитів
I20	Співвідношення валової позиції фінансових деривативів у активах та капіталу
I21	Співвідношення валової позиції фінансових деривативів у зобов'язаннях та капіталу
I22	Частка доходу від операцій купівлі-продажу фінансових інструментів у валовому доході
I23	Частка витрат на персонал у непроцентних витратах
I24	Спред між процентними ставками кредитування та депозитними ставками
I25	Спред між найвищим та найнижчими міжбанківськими ставками
I26	Співвідношення депозитів клієнтів (окрім міжбанківських) та загальної суми кредитів
I27	Частка кредитів у іноземній валюті у загальній сумі кредитів
I28	Частка зобов'язань у іноземній валюті у загальній сумі зобов'язань
I29	Темп зростання кредитів приватному сектору
Індикатори фінансової стійкості інших фінансових корпорацій	
I30	Частка активів у загальних активах фінансової системи
I31	Співвідношення активів та ВВП
Індикатори фінансової стійкості фондів на грошовому ринку	
I32	Розподіл інвестицій за секторами, частка у загальній сумі інвестицій
I33	Розподіл строків інвестицій, частка у загальній сумі інвестицій
Індикатори фінансової стійкості страхових компаній	
I34	Співвідношення акціонерного капіталу та інвестиційних активів
I35	Співвідношення отриманих премій за мінусом премій, що передаються первинними страховиками, до загального обсягу отриманих премій
I36	Рентабельність активів
I37	Рентабельність власного капіталу
Індикатори фінансової стійкості пенсійних фондів	
I37	Співвідношення ліквідних активів та прогнозованих пенсійних виплат наступного року
I39	Рентабельність активів
Індикатори фінансової стійкості нефінансових корпорацій	
I40	Співвідношення позикового та власного капіталу
I41	Рентабельність активів
I42	Рентабельність власного капіталу
I43	Співвідношення доходу та витрат із обслуговування боргу та його погашення
I44	Співвідношення доходу та процентних витрат
I45	Частка ліквідних активів у загальній сумі активів Кількість справ про банкрутство
I46	Співвідношення позикового капіталу та ВВП
Індикатори фінансової стійкості домогосподарств	
I47	Співвідношення боргу домогосподарств та ВВП
I48	Співвідношення платежів домогосподарств з обслуговування боргу та його погашення та доходу
I49	Співвідношення бору домогосподарств та наявного доходу домогосподарств
Індикатори фінансової стійкості ринку нерухомості	
I50	Динаміка цін на комерційну нерухомість
I51	Частка кредитів на житлову нерухомість у загальній сумі кредитів
I52	Частка кредитів на комерційну нерухомість у загальній сумі кредитів

Джерело: [428; 468]

У результаті проведеного детального аналізу системи індикаторів фінансової стійкості, розробленої МВФ, та досвіду її практичного використання багатьма країнами світу, можна стверджувати, що її перевагами є розрахунок показників на щоквартальній та щорічній основі, врахування особливостей функціонування не тільки фінансового сектора, а й нефінансових корпорацій, домашніх господарств і ринку нерухомості, використання індикаторів фінансової стійкості в стрес-тестах та макропруденційному аналізі. До недоліків слід віднести дублювання одних показників іншими, складність формулювання висновків через різновекторну зміну різних індикаторів, відсутність нормативних значень індикаторів, відсутність розрахунків деяких індикаторів у різних країнах.

Відбір країн та індикаторів нами було здійснено, виходячи із наявної статистичної бази МВФ. Для комплексного оцінювання фінансової стійкості нами було відібрано 10 розвинених (high income) країн – Австрія, Велика Британія, Гонконг, Данія, Італія, Канада, Німеччина, Польща, США і Швейцарія, та 9 країн, що розвиваються (upper middle income, lower middle income), – Грузія, Індія, Індонезія, Казахстан, Південна Африка, Російська Федерація, Румунія, Туреччина і Україна.

Для проведення узагальнюючої оцінки фінансової стійкості країн у 2011-2017 рр. було використано такі індикатори:

- I01 співвідношення регулятивного капіталу та активів, зважених за ризиком;
- I02 співвідношення регулятивного капіталу I рівня та активів, зважених за ризиком;
- I04 частка капіталу в активах;
- I05 частка недіючих кредитів за вирахуванням резервів у загальній сумі капіталу;
- I06 частка недіючих кредитів у загальній сумі кредитів;
- I08 розподіл кредитів за секторами, частка у загальній сумі кредитів
- I09 рентабельність активів;

- I10 рентабельність власного капіталу;
- I11 частка процентна маржа у валовому доході;
- I12 частка непроцентних витрат у валовому доході;
- I13 частка ліквідних активів у загальній сумі активів;
- I14 співвідношення ліквідних активів та короткострокових зобов'язань;
- I23 частка витрат на персонал у непроцентних витратах;
- I26 співвідношення депозитів клієнтів (окрім міжбанківських) та загальної суми кредитів;
- I27 частка кредитів у іноземній валюті у загальній сумі кредитів;
- I28 частка зобов'язань у іноземній валюті у загальній сумі зобов'язань;
- I51 частка кредитів на житлову нерухомість у загальній сумі кредитів.

Отже, для кожної країни отримаємо сформовану матрицю вихідних даних, у якій кожен індикатор фінансової стійкості $FSI_i (i = \overline{1,17})$ у певний момент часу $t (t = \overline{1, T})$ набуває значення fsi_{it} . Якщо щодо індикатора фінансової стійкості відсутні дані, використовується останнє доступне значення.

Стандартизацію показників проведемо так, щоб у результаті отримані значення знаходилися в діапазоні $[0;1]$. З урахуванням досягнення фінансової стійкості як мети фінансового нагляду та аналітичної сутності індикаторів фінансової стійкості, стандартизація індикаторів I01, I02, I04, I09, I10, I11, I13, I14, I26 здійснюється за такою за формулою:

$$fsi_{stand_t} = \frac{fsi_{it} - \min_{i=1+n} \{fsi_i\}}{\max_{i=1+n} \{fsi_i\} - \min_{i=1+n} \{fsi_i\}}, \quad (5.22)$$

а індикаторів I05, I06, I08, I12, I23, I27, I28, I51 – за такою:

$$fsi_{stand_t} = \frac{\max_{i=1+n} \{fsi_i\} - fsi_{it}}{\max_{i=1+n} \{fsi_i\} - \min_{i=1+n} \{fsi_i\}}. \quad (5.23)$$

Комплексний індикатор фінансової стійкості країни визначимо таким чином:

$$FS_i = \frac{\sum fsi_{stand_q}}{\max \sum fsi_{stand_q}}. \quad (5.24)$$

Враховуючи, що найбільше значення стандартизованих величин fsi_{stand_q} дорівнює 1, тож значення $\max \sum fsi_{stand_q}$ обумовлене кількістю індикаторів фінансової стійкості, використаних в оцінюванні. Тож, у нашому випадку $\max \sum fsi_{stand_q} = 17$. Такий підхід до обчислення комплексного індикатора фінансової стійкості країни забезпечує приналежність його значень до діапазону від 0 до 1, що дасть змогу якісно визначити рівень стійкості у фінансовому секторі.

Слід зазначити, що WEF щорічно, починаючи з 2008 р., публікує Global Competitiveness Report, в якому представляє індекс глобальної конкурентоспроможності для понад 130 країн. Варто зауважити, що при його розрахунках спеціалісти WEF враховують оцінювання базових вимог, підсилювачів ефективності та інновацій (рис. 5.5).

В індексі глобальної конкурентоспроможності опора 8 „Розвиток фінансового ринку” займає 17%. Розвиток фінансового ринку є комплексним показником, який охоплює наявність фінансових послуг, доступність фінансових послуг, фінансування через внутрішній ринок капіталу, простота доступу до кредитних ресурсів, наявність венчурного капіталу, стійкість банківських установ, регулювання фондових бірж, індекс прав. Для кожної країни за опорою 8 „Розвиток фінансового ринку” визначається значення категорії та ранг в загальному рейтингу. Максимальне значення категорій індексу глобальної конкурентоспроможності та самого індексу варіюється від 1 до 7 [492].

З метою поєднання оцінювання і відстеження взаємозв'язків між стійкістю фінансового сектора і фінансовим розвитком країни нами пропонується застосувати матричний підхід. В основі запропонованого підходу лежить побудова матриці „фінансовий розвиток – фінансова

стійкість” (Financial Development – Financial Soundness, FD – FS), що дозволить поєднувати ці найважливіші характеристики функціонування фінансового сектора країни і проводити оцінювання взаємозв’язків між рівнем фінансової стійкості і фінансового розвитку країн. На рис. 5.6 представлено макет запропонованої матриці FD – FS, яка дозволяє розподілити країни залежно від значень комплексного індикатора фінансової стійкості (FS) та опори 8 „Розвиток фінансового ринку” індексу глобальної конкурентоспроможності (FD). Як видно з рисунку, країна може попадати в один із дев’яти секторів матриці, які варто об’єднати у кластери

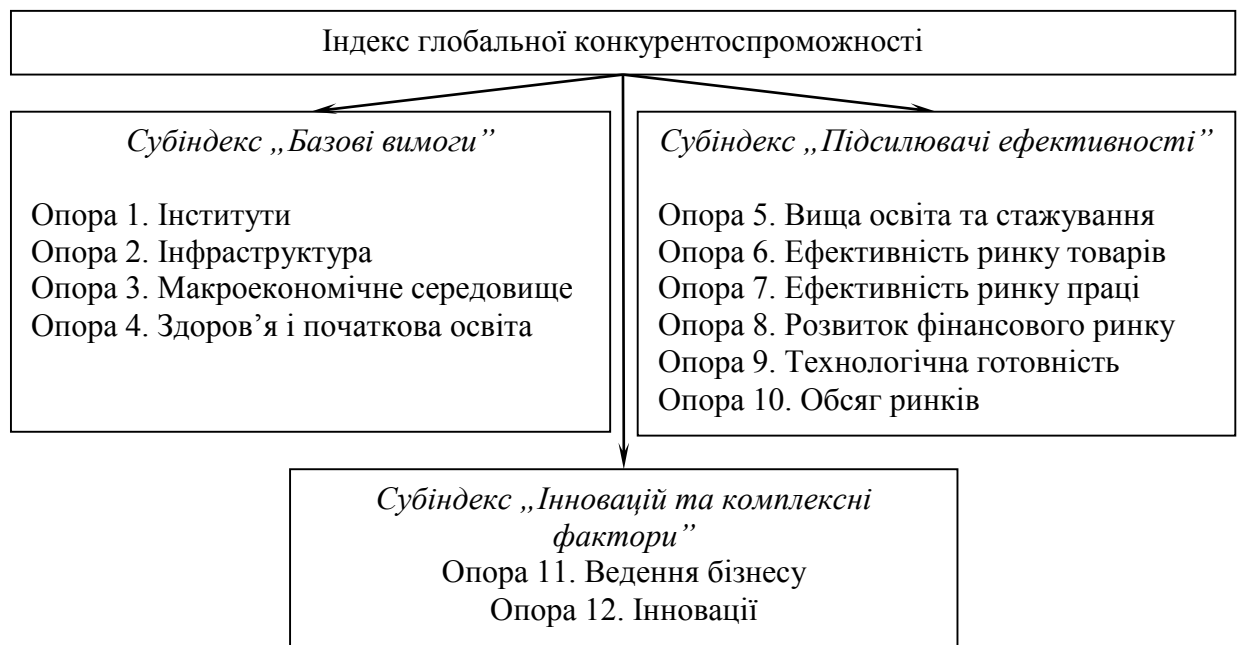

Рисунок 5.5 – Категорії Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму

Джерело: [492]

Кластери різняться між собою між собою та характеризуються наступними параметрами:

- кластер I – до нього належать країни, що мають високий рівень фінансової стійкості і фінансового розвитку ($FS \uparrow FD \uparrow$);
- кластер II об’єднує країни із середнім рівнем фінансової стійкості й високим фінансовим розвитком ($FS \leftrightarrow FD \uparrow$) та високим рівнем

- фінансової стійкості й середнім фінансовим розвитком ($FS \uparrow FD \leftrightarrow$);
- кластер III – до нього відносяться країни, у яких спостерігається середній рівень і фінансового розвитку, і фінансової стійкості ($FS \leftrightarrow FD \leftrightarrow$);
 - кластер IV – попадання країни в цей кластер означає, що одна із характеристик фінансового сектору має високий рівень, а інша – низький ($FS \downarrow FD \uparrow, FS \uparrow FD \downarrow$);
 - кластер V – об'єднує країни, у яких одна із характеристик фінансового сектору має середній рівень, а інша – низький ($FS \downarrow FD \leftrightarrow, FS \leftrightarrow FD \downarrow$);
 - кластер VI – до нього належать країни, які характеризуються низьким рівнем фінансової стійкості і фінансового розвитку ($FS \downarrow FD \downarrow$).

FD

<i>IV</i> $FS \downarrow FD \uparrow$	<i>II</i> $FS^- FD \uparrow$	<i>I</i> $FS \uparrow FD \uparrow$
<i>V</i> $FS \downarrow FD^-$	<i>III</i> $FS^- FD^-$	<i>II</i> $FS \uparrow FD^-$
<i>VI</i> $FS \downarrow FD \downarrow$	<i>V</i> $FS^- FD \downarrow$	<i>IV</i> $FS \uparrow FD \downarrow$

FS

Рисунок 5.6 – Матриця FD – FS

Джерело: розроблено автором

До питань, які потребують подальшого вирішення, належить дослідження взаємозв'язку між фінансовою стійкістю та соціально-економічним розвитком у розрізі груп країн. Методика дослідження впливу стійкості фінансового сектору на показники соціально-економічного розвитку, з урахуванням того, що фінансова стійкість є якісною ознакою, повинна базуватися на використанні непараметричних методів дослідження. При цьому слід враховувати вимоги, що мають бути дотримані при вирішенні цього наукового завдання:

- необхідність забезпечення співставності досліджуваних даних та єдності інформаційної бази, задля чого усі показники отримано із статистичної бази даних Міжнародного валютного фонду;
- всебічна ілюстрація соціально-економічного розвитку країн – для цього слід використати як абсолютні (ВВП, грошова маса, золотовалютні резерви, кредити МВФ (тільки для країн, що розвиваються), високотехнологічний експорт, прямі іноземні інвестиції (чистий потік грошових коштів), кредити фінансового сектора резидентам), так і відносні показники (процентна ставка за депозитами, реальна процентна ставка за кредитами, індекс споживчих цін, рівень безробіття);
- застосування простих і однозначних в інтерпретації непараметричних методів встановлення взаємозв'язку між ознаками, зокрема коефіцієнта Фехнера та коефіцієнта рангової кореляції Спірмена.

Коефіцієнт Фехнера (Fechner Signs Correlation Coefficient), який дозволяє оцінювати тісноту взаємозв'язку та його напрямок, обчислюється за формулою:

$$F = \frac{N^+ - N^-}{N^+ + N^-}, \quad (5.25)$$

де

F – коефіцієнт Фехнера;

N^+ – число співпадінь знаків відхилень від середньої;

N^- – число неспівпадінь знаків відхилень від середньої.

Позначимо вищенаведені абсолютні і відносні показники соціально-економічного розвитку країн як se_i . Якщо виконується нерівність

$$se_i \geq \overline{se} \quad (5.26)$$

або

$$FS_i \geq \overline{FS}, \quad (5.27)$$

то значенню присвоюється знак „+”, в протилежному випадку – знак „-”. У тому випадку, коли по обох показниках знаки однакові, має місце їх співпадіння, а коли вони різні – неспівпадіння.

Оцінювання статистичної істотності коефіцієнта Фехнера здійснюють на основі критерія Стьюдента:

$$t_F = F \sqrt{\frac{n-2}{1-F^2}}. \quad (5.28)$$

Порівняння t_F із табличним значенням $t_{табл}(n-m-1; \alpha)$ дозволяє визначити значущість ($t_F > t_{табл}$) або незначущість ($t_F < t_{табл}$) коефіцієнта Фехнера. На основі значень коефіцієнта Фехнера, які знаходяться в інтервалі $[-1; 1]$, визначають силу і напрям взаємозв'язку між фінансовою стійкістю і соціально-економічним розвитком країн, що розвиваються, і розвинених країн. Сила взаємозв'язку оцінюється за наступним алгоритмом: якщо $|F| \rightarrow 0$, то взаємозв'язок є слабким, якщо ж $|F| \rightarrow 1$ – тісним. Напрямок взаємозв'язку між фінансовою стійкістю і соціально-економічним розвитком ідентифікується як прямий, якщо $F > 0$, або ж як обернений, якщо ж $F < 0$.

Вважається, що у порівнянні з коефіцієнтом Фехнера коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (Spearman's Rank-Order Correlation) дає більш точні значення і обчислюється за формулою:

$$\rho = 1 - \frac{6 \sum d_i^2}{n(n^2 - 1)}, \quad (5.29)$$

де

ρ – коефіцієнт Спірмена;

d_i – різниця рангів факторної і результативної ознак;

n – кількість пар рангів.

Проте, як показують статистичні розрахунки, коефіцієнти Фехнера і

Спірмена в основному узгоджуються і у частині напряму зв'язку співпадають в інтерпретації. Для оцінювання статистичної істотності коефіцієнта рангової кореляції Спірмена знаходять критичну точку $t_{\rho \text{ табл.}} \left(n - m - 1; \frac{\alpha}{2} \right)$, на основі якої для заданої ймовірності із ступенями свободи $df = n - 2$, розраховують критичне значення t_{ρ} за формулою:

$$t_{\rho} = t_{\rho \text{ табл.}} \sqrt{\frac{1 - \rho^2}{n - 2}}. \quad (5.30)$$

Якщо $|\rho| < t_{\rho}$, то коефіцієнт Спірмена є статистично незначущим, а якщо $|\rho| > t_{\rho}$, то коефіцієнт є значущим. За результатами розрахунків коефіцієнта рангової кореляції Спірмена проводять аналіз сили і напряму взаємозв'язку між фінансовою стійкістю і соціально-економічним розвитком країн, що розвиваються, і розвинених країн. Значення коефіцієнта рангової кореляції Спірмена знаходяться в інтервалі $[-1; 1]$. Так, якщо $|\rho| \rightarrow 0,3$, то взаємозв'язок практично відсутній, якщо ж $|\rho| \rightarrow 1$, то він є тісним і сильним. Якщо $\rho > 0$, то взаємозв'язок є прямим, якщо ж $\rho < 0$, то він є оберненим.

Оцінювання тісноти взаємозв'язку між фінансовою стійкістю і соціально-економічним розвитком країн, що розвиваються, і розвинених країн на основі значень коефіцієнтів Фехнера та Спірмена здійснюється за шкалою Чеддока (табл. 5.8).

Вихідні дані та результати розрахунків комплексного індексу фінансової стійкості 19 країн на основі значень 17 індикаторів фінансової стійкості за 2011-2017 рр., а також значення опори 8 „Розвиток фінансового ринку” наведено у додатку Р.

Для аналітичної інтерпретації фінансового розвитку та фінансової стійкості країн було визначено інтервали, виходячи із їх емпіричних значень. Так, виходячи із значень опори 8 „Розвиток фінансового ринку” індексу глобальної

конкурентоспроможності нами було визначено рівні фінансового розвитку та відповідні їм інтервали значень опори: фінансовий розвиток нижче середнього, якщо $FD < 3,5$; середній фінансовий розвиток, якщо $3,5 \leq FD < 5,0$, фінансовий розвиток вище середнього за умови $FD \geq 5$. Також для значень комплексного індикатора фінансової стійкості нами було визначено рівні стійкості фінансового сектора та відповідні їм інтервали індикатора: фінансова стійкість нижче середньої, якщо $FS < 0,4$; середня фінансова стійкість, якщо $0,4 \leq FS < 0,6$, фінансова стійкість вище середньої за умови $FS \geq 0,6$.

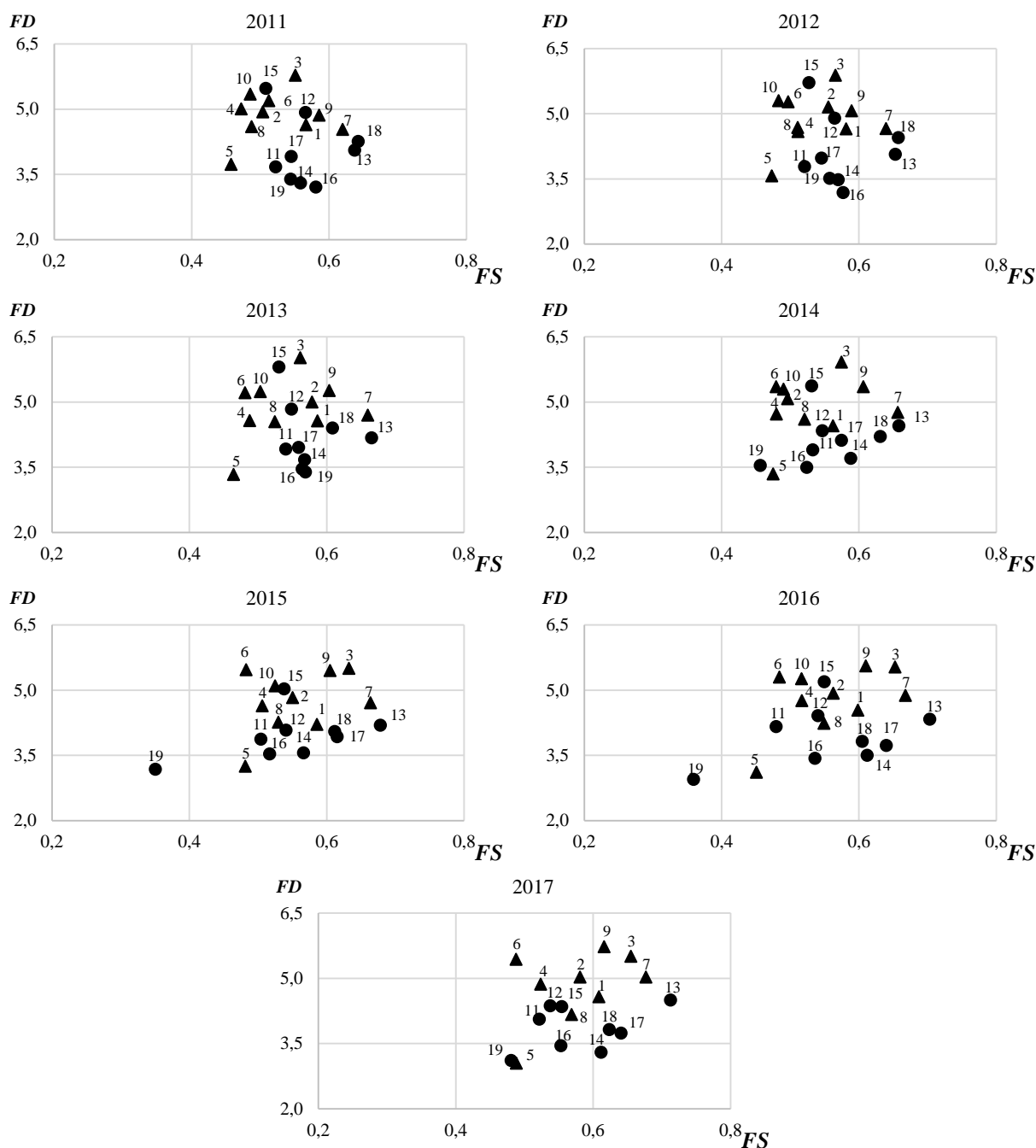
Таблиця 5.8 – Оцінка тісноти зв'язку за шкалою Чеддока

Кількісна міра тісноти зв'язку	0,10-0,30	0,30-0,50	0,50-0,70	0,70-0,90	0,90-0,99
Якісна характеристика сили зв'язку	Слабкий	Помірний	Помітний	Тісний	Дуже тісний

Джерело: [242]

Побудова матриці $FD - FS$ для досліджуваних 19 країн у 2011-2017 рр. (рис. 5.7) засвідчила, до кластерів $IV FS \uparrow FD \downarrow$, $IV FS \downarrow FD \uparrow$ і $V FS \downarrow FD^-$, практично не увійшла жодна з досліджуваних країн. Це означає, що протягом 2011-2017 рр. серед обраних для дослідження країн не було таких, що мають рівень фінансової стійкості вище середнього та рівень фінансового розвитку нижче середнього, а також рівень фінансової стійкості нижче середнього у поєднанні із середнім та вище за середній фінансовим розвитком.

Аналіз приналежності країн (табл. 5.9) до кластерів матриці $FD - FS$ протягом 2011-2017 рр. засвідчив, що Канада, Швейцарія, Туреччина та Індонезія входили до кластера із середнім рівнем фінансової стійкості та вище за середній рівнем фінансового розвитку ($II FS^- FD \uparrow$). Протягом досліджуваного періоду також не змінилася ситуація із фінансовою стійкістю фінансовим розвитком у Польщі, Грузії та Індії, які відносилися до кластера із середньою фінансовою стійкістю та середнім фінансовим розвитком ($III FS^- FD^-$).

Умовні позначки: ▲ – розвинені країни: 1 – Австрія, 2 – Велика Британія, 3 – Гонконг, 4 – Данія, 5 – Італія, 6 – Канада, 7 – Німеччина, 8 – Польща, 9 – США, 10 – Швейцарія;
● – країни, що розвиваються: 11 – Грузія, 12 – Індія, 13 – Індонезія, 14 – Казахстан, 15 – Південна Африка, 16 – Російська Федерація, 17 – Румунія, 18 – Туреччина, 19 – Україна

Рисунок 5.7 – Країни світу на матриці FD – FS у 2011-2017 рр.

Джерело: сформовано автором на основі даних МВФ [427] та Всесвітнього економічного форуму [492]

Такі країни як Австрія, Гонконг, Німеччина, США і Румунія продемонстрували покращення співвідношення між фінансовою стійкістю і фінансовим розвитком. Австрія у 2001-2015 рр. мала середній рівень фінансової стійкості та фінансового розвитку (III FS^-FD^-). Зростання рівня фінансової стійкості дозволило цій країні у 2016-2017 рр. увійти до кластера II FS^+FD^- . Гонконг з кластера II FS^+FD^- , який характеризується рівнем фінансової стійкості вище середнього, покращив фінансовий розвиток і увійшов до найкращого кластера I FS^+FD^+ . Такий же рух був і у фінансового сектору Німеччини, який у 2017 р. мав і фінансову стійкість, і розвиток вище за середній рівень. США, які у 2011 р. входили до середнього кластера III FS^-FD^- , вже в наступному році перейшли до кластера із фінансовим розвитком вище середнього (II FS^-FD^+), а ще через рік – у 2013 р. – отримали лідерські позиції (I FS^+FD^+). Румунія входила протягом 2011-2014 рр. до середнього кластера, а, починаючи з 2015 р. ця країна належить до кластера із середнім фінансовим розвитком та стійкістю, вище середньої (II FS^+FD^-).

Погіршення співвідношення між фінансовою стійкістю і фінансовим розвитком протягом досліджуваного періоду продемонстрували Данія, Італія, Південна Африка. Данія, маючи у 2011 р. рівень фінансової стійкості вище за середній та високий рівень фінансового розвитку, що відповідає кластеру матриці II FS^-FD^+ , у 2012 р. отримала зниження фінансової стійкості і перейшла до середнього кластера III FS^-FD^- . Південна Африка протягом 2009-2015 рр. входила до кластера країн із рівнем фінансової стійкості вище за середній та високим рівнем фінансового розвитку, а у 2017 р. через зниження рівня фінансової розвитку увійшла до кластера III FS^-FD^- . В Італії, яка перебувала протягом 2011-2012 р. у середньому кластері, починаючи з 2013 р., спостерігалось погіршення рівня фінансового розвитку, в результаті чого країна увійшла до кластера V FS^-FD^- . Тобто має місце тенденція, коли недостатньо високий рівень фінансової стійкості з часом призводить до зниження рівня фінансового розвитку.

Таблиця 5.9 – Приналежність країн розвинених країн і країн, що розвиваються, до кластерів матриці FD – FS у 2011-2017 рр.

Країна	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Розвинені країни							
AUT	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻
GBR	III FS ⁻ FD ⁻	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	II FS ⁻ FD ⁺
HKG	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	I FS ⁺ FD ⁺	I FS ⁺ FD ⁺	I FS ⁺ FD ⁺
DNK	II FS ⁻ FD ⁺	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻
ITA	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	V FS ⁻ FD [↓]	V FS ⁻ FD [↓]	V FS ⁻ FD [↓]	V FS ⁻ FD [↓]	V FS ⁻ FD [↓]
CAN	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺
DEU	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	I FS ⁺ FD ⁺
POL	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻
USA	III FS ⁻ FD ⁻	II FS ⁻ FD ⁺	I FS ⁺ FD ⁺	I FS ⁺ FD ⁺	I FS ⁺ FD ⁺	I FS ⁺ FD ⁺	I FS ⁺ FD ⁺
SWZ	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	...
Країни, що розвиваються							
GEO	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻
IND	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻
IDN	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻
KAZ	V FS ⁻ FD [↓]	V FS ⁻ FD [↓]	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	IV FS ⁺ FD [↓]
ZAF	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	II FS ⁻ FD ⁺	III FS ⁻ FD ⁻
RUS	V FS ⁻ FD [↓]	V FS ⁻ FD [↓]	V FS ⁻ FD [↓]	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	V FS ⁻ FD [↓]	V FS ⁻ FD [↓]
ROU	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	III FS ⁻ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻
TUR	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻	II FS ⁺ FD ⁻
UKR	V FS ⁻ FD [↓]	III FS ⁻ FD ⁻	V FS ⁻ FD [↓]	III FS ⁻ FD ⁻	VI FS [↓] FD [↓]	VI FS [↓] FD [↓]	V FS ⁻ FD [↓]

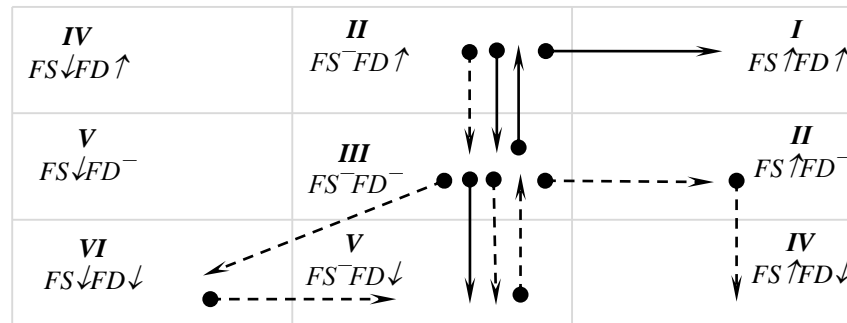
Джерело: визначено автором на основі даних МВФ [427] та Всесвітнього економічного форуму [492]

Різноманітні тенденції в плані фінансової стійкості та фінансового розвитку протягом 2011-2017 рр. відбувалися у Великій Британії, Казахстані, Російській Федерації та Україні. У 2011 р. Велика Британія входила до середнього кластера (III FS^-FD^-), а протягом 2012-2014 рр. спостерігалось підвищення фінансового розвитку у країні та її перехід до II FS^-FD^\uparrow . Проте у 2015-2016 рр. Велика Британія повернулася у кластер III FS^-FD^- . У 2017 р. країна знову покращила позиції в плані підвищення розвитку фінансового сектору, що вивело її до кластера II FS^-FD^\uparrow . Казахстан у 2011-2012 рр. мав середній рівень фінансової стійкості та фінансовий розвиток нижче середнього (V FS^-FD^\downarrow), у 2013-2015 рр. підвищився розвиток фінансового сектору, що вивело країну до кластера III FS^-FD^- . У 2016 році Казахстану вдалося підвищити рівень розвитку фінансового сектора, що відповідає кластеру II $FS^\uparrow FD^-$, проте у 2017 р. фінансовий розвиток знизився, і країна потрапила до кластера IV $FS^\uparrow FD^\downarrow$. Російська Федерація, яка протягом 2011-2013 рр. належала до кластера країн із середньою фінансовою стійкістю та розвитком нижче середнього (V FS^-FD^\downarrow), у 2014-2015 рр. покращила свої позиції, увійшовши до середнього кластера III FS^-FD^- . Проте у 2016-2017 рр. країна втратила позиції через зниження рівня фінансового розвитку і повернулася до кластера V FS^-FD^\downarrow . Україна протягом 2011-2014 рр. коливалась між кластерами III FS^-FD^- та V FS^-FD^\downarrow . Ця нестабільність у 2015-2016 рр. привела країну до найгіршого кластера і з фінансової стійкістю, і з фінансовим розвитком, нижче за середні рівні (VI $FS^\downarrow FD^\downarrow$). У 2017 р. негативну тенденцію вдалося зупинити, і країна перейшла до кластеру країн V FS^-FD^\downarrow .

Аналіз зміни співвідношення фінансової стійкості та фінансового розвитку країн засвідчив (рис. 5.8), що розвинені країни більшою мірою рухаються у зоні поєднання середньої і високої фінансової стійкості з середнім та високим фінансовим розвитком. Лише одна з розвинених країн на фоні середньої стійкості фінансового сектора мала його розвиток нижче середнього рівня. Країни, що розвиваються, в основному перебувають у стані низького і середнього фінансового розвитку у поєднанні із різними рівнями фінансової стійкості

(низьким, середнім і високим). Тобто, рівень розвитку країни переважно впливає на її рівень фінансового розвитку і практично не обумовлює рівня її фінансової стійкості.

FD

FS

Умовні позначки:

● → позначають рух розвинених країн,

● - - - -> позначають рух країн, що розвиваються

Рисунок 5.8 – Зміна позицій країн у матриці *FD* – *FS*

Джерело: розроблено автором на основі даних МВФ [427] та Всесвітнього економічного форуму [492]

Результати обчислень значень коефіцієнтів Фехнера і Спірмена, критеріїв їх значущості дозволили нами визначити характер взаємозв'язку між фінансовою стійкістю та соціально-економічним розвитком розвинених країн та країн, що розвиваються (табл. 5.10).

У дослідженні використовувалися показники соціально-економічного розвитку 10 розвинених країн та 9 країн, що розвиваються, за 6 років (2011-2016 рр.). Враховуючи це, для оцінювання істотності коефіцієнта Фехнера за таблицями Стюдента знаходимо для розвинених країн $t_{табл}(60-1-1; 0,05) = t_{табл}(58; 0,05) = 1,67$, для країн, що розвиваються, – $t_{табл}(54-1-1; 0,05) = t_{табл}(52; 0,05) = 1,67$. Оцінювання істотності коефіцієнта Спірмена вимагає визначення критичного значення t_{ρ} , яке неможливо обчислити без критичної точки, що знаходиться за таблицями: для розвинених

країн $t_{\rho табл}\left(\frac{0,05}{2}; 60-1-1\right) = t_{\rho табл}\left(\frac{0,05}{2}; 58\right) = 2,00$, для країн, що розвиваються, –

$$t_{\rho_{табл}}\left(\frac{0,05}{2}; 54 - 1 - 1;\right) = t_{\rho_{табл}}\left(\frac{0,05}{2}; 52\right) = 2,00.$$

За даними коефіцієнта Фехнера, у розвинених країнах існує, по-перше, помітний обернений взаємозв'язок між фінансовою стійкістю, з одного боку, та обсягами високотехнологічного експорту і рівнем безробіття, з іншого, по-друге, помірний обернений взаємозв'язок між фінансовою стійкістю та реальною ставкою по кредитах, по-третє, слабкий прямий взаємозв'язок між фінансовою стійкістю та інфляцією на споживчому ринку. Це означає, що зростання фінансової стійкості у розвинених країнах призводить до зменшення обсягів високотехнологічного експорту, зниження реальної ставки по кредитах та безробіття, деякого зростання споживчої інфляції, і навпаки. Відповідно до отриманих значень коефіцієнта Фехнера статистично істотних взаємозв'язків між фінансовою стійкістю та обсягами ВВП, грошової маси, золотовалютних резервів, прямих іноземних інвестицій, кредитів фінансового сектора резидентам, процентною ставкою за депозитами у розвинених країнах не виявлено.

У країнах, що розвиваються, по-перше, спостерігається помірний прямий взаємозв'язок між фінансовою стійкістю та обсягом прямих іноземних інвестицій, по-друге, помірний обернений взаємозв'язок між фінансовою стійкістю, з одного боку, та використанням кредитів МВФ і рівнем безробіття, по-третє, слабкий обернений взаємозв'язок між фінансовою стійкістю та ВВП. Таким чином, зростання фінансової стійкості у країнах, що розвиваються, спричиняє зростання прямих іноземних інвестицій та зниження ВВП, кредитів МВФ та рівня безробіття, і навпаки. Відповідно до отриманих значень коефіцієнта Фехнера статистично істотних взаємозв'язків між фінансовою стійкістю та обсягами грошової маси, золотовалютних резервів, високотехнологічного експорту, кредитів фінансового сектора резидентам, процентними ставками за депозитами і кредитами у країнах, що розвиваються, не виявлено.

Таблиця 5.10 – Вплив фінансової стійкості на соціально-економічний розвиток країн, що розвиваються, і розвинених країн у 2009-2016 рр.

№ пор.	Показник	Країни, що розвиваються			Розвинені країни		
		Значення'	Критерій''	Характер зв'язку'''	Значення'	Критерій''	Характер зв'язку'''
1	ВВП, \$						
	Фехнер	-0,26	1,94	↓	-0,03*	0,26	–
	Спірмен	-0,07*	0,28	–	0,42	0,23	↑↑
2	Грошова маса, \$						
	Фехнер	0,00*	0,00	–	-0,06*	0,32	–
	Спірмен	-0,08*	0,28	–	0,42	0,32	↑↑
3	Золотовалютні резерви, \$						
	Фехнер	0,00*	0,00	–	-0,19*	1,36	–
	Спірмен	-0,15*	0,27	–	-0,15*	0,27	–
4	Використання кредитів МВФ, \$						
	Фехнер	-0,30	2,24	↓↓	X	X	X
	Спірмен	-0,15*	0,27	–	X	X	X
5	Високотехнологічний експорт, \$						
	Фехнер	0,06*	0,40	–	-0,50	4,40	↓↓↓
	Спірмен	0,39	0,27	↑↑	-0,62	0,21	↓↓↓
6	Прямі іноземні інвестиції (чистий потік), \$						
	Фехнер	0,30	2,24	↑↑	0,03*	0,24	–
	Спірмен	0,48	0,24	↑↑	-0,14*	0,26	–
7	Кредити фінансового сектора резидентам, \$						
	Фехнер	0,09*	0,68	–	-0,03*	0,25	–
	Спірмен	-0,04*	0,27	–	0,42	0,24	↑↑
8	Процентна ставка за депозитами, %						
	Фехнер	0,00*	0,00	–	0,17*	0,53	–
	Спірмен	-0,06	0,32	–	-0,63	0,55	↓↓↓
9	Реальна процентна ставка за кредитами, %						
	Фехнер	-0,05*	0,30	–	-0,44	2,89	↓↓
	Спірмен	0,12*	0,32	–	-0,38	0,32	↓↓
10	Індекс споживчих цін, % за рік						
	Фехнер	0,00*	0,00	–	0,30	2,40	↑
	Спірмен	-0,04*	0,28	–	0,16*	0,26	–
11	Рівень безробіття, %						
	Фехнер	-0,41	3,22	↓↓	-0,53	4,80	↓↓↓
	Спірмен	-0,46	0,25	↓↓	-0,52	0,22	↓↓↓

Умовні позначки: ' значення: F для коефіцієнта Фехнера, ρ для коефіцієнта Спірмена; '' критерій: t_F для коефіцієнта Фехнера, t_ρ для коефіцієнта Спірмена; ''' характер зв'язку: ↑↑↑ – тісний прямий, ↓↓↓ – тісний обернений, ↑↑ – помітний прямий, ↓↓ – помітний обернений, ↑↑ – помітний прямий, ↓↓ – помітний обернений, ↑↑ – помітний прямий, ↓↓ – помітний обернений, ↓ – слабкий обернений, ↑ – слабкий прямий; * позначає незначущість коефіцієнтів Фехнера і Спірмена

Джерело: розраховано автором на основі даних МВФ [427] та Світового банку [434]

За даними коефіцієнта Спірмена, у розвинених країнах існує, по-перше, помітний обернений взаємозв'язок між фінансовою стійкістю, з одного боку, та обсягами високотехнологічного експорту, процентною ставкою за депозитами і рівнем безробіття, з іншої, по-друге, помірний прямий взаємозв'язок між фінансовою стійкістю, з одного боку, та обсягами ВВП, грошової маси, кредитів фінансового сектора резидентам, з іншого, по-третє, помірний обернений взаємозв'язок між фінансовою стійкістю та реальною процентною ставкою за кредитами. Це означає, що зростання фінансової стійкості у розвинених країнах призводить до зменшення обсягів високотехнологічного експорту, зниження ставок за депозитами й депозитами, рівня безробіття та зростання обсягів ВВП, грошової маси, кредитів фінансового сектора резидентам, і навпаки. Відповідно до отриманих значень коефіцієнта Спірмена статистично істотних взаємозв'язків між фінансовою стійкістю та обсягами золотовалютних резервів і прямих іноземних інвестицій у розвинених країнах не виявлено.

У країнах, що розвиваються, спостерігається помірний прямий взаємозв'язок між фінансовою стійкістю й прямими іноземними інвестиціями та помірний обернений взаємозв'язок між фінансовою стійкістю та рівнем безробіття. Отже, підвищення фінансової стійкості у країнах, що розвиваються, сприяє зростанню обсягів прямих іноземних інвестицій та зниженню безробіття. Відповідно до отриманих значень коефіцієнта Спірмена статистично істотних взаємозв'язків між фінансовою стійкістю та ВВП, грошовою масою, обсягами золотовалютних резервів, кредитів фінансового сектора резидентам, процентними ставками та інфляцією у країнах, що розвиваються, не виявлено.

Приналежність країн до секторів матриці FD – FS дозволила нам дійти таких висновків: практично відсутні поєднання повних антиподів – високої фінансової стійкості з низьким фінансовим розвитком або низької фінансової стійкості з високим фінансовим розвитком; високий рівень фінансового розвитку досягається за середнього чи вище середнього рівня фінансової стійкості; недостатня фінансова стійкість не створює підґрунтя для покращення фінансового розвитку і призводить з часом до зниження рівня фінансового розвитку країни; розвиненим

країнам протягом досліджуваного періоду вдалося поєднати низьку і середню фінансову стійкість з середнім та високим рівнем фінансового розвитку; у країнах, що розвиваються, спостерігалася низька фінансова стійкість у поєднанні із низьким фінансовим розвитком, середня – із низьким, середнім та високим фінансовим розвитком, висока – із середнім рівнем фінансового розвитку; підвищити фінансову стійкість у коротко- та середньостроковій перспективі, на відміну від фінансового розвитку, вдається небагатьом країнам.

Оцінювання взаємозв'язків між фінансовою стійкістю і показниками соціально-економічного розвитку країн засвідчило, що у розвинених країнах зростання фінансової стійкості сприяє підвищенню обсягів ВВП, грошової маси, зниженню процентних ставок за депозитами і кредитами, проте спричиняє зростання інфляції на споживчому ринку. У країнах, що розвиваються, зростання фінансової стійкості призводить до зниження обсягів ВВП і кредитування з боку МВФ та збільшення високотехнологічного експорту і прямих іноземних інвестицій та зниження кредитування економіки фінансовим сектором. У обох групах країн зростання фінансової стійкості знижує рівня безробіття економічно-активного населення.

Висновки за розділом 5

1. З огляду на те, що у зарубіжній, так і у вітчизняній практиці фінансового нагляду набагато більш розробленими залишаються питання визначення і нагляду за діяльністю системно важливих банків, аніж системно важливих небанківських фінансових посередників, у роботі запропоновано науково-методичний підхід, що може бути застосований до різних видів фінансових посередників, який базується на врахуванні ринкової частки посередника, фінансового стану в частині коефіцієнтів фінансової автономії й рентабельності активів та ступеня

взаємозв'язків з іншими фінансовими посередниками.

2. В результаті апробації підходу встановлено, що у 2010 р. системно важливих банків було лише 3 – „Приватбанк”, „Райффайзен банк Аваль”, „Банк Форум”, а у 2011 р. – тільки 2 – „Приватбанк”, „Укрсиббанк”, то у 2012–2014 рр. системно важливим визнавався лише „Приватбанк”. До 2015 р. не було системно важливих банків ані з середнім, ані з високим рівнем ризику. У 2015 р. кількість системно важливих банків сягнула 10 установ, серед яких „Укрексімбанк” мав високий рівень ризику, „Промінвестбанк” – середній, „Ощадбанк”, „Приватбанк”, „Укрсоцбанк”, „Райффайзен банк Аваль”, „Альфа-банк”, „Сбербанк” і „ПУМБ” – низький. У 2016 р. кількість системно важливих банків скоротилася до 6, проте ризик „Приватбанку” підвищився з низького до середнього, а „Укрексімбанку” – знизився з високого до середнього. У 2016 році системно важливими банками з низьким рівнем ризику стали „Ощадбанк”, „Укрсиббанк”, „Альфа-банк” та „Сбербанк”. Кількість системно важливих страхових компаній у сфері ризикового й майнового страхування протягом досліджуваного періоду не мала різких коливань.

3. У процесі визначення кореляційного зв'язку між обсягом активів та власного капіталу системно важливих фінансових посередників зафіксовано прямий взаємозв'язок з ВВП, обернений взаємозв'язок з рівнем монетизації й фінансовою глибиною та неоднозначний взаємозв'язок із валовою доданою вартістю виду економічної діяльності „Фінансова та страхова діяльність” та обсягом грошової маси. Незважаючи на те, що показники діяльності системно важливих банків мають більш відчутний вплив на фінансово-економічні макропоказники, взаємозв'язок між макроекономічними показниками та показниками діяльності системно важливих компаній ризикового й майнового страхування також є помітним.

4. У роботі для оцінювання системного ризику фінансового сектору використано показники функціонування сектору фінансових корпорацій та інституційних секторів, що впливають на фінансовий сектор, – нефінансових корпорацій, домашніх господарств, сектору загального державного управління,

„іншого світу” та макроекономічних факторів (рис. 9). Визначення діапазонів значень показників для різних рівнів системного ризику фінансового сектору країни у роботі здійснено на основі даних міжнародної фінансової статистики та рекомендацій і стандартів міжнародних фінансово-кредитних організацій.

5. Протягом 2005-2013 рр. системний ризик фінансового сектору України був середнім, хоча його динаміка не була однозначною. Період 2014-2015 рр. характеризується найвищими темпами зростання системного ризику – близько 9,5 в. п. щороку. У цей період рівень системного ризику фінансового сектору України був підвищеним. Не дивлячись на те, що у 2016-2017 рр. рівень системного ризику дещо знизився і повернувся до діапазону середніх значень – до 65-68%, проте його значення були розташовані впритул до верхньої межі діапазону підвищеного системного ризику в 70%.

6. Для узагальнюючої оцінки фінансової стійкості у 19 країнах світу у роботі обрано індикатори фінансової стійкості I01, I02, I04, I05, I06, I08, I09, I10, I11, I12, I13, I14, I23, I26, I27, I28, I51 за 2011-2017 рр. З метою узагальнюючої оцінки фінансової стійкості використано метод природної стандартизації, а індикатор фінансової стійкості обчислено як суму стандартизованих значень з урахуванням максимального рівня. Джерелом оцінок щодо фінансового розвитку країн стали дані Всесвітнього економічного форуму – опора „Розвиток фінансового ринку” субіндексу „Підсилювачі ефективності” Індекс глобальної конкурентоспроможності. Для поєднання оцінювання стійкості та розвитку фінансового сектору у роботі використано матричний метод, що склало підґрунтя для розподілу країн за кластерами матриці FD – FS та визначення напрямів руху за кластерами розвинених країн і країн, що розвиваються. Практично відсутні поєднання повних антиподів – високої фінансової стійкості з низьким фінансовим розвитком або низької фінансової стійкості з високим фінансовим розвитком; високий рівень фінансового розвитку досягається за середнього чи вище середнього рівня фінансової стійкості; недостатня фінансова стійкість не створює підґрунтя для покращення фінансового розвитку і призводить з часом до зниження рівня фінансового розвитку країни; розвиненим країнам протягом досліджуваного

періоду вдалося поєднати низьку і середню фінансову стійкість з середнім та високим рівнем фінансового розвитку; у країнах, що розвиваються, спостерігалася низька фінансова стійкість у поєднанні із низьким фінансовим розвитком, середня – із низьким, середнім та високим фінансовим розвитком, висока – із середнім рівнем фінансового розвитку; підвищити фінансову стійкість у коротко- та середньостроковій перспективі, на відміну від фінансового розвитку, вдається небагатьом країнам.

7. Для оцінювання впливу фінансової стійкості на соціально-економічний розвиток країн з урахуванням якісної природи комплексного індикатора фінансової стійкості як факторної ознаки використано найбільш прості й однозначні в інтерпретації непараметричні методи встановлення взаємозв'язку, зокрема коефіцієнт Фехнера та коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. У розвинених країнах зростання фінансової стійкості сприяє підвищенню обсягів ВВП, грошової маси, зниженню процентних ставок за депозитами і кредитами, проте спричиняє зростання інфляції на споживчому ринку. У країнах, що розвиваються, зростання фінансової стійкості призводить до зниження обсягів ВВП і кредитування з боку МВФ та збільшення високотехнологічного експорту і прямих іноземних інвестицій та зниження кредитування економіки фінансовим сектором. У обох групах країн зростання фінансової стійкості знижує рівня безробіття економічно-активного населення.

Основні результати дослідження за першим розділом опубліковані в наукових працях: [147; 154; 156; 159; 164; 167; 170; 171; 172; 173; 174; 175; 187; 454].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукової проблеми, яка полягає у розвитку теоретико-методологічних і методичних засад щодо розбудови фінансового нагляду в Україні.

За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Функціонування ефективного та розвиненого фінансового сектору не можливе без просторово-часового прийняття ризиків фінансовими посередниками. Це актуалізує значення фінансового нагляду, який слід розуміти з позиції організаційного підходу як функцію держави, яка здійснюється уповноваженим органом (уповноваженими органами) влади на засадах відповідальності й незалежності зі спостереження за дотриманням фінансовими посередниками вимог, що висуваються до їхньої діяльності, та параметрами функціонування фінансового сектору в аспекті його стійкості та з позиції управлінського підходу як комплекс дій уповноваженого органу (уповноважених органів) влади з отримання інформації про стан фінансових посередників та параметри фінансового сектору, перевірки дотримання фінансовими посередниками нормативних вимог та встановлення відповідності функціонування фінансового сектору критеріям стійкості, усунення порушень з боку фінансових посередників та підвищення стійкості фінансового сектору країни.

2. Здійснення разом із фінансовим наглядом інших функцій держави у фінансовому секторі обумовлює його спільність із фінансовим контролем і фінансовим регулюванням в частині мети, із фінансовим регулюванням в частині об'єкта і суб'єктів, із фінансовим контролем і фінансовим моніторингом в частині методичного інструментарію та відмінність від фінансового регулювання в частині методів, від фінансового контролю – в об'єкті і суб'єктах, від фінансового моніторингу – у меті, об'єкті, суб'єктах і методах.

3. З метою комплексного врахування сутнісних і процедурних аспектів фінансового нагляду розширено його класифікацію шляхом запропонованих класифікаційних ознак, серед яких: час здійснення заходів, джерела даних, охоплення та суб'єкт ініціативи.

4. Подальший розвиток концепції фінансового нагляду потребує нового розуміння мети фінансового нагляду, якою з урахуванням дуалістичного характеру об'єкта фінансового нагляду виступає стійкість фінансового сектору, ключовими характеристиками якої є системність, множинність, динамічність, обумовленість і комплексність, а детермінантами досягнення – надійність, прозорість та ефективність фінансових посередників, фінансового ринку та наглядових органів.

5. На основі оцінювання впровадженості кожного з міжнародних принципів фінансового нагляду визначено відповідність національних систем міжнародним принципам у цілому та за напрямками фінансового нагляду відповідно до структури фінансового сектору, що зумовлено сформованістю та постійним удосконаленням міжнародних стандартів як запоруки надійного, відповідального та спроможного фінансового нагляду.

6. Стратегічні засади розвитку фінансового нагляду ґрунтуються на синтезі інституційного підходу – передбачає формування оптимальної за структурою, незалежної, прозорої та підзвітної інституційної моделі фінансового нагляду, функціонального підходу – розподіляє етапи розвитку фінансового нагляду від нормативного до емпіричного аналізу, структурного підходу – враховує прямий і зворотний суб'єктно-об'єктний зв'язок між органами фінансового нагляду і фінансовими посередниками, що діють на фінансовому ринку, результатного підходу – орієнтований на критерії надійності, прозорості та ефективності, які мають забезпечуватися фінансовими посередниками, фінансовим ринком та органами фінансового нагляду, які в сукупності забезпечують стійкість фінансового сектору.

7. В Україні сформовано секторну модель фінансового нагляду. Здійснений за запропонованою системою критеріїв незалежності фінансового

нагляду аналіз діяльності Національного банку України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України, та Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку дозволив виявити високий рівень незалежності НБУ та недостатню незалежність Нацкомфінпослуг і НКЦПФР.

8. Грунтуючись на дослідженні циклічності розвитку фінансового сектору та враховуючи трансформацію підходів і пріоритетів фінансового нагляду залежно від фази циклу функціонування фінансового сектору, на основі ієрархічного методу кластерного аналізу діяльності банків, страхових компаній, кредитних спілок, ломбардів, фінансових компаній, недержавних пенсійних фондів та ринку цінних паперів доведено, що розвиток фінансового сектору і фінансового нагляду в Україні відбувався в такі етапи: 2005–2006 рр. – зростання; 2007–2008 рр. – пік, спад; 2009–2011 р. – криза, післякризове відновлення; 2012–2014 рр. – пік, спад; 2015–2016 рр.

9. Для узагальненого оцінювання дотримання вимог банківської діяльності обчислено інтегральний показник, який засвідчив, що останнім часом в Україні спостерігається середній рівень дотримання вимог банківської діяльності. Градація інтегрального показника дотримання вимог банківської діяльності дозволила виявити закономірності змін загального рівня дотримання вимог та економічних нормативів.

10. Фінансовий нагляд за діяльністю страхових компаній, кредитних спілок, компаній з управління активами та особами, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, професійними учасниками фондового ринку, що здійснюють торгівлю цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність, клірингову діяльність, організацію торгівлі на фондовому ринку, а також інституційних інвесторів охоплює аспекти адекватності капіталу, ліквідності та платоспроможності, управління істотними ризиками та диверсифікацію активів.

11. У зв'язку з активними процесами банкрутств, відкликань ліцензій та виведенням з фінансового сектору значної кількості банків та небанківських фінансових посередників проведено формалізацію прогнозування фінансового стану банків і страхових компаній на основі рівнянь лінійної, logit- і probit-регресії. Для визначення переліку предикторів регресійних рівнянь застосовано двовибірний F -тест для дисперсій, алгоритм Фаррара – Глобера та розрахунок парних коефіцієнтів кореляції, за результатами яких до моделі прогнозування фінансового стану банків включено такі факторні ознаки як співвідношення між адміністративними та іншими операційними витратами і активами, процентними доходами і активами, цінними паперами до погашення і активами, коштами клієнтів і зобов'язаннями та між комісійними доходами і комісійними витратами, для страхових компаній – чиста рентабельність власного капіталу, оборотність активів, показник ризику страхування та показник змін у капіталі.

12. На основі багатокритеріальної аналітичної згортки економічних нормативів в рамках компонент „достатність регулятивного капіталу – хеджування кредитних ризиків” та „забезпечення ліквідності – обмеження інвестування” запропоновано науково-методичний підхід до визначення композитного індикатора дотримання нормативів банківської діяльності. Цей підхід дає можливість встановити ступінь впливу компонент на загальний рівень дотримання вимог банківської діяльності та сформулювати оптимізаційну задачу визначення максимального рівня нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу, виходячи із забезпечення мінімально допустимого рівня дотримання вимог банківської діяльності. За результатами розв'язку оптимізаційної задачі норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу в Україні у фінансово-економічних умовах, що склалися, не повинен перевищувати позначку в 15,1%.

13. З метою комплексного врахування впливу системних фінансових посередників на функціонування і розвиток фінансового сектору та економічної системи в цілому та подолання регуляторного арбітражу поглиблено науково-методичний підхід до визначення системної важливості

фінансових посередників шляхом врахування частки ринку, особливостей фінансового стану та взаємозв'язків з іншими фінансовими посередниками. Визначення системно важливих фінансових посередників базувалося на їх градації за рівнем ризику для фінансового сектору та засвідчило, що системно важливі банки мають більш відчутний вплив на фінансово-економічні макропоказники України порівняно із системно важливими страховими компаніями ризикового й майнового страхування.

14. Управління системним ризиком фінансового сектору поступово перетворюється на ядро сучасної концепції фінансового нагляду, що обумовлює необхідність розвитку науково-методичних підходів до його оцінювання. Прикладна реалізація визначення системного ризику фінансового сектору у роботі ґрунтується на поєднанні функціонування фінансового сектору та впливу інших інституційних секторів на нього, а саме: домогосподарств, нефінансових корпорацій, сектору загального державного управління, „іншого світу” та макроекономічних факторів. Проведені розрахунки засвідчили, що системний ризик фінансового сектору України хоча й мав тенденцію до підвищення, залишався середнім.

15. Для аналізу стійкості та розвитку фінансового сектору, які у підсумку визначають його вплив на економічне зростання країни, проведено оцінювання вразливості фінансового сектору на основі індикаторів фінансової стійкості, яку запропоновано поєднувати із оцінками опори „Розвиток фінансового ринку” субіндексу „Підсилувачі ефективності” Індексу глобальної конкурентоспроможності із застосуванням матричного методу. Проведене позиціонування країн дозволило виділити кластери, які ілюструють комбінації фінансового розвитку і стійкості, та виявити закономірності руху розвинених країн і країн, що розвиваються, за кластерами матриці. На основі непараметричних методів проведено оцінювання впливу стійкості фінансового сектору на показники соціально-економічного розвитку та не виявлено прямого і помітного впливу фінансової стійкості на уповільнення темпів економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакуменко О. В. Моделювання рівня конкуренції на фінансовому ринку України // БізнесІнформ. 2013. № 5. С. 302–310.
2. Абрамов Н. Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений. М.: Русские словари, 1999. 169 с.
3. Адамик Б. Аналіз застосування принципів ефективного банківського нагляду в Україні // Наука молода. 2011. № 15–16. С. 152–156.
4. Адамик Б., Тиркало Р. Передавальний механізм монетарної політики та його значення для ефективності діяльності НБУ // Вісник Національного банку України. 1999. № 7. С. 6–11.
5. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк [та ін.]. Х.: Право, 2000. 520 с.
6. Аналіз ринку. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/analytics/> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
7. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади. К.: Наукова думка, 2004. 304 с.
8. Андрійко О. Ф. Державний контроль: нові погляди на його сутність і призначення // Державний контроль у сфері виконавчої влади: наукова доповідь / В. Б. Авер'янов [та ін.]. К.: Юрнаука центр, 2000. С. 10–13.
9. Аржевітін С. Побудова системи нагляду за фінансовою сферою // Вісник Національного банку України. 2009. № 1. С. 46–49.
10. Ахметчина А. В. Независимость органов денежно-кредитного регулирования в системе факторов финансовой стабильности российской экономики: дис... канд. экон. наук: 08.00.10. Академия труда и социальных отношений. М., 2011. 201 с.
11. Бабичев Ю., Черных С. „Реальный сектор”, банки, инфляция // Вопросы экономики. 2003. № 2. С. 133–140.

12. Багмет К. В. Банківсько-страхова інтеграція в забезпеченні розвитку фінансового сектора економіки: дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Українська академія банківської справи Національного банку України. Суми, 2012. 267 с.
13. Базась М. Ф. Методика та організація фінансового контролю: підручник. К.: МАУП, 2004. 440 с.
14. Балдич Н. Регулювання інвестиційних ризиків у системі недержавного пенсійного забезпечення // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2011. Вип. 1. С. 217–225.
15. Банк „Новий” вирішив здати ліцензію. URL: http://ukr.lb.ua/economics/2017/06/29/370293_bank_noviy_virishiv_zdati_lit_senziyu.html (Дата останнього звернення 01.01.2018).
16. Банківський менеджмент: підручник / О. А. Кириченко, В. І. Міщенко [та ін.]. К.: Знання, 2005. 831 с.
17. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз [та ін.]. 2-ге вид. К.: Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, 2002. 476 с.
18. Банковское дело: управление и технологии / А. М. Тавасиев [и др.]. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 863 с.
19. Банковское дело: учебник / О. И. Лаврушин [и др.]. М.: Финансы и статистика, 1998. 576 с.
20. Банковское право Российской Федерации: общая часть / Б. Н. Топорин [и др.]. М.: Юрист, 2003. 448 с.
21. Банкопад коштував економіці 38% ВВП голова Ради НБУ. URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/news-40507733> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
22. Бардаш С. В., Малюга Н. М., Петренко Н. І. Контроль і ревізія. Житомир: ЖІТІ, 2000. 512 с.
23. Барон Л., Захарова Т. Диспропорции в развитии банковского и нефинансового секторов экономики России // Вопросы экономики. 2003.

- № 3. С. 103–111.
24. Білокудря Т. С. Дотримання економічних нормативів комерційними банками України // Управління розвитком. 2014. № 4 (167). С. 38–41.
 25. Білуха М. Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту. К.: Вища школа, 1994. 364 с.
 26. Бірюкова І. Г. Сутність поняття фінансового моніторингу: правовий аспект // Науковий вісник Національного університету ДПС України. 2011. № 3 (54). С. 196–201. Серія „Економіка, право”.
 27. Богдан Т. П. Достатність міжнародних резервів як передумова забезпечення макрофінансової стабільності // Економіка України. 2012. № 8. С. 44–54.
 28. Боди З., Мертон Р. Финансы. М.: Вильямс, 2000. 592 с.
 29. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / А. М. Прохоров [и др.]. Т. 16. 3-е изд. М.: Советская энциклопедия, 1974. 615 с.
 30. Большой экономический словарь / А. Н. Азрилиян [и др.]. 7-е изд., доп. М.: Институт новой экономики, 2007. 1472 с.
 31. Большой экономический словарь / А. Н. Азрилиян [и др.]. М.: Институт новой экономики, 2002. 1280 с.
 32. Большой энциклопедический словарь: [А Я] / А. М. Прохоров [и др.]. 2-е изд. М.: Большая российская энциклопедия; СПб.: Норинт, 1997. 1456 с.
 33. Бондар А. В. Класифікація державного контролю за організацією та здійснення господарської діяльності // Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 100–103.
 34. Бритвихин В. А., Красина Ф. А., Симонцев С. Н. Использование кластерного анализа для типологизации признаков // Социологические исследования. 1994. № 2. С. 100–105.
 35. Бровкина Н. С. Банковский надзор и перспективы его развития в России: дис... канд. экон. наук: 08.00.10. Саратовский государственный социально-экономический университет. Саратов, 2008. 220 с.
 36. Буднік М. М., Мартюшева Л. С., Сабліна Н. В. Фінансовий ринок:

- навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 334 с.
37. Бурлачков В. Теоретичні основи грошово-кредитної політики та світова фінансова криза // Економіка України. 2009. № 2. С. 49–59.
 38. Ван-Хорн Дж. К. Основы управления финансами. М.: Финансы и статистика, 1996. 800 с.
 39. Васильєв О. Прогнозування рівня безробіття в Україні // Економіка України. 2012. № 4. С. 41–46.
 40. Васильчишин О. Б. Формалізація впливу державного регулювання та нагляду на фінансову безпеку банківської системи // Національна економіка. Інтелект ХХІ. 2016. № 6. С. 28–44.
 41. Ващенко Ю. В. Банківське право: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 344 с.
 42. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел [та ін.]. К.; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
 43. Веремчук Д. В. Кластерний аналіз стран-членов Европейского Союза и Украины по критериям налоговой политики // БизнесИнформ. 2010. № 9. С. 100–106.
 44. Видяпин В. И., Барсукова И. В. Теория финансово-хозяйственного контроля. М.: МИНХ, 1998. 305 с.
 45. Вихід іноземних банків з України має стати сигналом для зміни інвестполітики – банкіри. URL: <https://economics.unian.ua/finance/874248-vihid-inozemnih-bankiv-z-ukrajini-mae-stati-signalom-dlya-zmini-investpolitiki-bankiri.html> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
 46. Вітвицький С. С. Державний контроль у сфері ліцензійної діяльності: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2004. 178 с.
 47. Владичин У. В. Державне регулювання іноземного банківництва в Україні: дис... докт. екон. наук: 08.00.03. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016. 576 с.
 48. Внукова Н. М. Фінансові аспекти ломбардної діяльності. Харків: ТО

- Ексклюзив, 2013. 150 с.
49. Внукова Н. М., Корват О. В., Опешко Н. С. Пруденційний нагляд у сфері страхування: монографія. Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 260 с.
 50. Вовчак О., Крентковська Л. Фінансове посередництво: економічна сутність та класифікація // Вісник Національного банку України. 2012. № 8 (198). С. 4–9.
 51. Волощенко Л. М., Козина Л. В. Актуальні проблеми розвитку посередництва на фінансовому ринку України // Економічний простір. 2009. № 21. С. 199–205.
 52. Волощук Р. В. Порівняльний аналіз підходів до визначення вагових коефіцієнтів інтегральних індексів стану складних систем // Індуктивне моделювання складних систем. 2013. Вип. 5. С. 151–165.
 53. Воронова Л. К. Фінансове право України: підручник. К. Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.
 54. Выголова И. Н., Ларина Т. Н., Беньковская Л. В. Периодизация динамического ряда как информационно-аналитическая основа разработки стратегии развития системы профессионального образования в Оренбургской области // Вестник Оренбургского государственного университета. 2015. № 13 (188). С. 22–27.
 55. Вядрова Н. Г., Нагай І. В. Фінансова стійкість банківського сектора під впливом структури власних фінансів та макроекономічних чинників // БізнесІнформ. 2015. № 3. С. 217–225.
 56. Габбард Р. Г. Гроші, фінансова система та економіка: підручник. Пер. з англ. М. Савлук, Д. Олесневич. К.: Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, 2004. 889 с.
 57. Гаврилишин А. П. Щодо питання понятійного апарату „фінансовий моніторинг” // Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Ірпінь: Національний університет ДПС

України, 2008. 588 с.

58. Галимова Э. Р. Эволюция институциональных связей реального и финансового секторов в современной российской экономике // Вестник НГУ. 2007. Т. 7. № 2. С. 158–166. Серия „Социально-экономические науки”.
59. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні. Х.: Фоліо, 2002. 176 с.
60. Гегенхаймер Г. Закон про комерційні банки: основні розділи та положення: матеріали семінару „Закон про комерційні банки та його роль в забезпеченні умов ефективної банківської діяльності в Україні” (Пуща-Озерна, 4–5 червня 1999 р.). К., 1999.
61. Герасимова С. В. Роль фінансових посередників в організації інвестиційної діяльності акціонерних товариств // Фінанси України. 2007. № 4. С. 103–111.
62. Глущенко О. В. Фінансовий інжиніринг: інновації та загрози // Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=544> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
63. Годме П. М. Финансовое право: учебник / П. М. Годме. М.: Прогресс, 1978. 429 с.
64. Гойхман М. І. Аналіз економічних нормативів в діагностиці діяльності банківської системи // Вісник НТУ ХПІ. 2014. № 45 (1088). С. 118–126.
65. Гонка на виживання: рейтинг страхових компаній–2017: URL: <https://mind.ua/publications/20172756-gonka-na-vizhivannya-rejting-strahovih-kompanij-2017> (Last accessed 01.01.2018).
66. Господарський кодекс України: Кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
67. Гражевська Н., Ковтун Н. Використання методів кластерного аналізу при багатовимірній періодизації та типологізації в дослідженні закономірності глобалізації країн світу // Вісник Київського

- національного університету імені Т. Шевченка. 2010. Вип. 117. С. 4–7. Серія „Економіка”.
68. Греков И. Е., Садков В. Г. Об оптимальном уровне инфляции с позиции результатов общественного развития // Финансы и кредит. 2007. Т. 13. Вып. 6. С. 2–11.
69. Грідчина М. В., Захожий В. Б., Осіпчук Л. Л. Фінанси (теоретичні основи): підручник. К.: МАУП, 2002. 280 с.
70. Грозава К. С. Метод нагляду за страховими компаніями відповідно до ризиків // Наукові записки НаУКМА. 2006. Т. 56. С. 61–66.
71. Губарь О. Держава готує банки до продажу. URL: <https://finclub.net/ua/analytics/derzhava-shukaie-vykhid-z-bankiv.html> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
72. Гусак А. Л. Поняття моніторингу та „освітнього моніторингу” як наукової проблеми // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2010. № 23. С. 141–148.
73. Гуцаленко Л. В., Дерій В. А., Коцупатрий М. М. Державний фінансовий контроль: навчальний посібник К.: Центр учбової літератури, 2009. 424 с.
74. Д’яконова І. І. Розвиток методичних підходів до оцінювання незалежності органів банківського нагляду // Актуальні проблеми економіки. 2013. № 2 (240). С. 63–67.
75. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. Том II. И–О. СПб., М.: Товарищество М.О. Вольфа, 1905. 1107 с.
76. Держава і ПриватБанк перейшли до процедури стягнення за кредитами екс-власників банку. URL: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/433113.html> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
77. Деякі питання додаткової капіталізації публічного акціонерного товариства комерційний банк „Приватбанк”: Постанова Кабінету Міністрів України № 89 від 22.02.2017. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249763412> (Дата

останнього звернення 01.01.2018).

78. Деятельность коммерческих банков: учебное пособие / А. В. Калтырин [и др.]. Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. 384 с.
79. Дмитриев Д. В. Толковый словарь русского языка. М.: Астрель, 2003. 1584 с.
80. До конца года доллар в Украине будет стабилен, а евровалюту будет лихорадить. Главком. URL: <https://glavcom.ua/publications/115232-dokontsa-goda-dollar-v-ukraine-budet-stabilen-a-evrovaljutu-budet-lihoradit.html> (Дата последнего обращения 01.01.2018).
81. Довгань Ж. М. Фінансова стійкість банківської системи України: автореф. дис... докт. екон. наук: 08.00.08. Українська академія банківської справи Національного банку України. Суми, 2012. 40 с.
82. Долбнєва Д. В. Теоретико-практичні аспекти фінансового посередництва в Україні // Інноваційна економіка. 2011. № 6 (25). С. 270–274.
83. Дяченко Ю. Ю. Реструктуризація фінансового сектору в Україні: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.01. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. К., 2010. 19 с.
84. Економічна енциклопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/38/53392-0.html> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
85. Емітенти. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України. URL: <https://smida.gov.ua/db/emitent> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
86. Євенко Т. І. Методологічні аспекти прогнозування ймовірності банкрутства банківських установ // Актуальні проблеми розвитку регіону. 2013. Вип. 9 (2). С. 117–121.
87. Жгун Т. В., Липатов А. В., Лемешова Д. Д. Применение метода главных компонент для построения объективных показателей изменения качества системы // Современные информационные технологии и ИТ-образование. 2015. № 2. Т. 11. С. 446–465.
88. Жданов В. Ю. Модель Чессера и probit-модель Змиевского. Пример

расчета в Excel. URL: <http://finzz.ru/model-chessera-i-model-zmievskego.html> (Дата последнего обращения 01.01.2018).

89. Жердецька Л. В. Концептуальні засади системного ризику в банківській справі // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Вип. 14. Ч. 1. С. 94–98. Серія „Міжнародні економічні відносини та світове господарство”.
90. Жердецька Л. В., Постирнак І. С. Розвиток моделей прогнозування банкрутства банків // Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 14. С. 796–801.
91. Журавка О. С. Пруденційне регулювання страхової діяльності // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір: збірник наукових праць. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2013. Вип. 1 (99). С. 139–146.
92. Журавка О. С. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку України // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. Вип. 27. Суми: УАБС НБУ, 2009. С. 306–313.
93. Завадський Й. С. Менеджмент. Т. 1. К.: Українсько-фінансовий інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 543 с.
94. Завгородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. 3-тє вид. К.: Знання, 2000. 587 с.
95. Зайцева Н. О. Оцінка інтенсивності конкуренції у виноробній промисловості України // Вісник СумДУ. 2011. № 2. С. 140–146.
96. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010–2014 роки: Програма Президента України від 02.06.2010. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
97. Заруцька О. П. Щодо окремих наслідків виведення з ринку вітчизняних банків // Економічний вісник ДВНЗ „Український державний хіміко-

- технологічний університет”. 2017. № 2. С. 47–52.
98. Заруцька О. П. Метод структурно-функціонального аналізу банківської системи як інструмент відновлення її фінансової стійкості // Економічний вісник Донбасу. 2016. № 2. С. 95–99.
99. Західна О. Р. Дослідження стійкості фінансової системи регіонального рівня // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.6 С. 170–176.
100. Зачем украинским банкам прозрачность. Forbes. URL: <http://forbes.net.ua/opinions/1419762-zachem-ukrainskim-bankam-prozrachnost> (Дата последнего обращения 01.01.2018).
101. Звіт Правління Національного банку України щодо проведення грошово-кредитної політики у 2017 році. НБУ. URL: http://beta.bank.gov.ua/file/download?file=Board%20decision_Report%20MR_2017%20for%20Council_final.pdf (Дата останнього звернення 01.01.2018).
102. Звіт про фінансову стабільність Національного банку України. НБУ, 2016. Червень. Вип. 1. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=32241744> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
103. Зевайкина А. Н. Аудиторский финансовый контроль в Российской Федерации: автореф. дис... канд. экон. наук: 12.00.14. Самарский государственный университет. М., 2005. 23 с.
104. Зенькович Е. Контроль и надзор на финансовом рынке // Стратегия развития. 2005. № 5 (27). С. 7–8.
105. Зимовець В. В. Акумуляція фінансових ресурсів та економічний розвиток: монографія. К.: Інститут економіки НАНУ, 2003. 314 с.
106. Зимовець В. В., Зубик С. П. Фінансове посередництво: навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2004. 288 с.
107. Зискінд І. О. Сутність державного регулювання та нагляду за страховиками // Вісник Академії адвокатури України. 2009. № 2 (15). С. 37–42.
108. Иванов В. М. Финансовый рынок: конспект лекций. К.: МАУП, 1999.

112 с.

109. Ильин И. В., Любовикова Д. О. Разработка интегрального индекса качества жизни // Информационные войны. 2014. № 1. С. 46–57.
110. Іваницька О. М. Фінансові ринки: навчальний посібник. К.: УАДУ, 1999. 96 с.
111. Інтеграційні процеси на фінансовому ринку України: монографія. За ред. А. О. Єпіфанова, І. О. Школьник, Ф. Павелки. Суми: УАБС НБУ, 2012. 258 с.
112. Кабмін витратить ще 6,5 млрд на докапіталізацію Ощадбанку й Укрексімбанку. URL: <http://finbalance.com.ua/news/Kabmin-vitratit-shche-65-mlrd-hrn-na-dokapitalizatsiyu-Oshchadbanku-y-Ukreksimbanku-> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
113. Каллаур П. Концепт „финансовая стабильность” // Белорусский экономический журнал. 2007. № 1. С. 25–37.
114. Каракулова І. С. Небанківські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2008. 17 с.
115. Картавих Л. Г. Контроль як складова в управлінні фінансової системою держави // Экономика Крыма. 2008. № 22. С. 51–53.
116. Касьяненко Л. М. Правові основи здійснення фінансового контролю органами державної податкової служби України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національна академія ДПС України. Ірпінь, 2004. 228 с.
117. Качан О. О. Банківське право: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2000. 268 с.
118. Квинтин М., Тейлор М. У. Должны ли органы регулирования финансового сектора быть независимыми? Международный валютный фонд, 2004. 20 с.
119. Кітц Р. Р. Системний ризик і фінансова стабільність макроекономічних систем // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 6. Ч. 1. С. 158–161. Серія „Міжнародні економічні відносини

та світове господарство”.

120. Клименко С. М., Дуброва О. С. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навчальний посібник. К: КНЕУ, 2008. 520 с.
121. Клочков В. Система органів державного нагляду та контролю // Право України. 2010. № 2. С. 204–207.
122. Коваленко В. В. Банківський нагляд: навчальний посібник. Суми: УАБС НБУ, 2007. 262 с.
123. Коваленко В. В., Гайдукович Д. С. Достатність капіталу банківської системи в умовах циклічного розвитку економіки // Стратегічні пріоритети. 2014. № 1 (30). С. 48–58.
124. Коваленко В. В., Дадашев Б. А. Концептуальні засади макропруденційного нагляду та регулювання банківської діяльності // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1074> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
125. Коваленко Ю. М. Закони термодинаміки у дослідженні процесів функціонування фінансового сектору // Проблеми та перспективи економіки та управління. 2015. № 1 (1). С. 124–131.
126. Коваленко Ю. М. Рівні регулювання фінансового сектору в Україні // Економічний вісник. 2017. Вип. 1. С. 68–77. Серія „Фінанси, облік, оподаткування”.
127. Ковальчук А. Т. Фінансовий словник. 2-ге вид. К.: Знання, 2006. 287 с.
128. Ковриженко Л. О. Державні банки: міжнародний досвід та перспективи для України // Вісник Хмельницького національного університету. 2016. № 2. Т. 1. С. 126–128. Серія „Економічні науки”.
129. Ковч Т. Б. Аналіз сутності поняття „фінансовий моніторинг” // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (21–22 травня 2009 р.). Суми: УАБС НБУ, 2009. Т. 1. С. 56.
130. Козюк В. Монетарні аспекти розвитку поглядів на проблему забезпечення

глобальної фінансової стабільності // Вісник Національного банку України. 2007. № 4 (134). С. 34–39.

131. Коломієць І. В. Державний фінансовий моніторинг в Україні: сучасний стан і шляхи вдосконалення // Форум права. 2010. № 1. С. 164–169.
132. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
133. Комплексна Програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова Національного банку від 18.06.2015 № 391. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15/page2> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
134. Кому належать найбільші банки України. URL: <http://nashigroshi.org/2014/01/15/komu-nalezhat-najbilshi-banky-ukrajiny/> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
135. Кому належать українські банки. URL: https://biz.censor.net.ua/resonance/3000093/komu_nalejat_ukransk_banki (Дата останнього звернення 01.01.2018).
136. Консультації щодо підвищення проведення регулювання та нагляду за фінансовим сектором України. Зелена книга: консультаційний документ. К.: Національний банк України, 2010. 28 с.
137. Концепція запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 553 від 12.04.2012. URL: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/law/17095/1335370392.doc (Дата останнього звернення 01.01.2018).
138. Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програма розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг № 585 від 15.07.2010. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1156.449.0> (Дата останнього звернення

01.01.2018).

139. Концепція консолідованого нагляду за діяльністю учасників небанківських фінансових груп: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 795 від 07.06.2012. URL: zakon.nau.ua/doc/?uid=1007.12470.0 (Дата останнього звернення 01.01.2018).
140. Концепція регулювання фінансового ринку України: Проект // Цінні папери України. 2002. № 1 (190). С. 7–22.
141. Концепція розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013-2014 роки. URL: http://nfp.gov.ua/files/docs/Prezentacia_syn.pdf (Дата останнього звернення 01.01.2018).
142. Концепція розвитку системи кредитної кооперації: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 321–р від 07.06.2006. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/321-2006-%D1%80> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
143. Корнєєв В. В. Модифікація форм фінансового посередництва в Україні // Фінанси України. 2008. № 1. С. 77–85.
144. Корнилюк Р. В. Концентрація банківського ринку України як джерело системного ризику // Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 20. С. 842–849.
145. Коцупатрий М. М., Гуцаленко У. О. Внутрішньогосподарський контроль: організаційні аспекти та класифікаційні ознаки // Економічний аналіз. 2010. Вип. 6. С. 433–436.
146. Кремень В. ПРИВАТные страсти: агросектор (не) ждет перемен / В. Кремень, А. Бесклетко // Latifundist.com. URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/244-privatnye-strasti-agrosector-ne-zhdet-peremen> (Дата последнего обращения 01.01.2018).
147. Кремень В. М. Зарубіжний досвід використання bancassurance в діяльності фінансових посередників. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей XIII Всеукр. наук.-практ.

- конф. (28–29 жовтня 2010 р.). Т. 2. Суми: УАБС НБУ, 2010. С. 110–111.
148. Кремень В. М. Міжнародні стандарти фінансового нагляду як основа його удосконалення. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків : зб. матеріалів XI Міжн. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2017 р.). Черкаси : ЧННІ УБС, 2017. С. 187–190.
149. Кремень В. М. Науково-методичні підходи до визначення сутності та мети фінансового нагляду // Бізнес Інформ. 2013. № 4. С. 381–385.
150. Кремень В. М. Особливості взаємодії органів фінансового нагляду. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей XVII Всеукр. наук.-практ. конф. (30–31 жовтня 2014 р.). Суми: УАБС НБУ, 2014. С. 95–96.
151. Кремень В. М. Особливості визначення мети і завдань фінансового нагляду. Перспективні питання економіки та управління: зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (17–18 квітня 2014 р.). Дніпропетровськ: Дробязко С. І., 2014. С. 99–102.
152. Кремень В. М. Особливості діяльності фінансових конгломератів на міжнародному фінансовому ринку // Економічний простір: зб. наук. праць. № 56/2. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. С. 23–32.
153. Кремень В. М. Періодизація розвитку фінансового сектору України. Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: зб. матеріалів II Всеукр. науково-практ. конф. (23 листопада 2017 р.). Суми: СумДУ, 2017. С. 157–160.
154. Кремень В. М. Розвиток bancassurance: досвід європейських країн та України // Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 3. С. 184–195. Серія „Економічні науки”.
155. Кремень В. М. Світова практика формування інституційної структури фінансового нагляду. Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин: зб. тез доповідей Міжн. наук.-практ. конф. (16–18 травня 2013 р.). Сімферополь: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2013. С. 151–153.

156. Кремень В. М. Системно важливі фінансові посередники на фінансовому ринку України. Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: зб. матеріалів I Всеукр. науково-практ. конф. (23–24 листопада 2016 р.). Суми: УАБС СумДУ, 2016. С. 125–127.
157. Кремень В. М. Співвідношення між поняттям „фінансовий нагляд” та поняттями „фінансове регулювання” і „фінансовий контроль” // Бізнес Інформ. 2014. № 4. С. 372–375.
158. Кремень В. М. Статистичне забезпечення нагляду за діяльністю фінансових конгломератів. Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи: зб. тез виступів на VIII Міжн. наук.-практ. конф. (3–4 грудня 2010 р.). К.: НАСОА, 2010. С. 94–96.
159. Кремень В. М. Стійкість фінансового сектора як макроекономічна категорія. Актуальні питання економічних наук: зб. матеріалів IV Міжн. наук.-практ. конф. (16–17 травня 2014 р.). Ч. 1. Донецьк: Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2014. С. 27–30.
160. Кремень В. М. Стійкість фінансового сектора: сутність і значення // Економіка. Фінанси. Право. 2014. № 6. С. 29–32.
161. Кремень В. М. Сутність і необхідність фінансового нагляду. Актуальні питання безпеки фінансової системи держави: зб. наукових праць Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (21 лютого 2014 р.). Харків: ХНУВС, 2014. С. 170–172.
162. Кремень В. М. Сутність поняття „фінансовий нагляд”: структурно-декомпозиційний аналіз // Актуальні проблеми економіки. 2014. № 9 (159). С. 38–45.
163. Кремень В. М. Фінансова система країни: визначення сутності. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей XV Всеукр. наук.-практ. конф. (8–9 листопада 2012 р.). Суми: УАБС НБУ, 2012. С. 116–117.
164. Кремень В. М. Фінансовий нагляд в Україні: проблеми і перспективи розвитку: монографія. Суми: Ярославна, 2018. 320 с.

165. Кремень В. М. Фінансовий нагляд та науково-методичні підходи до його класифікації. Антикризове фінансове управління в системі забезпечення соціально-економічного розвитку територій: зб. тез доповідей Міжн. наук.-практ. конф. (27 березня 2015 р.). Луцьк: ЛНТУ, 2015. С. 53–56.
166. Кремень В. М. Фінансовий сектор в економічній системі країни. Формування та ефективність використання фінансових ресурсів в економічній діяльності: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (11–12 квітня 2014 р.). Чернігів: Гельветика, 2014. С. 168–171.
167. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Діяльність фінансових конгломератів та їх вплив на стійкість фінансового сектору України // Економіка та суспільство (електронне фахове видання). 2017. № 12. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/92.pdf (Дата останнього звернення 01.01.2018).
168. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Логіт-модель прогнозування ймовірності банкрутства банків // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2018. № 3. С. 66–78.
169. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Особливості діяльності фінансових конгломератів на вітчизняному та світовому фінансових ринках. Інструменти фінансово-кредитного розвитку економіки України та її регіонів: зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених і студентів (01 квітня 2016 р.). Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2016. С. 123–125.
170. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Оцінювання фінансової безпеки країни // Бізнес Інформ. 2018. № 3. С. 155–161.
171. Кремень В. М., Замора О. М. Інструменти макропруденційного аналізу у забезпеченні стійкості фінансового сектора. Статистичне та експертно-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком економіки і соціальної сфери: зб. матеріалів III Міжн. наук.-практ. конф. (5 грудня 2017 р.). Чернігів: ЧНТУ, 2017. С. 105–107.
172. Кремень В. М., Ковтун С. В. Оцінювання впливу адекватності капіталу

- фінансових посередників на фінансовий та економічний розвиток країн // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2018. № 3. С. 79–88.
173. Кремень В. М., Ковтун С. В., Оголь Д. О. Особливості вимірювання системного ризику фінансового сектору України // Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 8/1. С. 25–28.
174. Кремень В. М., Коробка Р. В. Особливості оцінювання рівня фінансової інтегрованості країни. Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: зб. тез доповідей VII Міжн. наук.-практ. конф. (24–25 травня 2012 р.). Т. 2. Суми: УАБС НБУ, 2012. С. 95–96.
175. Кремень В. М., Косенко В. І. Оцінювання фінансової стійкості в контексті розвитку макропруденційного фінансового нагляд // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. Вип. 41. Суми: УАБС НБУ, 2015. С. 121–135.
176. Кремень В. М., Кремень О. І. Категорія „фінансовий механізм”: науково-методичні підходи до тлумачення сутності // Інноваційна економіка. 2012. № 5 (11). С. 254–259.
177. Кремень В. М., Кремень О. І. Оцінювання рівня фінансової інтегрованості країни // Економічний простір: зб. наук. праць. № 60. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2012. С. 5–11.
178. Кремень В. М., Кремень О. І. Фінансова статистика: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2014. 368 с.
179. Кремень В. М., Кремень О. І., Бричко М. М. Науково-методичний підхід до оцінювання незалежності фінансового нагляду // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. № 1 (24). Харків: ХІБС, 2018. С. 383–391.
180. Кремень В. М., Кремень О. І., Бричко М. М. Оцінювання дотримання вимог фінансового нагляду у банківському секторі // Економічний простір: зб. наук. праць. № 123. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2017. С. 119–126.

181. Кремень В. М., Левченко В. П. Науково-методичний підхід до оцінювання незалежності регулювання і нагляду на ринку небанківських фінансових послуг // Ефективна економіка. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3921> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
182. Кремень В. М., Москаленко І. М. Особливості діяльності ісламських банків та їх входження на фінансові ринки європейських країн // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. Т. 34. Суми: УАБС НБУ, 2012. С. 178–195.
183. Кремень В. М., Оголь Д. О. Економіко-статистичний аналіз рівня монетизації економіки // Прикладна статистика: зб. наук. праць. Вип. 11. К.: Формат, 2012. С. 185–191.
184. Кремень В. М., Оголь Д. О. Удосконалення методичних засад прогнозування грошово-кредитних показників // Бізнес Інформ. 2015. № 6 (449). С. 204–208.
185. Кремень В. М., Омардібірова А. Н. Дискримінантна модель визначення імовірності банкрутства підприємств машинобудівної галузі України // Економічний простір: зб. наук. праць. № 71. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2013. С. 204–213.
186. Кремень В. М., Семенов А. Ю. Науково-методичні засади забезпечення розвитку фінансового сектора України // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). 2013. № 2 (17). С. 29–33.
187. Кремень В. М., Семенов А. Ю. Особливості оцінювання розвитку фінансового сектора України // Вісник Хмельницького національного університету. 2013. № 2. Т. 1 „Економічні науки”. С. 160–165.
188. Кремень В. М., Щепетков С. Я. Оцінка фінансової стійкості підприємства // Актуальні проблеми економіки. 2011. № 1. С. 107–117.
189. Кремень О. І. Оцінка рівня конкуренції в галузі: статистичний підхід (на прикладі молокопереробної промисловості) // Вісник Хмельницького національного університету. 2008. № 3. Т.3. С. 200–205.

190. Криворучко С. В., Семиряд А. А. Регулирование системно значимых финансовых институтов: проблемы идентификации // Управление в кредитной организации. 2012. № 3. Режим доступа: http://www.reglament.net/bank/mng/2012_3/get_article.htm?id=1987 (Дата последнего обращения 01.01.2018).
191. Кримінальний Кодекс України: Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III, зі змін. та доп. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
192. Кричинюк А. П., Кочетков В. М. Порівняльний аналіз економічних нормативів банків України // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 14. Ч. 3. С. 134–138. Серія „Економічні науки”.
193. Кротюк В. Л. Національний банк центр банківської системи України. Організаційно-правовий аналіз. К.: Ін Юре, 2000. 248 с.
194. Крупка Ю. М. Правові основи підприємницької діяльності: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 480 с.
195. Кузнецов В. А. Формирование эффективного механизма взаимодействия органов финансового надзора с кредитными организациями в сфере противодействия легализации доходов, полученных преступным путем: автореф. дис... канд. экон. наук: 08.06.10. Академия труда и социальных отношений. М., 2008. 31 с.
196. Курс по макроэкономической и финансовой политике в странах с переходной экономикой: материалы семинара (2–13 сентября 2002 г.). Институт МВФ. Т. 1. Макроэкономические счета, анализ и прогнозирование. Ч. 1. 242 с.
197. Кюрджиев С. П., Мамбетова А. А., Пешкова Е. П. Интегральная оценка финансового состояния предприятий региона // Экономика региона. 2016. Т. 12. Вып. 2. С. 586–601.
198. Лавренюк В. В. Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи: дис... канд. экон. наук: 08.00.08. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. К., 2016.

280 с.

199. Лавренюк В. В., Шевчук В. В. Сутність та оцінка системного ризику з позиції ліквідності банківської системи // Проблеми економіки. 2016. № 4. С. 212–222.
200. Лаврик О. Л. Теоретико-методологічна сутність фінансового посередництва // Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1216> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
201. Левина И. К. К вопросу о соотношении реального и финансового секторов // Вопросы экономики. 2006. № 9. С. 83–103.
202. Лепак Р. І. Форми фінансової взаємодії банків і підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Інститут регіональних досліджень НАН України. Львів, 2008. 200 с.
203. Леонов С. В., Ісаєва О. В. Взаємозв'язок якості регуляторного управління та стабільності фінансового ринку України // Наука й економіка. 2013. Вип. 4 (2). С. 66–72.
204. Литвин Ю. А. Фінансовий моніторинг як особлива форма державного фінансового контролю // Держава і право: збірник наукових праць. Вип. 32. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 688 с. Серія „Юридичні і політичні науки”.
205. Лінтур І. В. Економічні нормативи НБУ як спосіб регулювання кредитного ризику у банківській діяльності // Фінансовий простір. 2015. № 3 (19). С. 46–50.
206. Лобозинська Л. М. До питання створення мегарегулятора фінансового ринку в Україні та вдосконалення банківського регулювання // Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 3 (15). С. 194–199.
207. Любунь О. С., Раєвський К. Є. Банківський нагляд: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 416 с.
208. Макаренко М. І., Дудченко В. Ю. Сутнісно-структурна визначеність механізму регулювання державного боргу // Вісник Сумського

державного університету. 2006. № 7 (91). С. 68–75.

209. Малюга В., Панчук К. Як обчислити природний рівень безробіття в Україні? URL: <https://conferencekneu.wordpress.com/2017/05/01/%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%B3%D0%B0-%D0%B2-%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA-%D0%BA-%D1%8F%D0%BA-%D0%BE%D0%B1%D1%87%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80/> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
210. Малютін О. К. Оцінка фінансового сектору та його значення в економічному розвитку України // Фінанси України. 2010. № 3. С. 92–100.
211. Мандель И. Д. Кластерный анализ. М.: Финансы и статистика, 1988. 176 с.
212. Матук Ж. Финансовые системы Франции и других стран: в 2 т. Т. 1: Банки. Кн. 2: Пер. с фр. Г. В. Апрелева. М.: Финстатинформ, 1994. 363 с.
213. Мишкін Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер. з англ. С. Панчишин, Г. Стеблій, А. Стасишин. К.: Основи, 1998. 963 с.
214. Мінфін ініціював ліквідацію Нацкомфінпослуг. URL: <http://news.finance.ua/ua/~1/2014/08/09/331706> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
215. Мінфін оцінив докапіталізацію „Приватбанку” в 148 мільярдів. URL: <http://www.epravda.com.ua/news/2016/12/19/615020/> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
216. Міщенко В. І. Вплив банківської кризи на зміну умов банківського кредитування // Фінансовий простір. 2015. № 3. С. 63–72.
217. Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська система України: проблеми становлення і розвитку // Фінанси України. 2016. № 5. С. 7–33.
218. Міщенко С. Удосконалення монетарної політики та регулювання фінансових систем // Вісник Національного банку України. 2011. № 5. С. 21–27.
219. Міщенко С. В. Формування ефективної структури фінансового сектору

- України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2009. 22 с.
220. Многомерный статистический анализ в экономике: учебное пособие / В. Н. Тамашевич [и др.]. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 598 с.
221. Момотюк Л. Є. Прогнозування фінансової нестабільності в Україні за допомогою попереджувальних сигнальних індикаторів // Статистика України. 2015. № 3. С. 27–31.
222. Момотюк Л. Є. Теоретичні підходи до визначення індикаторів фінансової стабільності держави // Фінансовий простір. 2015. № 3. С. 129–137.
223. Мороз В. В. Напрями та шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання діяльності інститутів спільного інвестування в Україні. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Moroz.pdf> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
224. Морозов Д. М. Фінансові інститути у суспільному відтворенні: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.01. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. К., 2008. 23 с.
225. Моторин, Р. М., Моторина Р. А. Система національних рахунків: навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2001. 336 с.
226. Музичук О. М. Поняття та особливості контролю в державному управлінні // Адміністративне право. 2011. № 2. Ч. 1. С. 46–51.
227. Напрямки та принципи розвитку державних банків до 2025 року: Стратегічні рекомендації. URL: <https://eimg.pravda.com/files/2/1/216feaf-c-----pdf> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
228. Науменкова С В., Міщенко С. В. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. К.: Знання, 2010. 532 с.
229. Науменкова С В., Міщенко С. В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія. К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2009. 382 с.
230. Науменкова С В., Міщенко С. В. Сучасна модель фінансової системи: порівняльний аналіз основних підходів // Фінанси України. 2006. № 6.

С. 44–56.

231. Науменкова С. В., Міщенко В. І. Поняття системного ризику та підходи до визначення системно значущих банків // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 1. С. 186–196.
232. Науменкова С. В., Міщенко В. І. Системи регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн: навчальний посібник. К.: Центр наукових досліджень НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2010. 170 с.
233. Науменкова С., Цицик К. Ефективність пруденційного банківського нагляду: особливості методичних підходів // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Економіка. 2015. № 10 (175). С. 46–55.
234. Нацбанк представив своє бачення банківського сектору в 2020 році. URL: <http://promin.cv.ua/news/2014/06/10/2287> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
235. Нацбанк скоротить третину персоналу і зменшить свою мережу // Сегодня. 2014. 09 червня. URL: <http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/nacbank-sokratit-tret-personala-i-umenshit-svoyu-set-527399.html> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
236. Нацбанк створив департамент стратегії та реформування банківської системи // Економічна правда. 2014. 4 червня. URL: <http://www.epravda.com.ua/news/2014/04/10/438422/> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
237. Нацкомфінслуг повідомила скільки страховщиків України порушає вимоги нормативів достаточності активів. Forinsurer. URL: <https://forinsurer.com/news/17/09/18/355201> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
238. Нацкомфінпослуг та НКЦПФР домовились про співпрацю // Реальна економіка. 2013. 21 травня. URL: <http://real-economy.com.ua/news/38604.html> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
239. Небаба Н. О. Державне регулювання системи недержавного пенсійного

забезпечення: сучасний стан та напрями розвитку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. Суми: УАБС НБУ, 2013. Вип. 37. С. 326–334.

240. Некоторые подходы к разработке системы индикаторов мониторинга финансовой стабильности. М.: ИЭПП, 2006. 305 с.
241. О финансовой стабильности Казахстана: Отчет. Национальный банк Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31552802#pos=0;0 (Дата последнего обращения 01.01.2018).
242. Общая теория статистики: учебник / Под редакцией И. И. Елисеевой. 5-е изд, доп. и перераб. М.: Финансы и статистика, 2004. 656 с.
243. Огляд банківського сектору. НБУ. 2016. № 1 / Жовтень. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=37585678> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
244. Огляд банківського сектору. НБУ. 2017. № 2 / Лютий. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43633516> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
245. Огляд банківського сектору. НБУ. 2017. № 3 / Травень. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=48421100> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
246. Огляд ринків. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://nfp.gov.ua/ua/Ohliad-runkiv.html> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
247. Оголь Д. О. Вплив грошово-кредитної політики на економічне зростання України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Українська академія банківської справи Національного банку України. Суми, 2016. 20 с.
248. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. 4-е изд.. М.: Азбуковник, 1999. 944 с.
249. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навчальний посібник. 2-ге вид.

- К.: КНЕУ, 2001. 240 с.
250. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): автореф. дис... докт. екон. наук: 08.04.01. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. К., 2006. 33 с.
251. Організаційно-методичні підходи до запровадження НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: інформаційно-аналітичні матеріали / В. І. Міщенко, О. І. Кіреєв [та ін.]. К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. 97 с.
252. Орлюк О. П. Банківське право: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2004. 376 с.
253. Орлюк О. П. Фінансове право: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.
254. Осадчий Є. С. Світовий досвід управління капіталом кредитних спілок // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 9. С. 122–125. Серія „Міжнародні економічні відносини та світове господарство”.
255. Остапович Г. М. Державний контроль на ринку цінних паперів України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київський національний торгово-економічний університет. К., 2006. 205 с.
256. Островська Г., Квасовський О. Аналіз практики використання зарубіжних методик (моделей) прогнозування ймовірності банкрутства // Галицький економічний вісник. 2011. № 2 (31). С. 99–111. Серія „Проблеми мікро- та макроекономіки”.
257. Очищення банківської системи практично завершилося. URL: <http://biz.nv.ua/ukr/economics/ochishchennja-bankivskoj-sistemi-praktichno-zaversheno-gontarjeva-541682.html> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
258. Павлюк В. В. Контроль і ревізія: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2006. 196 с.

259. Паласевич М. Б. Правове регулювання банківської діяльності в Україні // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2007. Вип. 17.7. С. 248–249.
260. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності: навчально-методичний посібник. К.: КНЕУ, 2003. 347 с.
261. Пасічник В. В. Банківський нагляд правові засади та проблеми здійснення // Банківське право України / А. О. Селіванов [та ін.]. К.: Ін Юре, 2000. 368 с.
262. Пахомова І. Г., Сірія Н. Т. Оцінка рівня конкуренції в банківській системі України // Ефективна економіка. 2014. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3106> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
263. Пашкевич А., Власенко М. Системно значимые финансовые институты на примере Беларуси // Банковский вестник. 2013. № 7. С. 27–36.
264. Петрик О. Якою має бути організаційна структура банківського нагляду в Україні? // Вісник Національного банку України. 2009. № 11. С. 3–7.
265. Питання функціонування та вдосконалення інфраструктури фондового ринку: інформаційно-аналітичні матеріали / О. І. Кірейцев, М. М. Шаповалова, Н. І. Гребенюк [та ін.]. К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. 132 с.
266. Піддубна Л. В. Розвиток науково-методичних підходів до розуміння змісту поняття „інституційний інвестор” // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. Суми: УАБС НБУ, 2012. Вип. 34. С. 243–251.
267. Подчесова В. Ю., Лисак К. В. Методичні підходи до прогнозування фінансового стану банків // Вісник Університету банківської справи. 2015. № 2 (23). С. 178–183.
268. Показники банківської системи. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 (Дата останнього звернення 01.01.2018).
269. Поленок С., Ратушин Ю. Методологические принципы развертывания

- системы экономического мониторинга в сети информационно-маркетинговых центров // Финансовые риски. 2005. № 4 (41). С. 69–73.
270. Полетаев О. О. Економічна сутність фінансового посередництва // Наукові праці. Т. 126. Вип. 113. С. 39–46.
271. Поляков В.П., Московкина Л.А. Структура и функции центральных банков: зарубежный опыт. М.: ИНФРА-М, 1996. 192 с.
272. Пономаренко О. О. Достатність міжнародних резервів як фактор забезпечення фінансової стабільності // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2014. Вип. 38. С. 391–399.
273. Попов І. В. Методичні підходи до визначення стабільності фінансової системи // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. 2012. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1177> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
274. Поправка О. Г. Регулювання та нагляд за фінансовим сектором у країнах ЄС, перспективи для України // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. Суми, 2010. Т. 30. С. 263–271.
275. Примак Ю. Р. Сучасні українські та міжнародні методи аналізу фінансової стійкості банківської установи // Міжнародний науковий журнал. 2016. № 9. С. 115–122.
276. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банках: підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: КНЕУ, 2004. 468 с.
277. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 07.12.2000, зі змін. та доп. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
278. Про введення в дію Інструкції № 10 Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків, приведену у відповідність до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і звітності Національний банк: Постанова, Інструкція Національного банку України від 30.12.1997

- № 469. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0509500-97> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
279. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов повернення строкових депозитів: Закон України від 14.05.2015 № 424-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/424-19> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
280. Про внесення змін до Закону України „Про Національний банк України”: Закон України № 1919-III від 13.07.2000, зі змін. та доп. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/про%20національний%20банк> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
281. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР, зі змін. та доп. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
282. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України № 249-IV від 28.11.2002, зі змін. та доп. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/249-15> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
283. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України № 249-IV від 28.11.2002, зі змін. та доп. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/249-15> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
284. Про затвердження Вимог щодо регулярного проведення стрес-тестування страховиками та розкриття інформації щодо ключових ризиків та результатів проведених стрес-тестів: Розпорядження Нацкомфінпослуг № 484 від 13.02.2014. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0352-14#n49> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
285. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків

- в Україні: Постанова, Інструкція Національного банку України від 28.08.2001 № 368. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
286. Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки: Наказ Державного комітету статистики України № 96 від 18.05.2005, зі змін та доп. URL: <http://uazakon.com/document/fpart48/idx48677.htm> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
287. Про затвердження Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова правління Національного банку № 391 від 18.06.2015. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=32850466> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
288. Про затвердження Методики розрахунку валового внутрішнього продукту виробничим методом і за доходами: Наказ Державного комітету статистики України № 610 від 08.11.2004. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0610202-04> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
289. Про затвердження Положення про вимоги до осіб, що здійснюють професійну діяльність з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами), щодо складу та структури активів недержавних пенсійних фондів, якими вони управляють: Рішення Нацкомфінпослуг № 582 від 26.04.2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0787-12> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
290. Про затвердження Положення про економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків: Постанова, Положення Національного банку України від 21.12.1993 № 114. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114500-93> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
291. Про затвердження Положення про обов'язкові критерії та нормативи достатності, диверсифікованості та якості активів страховика та визнання

такими, що втратили чинність, деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Розпорядження Нацкомфінпослуг № 396 від 23.02.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0417-16> (Дата останнього звернення 01.01.2018).

292. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків: Постанова Правління Національного банку України № 863 від 25.12.2014, зі змін. та доп. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=13264040> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
293. Про затвердження Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами: Розпорядження Держкомфінпослуг № 3981 від 26.04.2005. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
294. Про затвердження Положення про порядок складання та розкриття інформації компаніями з управління активами та особами, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, та подання відповідних документів до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку: Розпорядження Нацкомфінпослуг № 1343 від 02.10.2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1764-12/page> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
295. Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок: Розпорядження Держкомфінпослуг № 7 від 16.01.2004. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0148-04> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
296. Про затвердження Положення щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками: Розпорядження Нацкомфінпослуг № 1597 від 01.04.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1311-15/page> (Дата

- останнього звернення 01.01.2018).
297. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI, зі змін. та доп. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
298. Про кредитні спілки: Закон України № 2908-III від 20.12.2001, зі змін. та доп. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2908-14/page2> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
299. Про Національний банк України: Закон України № 679-XIV від 20.05.1999, зі змін. та доп. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/про%20національний%20банк> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
300. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Положення, Указ Президента України № 1063/2011 від 23.11.2011. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
301. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг: Положення, Указ Президента України № 1070/2011 від 23.11.2011 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
302. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України № 1057-IV від 09.07.2003, зі змін. та доп. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/page> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
303. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України № 877-V від 05.04.2007. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/877-16> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
304. Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру: Постанова Національного банку України від 06.08.2014 № 464. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0464500-14> (Дата останнього звернення 01.01.2018).

305. Про страхування: Закон України № 85/96-ВР від 07.03.1996, зі змін. та доп. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
306. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 976-р від 08.11.2007. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/976-2007-%D1%80> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
307. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України № 2664-III від 12.07.2001, зі змін. та доп. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
308. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України № 3840-IV від 23.02.2006, зі змін. та доп. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
309. Програма діяльності Кабінету Міністрів „Назустріч людям”: Програма Кабінету Міністрів України від 04.02.2005 URL: www.rada.gov.ua (Дата останнього звернення 01.01.2018).
310. Прозрачный рынок гарантия быстрого восстановления. URL: <http://www.interfax.ru/business/318062> (Дата последнего обращения 01.01.2018).
311. Пшик Б. І. Фінансова стабільність: сутність та особливості прояву // Вісник СевНТУ: збірник наукових праць. Вип. 138/2013. Севастополь, 2013. С. 91–96. Серія „Економіка і фінанси”.
312. Райзберг Б. Л., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. 2-е изд.. М.: Инфра-М, 1998. 478 с.
313. Рейтинг страховых компаний Украины. Forinsurer. URL: <https://forinsurer.com/ratings/Nonlife> (Дата последнего обращения

- 01.01.2018).
314. Рекуненко І. І. Періодизація розвитку грошового та кредитного ринків України // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2014. Вип. 39. С. 171–183.
315. Рисін В. В. Системний ризик банківського сектора: сутність, форми та чинники // Ефективна економіка. 2010. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_4_11 (Дата останнього звернення 01.01.2018).
316. Річні звіти Національного банку України URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58023 (Дата останнього звернення 01.01.2018).
317. Річні звіти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку URL: <https://www.nssmc.gov.ua/reports/> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
318. Річні звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг URL: <https://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>, <https://nfp.gov.ua/content/rzviti-derzhfinposlug.html> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
319. Романенко О. Р. Фінанси: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 312 с.
320. Руденко В. Страховиків врятували від дефіциту // Financial Club. 018-03-07. URL: <https://finclub.net/ua/analytics/strakhovykiv-vriatuvaly-vid-defitsytu.html> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
321. Савченко Л. А. Правові основи фінансового контролю: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 504 с.
322. Самородов Б. В., Гойхман М. І. Проблемні ситуації банківської системи та підходи до процесу їхньої діагностики // Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2014. № 3. С. 213–218. Серія „Економічні науки”.
323. Семенов А. Ю. Вплив діяльності фінансових установ на економічне

- зростання України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Українська академія банківської справи Національного банку України. Суми, 2011. 28 с.
324. Семіряд А. Системно важливі фінансові установи: критерії, проблеми та регулювання // Фінансовий ринок України. 2011. № 7/8. С. 34–38.
325. Серета О. Поняття і сутність нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства // Публічне право. 2012. № 4 (8). С. 227–232.
326. Синюгіна Н. В. Фінансовий моніторинг в системі взаємодії суб'єктів господарювання на фінансових ринках: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Харківський національний економічний університет. Харків, 2011. 23 с.
327. Системно важливі фінансові установи: критерії, проблеми та регулювання. Українське агентство фінансового розвитку URL: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/107.htm (Дата останнього звернення 01.01.2018).
328. Словник української мови: у 11 т. Т. 1. К.: Наукова думка, 1970. 799 с.
329. Словник української мови: у 11 т. Т. 10. К.: Наукова думка, 1979. 658 с.
330. Словник української мови: у 11 т. Т. 4. К.: Наукова думка, 1973. 840 с.
331. Словник української мови: у 11 т. Т. 5. К.: Наукова думка, 1974. 840 с.
332. Словник української мови: у 11 т. Т. 7. К.: Наукова думка, 1976. 723 с.
333. Словник української мови: у 11 т. Т. 8. К.: Наукова думка, 1977. 927 с.
334. Словник української мови: у 11 т. Т. 9. К.: Наукова думка, 1978. 916 с.
335. Смагін В. Л. Фінансовий ринок в трансформаційній економіці: закономірності формування і розвитку: автореф. дис... докт. екон. наук: 08.00.01. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. К., 2010. 37 с.
336. Советское административное право / В. М. Манохин [и др.]. М.: Юрид. лит., 1977. 544 с.
337. Соколенко О. І., Цимбалюк Т. В. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень. К.: Довіра, 2006. 790 с. Серія

„Словники України”.

338. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
339. Стефанюк І. Б. Державний фінансовий контроль: проблеми ідентифікації й визначення системи // Фінанси України. 2009. № 11. С. 12–19.
340. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. К.: Атіка, 2008. 624 с.
341. Стратегія Національного банку України: Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
342. Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг в Україні на 2012-2017 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 867-р від 31.10.2012. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
343. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012-2021 роки. URL: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257 (Дата останнього звернення 01.01.2018).
344. Стратегія розвитку України у період до 2020 року: Проект. URL: http://www.dsaua.org/index.php?option=com_content&view=article&id=90:-2020-&catid=36:2010-09-13-13-04-19&Itemid=70&lang=ru (Дата останнього звернення 01.01.2018).
345. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2015 року: Проект розвитку. К., 2008. URL: www.u-fin.com.ua/konsercia/002.doc (Дата останнього звернення 01.01.2018).
346. Страхування: підручник / С. С. Осадець [та ін.]. 2-е вид. К.: Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, 2002. 599 с.
347. Структура власності банків України. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=6738234 (Дата останнього звернення 01.01.2018).

348. Суржинський М. Поняття і сутність банківського регулювання та банківського нагляду в Україні. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1365> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
349. Сухонос В. Взаємодія прокуратури із суб'єктами фінансового моніторингу // Вісник прокуратури. 2010. № 12. С. 32–33.
350. Сушко Н. М., Бригінська Л. Г. Сутність та чинники формування системних ризиків банківської діяльності // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 16. (Ч. 4). С. 132–136. Серія „Економічні науки”.
351. Тихонов А., Зубкович А. Устойчивость денежно-кредитной системы: понятие, факторы, оценка // Банкаускі Веснік. 2001. № 4 (551). С. 12–18.
352. Тлумачний словник української мови / В. С. Калашников [та ін.]. Х.: Прапор, 2002. 992 с.
353. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / Д. Н. Ушаков [и др.]. Репринтное издание. М.: Астрель, АСТ, 2000. 848 с.
354. Україна-2015: Національна стратегія розвитку. К., 2008. URL: <http://www.semynozhenko.net/content/files/Ukraine-2015%20big.pdf> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
355. Україна-2015: Національна стратегія розвитку. К., 2009. URL: http://www.uf.org.ua/books/4313166_Strateg%20№v-ost%20230109.pdf (Дата останнього звернення 01.01.2018).
356. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навчальний посібник / С. М. Фролов [та ін.]. Суми: УАБС НБУ, 2015. 332 с.
357. Федоренко В. Г. Інвестування: підручник. К.: Алерта, 2006. 443 с.
358. Федосов В., Опарін В. М., Львовчкін С. В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: монографія. К.: Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, 2002. 387 с.
359. Финансовое право: учебник / Н. И. Химичева [и др.]. 2-е изд.. М.: Юрист, 2001. 600 с.

360. Финансы: Толковый словарь / Б. Батлер [и др.] 2-е изд. М.: ИНФРА-М, 2000. 1137 с.
361. Фінанси: курс для фінансистів: підручник / П. Ю. Буряк, О. Б. Жихор [та ін.]. К.: Хай-Тек Прес, 2010. 528 с.
362. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк [та ін.]. К.: Юрінком Інтер, 2008. 472 с.
363. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / І. О. Школьник, В. М. Кремень [та ін.]. Суми, 2014. 427 с.
364. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: монографія. Івано-Франківськ: ОППО; Снятин: ПрутПринт, 2008. 260 с.
365. Ходаківська В.П., Беляєв В. В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика: навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2003. 616 с.
366. Ходаківська В.П., Данілов Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. 501 с.
367. Хюпкес Е., Квинтин М, Тейлор М. У. Должны ли органы регулирования финансового сектора быть независимыми. Международный валютный фонд, 2006. 26 с.
368. Цицик К. Ю. Ефективність пруденційного ризик-орієнтованого банківського нагляду: дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2015. 264 с.
369. Череп А. В., Комісаренко О. А. Розробка моделі прогнозування банкрутства комерційних банків України на основі зарубіжного досвіду // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2013. Вип. 1. С. 18–23.
370. Черкес М., Васильєв С. Про Конституційний Суд УРСР // Радянське право. 1991. № 4. С. 3–8.
371. Чернега К. В. Теоретичні проблеми визначення поняття „державний фінансовий контроль” / Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи Національного банку України. URL:

<http://www.bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2011/282c7240df33beaccbc95e27a83172de.pdf> (Дата останнього звернення 01.01.2018).

372. Шарп У., Александер Г., Бейли В. Инвестиции. М.: Инфра-М, 1997. 1028 с.
373. Шатковська Л. С. Економічний контроль на сільськогосподарських підприємствах. К.: Урожай, 1994. 272 с.
374. Швець Н. Р., Ткачук І. Я. Оцінка тенденцій розвитку банківської системи України на сучасному етапі // Innovative Solutions in Modern Science. 2017. №1 (10). С. 1–9.
375. Шевцова О. Й., Тихонова В. М. Регулювання діяльності інститутів спільного інвестування на фінансовому ринку України // Вісник Дніпропетровського університету. 2016. Т. 24. Вип. 10 (1). С. 41–48. Серія „Економіка”.
376. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: навчальний посібник. 2-ге вид. К.: Знання-Прес, 2003. 535 с.
377. Шинази Г. Дж. Сохранение финансовой стабильности // Вопросы экономики (МВФ). 2005. № 36. 26 с.
378. Школьник І. О. Реформування фінансового нагляду під впливом економічної рецесії // Фінанси України. 2010. № 3. С. 50–60.
379. Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: монографія. Суми: Мрія-1, УАБС НБУ, 2008. 348 с.
380. Школьник І. О., Кремень В. М. Міжнародні фінансові конгломерати на страховому ринку України // Фінанси України. 2013. № 2. С. 110–121.
381. Школьник І. О., Кремень В. М. Періодизація розвитку фінансового сектору та фінансового нагляду в Україні // Фінанси України. 2018. №3. С. 97–115.
382. Школьник І. О., Кремень В. М. Формування вимог до системи фінансового нагляду у контексті стратегічного розвитку економіки і фінансового сектора України // Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України: монографія. За заг. ред. І. О. Школьник,

- I. I. Рекуненка. Суми: Сумський державний університет, 2017. С. 44–57.
383. Шолойко А. С. Страховий ринок України: підходи до його класифікації та періодизації // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2014. Вип. 200 (3). С. 94–102. Серія „Економіка, аграрний менеджмент, бізнес”.
384. Шпиль В. І. Удосконалення інституціональних основ діяльності кредитних спілок в Україні // Наукові праці НДФІ. 2014. Вип. 1. С. 116–125.
385. Шульга І. П. Фінансове посередництво: сутність, функції та механізм здійснення // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2008. № 2 (4). С. 78-90. Серія „Економіка та менеджмент”.
386. Щербатих Д. В. Теоретична концептуалізація та фундаментальні основи формування банківської системи // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 6 (2). С. 154–158.
387. Щербина В. С. Господарське право: підручник. 4-те вид. К.: Юрінком Інтер, 2009. 640 с.
388. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
389. Що чекає на державні українські банки? Стратегічні рекомендації. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/news/57986-scho-chekae-na-derzhavni-ukrainski-banki.htm> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
390. Экономический словарь „Economics Focus”. URL: <http://dictionary-economics.ru/word/%D0%9F%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9> (Дата последнего обращения 01.01.2018).
391. Юдіна С. В., Ганзюк С. М., Шкарупа К. А. Особливості виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками // Молодий вчений. 2017. № 3 (43). С. 890–894.
392. Юр'єва Т. Г. Механізм фінансування розвитку аеропортів: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04. Національний авіаційний університет. К., 2010.

22 с.

393. Юрчишена Л. В., Цибрій В. П. Дотримання економічних нормативів комерційними банками України // Ефективна економіка. 2001. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=687> (Дата останнього звернення 01.01.2018).
394. A glossary of terms used in payments and settlement systems. Committee on Payment and Settlement Systems, Bank for International Settlements, 2003. 51 p. URL: <http://www.bis.org/publ/cpss00b.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
395. A Macrofinancial Approach to Supervisory Standards Assessments: Policy paper. IMF, 2014. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2016/12/31/A-Macrofinancial-Approach-to-Supervisory-Standards-Assessments-PP4895> (Last accessed 01.01.2018).
396. Abbas S. A., Belhocine N., ElGanainy A., Horton M. A Historical Public Debt Database. IMF Working Paper. 2010. WP/10/245. 26 p.
397. Adeyeye P. O., Fajembola O. D., Olopete M. O., Adedeji D. B. Predicting Bank Failure in Nigeria using Principal Component Analysis and D-Score Model // Research Journal of Finance and Accounting. 2012. Vol. 3. № 8. pp. 159-170.
398. Almarzoqi R. M., Naceur S. B., Kotak A. What Matters for Financial Development and Stability? IMF Working Paper. 2015. WP/15/173. 43 p.
399. Anghelache C., Armeanu D. Application of Discriminant Analysis on Romanian Insurance Market. Theoretical and Applied Economics. 2008. 11 (528). pp. 51–62.
400. Balancing Financial Stability, Innovation, and Economic Growth: White Paper: WEF. http://www3.weforum.org/docs/IP/2017/FS/WEF_Whitepaper_FSIEG.pdf (Last accessed 01.01.2018).
401. Barr R. S., Siems T. S. Bank Failure Prediction Using DEA to Measure Management Quality // Southern Methodist University. 1996.
402. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework. BCBS, 2005. URL:

- <https://www.bis.org/publ/bcbs118.htm> (Last accessed 01.01.2018).
403. Basel III: international regulatory framework for banks. BCBS, 2011-2017. URL: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm> (Last accessed 01.01.2018).
404. Batuo E., Mlambo K., Asongu S. A. Linkages between financial development, financial instability, financial liberalisation and economic growth in Africa // AGDI Working Paper. 2017. WP/17/030. 29 p.
405. Białas M., Solek A. Evolution of Capital Adequacy Ratio // Economics & Sociology. Vol. 3. № 2. pp. 48–57.
406. Budget surplus (+) or deficit (-): The Central Intelligence Agency. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2222.html> (Last accessed 01.01.2018).
407. Cambridge Business English Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (Last accessed 01.01.2018).
408. Carbó-Valverde S., Sánchez L.P. Financial Stability and Economic Growth // Crisis, Risk and Stability in Financial Markets. Palgrave Macmillan, London. pp. 8–23.
409. Chant J., Lai A., Illing M., Daniel F. Essays on Financial Stability. Bank of Canada. 130 p.
410. Christoffersen P. F., Doyle P. From Inflation to Growth: Eight Years of Transition. IMF Working Paper. 1998. № 98/99.
411. Čihák M., Demirgüç-Kunt A., Feyen E., Levine R. Financial Development in 205 Economies, 1960 to 2010 // NBER Working Paper. 2013. № 18946. 55 p.
412. Čihák M., Tieman A. Quality of Financial Sector Regulation and Supervision Around the World // IMF Working Paper. 2008. WP/08/190. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08190.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
413. Convergence criteria for joining. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/euro-area/enlargement-euro-area/convergence-criteria-joining_en (Last accessed 01.01.2018).

414. Core Principles for Effective Banking Supervision. BCBS, 2012. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
415. Creel J., Hubert P., Labondance F. Financial stability and economic performance. 2013. URL: <https://hal-sciencespo.archives-ouvertes.fr/hal-01064263/document> (Last accessed 01.01.2018).
416. Crockett A. The Theory and Practice of Financial Stability // GEI Newsletter Issue. Global Economic Institutions. 1997. № 6. URL: <http://www.cepr.org/gei/6rep2.htm> (Last accessed 01.01.2018).
417. Das U. S., Quintyn M. G., Chenard K. Does Regulatory Governance Matter for Financial System Stability? An Empirical Analysis. IMF Working Paper № 04/89.
418. Definition of Sifis: Financial Time Lexicon. URL: <http://lexicon.ft.com/Term?term=sifis> (Last accessed 01.01.2018).
419. Delgado F. L., Mezo M. Developments in Financial Supervision and the Use of Macroprudential Measures in Central America // IMF Working Paper. 2011. WP/11/299. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11299.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
420. Demirgüç-Kunt A., Detragiache E., Tressel T. Banking on the Principles: Compliance with Basel Core Principles and Bank Soundness // Policy Research Working Paper. World Bank. 2006. № 3954. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8405> (Last accessed 01.01.2018).
421. Does the Exchange Rate Regime Matter for Inflation and Growth? Atish R [eds.]. 1996.
422. Duisenberg W.F. The Contribution of the Euro to Financial Stability. Globalization of Financial Markets and Financial Stability Challenges for Europe, Baden-Baden.
423. Erdogan B. E. Bankruptcy Prediction of Turkish Commercial Banks Using Financial Ratios // Applied Mathematical Sciences. 2008. № 60. pp. 2973–2982.

424. European Parliament and Council Directive 2002/87/EC of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC, 93/22/EEC, 98/78/EC and 2000/12/EC. URL: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l24038c.htm>. (Last accessed 01.01.2018).
425. Ferguson R. W. Should Financial Stability Be an Explicit Central Bank Objective? Challenges to Central Banking from Globalized Financial Systems, Conference at the IMF, September 16-17, 2002 Washington, D.C.
426. Financial Sector Assessment Program (FSAP). IMF. URL: <https://www.imf.org/external/np/fsap/fssa.aspx> (Last accessed 01.01.2018).
427. Financial Soundness Indicators (FSIs): IMF data access to macroeconomic & financial data. IMF. URL: <http://data.imf.org/regular.aspx?key=61404590> (Last accessed 01.01.2018).
428. Financial Soundness Indicators: Compilation Guide. IMF, 2006. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/fsiFT.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
429. Financial Stability Report. Narodowy Bank Polski. URL: <http://www.nbp.pl/en/systemfinansowy/fsr201712.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
430. Financial stability reports. Czech National Bank. URL: https://www.cnb.cz/en/financial_stability/fs_reports/ (Last accessed 01.01.2018).
431. Financial Stability Review. Norwegian Central Bank, 2003, Vol. 1, Oslo.
432. Financial Stability Review. South African Reserve Bank, 2017, 1st edition, Pretoria.
433. Foot M. What is financial stability and how do we get it? // ACI (UK) The Roy Bridge Memorial Lecture. URL: <http://www.fsa.gov.uk/Pages/Library/Communication/Speeches/2003/sp122> (Last accessed 01.01.2018).
434. Free and open access to global development data: World Bank. URL:

- <https://data.worldbank.org/> (Last accessed 01.01.2018).
435. Furfine C. H. Interbank exposures: quantifying the risk of contagion. BIS Working Papers, 1999. URL: <https://www.bis.org/publ/work70.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
436. Schinasi G. J. . Defining Financial Stability // IMF Working Paper WP/04/187. April. 2004. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp04187.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
437. Global Financial Development Report: Key Terms Explained. World Bank. URL: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTGLOBALFINREPORT/0,,contentMDK:23268767~pagePK:64168182~piPK:64168060~theSitePK:8816097,00.html> (Last accessed 01.01.2018).
438. Global systemically important banks: updated assessment methodology and the higher loss absorbency requirement. Bank for International Settlements, 2013. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
439. Global Systemically Important Insurers: Updated Assessment Methodology. The International Association of Insurance Supervisors, 2016. URL: <https://www.iaisweb.org/file/61179/updated-g-sii-assessment-methodology-16-june-2016> (Last accessed 01.01.2018).
440. Glossary of statistical terms. OECD. URL: <http://stats.oecd.org/glossary/index.htm> (Last accessed 01.01.2018).
441. Guidelines for Foreign Exchange Reserve Management: Accompanying Document. IMF. URL: <http://www.imf.org/external/np/mae/ferm/2003/eng/app.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
442. Halling M., Hayden E. Bank Failure Prediction: A Two-Step Survival Time Approach // IFC Bulletin. № 28. pp. 48–73.
443. Hanweck G. A. Predicting Bank Failure // Research Papers in Banking and Financial Economics. 1977. November.
444. Hartigan J. A., Wong M. A. Algorithm AS 136: A k-means clustering

- algorithm. Applied Statistics № 28.1, pp. 100–108.
445. Hüpkes E., Quintyn M., Taylor M. W. The Accountability of Financial Sector Supervisors: Principles and Practice. IMF Working Paper. № 05/51.
446. IMF data access to macroeconomic & financial data: IMF. URL: <http://data.imf.org/?sk=388DFA60-1D26-4ADE-B505-A05A558D9A42> (Last accessed 01.01.2018).
447. Implementation of the Basel Core Principles for Effective Banking Supervision, Experiences, Influences, and Perspectives: Policy paper. IMF, 2012. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2016/12/31/Implementation-of-the-Basel-Core-Principles-for-Effective-Banking-Supervision-Experiences-PP175> (Last accessed 01.01.2018).
448. Insurance Core Principles. IAIS, 2012. URL: https://www.iaisweb.org/index.cfm?event=icp:getICPList&nodeId=25227&icpAction=listIcps&showStandard=1&showGuidance=1&icp_id=0 (Last accessed 01.01.2018).
449. Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability: IMF Working Paper / Prepared by Aerd Houben, Jan Kakes, and Garry Schinasi. 2004. June. 47 p.
450. Issues in the Unification of Financial Sector Supervision. IMF. URL: www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp00213.pdf (Last accessed 01.01.2018).
451. Kaciak E. Predicting bank failures in a newly emerging free-market economy // Perspectives-Electronic Journal of the American Association of Behavioural and Social Sciences. 2000. pp. 105–117.
452. Khan M. S., Abdelhak A. S. Threshold Effects in the Relationship between Inflation and Growth. IMF Staff Papers. 2001. Vol. 48. № 1.
453. Kolari J., GlenNon D., Shin H., Caputo M. Predicting large US commercial bank failures // Journal of Economics and Business. 2002. Vol. 54, issue 4. pp. 361-387.
454. Kremen V., Ohol D. Financial Sector Stability: Essence and Assessment // The Problems of Economy. 2017. № 4. pp. 363–368.

455. Kremen V., Riashchenko V., Bochkariova T. A Discriminant Analysis of Insurance Companies in Ukraine // *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2017. Volume 1, Issue 4. pp. 65–73.
456. Levine R. *Finance and Growth: Theory and Evidence* // NBER Working Paper. 2004. pp. 5-7.
457. Liner E. Understanding SIFIs: What Makes an Institution Systemically Important? URL: <http://www.thirdway.org/report/understanding-sifis-what-makes-an-institution-systemically-important> (Last accessed 01.01.2018).
458. List of Financial Conglomerates. The Joint Committee. URL: <https://esas-joint-committee.europa.eu/Pages/Activities/Financial-Conglomerates.aspx> (Last accessed 01.01.2018).
459. List of Global Systemically Important Banks. Financial Stability Board. URL: <http://www.fsb.org> (Last accessed 01.01.2018).
460. List of Global Systemically Important Insurers. Financial Stability Board. URL: <http://www.fsb.org> (Last accessed 01.01.2018).
461. Maisel S. J. *Risk and Capital Adequacy in Commercial Banks*. The University of Chicago Press. 1981. 436 p.
462. Martin D. Early-warning of Bank Failure: A Logit Regression Approach // *Journal of Banking and Finance*. 1977. № 1. pp. 249–276.
463. Martinez Z. D., Menendez J. F., Vargas J. S. Algorithm versus Discriminant Analysis. An Application to the Prediction of Insolvency in Spanish Non-life Insurance Companies. *Documentos de trabajo de la Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales*. URL: <http://eprints.ucm.es/6836/1/0412.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
464. *Methodology for Assessing Implementation of the IOSCO Objectives and Principles of Securities Regulation*. IOSCO, 2011. URL: <http://www.csrc.gov.cn/pub/newsite/gjb/gjzjhzz/ioscojgmbyyz/201004/P020150520677186250144.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
465. Michael D. B., Christopher M. M. *Growing Up to Stability? Financial Globalization, Financial Development and Financial Crises*. NBER Working Paper. 2015. June. № 21287. 58 p.

466. Mishkin F. Economics of the Money, Banking and Financial Markets. 3d ed., 1992. pp. 39–50, 157–161.
467. Mishkin F. S. Global Financial Instability: Framework, Events, Issues // Journal of Economic Perspectives. 1999. Vol. 13. № 4. Mode of URL: <http://www0.gsb.columbia.edu/faculty/fmishkin/PDFpapers/jep99.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
468. Modifications to the Current List of Financial Soundness Indicators. IMF. URL: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/111313.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
469. Monetary and Financial Statistics Manual. International Monetary Fund, 2000. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/mfs/manual/rus/mfsmr.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
470. Objectives and Principles of Securities Regulation. IOSCO, 2012. URL: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD323.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
471. Online Business Dictionary. URL: <http://www.businessdictionary.com/definition/capital-adequacy.html> (Last accessed 01.01.2018).
472. Oxford Dictionaries. URL: <http://www.oxforddictionaries.com> (Last accessed 01.01.2018).
473. Padoa-Schioppa T. Central Banks and Financial Stability: Exploring a Land in Between, in: V. Gaspar, P. Hartmann, O. Sleijpen (eds.), The Transformation of the European Financial System, European Central Bank, Frankfurt.
474. Policy Measures to Address Systemically Important Financial Institutions. Financial Stability Board, 2011. URL: <http://www.fsb.org/wp-content/uploads/Policy-Measures-to-Address-Systemically-Important-Financial-Institutions.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
475. Porter R., Word M. The principles of banking regulation, supervision and analysis: working materials // The World Bank Institution of Economic Development. 2002. pp. 177–193.
476. Posner E. How Do Bank Regulators Determine Capital Adequacy

- Requirements? Coase-Sandor Institute for Law & Economics Working Paper, 698 p.
477. Quintyn M., Taylor M. W. Regulatory and Supervisory Independence and Financial Stability. IMF Working Paper. № 02/46.
478. Quintyn M., Taylor M. W. Should Financial Sector Regulators Be Independent? Economic Issues. № 32.
479. Rampell C. Defining ‘Too Big to Fail’. URL: https://economix.blogs.nytimes.com/2009/08/20/defining-too-big-to-fail/?_r=0 (Last accessed 01.01.2018).
480. Reifner U., Clerc-Renaud S., Knobloch M., Flach L. Financial Supervision in the EU. A consumer perspective Institut für Finanzdienstleistungene.V., 2011. 141 p.
481. Report on Consolidation in the Financial Sector: Group of Ten. January 2001. URL: <http://www.imf.org/external/np/g10/2001/01/eng/pdf/file1.pdf>.
482. Report on the Stability of the German Financial System: Monthly Report. Deutsche Bundesbank. Frankfurt, December 2003.
483. Rose P., Fraiser D. Financial Institutions. Plano, Texas: Business Publication, 1988. pp. 6–18.
484. Rose P., Peter S., Kolari J. W. Financial institutions: understanding and managing financial services. 5th ed. Irwin. 1995. 766 p.
485. Sarel M. Nonlinear Effects of Inflation on Economic Growth // Staff Papers. International Monetary Fund. 1996. Vol. 43 (March). pp. 199–215.
486. Sarel M. Growth in East Asia: What We Can and What We Can Not Infer. 1996.
487. Schinasi G. J. Safeguarding financial stability: theory and practice. Washington, D.C.: IMF, 2005. 89 p.
488. Stankute A. Discuss the concept of ‘too big to fail’ within the financial sector. What are the arguments in favour of this concept, and what are possible negative consequences? URL: <https://www.essex.ac.uk/economics/documents/eesj/stankute.pdf> (Last accessed 01.01.2018).

489. Supporting Documents Country FSAPs. IMF. URL: <http://www.imf.org/external/NP/fsap/fsap.aspx> (Last accessed 01.01.2018).
490. Tatom J. Predicting failure in the commercial banking industry // Munich Personal RePEc Archive. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/34608/1/MPRA_paper_34608.pdf (Last accessed 01.01.2018).
491. The Financial development report (2012). WEF. URL: <https://www.weforum.org/reports/financial-development-report-2012> (Last accessed 01.01.2018).
492. The Global Competitiveness Reports. WEF. URL: <https://www.weforum.org/search?query=global+competitiveness+> (Last accessed 01.01.2018).
493. The Lima Declaration of Guidelines of Auditing Precepts. INTOSAI, 1977. URL: <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/LimaDeclaration.pdf> (Last accessed 01.01.2018).
494. The Nederlandsche Bank's analysis of bank lending: DNB Quarterly Bulletin. De Nederlandsche Bank. 2000. № 1. pp. 65-71.
495. The new palgrave a dictionary of economics / Eatweal J., Milgate M., Newman P. [eds.]. London: Macsmillan reference LTD, 1998. V. 4. 4103 p.
496. Trade and Development Report. UNCTAD, 2013. Adjusting to the Changing Dynamics of the World Economy, United Nations publication, Sales № E.13.II.D.3, New York and Geneva.
497. Wallace W. L. The Logic of Science in Sociology. London and New York: Routledge, 1971. 135 p.
498. Wymeersch E. The Structure of Financial Supervision in Europe, 2008. About Single, Twin Peaks and Multiple Financial Supervision, European Business Organization Law Review // SSRN Working Papers. Vol. 8. №2/2007.

Додаток А

Склад сектору „Фінансові корпорації”

Таблиця А.1 – Склад підсектору центрального банку

№ пор.	Інституційні одиниці	Особливості
1	Центральні банки	У більшості країн виступають як самостійні установи і різних країнах у більшій чи меншій мірі підлягають державному контролю, виконують різні комплекси функцій та мають різні назви (наприклад, центральний банк, резервний банк, національний банк або державний банк)
2	Валютне правління (Механізми валютного управління або незалежні валютні органи)	Органи, які здійснюють емісію національної валюти, повністю забезпечену іноземними резервами
3	Пов'язані з державою агентства	Основна діяльність урядових агентств полягає в тих чи інших функціях центрального банку і які являють собою окремі інституційні одиниці

Джерело: складено на основі [469]

Таблиця А.2 – Склад підсектору „Страхові корпорації і пенсійні фонди”

№ пор.	Інституційні одиниці	Характеристика
1	Страхові корпорації	Корпоративні, взаємні та інші організації, основною функцією яких є страхування життя, страхування від нещасних випадків, страхування на випадок хвороби, страхування від пожежі або інші види страхування індивідуальних інституційних одиниць або груп одиниць
2	Пенсійні фонди	Пенсійні фонди, які включаються до підсектору, організовані у формі самостійних інституціональних одиниць, які функціонують незалежно від своїх засновників. Вони призначені для виплати пенсійних допомог тим чи іншим конкретним групам працівників. Такі фонди мають власні активи і пасиви та здійснюють фінансові операції

Джерело: складено на основі [469]

Продовження додатку А

Таблиця А.3 – Інституційні одиниці-інші фінансові посередники

№ пор.	Інституційні одиниці	Особливості діяльності
1	Фінансові компанії	Інституційні одиниці, основних видом діяльності яких є надання кредитів нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам
2	Фінансові лізингові компанії	Займаються фінансуванням покупки матеріальних активів, при цьому лізингова компанія є юридичним власником придбаних таким чином товарів, але по суті право власності передається орендатору, який отримує усі вигоди, які пов'язані із правом власності на передані активи
3	Інвестиційні пули	Інституційні одиниці, які виступають у формі фінансових організацій, за винятком пенсійних фондів, і які об'єднують кошти інвесторів з метою придбання фінансових активів. До них відносяться взаємні фонди, інвестиційні трасти, пайові інвестиційні фонди, інші одиниці спільного інвестування
4	Андерайтери цінних паперів та їх дилери*	Фізичні особи або фірми, які спеціалізуються на операціях на ринку цінних паперів у формі 1) надання допомоги компаніям у випуску нових цінних паперів шляхом андерайтингу та розміщення на ринку нових випусків цінних паперів; 2) проведення операцій купівлі-продажу з новими або непогашеними цінними паперами за власний рахунок
5	Компанії-носії	Фінансові структури, які створюються для володіння сек'юритизованими активами або пасивами, переданих з балансів корпорацій або державних підприємств в рамках їх реструктуризації
6	Посередники, які спеціалізуються на операціях з похідними фінансовими інструментами	Інституційні одиниці, які займаються головним чином випуском похідних фінансових інструментів, які вважаються фінансовими активами
7	Спеціалізовані фінансові посередники	Холдингові корпорації, компанії, які надають короткострокове фінансування операцій злиття і поглинання корпорацій, фірми з фінансування експорту та імпорту, факторингові компанії, фірми венчурного капіталу та фірми, які займаються вкладенням капіталу з метою розвитку, а також ломбарди, які займаються в основному позиковими операціями, а не роздрібною торгівлею

* До цієї категорії включаються тільки андерайтери та дилери, які виступають у якості фінансових посередників. Брокери по цінним паперам та інші інституційні одиниці, які організують операції купівлі-продажу між покупцями і продавцями цінних паперів, але не купують цінні папери і не зберігають їх на власних рахунках, класифікуються як допоміжні фінансові одиниці.

Джерело: складено на основі [469]

Продовження додатку А

Таблиця А.4 – Склад підсектору „Допоміжні фінансові одиниці”

№ пор.	Інституційні одиниці	Особливості діяльності
1	Публічні біржі та ринки цінних паперів	Організовані біржі та структури, такі як компанії-депозитарії цінних паперів, облікові та клірингові органи, а також інші компанії, які надають послуги, пов'язані із діяльністю біржі. До цього підсектору відносяться депозитарії та електронні системи кліринга, діяльність яких забезпечується фінансовими корпораціями, а також національні саморегулювні організації, які займаються наглядом за діяльністю бірж та пов'язаних з ними інституційних одиниць або їх регулюванням
2	Брокери та агенти*	Фізичні особи та фірми, які організують, виконують та іншим чином сприяють проведенню операцій клієнтів з фінансовими активами
3	Компанії з обміну валюти	Одиниці, які купують і продаються іноземну валюту на роздрібному та оптовому ринках
4	Корпорації, які надають фінансові гарантії**	Забезпечують клієнтам страхування від збитків, які відносяться до конкретних фінансових корпорацій, та від фінансових збитків по конкретним контрактам. Чітке розмежування страхових корпорацій та корпорацій, що надають фінансові гарантії є складним завданням і ґрунтується на наступних особливостях: – не мають пула активів, що підлягають визначенню як страхові технічні резерви; – не мають позабалансових позицій; – не підпадають під норми регулювання як страхові корпорації; – до них можуть застосовуватися обмеження щодо конкретних видів фінансових активів, якими вони мають право займатися
5	Страхові і пенсійні допоміжні організації	Включають страхових оцінювачів та адміністраторів
6	Інші допоміжні фінансові одиниці	До цієї групи включаються незалежні одиниці, які афілійовані з органами державного управління і створені для регулювання фінансових установ. Також до цього підсектору включаються фінансові одиниці, які сприяють емісії та купівлі-продажу похідних фінансових інструментів, а також представництва іноземних депозитних корпорацій, які не займаються прийняттям депозитів або кредитуванням

* Оскільки багато брокерських контор займається купівлею-продажем фінансових цінних паперів або похідних фінансових інструментів за власний рахунок, можуть виникати складнощі щодо відокремлення брокерів та агентів від андерайтерів та дилерів, які класифікуються як фінансові посередники. Вважається, що до цієї групи включаються тільки брокери і агенти, які мають чітку спеціалізацію на брокерській діяльності, а не на посередницькій, яка, як правило, ведеться андерайтерами та дилерами.

** В спірному випадку такі одиниці класифікуються як страхові корпорації.

Джерело: складено на основі [469]

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Порівняльна характеристика фінансового нагляду, фінансового регулювання, фінансового моніторингу і фінансового контролю

№ пор.	Критерій порівняння	Діяльність			
		фінансовий нагляд	фінансове регулювання	фінансовий контроль	фінансовий моніторинг
1	Мета	Забезпечення стійкості фінансового сектору, дотримання фінансовими посередниками вимог щодо їхньої діяльності	Забезпечення стійкості фінансового сектору і економічного зростання	Виявлення відхилень фінансово-господарського стану об'єкта контролю від прийнятих норм та стандартів	Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму
2	Об'єкт	Фінансовий сектор, діяльність фінансових посередників	Фінансовий сектор, діяльність фінансових посередників	Діяльність суб'єктів фінансово-економічних відносин	Дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умов наявності ризиків використання цих активів з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, а також будь-яка інформація про такі дії чи події, активи та їх учасників

№ пор.	Критерій порівняння	Діяльність			
		фінансовий нагляд	фінансове регулювання	фінансовий контроль	фінансовий моніторинг
3	Суб'єкти	Національний банк України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	Національний банк України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	Суб'єкти різняться залежно від виду контролю: державний, муніципальний, незалежний, контроль власника. До державних органів, що здійснюють державний фінансовий контроль, відносяться: Президент України, Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим та відповідні ради, Кабінет Міністрів України, Рахункова палата, Міністерство фінансів України, Державна фінансова інспекція України, Міністерство доходів і зборів України, Державне казначейство України та ін.	<i>Суб'єкти державного фінансового моніторингу:</i> Національний банк України, центральний орган влади у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, Міністерство юстиції України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; Спеціально уповноважений орган та ін. <i>Суб'єкти первинного фінансового моніторингу:</i> фінансові посередники та ін.
4	Методи	Спостереження, перевірка, ревізія і аналіз	Правові, адміністративні та економічні методи	Спостереження, обстеження, перевірка, ревізія і аналіз	Спостереження, облік, перевірка, аудит, аналіз, контролінг

Джерело: розроблено автором

Додаток В

Міжнародні принципи фінансового нагляду

Основні принципи ефективного банківського нагляду BCBS

- Р 1. Обов'язки, цілі та повноваження
- Р 2. Незалежність, підзвітність, ресурси та правовий захист органів нагляду
- Р 3. Співпраця та спільна робота
- Р 4. Дозволені види діяльності
- Р 5. Критерії ліцензування
- Р 6. Передача істотної власності
- Р 7. Крупні придбання (поглинання)
- Р 8. Наглядовий підхід
- Р 9. Методи та інструменти нагляду
- Р 10. Наглядова звітність
- Р 11. Повноваження органу нагляду щодо застосування санкцій та заходів впливу
- Р 12. Консолідований нагляд
- Р 13. Відносини між органами нагляду країни походження та країни перебування
- Р 14. Корпоративне управління
- Р 15. Процес управління ризиками
- Р 16. Адекватність капіталу
- Р 17. Кредитний ризик
- Р 18. Проблемні активи та резерви
- Р 19. Ризик концентрації та ліміти максимального ризику
- Р 20. Операції з пов'язаними особами
- Р 21. Ризик країни та ризик обмеження переказу коштів (трансфертний ризик)
- Р 22. Ринковий ризик
- Р 23. Ризик відсоткової ставки у банківському портфелі
- Р 24. Ризик ліквідності
- Р 25. Операційний ризик
- Р 26. Внутрішній контроль та аудит
- Р 27. Фінансова звітність та зовнішній аудит
- Р 28. Розкриття інформації та прозорість
- Р 29. Зловживання фінансовими послугами

Продовження додатку В

Ключові принципи страхування IAIS

- Р 1. Цілі, повноваження та обов'язки наглядового органу
- Р 2. Наглядовий орган
- Р 3. Обмін інформацією та вимоги щодо конфіденційності
- Р 4. Ліцензування
- Р 5. Придатність осіб до виконання завдань
- Р 6. Зміни в управлінні і передача портфелів
- Р 7. Корпоративне управління
- Р 8. Управління ризиками і внутрішні системи контролю
- Р 9. Наглядовий контроль і подання звітів
- Р 10. Превентивні і коригувальні заходи
- Р 11. Приведення в дію коригувальних заходів
- Р 12. Припинення діяльності і вихід з ринку
- Р 13. Перестраховування та інші форми передачі ризиків
- Р 14. Оцінка
- Р 15. Інвестування
- Р 16. Управління ризиками компаній з точки зору платоспроможності
- Р 17. Достатність капіталу
- Р 18. Посередники
- Р 19. Порядок ведення справ
- Р 20. Розкриття інформації
- Р 21. Протидія шахрайству в страхуванні
- Р 22. Протидія відмиванню коштів та боротьба з фінансуванням тероризму
- Р 23. Нагляд за групою
- Р 24. Макропруденційний і страховий нагляд
- Р 25. Співпраця і координація роботи наглядових органів
- Р 26. Транскордонне співробітництво і координація дій з управління кризовими ситуаціями

Продовження додатку В

Принципи регулювання цінних паперів IOSCO

А. Принципи, які стосуються регулятора ринку цінних паперів:

- Р.1. повноваження регулятора повинні бути зрозумілими та конкретно визначеними;
- Р.2. регулятор повинен бути операційно незалежним та підзвітним у прийнятті рішень, здійсненні своїх функцій та повноважень;
- Р.3. регулятор повинен мати відповідні повноваження, належні ресурси та здатність виконувати свої функції та покладені обов'язки;
- Р.4. регулятор повинен забезпечувати чіткий та послідовний процес регулювання;
- Р.5. співробітники регулятора повинні відповідати найвищим професійним стандартам, включаючи відповідні стандарти конфіденційності.
- Р.6. регулятор повинен здійснювати або робити внесок до процесу моніторингу, мінімізації та управління системними ризиками, які входять до його компетенції.
- Р.7. регулятор повинен постійно здійснювати або робити внесок до процесу перегляду обсягу (периметру) регулювання.
- Р.8. регулятор повинен намагатись забезпечити уникнення, усунення, розкриття або управління іншим чином конфліктів інтересів та розбіжностей намірів.

В. Принципи щодо саморегулювання:

- Р.9. Якщо в регуляторній системі використовуються саморегулювні організації (СРО), які здійснюють окремі прямі повноваження з нагляду у їх відповідній сфері компетенції, такі СРО повинні підлягати нагляду регулятора та відповідати стандартам справедливості та конфіденційності при виконанні делегованих ним обов'язків.

С. Принципи щодо правозастосування під час регулювання ринку цінних паперів:

- Р.10. Регулятор повинен мати всеохоплюючі повноваження щодо проведення перевірок, розслідувань та нагляду за ринком.
- Р.11. Регулятор повинен мати всеохоплюючі повноваження щодо правозастосування.
- Р.12. Регуляторна система повинна забезпечувати ефективно та надійно використання повноважень з перевірок, розслідувань, нагляду та

правозастосування та застосування ефективних програм з дотримання законодавства.

D. Принципи співробітництва у регулюванні:

- P.13. Регулятор повинен мати повноваження отримувати як відкриту, так і неоприлюднену інформацію стосовно діяльності національних та іноземних партнерів.
- P.14. Регулятори повинні встановлювати механізми обміну інформацією, в яких вони встановлюватимуть, коли та як вони обмінюватимуться оприлюдненою та неоприлюдненою інформацією з національними та іноземними партнерами.
- P.15. Регуляторна система повинна дозволяти надання допомоги іноземним регуляторам, які потребують її при виконанні своїх функцій та обов'язків.

E. Принципи щодо діяльності емітентів:

- P.16. Необхідно забезпечити повне, достовірне та своєчасне розкриття інформації про фінансові результати, ризики та іншої інформації, яка є суттєвою для прийняття рішень інвесторами.
- P.17. Ставлення до власників цінних паперів компанії повинно бути справедливим та рівноправним.
- P.18. Стандарти бухгалтерського обліку, які використовуються емітентами для підготовки фінансових звітів, повинні бути високими та якісно відповідати міжнародним стандартам.

F. Принципи щодо діяльності аудиторів, кредитних рейтингових агентств та інших надавачів інформаційних послуг:

- P.19. Аудитори повинні підлягати відповідним рівням нагляду.
- P.20. Аудитори повинні бути незалежними від осіб, які здійснюють емісію, та аудит яких вони проводять.
- P.21. Стандарти аудиту повинні бути високими та якісно відповідати міжнародним стандартам.
- P.22. Кредитні рейтингові агентства повинні підлягати відповідним рівням нагляду. Регуляторна система повинна забезпечувати реєстрацію та поточний нагляд за рейтинговими агентствами, рейтинги яких використовуються в регуляторних цілях.
- P.23. Інші особи, які пропонують інвесторам аналітичні послуги або послуги з оцінки повинні підлягати нагляду та регулюванню

відповідно до впливу, який їх діяльність має на ринок, або рівню, відповідно до якого регуляторна система покладається на них.

G. Принципи щодо схем колективного інвестування:

- P.24. Регуляторна система повинна встановлювати стандарти відповідності, управління, організації та операційної поведінки для осіб, які мають бажання здійснювати ринкові операції або управління схемами колективного інвестування.
- P.25. Регуляторна система повинна забезпечувати правила для юридичної форми та структури схем колективного інвестування, у тому числі сегрегацію та захист активів клієнтів.
- P.26. Регулювання повинно вимагати розкриття інформації, як це встановлено у принципах, що стосуються емітентів, яке є необхідним для оцінки прийнятності схем колективного інвестування для конкретного інвестора та розмір інтересу інвестора у схемі.
- P.27. Регулювання повинно забезпечувати належну та відкриту основу для оцінки активів, а також ціноутворення та погашення одиниць участі у схемах колективного інвестування.
- P.28. Регулювання повинно забезпечувати, що хедж фонди/управляючі хедж фондами/радники підлягають відповідному нагляду.

H. Принципи щодо діяльності ринкових посередників:

- P.29. Регулювання повинно забезпечувати мінімальні стандарти для входу на ринок ринкових посередників.
- P.30. Для ринкових посередників повинні бути встановлені вимоги до початкового та поточного розміру капіталу та інші розумні вимоги, які відображають ризики, які беруть на себе посередники.
- P.31. Ринкові посередники є предметом вимог щодо встановлення внутрішніх функцій, які забезпечують дотримання стандартів внутрішньої організації та операційної поведінки, та мають на меті захист інтересів клієнтів та їх активів, забезпечення належного управління ризиками - та згідно яких управління посередника приймає на себе основні обов'язки із зазначених питань.
- P.32. Повинні бути встановлені процедури на випадок невиконання посередником своїх професійних обов'язків, які мінімізуватимуть шкоду та втрати інвесторів та зменшать систематичні ризики.

I. Принципи, які стосуються вторинного ринку:

- P.33. Створення торгівельних систем, включаючи фондові біржі, повинно підлягати регуляторній авторизації та нагляду.

- Р.34. Повинен забезпечуватися безперервний регуляторний нагляд за фондовими біржами та торгівельними системами, який матиме на меті створення цілісності торгівельного процесу та буде підтримуватись завдяки справедливим та рівним для всіх учасників правила регулювання, що забезпечать баланс між вимогами різних учасників ринку.
- Р.35. Регулювання повинно сприяти розвитку прозорості торгівлі.
- Р.36. Регулювання повинно дозволяти виявляти та усувати маніпулювання та інші види недобросовісної торгівлі цінними паперами.
- Р.37. Регулювання повинно мати на меті забезпечення належного управління активних операцій (які ставлять під ризик значну частину капіталу банку), ризику невиконання своїх обов'язків сторонами та ситуацій негативного впливу на ринок.
- Р.38. Системи клірингу та розрахунків угод із цінними паперами повинна підлягати регуляторним та наглядовим вимогам, які розроблені з метою забезпечення ефективності, дієвості та справедливості таких систем, зменшуючи тим самим систематичний ризик.

Додаток Г

Дотримання міжнародних принципів фінансового нагляду у країнах світу

1. Формування вихідних даних	Визначення кількості принципів, які відповідають (bcp_C), переважно відповідають (bcp_{LC}), переважно не відповідають (bcp_{MNC}), не відповідають Основним принципам ефективного банківського нагляду та не застосовуються (bcp_{NA}), які спостерігаються (icp_O), переважно спостерігаються (icp_{LO}), частково спостерігаються (icp_{PO}), не спостерігаються (icp_{NO}) та не застосовуються (icp_{NA}) відповідно до Ключових принципів страхування, які повністю ($opsr_{FI}$), широко ($opsr_{BI}$) й частково впроваджені ($opsr_{PI}$) та не впроваджені ($opsr_{NI}$) відповідно Цілей та принципів регулювання цінних паперів для на основі Звітів країн Програми оцінювання фінансового сектора (FSAPs) за 2014-2017 рр.																																										
2. Переведення оцінок імплементації принципів в бали	<p style="text-align: center;">Шкала переведення оцінок відповідності фінансового нагляду міжнародним принципам в бали (фрагмент)</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 25%;">Оцінка</th> <th style="width: 10%;">Бал</th> <th style="width: 25%;">Оцінка</th> <th style="width: 10%;">Бал</th> <th style="width: 25%;">Оцінка</th> <th style="width: 10%;">Бал</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td colspan="2"><i>Основні принципи ефективного банківського нагляду (BCPs)</i></td> <td colspan="2"><i>Ключові принципи страхування (ICP)</i></td> <td colspan="2"><i>Цілі та принципи регулювання цінних паперів (OPSR)</i></td> </tr> <tr> <td>Відповідає (Compliant, C)</td> <td>1,00</td> <td>Спостерігається (Observed, O)</td> <td>1,00</td> <td>Повністю впроваджений (Fully implemented, FI)</td> <td>1,00</td> </tr> <tr> <td>Переважно відповідає (Largely compliant, LC)</td> <td>0,75</td> <td>Переважно спостерігається (Largely observed, LO)</td> <td>0,75</td> <td>Широко впроваджений (Broadly implemented, BI)</td> <td>0,66</td> </tr> <tr> <td>Переважно не відповідає (Materially Non-Compliant, MNC)</td> <td>0,5</td> <td>Частково спостерігається (Partly observed, PO)</td> <td>0,5</td> <td>Частково впроваджений (Partly implemented, PI)</td> <td>0,33</td> </tr> <tr> <td>Не відповідає (Non-compliant, NC)</td> <td>0,25</td> <td>Не спостерігається (Not observed, NO)</td> <td>0,25</td> <td>Не впроваджений (Not implemented, NI)</td> <td>0,00</td> </tr> <tr> <td>Не застосовується (Not applicable, NA)</td> <td>0,00</td> <td>Не застосовується (Not applicable, NA)</td> <td>0,00</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Оцінка	Бал	Оцінка	Бал	Оцінка	Бал	<i>Основні принципи ефективного банківського нагляду (BCPs)</i>		<i>Ключові принципи страхування (ICP)</i>		<i>Цілі та принципи регулювання цінних паперів (OPSR)</i>		Відповідає (Compliant, C)	1,00	Спостерігається (Observed, O)	1,00	Повністю впроваджений (Fully implemented, FI)	1,00	Переважно відповідає (Largely compliant, LC)	0,75	Переважно спостерігається (Largely observed, LO)	0,75	Широко впроваджений (Broadly implemented, BI)	0,66	Переважно не відповідає (Materially Non-Compliant, MNC)	0,5	Частково спостерігається (Partly observed, PO)	0,5	Частково впроваджений (Partly implemented, PI)	0,33	Не відповідає (Non-compliant, NC)	0,25	Не спостерігається (Not observed, NO)	0,25	Не впроваджений (Not implemented, NI)	0,00	Не застосовується (Not applicable, NA)	0,00	Не застосовується (Not applicable, NA)	0,00		
Оцінка	Бал	Оцінка	Бал	Оцінка	Бал																																						
<i>Основні принципи ефективного банківського нагляду (BCPs)</i>		<i>Ключові принципи страхування (ICP)</i>		<i>Цілі та принципи регулювання цінних паперів (OPSR)</i>																																							
Відповідає (Compliant, C)	1,00	Спостерігається (Observed, O)	1,00	Повністю впроваджений (Fully implemented, FI)	1,00																																						
Переважно відповідає (Largely compliant, LC)	0,75	Переважно спостерігається (Largely observed, LO)	0,75	Широко впроваджений (Broadly implemented, BI)	0,66																																						
Переважно не відповідає (Materially Non-Compliant, MNC)	0,5	Частково спостерігається (Partly observed, PO)	0,5	Частково впроваджений (Partly implemented, PI)	0,33																																						
Не відповідає (Non-compliant, NC)	0,25	Не спостерігається (Not observed, NO)	0,25	Не впроваджений (Not implemented, NI)	0,00																																						
Не застосовується (Not applicable, NA)	0,00	Не застосовується (Not applicable, NA)	0,00																																								
3. Визначення індексів відповідності нагляду міжнародним принципам	<ul style="list-style-type: none"> • банківського нагляду: • фінансового нагляду у сфері страхування: • фінансового нагляду у сфері цінних паперів; • фінансового нагляду в цілому: $I_{BCPs} = \frac{1,00 \cdot bcp_C + 0,75 \cdot bcp_{LC} + 0,50 \cdot bcp_{MNC} + 0,25 \cdot bcp_{NC}}{bcp_C + bcp_{LC} + bcp_{MNC} + bcp_{NC} + bcp_{NA}}$ $I_{ICP} = \frac{1,00 \cdot icp_O + 0,75 \cdot icp_{LO} + 0,50 \cdot icp_{PO} + 0,25 \cdot icp_{NO}}{icp_O + icp_{LO} + icp_{PO} + icp_{NO} + icp_{NA}}$ $I_{OPSR} = \frac{1,00 \cdot opsr_{FI} + 0,66 \cdot opsr_{BI} + 0,33 \cdot opsr_{PI}}{opsr_{FI} + opsr_{BI} + opsr_{PI} + opsr_{NI}}$ $I_{FSP} = \sqrt[3]{I_{BCPs} \cdot I_{ICP} \cdot I_{OPSR}}$																																										
4. Розрахунок індексів відповідності та аналітична інтерпретація результатів: відповідність фінансового нагляду міжнародним стандартам є дуже високою, якщо індекси належать діапазону [0,90; 1,00], високою – [0,75; 0,90), середньою – [0,50; 0,75); низькою – [0,10; 0,50), дуже низькою – [0; 0,10).																																											

Рисунок Г.1 – Науково-методичний підхід оцінювання відповідності фінансового нагляду країни міжнародним принципам

Джерело: розроблено автором

Продовження додатку Г

Таблиця Г.1 – FSAP-звіти країн світу, використані для визначення відповідності фінансового нагляду міжнародним принципам

Країна	FSAP-звіт		
	Detailed Assessment of Observance of the Basel Core Principles for Effective Banking Supervision*	Detailed Assessment of Observance of the IAIS Insurance Core Principles	Detailed Assessment of Implementation on the IOSCO Objectives and Principles of Securities Regulation
AUT	01 / 2014	–	
BGR	10 / 2015	–	
CAN	03 / 2014	03 / 2014	03 / 2014
CHN	12 / 2017	12 / 2017	12 / 2017
DEU	06 / 2016	–	
DNK	12 / 2014	12 / 2014	
GBR	06 / 2016	–	
GEO	01 / 2015	–	
HKG	06 / 2014	06 / 2014	07 / 2014
IND	01 / 2018	–	---
IDN	–	03 / 2018	
IRL	–	05 / 2015	–
JPN	09 / 2017		
KOR	10 / 2014	–	10 / 2014
MDA	02 / 2016	–	–
NZL	05 / 2017	05 / 2017	–
RUS	09 / 2016	–	09 / 2016
TUR	02 / 2017	02 / 2017	–
USA	04 / 2015	04 / 2015	04 / 2015
ZAF	03 / 2015	03 / 2015	03 / 2015

*Назви звітів вказано відповідно до методологічних засад МВФ

Позначки: AUT – Австрія, BGR – Болгарія, CAN – Канада, CHN – Китайська народна республіка, DEU – Німеччина, DNK – Данія, GBR – Велика Британія, GEO – Грузія, HKG – Гонконг, IDN – Індія, IDN – Індонезія, IRL – Ірландія, JPN – Японія, KOR – Республіка Корея (Південна Корея), MDA – Молдова, NZL – Нова Зеландія, RUS – Російська Федерація, TUR – Туреччина, USA – США, ZAF – Південна Африка.

Джерело: [489]

Продовження додатку Г

Таблиця Г.2 – Дотримання Основних принципів ефективного банківського нагляду у країнах світу у 2014-2017 рр.

	AUT	BGR	CAN	CHN	DEU	DNK	GBR	GEO	HKG	IND	JPN	KOR	MDA	NZL	RUS	TUR	USA	ZAF
P 1	C	LC	C	C	C	C	C	LC	C	LC	C	LC	MNC	LC	LC	LC	LC	LC
P 2	LC	MNC	LC	MNC	LC	MNC	LC	MNC	LC	MNC	LC	MNC	MNC	MNC	LC	MNC	C	LC
P 3	C	LC	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	LC	LC	C	C	C	C
P 4	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	LC	C	C	C	C
P 5	MNC	LC	LC	C	LC	C	C	LC	C	LC	LC	LC	LC	C	LC	LC	C	C
P 6	C	MNC	LC	MNC	C	LC	C	MNC	C	C	LC	LC	MNC	C	C	C	C	C
P 7	MNC	LC	C	C	MNC	LC	C	LC	C	C	LC	LC	C	C	MNC	C	C	C
P 8	C	LC	C	LC	LC	LC	LC	LC	C	LC	LC	LC	LC	MNC	LC	MNC	C	LC
P 9	C	LC	C	C	LC	LC	LC	C	C	LC	C	LC	LC	MNC	LC	LC	LC	C
P 10	C	C	C	C	MNC	C	C	LC	C	LC	LC	LC	LC	MNC	LC	C	C	C
P 11	LC	MNC	C	C	LC	C	C	LC	C	LC	LC	LC	MNC	LC	LC	LC	C	MNC
P 12	C	LC	C	LC	C	LC	C	C	C	C	C	LC	MNC	LC	LC	LC	LC	C
P 13	LC	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	LC	LC	LC	LC	LC	C	LC
P 14	LC	MNC	C	LC	LC	LC	LC	LC	C	MNC	LC	LC	MNC	MNC	LC	MNC	LC	C
P 15	LC	LC	LC	LC	LC	LC	C	MNC	C	LC	LC	LC	MNC	MNC	LC	LC	LC	C
P 16	C	C	C	C	LC	C	LC	C	C	C	MNC	MNC	LC	C	LC	C	LC	C
P 17	LC	C	C	LC	C	C	LC	LC	C	LC	C	LC	MNC	MNC	C	MNC	C	C
P 18	C	LC	C	LC	LC	C	LC	C	C	LC	LC	MNC	MNC	MNC	LC	MNC	C	C
P 19	C	MNC	LC	LC	LC	LC	C	LC	C	LC	LC	MNC	MNC	MNC	LC	C	LC	C
P 20	MNC	MNC	LC	LC	MNC	MNC	C	C	LC	LC	MNC	LC	MNC	MNC	MNC	LC	LC	C
P 21	C	MNC	C	C	LC	LC	C	LC	C	C	C	LC	LC	C	MNC	C	C	C
P 22	C	C	C	C	C	LC	C	C	C	C	C	LC	LC	LC	LC	C	C	C
P 23	C	C	C	C	C	C	C	LC	C	C	C	C	LC	MNC	LC	C	C	C
P 24	C	C	C	C	LC	LC	LC	LC	C	LC	C	LC	LC	C	LC	C	C	C
P 25	C	LC	C	C	MNC	MNC	C	LC	C	LC	C	LC	MNC	MNC	LC	C	LC	C
P 26	LC	LC	C	C	MNC	LC	C	C	C	C	C	C	LC	MNC	C	C	C	C
P 27	LC	MNC	C	LC	LC	LC	C	C	LC	LC	LC	LC	LC	LC	MNC	C	LC	C
P 28	C	C	LC	LC	LC	MNC	C	LC	C	C	C	LC	C	C	C	C	C	LC
P 29	C	LC		LC	LC	LC	LC	LC	C	LC	LC	LC	MNC	C	LC	LC	LC	LC

Джерело: складено на основі FSAP-звітів країн [489]

Продовження додатку Г

Таблиця Г.3 – Дотримання Ключових принципів страхування у країнах світу у 2014-2017 рр.

	CAN	CHN	DNK	HKG	IDN	IRL	NZL	TUR	USA	ZAF
P 1	LO	PO	LO	LO	LO	O	LO	LO	PO	LO
P 2	PO	PO	PO	PO	PO	PO	LO	LO	PO	PO
P 3	O	O	O	O	LO	O	O	O	LO	O
P 4	O	LO	O	O	O	O	LO	LO	LO	LO
P 5	O	O	LO	LO	LO	LO	LO	LO	LO	O
P 6	O	O	O	O	LO	O	PO	LO	O	LO
P 7	O	LO	LO	LO	PO	LO	PO	PO	PO	PO
P 8	O	LO	PO	LO	PO	O	PO	PO	LO	PO
P 9	LO	LO	LO	LO	LO	PO	PO	LO	LO	LO
P 10	O	O	O	O	O	LO	LO	LO	O	O
P 11	O	LO	O	LO	LO	O	LO	LO	O	O
P 12	O	LO	LO	O	PO	O	LO	PO	O	PO
P 13	LO	O	O	LO	O	LO	PO	LO	O	LO
P 14	LO	LO	O	LO	PO	LO	LO	LO	PO	LO
P 15	LO	LO	LO	O	PO	LO	PO	LO	O	LO
P 16	LO	PO	LO	PO	LO	LO	PO	PO	LO	PO
P 17	LO	LO	LO	PO	PO	PO	LO	PO	LO	LO
P 18	LO	LO	LO	LO	LO	O	PO	PO	LO	O
P 19	PO	LO	PO	PO	LO	LO	PO	LO	LO	LO
P 20	PO	LO	LO	LO	LO	PO	PO	LO	O	PO
P 21	O	O	PO	O	O	O	O	O	O	PO
P 22	O	O	PO	O	O	LO	O	O	LO	PO
P 23	PO	O	LO	PO	LO	PO	PO	LO	PO	PO
P 24	O	LO	PO	LO	LO	O	PO	PO	LO	LO
P 25	O	PO	O	O	O	O	LO	LO	LO	O
P 26	O	LO	LO	LO	LO	LO	PO	PO	LO	LO

Джерело: складено на основі FSAP-звітів країн [489]

Продовження додатку Г

Таблиця Г.4 – Дотримання принципів регулювання цінних паперів у країнах світу у 2014-2017 рр.

	CAN	CHN	HKG	KOR	RUS	USA	ZAF		CAN	CHN	HKG	KOR	RUS	USA	ZAF
P 1	BI	PI	BI	BI	BI	PI	PI	P 20	FI	FI	BI	BI	PI	FI	BI
P 2	BI	PI	PI	PI	PI	PI	PI	P 21	FI	FI	BI	BI	FI	FI	FI
P 3	FI	PI	FI	BI	BI	BI	BI	P 22	BI	FI	FI	FI	NI	FI	BI
P 4	FI	FI	FI	FI	FI	FI	BI	P 23	FI	FI	FI	FI	NI	FI	BI
P 5	FI	BI	FI	BI	BI	FI	BI	P 24	BI	BI	FI	BI	PI	PI	PI
P 6	BI	BI	BI	BI	FI	BI	PI	P 25	FI	PI	FI	BI	FI	BI	BI
P 7	BI	FI	BI	BI	BI	FI	BI	P 26	FI	BI	FI	FI	NI	FI	NI
P 8	FI	FI	FI	FI	NI	FI	BI	P 27	FI	PI	FI	BI	FI	BI	NI
P 9	BI	BI	BI	FI	NI	FI	FI	P 28	FI	FI	FI	BI	BI	FI	FI
P 10	FI	FI	FI	FI	FI	FI	BI	P 29	BI	FI	FI	FI	PI	FI	FI
P 11	FI	BI	FI	BI	BI	FI	FI	P 30	BI	FI	FI	FI	NI	FI	PI
P 12	BI	PI	BI	PI	NI	BI	BI	P 31	BI	BI	FI	BI	NI	BI	BI
P 13	FI	FI	FI	FI	PI	FI	FI	P 32	BI	FI	FI	BI	NI	FI	BI
P 14	FI	FI	FI	FI	FI	FI	FI	P 33	FI	FI	PI	FI	FI	BI	FI
P 15	FI	FI	FI	FI	FI	FI	FI	P 34	FI	FI	BI	FI	PI	FI	FI
P 16	FI	BI	FI	FI	NI	BI	PI	P 35	FI	BI	FI	FI	FI	BI	FI
P 17	FI	FI	FI	FI	PI	FI	FI	P 36	FI	FI	FI	FI	BI	FI	BI
P 18	FI	FI	FI	FI	PI	FI	FI	P 37	FI	FI	FI	BI	PI	FI	BI

Джерело: складено на основі FSAP-звітів країн [489]

Продовження додатку Г

Таблиця Г.5 – Групування країн світу за рівнем відповідності фінансового нагляду міжнародним стандартам у 2014-2017 рр.

Рівень відповідності	Відповідність банківського нагляду міжнародним принципам	Відповідність нагляду у сфері страхування міжнародним принципам	Відповідність нагляду у сфері цінних паперів міжнародним принципам	Відповідність фінансового нагляду міжнародним принципам
Дуже високий	Канада, Велика Британія, Гонконг, США, ПАР	–	–	–
Високий	Австрія, Болгарія, Китай, Німеччина, Данія, Грузія, Індія, Японія, Республіка Корея, Росія, Туреччина	Канада, Китай, Данія, Гонконг, Індонезія, Ірландія, США	Канада, Китай, Гонконг, Республіка Корея, США	Канада, Китай, Гонконг, США, ПАР
Середній	Молдова, Нова Зеландія	Нова Зеландія, Туреччина, ПАР	ПАР	–
Низький	–	–	Росія	–
Дуже низький	–	–	–	–

Джерело: розроблено відповідно до результатів розрахунків, проведених на основі FSAPs [489]

Додаток Д

Засади функціонування і розвитку фінансових ринків України відповідно до стратегічних документів

Таблиця Д.1 – SWOT-аналіз функціонування фінансових ринків в Україні

СИЛЬНІ СТОРОНИ	МОЖЛИВОСТІ
<ul style="list-style-type: none"> – Низький рівень дефіциту державного бюджету України; – Позитивні зрушення у розвитку фондового ринку у попередні періоди; – Розвиток нових фінансових продуктів, технологій та інновацій після приходу іноземного капіталу на український ринок; – Достатньо кваліфікований персонал, задіяний у секторі; – Порівняно ефективна система нагляду за банківською системою; – Зростаюча прибутковість діяльності у фінансовому секторі 	<ul style="list-style-type: none"> – Значний потенціал впровадження нових фінансових послуг; – Зростаючий попит на фінансові послуги з боку населення; – Значний потенціал ринку фінансових послуг для фізичних осіб; – Можливість використання досвіду розвинутих ринків для швидшого запровадження новітніх інформаційно-фінансових технологій; – Перспективи Європейської інтеграції в тому числі у сфері гармонізації стосовно фінансових послуг; – Перспективи регіональної співпраці у фінансовій галузі в рамках ГУАМ та Організації Чорноморського співробітництва та торгівлі; – Можливість розвитку ісламського банкінгу та залучення таким чином потужних інвестицій з країн Перської затоки
СЛАБКІ СТОРОНИ	ЗАГРОЗИ
<ul style="list-style-type: none"> – Ризики погіршення якості кредитного портфеля банків; – Мала питома вага довгострокового кредитування; – Незацікавленість комерційних банків у кредитуванні інноваційних проектів; – Відсутність дієвих інститутів розвитку та механізмів стимулювання, гарантування та фінансування вітчизняного експорту; – Недостатня роль державних банків на банківському ринку; – Відсутність дієвого механізму бюро кредитних історій; – Нерозвиненість інфраструктури фондового ринку; – Невеликі обсяги торгів цінними паперами на організованому ринку; – Невелика кількість фінансових інструментів, що доступні інвесторам; – Мала частка небанківських кредитних установ у фінансовій системі; – Недостатній рівень надання страхових послуг, особливо населенню; – Зацікавленість страхових компаній у запровадженні все нових видів обов'язкового страхування; – Затягування з впровадженням повноцінної пенсійної реформи; – Відсутність потужних пенсійних фондів та інших основних довгострокових інституційних інвесторів; – Відсутність єдиного органу державного регулювання та нагляду на фінансовому ринку 	<ul style="list-style-type: none"> – Негативний вплив світової фінансової кризи; – Наростання регіональної політичної нестабільності призводитиме до відтоку капіталів; – Формування інших крупних регіональних фінансових центрів, куди можливо переміщення торгівлі на організованих фондових ринках; – Затримка з проведенням пенсійної реформи, неспроможність солідарної системи обслуговувати пенсійні виплати в умовах демографічної депопуляції – Зменшення кількості працюючого платоспроможного населення; – Кліматичні зміни, що призведуть до поширення природних катастроф і необхідності масових виплат по страхових випадках

Джерело: [344, с. 117-118, 134-135]

Продовження додатку Д

Таблиця Д.2 – Основні заходи щодо розбудови системи фінансового нагляду у проекті Стратегії розвитку фінансового сектора до 2015 року

Сегмент фінансового сектору	Зміст заходів у сфері фінансового нагляду	
	Основні напрями державної політики	Ключові заходи щодо розвитку
Банківська система	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня капіталізації банків; – впровадження сучасних систем управління ризиками та міжнародних стандартів корпоративного управління; – створення інституту відокремленого банківського нагляду та впровадженні стратегії активного нагляду, орієнтованого на виявлення проблем у діяльності банку на ранніх стадіях їх виникнення та своєчасного реагування. 	<p>Підвищення рівня капіталізації банків та конкурентоспроможності банківських кредитних послуг:</p> <ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня капіталізації банківських установ має здійснюватися з урахуванням зростання обсягів кредитних операцій, шляхом залучення до банків додаткового акціонерного капіталу, стимулювання капіталізації прибутку в банках, впровадження обов'язкового котирування та продажу банками власних акцій на організованому ринку цінних паперів. <p>Банківське регулювання та нагляд:</p> <ul style="list-style-type: none"> – перенесення акценту при проведенні інспекційних перевірок правильності здійснення банківських операцій на оцінку ризиків, що виникають у результаті їх здійснення; – зосередження нагляду за діяльністю банків на оцінці кількісних характеристик ризиків та якості управління ризиками; – переходу від оцінки подій діяльності банку, що сталися в минулому, на прогнозування розвитку банку та притаманних йому ризиків; – впровадження нагляду за діяльністю банків на консолідованій основі, включаючи оцінку ризиків, що виникають через взаємини в межах банківських груп, холдингів тощо та мають існуючий та/або потенційний вплив на об'єкт банківського. <p>Захист прав кредиторів, вкладників та клієнтів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – удосконалення порядку розкриття у звітності публічної інформації банків щодо їх власників і найбільших акціонерів, створення правових механізмів протидії встановленню недобросовісними особами контролю

Сегмент фінансового сектору	Зміст заходів у сфері фінансового нагляду	
	Основні напрями державної політики	Ключові заходи щодо розвитку
		над банками.
Ринок кооперативного кредитування	<ul style="list-style-type: none"> – ефективне державне регулювання і запровадження пруденційного нагляду в сфері кредитної кооперації; – забезпечення належної фінансової надійності та платоспроможності установ кредитної кооперації. 	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечити належний рівень капіталізації кредитних спілок; – визначити перелік регуляторних вимог для кредитних спілок з урахуванням ризиків, обсягу та характеру проведення операцій, наявності мережі відокремлених підрозділів; – організувати ефективне державне регулювання та нагляд у сфері кооперативного кредитування з урахуванням міжнародного досвіду та залученням асоціацій кредитних спілок; – удосконалити механізм забезпечення ліквідності кредитних спілок (у тому числі шляхом встановлення економічних нормативів і вимог до резервування коштів), здійснення рефінансування, визначення порядку застосування таких вимог; – створити єдину загальнонаціональну систему стабілізації і фінансового оздоровлення кредитних спілок та організувати методологічне і ресурсне забезпечення; – впровадити ефективний механізм захисту прав та законних інтересів членів установ кооперативного кредитування; – впровадити ефективний механізм захисту прав та законних інтересів членів установ кооперативного кредитування.
Ринок страхових послуг	<ul style="list-style-type: none"> – своєчасну та широку адаптацію українського страхового ринку до світових вимог фінансового регулювання та нагляду, активну співпрацю з європейськими та міжнародними організаціями; – створення страхового нагляду, гармонізованого з міжнародними стандартами та 	<p>Удосконалення системи правового забезпечення, регулювання, нагляду і контролю за діяльністю учасників страхового ринку:</p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечити формування ефективного державного регулювання та нагляду у сфері страхування з урахуванням принципів та стандартів, рекомендованих Міжнародною асоціацією органів нагляду за страховою діяльністю; – запровадити ринку страхових послуг систему пруденційного нагляду, яка

Сегмент фінансового сектору	Зміст заходів у сфері фінансового нагляду	
	Основні напрями державної політики	Ключові заходи щодо розвитку
	орієнтованого на захист прав споживачів фінансових послуг.	<p>передбачає максимальний облік у діяльності страховиків таких параметрів, як рівень ризиків, адекватність оцінки страховиком реального рівня ризику, якість внутрішньої системи управління і контролю за ризиками, відповідний бухгалтерський облік і фінансову звітність, виявлення недоліків у діяльності страховиків на ранніх стадіях їх розвитку;</p> <ul style="list-style-type: none"> – впровадити нормативи достатності капіталу у спосіб, що утруднює псевдо страхування; – забезпечення своєчасного реагування органів банківського нагляду на погіршення проблем банку, з метою локалізації наслідків неефективного управління банком. <p>Підвищення капіталізації страховиків та конкурентоспроможності національного страхового ринку:</p> <ul style="list-style-type: none"> – сприяти концентрації страхового ринку шляхом внесення змін до законодавства щодо порядку формування та підвищення вимог до розміру статутного капіталу, гарантійного фонду та вільних резервів страхових компаній; – поширити використання рейтингових оцінок фінансової стійкості та кредитоспроможності страховиків. <p>Захист законних інтересів споживачів страхових послуг:</p> <ul style="list-style-type: none"> – удосконалити моніторинг діяльності страховиків та посилити контроль за дотриманням страховиками вимог щодо забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, розміру чистих активів, статутного капіталу та осіб, що володіють значною часткою капіталу страховиків; – удосконалити нормативно-правову базу щодо формування та розміщення страхових резервів, порядку купівлі валюти, доступу страховиків до ринків цінних паперів

Сегмент фінансового сектору	Зміст заходів у сфері фінансового нагляду	
	Основні напрями державної політики	Ключові заходи щодо розвитку
		іноземних емітентів.
Ринок цінних паперів та строкових контрактів	<ul style="list-style-type: none"> – посилення захисту прав інвесторів та інших власників цінних паперів, зниження неринкових ризиків інвестиційної діяльності на ринку – удосконалення нормативно-правової бази функціонування ринку, державного регулювання та саморегулювання. 	<ul style="list-style-type: none"> – запровадити законодавчий механізм захисту прав міноритарних акціонерів і прав інвесторів при злиттях та поглинаннях компаній; – забезпечити ефективну систему захисту законних інтересів інвесторів шляхом підвищення інформаційної прозорості ринку, гарантованого виконання укладених угод, удосконалення обліку прав власності щодо цінних паперів та запровадженні компенсаційних механізмів відповідно до вимог законодавства ЄС; – нагляд за дотриманням законодавства на етапі розміщення цінних паперів, якщо таке розміщення здійснюється на фондовій біржі; – нагляд за дотриманням емітентами, цінні папери яких перебувають в обігу на фондовій біржі, вимог, що стосуються розкриття інформації.
Ринок послуг спільного інвестування	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення масштабів діяльності ІСІ із залучення заощаджень домашніх господарств та інвестиційних ресурсів підприємницьких структур, створення необхідних законодавчих та організаційних передумов для більш активної участі цих інститутів у фінансуванні пріоритетних галузей національної економіки та реалізації інноваційних проектів і державних програм. 	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечити інформаційну прозорість діяльності інститутів спільного інвестування, зокрема щодо процедур інвестування коштів, розміру чистих активів та комісійних, менеджменту компаній з управління активами та їх власників; – впровадити пруденційний нагляд за діяльністю інститутів спільного інвестування та міжнародні стандарти фінансової звітності, забезпечити оцінку чистих активів інвестиційних портфелів компаній з управління активами за ринковими цінами; – впровадити ефективні компенсаційні механізми гарантування законних інтересів фізичних осіб - вкладників пайових інвестиційних фондів та акціонерів корпоративних фондів.
Ринок недержавних пенсійних послуг	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня державного нагляду в цій сфері; – удосконалення законодавчої та 	<p>Посилення рівня державного нагляду:</p> <ul style="list-style-type: none"> – запровадження консолідованого нагляду, який дозволяв би регуляторам відстежувати операції з пов'язаними особами в межах

Сегмент фінансового сектору	Зміст заходів у сфері фінансового нагляду	
	Основні напрями державної політики	Ключові заходи щодо розвитку
	нормативної бази системи недержавного пенсійного забезпечення.	<p>фінансових груп, де задіяні активи недержавними пенсійними фондами;</p> <ul style="list-style-type: none"> – розробки та введення в дію системи обміну інформацією між органами, що здійснюють державний контроль і нагляд у системі недержавного пенсійного забезпечення, через запровадження інтегрованої системи обміну інформацією; – вдосконалення перевірок роботи недержавних пенсійних фондів для посилення аналізу ризиків та своєчасне виявлення відхилень в інвестуванні пенсійних активів від встановлених нормативів; – посилення інституційної спроможності державних регуляторів при здійсненні нагляду за системою недержавного пенсійного забезпечення.

Джерело: складено на основі [345]

Додаток Е

Незалежність фінансового нагляду в Україні

Зміст міжнародних принципів фінансового нагляду,
які визначають особливості діяльності наглядових органів

Основний принцип ефективного банківського нагляду BCBS
„Незалежність, підзвітність, ресурси та правовий захист органів нагляду”
(Principle 2: Independence, accountability,
resourcing and legal protection for supervisors)

1. Операційна незалежність, відповідальність та керівництво органу нагляду визначаються законодавством та публічно розкриваються. Не допускається втручання уряду та сектору, що послаблює оперативну незалежність керівника. Наглядовий орган має повну свободу вживати будь-які наглядові дії чи рішення щодо банків та банківських груп, що перебувають у сфері його нагляду.
2. Процес призначення та зняття керівника(ів) контролюючого органу та членів його керівного органу є прозорим. Голова(и) органу(ів) нагляду призначається на мінімальний термін та звільняється з посади протягом цього терміну лише з причин, визначених законом, або якщо особа фізично чи розумно не здатна виконувати посадові обов'язки або була визнана винною у вчиненні неправомірних дій. Причини звільнення повинні бути оприлюднені.
3. Наглядовий орган публікує свої цілі та підзвітний через прозору структуру для виконання своїх обов'язків стосовно цих цілей.
4. Орган нагляду має ефективні процеси внутрішнього управління та комунікації, щодо дозволяє ухвалювати рішення щодо нагляду на рівні, відповідному значенню проблеми, та своєчасні рішення у випадку надзвичайної ситуації. Орган управління структурований і спроможний уникати реальних або можливих конфліктів інтересів.
5. Наглядовий орган та його співробітники мають довіру на основі професіоналізму та чесності. Дотримуються правила щодо уникнення конфлікту інтересів та належного використання службової інформації та наявність санкцій у випадку скоєння порушень.
6. Орган нагляду має достатні ресурси для здійснення ефективного нагляду та оверсайту. Фінансування наглядового органу не підриває його автономію чи оперативну незалежність і включає:

- бюджет, який забезпечує достатню кількість персоналу і його компетентність щодо ризиків банків, системної значущості банків та нагляду за банківськими групами;
- рівень заробітної плати, який дозволяє залучати та утримувати кваліфікований персонал;
- можливість залучення зовнішніх незалежних експертів-професіоналів з обов'язковими обмеженнями щодо конфіденційності виконання наглядових завдань;
- програма навчання персоналу та відповідний бюджет;
- технологічний бюджет, достатній для оснащення співробітників необхідними інструментами для здійснення нагляду за банківським сектором, окремими банками та банківськими групами;
- бюджет поїздок, достатній для належного виконання обов'язків на місцях, ефективного транскордонного співробітництва та участі у вітчизняних та міжнародних зустрічах.

Ключовий принцип страхування IAIS „Наглядовий орган” (ICP 2 Supervisor)

2.1

Чітко визначена управлінська структура наглядового органу. Внутрішні процедури управління, включаючи процедури внутрішнього аудиту, діють для забезпечення інтегрованості наглядових дій. Існує ефективна комунікація та оперативний розгляд значущих питань на відповідних рівнях наглядового органу. Управлінські рівні структуровані таким чином, щоб можна було негайно вжити заходів у разі надзвичайної ситуації.

2.1.1

Незалежність повинна супроводжуватись відповідальністю для забезпечення виконання функції наглядовим органом відповідно до мандату, визначеного законодавством, і не перевищення повноважень. Недосягнення наглядовим органом цілей або ж відхилення від них має бути пояснено відповідним чином зацікавленим сторонам. Наглядовий орган звітує за свої дії, перед органом, який делегував йому повноваження, – уряд чи законодавчий орган, а також тими, кого він контролює, та широкою громадськістю. Звіт повинен містити обґрунтування прийнятих рішень.

2.2

Існують чіткі процедури щодо призначення та звільнення керівника голови та членів управлінського органу, якщо він створюється. У випадку звільнення голови та членів управлінського органу оприлюднюються причини цього.

2.2.1

„Голова наглядового органу” стосується особи, яка очолює команду керівництва (в деяких випадках „Правління”) та несе повну відповідальність за управління повсякденним функціонуванням та

ухвалення рішень наглядового органу, тоді як управлінський орган здійснює нагляд за керівництвом. Голова наглядового органу може бути чи не бути членом управлінського органу.

2.3

Інституційні відносини між керівником та виконавчою та судовими органами є чітко визначеними та прозорими. Визначено обставини, які дозволяють застосування виконавчих змін.

2.3.1

Важливо визначити взаємозв'язок між керівником та виконавчою та судовою владою, включаючи обставини та процедури обміну інформацією, погодження відповідним органом влади та порядок судової перевірки діяльності наглядового органу. Це включає визначення того, яку інформацію слід надавати, яким чином кожен суб'єкт повинен консультиватися з питань, що становлять взаємний інтерес, і в яких випадках потрібні погодження відповідних органів влади.

2.4

Наглядовий орган та його працівники не повинні піддаватися політичному, державному та галузевому втручанням під час здійснення наглядових повноважень. Орган нагляду фінансується таким чином, що не підриває його незалежність. Наглядовий орган має право розпоряджатися своїми ресурсами відповідно до його мандату, цілей та ризиків діяльності.

2.4.1

Операційна незалежність наглядового органу включає в себе право самостійно використовувати фінансові та людські ресурси відповідно до цілей.

2.4.2

Керівник наглядового органу не повинен управляти страховими компаніями та здійснювати в інший спосіб страхову справу. Член управлінського органу наглядового органу повинен вийти із процедури ухвалення рішень, якщо перебуває в конфлікті інтересів.

2.5

Розроблено чіткі та прозорі регуляторні вимоги та наглядові процедури, які відповідають цілям нагляду. Наглядовий орган застосовує їх послідовно та на рівних засадах, враховуючи характер, масштаб та складність діяльності страховиків. Ці нормативні вимоги та процедури нагляду публікуються.

2.6

Регуляторні вимоги та наглядові процедури регулярно переглядаються. Усі істотні зміни, як правило, підлягають попередній громадській консультації.

2.6.1

Значним змінам в регуляторних вимогах та процедурах нагляду керівництва повинні передувати консультації з громадськістю та страховою галуззю. Це стосується не тільки основних норм загальної застосовності, але також конфіденційних процедур. Слід розробити детальні внутрішні документи та керівництва для виконання

повсякденних обов'язків працівниками наглядового органу.

2.7

Наглядний орган публікує інформацію про страховий сектор, про свою власну роль та виконання своїх обов'язків.

2.7.1

Якщо іншими сторонами вчасно не опублікована інформація про фінансовий стан страхового сектора, наглядовий орган публікує цю інформацію.

2.7.2

Прозорість підсилює відповідальність наглядових органів. Наглядний орган публікує:

- інформацію про його роль та обов'язки;
- звіт про проведення нагляду, який описує ефективність його проведення щонайменше щороку та своєчасно.

Принцип регулювання цінних паперів IOSCO

„регулятор повинен бути операційно незалежним та підзвітним у прийнятті рішень, здійсненні своїх функцій та повноважень”

(The Regulator should be operationally independent and accountable in the exercise of its functions and powers)

Незважаючи на те, що регулятор повинен бути підзвітним законодавчому чи виконавчому органу, він повинен також бути операційно незалежним від зовнішнього політичного або комерційного втручання. Без такої незалежності інвестори та інші учасники ринку можуть сумніватися в об'єктивності та справедливості регулятора, що завдає шкоди функціонуванню ринку. Як правило, незалежність регулятора посилюється за рахунок стабільного джерела фінансування. Це також означає, що регулятор повинен залишатися незалежним від учасників ринку, який він контролює.

У деяких юрисдикціях окремі питання регуляторної політики вимагають консультацій чи навіть погодження, схвалення уряду, міністра або інших законодавчих органів. Обставини, в яких вимагається чи допускається подібна консультація або схвалення, повинні бути чітко визначені, а процес – прозорим. Як правило, неприйнятними є консультації або схвалення щодо вирішення щоденних технічних питань.

Незалежність означає:

- незалежність регулятора від галузевих інтересів; та
- здатність здійснювати регуляторні та примусові заходи без зовнішнього (політичного або комерційного) втручання.

Підзвітність передбачає, що регулятор підлягає належному контролю та перевірці, у тому числі:

- періодична публічна звітність регулятора його діяльність;
- прозорість регуляторного процесу; та
- система, яка дозволяє судову перевірку рішень регулятора щодо

ліцензування, уповноваження або примусу.

Необхідно поважати конфіденційну та комерційно чутливу природу більшої частини інформації, що є у розпорядженні регулятора. Для захисту такої інформації від невідповідного використання або розголошення потрібні гарантії.

Регуляторна потужність буде посилюватися за рахунок належного правового захисту регулятора та його персоналу, коли вони виконують свої обов'язки та повноваження належним чином.

Ключові питання

Незалежність

1. Регулятор повинен бути операційно незалежним від зовнішнього політичного втручання та від комерційних чи інших секторальних інтересів у здійсненні своїх функцій та повноважень.
2. Консультації з державним міністром чи іншим органом влади або його схвалення не повинні включати ухвалення оперативних рішень.
3. У юрисдикціях, де конкретні питання регуляторної політики потребують консультацій з міністром або іншим органом або навіть схвалення, обставини, в яких така консультація або схвалення вимагається або дозволена, повинні бути чіткими, а процес консультацій та критеріїв для дій повинен бути достатньо прозорим.
4. Регулятор повинен мати стабільне джерело фінансування, достатнє для виконання своїх повноважень та відповідальності.
5. Необхідно забезпечити належний правовий захист регулятору та його працівникам, які сумлінно виконують свої функції та повноваження.

Підзвітність

6. Регулятор повинен бути публічно відповідальним за здійснення своїх повноважень та використання ресурсів для забезпечення того, щоб регулятор мав належну довіру.
7. Повинна існувати система, що дозволяє судовий перегляд остаточних рішень регулятора.
8. Якщо підзвітність здійснюється через уряд або якесь інше зовнішнє агентство, слід поважати конфіденційну та комерційно чутливу природу інформації, що є у розпорядженні регулятора. Для захисту такої інформації від невідповідного використання або розголошення потрібні гарантії.

Основні питання

Незалежність

1. Чи регулятор має можливість працювати на щоденній основі без:
 - (a) зовнішнього політичного втручання?
 - (b) впливу комерційних або інших галузевих інтересів?

2. Якщо конкретні питання регуляторної політики потребують консультації або навіть затвердження міністра чи іншого органу влади:
 - (a) Чи встановлений законом процес консультацій?
 - (b) Чи обставини, в яких потрібні консультації, виключають ухвалення щоденних технічних питань?
 - (c) Чи чітко визначені обставини, за яких таке консультування чи схвалення вимагається, і чи є процес достатньо прозорим?
3. Чи має регуляторний орган стабільне та безперервне джерело фінансування, достатнє для виконання своїх регуляторних та операційних потреб?
4. Чи мають належний правовий захист регулятор, керівник та члени управлінського органу регулятора для належного виконання своїх функцій та повноважень?
5. Чи мають голова та працівники регулятора механізми захисту незалежності, такі як процедури призначення й звільнення, термін повноважень?

Підзвітність

6. Що стосується системи підзвітності для використання регулятором своїх повноважень та ресурсів:
 - (a) Чи регулятор підзвітний законодавчому органу чи іншому державному органу на постійній основі?
 - (b) Чи регулятор повинен бути прозорим, щоб керувати та використовувати ресурси, а також оприлюднювати свої дії, які впливають на користувачів ринку та регульованих суб'єктів, за винятком конфіденційної або комерційно конфіденційної інформації?
 - (c) Чи використання коштів регулятора підлягає перевірці?
7. Чи існують засоби для фізичних або юридичних осіб, на яких негативно впливають рішення регулятора чи здійснення адміністративного повноваження, зрештою, вимагати розгляду в суді, зокрема:
 - (a) Чи повинен регулятор подавати письмові мотиви для своїх рішень?
 - (b) Чи має процес прийняття рішень для таких рішень достатній рівень процесуального захисту?
 - (c) Чи можуть особи, на яких здійснюється вплив, презентувати власну позицію до ухвалення рішення регулятором?
 - (d) Чи всі регуляторні рішення приймаються за умови незалежного і достатнього процесу перегляду, в остаточному підсумку, включаючи судовий перегляд?
8. Якщо підзвітність здійснюється через уряд або якесь інше зовнішнє агентство, чи конфіденційна та комерційно чутлива інформація підлягає відповідним гарантіям для запобігання неналежному використанню чи розголошенню?

Проводження додатку Е

Таблиця Е.1 – Визначення рейтингових оцінок для критеріїв незалежності органів фінансового нагляду

№ пор.	Критерій	Рейтингова оцінка			
		Незадовільно (U)	Задовільно (S)	Добре (G)	Відмінно (E)
1	ІНСТИТУЦІЙНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ				
1.1	Строк перебування керівника на посаді	Без визначеного строку або за визначенням виконавчого органу, або більше 10 років	3 роки та менше	4-5 років	6 років та більше, не більше 10 років
1.2	Строк перебування топ-менеджменту (окрім керівника) на посаді	Без визначеного строку або за визначенням виконавчого органу, або більше 10 років	3 роки та менше	4-5 років	6 років та більше, не більше 10 років
1.3	Умови призначення керівництва (керівника та топ-менеджменту)	Не визначено законодавством або за рішенням виконавчого органу	Виключно вимоги до ділової репуґації, визначені законодавством	Виключно професійні вимоги, визначені законодавством	Професійні вимоги та вимоги до ділової репуґації, визначені законодавством
1.4	Умови звільнення керівництва (керівника та топ-менеджменту)	За рішенням органу виконавчої влади	Політичні і не політичні причини, визначені законодавством	Рішення спостережного підрозділу	Виключно не політичні причини, визначені законодавством
1.5	Процедура призначення керівника	Орган виконавчої влади (міністерство)	Вищі посадові особи, вищі органи виконавчої влади	Орган законодавчої влади	Орган законодавчої влади за поданням вищих посадових осіб виконавчої влади
1.6	Процедура звільнення керівника	Орган виконавчої влади (міністерство)	Вищі посадові особи вищих виконавчих органів	Вищий орган виконавчої влади	Орган законодавчої влади за поданням вищих посадових осіб виконавчої влади
1.7	Процедура призначення топ-менеджменту	Призначаються / звільняються законодавчою чи виконавчою владою	Призначаються / звільняються керівником	Призначаються / звільняються законодавчою чи виконавчою владою за поданням керівника	Призначаються / звільняються спостережним підрозділом органу нагляду за поданням керівника
1.8	Процедура звільнення топ-менеджменту	Призначаються / звільняються законодавчою чи виконавчою владою	Призначаються / звільняються керівником	Призначаються / звільняються законодавчою чи виконавчою владою за поданням керівника	Призначаються / звільняються спостережним підрозділом органу нагляду за поданням керівника
1.9	Поновлення керівництва на посаді	Можливе	–	–	Не можливе
1.10	Членство керівництва у політичних партіях	Можливе	–	–	Не можливе
2	ОПЕРАЦІЙНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ				
2.1	Встановлення норм, правил, вимог щодо діяльності фінансових посередників	Має спільні повноваження з іншим органом або ж виконує лише консультативну та дорадчу функції у цій сфері	–	–	Має виключні повноваження у цій сфері
2.2	Повноваження щодо зміни організаційної структури, зміни	Має спільні повноваження з іншим органом	–	–	Має виключні повноваження у цій сфері

№ пор.	Критерій	Рейтингова оцінка			
		Незадовільно (U)	Задовільно (S)	Добре (G)	Відмінно (E)
	керівництва та ініціювання банкрутства фінансових посередників	або ж виконує лише консультативну та дорадчу функції у цій сфері			
2.3	Процедура скасування рішень наглядового органу	Не існує чіткого механізму затвердження чи скасування рішень органу фінансового нагляду	На такий випадок орган визначений законодавчо	Суд	Жоден орган чи посадова особа не мають права скасувати рішення регуляторно-наглядового органу
2.4	Уникнення конфліктів інтересів	Керівництво може володіти корпоративними правами фінансових посередників	–	–	Керівництво не може володіти корпоративними правами фінансових посередників
2.5	Захист конфіденційної та службової інформації	Відповідальність за розголошення і неправомірне використання конфіденційної і службової інформації не встановлено	–	–	Встановлено відповідальність за розголошення і неправомірне використання конфіденційної і службової інформації
2.6	Взаємодія з міжнародними організаціями та науково-дослідницькими установами	Не здійснюється	Взаємодія з міжнародними профільними організаціями	Взаємодія з міжнародними профільними організаціями, вітчизняними науковими й навчальними установами	Взаємодія з міжнародними профільними організаціями, зарубіжними і вітчизняними науковими й навчальними установами, наявність періодичних наукових видань
2.7	Вплив громадськості на ухвалення рішень наглядового органу	Вплив неможливий	–	–	Наявність у структурі групи експертів, громадської ради тощо
3	ФІНАНСОВА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ				
3.1	Формування внутрішньої організаційної структури	Визначає виконавчий орган	Визначає самостійно і погоджує із виконавчим органом	Визначає самостійно і погоджує із законодавчим органом	Формує самостійно
3.2	Формування бюджету	Бюджет наглядового органу формується під час бюджетного процесу	Самостійно формує бюджет, який погоджується спостережним органом	Внески фінансових посередників, за якими здійснюється нагляд, обсяг яких не погоджено з урядом	Внески фінансових посередників, за якими здійснюється нагляд, обсяг яких погоджено з урядом
3.3	Структура бюджету	Відсутність витрат на підвищення кваліфікації персоналу, службові відрядження, технічне оснащення	Наявність витрат на підвищення кваліфікації персоналу або службові відрядження, або технічне оснащення	Наявність витрат на підвищення кваліфікації персоналу та службові відрядження або технічне оснащення	Наявність витрат на підвищення кваліфікації персоналу, службові відрядження та технічне оснащення
3.4	Процедура здійснення фінансового контролю	Здійснює вищий виконавчий орган	Здійснює самостійно разом із вищим виконавчим органом	Здійснює самостійно разом із законодавчим органом	Здійснює самостійно

Джерело: розроблено автором

Проводження додатку Е

Повноваження органів фінансового регулювання і нагляду в Україні

Повноваження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у сфері фінансового регулювання та нагляду:

- здійснює відповідно до законодавства державне регулювання та нагляд за діяльністю фінансових установ (крім банків, професійних учасників фондового ринку, інститутів спільного інвестування, фінансових установ, які мають статус міжурядових міжнародних організацій, Державної казначейської служби України та державних цільових фондів);
- здійснює нагляд на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами, переважна діяльність у яких здійснюється фінансовими установами, нагляд за якими здійснює Нацкомфінпослуг;
- затверджує умови провадження діяльності з надання фінансових послуг, для якої необхідно отримання відповідної ліцензії чи дозволу, та порядок здійснення контролю за дотриманням зазначених умов;
- встановлює обмеження щодо суміщення надання певних видів фінансових послуг;
- визначає критерії та нормативи ліквідності, капіталу і платоспроможності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій, якості систем управління та управлінського персоналу, дотримання правил надання фінансових послуг, а також інші показники і вимоги, що обмежують ризики, пов'язані з проведенням операцій з фінансовими активами;
- затверджує методику формування небанківськими фінансовими установами, крім страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, корпоративних інвестиційних фондів та адміністраторів недержавних пенсійних фондів, резервів для відшкодування можливих втрат за всіма видами кредитних операцій (за винятком позабалансових, крім гарантій), придбаними цінними паперами (в тому числі іпотечними сертифікатами з фіксованою дохідністю), іншими активними операціями згідно із законодавством, включаючи нараховані за всіма цими операціями проценти та комісії;
- встановлює додаткові вимоги до договорів про надання фінансових послуг фізичним особам, якщо такі вимоги не визначені законом;
- встановлює правила підготовки, надання та обробки даних щодо діяльності фінансових установ за напрямами здійснення нагляду;

- погоджує відповідальну особу небанківської фінансової групи, а до такого погодження та в разі, якщо за висновком Нацкомфінпослуг відповідальна особа, визначена фінансовою групою, не спроможна належним чином забезпечити виконання функцій відповідальної особи, приймає рішення вважати відповідальною особою фінансову установу – учасника групи з найбільшим значенням активів за останній звітний квартал;
- визначає порядок подання інформації про існування небанківської фінансової групи, в тому числі структуру власності такої групи та види діяльності її учасників;
- проводить у межах своїх повноважень самотійно або разом з іншими уповноваженими органами виїзні та безвиїзні перевірки діяльності фінансових установ;
- встановлює згідно із законом порядок та умови застосування заходів впливу;
- у разі порушення законодавства про фінансові послуги накладає адміністративні стягнення за правопорушення та застосовує відповідно до закону заходи впливу;
- приймає та надсилає фінансовим установам і саморегульним організаціям обов'язкові до виконання розпорядження (приписи) щодо усунення порушень законодавства про фінансові послуги, вимагає надання необхідної інформації та документів;
- надсилає правоохоронним органам матеріали стосовно фактів, які містять ознаки правопорушень, застосування заходів впливу щодо яких не входить до компетенції Нацкомфінпослуг, та органам Антимонопольного комітету України матеріали про факти, які містять ознаки порушень антимонопольного законодавства;
- визначає особливості створення, державної реєстрації, ліцензування та діяльності об'єднаної кредитної спілки;
- здійснює нагляд та регулювання діяльності управителів фондів фінансування будівництва, управителів фондів операцій з нерухомістю, фінансових установ, які проводять операції з іпотечного кредитування, є емітентами іпотечних сертифікатів та суб'єктами управління іпотечними активами;
- здійснює відповідно до законодавства державний нагляд та контроль у системі накопичувального пенсійного забезпечення за діяльністю недержавних пенсійних фондів, адміністраторів пенсійних фондів, страхових організацій та банківських установ [301].

Повноваження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку у сфері фінансового регулювання та нагляду:

- встановлює відповідно до закону особливості порядку реорганізації і ліквідації професійних учасників ринку цінних паперів (за винятком банків);
- встановлює критерії професійної діяльності на ринку цінних паперів;
- визначає порядок та строки розгляду уповноваженими особами НКЦПФР справ про порушення юридичними особами, громадянами та посадовими особами вимог законодавства на ринку цінних паперів;
- здійснює контроль за дотриманням законодавства і призначає державних представників на фондових біржах і депозитаріях;
- здійснює контроль за дотриманням емітентами порядку реєстрації випуску цінних паперів;
- встановлює наявність ознак маніпулювання на фондовому ринку;
- веде державний реєстр фінансових установ, що здійснюють діяльність на ринку цінних паперів;
- встановлює правила та стандарти здійснення учасниками депозитарної системи України операцій на ринку цінних паперів та контролює їх дотримання;
- веде Єдиний державний реєстр інститутів спільного інвестування, здійснює реєстрацію цих інститутів, їх регламентів та змін до них;
- встановлює вимоги щодо складу та структури активів інституту спільного інвестування;
- затверджує положення про склад та розмір витрат, що пов'язані з виконанням компанією з управління активами інституту спільного інвестування своїх функцій, які відшкодовуються за рахунок цих активів;
- встановлює граничну вартість активів корпоративного інвестиційного фонду, які можуть бути вкладені у нерухомість;
- встановлює порядок розміщення коштів резервного фонду компанії з управління активами;
- встановлює вимоги до фондових бірж, на яких можуть придбаватися цінні папери за рахунок пенсійних активів [300].

Проводження додатку Е

1. Відбір критеріїв незалежності та їх рейтингових оцінок															
<i>Інституційна незалежність</i> : строк перебування на посаді, умови призначення та звільнення, процедура призначення звільнення керівництва (керівника та топ-менеджменту), членство керівництва в політичних партіях															
<i>Операційна незалежність</i> : встановлення норм, правил, вимог щодо діяльності фінансових посередників, повноваження щодо зміни організаційної структури, зміни керівництва та ініціювання банкрутства фінансових посередників, процедура скасування рішень наглядового органу, уникнення конфліктів інтересів, захист конфіденційної та службової інформації, взаємодія з міжнародними організаціями та науково-дослідницькими установами, вплив громадськості на ухвалення рішень наглядового органу															
<i>Фінансова незалежність</i> : формування внутрішньої організаційної структури, формування бюджету, структура бюджету, процедура здійснення фінансового контролю															
2. Формування шкали рейтингових оцінок для критеріїв незалежності органів фінансового нагляду: незадовільно (U) / задовільно (S) / добре (G) / відмінно (E) або ж незадовільно (U) / відмінно (E)															
3. Визначення рейтингових оцінок для критеріїв незалежності органів фінансового нагляду органів фінансового нагляду в Україні (фрагмент)															
Критерій	НБУ	Нацкомфін-послуг	НКЦПФР												
ІНСТИТУЦІЙНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ															
Строк перебування керівника на посаді	E	E	E												
Строк перебування топ-менеджменту (окрім керівника) на посаді	E	E	E												
...												
ОПЕРАЦІЙНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ															
Встановлення норм, правил, вимог щодо діяльності фінансових посередників	E	E	E												
Повноваження щодо зміни організаційної структури, зміни керівництва та ініціювання банкрутства фінансових посередників	E	E	E												
...												
ФІНАНСОВА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ															
Формування внутрішньої організаційної структури	E	S	S												
Формування бюджету	S	U	U												
...												
4. Визначення дифузних індексів інституційної, операційної та фінансової незалежності:															
$I_{II} = \frac{i_E + 0,5i_G - 0,5i_S - i_U}{i_E + i_G + i_S + i_U}; I_{OI} = \frac{o_E + 0,5o_G - 0,5o_S - o_U}{o_E + o_G + o_S + o_U}; I_{FI} = \frac{f_E + 0,5f_G - 0,5f_S - f_U}{f_E + f_G + f_S + f_U}.$															
5. Обчислення дифузних для органів фінансового нагляду України та аналітична інтерпретація результатів:															
<table border="1"> <caption>Дифузні індекси незалежності</caption> <thead> <tr> <th>Орган</th> <th>Інституційна незалежність</th> <th>Операційна незалежність</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>НБУ</td> <td>1,00</td> <td>0,88</td> </tr> <tr> <td>Нацкомфінпослуг</td> <td>0,50</td> <td>0,15</td> </tr> <tr> <td>НКЦПФР</td> <td>0,86</td> <td>0,86</td> </tr> </tbody> </table>		Орган	Інституційна незалежність	Операційна незалежність	НБУ	1,00	0,88	Нацкомфінпослуг	0,50	0,15	НКЦПФР	0,86	0,86	<p>Незалежність є високою, якщо дифузні індекси належать діапазону [0,5; 1,0], середньою – [0; 0,5]; низькою – [-0,5; 0), дуже низькою – [-1,0; 0,5).</p>	
Орган	Інституційна незалежність	Операційна незалежність													
НБУ	1,00	0,88													
Нацкомфінпослуг	0,50	0,15													
НКЦПФР	0,86	0,86													

Рисунок Е.1 – Науково-методичний підхід щодо оцінювання незалежності органів фінансового нагляду

Джерело: розроблено автором

Додаток Ж

Періодизація розвитку фінансового сектору і фінансового нагляду в Україні

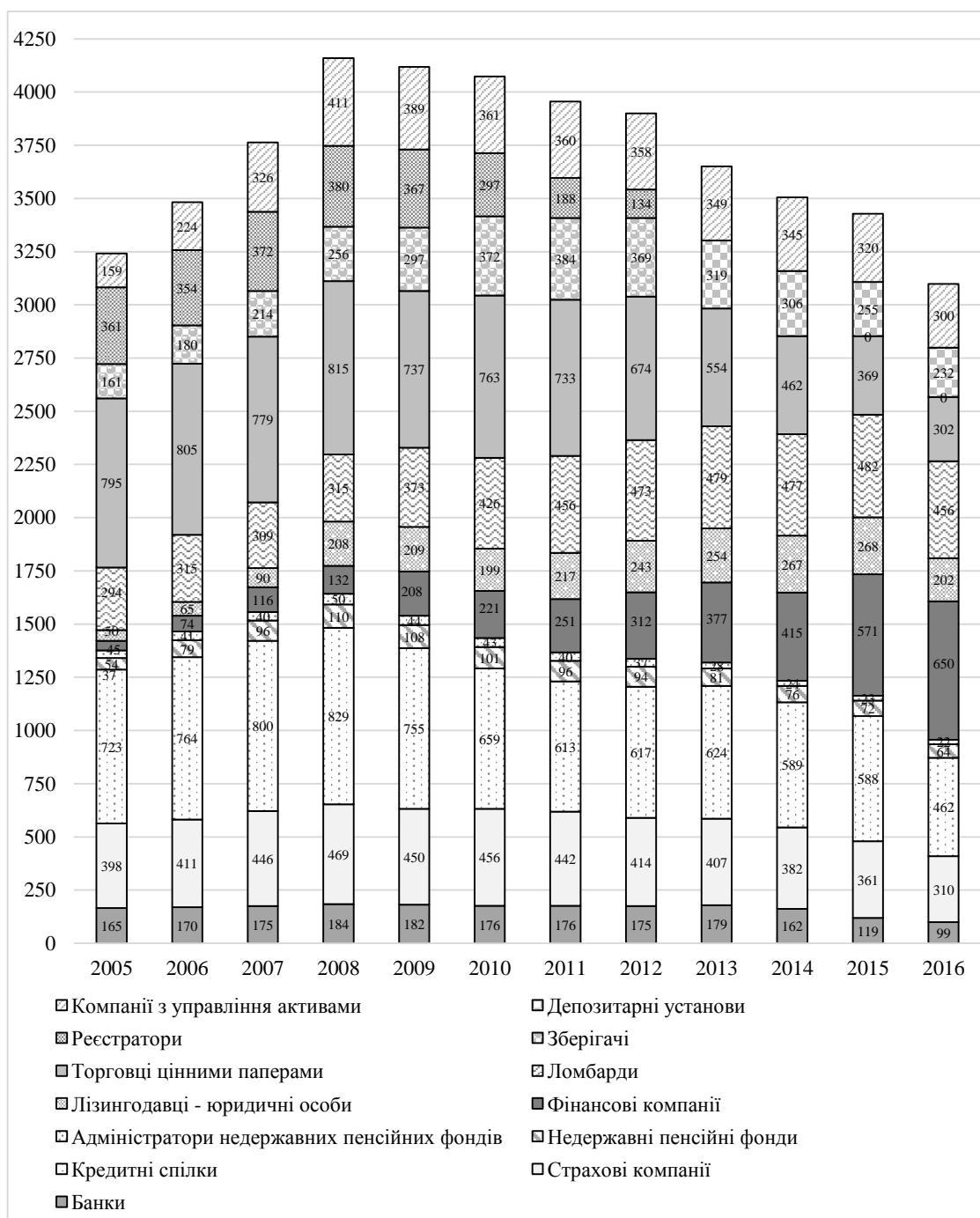

Рисунок Ж.1 – Кількість фінансових посередників в Україні у 2005-2016 рр.

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246] та НКЦПФР [6]

Продовження додатку Ж

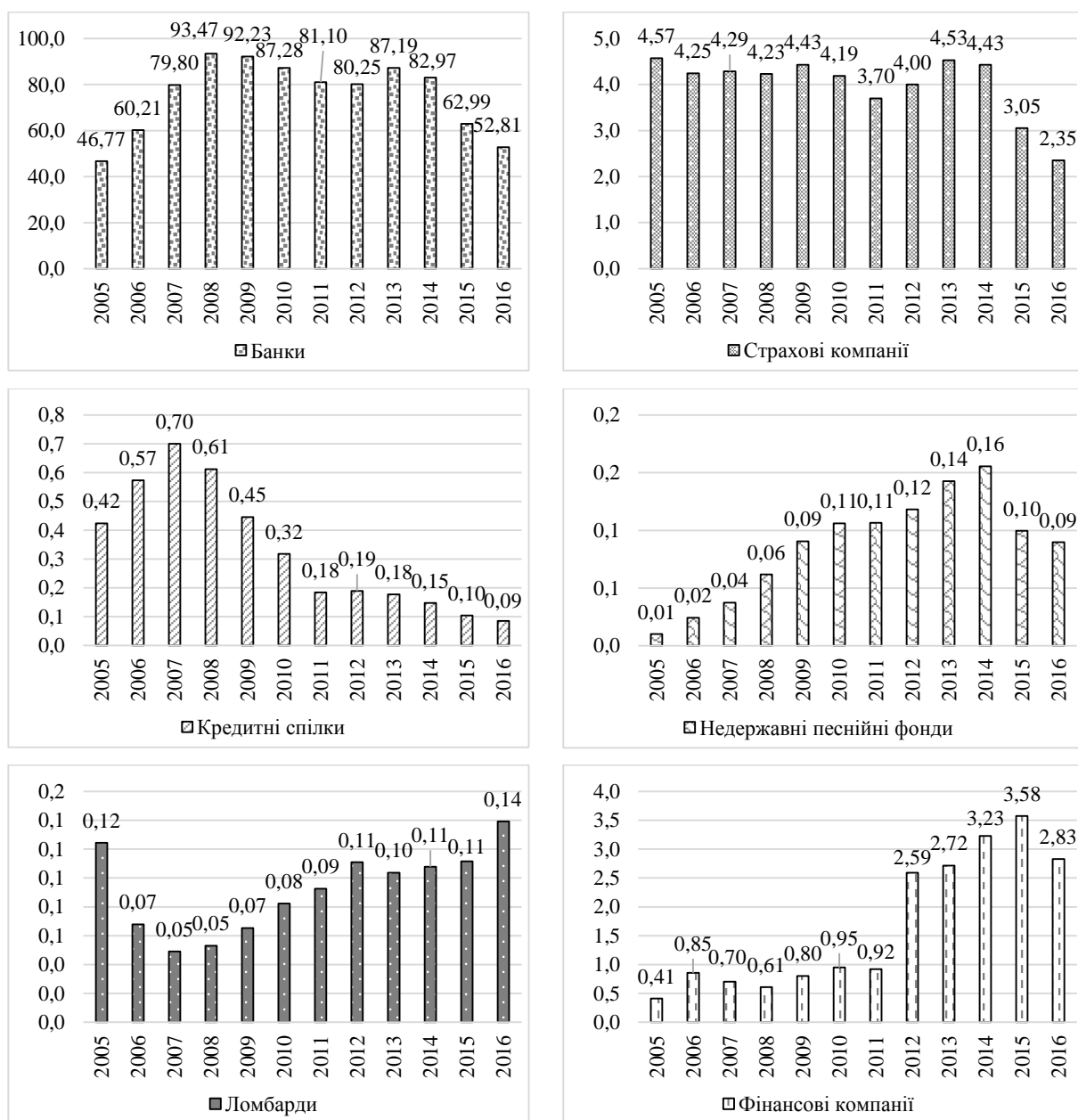

Рисунок Ж.2 – Питома вага активів фінансових посередників у ВВП України у 2005-2016 рр.

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246] та НКЦПФР [6]

Продовження додатку Ж

1. Відбір і обґрунтування показників функціонування фінансового сектора	
<i>Банки:</i> B_1 – активи, млн. грн.; B_2 – кредити, надані клієнтам, млн. грн.; B_3 – вкладення в цінні папери та інші форми участі в капіталі, млн. грн.; B_4 – власний капітал, млн. грн.; B_5 – кошти суб'єктів господарювання, млн. грн.; B_6 – кошти фізичних осіб, млн. грн.	
<i>Страхові компанії:</i> IC_1 – кількість укладених договорів страхування, млн. шт.; IC_2 – активи, млн. грн.; IC_3 – сформовані страхові резерви, млн. грн.; IC_4 – валові страхові премії, млн. грн.; IC_5 – валові страхові виплати, млн. грн.	
<i>Недержавні пенсійні фонди:</i> PF_1 – активи, млн. грн.; PF_2 – кількість учасників, тис. осіб; PF_3 – кількість пенсійних контрактів, млн. грн.; PF_4 – пенсійні внески, млн. грн.; PF_5 – пенсійні виплати, млрд. грн.	
<i>Кредитні спілки:</i> CU_1 – активи, млн. грн.; CU_2 – капітал, млн. грн.; CU_3 – дохід, млн. грн.; CU_4 – кредити, надані членам, млн. грн.; CU_5 – внески членів на депозитні рахунки, млн. грн.	
<i>Фінансові компанії:</i> FC_1 – активи, млн. грн.; FC_2 – обсяг наданих фінансових послуг, млн. грн.	
<i>Ломбарди:</i> PS_1 – активи, млн. грн.; PS_2 – власний капітал, млн. грн.; PS_3 – надані фінансові кредити під заставу, млн. грн.; PS_4 – вартість майна, прийнятого в заставу, млн. грн.; PS_5 – дохід, млн. грн.	
<i>Ринок цінних паперів:</i> SM_1 – обсяг торгів, млрд. грн.; SM_2 – обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі, млрд. грн.; SM_3 – випуск акцій, млн. грн.; SM_4 – випуск облігацій підприємств, млн. грн.; SM_5 – капіталізація лістингових компаній підприємств, млрд. грн.	
2. Z-стандартизація показників функціонування фінансового сектора	
3. Застосування ієрархічного методу кластерного аналізу для визначення періодів розвитку фінансового сектора	
	<p>Періоди розвитку фінансового сектора:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2005-2006 рр. – зростання; • 2007-2008 рр. – пік, спад; • 2009-2011 р. – криза, післякризове відновлення; • 2012-2014 рр. – пік, спад; • 2015-2016 рр. – криза
4. Визначення особливостей удосконалення і трансформації фінансового нагляду у різні періоди розвитку фінансового сектора	

Рисунок Ж.3 – Науково-методичний підхід визначення періодів розвитку фінансового сектора і фінансового нагляду в Україні у 2005-2016 рр.
Джерело: розроблено автором

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.1 – Показники функціонування та розвитку фінансового сектору України за 2003-2010 рр., обрані для кластерного аналізу

№ пор.	Показник	Рік					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	B_1	213878,00	340179,00	617682,76	926086,00	873450,00	942083,99
2	B_2	143423,36	245230,36	426867,35	734021,70	723295,12	732822,79
3	B_3	14070,00	13877,00	29268,00	40884,00	40065,00	85612,00
4	B_4	18421,00	25451,00	42566,00	69578,00	120207,00	146100,00
5	B_5	61214,00	76898,00	111995,00	143928,00	136094,00	164372,00
6	B_6	72542,00	106078,00	163482,00	213219,00	213542,00	275075,00
7	IC_1	336,82	554,60	599,80	469,00	575,00	619,10
8	IC_2	20920,10	23994,60	32213,00	41930,50	41970,10	45234,60
9	IC_3	5045,80	6014,10	8423,30	10904,10	10141,30	11371,80
10	IC_4	12853,50	13830,00	18008,20	24008,60	20442,10	23081,70
11	IC_5	1894,20	2599,60	4213,00	7050,70	6737,20	6104,60
12	CU_1	1938,40	3241,17	5260,60	6064,90	4218,00	3432,20
13	CU_2	671,04	1097,87	1551,50	1714,00	765,80	1117,30
14	CU_3	456,79	759,74	1288,50	1799,90	1086,10	706,20
15	CU_4	2434,30	4253,89	6381,00	6908,80	2415,90	2134,90
16	CU_5	1137,57	1926,47	3451,20	3951,10	2959,30	1945,00
17	PS_1	568,74	383,84	367,67	525,29	618,88	888,20
18	PS_2	298,60	113,20	97,00	222,20	349,90	627,50
19	PS_3	1141,80	1179,91	1404,27	599,12	1060,79	1534,80
20	PS_4	1308,13	1448,07	1838,54	827,63	1374,75	1967,40
21	PS_5	214,33	197,65	249,20	213,27	308,09	367,80
22	PF_1	46,20	137,40	280,60	612,20	857,90	1144,30
23	PF_2	88,40	193,30	278,70	482,50	497,10	569,20
24	PF_3	16,30	27,90	55,90	62,30	62,50	69,70
25	PF_4	36,50	115,20	234,40	582,90	754,60	925,40
26	PF_5	1,70	4,00	9,00	27,30	90,10	158,20
27	FC_1	1871,00	4825,00	5261,00	6011,80	7578,50	10226,90
28	FC_2	7049,00	12225,00	5897,00	5203,20	6600,47	8402,10
29	SM_1	403,80	492,80	754,31	883,39	1067,26	1541,38
30	SM_2	16,43	29,05	35,15	37,76	36,01	131,29
31	SM_3	24815,00	43540,00	50000,00	46140,00	101070,00	40590,00
32	SM_4	12748,28	22070,00	44480,00	31350,00	10110,00	9493,86
33	SM_5	147,09	222,85	564,65	181,28	205,60	171,76

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246] та НКЦПФР [6]

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.2 – Показники функціонування та розвитку фінансового сектору України за 2011-2016 рр., обрані для кластерного аналізу

№ пор.	Показник	Рік					
		2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	B_1	1054272,29	1127179,38	1277508,65	1316717,87	1252570,00	1258643,00
2	B_2	801809,22	815142,10	910781,70	1020667,17	981627,43	998681,86
3	B_3	90005,00	98658,00	140955,00	171419,00	203891,00	335418,00
4	B_4	155487,00	170196,00	192599,00	148063,00	94914,00	116434,00
5	B_5	214364,00	227725,00	261022,00	295473,00	360454,00	423318,00
6	B_6	310545,00	369906,00	441892,00	422733,00	399842,00	431514,00
7	IC_1	618,00	178,20	185,30	134,70	202,40	179,40
8	IC_2	48122,70	56224,70	66387,50	70261,20	60729,10	56075,60
9	IC_3	11179,30	12578,00	14435,70	15828,00	18376,30	20936,70
10	IC_4	22693,50	21508,20	28661,90	26767,30	29736,00	35170,30
11	IC_5	4864,00	5151,00	4651,80	5065,40	8100,50	8839,50
12	CU_1	2386,50	2656,90	2598,80	2338,70	2064,30	2032,50
13	CU_2	942,90	1088,70	1055,60	1048,70	1040,90	1044,40
14	CU_3	672,20	755,10	764,60	692,10	633,40	715,60
15	CU_4	2319,20	2665,70	2576,20	2150,60	1929,60	2064,20
16	CU_5	1185,50	1287,50	1330,10	989,80	855,20	831,80
17	PS_1	1203,80	1558,40	1518,60	1710,30	2218,60	3317,70
18	PS_2	842,60	1035,20	995,30	970,37	1100,20	1481,60
19	PS_3	2149,40	2338,20	8368,20	8410,79	12459,70	16718,00
20	PS_4	2640,40	2928,60	10885,70	10875,46	18446,60	31221,50
21	PS_5	458,40	445,50	1770,60	1996,57	2500,90	3217,10
22	PF_1	1386,90	1660,10	2089,80	2469,20	1980,00	2138,70
23	PF_2	594,60	584,80	840,60	833,70	836,70	834,00
24	PF_3	75,00	61,40	61,40	55,10	59,70	62,60
25	PF_4	1102,00	1313,70	1587,50	1808,20	1866,80	1895,20
26	PF_5	208,90	251,90	300,20	421,40	557,10	629,90
27	FC_1	11984,70	36402,50	39781,20	51264,80	71120,00	67401,40
28	FC_2	7930,70	41031,80	42342,90	54154,80	68282,30	110420,30
29	SM_1	2171,10	2530,87	1676,97	2331,94	2172,67	2127,55
30	SM_2	235,44	263,67	463,43	619,70	286,21	236,95
31	SM_3	58160,00	15840,00	64230,00	144350,00	122300,00	199360,00
32	SM_4	35914,44	51386,61	42467,86	38297,12	12426,54	6760,49
33	SM_5	179,86	277,02	311,73	457,61	63,49	19,64

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246] та НКЦПФР [6]

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.3 – Стандартизовані значення показників функціонування та розвитку фінансового сектору України за 2003-2010 рр., обраних для кластерного аналізу

№ пор.	Показник	Рік					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	B_1	-2,04	-1,68	-0,89	-0,02	-0,17	0,02
2	B_2	-2,04	-1,67	-1,02	0,08	0,04	0,08
3	B_3	-1,00	-1,00	-0,83	-0,71	-0,72	-0,22
4	B_4	-1,61	-1,49	-1,18	-0,69	0,21	0,68
5	B_5	-1,35	-1,20	-0,88	-0,58	-0,65	-0,39
6	B_6	-1,70	-1,43	-0,97	-0,57	-0,57	-0,08
7	IC_1	-0,26	0,86	1,09	0,42	0,97	1,19
8	IC_2	-1,72	-1,52	-0,98	-0,33	-0,33	-0,12
9	IC_3	-1,56	-1,35	-0,82	-0,27	-0,43	-0,16
10	IC_4	-1,65	-1,49	-0,82	0,15	-0,42	0,00
11	IC_5	-1,80	-1,44	-0,62	0,82	0,66	0,34
12	CU_1	-0,97	0,04	1,61	2,24	0,80	0,19
13	CU_2	-1,54	0,01	1,66	2,25	-1,19	0,08
14	CU_3	-1,15	-0,29	1,22	2,68	0,64	-0,44
15	CU_4	-0,45	0,65	1,93	2,25	-0,47	-0,64
16	CU_5	-0,67	0,10	1,60	2,09	1,11	0,12
17	PS_1	-0,79	-1,01	-1,03	-0,84	-0,73	-0,41
18	PS_2	-0,87	-1,29	-1,33	-1,04	-0,75	-0,12
19	PS_3	-0,70	-0,70	-0,65	-0,81	-0,72	-0,63
20	PS_4	-0,65	-0,63	-0,59	-0,70	-0,64	-0,58
21	PS_5	-0,76	-0,78	-0,73	-0,76	-0,67	-0,61
22	PF_1	-1,46	-1,35	-1,17	-0,77	-0,46	-0,11
23	PF_2	-1,85	-1,44	-1,09	-0,28	-0,22	0,07
24	PF_3	-2,45	-1,73	0,01	0,40	0,41	0,86
25	PF_4	-1,49	-1,37	-1,19	-0,66	-0,40	-0,14
26	PF_5	-1,05	-1,04	-1,02	-0,93	-0,63	-0,30
27	FC_1	-0,98	-0,86	-0,84	-0,81	-0,75	-0,64
28	FC_2	-0,74	-0,58	-0,78	-0,80	-0,76	-0,70
29	SM_1	-1,52	-1,39	-1,04	-0,86	-0,61	0,04
30	SM_2	-0,99	-0,92	-0,89	-0,88	-0,89	-0,37
31	SM_3	-0,97	-0,61	-0,49	-0,56	0,48	-0,67
32	SM_4	-0,90	-0,29	1,18	0,32	-1,07	-1,11
33	SM_5	-0,59	-0,07	2,25	-0,35	-0,19	-0,42

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246] та НКЦПФР [6]

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.4 – Стандартизовані значення показників функціонування та розвитку фінансового сектору України за 2011-2016 рр., обраних для кластерного аналізу

№ пор.	Показник	Рік					
		2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	B_1	0,34	0,55	0,97	1,08	0,90	0,92
2	B_2	0,33	0,37	0,72	1,11	0,97	1,03
3	B_3	-0,17	-0,07	0,39	0,72	1,08	2,52
4	B_4	0,85	1,11	1,51	0,71	-0,24	0,15
5	B_5	0,07	0,20	0,51	0,83	1,43	2,01
6	B_6	0,20	0,68	1,25	1,10	0,92	1,17
7	IC_1	1,19	-1,08	-1,04	-1,31	-0,96	-1,08
8	IC_2	0,07	0,61	1,28	1,53	0,91	0,60
9	IC_3	-0,20	0,11	0,52	0,83	1,39	1,96
10	IC_4	-0,06	-0,25	0,90	0,60	1,08	1,95
11	IC_5	-0,29	-0,15	-0,40	-0,19	1,35	1,72
12	CU_1	-0,62	-0,41	-0,46	-0,66	-0,87	-0,90
13	CU_2	-0,55	-0,02	-0,14	-0,17	-0,20	-0,18
14	CU_3	-0,54	-0,30	-0,27	-0,48	-0,65	-0,41
15	CU_4	-0,52	-0,31	-0,37	-0,63	-0,76	-0,68
16	CU_5	-0,62	-0,52	-0,48	-0,81	-0,95	-0,97
17	PS_1	-0,04	0,38	0,33	0,55	1,15	2,45
18	PS_2	0,38	0,82	0,73	0,67	0,97	1,84
19	PS_3	-0,51	-0,47	0,69	0,70	1,49	2,31
20	PS_4	-0,50	-0,47	0,42	0,42	1,26	2,68
21	PS_5	-0,52	-0,53	0,75	0,97	1,47	2,16
22	PF_1	0,19	0,53	1,06	1,52	0,92	1,12
23	PF_2	0,17	0,13	1,15	1,12	1,13	1,12
24	PF_3	1,19	0,35	0,35	-0,04	0,24	0,42
25	PF_4	0,13	0,45	0,86	1,20	1,29	1,33
26	PF_5	-0,06	0,14	0,38	0,95	1,60	1,95
27	FC_1	-0,57	0,42	0,55	1,02	1,82	1,67
28	FC_2	-0,71	0,32	0,36	0,73	1,17	2,48
29	SM_1	0,90	1,39	0,22	1,12	0,90	0,84
30	SM_2	0,20	0,35	1,43	2,28	0,47	0,20
31	SM_3	-0,34	-1,14	-0,22	1,30	0,88	2,35
32	SM_4	0,62	1,63	1,05	0,77	-0,92	-1,29
33	SM_5	-0,36	0,30	0,53	1,52	-1,15	-1,45

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246] та НКЦПФР [6]

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.5 – Середні значення показників фінансового сектору України на різних стадіях його розвитку

№ пор.	Показник	Період				
		2005-2006	2007-2008	2009-2011	2012-2014	2015-2016
1	B_1	277028,50	771884,38	956602,09	1240468,63	1255606,50
2	B_2	194326,86	580444,53	752642,38	915530,32	990154,64
3	B_3	13973,50	35076,00	71894,00	137010,67	269654,50
4	B_4	21936,00	56072,00	140598,00	170286,00	105674,00
5	B_5	69056,00	127961,50	171610,00	261406,67	391886,00
6	B_6	89310,00	188350,50	266387,33	411510,33	415678,00
7	IC_1	445,71	534,40	604,03	166,07	190,90
8	IC_2	22457,35	37071,75	45109,13	64291,13	58402,35
9	IC_3	5529,95	9663,70	10897,47	14280,57	19656,50
10	IC_4	13341,75	21008,40	22072,43	25645,80	32453,15
11	IC_5	2246,90	5631,85	5901,93	4956,07	8470,00
12	CU_1	2589,79	5662,75	3345,57	2531,47	2048,40
13	CU_2	884,46	1632,75	942,00	1064,33	1042,65
14	CU_3	608,26	1544,20	821,50	737,27	674,50
15	CU_4	3344,09	6644,90	2290,00	2464,17	1996,90
16	CU_5	1532,02	3701,15	2029,93	1202,47	843,50
17	PS_1	476,29	446,48	903,63	1595,77	2768,15
18	PS_2	205,90	159,60	606,67	1000,29	1290,90
19	PS_3	1160,86	1001,70	1581,66	6372,40	14588,85
20	PS_4	1378,10	1333,08	1994,18	8229,92	24834,05
21	PS_5	205,99	231,23	378,10	1404,22	2859,00
22	PF_1	91,80	446,40	1129,70	2073,03	2059,35
23	PF_2	140,85	380,60	553,63	753,03	835,35
24	PF_3	22,10	59,10	69,07	59,30	61,15
25	PF_4	75,85	408,65	927,33	1569,80	1881,00
26	PF_5	2,85	18,15	152,40	324,50	593,50
27	FC_1	3348,00	5636,40	9930,03	42482,83	69260,70
28	FC_2	9637,00	5550,10	7644,42	45843,17	89351,30
29	SM_1	448,30	818,85	1593,25	2179,93	2150,11
30	SM_2	22,74	36,46	134,25	448,93	261,58
31	SM_3	34177,50	48070,00	66606,67	74806,67	160830,00
32	SM_4	17409,14	37915,00	18506,10	44050,53	9593,52
33	SM_5	184,97	372,96	185,74	348,79	41,57

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246] та НКЦПФР [6]

Продовження додатку Ж

		Зростання		Пік, спад		Криза, післякризове відновлення			Пік, спад		Криза, стискання		
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Фінансовий сектор	<ul style="list-style-type: none"> • розширення діяльності фінансових посередників; • початок входу іноземного капіталу; • зростання філіальної мережі посередників; • інфляція 10-11% 	<ul style="list-style-type: none"> • кредитний бум у банківському секторі і висока частка валютних кредитів; • активні М&А-угоди іноземних фінансових посередників; • підвищення розміру гарантування вкладів фізичних осіб до 150 тис. грн.; • девальвація гривні у 2008 р. на 4%; • інфляція 16-22% 		<ul style="list-style-type: none"> • банкрутства, злиття і поглинання банків; • відтік депозитів із банків; • зростання проблемної заборгованості банків; • звуження діяльності фінансових посередників, окрім ломбардного бізнесу, діяльності недержавних пенсійних фондів та фінансових компаній; • погіршення фінансових результатів та збитки фінансових посередників; • активні дії держави у фінансовому секторі – рекапіталізація та націоналізація банків; • девальвація гривні на 50% і більше; • уповільнення інфляції з 12 до 4% 			<ul style="list-style-type: none"> • скорочення кількості банків; • зростання показників діяльності банків, страхових компаній у 2012-2013 рр. та уповільнення або зниження у 2014 р.; • суттєве зростання обсягів рефінансування банків; • відтік депозитів із банківських установ; • звуження діяльності ломбардів та розширення діяльності фінансових компаній, недержавних пенсійних фондів та кредитних спілок; • скорочення обсягів емісії акцій та облигацій; • девальвація національної 50% і більше; • відсутність інфляції у 2012-2013 рр. та зростання цін на 25% у 2014 р. 			<ul style="list-style-type: none"> • звуження банківської діяльності; • розширення діяльності страхових компаній, ломбардів, кредитних спілок; • нестабільна динаміка діяльності фінансових компаній та недержавних пенсійних фондів; • зниження активності на ринку цінних паперів; • націоналізація „Приватбанку”; • зниження інфляції з 43 до 12%; • девальвація гривні на 80% 			
	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення вимог до регулятивного капіталу банків при здійсненні окремих операцій; • удосконалення розрахунку економічних нормативів банків, що стосуються інсайдерів; • удосконалено формування резервів банків за кредитними операціями в іноземній валюті та резервів під дебіторську заборгованість; • зміна порядку визначення рейтингових оцінок банків за системою CAMELS; • упорядкування діяльності страховиків-нерезидентів 	<ul style="list-style-type: none"> • удосконалення порядку формування і використання резерву за кредитними операціями банків; • зміни у визначенні фінансового стану позичальників та категорії кредиту; • підвищення вимог до регулятивного капіталу банків та введення нового нормативу адекватності регулятивного капіталу; • зміна порядку формування резервів під операції банків з цінними паперами; • удосконалення корпоративного управління в банках; • зміна порядку фінансового оздоровлення, ліквідації та реорганізації банків; • заходи щодо підвищення капіталізації банків; • конкретизовано вимоги щодо рейтингу, укладання договорів, здійснення посередницької діяльності страховиками-нерезидентами; • удосконалено порядок оприлюднення інформації про діяльність недержавних пенсійних фондів, страхових компаній; • удосконалено нормативи діяльності для кредитних спілок; • розпочато роботу із підвищення інституційної спроможності наглядових органів 			<ul style="list-style-type: none"> • підвищення вимог до статутного капіталу банків; • переглянуто порядок врахування субординованого боргу в капіталі банку; • зміна порядку реорганізації банків та роботи тимчасової адміністрації; • удосконалення розрахунку нормативів адекватності капіталу, ліквідності та інвестування; • зміна порядку та підстав проведення планових і позапланових інспекційних перевірок; • зміна правил формування, обліку та розміщення страхових резервів для страхових компаній „don-life”; • обмеження сумісництва діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг 			<ul style="list-style-type: none"> • підвищення вимог до капіталу новостворюваних банків, а також впроваджено поетапне зростання регулятивного капіталу банків; • впровадження порядку визначення та нагляду за діяльністю банківських груп та системно-важливих банків; • удосконалення визначення економічних нормативів банків та удосконалення корпоративного управління у банках; • удосконалення вимог щодо розкриття інформації фінансовими установами та уточнення переліку фінансових послуг 		<ul style="list-style-type: none"> • категоризація банків за бізнес-моделями та доповнення системи CAMELS новим компонентом; • жорсткий контроль за операціями банків із пов'язаними особами; • удосконалення підходу щодо визначення банками розміру кредитного ризику; • удосконалення фінансових нормативів діяльності фінансових установ; • запровадження нагляду на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами; • удосконалення розкриття фінансовими установами інформації; • встановлення обов'язкових критеріїв та нормативів достатності, диверсифікованості та якості активів страхових компаній 			

Рисунок Ж.4 – Періодизація розвитку фінансового сектору і удосконалення фінансового нагляду в Україні у 2005-2016 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних Держстату [338], НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246], НКЦПФР [6] та річних звітів НБУ [316] і Нацкомфінпослуг [318]

Додаток И

Економічні нормативи банківської діяльності в Україні

Таблиця И.1 – Еволюція економічних нормативів банківської діяльності в Україні за часи незалежності

Період	Капіталу	Ліквідність	Кредитний ризик	Валютна позиція	Інвестування / Інше
1993-1997	<ul style="list-style-type: none"> норматив мінімального розміру статутного фонду 	<ul style="list-style-type: none"> норматив платоспроможності банку; нормативи ліквідності балансу 	<ul style="list-style-type: none"> норматив максимального розміру ризику на одного позичальника 		<p>Інше: норматив обов'язкового резерву, що розміщуються у Національному банку</p>
1998	<ul style="list-style-type: none"> норматив мінімального розміру капіталу банку (Н1); мінімальний розмір статутного капіталу (Н2); норматив платоспроможності (Н3); норматив достатності капіталу (Н4); категорія капіталу (Н5) 	<ul style="list-style-type: none"> норматив миттєвої ліквідності (Н6); норматив загальної ліквідності (Н7); норматив співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку (Н8) 	<ul style="list-style-type: none"> максимальний розмір ризику на одного позичальника (Н9); норматив „великих” кредитних ризиків (Н10); норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н11); норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н12); норматив максимального розміру наданих міжбанківських позик (Н13); 	<ul style="list-style-type: none"> норматив загальної відкритої валютної позиції банку (Н16); норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції за кожною іноземною валютою (Н17); норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції у всіх банківських металах (Н18); норматив зваженої відкритої валютної позиції (Н19); норматив довгої (короткої) зваженої відкритої валютної позиції банку в вільноконвертованій валюті (Н20); норматив довгої (короткої) зваженої відкритої валютної позиції банку в невольноконвертованій валюті (Н21) 	<ul style="list-style-type: none"> норматив рефінансування (Н14); норматив інвестування (Н15)

Період	Капіталу	Ліквідність	Кредитний ризик	Валютна позиція	Інвестування / Інше
2002-2009	<ul style="list-style-type: none"> • норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1); • норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2); • норматив адекватності основного капіталу (Н3) 	<ul style="list-style-type: none"> • норматив миттєвої ліквідності (Н4); • норматив поточної ліквідності (Н5); • норматив короткострокової ліквідності (Н6) 	<ul style="list-style-type: none"> • норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7); • норматив великих кредитних ризиків (Н8); • норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9); • норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) 	<ul style="list-style-type: none"> • норматив загальної відкритої валютної позиції (Н13); • норматив загальної довгої відкритої валютної позиції (Н13-1); • норматив загальної короткої відкритої валютної позиції (Н13-2) 	<ul style="list-style-type: none"> • норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11); • норматив загальної суми інвестування (Н12)
2011–по тепер. час	<ul style="list-style-type: none"> • регулятивний капітал (Н1); • норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) 	<ul style="list-style-type: none"> • норматив миттєвої ліквідності (Н3); • норматив поточної ліквідності (Н4); • норматив короткострокової ліквідності (Н5) 	<ul style="list-style-type: none"> • норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н6); • норматив великих кредитних ризиків (Н7); • норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н8); • норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9); • норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) 		<ul style="list-style-type: none"> • норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11); • норматив загальної суми інвестування (Н12)

Джерело: складено на основі [278; 285; 290]

Продовження додатку И

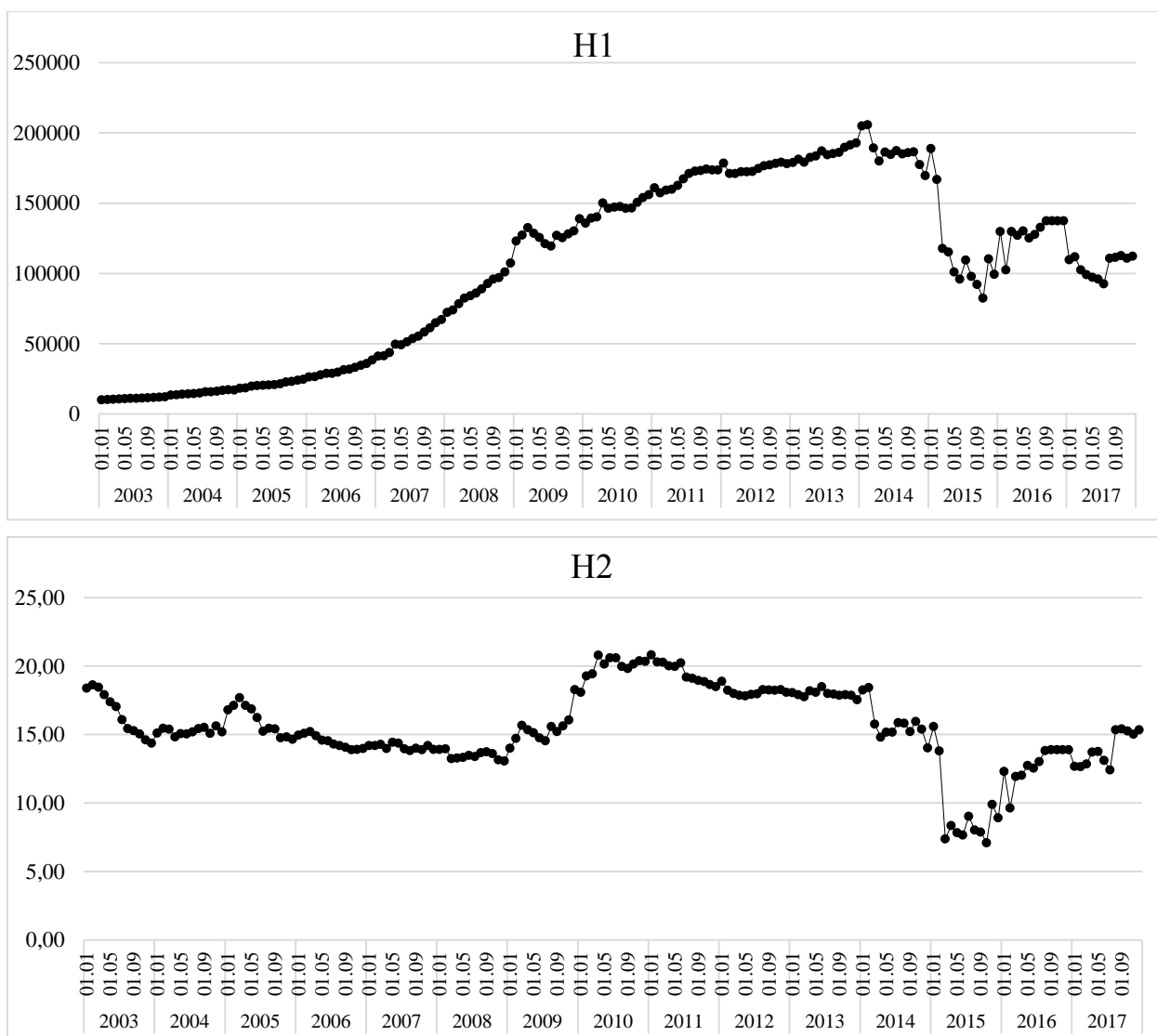

Рисунок И.1 – Економічні нормативи адекватності капіталу банківського сектору України у 2003-2017 рр.

Джерело: складено на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку І

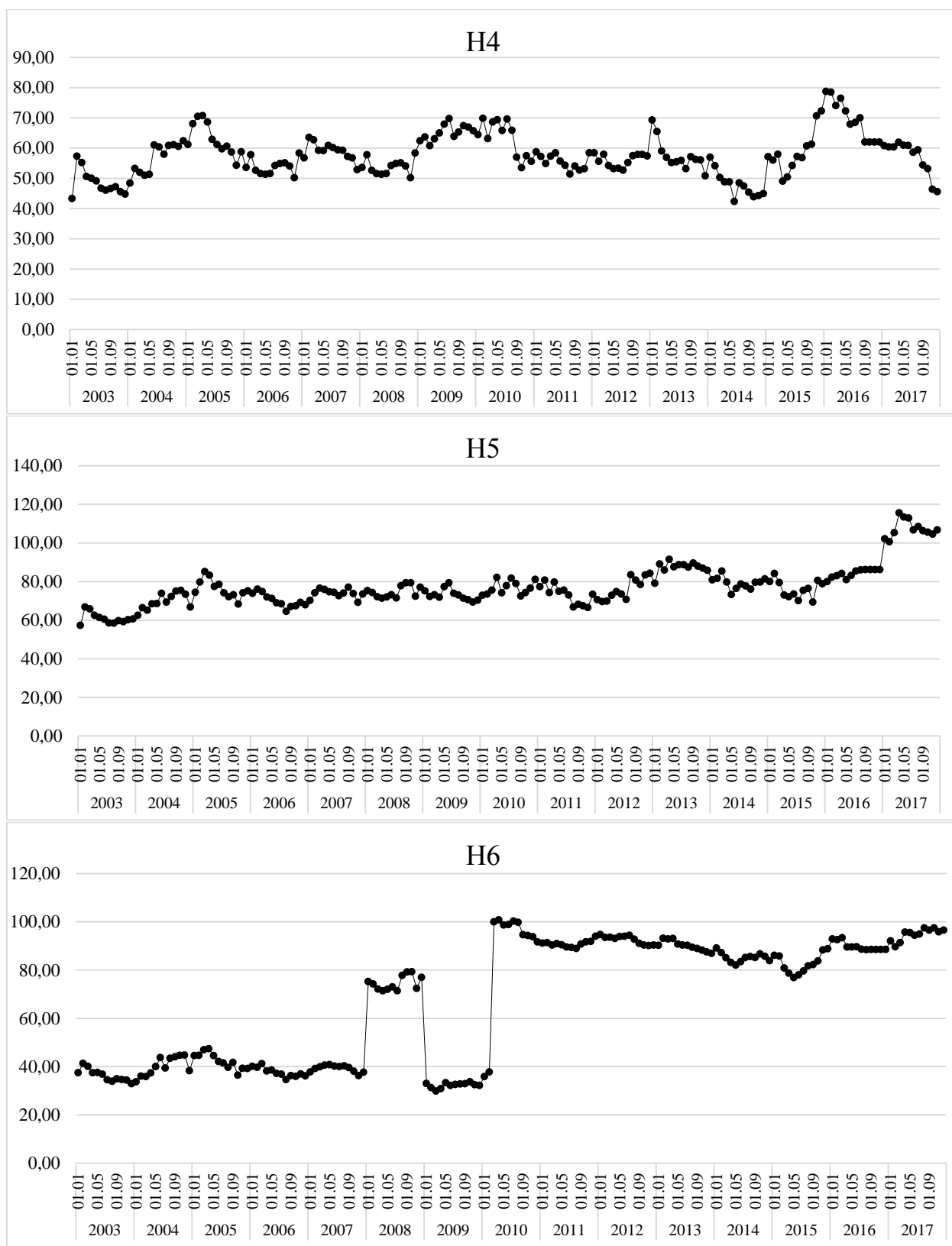

Рисунок І.2 – Економічні нормативи ліквідності банківського сектору України у 2003-2017 рр.

Джерело: складено на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку И

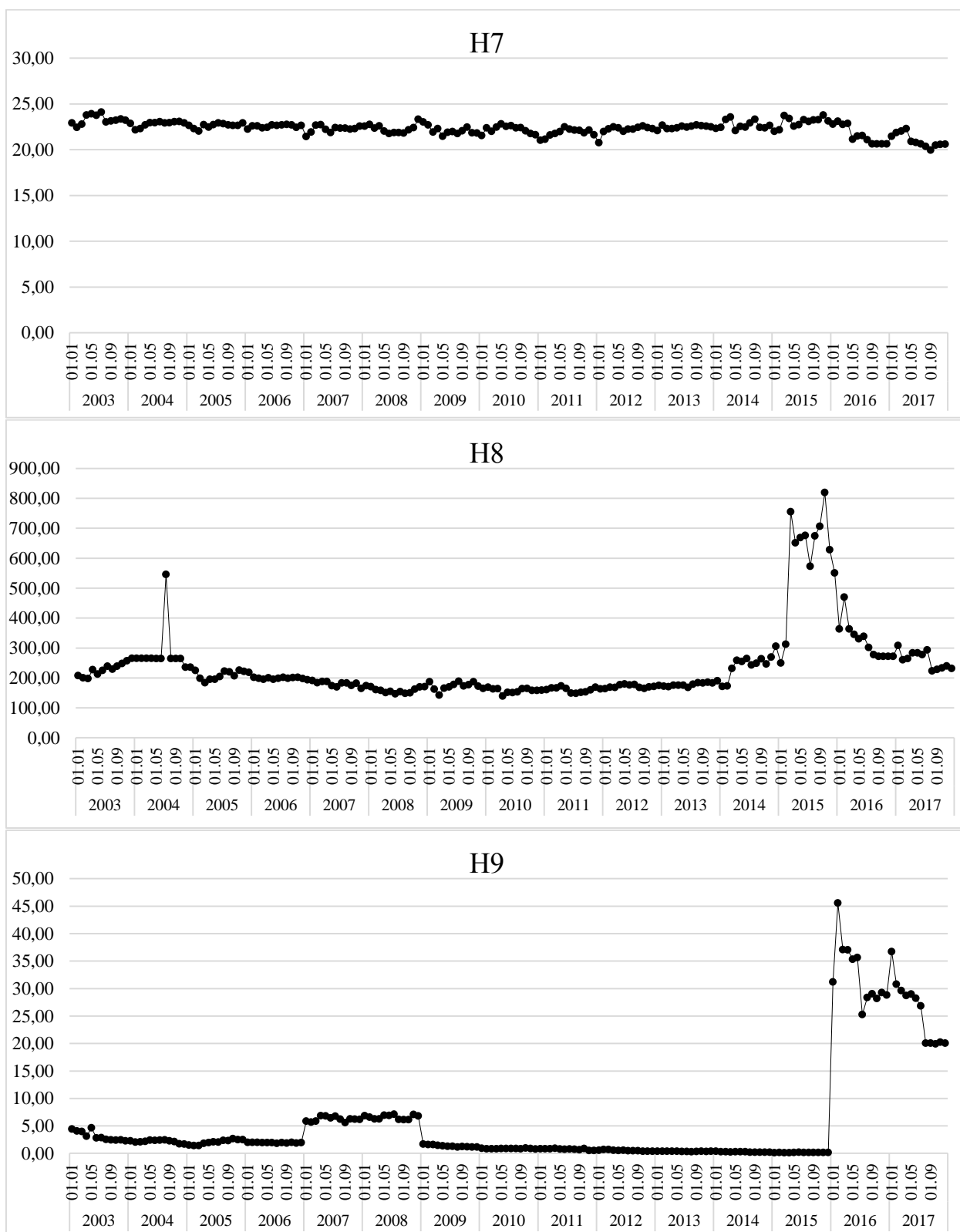

Рисунок И.3 – Економічні нормативи кредитного ризику банківського сектору України у 2003-2017 рр.

Джерело: складено на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку И

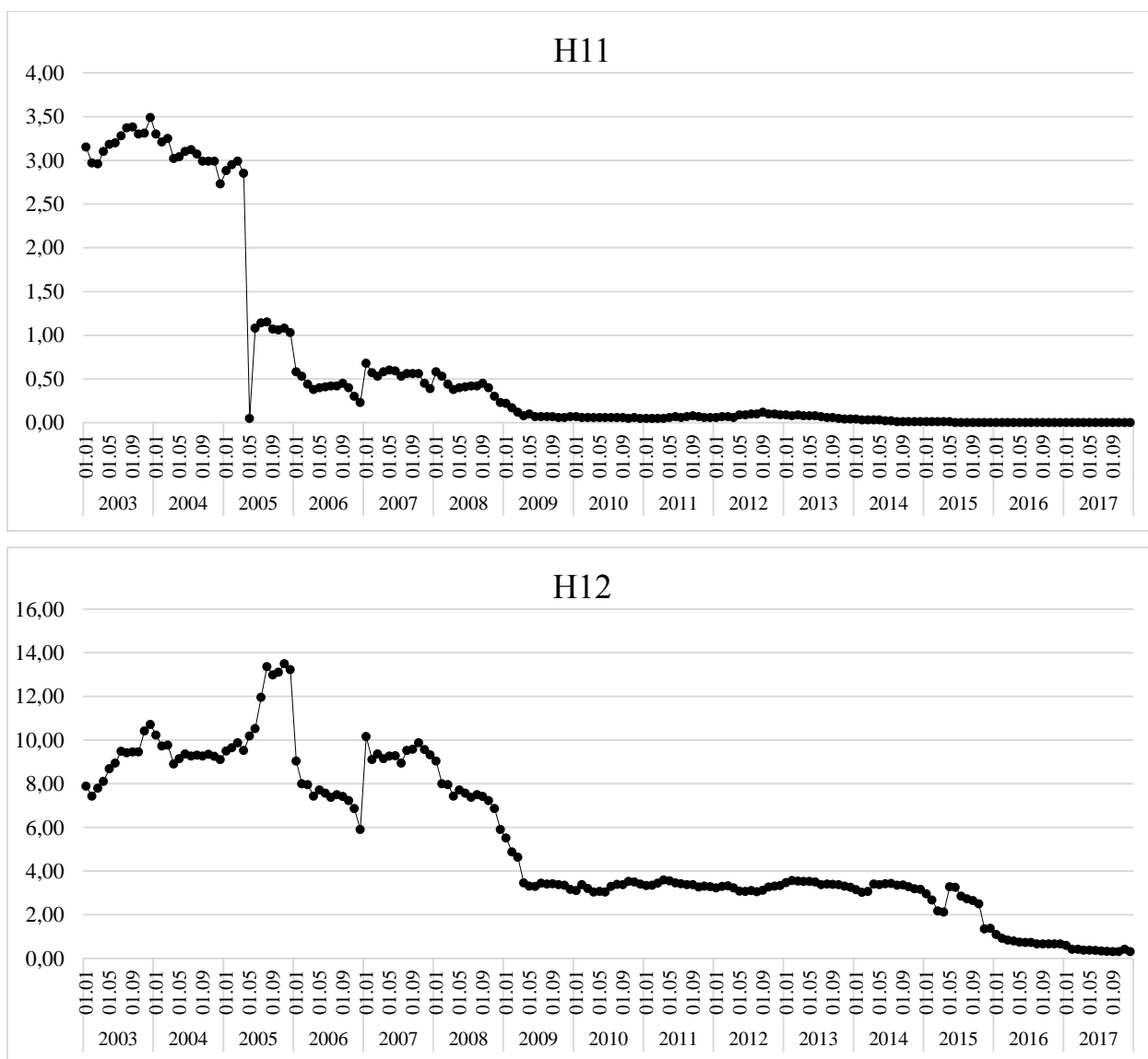

Рисунок И.4 – Економічні нормативи ліквідності банківського сектору України у 2003-2017 рр.

Джерело: складено на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку И

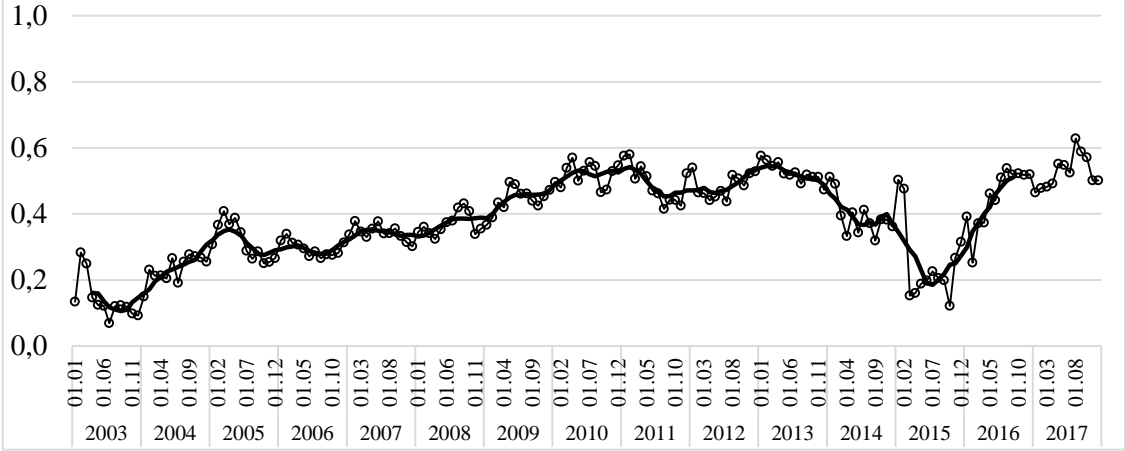
1. Формування матриці даних із значень економічних нормативів $N_i (i = \overline{1,10})$ в координатах „період часу $t (t = \overline{1,T})$ – значення n_{it} ”
2. Розподіл економічних нормативів на стимулятори і дестимулятори „+” Н1, Н2, Н4, Н5, Н6; „-” Н7, Н8, Н9, Н11, Н12
3. Стандартизація показників: $y_{it} = \frac{n_{it} - \bar{n}}{\sigma_n}$
4. Формування вектора-еталона $E = (e_1, e_2, \dots, e_n)$, $e_i = \max_{t=1 \div T} \{y_{it}\}$ для стимуляторів, $e_i = \min_{t=1 \div T} \{y_{it}\}$ для дестимуляторів
5. Визначення відстані між вектором-еталоном та вектором значень кожного періоду методом евклідової відстані $l_t = \sqrt{(y_{1t} - e_1)^2 + (y_{2t} - e_2)^2 + \dots + (y_{nt} - e_n)^2}$
6. Розрахунок інтегрального показника дотримання вимог банківської діяльності $IBR_t = 1 - \frac{l_t}{l + m\sigma_l}$ та аналітична інтерпретація результатів обчислень:

Дотримання вимог є дуже високим, якщо IBR_t належить діапазону $[0,7; 1,0]$, високим – $[0,5; 0,7)$; середнім – $[0,3; 0,5)$, низьким – $[0,1; 0,3)$, дуже низьким – $[0; 0,1)$.
7. Оцінювання впливу нормативів на загальний рівень дотримання вимог банківської діяльності (за рівнями) на основі коефіцієнтів кореляції

Рисунок И.5 – Науково-методичний підхід щодо узагальненого оцінювання дотримання вимог банківської діяльності

Джерело: розроблено автором

Додаток К

Нормативи діяльності небанківських фінансових посередників

Таблиця К.1 – Нормативи діяльності кредитних спілок

№ пор.	Показник і методика обчислення	Критичне значення	Періодичність контролю
1	Нормативи достатності капіталу та платоспроможності		
1.1	Співвідношення між капіталом і сумою загальних зобов'язань	Не менше 10%	Щоденно на початок робочого дня
1.2	Коефіцієнт платоспроможності – співвідношення між регулятивним капіталом (власних коштів) кредитної спілки та сумарних активів, зважених за ступенем ризику та суми залишку зобов'язань членів кредитної спілки перед третіми особами, за якими кредитна спілка виступає поручителем, зважених за ступенем ризику. Здійснюється поділ активів на групи за ступенем ризику та використовуються коефіцієнти зважування	Не менше 7-8% залежно від режиму регулювання	До моменту розподілу нерозподіленого доходу на пайові внески, після цього моменту
1.3	Резервний капітал кредитної спілки – формується за графіком, передбаченим у положенні про фінансове управління кредитної спілки, до моменту досягнення ним не менше як 15 відсотків від суми активів, зважених на ризик кредитної спілки		
1.4	Мінімальний нормативний розмір резервного капіталу: 3% суми зобов'язань у разі наявності у внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки; 5% суми зобов'язань, починаючи з останньої звітної дати другого фінансового року та 10% суми зобов'язань, починаючи з останньої звітної дати четвертого фінансового року (від дати прийняття Нацкомфінпослуг рішення про видачу ліцензії). Розміщується виключно у визначених категоріях активів.		Кінець останнього дня кожного місяця, не застосовується для об'єднаних кредитних спілок
2.1	Норматив якості активів – відношення загальної суми заборгованості за простроченими, неповерненими, безнадійними та продовженими (продлонгованими) кредитами, не покриті сформованим резервом забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, до загальної суми заборгованості за наданими кредитами для кредитних спілок, окрім об'єднаних кредитних спілок	Не більше 8, 10 та 12% залежно від режиму регулювання	Кінець останнього дня кожного місяця
3	Нормативи ризиковості операцій		
3.1	Розмір кредиту, наданого одному члену кредитної спілки	Не більше 20% від капіталу	Щоденно на початок робочого дня
3.2	Максимальний залишок за наданими кредитами одного члена кредитної спілки	Не більше 25% від капіталу на дату надання кредиту, не більше 30% від капіталу об'єднаної кредитної спілки	Дата надання кредиту
3.3	Загальна сума заборгованості за кредитами, що пов'язані з великими ризиками	Не більше 80% загального кредитного портфеля	Щоденно на початок робочого дня

№ пор.	Показник і методика обчислення	Критичне значення	Періодичність контролю
3.4	Загальна сума залучених на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, грошових коштів інших установ та організацій	Не більше 50% вартості загальних зобов'язань та капіталу	Да залучення коштів
3.5	Зобов'язання кредитної спілки перед одним своїм членом	Не більше 10% загальних зобов'язань	Щоденно на початок робочого дня
3.6	Сума залишку зобов'язань членів кредитної спілки, окрім об'єднаної кредитної спілки, перед третіми особами, за якими спілка виступає поручителем	Не більше регулятивного капіталу (власного капіталу)	Дата операції
4	Нормативи прибутковості		
4.1.	Співвідношення нерозподіленого доходу попереднього періоду та фактично отриманих кредитною спілкою доходів звітного періоду до суми витрат кредитної спілки, збільшених на суму доходу, спрямованого на формування резервного капіталу протягом звітного періоду та за підсумками фінансового року, доходу, розподіленого на пайові внески протягом звітного періоду	Не менше 100%	За підсумками фінансового року
4.2	Розмір поточного збитку кредитної спілки	Не більше різниці між сформованим резервним капіталом та мінімальним нормативним розміром резервного капіталу	Останній день звітного кварталу
5	Нормативи ліквідності		
5.1	Норматив миттєвої ліквідності – співвідношення між грошовими коштами касі та на поточних рахунках у банках та сумою внесків (вкладів) членів на депозитні рахунки на вимогу, строкові внески (вклади) членів к на депозитні рахунки, кінцевий строк погашення яких настав	Не менше 10, 12% або не застосовується залежно від режиму регулювання, не менше 10% для об'єднаних кредитних спілок	Щоденно на початок робочого дня
5.2	Норматив короткострокової ліквідності – співвідношення між ліквідними активами з початковим терміном погашення до одного року до короткострокових зобов'язань з початковим терміном погашення до одного року. Визначено перелік активів, що вважаються ліквідними, та зобов'язань, що вважаються короткостроковими	Не менше 100%	Кінець останнього дня кожного місяця

Джерело: складено на основі [295]

Продовження додатку К

Таблиця К.2 – Нормативи діяльності небанківських фінансових посередників за напрямками

Фінансовий посередник	Достатність/ Адекватність капіталу	Ліквідність / Платоспроможність	Управління істотними ризиками діяльності	Диверсифікованість інвестування / Розміщення коштів	Інше
Страхові компанії	Норматив достатності капіталу; Зміна вартості складових капіталу та інвестиційного портфеля під впливом факторів	Зміна обсягів виплат під впливом факторів		Норматив диверсифікованості активів	–
Кредитні спілки	Співвідношення між капіталом і сумою загальних зобов'язань; Коефіцієнт платоспроможності; Резервний капітал кредитної спілки; Мінімальний нормативний розмір резервного капіталу; Норматив якості активів	Норматив миттєвої ліквідності; Норматив короткострокової ліквідності	Розмір кредиту, наданого одному члену кредитної спілки; Максимальний залишок за наданими кредитами одного члена кредитної спілки; Загальна сума заборгованості за кредитами, що пов'язані з великими ризиками; Загальна сума залучених на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, грошових коштів інших установ та організацій; Зобов'язання кредитної спілки перед одним своїм членом; Сума залишку зобов'язань членів кредитної спілки, окрім об'єднаної кредитної спілки, перед третіми особами, за якими спілка виступає поручителем	–	Співвідношення нерозподіленого доходу попереднього періоду та фактично отриманих кредитною спілкою доходів звітного періоду до суми витрат кредитної спілки, збільшених на суму доходу, спрямованого на формування резервного капіталу протягом звітного періоду та за підсумками фінансового року, доходу, розподіленого на пайові внески протягом звітного періоду; Розмір поточного збитку кредитної спілки
Компанії з управління активами та особи, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів	Обсяг власних коштів, Норматив достатності власних коштів	–	Коефіцієнт покриття операційного ризику	Загальні вимоги щодо складу активів пенсійних фондів; Загальні обмеження щодо дотримання структури активів пенсійних фондів; Загальні обмеження інвестиційної діяльності щодо активів пенсійних фондів	Коефіцієнт фінансової стійкості
Професійні учасники фондового ринку (торгівля цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарна діяльність клірингова діяльність, організація торгівлі на фондовому ринку)	Регулятивний капітал; Норматив адекватності регулятивного капіталу; Норматив адекватності капіталу першого рівня	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Норматив концентрації кредитного ризику	–	Коефіцієнт фінансового левериджу
Інституційні інвестори	Власні кошти; Норматив достатності власних коштів		Коефіцієнт покриття операційного ризику	Вимоги до складу та структури активів	Коефіцієнт фінансової стійкості

Джерело: складено на основі [291; 284; 295; 294; 302; 293; 289; 296; 297]

Додаток Л

Прогнозування фінансового стану фінансових посередників

Таблиця Л.1 – Особливості моделей прогнозування ймовірності банкрутства банків

№ пор.	Автор	Країна	Рік розроблення	Використаний методичний інструментарій	Аналітичне підґрунтя
1	D. Martin	США	1977	Логіт-регресія	5500-5700 спостережень за 1969-1974 рр., з яких 10-23 збанкрутілих банків щороку, початково розглядалося 25 факторів
2	G. A. Hanweck	США	1977	Пробіт-регресія	195 спостережень за 1973-75 рр.
3	R. S. Barr, T. E. Siems	США	1996	Логіт- і пробіт-регресії	597 спостережень, серед яких збанкрутілі банки у 1986-1988 р.
4	E. Kaciak	Канада	2000	Логіт-регресія	84 банки, 50% з яких мали добрі фінансові показники, 50% – збанкрутілі банки або ж банки на межі банкрутства
5	J. Kolari, D. Glennon, Hw. Shin, M. Caputo	США	2000	Логіт-регресія	фінансова звітність 50 банків за 1989-1992 рр., половина з яких – збанкрутілі, початково розглядалося 28 факторів
6	M. Halling, E. Hayden	Австрія	2006	Логіт-регресія	фінансова звітність 1100 банків за 1995-2002 рр., з яких 150 є банкрутами, початково розглядалося 280 факторів
7	B. E. Erdogan	Туреччина	2008	Логіт-регресія	фінансова звітність 42 банків за 1999-2001 рр., початково розглядалося 20 факторів за 1997-1999 рр.
8	P. O. Adeyeye, O. D. Fajembola, M. O. Olopete, D. B. Adedeji	Нігерія	2012	Метод головних компонент, багатоваріантний дискримінантний аналіз	фінансова звітність 21 банку за 1993-2010 рр., початково розглядалося 11 факторів
9	J. Tatom	США	2012	Логіт- і пробіт-регресії	квартальна звітність 1470 банків за 1988-1994 і 2006-2010 рр.
10	A. B. Череп, O. A. Комісаренко	Україна	2013	Багатоваріантний дискримінантний аналіз	фінансова звітність 40 банків за 2008-2011 рр., початково розглядалося 24 фактори

Джерело: складено на основі [451; 423; 397; 369; 462; 443; 490; 401; 442; 453]

Продовження додатку Л

Таблиця Л.2 – Показники діяльності банків України у 2015 р.

Банк	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}	x_{13}	x_{14}	x_{15}	x_{16}	x_{17}	x_{18}
Південний	14823708,2	0,03	0,09	0,00	0,02	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	44439,8	0,0	0,0	0,0	441134,7	273702,6	0,7	0,7
Інг Банк Україна	12097591,0	0,05	0,06	0,00	0,11	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	228880,2	0,0	0,0	0,1	725017,2	-143346,0	0,8	0,8
Стібанк	10545172,7	0,03	0,06	0,00	0,55	0,0	0,2	0,2	0,0	0,0	1379830,8	0,2	0,1	0,8	523013,6	41891,8	0,2	0,2
Мегабанк	6909589,0	0,03	0,09	0,00	0,01	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	35860,7	0,0	0,0	0,1	189420,5	126138,7	0,8	0,8
Прокредит Банк	4475730,6	0,07	0,11	0,03	0,00	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	78663,2	0,0	0,0	0,2	304425,7	104862,2	0,8	0,7
Банк інвестицій та заощаджень	4161548,2	0,03	0,09	0,00	0,00	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	2455,7	0,0	0,0	0,0	124118,0	20411,9	0,9	0,8
Таскомбанк	2954370,6	0,05	0,14	0,00	0,11	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	12321,1	0,0	0,0	0,0	152868,4	23834,4	0,7	0,7
Індустріалбанк	2665752,2	0,06	0,12	0,00	0,01	0,0	0,3	0,2	0,1	0,0	11393,6	0,0	0,0	0,0	140245,1	33946,8	0,6	0,6
Аркада	2501735,6	0,06	0,12	0,02	0,02	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	8555,3	0,0	0,0	0,0	64256,5	108583,1	0,8	0,8
Експрес-банк	1898586,6	0,14	0,15	0,00	0,03	0,0	0,2	0,3	0,0	0,0	696,6	0,0	0,0	0,0	149813,8	115280,5	0,5	0,4
Банк 3/4	1559008,5	0,05	0,10	0,00	0,15	0,0	0,4	0,2	0,0	0,0	12123,3	0,0	0,0	0,0	119674,9	38097,1	0,3	0,2
СЕБ корпоративний банк	1475468,7	0,04	0,06	0,00	0,00	0,0	0,2	0,2	0,0	0,0	30770,2	0,0	0,0	0,1	80591,6	9289,3	0,8	0,8
Глобус	1354117,8	0,05	0,15	0,00	0,00	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	7665,5	0,0	0,0	0,0	84751,3	15745,7	0,5	0,5
Полтава-банк	1329402,0	0,06	0,12	0,06	0,02	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	34299,9	0,0	0,0	0,1	57234,6	55529,5	0,7	0,6
Комінвестбанк	1125764,9	0,06	0,07	0,00	0,00	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	1254,8	0,0	0,0	0,0	16318,6	56825,0	0,6	0,5
Банк грант	1115211,4	0,04	0,12	0,00	0,00	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	522,4	0,0	0,0	0,0	22775,5	23531,7	0,8	0,7
Європромбанк	875363,4	0,03	0,17	0,00	0,00	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	467,2	0,0	0,0	0,0	58612,7	1412,3	1,0	1,0
Банк січ	776079,0	0,05	0,10	0,00	0,05	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	4509,1	0,0	0,0	0,0	28512,9	12193,5	0,6	0,6
Кредитвест банк	663638,9	0,06	0,08	0,00	0,00	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	16201,7	0,0	0,0	0,1	31162,0	11928,3	0,7	0,7
Оксі банк	619490,6	0,05	0,09	0,00	0,00	0,0	0,2	0,3	0,0	0,0	1409,7	0,0	0,0	0,0	24753,7	5679,9	0,6	0,5
Мегабанк	618389,1	0,09	0,14	0,06	0,00	0,0	0,2	0,2	0,0	0,0	3860,2	0,0	0,0	0,0	29892,4	30297,8	0,6	0,6
Фінансовий партнер	595607,3	0,04	0,06	0,00	0,71	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	4584,4	0,0	0,0	0,0	17703,2	1754,9	0,1	0,1
Акордбанк	562539,1	0,06	0,12	0,00	0,07	0,0	0,2	0,2	0,0	0,0	4837,4	0,0	0,0	0,0	25316,2	13252,7	0,7	0,7
Банк Богуслав	541365,1	0,05	0,15	0,00	0,21	0,0	0,4	0,1	0,0	0,0	1442,1	0,0	0,0	0,0	44606,0	8392,5	0,6	0,6
Мотор-Банк	516927,4	0,05	0,09	0,00	0,03	0,0	0,2	0,4	0,0	0,0	4703,1	0,0	0,0	0,0	26734,4	4146,3	0,4	0,4
Укрбудінвестбанк	470256,2	0,07	0,13	0,00	0,01	0,0	0,3	0,2	0,0	0,0	1559,8	0,0	0,0	0,0	26827,5	11705,2	0,6	0,5
Полікомбанк	457052,0	0,06	0,11	0,00	0,00	0,0	0,3	0,1	0,0	0,0	271,5	0,0	0,0	0,0	12828,2	7710,4	0,7	0,7

Джерело: дані НБУ [268]

Продовження додатку Л

Таблиця Л.3 – Показники діяльності банків України у 2015 р.

Банк	x ₁₉	x ₂₀	x ₂₁	x ₂₂	x ₂₃	x ₂₄	x ₂₅	x ₂₆	x ₂₇	x ₂₈	x ₂₉	x ₃₀	x ₃₁	x ₃₂	x ₃₃	x ₃₄	x ₃₅	x ₃₆	x ₃₇
Південний	0,0	0,8	0,6	0,2	0,3	0,3	0,0	0,0	0,0	956894,0	0,5	0,4	0,0	198379,6	0,1	-1,5	-4,3	-0,1	0,1
Інг Банк Україна	0,0	0,9	0,2	0,2	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	731298,0	0,4	0,0	0,0	228880,2	0,1	-15,8	-0,4	0,0	0,1
Стібанк	0,0	0,3	0,8	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	66500,0	0,0	0,0	0,0	1379830,8	0,8	-8,4	-3,2	0,0	0,2
Мегабанк	0,1	0,9	0,6	0,3	0,3	0,1	0,0	0,1	0,0	500000,0	0,7	0,3	0,0	35860,7	0,1	-1,4	-11,5	-0,1	0,1
Прокредит Банк	0,1	0,9	0,8	0,3	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	298333,2	0,7	0,2	0,0	78663,2	0,2	-2,5	-7,5	-0,1	0,2
Банк інвестицій та заощаджень	0,0	1,0	0,9	0,5	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	250000,0	0,5	0,0	0,0	2455,7	0,0	-1,5	-1,7	0,0	0,1
Таскомбанк	0,0	0,8	0,9	0,4	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	220000,0	0,7	0,1	0,0	12636,7	0,0	-1,6	-3,1	-0,1	0,1
Індустріалбанк	0,0	0,9	0,8	0,2	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0	607798,1	0,7	0,2	0,1	22994,1	0,0	-1,8	-4,5	-0,1	0,2
Аркада	0,1	0,9	0,8	0,4	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	220445,0	0,7	0,7	0,1	52459,5	0,2	-1,3	-1342,2	0,0	0,0
Експрес-банк	0,1	0,7	0,7	0,4	0,4	0,2	0,0	0,0	0,0	248767,8	0,5	0,2	0,1	77230,4	0,2	-2,2	-14,2	-0,2	0,4
Банк 3/4	0,2	0,5	0,4	0,1	0,3	0,5	0,0	0,0	0,0	350000,0	0,6	0,1	0,0	78839,3	0,1	-3,9	-4,9	0,0	0,2
СЕБ корпоративний банк	0,0	1,0	0,2	0,2	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	250000,0	0,8	0,0	0,0	55504,1	0,2	-10,8	-17,5	0,0	0,2
Глобус	0,0	0,6	0,6	0,1	0,5	0,1	0,0	0,1	0,0	160000,0	0,7	0,3	0,0	38594,8	0,2	-1,7	-5,8	-0,2	0,3
Полтава-банк	0,0	0,8	1,0	0,5	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	70500,0	0,2	0,5	0,1	62936,3	0,2	-1,5	-11,3	-0,1	0,1
Комінвестбанк	0,1	0,7	0,7	0,2	0,5	0,3	0,0	0,0	0,0	125000,0	0,9	0,5	0,1	1254,8	0,0	-1,2	-12,3	-0,1	0,1
Банк грант	0,1	0,9	0,9	0,4	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	130000,0	0,6	0,3	0,1	2495,8	0,0	-1,2	-12,6	0,0	0,1
Європромбанк	0,0	1,1	1,0	0,3	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	120000,0	0,9	0,2	0,0	261,9	0,0	-1,6	-4,0	-0,1	0,0
Банк січ	0,0	0,7	0,7	0,3	0,5	0,2	0,0	0,0	0,0	120000,0	0,9	0,3	0,1	6946,2	0,1	-1,6	-9,4	0,0	0,1
Кредитвест банк	0,0	0,9	0,7	0,6	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	88045,2	0,6	0,0	0,0	16201,7	0,1	-2,3	-9,1	0,0	0,1
Оксі банк	0,1	0,7	0,7	0,2	0,5	0,3	0,0	0,0	0,0	120000,0	0,9	0,0	0,0	6662,9	0,1	-1,8	-5,0	0,0	0,3
Мегабанк	0,1	0,8	0,9	0,3	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	110216,4	0,9	0,4	0,1	4484,2	0,0	-1,5	-32,8	-0,1	0,2
Фінансовий партнер	0,0	0,2	1,0	0,9	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	125000,0	0,9	0,2	0,0	4584,4	0,0	-1,9	-1,6	-0,1	0,1
Акордбанк	0,0	0,9	0,7	0,2	0,5	0,2	0,0	0,1	0,0	96400,0	0,9	0,0	0,0	4838,0	0,0	-1,6	-9,6	0,0	0,2
Банк Богуслав	0,0	1,0	0,8	0,2	0,5	0,2	0,0	0,0	0,0	180000,0	0,9	0,1	0,0	8381,2	0,0	-2,2	-4,5	-0,1	0,1
Мотор-Банк	0,0	0,5	1,0	0,7	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	120000,0	0,9	0,3	0,1	6496,7	0,1	-2,2	-1,3	-0,1	0,4
Укрбудінвестбанк	0,1	0,9	1,0	0,7	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	120004,6	0,9	0,1	0,0	5480,1	0,0	-1,8	-3,4	0,0	0,3
Полікомбанк	0,0	1,0	0,8	0,2	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0	80300,0	0,6	0,4	0,1	2878,7	0,0	-1,3	-31,4	-0,1	0,1

Джерело: дані НБУ [268]

Продовження додатку Л

Таблиця Л.4 – Показники діяльності банків України у 2015 р.

Банк	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}	x_{13}	x_{14}	x_{15}	x_{16}	x_{17}	x_{18}
Дельта Банк	60303279,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	46277,8	0,0	0,0	0,0	-952888,2	3217544,8	0,7	0,4
Надра	35877942,9	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	-1041003,9	0,0	0,0	-0,3	-475078,0	222654,8	0,9	0,4
Банк Фінанси та кредит	34202970,9	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	-215674,0	0,0	0,0	-0,1	10974,7	678581,7	0,9	0,7
Імексбанк	11378951,4	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	-186491,7	0,0	0,0	-0,1	437433,7	221097,7	0,9	0,9
Банк Київська Русь	8608260,3	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	2923,1	0,0	0,0	0,0	68215,0	97006,3	0,7	0,6
Златобанк	7813610,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	-30419,6	0,0	0,0	-0,1	176567,4	42009,3	1,0	1,0
Укрінбанк	7048984,9	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	8189,0	0,0	0,0	0,0	139283,1	84538,4	0,8	0,7
Банк Національні інвестиції	4787338,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	3062,4	0,0	0,0	0,0	72528,4	86271,1	0,8	0,7
Український професійний банк	4047772,5	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,2	0,2	0,0	0,0	1320,6	0,0	0,0	0,0	70189,2	16934,6	0,7	0,6
Банк Національний кредит	2499691,2	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	1214,2	0,0	0,0	0,0	17886,4	211635,4	0,6	0,6
Енергобанк	2098037,1	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,0	2500,8	0,0	0,0	0,0	16628,5	42108,0	0,5	0,5
Київ	1484553,4	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	-747241,4	-0,6	-0,5	-4,5	60827,5	3654,2	0,2	0,2
Капітал	1775791,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	1142,5	0,0	0,0	0,0	-52511,7	17775,3	0,6	0,4
Радикал банк	1543344,9	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,0	0,0	25276,5	0,0	0,0	0,1	55868,1	27496,5	0,7	0,5
Унікомбанк	1471425,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	1654,9	0,0	0,0	0,0	14454,0	9397,0	0,7	0,7
Укргазпромбанк	1369049,5	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,1	0,0	-590,9	0,0	0,0	0,0	2864,6	20553,2	0,5	0,4
БГ Банк	1300909,7	-0,1	0,2	0,0	0,1	0,0	-0,2	0,0	0,1	0,0	-659462,1	-0,4	-0,5	2,1	77474,7	4418,8	0,6	0,6
Кредитпромбанк	1297544,9	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,7	0,0	12315,6	0,0	0,0	0,1	-29271,9	1486,0	0,1	0,1
Стандарт	1180571,9	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,0	0,0	1049,6	0,0	0,0	0,0	44718,7	78827,5	0,7	0,7
Інтеграл-банк	1160642,7	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,0	0,0	2992,9	0,0	0,0	0,0	65462,3	22324,3	0,5	0,5
Юніон Стандарт Банк	926411,9	-0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,3	0,2	0,0	0,0	34481,7	0,1	0,0	0,1	105882,6	7944,0	0,6	0,6
Банк Софійський	825519,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,0	0,0	441,1	0,0	0,0	0,0	26678,8	15716,0	0,7	0,7
Омега Банк	768245,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,6	0,0	0,0	-32521,2	0,0	0,0	-0,4	-28132,6	651,4	0,0	0,0
Банк Контракт	739745,6	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	-30697,2	0,0	0,0	-0,3	-11826,4	27577,4	0,5	0,4
Столичний	560582,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	626,5	0,0	0,0	0,0	30235,7	4279,6	0,9	0,9
Укоопспілка	533456,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	137,8	0,0	0,0	0,0	10895,4	1434,3	0,2	0,2
Банк Велес	261196,6	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,5	0,2	0,0	0,0	350,9	0,0	0,0	0,0	23050,8	2796,5	0,6	0,6

Джерело: дані НБУ [268]

Продовження додатку Л

Таблиця Л.5 – Показники діяльності банків України у 2015 р.

Банк	x_{19}	x_{20}	x_{21}	x_{22}	x_{23}	x_{24}	x_{25}	x_{26}	x_{27}	x_{28}	x_{29}	x_{30}	x_{31}	x_{32}	x_{33}	x_{34}	x_{35}	x_{36}	x_{37}
Дельта Банк	0,4	0,8	0,6	0,2	0,4	0,3	0,0	0,1	0,0	3727000,0	0,8	0,1	0,0	46277,8	0,0	-0,9	-24,4	-0,1	0,1
Надра	0,5	1,0	0,3	0,2	0,2	0,4	0,0	0,1	0,0	3890362,7	1,1	0,4	0,0	-1726863,8	-0,5	-0,8	-3,9	-0,2	0,0
Банк Фінанси та кредит	0,1	0,9	0,7	0,2	0,5	0,2	0,0	0,1	0,0	2800000,0	1,1	0,0	0,0	-459516,2	-0,2	-1,0	-9,9	-0,1	0,1
Імексбанк	0,0	1,0	0,6	0,1	0,5	0,3	0,0	0,0	0,0	1440000,0	1,1	0,3	0,0	-186491,7	-0,1	-1,3	-11,1	-0,2	0,1
Банк Київська Русь	0,0	0,7	0,8	0,3	0,5	0,1	0,0	0,1	0,0	600000,0	1,0	0,2	0,0	-120321,8	-0,2	-1,1	-5,8	0,0	0,1
Златобанк	0,0	1,0	0,7	0,3	0,4	0,1	0,0	0,1	0,0	532500,0	1,0	0,0	0,0	-26796,1	-0,1	-1,2	-3,3	-0,1	0,0
Укрінбанк	0,0	0,9	0,9	0,4	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	405000,0	0,5	0,3	0,0	21704,7	0,0	-1,2	-4,5	0,0	0,0
Банк Національні інвестиції	0,1	0,8	0,8	0,4	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	161000,0	0,5	0,0	0,0	3062,4	0,0	-1,2	-56,8	-0,1	0,1
Український професійний банк	0,0	0,8	0,7	0,2	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0	500000,0	0,8	0,0	0,0	1320,6	0,0	-1,2	-4,5	-0,1	0,2
Банк Національний кредит	0,1	0,7	0,9	0,4	0,5	0,0	0,0	0,1	0,0	208310,8	1,1	0,5	0,0	-111016,4	-0,6	-1,1	-21,0	0,0	0,1
Енергобанк	0,1	0,6	0,9	0,4	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	359037,2	1,2	0,2	0,0	-108031,4	-0,4	-1,1	-9,2	-0,1	0,2
Київ	0,0	0,2	0,4	0,1	0,3	0,6	0,0	0,0	0,0	3567544,0	21,7	3,0	0,3	-4213166,1	-25,6	-1,6	-2,8	-4,5	0,0
Капітал	0,1	0,6	0,8	0,2	0,6	0,1	0,0	0,1	0,0	194078,9	1,0	0,3	0,0	-8023,6	0,0	-0,7	-5,0	0,0	0,2
Радикал банк	0,2	0,8	0,9	0,6	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	120000,0	0,7	0,1	0,0	47723,2	0,3	-1,5	-4,5	0,0	0,2
Унікомбанк	0,0	1,1	1,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	460564,4	1,0	0,0	0,0	19527,8	0,0	-1,2	-27,2	0,0	0,0
Укргазпромбанк	0,1	0,6	0,5	0,1	0,4	0,4	0,0	0,0	0,0	124200,0	0,8	0,1	0,0	4326,3	0,0	-1,0	-9,7	0,0	0,4
БГ Банк	0,0	0,5	0,8	0,4	0,4	0,1	0,0	0,1	0,0	265000,0	-0,8	-0,5	0,1	-659462,1	2,1	-1,6	-2,0	-0,8	0,1
Кредитпромбанк	0,0	0,1	0,4	0,4	0,0	0,3	0,0	0,3	0,0	2635938,3	17,2	0,0	0,0	-2689987,8	-17,5	-0,4	-2,1	-0,3	0,2
Стандарт	0,0	0,8	0,7	0,2	0,5	0,3	0,0	0,1	0,0	125000,0	1,0	0,1	0,0	1049,6	0,0	-1,5	-21,3	0,0	0,3
Інтеграл-банк	0,0	0,6	0,7	0,2	0,5	0,1	0,0	0,1	0,0	160000,0	0,8	0,0	0,0	2992,9	0,0	-1,8	-3,9	-0,1	0,2
Юніон Стандарт Банк	0,0	0,9	0,8	0,4	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	247526,3	0,8	0,0	0,0	34268,6	0,1	-3,4	-6,7	-0,3	0,2
Банк Софійський	0,0	0,9	0,8	0,4	0,4	0,1	0,0	0,1	0,0	120000,0	1,0	0,3	0,0	441,1	0,0	-1,4	-15,9	0,0	0,2
Омега Банк	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,8	0,0	5750927,7	76,7	0,0	0,0	-5675993,6	-75,7	0,0	-9,2	0,0	0,6
Банк Контракт	0,1	0,5	0,9	0,4	0,5	0,0	0,0	0,1	0,0	86000,0	0,9	0,4	0,1	-20431,1	-0,2	-0,9	-3,7	-0,1	0,3
Столичний	0,1	1,3	0,6	0,3	0,3	0,4	0,0	0,0	0,0	151335,0	1,0	0,1	0,0	626,5	0,0	-1,4	-4,2	-0,2	0,0
Укоопспілка	0,0	0,6	0,9	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	321723,7	0,8	0,1	0,0	137,8	0,0	-1,5	-4,5	-0,3	0,4
Банк Велес	0,0	1,2	0,3	0,3	0,0	0,2	0,0	0,1	0,2	105000,0	0,9	0,0	0,0	350,9	0,0	25,7	-1,3	-0,3	0,2

Джерело: дані НБУ [268]

Продовження додатку Л

Таблиця Л.6 – Показники діяльності страхових компаній України у 2015 р.

Страхова компанія	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}	x_{13}	x_{14}	x_{15}	x_{16}
Оранта	0,31	3,95	0,29	0,57	1,49	-0,26	-0,63	0,04	3,95	4,73	0,77	1,88	2,94	0,30	3,32	0,58
Провідна	1,35	12,76	1,35	2,16	11,13	0,11	0,26	0,28	12,76	15,47	1,92	4,28	2,84	0,44	2,28	1,00
СГ ТАС	0,75	6,85	0,42	0,64	6,85	-0,02	-0,03	0,23	6,85	13,28	1,30	2,51	3,45	0,44	2,27	0,95
УПСК	1,24	19,57	1,24	1,29	19,57	0,00	0,00	-7,38	19,57	21,20	0,84	1,37	1,46	0,60	1,68	0,82
Княжа	0,79	3,61	0,79	0,87	3,61	-0,01	-0,04	76,49	3,61	4,47	1,10	2,87	1,92	0,38	2,62	1,25
Уніка	1,01	4,09	1,01	1,04	0,46	0,19	0,57	0,15	4,09	5,38	1,05	3,12	1,34	0,37	2,69	1,70
Вектор Інвест	11,25	47,79	11,25	11,25	12,70	-0,12	-0,15	-0,42	47,79	64,38	0,41	0,48	0,41	0,91	1,09	1,07
Вектор Інвест Ж	782,40	96,21	782,40	783,33	38,86	0,01	0,01	-10,92	96,21	839,29	0,13	0,13	0,13	1,00	1,00	1,00
Стандарт Ре	18,75	104,29	18,75	19,90	19,90	0,00	0,00	-0,03	104,29	321,62	0,61	0,88	0,62	0,33	3,00	2,71
Злагода	183,07	0,61	183,07	1,89	0,61	0,00	0,00	-0,01	0,61	2,91	0,07	0,07	6,62	0,99	1,01	0,00
Атланта	0,01	0,01	0,01	1,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,01	1,02	1,78	17,22	1,95	0,05	18,30	0,25
Гарант-Лайф	1,26	140,25	1,26	1,27	99,57	-0,02	-0,07	-2,36	140,25	142,49	0,32	1,25	0,34	0,23	4,30	4,15

Джерело: складено на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], річних звітів та фінансової звітності страхових компаній

Продовження додатку Л

Таблиця Л.7 – Показники діяльності страхових компаній України у 2015 р.

Страхова компанія	x_{17}	x_{18}	x_{19}	x_{20}	x_{21}	x_{22}	x_{23}	x_{24}	x_{25}	x_{26}	x_{27}	x_{28}	x_{29}	x_{30}	x_{31}
Оранта	2,73	0,19	0,60	1,46	0,12	0,43	2,22	2,32	-0,96	0,07	0,49	1,04	0,91	1,65	0,00
Провідна	1,05	0,27	0,75	1,66	0,26	1,05	1,47	1,28	0,00	0,41	1,29	1,21	0,88	0,63	0,00
СГ ТАС	15,39	0,03	0,79	1,53	0,70	0,41	1,79	1,27	-0,04	0,25	0,75	1,29	0,82	1,19	-0,55
УПСК	15,63	0,02	0,74	1,21	0,06	1,17	1,21	0,68	0,00	0,14	1,00	1,09	0,92	0,62	0,00
Княжа	3,45	0,14	0,90	2,36	0,07	0,81	2,12	1,62	-0,04	0,10	1,25	1,43	0,77	1,23	168,16
Уніка	3,18	0,15	0,81	2,40	0,16	0,94	1,86	1,69	0,00	0,48	1,82	1,20	0,67	1,29	0,00
Вектор Інвест	4,63	0,02	0,31	0,37	0,26	8,48	0,40	0,09	-0,16	-0,01	0,86	1,05	1,33	0,08	0,00
Вектор Інвест Ж	0,07	0,00	0,00	0,00	0,88	89,80	0,00	0,00	0,00	0,00	1,01	0,00	0,00	0,00	0,00
Стандарт Ре	10,98	0,06	0,03	0,04	1,95	0,47	0,17	2,00	0,00	-0,13	0,15	14,49	0,58	0,14	0,00
Злагода	0,26	0,01	0,04	0,04	0,01	0,27	0,04	0,01	0,00	0,47	1,00	0,62	119,07	0,00	0,00
Атланта	0,00	0,94	0,03	0,25	17,36	0,01	0,25	17,30	0,00	67,20	1,00	1,50	0,55	0,07	0,00
Гарант-Лайф	104,73	0,01	0,06	0,23	0,06	1,25	0,24	3,30	-0,08	1,48	0,93	0,75	10,24	3,27	0,00

Джерело: складено на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], річних звітів та фінансової звітності страхових компаній

Продовження додатку Л

Statistic		Summary Statistics: DV: p (Spreadsheet1)				
		Value				
Multiple R		0,920095263				
Multiple R1		0,846575292				
Adjusted R1		0,830593552				
F(5,48)		52,9714081				
p		2,17471015E-18				
Std.Err. of Estimate		0,207727463				

Regression Summary for Dependent Variable: p (Spreadsheet1)						
R= ,92009526 R1= ,84657529 Adjusted R1= ,83059355						
F(5,48)=52,971 p<,00000 Std.Error of estimate: ,20773						
N=54	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(48)	p-value
Intercept			0,54528	0,109790	4,9666	0,000009
X2	-0,937472	0,059454	-8,98010	0,569515	-15,7680	0,000000
X3	0,053047	0,062882	0,74249	0,880141	0,8436	0,403077
X4	0,089422	0,061046	3,63283	2,480020	1,4648	0,149485
X21	-0,052086	0,064074	-0,11863	0,145930	-0,8129	0,420287
X35	0,009414	0,058013	0,00003	0,000161	0,1623	0,871778

Рисунок Л.1 – Характеристики лінійної регресії прогнозування банкрутства банків України

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Model: Logistic regression (logit) N of 0's: 27 1's: 27 (Spreadsheet1)						
Dep. var: p Loss: Max likelihood						
Final loss: ,010643178 Chi(5)=74,839 p=,00000						
N=54	Const.B0	X2	X3	X4	X21	X35
Estimate	-4,67792	-341,935	-1,57513	-9,76661	8,617	0,006
Odds ratio (unit ch)	0,00930	0,000	0,20698	0,00006	5526,792	1,006
Odds ratio (range)		0,000	0,75776	0,55547	4758,901	4550,252

Means and Standard Deviations (Spreadsheet1)				
Variable	Mean	Std.Dev.	Minimum	Maximum
X2	0,00581	0,0527	-0,10	0,135510
X3	0,1060	0,0361	0,00	0,176104
X4	0,0040	0,0124	0,00	0,060199
X21	0,7188	0,2216	0,01	0,994358
X35	-34,2112	181,6326	-1342,23	-0,375622
p	0,5000	0,5047	0,00	1,000000

Classification of Cases (Spreadsheet1)			
Odds ratio: ---			
Observed	Pred.	Pred.	Percent Correct
0,000000	27	0	100,0000
1,000000	0	27	100,0000

Рисунок Л.2 – Характеристики logit-регресії прогнозування банкрутства банків України

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Model: Probit regression N of 0's: 27 1's: 27 (Spreadsheet1)						
Dep. var: p Loss: Max likelihood						
Final loss: ,020292166 Chi(5)=74,819 p=,00000						
N=54	Const.B0	X2	X3	X4	X21	X35
Estimate	-1,92089	-143,205	-0,491921	-3,87154	3,606976	-0,003558

Means and Standard Deviations (Spreadsheet1)				
Variable	Mean	Std.Dev.	Minimum	Maximum
X2	0,00581	0,0527	-0,10	0,135510
X3	0,1060	0,0361	0,00	0,176104
X4	0,0040	0,0124	0,00	0,060199
X21	0,7188	0,2216	0,01	0,994358
X35	-34,2112	181,6326	-1342,23	-0,375622
p	0,5000	0,5047	0,00	1,000000

Classification of Cases (Spreadsheet1)			
Odds ratio: ---			
Observed	Pred.	Pred.	Percent Correct
0,000000	27	0	100,0000
1,000000	0	27	100,0000

Рисунок Л.3 – Характеристики probit-регресії прогнозування банкрутства банків України

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку Л

Statistic		Value	
Multiple R		0,96030683	
Multiple Rl		0,922189209	
Adjusted Rl		0,877725899	
F(4,7)		20,7404537	
p		0,00055571169	
Std. Err. of Estimate		0,182612929	

Regression Summary for Dependent Variable: p (Insurance Final.sta)						
R= ,96030683 Rl= ,92218921 Adjusted Rl= ,87772590						
F(4,7)=20,740 p<,00056 Std. Error of estimate: ,18261						
N=12	b*	Std. Err. of b*	b	Std. Err. of b	t(7)	p-value
Intercept			1,010420	0,212220	4,761182	0,002057
X7	-0,173128	0,171373	-0,331377	0,328017	-1,010242	0,346017
X11	-0,025244	0,130596	-0,021919	0,113392	-0,193299	0,852214
X23	-0,957600	0,138583	-0,569647	0,082439	-6,909951	0,000229
X27	0,053273	0,169837	0,067443	0,215011	0,313672	0,762911

Рисунок Л.4 – Характеристики лінійної регресії прогнозування банкрутства страхових компаній України

Джерело: розраховано у STATISTICA на основі даних Forinsurer [313] та Нацкомфінпослуг [246]

Model: Logistic regression (logit) N of 0's: 6 1's: 6 (Insurance Final.sta)					
Dep. var: p Loss: Max likelihood					
Final loss: ,000000053 Chi(4)=16,636 p=.00228					
N=12	Const. B0	X7	X11	X23	X27
Estimate	32,41383	-11,2700	-2,37790	-43,1909	-5,0651
Odds ratio (unit ch)		0,0000	0,09275	0,0000	158,357
Odds ratio (range)		0,0000	0,01229	0,0000	4714,028

Means and Standard Deviations (Insurance Final.sta)				
Variable	Mean	Std. Dev.	Minimum	Maximum
X7	-0,006667	0,272841	-0,630000	0,570000
X11	0,858333	0,601465	0,070000	1,920000
X23	0,980833	0,877895	0,000000	2,220000
X27	0,962500	0,412512	0,150000	1,820000
p	0,500000	0,522233	0,000000	1,000000

Classification of Cases (Insurance Final.sta)			
Odds ratio: ----			
Observed	Pred.	Pred.	Percent
	0	1	Correct
0,000000	6	0	100,0000
1,000000	0	6	100,0000

Рисунок Л.5 – Характеристики logit-регресії прогнозування банкрутства страхових компаній України

Джерело: розраховано у STATISTICA на основі даних Forinsurer [313] та Нацкомфінпослуг [246]

Model: Probit regression N of 0's: 6 1's: 6 (Insurance Final.sta)					
Dep. var: p Loss: Max likelihood					
Final loss: ,000002006 Chi(4)=16,636 p=.00228					
N=12	Const. B0	X7	X11	X23	X27
Estimate	9,582924	-6,77427	1,280771	-11,7856	-2,09057

Means and Standard Deviations (Insurance Final.sta)				
Variable	Mean	Std. Dev.	Minimum	Maximum
X7	-0,006667	0,272841	-0,630000	0,570000
X11	0,858333	0,601465	0,070000	1,920000
X23	0,980833	0,877895	0,000000	2,220000
X27	0,962500	0,412512	0,150000	1,820000
p	0,500000	0,522233	0,000000	1,000000

Classification of Cases (Insurance Final.sta)			
Odds ratio: ----			
Observed	Pred.	Pred.	Percent
	0	1	Correct
0,000000	6	0	100,0000
1,000000	0	6	100,0000

Рисунок Л.6 – Характеристики probit-регресії прогнозування банкрутства страхових компаній України

Джерело: розраховано у STATISTICA на основі даних Forinsurer [313] та Нацкомфінпослуг [246]

Продовження додатку Л

1. Формування матриці показників фінансового стану		
<p style="text-align: center;"><i>Банки</i></p> <p>активи (x_1), адміністративні та інші операційні витрати / активи (x_2), процентні доходи / активи (x_3), цінні папери до погашення / активи (x_4), цінні папери в портфелі банку на продаж / активи (x_5), інший сукупний дохід / активи (x_6), власний капітал / активи (x_7), грошові кошти та їх еквіваленти / активи (x_8), інвестиційна нерухомість / активи (x_9), інвестиції в асоційовані та дочірні компанії / активи (x_{10}), прибуток (збиток) після оподаткування (x_{11}), прибуток (збиток) після оподаткування / зобов'язання банку (x_{12}), прибуток (збиток) після оподаткування / активи (x_{13}), прибуток (збиток) після оподаткування / власний капітал (x_{14}), чистий процентний дохід (чисті процентні витрати) (x_{15}), чистий комісійний дохід (чисті комісійні витрати) (x_{16}), кредити та заборгованість клієнтів / активи (x_{17}), кредити та заборгованість юридичних осіб / активи (x_{18}), кредити та заборгованість фізичних осіб / активи (x_{19}), кредити та заборгованість клієнтів / зобов'язання (x_{20}), кошти клієнтів / зобов'язання (x_{21}), кошти юридичних осіб / зобов'язання (x_{22}), кошти фізичних осіб / зобов'язання (x_{23}), кошти банків / зобов'язання (x_{24}), боргові цінні папери, емітовані банком / зобов'язання (x_{25}), субординований борг / зобов'язання (x_{26}), резерви за зобов'язаннями / зобов'язання (x_{27}), статутний капітал (x_{28}), статутний капітал / власний капітал (x_{29}), основні засоби та нематеріальні активи / власний капітал (x_{30}), основні засоби та нематеріальні активи / активи (x_{31}), нерозподілений прибуток (непокритий збиток) (x_{32}), нерозподілений прибуток (непокритий збиток) / власний капітал (x_{33}), процентні доходи / процентні витрати (x_{34}), комісійні доходи / комісійні витрати (x_{35}), резерви на втрати за кредитами / надані кредити (x_{36}), (грошові кошти + торгові цінні папери) / активи (x_{37})</p>	<p style="text-align: center;"><i>Страхові компанії</i></p> <p>коефіцієнт загальної ліквідності (x_1), терміновий коефіцієнт ліквідності (x_2), поточний коефіцієнт ліквідності (x_3), коефіцієнт критичної ліквідності (x_4), коефіцієнт абсолютної ліквідності (x_5), загальна рентабельність капіталу (x_6), чиста рентабельність власного капіталу (x_7), рентабельність інвестованого капіталу (x_8), коефіцієнт абсолютної ліквідності (x_9), коефіцієнт поточної ліквідності (x_{10}), оборотність активів (x_{11}), оборотність власного капіталу (x_{12}), оборотність оборотних активів (x_{13}), коефіцієнт автономії (x_{14}), коефіцієнт фінансової залежності (x_{15}), коефіцієнт маневреності капіталу (x_{16}), коефіцієнт фінансової стійкості (x_{17}), коефіцієнт концентрації позикового капіталу (x_{18}), коефіцієнт обігу активів (x_{19}), коефіцієнт обігу власного капіталу (x_{20}), показник дебіторської заборгованості (x_{21}), показник ліквідності активів (x_{22}), показник ризику страхування (x_{23}), зворотний показник платоспроможності (x_{24}), показник доходності (x_{25}), показник обсягів андеррайтингу (x_{26}), показник змін у капіталі (x_{27}), показник змін у сумі чистих премій за всіма полісами (x_{28}), показник незалежності перестраховування (x_{29}), показник відношення резервів до капіталу (x_{30}), показник доходності інвестицій (x_{31})</p>	
2. Обґрунтування включення показників до регресійних рівнянь: двовибірний F -тесту для дисперсій, алгоритм Фаррара–Глобера, парна кореляція		
3. Визначення параметрів регресійних рівнянь (лінійного, logit та probit)		
Вид рівняння	<i>Банки</i>	<i>Страхові компанії</i>
Лінійне	$p = 0,454 - 8,980 x_2 + 0,742 x_3 + 3,633 x_4 - 0,119 x_{21} + 0,00003 x_{35}$	$p = 1,010 - 0,330 x_7 - 0,020 x_{11} - 0,570 x_{23} - 0,070 x_{27}$
Logit	$p = \frac{1}{1 + e^{-(-4,678 - 341,935x_2 - 1,575x_3 - 9,767x_4 + 8,617x_{21} + 0,006x_{35})}}$	$p = \frac{1}{1 + e^{-(-32,414 - 11,270x_7 - 2,378x_{11} - 43,191x_{23} + 5,065x_{27})}}$
Probit	$p = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^x e^{-\frac{(-1,921 - 143,205x_2 - 0,492x_3 - 3,872x_4 + 3,607x_{21} - 0,004x_{35})^2}{2}} dz$	$p = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^x e^{-\frac{(9,583 - 6,774x_7 + 1,281x_{11} - 1,1786x_{23} - 2,091x_{27})^2}{2}} dz$
4. Перевірка якості отриманих рівнянь: лінійне – R^2 , F -критерій, p – статистика; logit та probit – χ^2 , рівень значущості (критерію максимальної правдоподібності), випадків передбачених банкрутств, сума квадратів залишків		

Рисунок Л.7 – Алгоритм побудови моделей прогнозування фінансового стану фінансових посередників

Джерело: розроблено автором

Додаток М

Моделювання нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків

Таблиця М.1 – Порядок визначення мінімальних вимог до капіталу у сучасних міжнародних стандартах банківського нагляду

Basel II	Basel III
<p>I. Кредитний ризик:</p> <ul style="list-style-type: none"> – стандартизований підхід (Standardized Approach – STA) – підхід на основі внутрішніх рейтингів (Foundation Internal Risk – F-IRB) 	<p>+ III. Кредитний ризик контрагента (Counterparty Credit Risk – CCR) :</p> <ul style="list-style-type: none"> – Коригування вартості кредиту (Credit Value Adjustment – CVA)
<p>II. Операційний ризик (Operational risk):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Базовий індикативний підхід (Basic Indicator Approach) – Стандартизований підхід (Standardized Approach) 	<p>IV. Ринковий ризик (Market Risk):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Метод стандартизованого вимірювання (SMM) – Використання внутрішніх моделей (VAR, Stress-VAR)
	<p>Вимоги до системно важливих інститутів (G-SII; O-SII)</p>
	<p>Коефіцієнт левериджу (Leverage ratio)</p> <p>+ 2 нових коефіцієнта ліквідності:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Коефіцієнт ліквідного покриття (Liquidity coverage Ratio – LCR) – Коефіцієнт чистого стабільного фондування (Net Stable Funding Ratio – NSFR)
<p>Коефіцієнт достатності капіталу (Capital adequacy ratio – CAR):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Загальний коефіцієнт капіталу повинен бути не нижче 8%. – Капітал другого рівня обмежений 100% капіталу першого рівня. 	<p>Коефіцієнт достатності капіталу (Capital adequacy ratio – CAR):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Мінімальний акціонерний капітал (CET1) – 4,5% – Буфер консервації капіталу (CCB) – 2,5% – Контриклічний буфер – (0%-2,5%) – Коефіцієнт левериджу (LR) – 3%; – Буфери для системно важливих фінансових інститутів (G-SII Buffer 1%-3,5%; O-SII Buffer max 2%) – Буфер захисту від системного ризику – min1%. – Додатковий капітал (Additional Tier I) – 1,5% – Капітал другого рівня (Tier II) – 2%.

Джерело: складено на основі [402; 403]

Продовження додатку М

Таблиця М.2 – Мінімальні та максимальні значення економічних нормативів банківської діяльності у 2003-2017 рр.

№ з/п	Економічний норматив		Мінімальне значення	Максимальне значення
1	Н1	Регулятивний капітал (млн. грн.)	10099	205765
2	Н2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	7	21
3	Н4	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	42	79
4	Н5	Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)	57	116
5	Н6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	30	101
6	Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	20	24
7	Н8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	139	820
8	Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25 %)	0	46
9	Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)	0	3
10	Н12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)	0	14

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку М

Таблиця М.3 – Стандартизовані значення економічних нормативів банківської діяльності у 2003-2005 рр.

	2003											
H1	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
H2	0,82	0,84	0,83	0,79	0,75	0,72	0,66	0,61	0,60	0,58	0,55	0,53
H4	0,03	0,41	0,35	0,23	0,21	0,19	0,12	0,10	0,12	0,13	0,09	0,07
H5	0,00	0,16	0,15	0,09	0,07	0,06	0,02	0,02	0,04	0,03	0,05	0,06
H6	0,11	0,16	0,14	0,11	0,11	0,10	0,07	0,06	0,07	0,07	0,06	0,04
H7	0,29	0,40	0,32	0,08	0,05	0,08	0,00	0,27	0,24	0,21	0,19	0,22
H8	0,90	0,91	0,91	0,87	0,89	0,87	0,85	0,87	0,85	0,84	0,83	0,81
H9	0,91	0,91	0,91	0,93	0,90	0,94	0,94	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95
H11	0,10	0,15	0,15	0,11	0,09	0,08	0,06	0,03	0,03	0,05	0,05	0,00
H12	0,43	0,46	0,43	0,41	0,36	0,35	0,30	0,31	0,31	0,31	0,23	0,21
	2004											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04
H2	0,58	0,61	0,60	0,56	0,58	0,58	0,59	0,61	0,61	0,58	0,62	0,59
H4	0,17	0,30	0,26	0,24	0,25	0,51	0,49	0,43	0,51	0,52	0,50	0,55
H5	0,09	0,16	0,13	0,19	0,19	0,29	0,21	0,26	0,30	0,31	0,28	0,16
H6	0,05	0,09	0,08	0,11	0,14	0,19	0,13	0,19	0,20	0,21	0,21	0,12
H7	0,30	0,47	0,44	0,34	0,28	0,28	0,26	0,29	0,28	0,26	0,25	0,29
H8	0,81	0,81	0,81	0,81	0,82	0,82	0,40	0,82	0,82	0,82	0,86	0,86
H9	0,95	0,96	0,96	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,96	0,96	0,97
H11	0,05	0,08	0,07	0,13	0,13	0,11	0,11	0,12	0,14	0,14	0,14	0,22
H12	0,25	0,29	0,28	0,35	0,33	0,31	0,32	0,32	0,32	0,31	0,32	0,33
	2005											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05	0,06	0,06	0,06	0,07	0,07	0,07
H2	0,71	0,73	0,77	0,73	0,71	0,67	0,59	0,61	0,61	0,56	0,56	0,55
H4	0,52	0,71	0,77	0,78	0,72	0,57	0,52	0,48	0,50	0,45	0,33	0,45
H5	0,29	0,39	0,48	0,45	0,35	0,36	0,29	0,25	0,27	0,19	0,29	0,31
H6	0,21	0,21	0,24	0,25	0,21	0,17	0,16	0,14	0,17	0,09	0,13	0,13
H7	0,36	0,44	0,50	0,33	0,40	0,33	0,29	0,31	0,34	0,35	0,35	0,29
H8	0,87	0,91	0,93	0,92	0,92	0,90	0,88	0,88	0,90	0,87	0,88	0,88
H9	0,97	0,97	0,97	0,96	0,96	0,96	0,96	0,95	0,95	0,94	0,95	0,95
H11	0,17	0,15	0,14	0,18	0,99	0,69	0,67	0,67	0,69	0,70	0,69	0,70
H12	0,30	0,29	0,28	0,30	0,25	0,23	0,12	0,01	0,04	0,03	0,00	0,02

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку М

Таблиця М.4 – Стандартизовані значення економічних нормативів банківської діяльності у 2006-2008 рр.

	2006											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,08	0,08	0,09	0,10	0,10	0,10	0,11	0,11	0,12	0,13	0,13	0,14
H2	0,57	0,58	0,59	0,57	0,55	0,54	0,53	0,52	0,51	0,50	0,50	0,50
H4	0,31	0,42	0,28	0,25	0,25	0,25	0,33	0,34	0,35	0,32	0,21	0,44
H5	0,29	0,32	0,30	0,25	0,24	0,20	0,19	0,12	0,17	0,17	0,21	0,18
H6	0,14	0,14	0,16	0,12	0,12	0,10	0,10	0,07	0,09	0,09	0,10	0,09
H7	0,45	0,36	0,36	0,42	0,40	0,34	0,35	0,34	0,33	0,34	0,40	0,35
H8	0,91	0,91	0,92	0,91	0,92	0,91	0,91	0,91	0,91	0,91	0,91	0,92
H9	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96
H11	0,83	0,85	0,87	0,89	0,89	0,88	0,88	0,88	0,87	0,89	0,91	0,93
H12	0,34	0,42	0,42	0,46	0,44	0,45	0,46	0,45	0,46	0,48	0,50	0,58
	2007											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,16	0,16	0,17	0,20	0,20	0,21	0,22	0,23	0,25	0,26	0,28	0,29
H2	0,52	0,52	0,52	0,50	0,53	0,53	0,50	0,49	0,50	0,49	0,52	0,50
H4	0,39	0,58	0,56	0,46	0,46	0,51	0,49	0,47	0,46	0,41	0,39	0,29
H5	0,22	0,29	0,33	0,32	0,30	0,29	0,26	0,29	0,34	0,28	0,20	0,28
H6	0,11	0,13	0,14	0,15	0,15	0,15	0,14	0,15	0,14	0,11	0,09	0,11
H7	0,64	0,53	0,34	0,33	0,46	0,54	0,41	0,42	0,43	0,45	0,44	0,37
H8	0,92	0,93	0,93	0,93	0,95	0,95	0,94	0,94	0,95	0,94	0,96	0,95
H9	0,87	0,88	0,87	0,85	0,85	0,86	0,85	0,87	0,88	0,86	0,87	0,87
H11	0,81	0,84	0,85	0,83	0,83	0,83	0,85	0,84	0,84	0,84	0,87	0,89
H12	0,25	0,33	0,31	0,33	0,32	0,32	0,35	0,30	0,30	0,28	0,30	0,32
	2008											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,32	0,33	0,35	0,37	0,38	0,39	0,40	0,42	0,44	0,44	0,46	0,50
H2	0,50	0,50	0,45	0,45	0,45	0,47	0,46	0,48	0,48	0,47	0,44	0,44
H4	0,31	0,42	0,28	0,25	0,25	0,25	0,33	0,34	0,35	0,32	0,21	0,44
H5	0,31	0,29	0,26	0,24	0,25	0,27	0,24	0,35	0,38	0,38	0,26	0,34
H6	0,64	0,62	0,59	0,58	0,59	0,61	0,58	0,68	0,70	0,70	0,60	0,66
H7	0,38	0,33	0,43	0,36	0,50	0,57	0,54	0,54	0,55	0,47	0,41	0,19
H8	0,95	0,97	0,97	0,98	0,98	0,99	0,98	0,99	0,98	0,97	0,96	0,95
H9	0,85	0,86	0,87	0,86	0,85	0,85	0,85	0,87	0,87	0,87	0,85	0,85
H11	0,83	0,85	0,87	0,89	0,89	0,88	0,88	0,88	0,87	0,89	0,91	0,93
H12	0,34	0,42	0,42	0,46	0,44	0,45	0,46	0,45	0,46	0,48	0,50	0,58

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку М

Таблиця М.5 – Стандартизовані значення економічних нормативів банківської діяльності у 2009-2011 рр.

	2009											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,58	0,60	0,63	0,61	0,59	0,57	0,56	0,60	0,59	0,60	0,61	0,66
H2	0,50	0,56	0,62	0,60	0,59	0,56	0,54	0,62	0,59	0,62	0,65	0,81
H4	0,55	0,59	0,51	0,57	0,62	0,70	0,75	0,59	0,63	0,69	0,68	0,64
H5	0,31	0,26	0,27	0,25	0,34	0,38	0,29	0,27	0,24	0,23	0,21	0,22
H6	0,04	0,02	0,00	0,01	0,05	0,03	0,04	0,04	0,04	0,05	0,04	0,03
H7	0,26	0,34	0,53	0,44	0,64	0,54	0,52	0,57	0,50	0,40	0,55	0,56
H8	0,93	0,97	1,00	0,96	0,95	0,94	0,93	0,95	0,94	0,93	0,95	0,96
H9	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98
H11	0,94	0,95	0,97	0,98	0,97	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98
H12	0,61	0,65	0,67	0,76	0,77	0,77	0,76	0,77	0,76	0,77	0,77	0,78
	2010											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,64	0,66	0,66	0,72	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,72	0,73	0,75
H2	0,80	0,89	0,90	1,00	0,95	0,98	0,98	0,94	0,93	0,95	0,97	0,96
H4	0,61	0,76	0,57	0,72	0,74	0,64	0,75	0,65	0,40	0,31	0,42	0,36
H5	0,27	0,28	0,31	0,43	0,29	0,35	0,42	0,37	0,26	0,29	0,33	0,41
H6	0,08	0,11	0,99	1,00	0,97	0,97	0,99	0,98	0,91	0,91	0,90	0,87
H7	0,62	0,42	0,51	0,40	0,31	0,38	0,36	0,42	0,41	0,50	0,57	0,60
H8	0,96	0,96	0,96	1,00	0,98	0,98	0,98	0,96	0,96	0,97	0,97	0,97
H9	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,99
H11	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,99	0,98	0,99
H12	0,79	0,77	0,78	0,79	0,79	0,79	0,77	0,77	0,77	0,76	0,76	0,77
	2011											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,77	0,75	0,76	0,77	0,78	0,80	0,82	0,83	0,83	0,84	0,84	0,84
H2	1,00	0,96	0,96	0,94	0,94	0,96	0,88	0,87	0,86	0,86	0,84	0,83
H4	0,45	0,41	0,34	0,41	0,44	0,37	0,33	0,25	0,32	0,28	0,30	0,44
H5	0,34	0,40	0,29	0,38	0,30	0,31	0,27	0,16	0,19	0,18	0,16	0,28
H6	0,86	0,87	0,85	0,86	0,85	0,84	0,84	0,83	0,86	0,87	0,87	0,90
H7	0,74	0,72	0,60	0,57	0,52	0,39	0,45	0,47	0,48	0,55	0,47	0,60
H8	0,97	0,96	0,96	0,95	0,96	0,99	0,99	0,98	0,98	0,97	0,96	0,96
H9	0,98	0,98	0,98	0,98	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,98	0,99	0,99
H11	0,99	0,99	0,99	0,99	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98
H12	0,77	0,77	0,76	0,75	0,75	0,76	0,76	0,77	0,77	0,78	0,77	0,77

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку М

Таблиця М.6 – Стандартизовані значення економічних нормативів банківської діяльності у 2012-2014 рр.

	2012											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,86	0,82	0,82	0,83	0,83	0,83	0,84	0,85	0,85	0,86	0,86	0,86
H2	0,86	0,81	0,79	0,79	0,78	0,79	0,79	0,82	0,81	0,81	0,81	0,80
H4	0,44	0,36	0,43	0,33	0,30	0,30	0,28	0,35	0,41	0,43	0,43	0,41
H5	0,23	0,21	0,22	0,27	0,30	0,28	0,23	0,45	0,40	0,36	0,45	0,46
H6	0,91	0,90	0,90	0,89	0,90	0,90	0,91	0,89	0,86	0,85	0,85	0,85
H7	0,81	0,52	0,44	0,39	0,42	0,51	0,45	0,45	0,41	0,36	0,41	0,44
H8	0,96	0,96	0,96	0,94	0,94	0,95	0,94	0,96	0,96	0,96	0,95	0,95
H9	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99
H11	0,98	0,98	0,98	0,98	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97
H12	0,78	0,77	0,77	0,78	0,79	0,79	0,79	0,79	0,79	0,78	0,77	0,77
	2013											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,86	0,87	0,86	0,88	0,89	0,91	0,89	0,89	0,90	0,92	0,93	0,93
H2	0,80	0,79	0,78	0,81	0,80	0,83	0,79	0,79	0,79	0,79	0,78	0,76
H4	0,74	0,64	0,46	0,40	0,35	0,36	0,37	0,30	0,41	0,38	0,38	0,23
H5	0,37	0,55	0,49	0,59	0,52	0,54	0,54	0,52	0,55	0,53	0,51	0,49
H6	0,85	0,89	0,89	0,89	0,86	0,85	0,85	0,84	0,83	0,82	0,81	0,80
H7	0,49	0,34	0,44	0,44	0,42	0,37	0,40	0,37	0,34	0,36	0,37	0,39
H8	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,96	0,94	0,93	0,93	0,93	0,93	0,92
H9	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	1,00	1,00	1,00	0,99	0,99	0,99
H11	0,97	0,98	0,97	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,99	0,99	0,99
H12	0,76	0,75	0,76	0,76	0,76	0,76	0,77	0,77	0,77	0,77	0,77	0,78
	2014											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	1,00	1,00	0,92	0,87	0,90	0,89	0,91	0,89	0,90	0,90	0,85	0,81
H2	0,81	0,83	0,63	0,56	0,59	0,59	0,64	0,64	0,59	0,65	0,60	0,51
H4	0,40	0,32	0,22	0,18	0,18	0,00	0,17	0,14	0,08	0,04	0,05	0,07
H5	0,41	0,42	0,48	0,38	0,28	0,33	0,37	0,35	0,32	0,38	0,39	0,41
H6	0,83	0,81	0,78	0,75	0,73	0,75	0,78	0,78	0,78	0,80	0,79	0,76
H7	0,43	0,41	0,20	0,13	0,49	0,38	0,40	0,29	0,19	0,41	0,42	0,36
H8	0,95	0,95	0,86	0,82	0,83	0,82	0,85	0,84	0,82	0,84	0,81	0,75
H9	0,99	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
H11	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
H12	0,79	0,79	0,79	0,77	0,77	0,76	0,76	0,77	0,77	0,77	0,78	0,78

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку М

Таблиця М.7 – Стандартизовані значення економічних нормативів банківської діяльності у 2015-2017 рр.

	2015											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,91	0,80	0,55	0,54	0,46	0,44	0,51	0,45	0,42	0,37	0,51	0,46
H2	0,62	0,49	0,02	0,09	0,05	0,04	0,14	0,07	0,06	0,00	0,20	0,13
H4	0,41	0,37	0,43	0,18	0,22	0,33	0,41	0,40	0,50	0,52	0,78	0,82
H5	0,39	0,46	0,38	0,27	0,25	0,28	0,22	0,31	0,33	0,21	0,40	0,37
H6	0,79	0,79	0,72	0,69	0,66	0,68	0,70	0,73	0,74	0,76	0,82	0,83
H7	0,51	0,47	0,09	0,17	0,37	0,33	0,20	0,25	0,21	0,20	0,08	0,24
H8	0,84	0,74	0,09	0,25	0,22	0,21	0,36	0,21	0,17	0,00	0,28	0,39
H9	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
H11	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
H12	0,80	0,82	0,86	0,86	0,77	0,78	0,81	0,82	0,82	0,83	0,92	0,92
	2016											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,61	0,47	0,61	0,60	0,61	0,59	0,60	0,63	0,65	0,65	0,65	0,65
H2	0,38	0,18	0,35	0,36	0,41	0,40	0,43	0,49	0,50	0,50	0,50	0,50
H4	1,00	0,99	0,87	0,94	0,82	0,70	0,72	0,76	0,54	0,54	0,54	0,54
H5	0,39	0,43	0,44	0,46	0,41	0,44	0,48	0,49	0,50	0,50	0,50	0,50
H6	0,89	0,88	0,90	0,84	0,84	0,84	0,83	0,83	0,83	0,83	0,83	0,83
H7	0,32	0,25	0,33	0,30	0,72	0,63	0,62	0,73	0,84	0,84	0,84	0,84
H8	0,67	0,51	0,67	0,70	0,72	0,71	0,76	0,80	0,80	0,80	0,80	0,80
H9	0,32	0,00	0,19	0,19	0,22	0,22	0,45	0,38	0,36	0,38	0,36	0,37
H11	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
H12	0,94	0,95	0,96	0,96	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97
	2017											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12
H1	0,51	0,52	0,47	0,45	0,45	0,44	0,42	0,51	0,52	0,52	0,51	0,52
H2	0,41	0,40	0,42	0,48	0,49	0,44	0,39	0,60	0,61	0,60	0,58	0,60
H4	0,51	0,50	0,49	0,54	0,51	0,51	0,45	0,47	0,33	0,30	0,11	0,09
H5	0,77	0,74	0,82	1,00	0,96	0,95	0,85	0,88	0,84	0,83	0,81	0,85
H6	0,88	0,84	0,87	0,93	0,93	0,91	0,92	0,95	0,94	0,95	0,93	0,94
H7	0,64	0,54	0,51	0,44	0,78	0,80	0,84	0,91	1,00	0,87	0,85	0,85
H8	0,75	0,82	0,82	0,79	0,79	0,80	0,77	0,88	0,87	0,86	0,85	0,86
H9	0,19	0,33	0,35	0,37	0,36	0,38	0,41	0,56	0,56	0,56	0,56	0,56
H11	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
H12	0,98	0,99	0,99	0,99	0,99	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,99	1,00

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку М

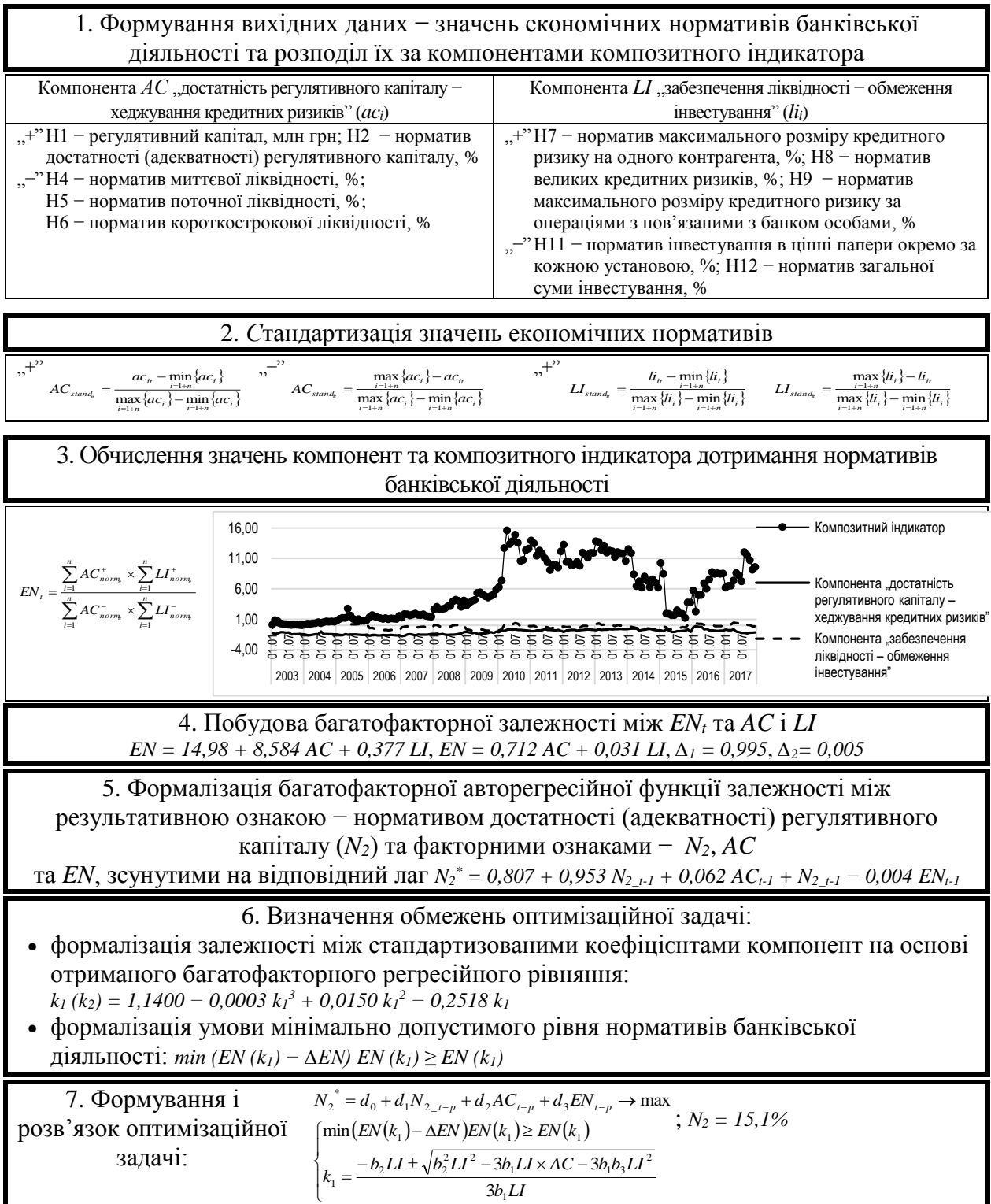

Рисунок М.1 – Науково-методичний підхід визначення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків
 Джерело: розроблено автором

Додаток Н

Діяльність системних фінансових посередників в Україні

1. Визначення часткових рейтингів системної важливості фінансових посередників (si_{ij})			
Значення	s_{ij}	Значення	s_{ij}
Частка фінансового посередника на відповідному ринку (<i>Market Share</i> , MS_i), %			
$MS_i > 10$	4	$MS_i \in (3; 5]$	2
$MS_i \in (5; 10]$	3	$MS_i \in [1; 3]$	1
Коефіцієнт фінансової автономії (<i>Debt Equity Ratio</i> , DER_i)			
$DER_i \leq 0$	4	$DER_i > 0, DER_i - \overline{DER} > (\sigma_{DER}; 2\sigma_{DER}]$	2
$DER_i > 0, DER_i - \overline{DER} > 2\sigma_{DER}$	3	$DER_i > 0, DER_i - \overline{DER} > [0; \sigma_{DER}]$	1
Коефіцієнт рентабельності активів (<i>Return on Assets</i> , ROA_i)			
$ROA_i \leq 0$	4	$ROA_i > 0, ROA_i - \overline{ROA} > (\sigma_{ROA}; 2\sigma_{ROA}]$	2
$ROA_i > 0, ROA_i - \overline{ROA} > 2\sigma_{ROA}$	3	$ROA_i > 0, ROA_i - \overline{ROA} > [0; \sigma_{ROA}]$	1
Ступінь взаємозв'язків з іншими фінансовими посередниками			
Фінансовий посередник входить до складу глобально-важливих страховиків, глобально-важливих банків чи міжнародних фінансових конгломератів			4
Фінансовий посередник входить до міжнародних, відмінних від вищезазначених, фінансових груп та фінансово-промислових груп			3
Фінансовий посередник входить до вітчизняних фінансових груп			2
Фінансовий посередник входить до вітчизняних фінансово-промислових груп			1
2. Обчислення загального рейтингу системної важливості фінансового посередника:			
$SI_i = \sum_{i=1, j=1}^n d_{si} \times si_{ij},$			
де SI_i – загальний рейтинг системної важливості i -го фінансового посередника; d_{SI} – ваговий коефіцієнт критерія системної важливості фінансових посередників; si_{ij} – частковий рейтинг системної важливості i -го фінансового посередника; J – кількість критеріїв для визначення приналежності фінансових посередників до системно важливих ($j = 1; 4$).			
Фінансовий посередник не вважається системно важливим, якщо $SI_i \in [0; 2,0)$, фінансовий посередник є системно важливим з низьким рівнем ризику, якщо $SI_i \in [2,0; 3,0)$, фінансовий посередник є системно важливим із середнім рівнем ризику, якщо $SI_i \in [3,0; 3,5)$, фінансовий посередник є системно важливим з високим рівнем ризику, якщо $SI_i \in [3,5; 4,0]$.			
3. Визначення системної важливості фінансових посередників (їх кількість, обсяг активів, власного капіталу тощо) та аналіз взаємозв'язків з макроекономічними показниками			

Рисунок Н.1 – Науково-методичний підхід до визначення системної важливості фінансових посередників

Джерело: розроблено автором

Продовження додатку Н

Таблиця Н.1 – Показники діяльності банків України, ринкова частка яких більше 1%, у 2010-2011 рр., тис. грн

№ пор.	Банк	2010 рік			2011 рік		
		Активи	Власний капітал	Прибуток / збиток після оподаткування	Активи	Власний капітал	Прибуток / збиток після оподаткування
1	УКРЕКСІМБАНК	73171643,0	17454296,0	51307,0	75103435,0	17729041,0	88114,0
2	ОЩАДБАНК	59019133,0	16626329,0	460601,0	73968478,0	17646979,0	530991,0
3	ПРИВАТБАНК	113437222,0	11879967,0	1370179,0	145118473,0	16746978,0	1425816,0
4	УКРГАЗБАНК	13836982,0	1991255,0	10058,0	18157477,0	2804104,0	-3613984,0
5	ПРОМІНВЕСТБАНК	34612855,0	4589742,0	-844981,0	38160931,0	5081888,0	29977,0
6	УКРСОЦБАНК	41603497,0	6570187,0	28944,0	40206926,0	6607773,0	14853,0
7	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	55100385,0	6441276,0	745,0	51347408,0	6471861,0	30655,0
8	ВТБ БАНК	33144592,0	4343421,0	-483618,0	37067206,0	4056647,0	581525,0
9	УКРСИББАНК	46128187,0	4855443,0	-3145186,0	32868231,0	1258927,0	-3717329,0
10	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	–	–	–	–	–	–
11	АЛЬФА-БАНК	26594816,0	3121193,0	1012,0	27964574,0	4075070,0	17454,0
12	ІНГ БАНК УКРАЇНА	9632938,0	1531627,0	267800,0	10771234,0	1704230,0	172603,0
13	ОТП БАНК	24681819,0	3436974,0	609432,0	22784720,0	3426980,0	581760,0
14	СІТІБАНК	–	–	–	–	–	–
15	СБЕРБАНК	9924447,0	1105192,0	-1468846,0	16932522,0	2214861,0	257081,0
16	ПІВДЕННИЙ	10276292,0	1504808,0	42607,0	10208339,0	1588037,0	53200,0
17	ПУМБ	18098370,0	2850878,0	235378,0	34866052,0	4029920,0	268155,0
18	НАДРА	22907651,0	479434,0	4740,0	26739232,0	4028916,0	2001,0
19	ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	–	–	–	–	–	–
20	ДЕЛЬТА БАНК	13797972,0	607483,0	14935,0	23216416,0	1449536,0	469338,0
21	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	22366786,0	1857453,0	-188637,0	22006642,0	1778833,0	-79163,0
22	БРОКБІЗНЕСБАНК	15825643,0	2366908,0	52807,0	18940271,0	2381875,0	22848,0
23	ВІЕЙБІ БАНК						
24	КРЕДИТПРОМБАНК	14234951,0	1857015,0	25294,0	12507722,0	2128905,0	-683808,0
25	БАНК ФОРУМ	14021108,0	764801,0	-3282345,0	10474126,0	1491141,0	-777209,0
26	СВЕДБАНК	12249752,0	1476078,0	86155,0	–	–	–
27	РОДОВІД БАНК	10480123,0	1153727,0	-4264124,0	–	–	–
28	ДОНГОРБАНК	10141216,0	681606,0	5055,0	–	–	–
29	ЕРСТЕ БАНК	9831912,0	1384905,0	-133794,0	–	–	–

Джерело: складено на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.2 – Показники діяльності банків України, ринкова частка яких більше 1%, у 2012-2013 рр., тис. грн

№ пор.	Банк	2012 рік			2013 рік		
		Активи	Власний капітал	Прибуток / збиток після оподаткування	Активи	Власний капітал	Прибуток / збиток після оподаткування
1	УКРЕКСІМБАНК	87948877,5	17856193,6	1597320	94349056,7	18083276,4	198615,6
2	ОЩАДБАНК	85995535,8	18118146,6	565824,8	103568090,1	20455511,3	678784,3
3	ПРИВАТБАНК	172428712,4	18300761,4	1532760,1	214490857,5	20311621,4	1873391,7
4	УКРГАЗБАНК	20997237,5	3814550,1	1100253,8	23793944,0	4522481,9	1001972,5
5	ПРОМІНВЕСТБАНК	41318057,9	5273396,9	224766,5	39737491,8	5384190,0	-2575268,6
6	УКРСОЦБАНК	38829857,5	7657085,3	8072,1	43056667,6	8667737,8	10987,9
7	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	47694485,9	6346028,2	33846,5	43460100,6	7236738,1	730045,5
8	ВТБ БАНК	34212327,4	4050855,2	951403,9	25285690,1	3206944,4	-194041,8
9	УКРСИББАНК	25888436,4	2628829,7	65186,8	24111742,3	2650274,6	24503,1
10	КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	13175745,4	1556781,9	408502,0	14142892,6	1665663,6	368745,4
11	АЛЬФА-БАНК	25588815,3	4099882,0	36251,1	29293387,5	4198756,4	13079,8
12	ІНГ БАНК УКРАЇНА	11526360,5	2092619,6	552361,9	–	–	–
13	ОТП БАНК	20314985,6	3488302,6	261527,0	18722348,0	3359401,2	117292,7
14	СІТІБАНК	–	–	–	–	–	–
15	СБЕРБАНК	27025933,4	3100593,0	410072,8	35094685,7	3666785,2	572788,1
16	ПІВДЕННИЙ	–	–	–	–	–	–
17	ПУМБ	28229805,3	4214831,4	271198,5	33207415,7	4652299,8	444933,5
18	НАДРА	27684453,5	4029925,6	1009,5	31115868,8	4032299,5	2373,9
19	ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	–	–	–	13025001,6	2060107,5	1147,0
20	ДЕЛЬТА БАНК	29842468,5	3010265,4	97857,6	55298417,5	3325343,8	302701,0
21	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	22548399,6	1883465,9	3165,6	25722051,1	2108621,8	6256,0
22	БРОКБІЗНЕСБАНК	16927722,6	2919051,9	517,9	28914108,9	1447755,1	-19620,4
23	ВІЕЙБІ БАНК	13282646,4	1200011,4	-232404,0	21061119,8	2101867,6	1856,2
24	КРЕДИТПРОМБАНК	12216785,7	2065927,4	-48865,6	–	–	–
25	БАНК ФОРУМ	–	–	–	–	–	–
26	СВЕДБАНК	–	–	–	–	–	–
27	РОДОВІД БАНК	–	–	–	–	–	–
28	ДОНГОРБАНК	–	–	–	–	–	–
29	ЕРСТЕ БАНК	–	–	–	–	–	–

Джерело: складено на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.3 – Показники діяльності банків України, ринкова частка яких більше 1%, у 2014-2015 рр., тис. грн

№ пор.	Банк	2014 рік			2015 рік		
		Активи	Власний капітал	Прибуток / збиток після оподаткування	Активи	Власний капітал	Прибуток / збиток після оподаткування
1	УКРЕКСІМБАНК	125999826,8	13536221,3	-9805548,5	141285440,0	-3127085,6	-14132383,2
2	ОЩАДБАНК	128103752,1	22749157,3	-8564446,2	159389351,4	7340403,8	-12273077,9
3	ПРИВАТБАНК	204585002,6	22696359,1	749036,1	264886279,0	27487223,5	216121,2
4	УКРГАЗБАНК	21027911,9	1570506,8	-2801124,0	41555340,1	4292646,0	259671,7
5	ПРОМІНВЕСТБАНК	52656224,0	6075542,6	-3453846,3	41652330,0	-	-20272049,4
6	УКРСОЦБАНК	48258326,6	6238627,6	-2662246,9	54219161,1	13736889,6	-3224843,7
7	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	46859431,6	6148300,0	-1367334,2	51239349,3	6268072,9	-1439154,6
8	ВТБ БАНК	36502261,4	5087654,4	642795,1	25616857,8	843482,0	-4551555,3
9	УКРСИББАНК	26336775,3	1780587,4	-870137,8	43418209,5	1803127,3	22707,7
10	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	21079320,8	1413659,1	90415,5	23238516,4	2082431,6	441361,4
11	АЛЬФА-БАНК	36693913,7	3509688,9	-744049,8	42363131,4	2623703,2	-2657690,6
12	ІНГ БАНК УКРАЇНА	-	-	-	15103551,5	2946889,8	854873,7
13	ОТП БАНК	21505504,0	1374816,7	-1999096,7	21154465,2	1646240,0	-2847715,5
14	СІТІБАНК	-	-	-	16085165,3	2460496,3	1630450,3
15	СБЕРБАНК	46740330,5	3904103,0	108048,9	51806563,7	2267702,4	-6328544,5
16	ПІВДЕННИЙ	14823708,2	1856293,7	44439,8	19644277,3	2018187,4	52544,5
17	ПУМБ	35439323,3	4777261,6	54199,5	37644091,7	3666649,1	-1752469,6
18	НАДРА	35877942,9	3385509,5	-1041003,9	-	-	-
19	ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	17538522,9	2573713,1	-86394,5	-	-	-
20	ДЕЛЬТА БАНК	60303279,0	4749713,6	46277,8	-	-	-
21	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	34202970,9	2649050,3	-215674,0	-	-	-
22	БРОКБІЗНЕСБАНК	-	-	-	-	-	-
23	ВІЕЙБІ БАНК	-	-	-	-	-	-
24	КРЕДИТПРОМБАНК	-	-	-	-	-	-
25	БАНК ФОРУМ	-	-	-	-	-	-
26	СВЕДБАНК	-	-	-	-	-	-
27	РОДОВІД БАНК	-	-	-	-	-	-
28	ДОНГОРБАНК	-	-	-	-	-	-
29	ЕРСТЕ БАНК	-	-	-	-	-	-

Джерело: складено на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.4 – Показники діяльності банків України, ринкова частка яких більше 1%, у 2016 р.

№ пор.	Банк	2016 рік		
		Активи	Власний капітал	Прибуток / збиток після оподаткування
1	УКРЕКСІМБАНК	160358272,1	5314158,5	-956666,6
2	ОЦАДБАНК	211280979,5	15740186,7	464084,8
3	ПРИВАТБАНК	218598788,0	10885224,0	-164471701,4
4	УКРГАЗБАНК	53905932,7	5297905,6	288995,4
5	ПРОМІНВЕСТБАНК	33218877,7	3573435,7	-5803126,1
6	УКРСОЦБАНК	37098310,5	8268623,7	-14747450,7
7	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	55999734,5	10072077,5	3820643,7
8	ВТБ БАНК	20068261,6	2822919,7	-6892226,5
9	УКРСИББАНК	45367424,6	4104057,0	-993967,8
10	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	29895180,3	2475633,9	807786,2
11	АЛЬФА-БАНК	38953914,2	3311724,1	-4094772,8
12	ІНГ БАНК УКРАЇНА	17358506,4	3737921,1	791031,3
13	ОТП БАНК	24832378,1	2560908,4	954124,3
14	СІТІБАНК	19455209,7	2081921,8	1418329,1
15	СБЕРБАНК	48265530,2	3632041,6	-2908265,9
16	ПІВДЕННИЙ	20674605,0	2086874,5	68948,5
17	ПУМБ	44552607,8	4048295,4	367010,5
18	НАДРА	–	–	–
19	ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	–	–	–
20	ДЕЛЬТА БАНК	–	–	–
21	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	–	–	–
22	БРОКБІЗНЕСБАНК	–	–	–
23	ВІЕЙБІ БАНК	–	–	–
24	КРЕДИТПРОМБАНК	–	–	–
25	БАНК ФОРУМ	–	–	–
26	СВЕДБАНК	–	–	–
27	РОДОВІД БАНК	–	–	–
28	ДОНГОРБАНК	–	–	–
29	ЕРСТЕ БАНК	–	–	–

Джерело: складено на основі даних НБУ [268]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.5 – Показники діяльності страхових компаній ризикового й майнового страхування, ринкова частка яких більше 1%, у 2010-2011 рр.

№ пор.	Банк	2010 рік			2011 рік		
		Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток	Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток
1	АВАНТЕ	14711924	7,776278155	12434834	14672544	6821318364	13331372
2	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	2042759	1,079740637	1339529	2188339	1,017366655	108121,7
3	АЛЬФА-ГАРАНТ	–	–	–	–	–	–
4	АМАЛЬТЕЯ	–	–	–	2297335	1,068039286	224041,7
5	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	–	–	–	–	–	–
6	АСКА	379707	2,007016383	294257	452689	2,104567408	284665
7	ALLIANZ УКРАЇНА	–	–	–	–	–	–
8	Альянс	–	–	–	–	–	–
9	АХА СТРАХУВАННЯ	818272	4,325138356	436707	859736	3,996943519	446890
10	БРОКБІЗНЕС	215451	1,138808836	144391	–	–	–
11	БУСИН	–	–	–	–	–	–
12	ВУСО	–	–	–	243487	1,131979802	152386
13	ГАЛИЦЬКА	–	–	–	–	–	–
14	ГАРАНТ-АВТО	–	–	–	4097142	1,90477602	161042,9
15	ГАРАНТІЯ	1983743	1,048546564	776889	2405191	1,118181928	150517,9
16	ГЛОБУС	–	–	–	–	–	–
17	ДЖЕНЕРАЛІ ГАРАНТ	371270	1,962420952	154820	–	–	–
18	ДІМ СТРАХУВАННЯ	–	–	–	–	–	–
19	ДНІПРОІНМЕД	–	–	–	374476	1,740952364	178099
20	ДОБРОБУТ	3175808	1,678636076	275564	4169482	1,938407146	312089,3
21	ДОМІНАНТА СО	–	–	–	–	–	–
22	ЗАХІД-РЕЗЕРВ	3711268	1,96166404	365247,6	3818363	1,775170663	375356,8
23	ІНГО УКРАЇНА	479612	2,535084003	226337,8	611002,1	2,840570691	263738,9
24	ІНГОССТРАХ	–	–	–	–	–	–
25	ІНТЕР	249892	1,320853548	138191	–	–	–
26	КАШТАН	–	–	–	–	–	–
27	КНЯЖА	2987686	1,579200475	1148028	328339,1	1,52646026	182199,7
28	КОЛОННЕЙД УКРАЇНА	–	–	–	–	–	–
29	КРАЇНА	–	–	–	–	–	–
30	КРЕМЕНЬ	6277765	3,318236747	594307,3	1330699	6,186467409	1126484
31	ЛЕММА	1546367	8,173628359	1103683	1983373	9,220772259	1385695
32	МОТОР-ГАРАНТ	3913615	2,068618546	3449193	–	–	–
33	ОМЕГА	904704	4,781991772	762781,1	9283528	4,315945485	841255,7
34	ОРАНТА	1154473	6,102195179	801922	1130872	5,257464514	812247
35	ПЕРША	–	–	–	–	–	–
36	ПРОВІДНА	6372324	3,368217775	1150553	791877	3,681464593	189802
37	ПРОВІТА	2604901	1,376871899	2217205	256053	1,190899587	214478
38	ПРОСТО-СТРАХУВАННЯ	209730	1,10856936	101532	–	–	–
39	PZU УКРАЇНА	4972204	2,628156681	2959968	3347739	1,556375876	78962
40	САЛАМАНДРА-УКРАЇНА	234908	1,241652655	101367	2592553	1,205287194	114163,4
41	СКАЙД	–	–	–	–	–	–

№ пор.	Банк	2010 рік			2011 рік		
		Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток	Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток
42	СТРОЙПОЛІС	–	–	–	–	–	–
43	ТАС СГ	504564,1	2666973258	1822326	7045782	3275609339	4294979
44	ТАС СК	–	–	–	–	–	–
45	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	2224882	1,176005347	111894	3164572	1,47122088	1503465
46	УНИВЕРСАЛЬНА	3877423	2,049488549	1822494	460291,7	2,139912633	2664242
47	УНІКА	392334	2,073758887	105633	446137	2,074106925	128884
48	UPSK	365309,1	1,931230579	1586203	317058,1	1,474014486	1113082
49	UTICO	1961779	1,036937057	1567753	–	–	–
50	ХДІ СТРАХУВАННЯ	–	–	–	–	–	–
51	ЕТАЛОН	–	–	–	–	–	–
52	АВАНТЕ	14711924	7,776278155	12434834	14672544	6,821318364	13331372
53	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	2042759	1,079740637	1339529	2188339	1,017366655	108121,7
54	АЛЬФА-ГАРАНТ	–	–	–	–	–	–
55	АМАЛЬТЕЯ	–	–	–	2297335	1,068039286	224041,7
56	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	–	–	–	–	–	–
57	АСКА	379707	2,007016383	294257	452689	2,104567408	284665
58	ALLIANZ УКРАЇНА	–	–	–	–	–	–

Джерело: складено на основі даних Forinsurer [313]

Таблиця Н.6 – Показники діяльності страхових компаній ризикового й майнового страхування, ринкова частка яких більше 1%, у 2012-2013 рр.

№ пор.	Банк	2012 рік			2013 рік		
		Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток	Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток
1	АВАНТЕ	–	–	–	–	–	–
2	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	240293,7	1,0798322	116007,7	280201	1,2944624	145992
3	АЛЬФА-ГАРАНТ	–	–	–	–	–	–
4	АМАЛЬТЕЯ	–	–	–	–	–	–
5	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	283413,8	1,2736054	1111139	338753	1,5649588	134270
6	АСКА	396485	1,781725	215903	853680	3,9437999	197563
7	ALLIANZ УКРАЇНА	–	–	–	305160	1,4097671	82128
8	Альянс	1296541	5,8263982	736903	1405208	6,491729	1066567
9	АХА СТРАХУВАННЯ	886013	3,9815667	447724	911438	4,2106282	450532
10	БРОКБІЗНЕС	–	–	–	226020	1,044159	127308
11	БУСИН	–	–	–	–	–	–
12	ВУСО	344149	1,5465374	213682,7	416381	1,9235819	292892,3
13	ГАЛИЦЬКА	305380	1,3723172	255209	300185	1,3867838	278186
14	ГАРАНТ-АВТО	478945	2,1522839	188803	594440	2,7461724	253894
15	ГАРАНТІЯ	333163	1,4971685	225161	490398	2,2655229	340121
16	ГЛОБУС	–	–	–	–	–	–

№ пор.	Банк	2012 рік			2013 рік		
		Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток	Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток
17	ДЖЕНЕРАЛІ ГАРАНТ	–	–	–	–	–	–
18	ДІМ СТРАХУВАННЯ	–	–	–	–	–	–
19	ДНІПРОІНМЕД	–	–	–	569283	2,629953	390248
20	ДОБРОБУТ	–	–	–	–	–	–
21	ДОМІНАНТА СО	–	–	–	–	–	–
22	ЗАХІД-РЕЗЕРВ	407407,2	1,8308072	363880,1	–	–	–
23	ІНГО УКРАЇНА	739716,8	3,3241406	351773,9	953224,6	4,4036725	386511
24	ІНГОССТРАХ	–	–	–	–	–	–
25	ІНТЕР	–	–	–	–	–	–
26	КАШТАН	–	–	–	426906	1,9722049	350468
27	КНЯЖА	252367,5	1,1340895	121937,5	238235,2	1,1005903	88941
28	КОЛОННЕЙД УКРАЇНА	–	–	–	–	–	–
29	КРАЇНА	–	–	–	229309	1,0593534	100485
30	КРЕМЕНЬ	1671192,4	7,5100073	1516837,3	–	–	–
31	ЛЕММА	2226988,2	10,007643	1615633,9	2254328,4	10,414465	1724278,7
32	МОТОР-ГАРАНТ	357007	1,6043187	340070	378376	1,7480077	340808
33	ОМЕГА	735876,3	3,3068822	648741,4	–	–	–
34	ОРАНТА	1172900	5,27078	830184	–	–	–
35	ПЕРША	–	–	–	–	–	–
36	ПРОВІДНА	789440	3,5475868	198315	781389	3,6098326	263880
37	ПРОВІТА	–	–	–	–	–	–
38	ПРОСТО-СТРАХУВАННЯ	–	–	–	223167	1,0309788	100411
39	PZU УКРАЇНА	406011,6	1,8245356	86823,5	486092	2,2456302	96771
40	САЛАМАНДРА-УКРАЇНА	–	–	–	–	–	–
41	СКАЙД	266210	1,196295	196038	288326	1,331998	255097
42	СТРОЙПОЛІС	259988,6	1,1683372	214929,7	356061,8	1,6449214	284641,5
43	ТАС СГ	560815,9	2,5201954	272890,4	558682,7	2,5809821	322544,6
44	ТАС СК	–	–	–	–	–	–
45	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	445450,3	2,0017653	138438,5	558749,3	2,5812898	174863,6
46	УНИВЕРСАЛЬНА	444236	1,9963085	255256	460294	2,1264495	241274
47	УНІКА	519584	2,3349075	176331	519378	2,3994037	181881
48	UPSK	372972,6	1,6760649	234836,2	418690,6	1,9342517	246950,2
49	UTICO	–	–	–	260767	1,2046819	186857
50	ХДІ СТРАХУВАННЯ	–	–	–	–	–	–
51	ЕТАЛОН	222913	1,0017268	186325	218811	1,0108551	184213
52	АВАНТЕ	–	–	–	–	–	–
53	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	240293,7	1,0798322	116007,7	280201	1,2944624	145992
54	АЛЬФА-ГАРАНТ	–	–	–	–	–	–
55	АМАЛЬТЕЯ	–	–	–	–	–	–
56	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	283413,8	1,2736054	111113,9	338753	1,5649588	134270
57	АСКА	396485	1,781725	215903	853680	3,9437999	197563
58	ALLIANZ УКРАЇНА	–	–	–	305160	1,4097671	82128

Джерело: складено на основі даних Forinsurer [313]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.7 – Показники діяльності страхових компаній ризикового й майнового страхування, ринкова частка яких більше 1%, у 2014-2015 рр.

№ пор.	Банк	2014 рік			2015 рік		
		Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток	Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток
1	АВАНТЕ	–	–	–	–	–	–
2	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	319813	1,4623262	190281	328708	1,2210928	178617
3	АЛЬФА-ГАРАНТ	220917	1,0101301	186974	–	–	–
4	АМАЛЬТЕЯ	–	–	–	–	–	–
5	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	473863	2,1667109	166694	726822	2,7000168	170334
6	АСКА	917823	4,196692	197306	869841	3,2313074	164636
7	ALLIANZ УКРАЇНА	487764	2,2302724	65561	–	–	–
8	Альянс	1577364	7,2124046	1348754	1546380	5,7445316	1321210
9	АХА СТРАХУВАННЯ	1012284	4,6286094	452074	1432887	5,3229249	545223
10	БРОКБІЗНЕС	237313	1,0850998	157890	–	–	–
11	БУСИН	–	–	–	–	–	–
12	ВУСО	413895	1,8925107	276174	295547	1,0979055	261647,3
13	ГАЛИЦЬКА	297137	1,3586416	276304	–	–	–
14	ГАРАНТ-АВТО	–	–	–	–	–	–
15	ГАРАНТІЯ	–	–	–	–	–	–
16	ГЛОБУС	–	–	–	291202	1,0817646	79259
17	ДЖЕНЕРАЛІ ГАРАНТ	–	–	–	–	–	–
18	ДІМ СТРАХУВАННЯ	–	–	–	–	–	–
19	ДНІПРОІНМЕД	549012	2,5103253	360539	–	–	–
20	ДОБРОБУТ	–	–	–	–	–	–
21	ДОМІНАНТА СО	218420	0,9987127	158814	–	–	–
22	ЗАХІД-РЕЗЕРВ	440087	2,0122721	419425	466640	1,7334861	473426
23	ІНГО УКРАЇНА	1173220	5,3644798	439313	1498527	5,5667661	536598,1
24	ІНГОССТРАХ	362753	1,6586669	280268	832585	3,0929079	304458
25	ІНТЕР	–	–	–	–	–	–
26	КАШТАН	–	–	–	–	–	–
27	КНЯЖА	298766	1,3660901	114651	444787	1,652306	143694,5
28	КОЛОННЕЙД УКРАЇНА	–	–	–	295373	1,0972591	141708
29	КРАЇНА	–	–	–	–	–	–
30	КРЕМЕНЬ	–	–	–	2814211	10,454302	2015831,5
31	ЛЕММА	–	–	–	–	–	–
32	МОТОР-ГАРАНТ	384004	1,7558358	338031	432235	1,6056775	381616
33	ОМЕГА	879306	4,0205753	800941	694057	2,5783005	658613,9
34	ОРАНТА	742604	3,3955134	370527	631176	2,3447086	182076,1
35	ПЕРША	–	–	–	409560	1,5214439	135516
36	ПРОВІДНА	700440	3,2027209	324509	802353	2,9806013	419348
37	ПРОВІТА	–	–	–	–	–	–
38	ПРОСТО-СТРАХУВАННЯ	249070	1,138858	138479	345447	1,2832753	197150
39	PZU УКРАЇНА	598075	2,734663	108714	1207179	4,4844591	157305
40	САЛАМАНДРА-УКРАЇНА	–	–	–	–	–	–
41	СКАЙД	343794	1,571978	289297	–	–	–

№ пор.	Банк	2014 рік			2015 рік		
		Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток	Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток
42	СТРОЙПОЛІС	396551	1,8132063	379418	–	–	–
43	ТАС СГ	625404	2,8596232	370786	864825	3,2126738	2769309
44	ТАС СК	–	–	–	–	–	–
45	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	511058	2,3367828	137055	805794	2,9933384	198060,1
46	УНИВЕРСАЛЬНА	569508	2,604042	242510	602933	2,2397908	271074
47	УНІКА	695920	3,1820535	198227	1163545	4,3223665	360306
48	UPSK	445752	2,0381749	280847	473022	1,7571941	281509,5
49	UTICO	287465	1,3144169	204770	379303	1,4090444	223842
50	ХДІ СТРАХУВАННЯ	268016	1,2254875	100810	–	–	–
51	ЕТАЛОН	–	–	–	–	–	–
52	АВАНТЕ	–	–	–	–	–	–
53	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	319813	1,4623262	190281	328708	1,2210928	178617
54	АЛЬФА-ГАРАНТ	220917	1,0101301	186974	–	–	–
55	АМАЛЬТЕЯ	–	–	–	–	–	–
56	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	473863	2,1667109	166694	726822	2,7000168	170334
57	АСКА	917823	4,196692	197306	869841	3,2313074	164636
58	ALLIANZ УКРАЇНА	487764	2,2302724	65561	–	–	–

Джерело: складено на основі даних Forinsurer [313]

Таблиця Н.8 – Показники діяльності страхових компаній ризикового й майнового страхування, ринкова частка яких більше 1%, у 2016 р.

№ пор.	Банк	2017 рік		
		Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток
1	АВАНТЕ	–	–	–
2	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	328708	1,2210928	155588
3	АЛЬФА-ГАРАНТ	–	–	–
4	АМАЛЬТЕЯ	–	–	–
5	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	726822	2,7000168	257489
6	АСКА	869841	3,2313074	177812
7	ALLIANZ УКРАЇНА	–	–	–
8	Альянс	1546380	5,7445316	1323583
9	АХА СТРАХУВАННЯ	1432887	5,3229249	608453
10	БРОКБІЗНЕС	–	–	–
11	БУСИН	–	–	–
12	ВУСО	295547	1,0979055	163613
13	ГАЛИЦЬКА	–	–	–
14	ГАРАНТ-АВТО	–	–	–
15	ГАРАНТІЯ	–	–	–
16	ГЛОБУС	291202	1,0817646	79259
17	ДЖЕНЕРАЛІ ГАРАНТ	–	–	–
18	ДІМ СТРАХУВАННЯ	–	–	–
19	ДНІПРОІНМЕД	–	–	–
20	ДОБРОБУТ	–	–	–
21	ДОМІНАНТА СО	–	–	–
22	ЗАХІД-РЕЗЕРВ	466640	1,7334861	365892

№ пор.	Банк	2017 рік		
		Активи	Власний капітал	Нерозподілений прибуток / непокритий збиток
23	ІНГО УКРАЇНА	1498527	5,5667661	612898
24	ІНГОССТРАХ	832585	3,0929079	376668
25	ІНТЕР	–	–	–
26	КАШТАН	–	–	–
27	КНЯЖА	444787	1,652306	131720
28	КОЛОННЕЙД УКРАЇНА	295373	1,0972591	182529
29	КРАЇНА	–	–	–
30	КРЕМЕНЬ	2814211	10,454302	2010013
31	ЛЕММА	–	–	–
32	МОТОР-ГАРАНТ	432235	1,6056775	375357
33	ОМЕГА	694057	2,5783005	608386
34	ОРАНТА	631176	2,3447086	247814
35	ПЕРША	409560	1,5214439	122385
36	ПРОВІДНА	802353	2,9806013	465949
37	ПРОВІТА	–	–	–
38	ПРОСТО-СТРАХУВАННЯ	345447	1,2832753	182780
39	PZU УКРАЇНА	1207179	4,4844591	245080
40	САЛАМАНДРА-УКРАЇНА	–	–	–
41	СКАЙД	–	–	–
42	СТРОЙПОЛІС	–	–	–
43	ТАС СГ	864825	3,2126738	387297
44	ТАС СК	–	–	–
45	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	805794	2,993384	265142
46	УНИВЕРСАЛЬНА	602933	2,2397908	267095
47	УНІКА	1163545	4,3223665	404098
48	UPSK	473022	1,7571941	282097
49	УТІСО	379303	1,4090444	202597
50	ХДІ СТРАХУВАННЯ	–	–	–
51	ЕТАЛОН	–	–	–
52	АВАНТЕ	–	–	–
53	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	328708	1,2210928	155588
54	АЛЬФА-ГАРАНТ	–	–	–
55	АМАЛЬТЕЯ	–	–	–
56	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	726822	2,7000168	257489
57	АСКА	869841	3,2313074	177812
58	ALLIANZ УКРАЇНА	–	–	–

Джерело: складено на основі даних Forinsurer [313]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.9 – Характеристики показників рентабельності активів та фінансової автономії банків та компаній ризикового і майнового страхування у 2010-2016 рр.

Показник	Рік						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Банки							
Коефіцієнт фінансової автономії							
Середнє значення	0,23	0,22	0,24	0,24	0,02	0,28	0,29
Середньоквадратичне відхилення	0,17	0,18	0,18	0,19	2,24	0,25	0,23
Коефіцієнт рентабельності активів							
Середнє значення	-0,01	-0,02	0,00	-0,01	-0,29	-0,03	-0,06
Середньоквадратичне відхилення	0,04	0,11	0,04	0,14	2,50	0,12	0,26
Non-life страхові компанії							
Коефіцієнт фінансової автономії							
Середнє значення	0,61	0,60	0,60	0,57	0,59	0,49	0,49
Середньоквадратичне відхилення	0,21	0,22	0,21	0,21	0,24	0,25	0,19
Коефіцієнт рентабельності активів							
Середнє значення	0,09	0,05	0,07	0,08	0,05	0,04	0,04
Середньоквадратичне відхилення	0,34	0,35	0,39	0,40	0,40	0,43	0,32

Джерело: обчислено на основі даних НБУ [268] та Forinsurer [313]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.10 – Визначення часткових рейтингів банків України за взаємозв'язки з іншими фінансовими посередниками у 2010-2016 рр.

№ пор.	Банк	Частковий рейтинг	Пояснення
1	УКРЕКСІМБАНК	0	Належить державі
2	ОЩАДБАНК	0	Належить державі
3	ПРИВАТБАНК	2010-2015 рр. – 3, з 2016 р. – 0	2010-2015 рр. – входив до фінансово-промислової групи „Приват”, з 2016 р. – належить державі
4	УКРГАЗБАНК	0	Належить державі з 2009 р.
5	ПРОМІНВЕСТБАНК	3	Належить групі „Внешэкономбанку” (Росія) з 2009 р.
6	УКРСОЦБАНК	2010-2011 рр. – 3, 2012-2015 рр. – 4, з 2016 р. – 3	З 2008 р. належав „UniCredit Group” (Австрія), який з 2012 р. входить до фінансового конгломерату і глобально системно важливого банку „Unicrediton-HVB” з 2016 р. – „Альфа-груп” (Росія)
7	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	4	З 2005 р. належить групі „Raiffeisen International” (Австрія), який входить до фінансового конгломерату „RZB – UNIQA”, з 2015 р. 30% акцій належить ЄБРР
8	ВТБ БАНК	3	Належить „ВТБ” (Росія)
9	УКРСИББАНК	4	З 2006 р. належить французькому „BNP Paribas S.A.”, який є фінансовим конгломератом і глобально системно важливим банком
10	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	4	Належить французькому „Credit Agricole S.A.” який є фінансовим конгломератом і глобально системно важливим банком
11	АЛЬФА-БАНК	3	Входить до російської „Альфа-груп”
12	ІНГ БАНК УКРАЇНА	4	Входить до нідерландської групи „ING”, яка до 2015 р. визнавалась фінансовим конгломератом, а з 2012 р. – глобально системно важливим банком
13	ОТП БАНК	3	З 2006 р. належить угорському „ОТР Bank”
14	СІТІБАНК	4	Належить американській „Citigroup” з 1998 р., яка до 2010 р. визнавалась фінансовим конгломератом, а з 2011 р. – глобально системно важливим банком
15	СБЕРБАНК	3	Входить до „Сбербанку Росії” з 2007 р.
16	ПІВДЕННИЙ	3	Входить у банківську групу „Південний”, до якої належать латвійський банк

№ пор.	Банк	Частковий рейтинг	Пояснення
			„Regionala investiciju banka” і страхова компанія „Теком”
17	ПУМБ	3	Входить до фінансово-промислової групи „СКМ”
18	НАДРА	3	Входить до міжнародної фінансово-промислової групи Дмитра Фірташа
19	ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	До 2014 р. – 1	Входив фінансово-промислової групи О. Бахматюка, виведений з ринку у 2015 р.
20	ДЕЛЬТА БАНК	До 2013 р. – 1	Входив до фінансової групи М. Лагуна, виведений з ринку 2014 р.
21	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	До 2013 р. – 1	Входив до фінансової групи К. Жеваго, виведений з ринку 2014 р.
22	БРОКБІЗНЕСБАНК	До 2013 р. – 3	Входив до фінансової групи С. Курченка, виведений з ринку 2014 р.
23	ВІЕЙБІ БАНК	До 2013 р. – 1	Входив до фінансово-промислової групи О. Бахматюка, виведений з ринку у 2014 р.
24	КРЕДИТПРОМБАНК	До 2012 р. – 1	Входив до фінансової групи М. Лагуна, виведений з ринку 2013 р.
25	БАНК ФОРУМ	До 2011 р. – 4	До 2012 р. належав німецькому „Commerzbank”, який до 2012 р. визнавався глобально системно важливим банком, у 2012 р. виведений з ринку
26	СВЕДБАНК	2010 р. – 3	Належав шведському „Swedbank”, у 2012 р. виведений з ринку
27	РОДОВІД БАНК	2010 р. – 0	У 2009 р. був націоналізований, у 2016 р. введено тимчасову адміністрацію
28	ДОНГОРБАНК	2010 р. – 3	Входив до фінансово-промислової групи „СКМ”, у 2011 р. об’єднався з банком „ПУМБ”
29	ЕРСТЕ БАНК	2010 р. – 3	Належав австрійському „ErsteBank”, у 2013 р. об’єднався з „Фідобанком”

Джерело: складено на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.11 – Визначення часткових рейтингів страхових компаній України за взаємозв'язки з іншими фінансовими посередниками у 2010-2016 рр.

№ пор.	Банк	Частковий рейтинг	Пояснення
1	АВАНТЕ	2	Входить до страхової групи „Лемма”
2	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	3	Входить до складу російської „Альфа-груп”
3	АЛЬФА-ГАРАНТ	0	Немає даних
4	АМАЛЬТЕЯ	0	Контролюється юридичною особою
5	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	0	Контролюється юридичною особою
6	АСКА	0	Контролюється фізичною та юридичною особою
7	ALLIANZ УКРАЇНА	3	Належить до німецької фінансово-страхової групи „Allianz”, яка працює в понад 70 країнах світу
8	Альянс	0	Контролюється юридичною особою
9	АХА СТРАХУВАННЯ	3	Належить до французької фінансово-страхової групи „АХА”
10	БРОКБІЗНЕС	2	Входить до фінансової групи „Брокбізнес”
11	БУСИН	0	Контролюється фізичною особою
12	ВУСО	до 2015 р. – 2, з 2016 р. – 0	До 2015 р. (включно) належала „ВСК Іншуранс Груп”, з 2016 р. належить фізичній особі
13	ГАЛИЦЬКА	0	Контролюється фізичною особою
14	ГАРАНТ-АВТО	0	Контролюється фізичною особою
15	ГАРАНТІЯ	0	Контролюється фізичною особою
16	ГЛОБУС	0	Контролюється юридичною особою
17	ДЖЕНЕРАЛІ ГАРАНТ	3	Входить до складу італійської страхової групи „Assicurazioni Generali”
18	ДІМ СТРАХУВАННЯ	2	Контролюється юридичною особою, входить до складу страхової групи „Дім страхування”
19	ДНІПРОІНМЕД	2	Належить страховій компанії „Дім страхування”, входить до складу страхової групи „Дім страхування”
20	ДОБРОБУТ	0	Контролюється фізичною особою
21	ДОМІНАНТА СО	0	Контролюється юридичною особою
22	ЗАХІД-РЕЗЕРВ	0	Немає даних
23	ІНГО УКРАЇНА	0	Контролюється юридичною особою
24	ІНГОССТРАХ	0	Контролюється юридичною особою
25	ІНТЕР	1	Входить до структури власності „Укрзалізниця”
26	КАШТАН	0	Контролюється фізичною особою

№ пор.	Банк	Частковий рейтинг	Пояснення
27	КНЯЖА	3	Входить до австрійської страхової групи „Vienna Insurance Group”, яка працює на ринках Центральної та Східної Європи
28	КОЛОННЕЙД УКРАЇНА	3	Належить юридичній особі „КОЛОННАД ФІНАНС С.А Р.Л”, яка, у свою чергу, входить до канадської групи „Fairfax Financial Holdings”, основним бізнесом якої є страхування та перестраховування і яка володіє активами в Україні, Чехії, Угорщині та Словаччині
29	КРАЇНА	1	Належить ПАТ „Закритий недиверсифікований корпоративний інвестиційний фонд "ПРАЙМ ЕССЕТС КЕПІТАЛ”, входить до фінансово-промислової групи Порошенко П.О.
30	КРЕМЕНЬ	2	Належить „ВСК Іншуранс Груп"
31	ЛЕММА	2	Належить компаніям „ЛЕММА КОСМОС ЛІМІТЕД” та „ЛЕММА ВІКТОРИЯ ЛІМІТЕД”, входить до складу страхової групи „Лемма”
32	МОТОР-ГАРАНТ	0	Контролюється фізичною особою
33	ОМЕГА	0	Контролюється фізичною особою
34	ОРАНТА	3	З 2010 року належить компанії „БЕКВУД ХОЛДІНГС ЛІМІТЕД” (Кіпр) та ТОВ „БТА Банк” (Казахстан), входить до складу страхової групи „Оранта”
35	ПЕРША	0	Контролюється фізичною та юридичною особою (Асоціація міжнародних автомобільних перевізників України)
36	ПРОВІДНА	3	До 2014 року належала російській компанії ТОВ „Росгосстрах”, а з 2015 р. компанії „Інтернешнл Іншуранс Консорціум Б.В. ” (Західноєвропейський консорціум), яка володіє фінансовими посередниками у Словенії, Нідерландах та Україні
37	ПРОВІТА	0	Контролюється фізичною особою
38	ПРОСТО-СТРАХУВАННЯ	0	Належить українському Дочірньому підприємству „РЕСО-Інтер” та компанії з обмеженою відповідальністю АСТРОВЕЙ ЛІМІТЕД (Кіпр)
39	PZU УКРАЇНА	3	Належить польській фінансовій групі „ПЗУ”, яка працює в Україні, Польщі та Литві
40	САЛАМАНДРА-УКРАЇНА	0	З 2012 року контролюється юридичною особою
41	СКАЙД	0	Контролюється фізичною особою
42	СТРОЙПОЛІС	0	Контролюється фізичною особою
43	ТАС СГ	1	Входить до фінансово-промислової групи „ТАС”

№ пор.	Банк	Частковий рейтинг	Пояснення
44	ТАС СК	1	Входить до фінансово-промислової групи „ТАС”
45	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	2	З 2013 року належить ТОВ „ІНІС” (Україна), входить до однойменної страхової групи
46	УНИВЕРСАЛЬНА	0	Належить Європейському банку реконструкції та розвитку (Велика Британія) та компанії „Whiteford Limited” (Кіпр)
47	УНІКА	3	Належить австрійській компанії „УНІКА Інтернешнл Бетайлігунгс-Фервальтунгс ГмбХ”
48	UPSK	0	Контролюється фізичною та юридичною особою
49	UTICO	0	Контролюється фізичною та юридичною особою
50	ХДІ СТРАХУВАННЯ	3	Входить в структуру міжнародної фінансової групи „Talanx Group”
51	ЕТАЛОН	0	Контролюється фізичною особою
52	АВАНТЕ	2	Входить до страхової групи „Лемма”
53	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	3	Входить до складу російської „Альфа-груп”
54	АЛЬФА-ГАРАНТ	0	Немає даних
55	АМАЛЬТЕЯ	0	Контролюється юридичною особою
56	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	0	Контролюється юридичною особою
57	АСКА	0	Контролюється фізичною та юридичною особою
58	ALLIANZ УКРАЇНА	3	Належить до німецької фінансово-страхової групи „Allianz”, яка працює в понад 70 країнах світу

Джерело: складено на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.12 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості банків України у 2010 р.

№ пор.	Банк	Частка фінансового посередника на ринку <i>MS</i> , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії <i>DER</i> , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів <i>ROA</i> , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	ПРИВАТБАНК	12,0	4	0,10	1	0,01	1	3	2,4
2	УКРЕКСІМБАНК	7,8	3	0,24	1	0,00	1	0	1,7
3	ОЩАДБАНК	6,3	3	0,28	1	0,01	1	0	1,7
4	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	5,8	3	0,12	1	0,00	1	4	2,1
5	УКРСИББАНК	4,9	2	0,11	1	-0,07	2	4	2,0
6	УКРСОЦБАНК	4,4	2	0,16	1	0,00	1	4	1,7
7	ПРОМІНВЕСТБАНК	3,7	2	0,13	1	-0,02	1	3	1,6
8	ВТБ БАНК	3,5	2	0,13	1	-0,01	1	3	1,6
9	АЛЬФА-БАНК	2,8	1	0,12	1	0,00	1	3	1,2
10	ОТП БАНК	2,6	1	0,14	1	0,02	1	3	1,2
11	НАДРА	2,4	1	0,02	2	0,00	1	3	1,5
12	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	2,4	1	0,08	1	-0,01	1	1	1,0
13	ПУМБ	1,9	1	0,16	1	0,01	1	3	1,2
14	БРОКБІЗНЕСБАНК	1,7	1	0,15	1	0,00	1	3	1,2
15	КРЕДИТПРОМБАНК	1,5	1	0,13	1	0,00	1	1	1,0
16	БАНК ФОРУМ	1,5	1	0,05	2	-0,23	3	4	2,1
17	УКРГАЗБАНК	1,5	1	0,14	1	0,00	1	0	0,9
18	ДЕЛЬТА БАНК	1,5	1	0,04	2	0,00	1	1	1,3
19	СВЕДБАНК	1,3	1	0,12	1	0,01	1	3	1,2
20	РОДОВІД БАНК	1,1	1	0,11	1	-0,41	3	0	1,4
21	ПІВДЕННИЙ	1,1	1	0,15	1	0,00	1	3	1,2
22	ДОНГОРБАНК	1,1	1	0,07	1	0,00	1	3	1,2
23	СБЕРБАНК	1,1	1	0,11	1	-0,15	3	3	1,7
24	ЕРСТЕ БАНК	1,0	1	0,14	1	-0,01	1	3	1,2
25	ІНГ БАНК УКРАЇНА	1,0	1	0,16	1	0,03	1	4	1,3

Джерело: складено на основі даних НБУ [347; 268], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.13 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості банків України у 2011 р.

№ пор.	Банк	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	ПРИВАТБАНК	13,8	4	0,12	1	0,01	1	3	2,4
2	УКРЕКСІМБАНК	7,1	3	0,24	1	0,00	1	0	1,7
3	ОЩАДБАНК	7,0	3	0,24	1	0,01	1	0	1,7
4	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	4,9	2	0,13	1	0,00	1	4	1,7
5	УКРСОЦБАНК	3,8	2	0,16	1	0,00	1	4	1,7
6	ПРОМІНВЕСТБАНК	3,6	2	0,13	1	0,00	1	3	1,6
7	ВТБ БАНК	3,5	2	0,11	1	0,02	1	3	1,6
8	ПУМБ	3,3	2	0,12	1	0,01	1	3	1,6
9	УКРСИББАНК	3,1	2	0,04	2	-0,11	3	4	2,5
10	АЛЬФА-БАНК	2,7	1	0,15	1	0,00	1	3	1,2
11	НАДРА	2,5	1	0,15	1	0,00	1	3	1,2
12	ДЕЛЬТА БАНК	2,2	1	0,06	1	0,02	1	1	1,0
13	ОТП БАНК	2,2	1	0,15	1	0,03	1	3	1,2
14	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	2,1	1	0,08	1	0,00	1	1	1,0
15	БРОКБІЗНЕСБАНК	1,8	1	0,13	1	0,00	1	3	1,2
16	УКРГАЗБАНК	1,7	1	0,15	1	-0,20	3	0	1,4
17	СБЕРБАНК	1,6	1	0,13	1	0,02	1	3	1,2
18	КРЕДИТПРОМБАНК	1,2	1	0,17	1	-0,05	1	1	1,0
19	ІНГ БАНК УКРАЇНА	1,0	1	0,16	1	0,02	1	4	1,3
20	БАНК ФОРУМ	1,0	1	0,14	1	-0,07	2	4	1,6
21	ПІВДЕННИЙ	1,0	1	0,16	1	0,01	1	3	1,2

Джерело: складено на основі даних НБУ [347; 268], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.14 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості банків України у 2012 р.

№ пор.	Банк	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	ПРИВАТБАНК	15,3	4	0,11	1	0,01	1	3	2,4
2	УКРЕКСІМБАНК	7,8	3	0,20	1	0,00	1	0	1,7
3	ОЩАДБАНК	7,6	3	0,21	1	0,01	1	0	1,7
4	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	4,2	2	0,13	1	0,00	1	4	1,7
5	ПРОМІНВЕСТБАНК	3,7	2	0,13	1	0,01	1	3	1,6
6	УКРСОЦБАНК	3,4	2	0,20	1	0,00	1	4	1,7
7	ВТБ БАНК	3,0	2	0,12	1	0,03	1	3	1,6
8	ДЕЛЬТА БАНК	2,6	1	0,10	1	0,00	1	1	1,0
9	ПУМБ	2,5	1	0,15	1	0,01	1	3	1,2
10	НАДРА	2,5	1	0,15	1	0,00	1	3	1,2
11	СБЕРБАНК	2,4	1	0,11	1	0,02	1	3	1,2
12	УКРСИББАНК	2,3	1	0,10	1	0,00	1	4	1,3
13	АЛЬФА-БАНК	2,3	1	0,16	1	0,00	1	3	1,2
14	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	2,0	1	0,08	1	0,00	1	1	1,0
15	УКРГАЗБАНК	1,9	1	0,18	1	0,05	2	0	1,2
16	ОТП БАНК	1,8	1	0,17	1	0,01	1	3	1,2
17	БРОКБІЗНЕСБАНК	1,5	1	0,17	1	0,00	1	3	1,2
18	ВІЕЙБІ БАНК	1,2	1	0,09	1	-0,02	1	1	1,0
19	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	1,2	1	0,12	1	0,03	1	4	1,3
20	КРЕДИТПРОМБАНК	1,1	1	0,17	1	0,00	1	1	1,0
21	ІНГ БАНК УКРАЇНА	1,0	1	0,18	1	0,05	2	4	1,6

Джерело: складено на основі даних НБУ [347; 268], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.15 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості банків України у 2013 р.

№ пор.	Банк	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	ПРИВАТБАНК	16,8	4	0,09	1	0,01	2	3	2,7
2	ОЩАДБАНК	8,1	3	0,20	1	0,01	1	0	1,7
3	УКРЕКСІМБАНК	7,4	3	0,19	1	0,00	1	0	1,7
4	ДЕЛЬТА БАНК	4,3	2	0,06	1	0,01	1	1	1,4
5	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	3,4	2	0,17	1	0,02	1	4	1,7
6	УКРСОЦБАНК	3,4	2	0,20	1	0,00	1	4	1,7
7	ПРОМІНВЕСТБАНК	3,1	2	0,14	1	-0,06	1	3	1,6
8	СБЕРБАНК	2,7	1	0,10	1	0,02	1	3	1,2
9	ПУМБ	2,6	1	0,14	1	0,01	1	3	1,2
10	НАДРА	2,4	1	0,13	1	0,00	1	3	1,2
11	АЛЬФА-БАНК	2,3	1	0,14	1	0,00	1	3	1,2
12	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	2,0	1	0,08	1	0,00	1	1	1,0
13	ВТБ БАНК	2,0	1	0,13	1	-0,01	1	3	1,2
14	УКРСИББАНК	1,9	1	0,11	1	0,00	1	4	1,3
15	УКРГАЗБАНК	1,9	1	0,19	1	0,04	1	0	0,9
16	БРОКБІЗНЕСБАНК	2,3	1	0,50	1	0,00	1	3	1,2
17	ВІЕЙБІ БАНК	1,6	1	0,10	1	0,00	1	1	1,0
18	ОТП БАНК	1,5	1	0,18	1	0,01	1	3	1,2
19	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	1,1	1	0,12	1	0,03	1	4	1,3
20	ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	1,0	1	0,16	1	0,00	1	1	1,0

Джерело: складено на основі даних НБУ [347; 268], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.16 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості банків України у 2014 р.

№ пор.	Банк	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	ПРИВАТБАНК	15,5	4	0,11	1	0,00	1	3	2,4
2	ОЩАДБАНК	9,7	3	0,18	1	-0,07	1	0	1,7
3	УКРЕКСІМБАНК	9,6	3	0,11	1	-0,08	1	0	1,7
4	ДЕЛЬТА БАНК	4,6	2	0,08	1	0,00	1	1	1,4
5	ПРОМІНВЕСТБАНК	4,0	2	0,12	1	-0,07	1	3	1,6
6	УКРСОЦБАНК	3,7	2	0,13	1	-0,06	1	4	1,7
7	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	3,6	2	0,13	1	-0,03	1	4	1,7
8	СБЕРБАНК	3,5	2	0,08	1	0,00	1	3	1,6
9	АЛЬФА-БАНК	2,8	1	0,10	1	-0,02	1	3	1,2
10	ВТБ БАНК	2,8	1	0,14	1	0,02	1	3	1,2
11	НАДРА	2,7	1	0,09	1	-0,03	1	3	1,2
12	ПУМБ	2,7	1	0,13	1	0,00	1	3	1,2
13	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	2,6	1	0,08	1	-0,01	1	1	1,0
14	УКРСИББАНК	2,0	1	0,07	1	-0,03	1	4	1,3
15	ОТП БАНК	1,6	1	0,06	1	-0,09	1	3	1,2
16	УКРГАЗБАНК	1,6	1	0,07	1	-0,13	1	0	0,9
17	КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	1,6	1	0,07	1	0,00	1	4	1,3
18	ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	1,3	1	0,15	1	0,00	1	1	1,0
19	ПІВДЕННИЙ	1,1	1	0,13	1	0,00	1	3	1,2

Джерело: складено на основі даних НБУ [347; 268], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.17 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості банків України у 2015 р.

№ пор.	Банк	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	УКРЕКСІМБАНК	11,3	4	-0,02	4	-0,10	4	0	3,6
2	ОЩАДБАНК	12,7	4	0,05	1	-0,08	4	0	2,9
3	УКРГАЗБАНК	3,3	2	0,10	1	0,01	1	0	1,3
4	ПРОМІНВЕСТБАНК	3,3	2	-0,29	4	-0,49	4	3	3,1
5	УКРСОЦБАНК	4,3	2	0,25	1	-0,06	4	4	2,5
6	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	4,1	2	0,12	1	-0,03	4	4	2,5
7	ВТБ БАНК	2,0	1	0,03	1	-0,18	4	3	2,0
8	УКРСИББАНК	3,5	2	0,04	1	0,00	1	4	1,7
9	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	1,9	1	0,09	1	0,02	1	4	1,3
10	АЛЬФА-БАНК	3,4	2	0,06	1	-0,06	4	3	2,4
11	ІНГ БАНК УКРАЇНА	1,2	1	0,20	1	0,06	1	4	1,3
12	ОТП БАНК	1,7	1	0,08	1	-0,13	4	3	2,0
13	СІТІБАНК	1,3	1	0,15	1	0,10	2	4	1,6
14	СБЕРБАНК	4,1	2	0,04	1	-0,12	4	3	2,4
15	ПРИВАТБАНК	21,1	4	0,10	1	0,00	1	3	2,4
16	ПІВДЕННИЙ	1,6	1	0,10	1	0,00	1	3	1,2
17	ПУМБ	3,0	2	0,10	1	-0,05	4	3	2,4

Джерело: складено на основі даних НБУ [347; 268], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.18 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості банків України у 2016 р.

№ пор.	Банк	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	УКРЕКСІМБАНК	12,7	4	0,03	2	-0,01	4	0	3,1
2	ОЩАДБАНК	16,8	4	0,07	1	0,00	1	0	2,1
3	ПРИВАТБАНК	17,4	4	0,05	2	-0,75	4	0	3,1
4	УКРГАЗБАНК	4,3	2	0,10	1	0,01	1	0	1,3
5	ПРОМІНВЕСТБАНК	2,6	1	0,11	1	-0,17	4	3	2,0
6	УКРСОЦБАНК	2,9	1	0,22	1	-0,40	4	3	2,0
7	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	4,4	2	0,18	1	0,07	1	4	1,7
8	ВТБ БАНК	1,6	1	0,14	1	-0,34	4	3	2,0
9	УКРСИББАНК	3,6	2	0,09	1	-0,02	4	4	2,5
10	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	2,4	1	0,08	1	0,03	1	4	1,3
11	АЛЬФА-БАНК	3,1	2	0,09	1	-0,11	4	3	2,4
12	ІНГ БАНК УКРАЇНА	1,4	1	0,22	1	0,05	1	3	1,2
13	ОТП БАНК	2,0	1	0,10	1	0,04	1	3	1,2
14	СІТІБАНК	1,5	1	0,11	1	0,07	1	4	1,3
15	СБЕРБАНК	3,8	2	0,08	1	-0,06	4	3	2,4
16	ПІВДЕННИЙ	1,6	1	0,10	1	0,00	1	3	1,2
17	ПУМБ	3,5	2	0,09	1	0,01	1	3	1,6

Джерело: складено на основі даних НБУ [347; 268], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.19 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості компаній ризикового й майнового страхування України у 2010 р.

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS, %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER, од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA, %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	ЛЕММА	8,2	3	0,71	1	0,18	1	2	1,9
2	АВАНТЕ	7,8	3	0,85	2	0,04	1	2	2,2
3	ОРАНТА	6,1	3	0,69	1	-0,16	4	3	2,8
4	ОМЕГА	4,8	2	0,84	2	0,15	1	0	1,6
5	АХА СТРАХУВАННЯ	4,3	2	0,53	1	0,21	1	3	1,6
6	ПРОВІДНА	3,4	2	0,18	2	-0,71	4	3	2,6
7	КРЕМЕНЬ	3,3	2	0,95	2	0,92	3	2	2,3
8	ТАС СГ	2,7	1	0,36	2	0,09	1	1	1,3
9	PZU УКРАЇНА	2,6	1	0,60	1	-0,70	4	3	2,0
10	ІНГО УКРАЇНА	2,5	1	0,47	1	0,02	1	0	0,9
11	УНІКА	2,1	1	0,27	2	0,05	1	3	1,5
12	МОТОР-ГАРАНТ	2,1	1	0,88	2	0,54	2	0	1,4
13	УНИВЕРСАЛЬНА	2,0	1	0,47	1	-0,33	4	0	1,7
14	АСКА	2,0	1	0,77	1	0,08	1	0	0,9
15	ДЖЕНЕРАЛІ ГАРАНТ	2,0	1	0,42	1	-0,08	4	3	2,0
16	ЗАХІД-РЕЗЕРВ	2,0	1	0,98	2	0,33	1	0	1,2
17	UPSK	1,9	1	0,43	1	0,20	1	0	0,9
18	ДОБРОБУТ	1,7	1	0,87	2	0,61	2	0	1,4
19	КНЯЖА	1,6	1	0,38	2	-0,44	4	3	2,2
20	ПРОВІТА	1,4	1	0,85	2	0,34	1	0	1,2
21	ІНТЕР	1,3	1	0,55	1	0,22	1	1	1,0
22	САЛАМАНДРА- УКРАЇНА	1,2	1	0,43	1	0,27	1	0	0,9
23	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	1,2	1	0,50	1	0,00	1	2	1,1
24	БРОКБІЗНЕС	1,1	1	0,67	1	0,41	1	2	1,1

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
25	ПРОСТО-СТРАХУВАННЯ	1,1	1	0,48	1	0,00	1	0	0,9
26	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	1,1	1	0,66	1	0,00	1	3	1,2
27	ГАРАНТІЯ	1,0	1	0,39	2	0,12	1	0	1,2
28	УТИСО	1,0	1	0,80	1	0,03	1	0	0,9

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг [246], Forinsurer [313], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Таблиця Н.20 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості компаній ризикового й майнового страхування України у 2011 р.

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	ЛЕММА	9,2	3	0,70	1	0,29	1	2	1,9
2	АВАНТЕ	6,8	3	0,91	2	0,08	1	2	2,2
3	КРЕМЕНЬ	6,2	3	0,85	2	0,83	3	2	2,7
4	ОРАНТА	5,3	3	0,72	1	-0,16	4	3	2,8
5	ОМЕГА	4,3	2	0,91	2	0,08	1	0	1,6
6	АХА СТРАХУВАННЯ	4,0	2	0,52	1	0,21	1	3	1,6
7	ПРОВІДНА	3,7	2	0,24	2	-0,48	4	3	2,6
8	ТАС СГ	3,3	2	0,61	1	0,31	1	1	1,4
9	ІНГО УКРАЇНА	2,8	1	0,43	1	0,02	1	0	0,9
10	УНИВЕРСАЛЬНА	2,1	1	0,58	1	-0,29	4	0	1,7
11	АСКА	2,1	1	0,63	1	0,02	1	0	0,9
12	УНІКА	2,1	1	0,29	2	-0,02	4	3	2,2
13	ДОБРОБУТ	1,9	1	0,75	1	0,06	1	0	0,9
14	ГАРАНТ-АВТО	1,9	1	0,39	1	-0,05	4	0	1,7
15	ЗАХІД-РЕЗЕРВ	1,8	1	0,98	2	0,35	1	0	1,2

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
16	ДНПРОІНМЕД	1,7	1	0,48	1	0,35	1	2	1,1
17	PZU УКРАЇНА	1,6	1	0,24	2	-1,08	4	3	2,2
18	КНЯЖА	1,5	1	0,55	1	-0,40	4	3	2,0
19	UPSK	1,5	1	0,35	2	0,01	1	0	1,2
20	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	1,5	1	0,48	1	0,00	1	2	1,1
21	САЛАМАНДРА-УКРАЇНА	1,2	1	0,44	1	0,29	1	0	0,9
22	ПРОВІТА	1,2	1	0,84	2	0,35	1	0	1,2
23	ВУСО	1,1	1	0,63	1	0,30	1	2	1,1
24	ГАРАНТІЯ	1,1	1	0,63	1	0,21	1	0	0,9
25	АМАЛЬТЕЯ	1,1	1	0,98	2	0,14	1	0	1,2
26	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	1,0	1	0,49	1	-0,12	4	3	2,0

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг [246], Forinsurer [313], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Таблиця Н.21 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості компаній ризикового й майнового страхування України у 2012 р.

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	ЛЕММА	10,0	4	0,73	1	0,36	1	2	2,3
2	КРЕМЕНЬ	7,5	3	0,91	2	0,90	3	2	2,7
3	Альянс	5,8	3	0,57	1	0,26	1	0	1,7
4	ОРАНТА	5,3	3	0,71	1	-0,16	4	3	2,8
5	АХА СТРАХУВАННЯ	4,0	2	0,51	1	0,21	1	3	1,6
6	ПРОВІДНА	3,5	2	0,25	2	-0,47	4	3	2,6

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
7	ІНГО УКРАЇНА	3,3	2	0,48	1	0,03	1	0	1,3
8	ОМЕГА	3,3	2	0,88	2	0,03	1	0	1,6
9	ТАС СГ	2,5	1	0,49	1	0,11	1	1	1,0
10	УНІКА	2,3	1	0,34	2	-0,07	4	3	2,2
11	ГАРАНТ-АВТО	2,2	1	0,39	1	0,08	1	0	0,9
12	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	2,0	1	0,31	2	0,06	1	2	1,4
13	УНИВЕРСАЛЬНА	2,0	1	0,57	1	-0,34	4	0	1,7
14	ЗАХІД-РЕЗЕРВ	1,8	1	0,89	2	0,30	1	0	1,2
15	PZU УКРАЇНА	1,8	1	0,21	2	-0,86	4	3	2,2
16	АСКА	1,8	1	0,54	1	-0,15	4	0	1,7
17	UPSK	1,7	1	0,63	1	0,10	1	0	0,9
18	МОТОР-ГАРАНТ	1,6	1	0,95	2	0,55	2	0	1,4
19	ВУСО	1,5	1	0,62	1	0,39	1	2	1,1
20	ГАРАНТІЯ	1,5	1	0,68	1	0,38	1	0	0,9
21	ГАЛИЦЬКА	1,4	1	0,84	2	0,29	1	0	1,2
22	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	1,3	1	0,39	2	0,14	1	0	1,2
23	СКАЙД	1,2	1	0,74	1	0,51	2	0	1,2
24	СТРОЙПОЛІС	1,2	1	0,83	2	0,39	1	0	1,2
25	КНЯЖА	1,1	1	0,48	1	-0,93	4	3	2,0
26	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	1,1	1	0,48	1	-0,08	4	3	2,0
27	ЕТАЛОН	1,0	1	0,84	2	-0,03	4	0	1,9

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг [246], Forinsurer [313], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.22 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості компаній ризикового й майнового страхування України у 2013 р.

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS, %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER, од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA, %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	ЛЕММА	10,4	4	0,76	1	0,39	1	2	2,3
2	Альянс	6,5	3	0,76	1	0,46	1	0	1,7
3	ІНГО УКРАЇНА	4,4	2	0,41	1	0,01	1	0	1,3
4	АХА СТРАХУВАННЯ	4,2	2	0,49	1	0,20	1	3	1,6
5	АСКА	3,9	2	0,23	2	-0,09	4	0	2,3
6	ПРОВІДНА	3,6	2	0,34	2	-0,49	4	3	2,6
7	ГАРАНТ-АВТО	2,7	1	0,43	1	0,19	1	0	0,9
8	ДНІПРОІНМЕД	2,6	1	0,69	1	0,51	2	2	1,4
9	УКРАїнська СТРАХОВАГРУПА	2,6	1	0,31	2	0,09	1	2	1,4
10	ТАС СГ	2,6	1	0,58	1	0,10	1	1	1,0
11	УНІКА	2,4	1	0,35	2	-0,02	4	3	2,2
12	ГАРАНТІЯ	2,3	1	0,69	1	0,49	2	0	1,2
13	PZU УКРАЇНА	2,2	1	0,20	2	-0,73	4	3	2,2
14	УНИВЕРСАЛЬНА	2,1	1	0,52	1	-0,43	4	0	1,7
15	КАШТАН	2,0	1	0,82	2	0,37	1	0	1,2
16	UPSK	1,9	1	0,59	1	0,08	1	0	0,9
17	ВУСО	1,9	1	0,70	1	0,42	1	2	1,1
18	МОТОР-ГАРАНТ	1,7	1	0,90	2	0,49	2	0	1,4
19	СТРОЙПОЛІС	1,6	1	0,80	2	0,48	2	0	1,4
20	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	1,6	1	0,40	1	0,09	1	0	0,9
21	ALLIANZ УКРАЇНА	1,4	1	0,27	2	0,00	1	3	1,5
22	ГАЛИЦЬКА	1,4	1	0,93	2	0,36	1	0	1,2
23	СКАЙД	1,3	1	0,88	2	0,67	2	0	1,4
24	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	1,3	1	0,52	1	-0,20	4	3	2,0

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
25	УТИСО	1,2	1	0,72	1	0,04	1	0	0,9
26	КНЯЖА	1,1	1	0,37	1	-1,23	4	3	2,0
27	КРАЇНА	1,1	1	0,44	1	0,01	1	1	1,0
28	БРОКБІЗНЕС	1,0	1	0,56	1	0,28	1	2	1,1
29	ПРОСТО-СТРАХУВАННЯ	1,0	1	0,45	1	-0,24	4	0	1,7
30	ЕТАЛОН	1,0	1	0,84	2	-0,04	4	0	1,9

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг [246], Forinsurer [313], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Таблиця Н.23 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості компаній ризикового й майнового страхування України у 2014 р.

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	Альянс	7,2	3	0,86	2	0,38	1	0	2,0
2	ІНГО УКРАЇНА	5,4	3	0,37	1	0,05	1	0	1,7
3	АХА СТРАХУВАННЯ	4,6	2	0,45	1	0,18	1	3	1,6
4	АСКА	4,2	2	0,21	2	-0,09	4	0	2,3
5	ОМЕГА	4,0	2	0,91	2	0,20	1	0	1,6
6	ОРАНТА	3,4	2	0,50	1	-0,90	4	3	2,4
7	ПРОВІДНА	3,2	2	0,46	1	-0,49	4	3	2,4
8	УНІКА	3,2	2	0,28	2	0,01	1	3	1,9
9	ТАС СГ	2,9	1	0,59	1	0,12	1	1	1,0
10	PZU УКРАЇНА	2,7	1	0,18	2	-0,57	4	3	2,2
11	УНИВЕРСАЛЬНА	2,6	1	0,43	1	-0,34	4	0	1,7
12	ДНІПРОІНМЕД	2,5	1	0,66	1	0,46	2	2	1,4

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
13	УКРАїнська СТРАХОВА ГРУПА	2,3	1	0,27	2	-0,01	4	2	2,1
14	ALLIANZ УКРАїНА	2,2	1	0,13	2	-0,03	4	3	2,2
15	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	2,2	1	0,35	1	0,11	1	0	0,9
16	UPSK	2,0	1	0,63	1	0,25	1	0	0,9
17	ЗАХІД-РЕЗЕРВ	2,0	1	0,95	2	0,40	1	0	1,2
18	ВУСО	1,9	1	0,67	1	0,40	1	2	1,1
19	СТРОЙПОЛІС	1,8	1	0,96	2	0,66	2	0	1,4
20	МОТОР-ГАРАНТ	1,8	1	0,88	2	0,48	2	0	1,4
21	ІНГОССТРАХ	1,7	1	0,77	1	0,19	1	0	0,9
22	СКАЙД	1,6	1	0,84	2	0,64	2	0	1,4
23	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	1,5	1	0,59	1	-0,33	4	3	2,0
24	КНЯЖА	1,4	1	0,38	1	-1,05	4	3	2,0
25	ГАЛИЦЬКА	1,4	1	0,93	2	0,37	1	0	1,2
26	УТІСО	1,3	1	0,71	1	0,02	1	0	0,9
27	ХДІ СТРАХУВАННЯ	1,2	1	0,38	1	-0,31	4	3	2,0
28	ПРОСТО-СТРАХУВАННЯ	1,1	1	0,56	1	-0,07	4	0	1,7
29	БРОКБІЗНЕС	1,1	1	0,67	1	0,39	1	2	1,1
30	АЛЬФА-ГАРАНТ	1,0	1	0,85	2	0,30	1	0	1,2
31	ДОМІНАНТА СО	1,0	1	0,73	1	0,19	1	0	0,9

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг [246], Forinsurer [313], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.24 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості компаній ризикового й майнового страхування України у 2015 р.

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS _i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER _i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA _i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	КРЕМЕНЬ	10,5	4	0,72	1	0,71	2	2	2,6
2	Альянс	5,7	3	0,85	2	0,18	1	0	2,0
3	ІНГО УКРАЇНА	5,6	3	0,36	1	0,09	1	0	1,7
4	АХА СТРАХУВАННЯ	5,3	3	0,38	1	0,19	1	3	2,0
5	PZU УКРАЇНА	4,5	2	0,13	2	-0,12	4	3	2,6
6	УНІКА	4,3	2	0,31	1	0,14	1	3	1,6
7	АСКА	3,2	2	0,19	2	-0,30	4	0	2,3
8	ТАС СГ	3,2	2	0,32	1	-0,36	4	1	2,2
9	ІНГОССТРАХ	3,1	2	0,37	1	0,04	1	0	1,3
10	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	3,0	1	0,25	1	0,09	1	2	1,1
11	ПРОВІДНА	3,0	1	0,52	1	0,06	1	3	1,2
12	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	2,7	1	0,23	2	-1,18	4	0	1,9
13	ОМЕГА	2,6	1	0,95	2	0,05	1	0	1,2
14	ОРАНТА	2,3	1	0,29	1	0,36	1	3	1,2
15	УНИВЕРСАЛЬНА	2,2	1	0,45	1	-0,31	4	0	1,7
16	UPSK	1,8	1	0,60	1	0,24	1	0	0,9
17	ЗАХІД-РЕЗЕРВ	1,7	1	1,01	3	0,39	1	0	1,4
18	КНЯЖА	1,7	1	0,32	1	0,01	1	3	1,2
19	МОТОР-ГАРАНТ	1,6	1	0,88	2	0,12	1	0	1,2
20	ПЕРША	1,5	1	0,33	1	0,30	1	0	0,9
21	УТІСО	1,4	1	0,59	1	0,78	2	0	1,2
22	ПРОСТО-СТРАХУВАННЯ	1,3	1	0,57	1	-0,87	4	0	1,7
23	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	1,2	1	0,54	1	0,03	1	3	1,2

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
24	ВУСО	1,1	1	0,89	2	0,73	2	2	1,6
25	КОЛОННЕЙД УКРАЇНА	1,1	1	0,48	1	0,14	1	3	1,2
26	ГЛОБУС	1,1	1	0,27	1	-0,50	4	0	1,7

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг [246], Forinsurer [313], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Таблиця Н.25 – Часткові та загальні рейтинги системної важливості компаній ризикового й майнового страхування України у 2016 р.

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
1	КРЕМЕНЬ	10,5	4	0,71	2	0,71	3	2	3,1
2	Альянс	5,7	3	0,86	2	0,19	1	0	2,0
3	ІНГО УКРАЇНА	5,6	3	0,41	1	0,12	1	0	1,7
4	АХА СТРАХУВАННЯ	5,3	3	0,42	1	0,24	1	3	2,0
5	PZU УКРАЇНА	4,5	2	0,20	2	-0,21	4	3	2,6
6	УНІКА	4,3	2	0,35	1	0,17	1	3	1,6
7	АСКА	3,2	2	0,20	2	-0,15	4	0	2,3
8	ТАС СГ	3,2	2	0,45	1	0,24	1	1	1,4
9	ІНГОССТРАХ	3,1	2	0,45	1	0,22	1	0	1,3
10	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	3,0	1	0,33	1	0,04	1	2	1,1
11	ПРОВІДНА	3,0	1	0,58	1	-0,26	4	3	2,0
12	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	2,7	1	0,35	1	0,09	1	0	0,9
13	ОМЕГА	2,6	1	0,88	2	-0,03	4	0	1,9
14	ОРАНТА	2,3	1	0,39	1	-0,25	4	3	2,0

№ пор.	Страхова компаній	Частка фінансового посередника на ринку MS_i , %	Частковий рейтинг	Коефіцієнт фінансової автономії DER_i , од.	Частковий рейтинг	Рентабельність активів ROA_i , %	Частковий рейтинг	Частковий рейтинг за ступенем фінансових взаємозв'язків	Загальний рейтинг
15	УНИВЕРСАЛЬНА	2,2	1	0,44	1	-0,30	4	0	1,7
16	UPSK	1,8	1	0,60	1	0,26	1	0	0,9
17	ЗАХІД-РЕЗЕРВ	1,7	1	0,78	2	0,31	1	0	1,2
18	КНЯЖА	1,7	1	0,30	2	-0,70	4	3	2,2
19	МОТОР-ГАРАНТ	1,6	1	0,87	2	0,41	2	0	1,4
20	ПЕРША	1,5	1	0,30	2	0,07	1	0	1,2
21	УТІСО	1,4	1	0,53	1	0,00	4	0	1,7
22	ПРОСТО-СТРАХУВАННЯ	1,3	1	0,53	1	0,05	1	0	0,9
23	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	1,2	1	0,47	1	-0,51	4	3	2,0
24	ВУСО	1,1	1	0,55	1	0,11	1	0	0,9
25	КОЛОННЕЙД УКРАЇНА	1,1	1	0,62	1	0,58	2	3	1,5
26	ГЛОБУС	1,1	1	0,27	2	-0,42	4	0	1,9

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг [246], Forinsurer [313], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Продовження додатку Н

Таблиця Н.26 – Системні фінансові посередники на банківському і страховому ринках України у 2010–2016 рр.

Рік	Банки			Non-life страхові компанії		
	з низьким рівнем ризику	з середнім рівнем ризику	з високим рівнем ризику	з низьким рівнем ризику	з середнім рівнем ризику	з високим рівнем ризику
2010	Приватбанк, Райффайзен банк Аваль, Банк Форум			Аванта, Оранта, Провідна, Кремень, Княжа		
2011	Приватбанк, Укрсиббанк			Аванта, Оранта, Провідна, Кремень, Княжа, Уніка		
2012	Приватбанк			Лемма, Кремень, Оранта, Провідна, Уніка, PZU Україна		
2013	Приватбанк			Лемма, Аска, Провідна, Уніка, PZU Україна		
2014	Приватбанк			Аска, Провідна, Уніка, PZU Україна, Українська страхова група, Allianz Україна		
2015	Ощадбанк, Приватбанк, Укрсоцбанк, Райффайзен банк Аваль, Альфа-банк, Сбербанк, ПУМБ	Промінвестбанк,	Укрексімбанк	Кремень, АХА Україна, PZU Україна, Аска, ТАС СГ		
2016	Ощадбанк, Укрсиббанк, Альфа-банк, Сбербанк	Укрексімбанк, Приватбанк		АХА Україна, PZU Україна, Аска, Княжа	Кремень	

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг [246], Forinsurer [313], Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [85], Financial Stability Board [459], The Joint Committee of the European Supervisory Authorities [458], публікацій у ЗМІ [134; 135]

Додаток П

Оцінювання системного ризику фінансового сектору України

Таблиця П.1 – Показники функціонування інституційних секторів та економіки України у 2005-2017 рр., обрані для оцінювання системного ризику

Показник	Рік												
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
x_1	5,32	4,93	5,28	3,65	5,20	5,43	3,70	2,66	2,26	1,17	2,87	3,22	3,28
x_2	58,0	59,8	48,1	3,9	13,7	15,3	14,7	16,5	12,9	19,0	28,0	30,5	54,5
x_3	14,7	18,8	23,4	29,4	33,0	26,4	21,4	23,9	16,2	18,9	27,2	25,1	24,3
x_4	4,4	6,6	17,4	12,2	6,8	21,4	26,6	12,6	32,8	46,0	20,7	7,7	7,2
x_5	1,20	1,30	1,37	1,86	1,90	1,11	1,05	1,85	1,93	3,05	2,53	3,09	2,32
x_6	39,0	43,1	42,0	51,6	41,2	37,9	35,8	35,1	34,4	47,0	57,0	49,2	45,2
x_7	58,20	59,55	55,01	64,28	63,84	60,43	45,91	34,08	25,17	40,00	45,52	44,76	33,12
x_8	1407,78	-2312,86	-3750,71	-9831,54	-789,09	-502,67	-5685,00	-3772,37	-3754,09	-937,96	702,61	-462,07	-1305,00
x_9	17,7	14,8	12,3	20,0	33,5	40,0	36,4	36,7	39,9	69,4	79,1	80,9	71,8
x_{10}	1,8	0,7	1,4	1,3	2,2	6,0	1,8	3,8	4,4	4,9	2,3	2,9	1,6
x_{11}	2534,0	-1619,0	-5251,0	-12781,0	-1736,0	-3016,0	-10233,0	-14335,0	-16518,0	-4596,0	1616,0	-1340,0	-2088,0
x_{12}	-8230,0	-4005,0	-14647,0	-9690,0	12589,0	-7859,0	-7677,0	-10120,0	-18601,0	9111,0	1223,0	-2594,0	-4658,0
x_{13}	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7
x_{14}	-3,7	-1,5	0,0	4,3	47,9	1,9	0,4	0,3	0,0	48,7	83,8	17,0	4,1
x_{15}	7,8	7,4	6,9	6,9	9,6	8,8	8,6	8,1	7,7	9,7	9,5	9,7	9,9

Джерело: дані НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246], НКЦПФР [6] та Державної служби статистики [338]

Продовження додатку П

Таблиця П.2 – Стандартизовані значення показників функціонування інституційних секторів та економіки України у 2005-2017 рр., обраних для оцінювання системного ризику

Показник	Рік												
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
x_1	1,14	0,85	1,10	-0,09	1,05	1,22	-0,05	-0,81	-1,10	-1,90	-0,66	-0,40	-0,35
x_2	1,49	1,58	0,99	-1,28	-0,78	-0,69	-0,72	-0,63	-0,82	-0,50	-0,04	0,08	1,32
x_3	-1,64	-0,86	0,02	1,17	1,86	0,60	-0,36	0,12	-1,36	-0,84	0,75	0,35	0,19
x_4	-1,04	-0,85	0,02	-0,40	-0,84	0,35	0,77	-0,37	1,28	2,35	0,30	-0,76	-0,80
x_5	-1,00	-0,85	-0,74	-0,04	0,01	-1,12	-1,21	-0,06	0,06	1,67	0,92	1,73	0,62
x_6	-0,58	0,02	-0,14	1,26	-0,26	-0,73	-1,05	-1,15	-1,25	0,59	2,05	0,91	0,32
x_7	0,76	0,87	0,51	1,23	1,20	0,93	-0,20	-1,12	-1,81	-0,66	-0,23	-0,29	-1,19
x_8	1,26	0,02	-0,45	-2,47	0,53	0,62	-1,10	-0,46	-0,45	0,48	1,02	0,64	0,36
x_9	-1,00	-1,12	-1,22	-0,91	-0,36	-0,10	-0,25	-0,23	-0,11	1,08	1,48	1,55	1,18
x_{10}	-0,56	-1,25	-0,81	-0,87	-0,31	2,06	-0,56	0,69	1,06	1,37	-0,25	0,12	-0,69
x_{11}	1,28	0,60	0,01	-1,21	0,58	0,38	-0,80	-1,46	-1,82	0,12	1,13	0,65	0,53
x_{12}	-0,37	0,12	-1,11	-0,54	2,03	-0,33	-0,31	-0,59	-1,56	1,63	0,72	0,28	0,04
x_{13}	-0,32	-0,21	0,23	0,73	-0,14	-0,42	-0,82	-1,24	-1,17	0,96	2,56	-0,14	-0,02
x_{14}	-0,71	-0,63	-0,58	-0,42	1,19	-0,51	-0,56	-0,56	-0,57	1,22	2,51	0,05	-0,42
x_{15}	-0,64	-1,00	-1,45	-1,45	0,98	0,26	0,08	-0,37	-0,73	1,07	0,89	1,07	1,26

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246], НКЦПФР [6] та Державної служби статистики [338]

Продовження додатку П

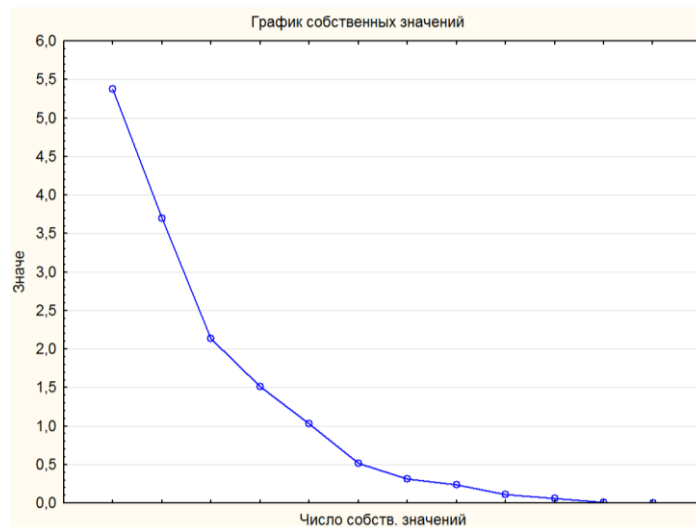

Рисунок П.1 – Визначення кількості факторів

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246], НКЦПФР [6] та Державної служби статистики [338]

Перемен.	Фактор нагрузки (Без вращ.) (SR Year)				
	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4	Фактор 5
x1	0,509891	-0,759640	-0,022862	-0,342247	-0,037747
x2	0,132674	-0,577267	-0,648428	0,429209	0,007399
x3	-0,319738	-0,299878	0,682267	-0,351132	0,383276
x4	-0,261438	0,717844	0,038714	-0,049348	-0,582080
x5	-0,834748	0,256689	0,007822	0,252185	0,218341
x6	-0,688164	-0,359398	0,365443	0,450319	-0,054196
x7	0,212073	-0,764495	0,394467	-0,287701	-0,253346
x8	-0,488295	-0,323226	-0,721187	-0,269042	-0,114906
x9	-0,869990	0,259473	-0,194242	0,065282	0,253048
x10	-0,224572	0,623580	-0,174597	-0,558903	-0,227502
x11	-0,445139	-0,777642	-0,396982	-0,070249	-0,131813
x12	-0,732790	-0,311434	0,072711	-0,340161	-0,020287
x13	-0,694871	-0,348427	0,314305	0,336939	-0,376004
x14	-0,874766	-0,121011	0,206457	-0,067695	-0,231995
x15	-0,824987	0,035892	-0,261259	-0,324967	0,287857
Общ. дис.	5,373065	3,694732	2,138058	1,509615	1,026834
Доля общ.	0,358204	0,246315	0,142537	0,100641	0,068456

Рисунок П.2 – Факторні навантаження, ваги факторів за результатами процедури „варімакс нормалізованих”

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [268], Нацкомфінпослуг [246], НКЦПФР [6] та Державної служби статистики [338]

Додаток Р

Оцінювання стійкості та розвитку фінансового сектору країн світу

Таблиця Р.1 – Індикатори фінансової стійкості країн світу у 2011-2017 рр.

	AUT							GBR							HKG						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I01	15,8	17,0	18,0	16,3	16,5	18,0	18,2	15,7	17,1	19,6	17,3	19,6	20,8	20,5	15,8	15,7	15,9	16,8	18,3	19,2	19,1
I02	12,0	12,9	13,7	12,3	13,2	14,5	15,0	13,3	14,5	16,1	13,6	15,7	16,9	17,0	12,4	13,3	13,3	13,9	15,3	16,4	16,6
I05	8,0	6,9	5,8	13,8	13,2	11,2	10,9	16,1	13,9	9,5	5,4	3,9	3,4	3,4	1,6	1,4	1,5	1,3	1,9	2,0	1,6
I06	2,7	2,8	2,9	3,5	3,4	2,7	2,4	4,0	3,6	3,1	1,7	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,5	0,7	0,9	0,7
I08	70,0	70,5	70,2	70,0	73,5	74,7	76,3	50,6	52,9	55,4	50,9	51,5	47,9	49,3	73,2	71,5	70,1	69,8	69,7	70,3	69,9
I09	0,1	0,3	0,1	-0,2	0,5	0,5	0,8	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	0,8	0,9	1,1	1,0	1,0	1,1	1,0
I10	1,4	5,5	1,2	-3,2	7,2	7,0	10,3	6,1	3,2	3,8	5,6	4,4	3,8	6,2	17,2	15,5	14,4	13,1	13,2	16,0	12,6
I11	63,3	59,3	65,7	58,7	58,8	59,0	59,1	44,2	49,3	50,9	48,4	51,0	46,2	45,7	45,3	48,0	46,7	51,2	46,5	42,6	51,1
I12	87,4	84,4	96,5	77,3	69,6	74,8	67,1	61,1	76,1	81,0	64,1	71,1	76,3	60,6	54,8	53,9	48,5	48,9	48,0	42,8	45,7
I13	25,4	24,8	24,5	22,8	24,8	25,4	23,7	20,5	22,5	22,7	21,3	19,5	19,6	22,4	22,3	23,8	21,6	22,3	21,5	21,6	19,6
I14	71,6	73,4	68,9	67,0	68,5	67,2	65,7	40,9	36,8	35,7	35,7	35,9	37,9	40,4	44,0	47,0	44,9	47,0	164,3	180,8	182,2
I04	7,2	7,8	8,0	6,8	7,4	7,3	7,5	5,1	5,5	6,3	5,6	6,8	7,0	5,1	8,2	8,8	8,7	9,0	9,5	9,8	9,8
I23	51,2	51,2	50,7	53,1	50,2	49,9	46,9	45,1	42,3	43,9	53,2	51,2	48,2	45,1	54,6	52,4	51,4	51,3	50,7	51,8	50,8
I26	75,1	76,6	81,2	85,3	85,3	89,5	86,9	108,4	101,2	115,5	117,2	114,2	119,9	108,4	149,4	149,0	142,1	138,5	142,7	146,2	136,9
I27	21,4	19,7	18,8	18,8	15,5	13,8	...	58,0	52,9	55,4	56,1	55,3	58,1	58,0	37,8	40,2	44,2	45,0	44,9	44,2	42,5
I28	12,0	10,6	10,0	9,9	7,5	6,6	...	69,3	15,8	16,1	64,8	53,9	55,8	69,3	61,1	59,7	62,5	62,5	60,0	58,7	59,6
I51	13,7	14,9	16,0	17,4	19,5	20,6	20,4	16,2	17,3	18,7	36,4	21,4	19,8	16,2	15,8	15,7	14,1	13,6	14,3	14,0	13,0

Умовні позначки: AUT – Австрія, GBR – Велика Британія, HKG – Гонконг

Джерело: дані МВФ [427]

Продовження додатку Р

Таблиця Р.2 – Індикатори фінансової стійкості країн світу у 2011-2017 рр.

	DNK							ITA							CAN						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I01	17,2	18,9	19,2	18,2	19,8	20,8	21,7	12,7	13,4	13,7	14,3	14,8	13,8	15,3	15,9	16,2	14,3	14,2	14,2	14,8	14,8
I02	15,1	22,1	17,3	16,3	17,7	18,4	19,3	9,5	10,5	10,6	11,9	12,3	11,3	12,8	13,3	13,4	11,7	11,9	12,1	12,5	12,9
I05	24,8	32,1	33,6	32,8	25,9	21,9	15,0	64,6	79,7	89,9	93,4	89,0	85,2	69,6	6,6	6,4	6,2	5,5	5,3	6,0	4,7
I06	3,7	6,0	4,6	4,4	3,7	3,2	2,5	11,7	13,7	16,5	18,0	18,1	17,1	16,4	0,8	0,7	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5
I08	83,9	84,0	82,2	83,6	83,3	81,6	80,1	75,5	75,5	75,7	75,3	74,3	76,9	76,1	76,7	74,3	73,6	71,4	67,5	68,2	67,1
I09	0,0	0,1	0,1	-0,1	0,5	0,7	0,8	-0,9	-0,1	-0,8	-0,2	0,3	-0,5	0,3	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	1,1
I10	-0,6	1,5	1,1	-1,6	9,0	12,5	13,8	-13,0	-0,9	-11,5	-2,8	3,4	-7,7	4,7	23,6	22,7	22,3	22,5	20,7	19,9	21,3
I11	78,9	72,9	74,1	73,4	61,5	56,6	51,6	57,1	53,8	49,1	50,4	47,7	48,4	41,1	49,4	52,0	52,5	51,3	51,1	50,7	50,7
I12	115,8	106,6	98,7	113,0	65,5	58,2	56,7	65,0	62,6	59,1	63,5	64,2	73,9	57,6	63,8	63,3	62,6	62,8	63,7	63,6	61,0
I13	17,0	19,1	13,3	12,7	11,5	12,3	12,3	12,3	14,6	16,6	...	16,6	16,0	17,2	15,2	11,9	11,3	11,0	11,5	10,9	10,6
I14	73,8	82,6	56,8	55,1	47,4	49,1	46,6	91,3	89,7	105,5	...	93,1	84,4	83,7	54,1	51,8	47,8	50,5	45,4	54,6	48,9
I04	5,1	5,3	7,0	7,3	7,8	7,4	6,8	5,4	5,4	5,4	5,9	6,2	5,5	6,0	4,9	4,9	5,0	4,9	5,1	5,2	5,3
I23	51,2	57,7	61,9	49,0	71,2	76,8	72,9	56,5	55,7	57,7	55,0	52,8	53,0	52,1	54,4	53,8	53,0	52,6	52,6	51,1	51,7
I26	31,3	31,2	29,0	30,0	31,0	31,9	32,7	58,2	67,9	70,5	70,6	75,2	86,1	77,4	114,2	96,3	98,2	99,3	101,0	101,4	100,0
I27	23,4	21,3	21,2	18,2	17,9	17,1	22,6	8,9	8,3	8,8	9,5	10,0	9,7	8,8	28,2	26,8	27,7	30,1	33,4	34,3	35,7
I28	25,7	22,7	23,4	22,0	21,0	22,2	22,2	30,7	27,8	28,7	32,0	34,4	40,1	38,6	40,6	42,4	42,7	49,2	48,4	55,0	54,1
I51	33,8	34,2	34,9	34,9	36,5	36,4	36,5	18,7	18,7	18,7	18,7	18,9	19,5	20,0	33,2	40,1	39,6	38,1	36,5	36,4	36,0

Умовні позначки: DNK – Данія, ITA – Італія, CAN – Канада

Джерело: дані МВФ [427]

Продовження додатку Р

Таблиця Р.3 – Індикатори фінансової стійкості країн світу у 2011-2017 рр.

	DEU							POL							USA						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I01	16,4	17,9	19,2	18,0	18,3	18,8	19,4	13,1	14,8	15,7	14,7	16,0	17,2	18,1	14,7	14,5	14,4	14,4	14,1	14,2	14,5
I02	12,1	14,2	15,6	15,4	15,7	16,3	16,9	11,7	13,1	14,1	13,5	14,6	15,6	16,2	12,6	12,7	12,8	13,1	13,1	13,2	13,5
I05	31,6	27,4	25,0	21,3	17,4	14,9	...	11,6	12,9	12,1	12,1	10,2	9,2	8,1	17,6	15,7	11,7	8,8	7,2	6,6	5,7
I06	3,0	2,9	2,7	2,3	2,0	1,7	...	4,7	5,2	5,0	4,8	4,3	4,0	3,9	3,8	3,3	2,5	1,9	1,5	1,3	1,1
I08	75,7	76,8	76,8	74,7	75,9	76,6	78,7	95,9	96,3	96,5	96,6	96,7	96,5	96,6	95,6	95,5	95,2	95,6	95,8	96,1	96,0
I09	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	...	1,3	1,2	1,1	1,1	0,8	0,8	0,8	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,3
I10	13,1	10,8	7,5	7,2	7,5	6,6	...	16,1	14,0	12,1	12,3	9,1	9,2	8,2	2,3	2,7	3,3	2,8	3,0	3,2	2,9
I11	72,9	71,5	72,0	74,4	75,0	71,2	...	55,8	55,0	56,1	58,2	57,2	57,0	61,5	65,2	60,8	63,5	63,7	63,4	65,1	67,0
I12	63,9	64,2	69,1	69,5	70,4	69,2	...	54,7	54,5	57,2	54,9	61,9	59,3	59,8	64,5	63,6	61,7	64,7	60,7	59,6	61,6
I13	39,6	39,7	45,0	41,9	42,8	44,8	...	19,5	20,9	21,4	20,6	20,1	21,6	21,5	12,7	13,4	14,5	14,5	13,2	12,8	13,2
I14	137,9	144,2	140,5	145,5	146,5	146,6	151,3	28,8	31,1	31,7	30,6	29,7	31,1	30,5	66,1	74,1	88,3	90,0	91,2	98,2	97,7
I04	4,4	4,7	5,5	5,6	5,9	6,0	6,3	7,8	8,7	9,1	8,9	9,4	9,5	10,0	12,2	12,0	11,8	11,7	11,7	11,6	11,7
I23	52,0	52,9	51,9	51,5	48,9	49,7	...	43,1	43,7	43,3	42,9	39,8	39,8	40,1	42,9	43,6	45,5	44,0	46,2	46,9	45,7
I26	73,6	75,7	84,5	86,9	85,0	82,1	80,6	83,5	84,9	86,4	88,6	89,2	93,9	94,5	134,2	137,9	140,2	139,3	135,5	134,9	133,3
I27	11,0	10,5	10,0	11,5	11,4	11,2	9,8	34,4	30,5	28,5	28,0	27,8	26,8	22,9
I28	8,5	8,5	8,5	9,4	10,1	10,4	9,5	23,2	21,2	20,2	19,8	19,3	19,3	18,8
I51	16,7	17,1	18,3	19,0	19,3	18,5	18,6	32,4	31,8	31,9	31,7	32,0	31,9	30,3	35,6	34,3	33,0	32,1	31,6	31,0	30,4

Умовні позначки: DEU – Німеччина, POL – Польща, USA – США

Джерело: дані МВФ [427]

Продовження додатку Р

Таблиця Р.4 – Індикатори фінансової стійкості країн світу у 2011-2017 рр.

	SWZ							GEO							IND						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I01	16,6	16,9	18,7	16,6	17,0	16,1		17,1	17,0	17,2	16,5	16,7	15,1	19,1	13,1	13,1	12,3	12,5	12,7	13,0	12,8
I02	15,4	15,7	17,8	16,1	16,6	15,7		11,3	13,4	13,0	13,1	12,0	10,5	14,0	9,0	9,3	9,3	9,6	10,1	10,7	11,0
I05	5,4	5,0	4,5	3,7	3,8	3,9		4,9	5,6	4,6	4,7	5,6	7,3	6,4	12,5	12,1	16,7	17,3	24,0	38,7	41,6
I06	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7		4,5	3,7	3,0	3,0	2,7	3,4	2,8	2,7	3,4	4,0	4,3	5,9	9,2	10,0
I08	48,3	52,1	55,5	54,0	56,6	58,6		98,8	98,4	97,9	97,4	96,4	97,8	97,6	87,9	90,5	89,3	88,9	89,1	89,6	89,9
I09	0,5	0,1	0,3	0,1	0,2	0,3		3,2	1,3	2,9	3,1	2,7	3,2	3,1	0,9	0,9	0,7	0,7	0,4	0,4	0,3
I10	6,9	2,1	3,6	2,1	2,9	3,2		19,3	7,8	16,5	17,6	17,7	22,1	23,3	13,4	13,8	10,8	9,6	6,3	5,1	4,5
I11	31,1	31,6	32,3	34,5	34,1	34,5		61,1	59,8	60,0	60,0	60,8	58,0	58,9	71,8	70,3	69,4	67,7	68,7	60,9	62,0
I12	72,0	73,7	71,6	69,4	72,9	76,6		62,3	59,8	55,7	53,4	51,0	49,8	51,8	46,3	47,4	49,7	50,3	51,2	50,7	50,4
I13	15,5	17,0	12,5	11,9		28,7	27,3	27,5	22,2	23,4	22,8	21,3	9,1	8,8	8,1	8,5	8,5	10,2	8,2
I14	33,9	35,4	47,4	47,4	140,3	152,8		44,4	44,8	43,1	34,8	35,6	34,0	32,1	25,2	27,0	25,4	24,8	24,6	32,3	24,7
I04	5,5	5,5	6,1	6,9	7,3	7,1		16,6	16,7	16,8	17,4	14,0	13,2	12,8	6,7	7,0	6,9	7,1	7,2	7,2	7,4
I23	56,2	56,7	54,2	52,2	51,0	50,2		46,6	46,8	48,2	48,0	44,1	45,1	47,2	54,7	51,6	52,3	49,6	51,5	50,4	47,0
I26	106,9	105,8	98,5	95,8	92,3	94,0		82,7	85,5	89,3	84,7	85,6	86,4	84,3	116,0	113,9	112,0	115,0	114,7	129,0	124,8
I27	47,0	45,1	43,3	45,3	42,7	41,8		68,7	67,4	62,1	60,3	64,2	65,4	56,9	7,3	7,4	8,4	12,2	12,1	10,9	10,6
I28	53,2	49,9	47,0	49,3	48,6	48,8		68,7	69,3	65,9	63,6	70,7	70,7	63,5	7,1	6,9	8,2	10,7	10,3	8,5	8,6
I51	35,0	37,1	38,5	38,0	39,9	40,9		18,0	18,1	19,4	21,3	26,4	28,2	28,9	8,8	9,0	9,2	10,0	10,5	11,0	10,0

Умовні позначки: SWZ – Швейцарія, GEO – Грузія, IND – Індія

Джерело: дані МВФ [427]

Продовження додатку Р

Таблиця Р.5 – Індикатори фінансової стійкості країн світу у 2011-2017 рр.

	IDN							KAZ							ZAF						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I01	16,1	17,3	19,8	18,7	21,3	22,7	23,0	17,5	17,5	17,8	17,9	15,9	16,3	16,8	15,1	15,9	15,6	14,8	14,2	15,9	16,3
I02	14,7	15,7	18,3	17,8	18,8	22,2	22,7	13,0	12,7	12,5	13,8	13,1	14,3	14,8	13,5	14,0	14,1	13,6	13,8	14,5	15,4
I05	4,7	4,7	4,6	5,5	5,9	5,7	5,0	54,5	44,6	39,4	31,4	16,8	10,2	21,7	31,0	23,3	19,1	16,8	17,2	14,8	13,6
I06	2,1	1,8	1,7	2,1	2,4	2,9	2,6	20,7	19,4	19,5	12,4	8,0	6,7	10,7	4,7	4,0	3,6	3,2	3,1	2,9	2,8
I08	99,6	99,6	99,6	99,6	99,5	99,5	99,4	95,3	95,9	96,6	97,2	97,3	98,0	98,1	90,0	90,5	89,2	88,2	87,4	88,5	89,5
I09	2,9	3,1	3,1	2,7	2,2	2,1	2,4	1,3	1,9	2,2	2,9	1,6	1,9	1,9	1,5	1,5	1,4	1,4	1,5	1,7	1,7
I10	25,4	25,3	24,5	21,3	17,3	14,5	15,8	10,4	13,8	16,3	23,0	13,4	17,9	16,6	21,3	20,5	18,6	18,8	20,6	22,2	20,0
I11	59,8	65,0	68,8	69,0	70,3	68,0	69,3	69,7	63,8	59,1	56,7	70,3	66,9	63,5	49,1	41,3	48,1	53,3	49,4	51,0	50,7
I12	49,0	48,8	49,2	50,3	50,0	46,6	49,7	50,9	45,2	37,2	36,5	47,3	42,9	44,8	54,1	55,0	56,3	53,5	47,7	53,3	54,9
I13	26,2	25,7	23,5	22,9	23,9	22,4	21,7	22,0	18,6	17,9	19,2	21,2	25,4	25,5	16,7	16,2	16,6	17,6	17,8	16,0	15,1
I14	31,2	36,4	30,5	33,3	35,0	32,6	31,7	59,4	50,3	51,1	57,6	69,1	75,7	77,6	33,4	33,0	33,0	33,5	35,1	30,9	30,0
I04	11,0	12,2	12,5	12,8	13,6	14,4	15,2	13,8	14,5	13,2	13,7	10,5	11,1	11,9	7,2	7,8	7,9	7,6	7,0	8,2	8,8
I23	36,0	40,5	41,3	40,4	40,7	41,8	40,7	35,2	37,3	38,2	39,4	35,7	36,6	38,3	52,7	38,7	47,3	50,7	42,2	46,0	48,1
I26	117,0	106,2	99,5	100,1	99,6	103,7	103,9	84,6	83,7	84,8	90,3	100,5	111,7	108,7	51,4	52,2	53,1	53,5	54,3	54,5	55,9
I27	16,6	15,2	17,0	16,3	15,6	14,8	14,8	38,5	31,2	31,5	30,7	42,7	39,9	36,0	9,1	8,3	8,7	10,1	11,2	10,0	8,9
I28	16,3	18,6	24,4	22,9	24,1	20,9	19,3	40,3	37,1	40,4	54,1	66,6	50,3	43,7	4,5	5,7	6,3	8,1	9,4	8,5	6,6
I51	8,2	7,8	8,0	8,2	8,2	8,3	8,5	10,1	8,1	6,3	4,4	1,9	1,4	1,4	32,8	30,3	28,5	26,6	24,8	24,8	25,0

Умовні позначки: IDN – Індонезія, KAZ – Казахстан, ZAF – Південна Африка

Джерело: дані МВФ [427]

Продовження додатку Р

Таблиця Р.6 – Індикатори фінансової стійкості країн світу у 2011-2017 рр.

	RUS							ROU							TUR						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I01	14,7	13,7	13,5	12,5	12,7	13,1	12,1	14,9	14,9	15,5	17,6	19,2	19,7	19,0	16,6	17,9	15,3	16,3	15,6	15,6	16,8
I02	11,1	10,6	10,9	9,0	8,5	9,2	8,5	12,0	13,8	14,1	14,6	16,7	17,5	17,1	14,9	15,1	13,0	13,9	13,2	13,1	14,1
I05	9,5	9,5	10,1	12,8	20,3	17,3	17,3	16,5	14,4	12,1	26,2	41,2	28,9	21,1	2,5	3,0	3,1	3,5	3,9	3,8	3,2
I06	6,6	6,0	6,0	6,7	8,3	9,4	10,0	14,3	18,2	21,9	13,9	13,5	9,6	8,0	2,6	2,7	2,6	2,7	3,0	3,1	2,8
I08	85,6	88,0	87,1	86,2	85,3	88,6	89,6	97,9	97,3	97,6	95,5	94,7	93,9	91,4	98,4	98,7	98,9	98,7	98,4	98,0	98,2
I09	2,5	2,4	1,9	0,9	0,2	1,2	1,0	-0,2	-0,6	0,0	-1,3	1,2	1,1	1,4	2,2	2,4	2,0	1,7	1,5	1,9	2,0
I10	17,3	17,9	14,0	7,5	2,0	9,8	7,9	-2,6	-5,9	0,1	-12,5	11,8	10,4	12,9	19,0	19,6	17,4	14,7	13,6	17,1	18,8
I11	43,1	46,1	49,0	42,2	25,6	20,2	23,8	62,0	62,3	58,8	58,6	58,5	56,3	58,5	65,2	64,4	65,4	68,1	76,0	67,7	72,2
I12	73,0	69,7	66,3	65,7	72,0	88,1	79,9	67,8	58,7	56,5	55,5	58,4	53,0	55,2	46,5	41,7	51,6	49,8	52,1	43,4	41,2
I13	25,5	24,6	21,7	23,3	26,5	23,6	25,4	58,7	57,6	56,2	57,4	54,1	53,4	51,9	49,7	50,9	47,1	53,7	49,5	46,7	...
I14	81,6	82,9	78,7	80,4	139,3	145,0	167,4	139,0	147,7	156,3	158,9	163,4	156,3	145,6	72,0	76,0	72,1	77,4	69,6	66,9	...
I04	11,8	11,8	11,5	8,5	8,9	10,4	10,5	8,1	8,0	8,0	7,4	8,2	8,9	8,9	11,7	12,1	10,9	11,6	11,0	10,7	10,7
I23	25,4	27,1	27,8	22,1	17,8	7,9	...	32,2	44,3	44,9	45,1	46,1	46,6	47,5	40,8	42,1	38,6	35,4	33,1	36,7	36,4
I26	70,9	68,7	67,0	69,2	76,2	75,3	77,2	84,0	87,3	98,7	110,5	115,6	124,6	123,1	96,0	90,8	85,0	79,5	78,2	77,4	75,6
I27	25,4	21,3	22,7	29,4	35,3	28,5	23,0	63,4	62,5	60,9	56,4	49,3	42,8	38,6	27,9	25,0	27,1	27,8	30,8	33,7	31,8
I28	26,1	25,1	25,4	34,7	39,9	27,5	23,0	36,8	37,5	35,9	34,9	33,8	31,1	30,6	41,6	41,2	47,5	48,3	52,1	52,8	53,7
I51	6,0	6,6	7,4	7,8	8,1	9,1	9,9	20,5	22,1	21,4	23,7	24,6	25,4	26,3	10,4	10,3	10,0	9,6	9,1	8,8	8,6

Умовні позначки: RUS – Російська Федерація, ROU – Румунія, TUR – Туреччина

Джерело: дані МВФ [427]

Продовження додатку Р

Таблиця Р.7 – Індикатори фінансової стійкості країн України у 2011-2017 рр.

	UKR						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
I01	18,9	18,1	18,3	15,6	12,3	12,7	16,1
I02	14,0	13,8	13,9	11,2	8,3	9,0	12,1
I05	25,8	36,0	30,7	61,1	129,0	89,4	70,2
I06	14,7	16,5	12,9	19,0	28,0	30,5	54,5
I08	98,2	98,4	98,7	96,1	94,5	95,9	94,2
I09	-0,6	0,5	0,3	-4,2	-5,5	-12,5	-1,8
I10	-4,4	3,3	1,7	-31,9	-65,5	-122,2	-15,3
I11	63,1	64,1	58,6	48,5	39,0	45,9	50,2
I12	68,3	61,4	65,9	59,9	54,4	60,9	76,1
I13	18,7	22,2	20,6	26,4	33,0	48,5	53,9
I14	94,7	90,3	89,1	86,1	92,9	92,1	98,4
I04	14,8	15,0	15,1	11,2	8,0	9,8	11,9
I23	38,9	41,3	41,0	35,5	36,1	34,5	32,1
I26	61,2	69,8	73,3	64,4	71,2	80,5	84,6
I27	42,1	37,7	34,7	47,8	57,9	51,3	47,1
I28	49,8	49,2	43,3	49,3	52,8	55,9	52,8
I51	8,2	6,9	5,5	6,7	6,3	5,6	4,4

Умовні позначки: UKR – Україна

Джерело: дані МВФ [427]

Продовження додатку Р

Таблиця Р.8 – Значення комплексного індексу фінансової стійкості (*FS*) та опори 8 „Розвиток фінансового ринку” (*FD*) країн світу та України у 2011-2017 рр.

		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
AUT	<i>FS</i>	0,57	0,58	0,59	0,56	0,59	0,60	0,61
	<i>FD</i>	4,64	4,65	4,56	4,45	4,21	4,54	4,58
GBR	<i>FS</i>	0,50	0,56	0,58	0,50	0,55	0,56	0,58
	<i>FD</i>	4,94	5,16	5,00	5,07	4,83	4,93	5,03
HKG	<i>FS</i>	0,55	0,57	0,56	0,57	0,63	0,65	0,65
	<i>FD</i>	5,78	5,89	6,02	5,91	5,50	5,53	5,51
DNK	<i>FS</i>	0,47	0,51	0,49	0,48	0,51	0,52	0,52
	<i>FD</i>	5,01	4,69	4,57	4,72	4,64	4,76	4,87
ITA	<i>FS</i>	0,46	0,47	0,46	0,48	0,48	0,45	0,49
	<i>FD</i>	3,73	3,57	3,33	3,35	3,25	3,11	3,05
CAN	<i>FS</i>	0,51	0,50	0,48	0,48	0,48	0,48	0,49
	<i>FD</i>	5,20	5,28	5,21	5,35	5,47	5,30	5,44
DEU	<i>FS</i>	0,62	0,64	0,66	0,66	0,66	0,67	0,68
	<i>FD</i>	4,54	4,66	4,69	4,76	4,71	4,88	5,03
POL	<i>FS</i>	0,49	0,51	0,52	0,52	0,53	0,55	0,57
	<i>FD</i>	4,60	4,59	4,54	4,60	4,26	4,24	4,17
USA	<i>FS</i>	0,59	0,59	0,60	0,61	0,60	0,61	0,62
	<i>FD</i>	4,87	5,07	5,26	5,35	5,45	5,56	5,73
SWZ	<i>FS</i>	0,49	0,48	0,50	0,49	0,52	0,52	
	<i>FD</i>	5,35	5,30	5,23	5,29	5,1	5,26	5,29
GEO	<i>FS</i>	0,52	0,52	0,54	0,53	0,50	0,48	0,52
	<i>FD</i>	3,68	3,79	3,91	3,90	3,87	4,16	4,06
IND	<i>FS</i>	0,57	0,56	0,55	0,55	0,54	0,54	0,54
	<i>FD</i>	4,93	4,90	4,83	4,34	4,08	4,41	4,37
IDN	<i>FS</i>	0,64	0,65	0,67	0,66	0,68	0,70	0,71
	<i>FD</i>	4,06	4,07	4,18	4,45	4,19	4,33	4,5
KAZ	<i>FS</i>	0,56	0,57	0,57	0,59	0,57	0,61	0,61
	<i>FD</i>	3,30	3,49	3,67	3,70	3,56	3,50	3,30
ZAF	<i>FS</i>	0,51	0,53	0,53	0,53	0,54	0,55	0,55
	<i>FD</i>	5,48	5,72	5,80	5,37	5,03	5,19	4,35
RUS	<i>FS</i>	0,58	0,58	0,57	0,52	0,52	0,54	0,55
	<i>FD</i>	3,21	3,19	3,39	3,50	3,53	3,43	3,45
ROU	<i>FS</i>	0,55	0,55	0,56	0,57	0,61	0,64	0,64
	<i>FD</i>	3,91	3,98	3,95	4,12	4,05	3,73	3,74
TUR	<i>FS</i>	0,64	0,66	0,61	0,63	0,62	0,60	0,62
	<i>FD</i>	4,26	4,46	4,40	4,21	3,93	3,82	3,82
UKR	<i>FS</i>	0,54	0,56	0,56	0,46	0,35	0,36	0,48
	<i>FD</i>	3,39	3,52	3,46	3,54	3,18	2,95	3,11

Умовні позначки: AUT – Австрія, GBR – Велика Британія, HKG – Гонконг, DNK – Данія, ITA – Італія, CAN – Канада, DEU – Німеччина, POL – Польща, USA – США, SWZ – Швейцарія, GEO – Грузія, IND – Індія, IDN – Індонезія, KAZ – Казахстан, ZAF – Південна Африка, RUS – Російська Федерація, ROU – Румунія, TUR – Туреччина, UKR – Україна

Джерело: дані Всесвітнього економічного форуму [492] та результати розрахунків на основі даних МВФ [427]

Додаток С

Довідки та акти про впровадження результатів дослідження

ДЕРЖСТАТ

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ СТАТИСТИКИ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Супруна, 16, м. Суми, 40481 тел./факс (0542) 25-21-18,
 E-mail: admin@sumy.ukrstat.gov.ua Web: http://www.sumy.ukrstat.gov.ua Код ЄДРПОУ 02362227

29.01.2018 № 01-16/304-18 На № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради
 Д 55.051.06
 Сумського державного університету

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 докторанта Сумського державного університету
 Кремень Вікторії Михайлівни
 на тему “Методологічні засади розвитку фінансового нагляду в Україні”

Фахівці Головного управління статистики у Сумській області розглянули науково-практичні результати дослідження Кремень Вікторії Михайлівни і дійшли висновків про доцільність впровадження їх у практику діяльності управління, зокрема пропозицій автора щодо періодизації розвитку фінансового сектора.

У практиці поточної діяльності Головного управління статистики у Сумській області використовується науково-методичний підхід щодо періодизації розвитку фінансового сектору, який враховує комплексний характер функціонування і розвитку фінансового сектору, ґрунтується на здійсненні кластерного аналізу та охоплює показники діяльності банківських установ, кредитних спілок, страхових компаній, фінансових компаній, недержавних пенсійних фондів, ломбардів та функціонування ринку цінних паперів.

Результати, отримані у процесі впровадження розробленого науково-методичного підходу, мають високу практичну цінність, оскільки дозволяють зробити висновки про поточну ситуацію у фінансовому секторі та отримати узагальнюючу оцінку динаміку його розвитку як на загальнодержавному, так і за потреби на регіональному рівні.

Перший заступник начальника
 Головного управління статистики
 у Сумській області

Г. М. Берестовська

Продовження додатку С

До спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06
Сумського державного університету

09.02.18 № 10/1-02

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження докторанта
Сумського державного університету
Кремень Вікторії Михайлівни
на тему: «Методологічні засади розвитку фінансового нагляду в Україні»

Співробітники ПАТ КБ «Приватбанк» ознайомилися із результатами наукової роботи Кремень Вікторії Михайлівни і дійшли висновків про можливість використання пропозицій дисертанта щодо визначення системної важливості фінансових посередників. Практичний інтерес для фахівців банку має розроблений науково-методичний підхід до визначення системно-важливих фінансових посередників, який базується на визначенні частки ринку, рентабельності власного капіталу, фінансової автономії та взаємозв'язків з іншими фінансовими посередниками.

Оціночні дані та висновки, які зроблені автором в результаті апробації запропонованого підходу, можуть використовуватися у процесі управління стійкістю банківської системи в цілому та окремих банківських установ, а також удосконалення вимог фінансового нагляду щодо системно-важливих фінансових посередників.

Директор Сумської філії
ПАТ КБ «Приватбанк»

Чернявський І.Б.

Продовження додатку С

28.08.2018 № 148/78

До спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06
Сумського державного університету

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
дисертаційного дослідження докторанта Сумського державного
університету
Кремень Вікторії Михайлівни
на тему: «Методологічні засади розвитку фінансового нагляду в
Україні»

За результатами ознайомлення із результатами наукової роботи Кремень Вікторії Михайлівни фахівці ТДВ «СК «Глобал Гарант» дійшли висновків про можливість впровадження положень щодо визначення системно-важливих фінансових посередників діяльність компанії.

Практичний інтерес для менеджменту страхової компанії становить розроблений науково-методичний підхід до визначення рейтингів системно важливих страховиків, який враховує ринкову частку, фінансовий стан компанії та тісноту взаємозв'язків з іншими фінансовими посередниками.

Директор

О.В.Карелін

Продовження додатку С

25.06.2018
N 143-D

До спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06
Сумського державного університету

Довідка

про впровадження результатів наукового дослідження

Кремень Вікторії Михайлівни

на тему: «Методологічні засади розвитку фінансового нагляду в Україні»

Фахівцями Національної акціонерної страхової компанії «ОРАНТА» було проаналізовано доцільність практичного впровадження наукових результатів, отриманих Кремень Вікторією Михайлівною при підготовці дисертаційної роботи на тему «Методологічні засади розвитку фінансового нагляду в Україні».

Даною довідкою підтверджується, що положення цього наукового дослідження мають високий потенціал для практичної апробації. Так, практичний інтерес представляє запропонована економіко-математична модель експрес-діагностики фінансового стану страхової компанії.

Директор Сумської обласної дирекції

ПАТ «НАСК «ОРАНТА»

кандидат економічних наук

Н. М. Резнік

Продовження додатку С

www.fx-private.com/ua

FX PRIVATEВих. № 02/2208/18
22.05.18 р.ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«ЕФ ІКС ПРИВАТ КАМПАНІ ЛТД»
Тел.: +38 044 331 07 74, Тел./факс: +38 044 331 07 74До спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06
у Сумському державному університеті**Довідка**

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження докторанта
Сумського державного університету
Кремень Вікторії Михайлівни
на тему «Методологічні засади розвитку фінансового нагляду в Україні»**

Фахівці компанії ТОВ «ЕФ ІКС ПРИВАТ КАМПАНІ ЛТД» ознайомилися із результатами наукової роботи Кремень Вікторії Михайлівни і дійшли висновків про можливість використання пропозицій дисертанта щодо визначення системного ризику фінансового сектору України.

У практиці поточної роботи ТОВ «ЕФ ІКС ПРИВАТ КАМПАНІ ЛТД» науково-методичний підхід щодо оцінювання рівня системного ризику, який може бути визначений на щорічній, щоквартальній чи щомісячній основі, дозволить розширити аналітичне забезпечення діяльності на валютному ринку та ринках інших фінансових інструментів.

Директор

Ю. Л. Ус

Продовження додатку С

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Сумського державного
університету
В. Д. Карпуша
“ ” 2018 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційної роботи
докторанта кафедри фінансів, банківської справи та
страхування
Кремень Вікторії Михайлівни
присвяченого методологічним засадам розвитку фінансового
нагляду в Україні
у навчальний процес
навчально-наукового інституту бізнес-технологій “УАБС”

25 червня 2018 р.

м. Суми

Акт складено комісією у складі:

- Голова: заступник директор навчально-наукового інституту бізнес-технологій “УАБС”, доктор економічних наук, професор Белова І.В.
- Члени комісії: професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, доктор економічних наук, професор Рекуненко І.І.
заступник начальника навчально-методичного відділу, кандидат економічних наук, доцент Криклій О.А.
заступник директора інституту з методичної роботи, практико-орієнтованої підготовки студентів та інтеграційних зв'язків із замовниками кадрів Крухмаль О.В.

В період з 18 червня 2018 р. по 22 червня 2018 р. комісія вивчила стан фактичного впровадження результатів дисертаційної роботи Кремень Вікторії

Продовження додатку С

Михайлівни на тему “Методологічні засади розвитку фінансового нагляду в Україні” в навчальний процес навчально-наукового інституту бізнес-технологій “УАБС” Сумського державного університету.

Комісія розглянула такі матеріали:

1. Дисертаційну роботу Кремень Вікторії Михайлівни “Методологічні засади розвитку фінансового нагляду в Україні”.
2. Робочі програми курсів зі спеціальностей: 072 “Фінанси, банківська справа та страхування” (освітнього ступеня “Бакалавр”, “Магістр”, “Доктор філософії”).
3. Видані навчально-методичні та наукові матеріали, автором та співавтором яких є Кремень В. М.:
 - Кремень В. М., Кремень О.І. Фінансова статистика: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 368 с.
 - Управління фінансовою безпекою економічних суб’єктів: Навчальний посібник / За ред. С. М. Фролова. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. – 332 с.
 - Introduction to Finance: Theory and Practice: Study Guide / Edited by Inna Shkolnyk, Maryna Brychko. – Sumy: Sumy State University, 2017. – 275 p.
 - Introduction to Finance: Student’s Workbook / Inna Shkolnyk [et al.]. – Sumy: Sumy State University, 2017. – 137 p.
 - Європейські студії у фінансах: Навчальний посібник / За ред. І. О. Школьник, А. Ю. Семенова. – Суми: СумДУ, 2017. – 214 с.
 - Школьник І. О., Кремень В. М., Кремень О. І. Формування вимог до розвитку фінансового нагляду у контексті стратегічного розвитку економіки і фінансового сектору України // Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України: Монографія / За ред. І. О. Школьник, І. І. Рекуненко. – Суми: СумДУ, 2017. – 343 с.
 - Школьник І. О., Кремень В. М. Міжнародні фінансові конгломерати на страховому ринку України // Фінанси України. 2013. № 2. С. 110–121

Продовження додатку С

- Кремень В. М. Сутність поняття “фінансовий нагляд”: структурно-декомпозиційний аналіз // Актуальні проблеми економіки. 2014. № 9(159). С. 38–45.
- Кремень В. М. Співвідношення між поняттям “фінансовий нагляд” та поняттями “фінансове регулювання” і “фінансовий контроль” // Бізнес Інформ. 2014. № 4. С. 372–375.
- Кремень В. М., Кремень О. І., Бричко М. М. Науково-методичний підхід до оцінювання незалежності фінансового нагляду // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. № 1 (24). Харків: ХІБС, 2018. С. 383–391.
- Школьник І. О., Кремень В. М. Періодизація розвитку фінансового сектору та фінансового нагляду в Україні // Фінанси України. 2018. №3. С. 97–115.
- Написання курсової роботи з фінансових дисциплін: Методичні рекомендації / Фролов С. М. [та ін.]. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2014. – 40 с.
- Школьник І. О., Кремень В. М., Кубах Т. Г. Фінансовий нагляд: Методичні рекомендації щодо виконання контрольної роботи. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2014. – 33 с.
- Кремень В. М., Кремень О. І. Фінансова статистика: Практикум. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2014. – 33 с.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено, що:

1. Розроблені у дисертаційній роботі Кремень В. М. теоретико-методологічні, науково-методичні та практичні положення впроваджені в навчальний процес з наступних дисциплін:
 - 2.1. “Фінанси” (викладається для студентів денної форми навчання освітнього ступеня “бакалавр” спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”);

Продовження додатку С

- 2.2. “Страховання” (викладається для студентів денної та заочної форми навчання освітнього ступеня “бакалавр” спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”);
- 2.3. “Фінансова статистика” (викладається для студентів денної та заочної форми навчання освітнього ступеня “бакалавр” напряму підготовки 6.030508 “Фінанси і кредит”);
- 2.4. “Ринок фінансових послуг” (викладається для студентів денної та заочної форми навчання освітнього ступеня “магістр” спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”);
- 2.5. “Регулювання та нагляд за діяльністю фінансових посередників” (викладається для аспірантів денної і заочної форми навчання за спеціальністю 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”).
2. Застосування результатів дисертаційної роботи Кремень Вікторії Михайлівни в навчальному процесі навчально-наукового інституту бізнес-технологій “УАБС” Сумського державного університету дало змогу адаптувати вказані дисципліни до умов сучасних трансформаційних процесів в освіті, поглибити їх теоретико-методичні основи та підвищити якість підготовки фахівців з економічних спеціальностей.

Голова комісії:

І.В. Белова

Члени комісії:

І.І. Рекуненко

О. А. Криклій

О. В. Крухмаль

Додаток Т

Список публікацій здобувача,

в яких опубліковані основні наукові результати:

1. Кремень В. М. Фінансовий нагляд в Україні: проблеми і перспективи розвитку: монографія. Суми: Ярославна, 2018. 320 с. (18,60 друк. арк.).
2. Школьник І. О., Кремень В. М. Формування вимог до системи фінансового нагляду у контексті стратегічного розвитку економіки і фінансового сектора України // Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України: монографія. За заг. ред. І. О. Школьник, І. І. Рекуненко. Суми: Сумський державний університет, 2017. С. 44–57 (12,37 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено стратегічні вимоги до розбудови фінансового нагляду (0,37 друк. арк.).*
3. Інтеграційні процеси на фінансовому ринку України: монографія. За ред. А. О. Єпіфанова, І. О. Школьник, Ф. Павелки. Суми: УАБС НБУ, 2012. 258 с. (16,25 друк. арк.) *Особистий внесок: визначено закономірності діяльності фінансових конгломератів (2,1 друк. арк.).*
4. Кремень В. М., Школьник І. О. Періодизація розвитку фінансового сектору та фінансового нагляду в Україні // Фінанси України (*Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2018. №3. С. 97–115 (1,63 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено періоди розвитку фінансового нагляду та їх особливості (0,80 друк. арк.).*
5. Кремень В. М., Кремень О. І., Бричко М. М. Науково-методичний підхід до оцінювання незалежності фінансового нагляду // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики (*Web of Science, EBSCO, UlrichsWeb, Index Copernicus, ResearchBib*): зб. наук. праць. № 1 (24). Харків: ХІБС, 2018. С. 383–391 (0,78 друк. арк.). *Особистий внесок: запропоновано критерії оцінювання незалежності наглядових органів та інструментарій визначення загального рейтингу (0,35 друк. арк.).*
6. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Логіт-модель прогнозування ймовірності банкрутства банків // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму

- (Index Copernicus, ResearchBib)*. 2018. № 3. С. 66–78 (0,71 друк. арк.).
Особистий внесок: визначено показники діяльності банків та запропоновано процедуру їх включення у модель (0,40 друк. арк.).
7. Кремень В. М., Ковтун С. В. Оцінювання впливу адекватності капіталу фінансових посередників на фінансовий та економічний розвиток країн // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму (*Index Copernicus, ResearchBib*). 2018. № 3. С. 79–88 (0,93 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено підхід щодо оцінювання впливу адекватності капіталу на фінансово-економічний розвиток з використанням статистичних рівнянь залежностей (0,50 друк. арк.).*
8. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Оцінювання фінансової безпеки країни // Бізнес Інформ (*Ulrichs Web, RePEc, DOAJ, Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2018. № 3. С. 155–161 (0,70 друк. арк.). *Особистий внесок: розвинуто науково-методичний підхід щодо оцінювання фінансової безпеки країни (0,35 друк. арк.).*
9. Кремень В. М., Ковтун С. В., Оголь Д. О. Особливості вимірювання системного ризику фінансового сектору України // Економіка. Фінанси. Право (*Index Copernicus*). 2017. № 8/1. С. 25–28 (0,34 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено підходи до розуміння сутності і вимірювання системного ризику фінансового сектору (0,14 друк. арк.).*
10. Кремень В. М., Кремень О. І., Бричко М. М. Оцінювання дотримання вимог фінансового нагляду у банківському секторі // Економічний простір: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). № 123. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2017. С. 119–126 (0,41 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено науково-методичний підхід до визначення інтегральної оцінки дотримання ключових вимог банківської діяльності (0,15 друк. арк.).*
11. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Діяльність фінансових конгломератів та їх вплив на стійкість фінансового сектору України // Економіка та суспільство (*Index Copernicus, SIS*) (електронне фахове видання). 2017. № 12. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/92.pdf (0,65 друк.

- арк.). *Особистий внесок: досліджено діяльність фінансових конгломератів на фінансовому ринку України (0,35 друк. арк.).*
12. Kremen V., Ohol D. Financial Sector Stability: Essence and Assessment // *The Problems of Economy (UlrichsWeb, RePEc, DOAJ, Index Copernicus, SIS, ResearchBib)*. 2017. № 4. pp. 363–368. (0,64 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено науково-методичний інструментарій оцінювання стійкості фінансового сектору (0,34 друк. арк.).*
13. Кремень В. М., Косенко В. І. Оцінювання фінансової стійкості в контексті розвитку макропруденційного фінансового нагляду // *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць (Index Copernicus)*. Вип. 41. Суми: УАБС НБУ, 2015. С. 121–135 (0,83 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено науково-методичних підхід до оцінювання фінансової стійкості країн на основі індикаторів стійкості МВФ (0,41 друк. арк.).*
14. Кремень В. М., Оголь Д. О. Удосконалення методичних засад прогнозування грошово-кредитних показників // *Бізнес Інформ (UlrichsWeb, RePEc, DOAJ, Index Copernicus, SIS, ResearchBib)*. 2015. № 6 (449). С. 204–208 (0,48 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено статистичні рівняння залежності між грошово-кредитними показниками та ВВП (0,24 друк. арк.).*
15. Кремень В. М., Левченко В. П. Науково-методичний підхід до оцінювання незалежності регулювання і нагляду на ринку небанківських фінансових послуг // *Ефективна економіка (Index Copernicus)* (електронне фахове видання). 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3921> (0,68 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано критерії інституційної, операційної та фінансової незалежності наглядового органу (0,20 друк. арк.).*
16. Кремень В. М. Сутність поняття „фінансовий нагляд”: структурно-декомпозиційний аналіз // *Актуальні проблеми економіки (Scopus)*. 2014. № 9 (159). С. 38–45 (0,58 друк. арк.).
17. Кремень В. М. Співвідношення між поняттям „фінансовий нагляд” та поняттями „фінансове регулювання” і „фінансовий контроль” //

- Бізнес Інформ (*UlrichsWeb, RePEc, DOAJ, Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2014. № 4. С. 372–375 (0,53 друк. арк.).
18. Кремень В. М. Стійкість фінансового сектора: сутність і значення // Економіка. Фінанси. Право (*Index Copernicus*). 2014. № 6. С. 29–32 (0,52 друк. арк.).
19. Школьник І. О., Кремень В. М. Міжнародні фінансові конгломерати на страховому ринку України // Фінанси України (*Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2013. № 2. С. 110–121 (0,63 друк. арк.). *Особистий внесок: проведено оцінювання активності міжнародних фінансових конгломератів та їх розміру відносно страхового ринку (0,31 друк. арк.).*
20. Кремень В. М. Науково-методичні підходи до визначення сутності та мети фінансового нагляду // Бізнес Інформ (*UlrichsWeb, RePEc, DOAJ, Index Copernicus, SIS, ResearchBib*). 2013. № 4. С. 381–385 (0,47 друк. арк.).
21. Кремень В. М., Семенов А. Ю. Науково-методичні засади забезпечення розвитку фінансового сектора України // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) (*UlrichsWeb, ResearchBib*). 2013. № 2 (17). С. 29–33 (0,75 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено фактори, що стримують розвиток фінансового сектору (0,37 друк. арк.).*
22. Кремень В. М., Семенов А. Ю. Особливості оцінювання розвитку фінансового сектора України // Вісник Хмельницького національного університету (*Index Copernicus*). 2013. № 2. Т. 1 „Економічні науки”. С. 160–165 (0,63 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено сутність розвитку фінансового сектора та фактори, що його визначають (0,31 друк. арк.).*
23. Кремень В. М., Омардібірова А. Н. Дискримінантна модель визначення імовірності банкрутства підприємств машинобудівної галузі України // Економічний простір: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). № 71. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2013. С. 204–213 (0,45 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено дискримінантну функції фінансово стійких і неспроможних компаній (0,22 друк. арк.).*

- 24.Кремень В. М., Кремень О. І. Категорія „фінансовий механізм”: науково-методичні підходи до тлумачення сутності // Інноваційна економіка (*Index Copernicus*). 2012. № 5 (11). С. 254–259 (0,53 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено класифікацію фінансового механізму та його сутність з точки зору складових елементів (0,26 друк. арк.).*
- 25.Кремень В. М., Кремень О. І. Оцінювання рівня фінансової інтегрованості країни // Економічний простір: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). № 60. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2012. С. 5–11 (0,35 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено інструментарій оцінювання інтегрованості країни у міжнародний фінансовий ринок (0,17 друк. арк.).*
- 26.Кремень В. М., Москаленко І. М. Особливості діяльності ісламських банків та їх входження на фінансові ринки європейських країн // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). Т. 34. Суми: УАБС НБУ, 2012. С. 178–195 (0,97 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено хронологію становлення фінансового посередництва та розвитку банків у ісламських країнах (0,57 друк. арк.).*
- 27.Кремень В. М., Оголь Д. О. Економіко-статистичний аналіз рівня монетизації економіки // Прикладна статистика: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). Вип. 11. Київ: Формат, 2012. С. 185–191 (0,35 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено сутність монетизації економіки та підходи до її оцінювання (0,20 друк. арк.).*
- 28.Кремень В. М., Щепетков С. Я. Оцінка фінансової стійкості підприємства // Актуальні проблеми економіки (*Scopus*). 2011. № 1. С. 107–117 (0,66 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено науково-методичний підхід до оцінювання стійкості компанії (0,40 друк. арк.).*
- 29.Кремень В. М. Особливості діяльності фінансових конгломератів на міжнародному фінансовому ринку // Економічний простір: зб. наук. праць (*Index Copernicus*). № 56/2. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. С. 23–32 (0,53 друк. арк.).

30. Кремень В. М. Розвиток bancassurance: досвід європейських країн та України // Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 3. С. 184–195. Серія „Економічні науки” (1,06 друк. арк.).
31. Kremen V., Riashchenko V., Vochkariova T. A Discriminant Analysis of Insurance Companies in Ukraine // Financial Markets, Institutions and Risks (*UlrichsWeb, ResearchBib*). 2017. Volume 1, Issue 4. pp. 65–73 (0,84 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено показники діяльності страхових компаній та запропоновано процедуру їх включення у модель (0,34 друк. арк.).*

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

32. Кремень В. М. Міжнародні стандарти фінансового нагляду як основа його удосконалення. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: зб. матеріалів XI Міжн. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2017 р.). Черкаси: ЧННІ УБС, 2017. С. 187–190 (0,20 друк. арк.).
33. Кремень В. М., Замора О. М. Інструменти макропруденційного аналізу у забезпеченні стійкості фінансового сектора. Статистичне та експертно-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком економіки і соціальної сфери: зб. матеріалів III Міжн. наук.-практ. конф. (5 грудня 2017 р.). Чернігів: ЧНТУ, 2017. С. 105–107 (0,21 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено особливості індикаторів фінансової стійкості, стрес-тестування та систем раннього попередження криз (0,11 друк. арк.).*
34. Кремень В. М. Періодизація розвитку фінансового сектора України. Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: зб. матеріалів II Всеукр. науково-практ. конф. (23 листопада 2017 р.). Суми: СумДУ, 2017. С. 157–160 (0,12 друк. арк.).
35. Кремень В. М., Бочкарьова Т. О. Особливості діяльності фінансових конгломератів на вітчизняному та світовому фінансових ринках. Інструменти фінансово-кредитного розвитку економіки України та її регіонів: зб.

- матеріалів Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених і студентів (01 квітня 2016 р.). Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2016. С. 123–125 (0,18 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено діяльність фінансових конгломератів на світовому фінансовому ринку (0,09 друк. арк.).*
36. Кремень В. М. Системно важливі фінансові посередники на фінансовому ринку України. Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: зб. матеріалів I Всеукр. науково-практ. конф. (23–24 листопада 2016 р.). Суми: УАБС СумДУ, 2016. С. 125–127 (0,10 друк. арк.).
37. Кремень В. М. Фінансовий нагляд та науково-методичні підходи до його класифікації. Антикризове фінансове управління в системі забезпечення соціально-економічного розвитку територій: зб. тез доповідей Міжн. наук.-практ. конф. (27 березня 2015 р.). Луцьк: ЛНТУ, 2015. С. 53–56 (0,18 друк. арк.).
38. Кремень В. М. Сутність і необхідність фінансового нагляду. Актуальні питання безпеки фінансової системи держави: зб. наукових праць Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (21 лютого 2014 р.). Харків: ХНУВС, 2014. С. 170–172 (0,10 друк. арк.).
39. Кремень В. М. Фінансовий сектор в економічній системі країни. Формування та ефективність використання фінансових ресурсів в економічній діяльності: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (11–12 квітня 2014 р.). Чернігів: Гельветика, 2014. С. 168–171 (0,23 друк. арк.).
40. Кремень В. М. Особливості визначення мети і завдань фінансового нагляду. Перспективні питання економіки та управління: зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (17–18 квітня 2014 р.). Дніпропетровськ: Дробязко С. І., 2014. С. 99–102 (0,22 друк. арк.).
41. Кремень В. М. Стійкість фінансового сектора як макроекономічна категорія. Актуальні питання економічних наук: зб. матеріалів IV Міжн. наук.-практ. конф. (16–17 травня 2014 р.). Ч. 1. Донецьк: Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2014. С. 27–30 (0,20 друк. арк.).

42. Кремень В. М. Особливості взаємодії органів фінансового нагляду. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей XVII Всеукр. наук.-практ. конф. (30–31 жовтня 2014 р.). Суми: УАБС НБУ, 2014. С. 95–96 (0,09 друк. арк.).
43. Кремень В. М. Світова практика формування інституційної структури фінансового нагляду. Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин: зб. тез доповідей Міжн. наук.-практ. конф. (16–18 травня 2013 р.). Сімферополь: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2013. С. 151–153 (0,13 друк. арк.).
44. Кремень В. М., Коробка Р. В. Особливості оцінювання рівня фінансової інтегрованості країни. Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: зб. тез доповідей VII Міжн. наук.-практ. конф. (24–25 травня 2012 р.). Т. 2. Суми: УАБС НБУ, 2012. С. 95–96 (0,12 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено аналітичні можливості міжнародної інвестиційної позиції для оцінювання рівня фінансової інтегрованості країни (0,06 друк. арк.).*
45. Кремень В. М. Зарубіжний досвід використання bancassurance в діяльності фінансових посередників. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (28–29 жовтня 2010 р.). Т. 2. Суми: УАБС НБУ, 2010. С. 110–111 (0,10 друк. арк.).
46. Кремень В. М. Фінансова система країни: визначення сутності. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей XV Всеукр. наук.-практ. конф. (8–9 листопада 2012 р.). Суми: УАБС НБУ, 2012. С. 116–117 (0,09 друк. арк.).
47. Кремень В. М. Статистичне забезпечення нагляду за діяльністю фінансових конгломератів. Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи: зб. тез виступів на VIII Міжн. наук.-практ. конф. (3–4 грудня 2010 р.). К.: НАСОА, 2010. С. 94–96 (0,10 друк. арк.).